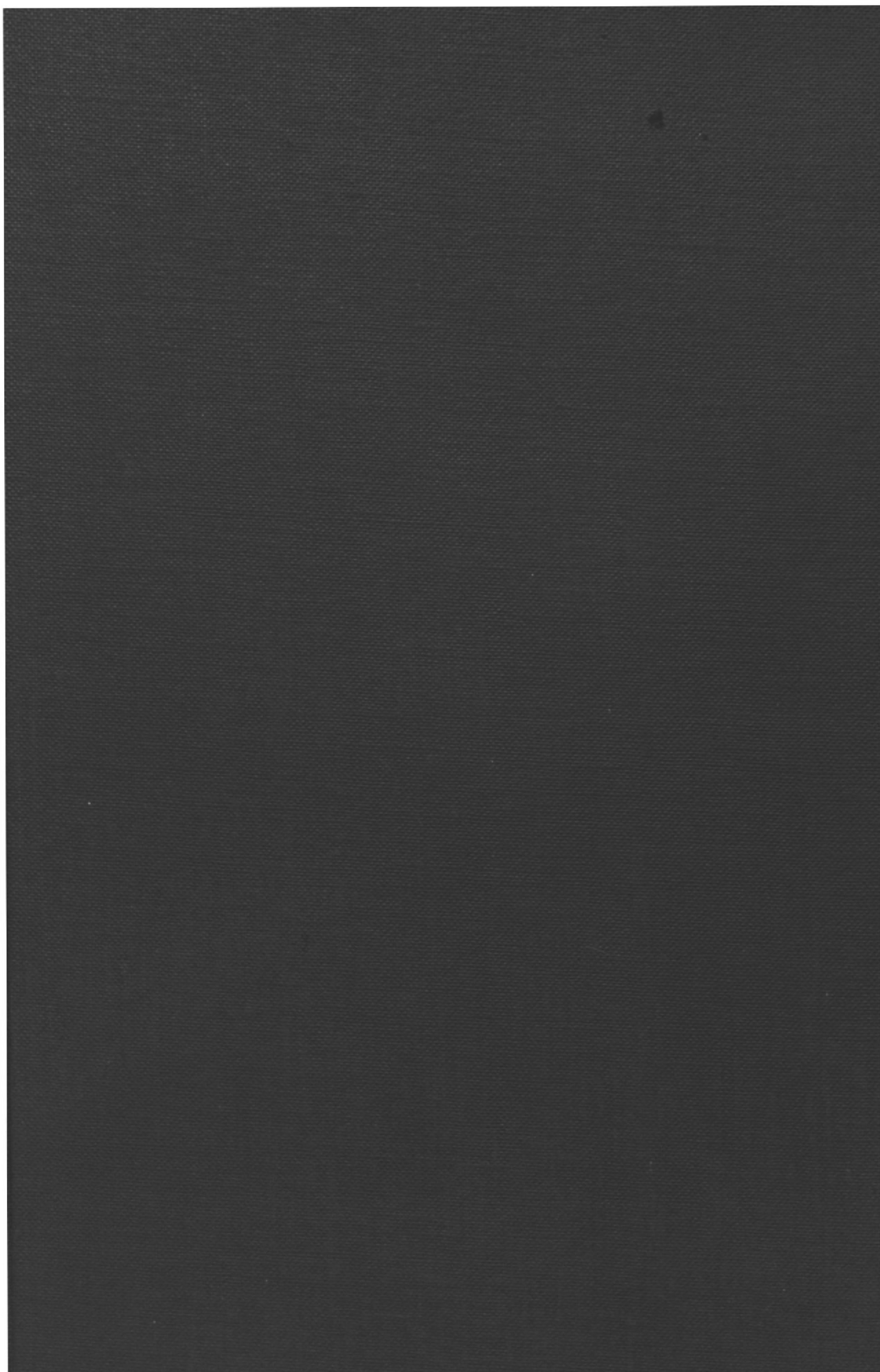

De

West-Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

**Prof. Dr. J. BOEKE, Mr. B. DE GAAY FORTMAN
en W. R. MENKMAN**

VIJF EN TWINTIGSTE JAARGANG 1943

ZES EN TWINTIGSTE DEEL

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1943

PRINTED IN THE NETHERLANDS

INHOUD VAN DEN VIJF EN TWINTIGSTEN JAARGANG

CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN BONAIRE EN ARUBA VAN 1804 TOT 1806. HET BESTUUR VAN DEN GOUVERNEUR J. P. CHANGUION

(*Slot*)

DOOR

B. DE GAAY FORTMAN

Intusschen was het in het westdistrict minder voorspoedig gegaan.

In den vroegen morgen van 30 Mei 1805 werd het gerucht, dat de Engelschen zich hadden ingescheept naar Jamaica gelogenstraft door een nieuwe overrompeling van de batterij op St. Kruis. De kolonel Evertsz, die het den gouverneur berichtte, zond een krijgsgevangen matroos mee. Uit diens mededeelingen bleek, dat de Engelschen den vorigen avond met 30 man geland waren en een Hollandsch officier, van boord meegekomen, hun den weg had gewezen. Tot drie uur in den morgen had men gemarcheerd, en zonder slag of stoot de batterij — die ieder onneembaar achtte, zooals Evertsz schreef — genomen, zonder dat een schot van die zijde gelost was. 14 man werden gevangen genomen en de bombardier Olivet, door kapitein Schmidt bijzonder voor dit commando aan Evertsz aanbevolen, was gekwetst door twee bajonetsteken. De kolonel kon tot geen andere slotsom komen, dan dat ook nu weer de bezetting geslapen had.

Het was een kleine moeite om den berg te „heroveren", daar de Engelschen die bijna even spoedig weer verlaten hadden.

3 Juni geschiedde een nieuwe landing op Porto Marie. Evertsz werd er moedeloos onder. Hij schreef dit aan den gouverneur: voor al zijn moeite kreeg hij chicanes van het gouvernement tot dank. Dit ziet wellicht op een order van den gouverneur, dat de commandanten niet meer zelf hun rapporten mochten komen uitbrengen en zich niet verder dan één uur van hun kampementen mochten verwijderen. Daarbij kwam wel typisch het gebrek aan locale kennis van den gouverneur, waarop hij zelf den 7den Mei gezinspeeld had, uit, want De Schwartz schreef, dat zijn kampement slechts drie kwartier van de stad verwijderd was. En Evertsz vond, dat de order niet op hem kon slaan, daar

hij als commandant der zeemacht toch ook zijn verantwoordelijkheid voor de schepen in de haven had.

Er waren nog wel andere redenen om moedeloos te zijn. Er was geen medewerking van de zijde der planters. Als Evertsz hen liet waarschuwen om goed wacht te houden en hem tijdig te waarschuwen, als de Engelschen in aantocht waren, hoorde hij niets; blijkbaar zagen zij liever hun boeltje in vlammen opgaan, zooals nu weer met de plantage Fontijn gebeurd was. Daarbij werd er aan de opvorderingen van levensmiddelen slecht voldaan.

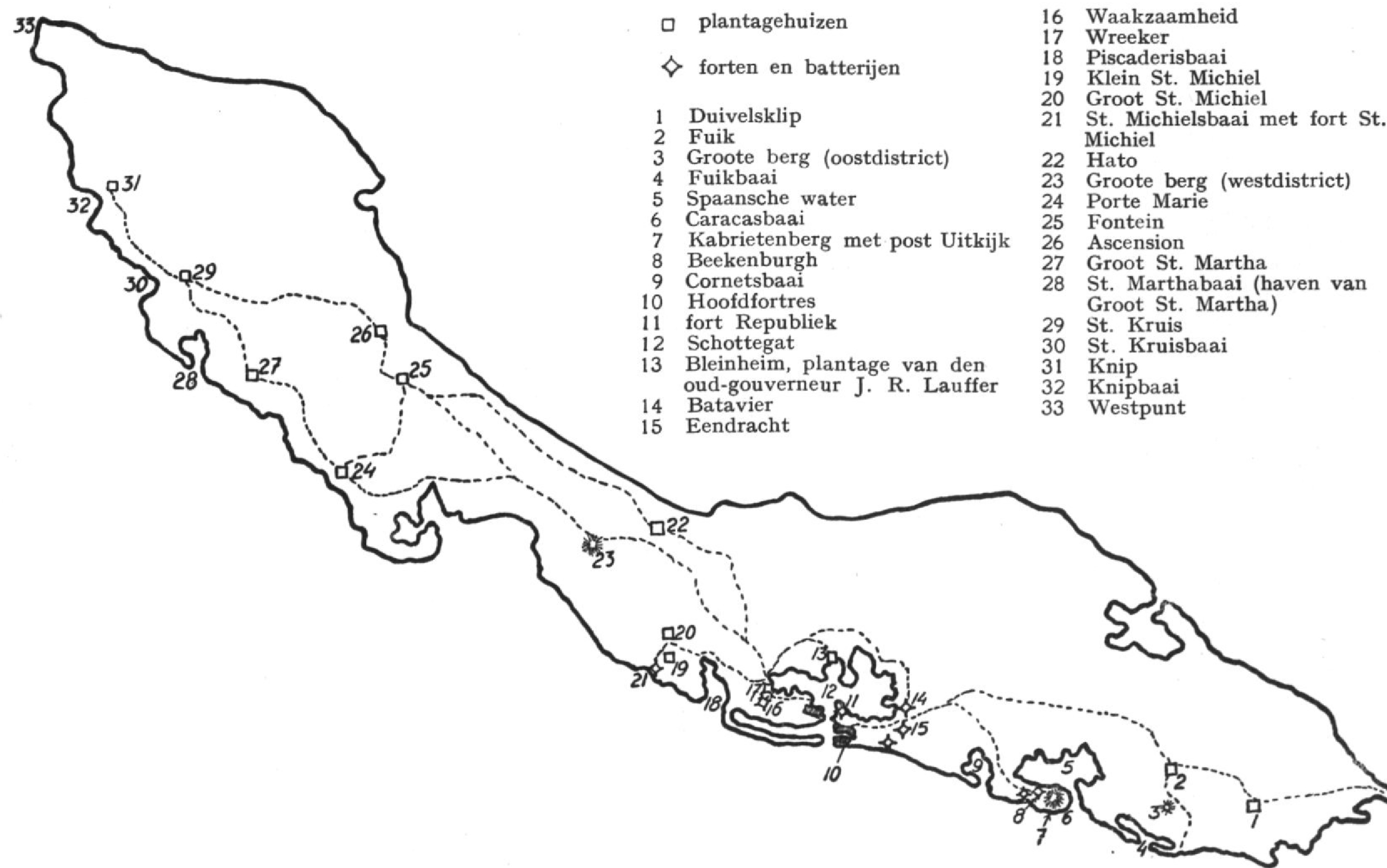
Het detachement van Evertsz was 4 Juni op de plantage Ascencion aangekomen, waar Lewe twee dagen later het bevel overnam. De kapitein der artillerie Schmidt was er op een rondreis ook aangekomen, en verder waren er van de zeeofficieren De Quartel, luitenant Soldaan [1]) en „jonker" De Veer, van de landmacht luitenant Quast [2]), de eenige officier, „die papiments verstaat" en luitenant Michel van de artillerie.

In den nacht van den 7den Juni deden de Engelschen een welgeslaagden aanval op het kampement. De relazen over het gebeurde loopen uiteen. De gouverneur heeft rapporten laten opmaken door alle officieren, die den aanval overleefden, en deze gaven elk een eigen voorstelling. Het liefst volg ik dat van den commandant Lewe, die zich volgens aller getuigenis dapper gedragen heeft, en toen zijn pistolen leeggeschoten waren, gevangen genomen is. Het komt hierop neer:

> ...Terwijl een korporaal met matrozen de ronde deed, hoorde ik een musketschot. Ik riep allen in het geweer. Er vielen meer schoten. Luitenant Soldaan dekte met 12 man het veldstuk op het N.O. punt. Kapitein Schmidt, die op het eerste schot naar het veldstuk was gegaan, kwam kort daarop terug, ging snel het huis binnen zonder mij van iets rapport te doen. Ik heb hem niet weergezien. Ik zag De Quartel eenige oogenblikken op het plein. Luitenant Quast verzocht ik bij mij te blijven en zijn plicht als officier te doen, hetgeen hij gedaan heeft. Ook De Veer heb ik bij mij laten blijven. Er vielen verschillende schoten aan den oostkant van het magazijn, die door ons — in het geheel 18 à 20 man — beantwoord werden. Tot tweemaal toe trok de vijand terug. De vrijnegers aan onze zijde waren op het eerste vuren ge-

[1]) Euwens „Curaçao in 1803–1804", blz. 63, 69 noemt hem Frederik Soldaan.

[2]) Johan Godfried Ernst Quast, geboren te Zwanenburg in Gulickerland, 2de luitenant provisioneel, had omstreeks 4 dienstjaren bij de West-Indische artillerie.

□ plantagehuizen
◇ forten en batterijen
1 Duivelsklip
2 Fuik
3 Groote berg (oostdistrict)
4 Fuikbaai
5 Spaansche water
6 Caracasbaai
7 Kabrietenberg met post Uitkijk
8 Beekenburgh
9 Cornetsbaai
10 Hoofdfortres
11 fort Republiek
12 Schottegat
13 Bleinheim, plantage van den oud-gouverneur J. R. Lauffer
14 Batavier
15 Eendracht
16 Waakzaamheid
17 Wreeker
18 Piscaderisbaai
19 Klein St. Michiel
20 Groot St. Michiel
21 St. Michielsbaai met fort St. Michiel
22 Hato
23 Groote berg (westdistrict)
24 Porte Marie
25 Fontein
26 Ascension
27 Groot St. Martha
28 St. Marthabaai (haven van Groot St. Martha)
29 St. Kruis
30 St. Kruisbaai
31 Knip
32 Knipbaai
33 Westpunt

Curaçao

vlucht. Ik hoorde een schot van het veldstuk vallen, waarop de vijand voor de derde maal aanviel, met Hauszegger aan het hoofd, roepende: „Vuurt niet, vuurt niet!" Ten oosten en ten zuiden vanwaar wij stonden drong de vijand door. Na het schot van het veldstuk hoorde ik „Hoera!" roepen. Toen Hauszegger op ons aandrong, hoorde ik achter mij schieten. Een versche vijandelijke colonne kwam van den zuidwestkant op ons aan om ons in den rug aan te vallen. Ik dacht aan terugtrekken. Een man naast mij werd dood geschoten. Verschillende Engelschen wierpen zich op mij, namen mij mijn sabel en afgeschoten pistolen af en brachten mij bij de overige krijgsgevangenen: Quast, De Veer en Corn. Royer. De luitenant Soldaan en Michel waren gesneuveld. De vijand was ongeveer 130 man sterk; van ons waren er 19 jagers, 20 matrozen, 3 burgers en 10 negers geweest.

Dit relaas klopt vrijwel met dat der minder dapperen. Schmidt vertelt, dat hij luitenant Michel hoorde roepen „Avanceert! voorwaarts! vuur! vuur!" en dat hij, terwijl hij zelf het huis binnen vluchtte, den luitenant Quast toeroepende: „zij zijn te sterk, wij zullen het niet stoppen!" den overste Lewe op het plein zag staan met pistolen in de hand, roepende: „Allons, kaerels, gij houdt het wel!" Schmidts grootste heldendaad was, dat hij eenige vluchtenden naliep, hun tevergeefs toeroepende: „Staat! staat! en formeert het peloton om onze retraite te dekken!"

De luitenant ter zee De Quartel bepaalde zich in zijn verslag tot zijn eigen dappere daden. Op het schot van het veldstuk zou hij hebben laten vuren, en op dat vuren zou de vijand aan de zuidzijde teruggetrokken zijn. Den chirurgijn Meinhardt, dien hij hoorde schreeuwen: „Sta! mannen, sta!" had hij toegeroepen: „Meinhardt, schreeuw zoo niet, want zij zullen denken, dat wij in confusie zijn!" Hij vertelt ook, dat hij borst aan borst met een Engelsch officier heeft gestaan, die zeide: „Don 't fire!", waarop De Quartel beval: „Vuur!" Met 8 à 10 man was hij tenslotte teruggetrokken, toen het veldstuk door den vijand genomen was, en hij zag, dat hij Lewe, aan de westzijde op het plein zich bevindende, niet kon helpen. „Ik koos nu mijn leven in de waagschaal te stellen omme van onder de vijandelijke wapenen te retireeren, als slegts nog een oogenblik te blijven staan, als wanneer ik krijgsgevangen zou geweest zijn". Er was dan ook nog op hem geschoten, toen hij den berg opging. In het hofje van de plantage had hij kapitein Schmidt aangetroffen met 6 jagers en matrozen, en met elkaar hadden zij zich naar Hato begeven.

In den morgen van den 8sten Juni kwam Damascus de Ris [1]), een boodschaplooper, die telkens weer voorkomt, met de Jobstijding in de stad. Hij stelde den gouverneur voor met 100 à 150 man de Engelschen op de plantage Ascension te overvallen. Daarvan kon echter geen sprake zijn. In het fort waren niet meer dan 4 jagers en een handvol ongedisciplineerde burgers, meest zonder geweren, en de bovencontreien konden niet ontbloot worden. In een bespreking met de stafofficieren werd besloten nadere berichten af te wachten, en daar was reden voor, want de Engelsche taktiek was nu eenmaal nooit lang op de plek der overwinning te vertoeven.

Dat hebben zij ook ditmaal niet gedaan. De gevangenen — hoeveel manschappen er buiten de officieren krijgsgevangen gemaakt en gesneuveld zijn, wordt niet vermeld — werden eerst aan boord van de „Rendier" gebracht, daarna met de „Elk" naar Aruba gevoerd, en eindelijk met „The Superieur" naar Jamaica. Daar kregen de officieren al spoedig verlof naar Curaçao terug te keeren, maar zij hadden moeten beloven, vóór er een formeele uitwisseling tegen Engelsche krijgsgevangenen zou hebben plaats gevonden, niet tegen Engeland te zullen vechten. Murray had door een brief aan Conn den ouden heer De Veer nog laten weten, dat diens verzoek om zijn zoon vrij te laten, hem eerst bereikt had, toen deze al naar Jamaica doorgezonden was. Lewe verzocht na zijn terugkomst voor een krijgsraad te mogen terechtstaan, die over zijn gedraging zou oordeelen, maar na overleg met den waarnemenden garnizoenscommandant, den kapitein der jagers Pfeiffer [2]), en den kapitein Schmidt besliste de gouverneur, dat daarvoor geen reden was; het was „genoegzaam beweezen of immers allerwaarschijnlijk", dat het gebeurde bij Ascension door verraad van negers en de overmacht van den vijand was veroorzaakt. Lewe kreeg een schriftelijke verklaring, door Changuion, Pfeiffer en Schmidt onderteekend, dat hij zich als een „braaf en eerlijk officier" had gedragen. In September 1805 kwam er bericht van den Engelschen Rear-admiral Dacres, dat Lewe, Quast en De Veer zich als uitgewisseld konden beschouwen [3]), en dus vrij waren van hun woord, dat zij niet tegen de Engelschen zouden vechten.

---

[1]) Euwens, „Curaçao in 1803–1804" noemt blz. 54: Damasco de Ries.

[2]) Frederik Hendrik Pfeiffer geboren te Maastricht in 1774 of 1775 was kapitein provisioneel.

[3]) Zij waren uitgewisseld onderscheidenlijk tegen 8, 4 en 6 Engelschen.

Bij de gangbare voorstelling van Brions „nationale" daad behoort die, dat daarmee het geheele eiland van de Engelschen bevrijd en zelfs de blokkade opgeheven is geweest. Ook dit is onjuist.

Den 25sten Juni rapporteerde Schmidt aan den gouverneur uit het westdistrict, dat de Engelschen het plantagehuis van de weduwe Van der Linden hadden afgebrand, en op de plantage van Van Uytrecht (Asencioen, Knip of Bisento) 110 hoornbeesten hadden geroofd. En in het oostdistrict is sprake van een nieuwe batterij, door de Engelschen ten zuidoosten van het vernielde fort Fuik aangelegd, die de majoor De Schwartz gemakkelijk kon vernielen, toen de Engelschen er niet waren. Ook vond de gouverneur nog aanleiding den majoor en kapiteins der burgermacht bijeen te roepen, hen te herinneren aan hun eed van trouw aan de Bataafsche republiek en hen aan te manen betere discipline te houden.

Van de gezamenlijke bemanningen der drie oorlogsschepen, een 219 man, waren er nog altijd een 120 te velde en op de batterijen, toen Evertsz den 2den Juli aan boord van de „Kenau Hasselaar" terugkeerde. De majoor De Schwartz, die twee dagen later in het hoofdfort terugkwam, stelde den gouverneur voor zijn detachement, ook wat de daarbij geplaatste matrozen en burgers betrof, met het oog op nieuwe aanvallen der Engelschen in tact te laten, en liefst nog uit te breiden met een 30 à 36 matrozen en burgers. De gouverneur prees des majoors „iever", en vond het goed het detachement nog te laten als het was, maar voor uitbreiding waren geen mannen beschikbaar, althans geen matrozen; uit de burgers konden nog een 17 aan het commando worden toegevoegd.

Den 14den Juli 1805 heesch het Engelsche fregat „La Franchise" de parlementaire vlag voor de haven. De commandant Murray was overleden [1]) en kapitein Fyffe voerde het bevel. De parlementair kwam met een sommatie tot overgave van het eiland, „wijl het ten sterkste geblocqueerd stond te worden", en men wist, dat het niet lang meer te houden was. De gouverneur hield zich aan zijn vroegere brieven aan Murray. Twee dagen later vermeesterden de Engelschen de seinpost Gelderland voor de zooveelste maal.

Nu zal het er met de voedselvoorziening inderdaad wel niet

---

[1]) Euwens „Admiraal Pedro Louis Brion" enz. deelt mee, dat Murray op Klein-Curaçao werd begraven (blz. 296).

best uitgezien hebben. Het blijkt niet, of de planters voldaan hadden aan den last van den gouverneur om hun maisoogst gedeeltelijk op te slaan — aan dien om bij alarm hun hoornvee stadwaarts te drijven en in de bosschen te jagen was niet voldaan — en in ieder geval waren de twee à drie maanden, die men in Mei gedacht had het nog te kunnen uithouden, wel voor het grootste deel verstreken, doch den 19den Juli kwam een Amerikaansch schip, rijk geladen met provisiën, dat aan de waakzaamheid van den vijand ontsnapt was, de haven binnen.

Er is in dezen tijd ook weer sprake van uitwisseling van krijgsgevangen, waarbij Curaçao altijd nog in voorschot was [1]).

Dan schijnt het eiland echter al wel van Engelschen gezuiverd te zijn, maar hun schepen kruisten nog bij de Curaçaosche eilanden. Den 31sten Juli kwam er bericht, dat een kort te voren uitgezeild vaartuig door een Engelschen golet was genomen. Velen boden zich aan om het vaartuig te gaan hernemen, en de koopman Jervey, schoonzoon van den gouverneur, stelde daarvoor een schip beschikbaar, dat met 12 jagers onder bevel van Brion, 6 matrozen en een aantal burgers bemand werd. Het gelukte inderdaad het genomen vaartuig terug te brengen.

Lewe, terug van Jamaica, had daar den indruk gekregen, dat een onderneming van gewicht tegen het eiland niet in de bedoeling lag.

Toch deed de gouverneur nog een poging den afweer van het eiland te verstevigen. De Schwartz had voorgesteld een corps van 150 kleurlingen te vormen, en Brion kreeg opdracht een corps burgers aan te werven onder den naam van „gesoldeerde inlandsche jagers", maar het lukte niet: slechts 3 man, van welke 2 negers waren, hadden zich laten aannemen; het plan werd opgegeven.

Changuion trachtte ook buiten 's lands hulp te krijgen: geweren en munitie en proviand. In de eerste plaats wendde hij zich daartoe tot de Spaansche commandanten op de vaste kust. Maar fortuinlijk was hij daarbij niet: veel gelukwenschen met de „opligting der bloquade", doch wapens en krijgsbehoeften konden

---

[1]) Van Engelsche zijde trad daarbij telkens op een kapitein Van Sittart, commandant van „La Fortunée", blijkbaar Henry van Sittart (1777–1843). Changuion noemt hem later een fatsoenlijk man blijkens zijn brieven, die, naar gezegd werd, veel op den kapitein-luitenant Sloterdijk geleek. Het speet den gouverneur hem op de terugreis naar Holland niet op Jamaica ontmoet te hebben.

niet gemist worden; ten hoogste werd de toezegging gedaan, dat de handel zou begunstigd worden.

Brion, die naar St. Thomas ging, bracht voor den gouverneur een brief om hulp aan diens ambtgenoot op St. Martin, mr. W. H. Rink. Ook hier was het antwoord teleurstellend: ik verkeer zelf in een hachelijke positie, schreef Rink, en dat stemde overeen met Brions indruk: daar zijn ze er veel slechter aan toe dan wij.

Evertsz had weer eens een moedelooze bui, toen hij 27 Augustus den gouverneur voorloopig ontslag vroeg, om ,,de *onaangenaamhedens* en *fatiges* welke zedert het begin mijner komst alhier heb uitgestaan, waardoor mijn *gezondheid merkelijk benadeeld is* waarom tot *Herstel* van dezelve in het aanstaande voor Jaar bij eene goede gelegentheid naar Europa wilde vertrekken, en mij aldaar beter *bevindende* mijn dienst weder *daar of Elders te presteeren*". Het blijkt niet, wat de gouverneur hierop geantwoord heeft; Evertsz is dienst blijven doen.

Opgelucht kon men zich voelen in den loop van het tweede halfjaar van 1805, veilig nog niet. 25 September schreef B. Kock, die nog altijd tegen zijn zin vice-commandeur van Bonaire was, en in zijn moedeloosheid het gerucht, dat Aruba en Bonaire door den gouverneur geabandonneerd zouden zijn, geloofd had, dat er een tender was geweest van kapitein Van Sittart met bericht, dat er van Jamaica een expeditie tegen Curaçao was uitgezeild. Het zal wel bangmakerij geweest zijn.

Werkelijkheid was de bedreiging van den handel door Engelsche kapers. 12 November kwam een aantal kooplieden den gouverneur om maatregelen vragen. Zij voorzagen wel, dat de marine weer niet gereed zou zijn, en vroegen voor dat geval vergunning zelf een kaper uit te zenden [1]). Den volgenden dag, toen de kapergolet voor de haven gezien was, zou dan toch de ,,Suriname" te 4 uur kunnen uitzeilen, Brion en de oud-raad Quast zouden meegaan. Het werd 6 uur, en men was het er over eens, dat het nu geen zin meer had uit te varen.

Changuion plaatste hierbij in zijn journaal deze

> ,,Aanmerking. Men ziet uit het voorgevallene ten opzigte van het uitzeylen, al wederom, hoe bezwaarlijk het is eenigen dienst van de alhier gestationeerde zee Magt te hebben en

[1]) 26 Sept. 1805 kreeg Andrew Junck voor zijn schip ,,Dispath" met 15 koppen en 12 geweren een commissiebrief van Changuion, maar overschreed zijn bevoegdheden. Uitvoerig daarover een brief van den gouverneur van 22 Dec. 1805 aan den Raad der Amerikaansche koloniën.

hoe *ongelukkig* en *noodlottig* al wat van die zijde verlangd wordt, *altoos* uitvalt!"

Inderdaad! en dit was niet het laatste staaltje van dien aard. Den 14den zeilde de „Suriname" toch maar uit, 's morgens om vier uur, in de richting naar Klein-Curaçao. 's Middags van den volgenden dag was 't schip terug met een lek boven water. Het schijnt, dat de marine nu toch ook zelf wel vond, dat het al te gek was. Twee uur later kon het schip weer uitzeilen, maar toen het den 17den weer binnenliep, had het niets uitgevoerd.

Changuion had natuurlijk al dien tijd ook met geldgebrek te worstelen. Tot zijn tekort aan locale kennis behoorde ook, dat hij niet wist wie nog wel konden helpen. Daarvoor had hij een eigenaardigen raadsman, een zekeren Schlemm [1]), commandeerend officier van de Roodewegs-wachtpatrouille, blijkens zijn gebroken Nederlandsch van Duitsche geboorte, die af en toe den gouverneur inlichtte over de tekortkomingen en baatzuchtigheden, de lafheden en lakschheden der burgerij. Zie hier een staaltje van briefwisseling met den gouverneur. Blijkbaar had deze hem gevraagd om een opgave van gegoede ingezetenen. Schlemm gaf die en kruiste eenige namen tot driemaal toe aan [2]).

---

[1]) Euwens, „Curaçao in 1803–1804" noemt op blz. 3 en 45 Louis Schlemm als raadslid.

[2]) Zij volgt hier:

Kooplieden:

Th. Jutting ×
H. Leyer ×
Cancryn ×
Eml. da Costa Gomez en Broeder × ×
Gabriel da Costa Gomez × ×
Aron Pinedo × ×
M. Cardose × ×
De Lima × ×
Ib. de Solas × ×
I. en C. van der Meulen × × ×
I. Faulk × ×
da Costa Gomez en Soonen × × ×

Gegoede inwooners:

Diedenhoven
Mevr. Diedenhoven
de Wed. Rasvelt
Joh. Stuyling × × ×
Mevr. Holthuysen
de Wed. Berch
Wed. Pinedo
R. Conn
Marg. Jandrop
T. Cruger
Wed. de Rochemont
H. Basden ×
fiscaal Van Starckenborgh
G. Duykinck sal na gedagten uit ambitie van 20/m. geeven
I. R. Lauffers boedel
C. van Uytrecht blijft rijk, de wissels zijn goed
A. de Veer × × ×

Eenigen hunner worden genoemd bij Hamelberg, „Een veel bewogen tijdperk" blz. 65. Gabriel da Costa Gomez bij Euwens, „Curaçao in 1803–1804", blz. 63.

Er zij hier menschen, schreef hij, die geld hebben en het niet willen geven, en ook die het anderen afraden, maar: „Op Curaçao word het draad zo fijn gesponnen, als ooit in de Tijden van Louis de 14n.... De cabalisten moeten voorsigtig syn. Voorgister is er zeer sterk desaangaand gesprooken, en door mannen van moed gesegd, die, als se het dol maakten nog eens over de kling springen te laaten. Bevoor Curaçao een puinhoop worden sal, moet er nog veel gebeuren. Een seeker heer uit Den Haag schreef mij hoe 't op Curaçao was, ik antwoorde thans: Vivitur ex rapto, nec hospes ab hospite tutus, non socer a genero, fratrum quoque amicitia rara est" [1]). Hij stelde den gouverneur een heffing voor, zooals er onder Lauffer een van 4% geslaagd was.

De Raad van politie had al eerder daartegen geadviseerd op grond, dat er geen fondsen waren en stremming van den handel in levensmiddelen ervan te duchten zou zijn.

Changuion sloeg een anderen weg in. Hij richtte een uitnoodiging tot 27 der gegoedste ingezetenen en planters om het gouvernement met geld tegen wissels bij te staan, en hij kreeg daarbij een aanbod tot hooger bedrag dan hij hebben moest. 12, onder wie Schlemm, hadden aan des gouverneurs verzoek voldaan.

Afdoende was deze hulp niet. Na de opheffing van de blokkade trachtte de gouverneur tevergeefs bij den gouverneur en kapitein-generaal van Venezuela een leening te plaatsen.

En nu het conflict met den majoor Larz. de Schwartz.

Van drieërlei aard zijn de moeilijkheden, die zich hebben voorgedaan. Twee er van kwamen tegelijk ter kennis van den gouverneur.

Op 5 Juli kreeg Changuion een klacht van Hansz, met Schlemm commandant van de vrijwillige Roodewegswacht, aan wie beloofd was, dat deze wacht rechtstreeks onder de bevelen van den gouverneur zou staan, dat De Schwartz niet als gewoonlijk het parool had doorgegeven. En in de tweede plaats was er een oploop van jagers geweest, waarover de majoor den gouverneur niets gerapporteerd had. De Schwartz werden hierover inlichtingen gevraagd. „In 't generaal", aldus besloot Changuion zijn journaal van dien dag, „nam ik mij zelve egter voor, waakzaamer als ooit te worden omtrent 't maintien der Rechten van 't Gouver-

[1]) Aanhaling uit Ovidius, *Metamorphoses* I, 144, 145: Er wordt van roof geleefd; de gastvriend is niet veilig voor zijn gastvriend, de schoonvader niet voor zijn schoonzoon, en zelfs onder broeders komt genegenheid (amicitia moet zijn gratia) zelden voor.

nement, en bij de eerste willekeurige aanmatiging die men zich in 't vervolg weder mogt toe eigenen, een ernstiger toon aan te neemen, en den Heer Commandant op een zeer serieuse wijze zijne Verpligtingen en Subordinatie aan 't Gouvernement onder 't oog te brengen, hem responsabel stellende voor de gevolgen die zulks anders voor hem zou kunnen hebben en voor de ernstige maatregels die hij mij zou dwingen te zijnen opzigte te nemen".

De kwestie van het parool leek zoo heel ernstig niet. Schwartz gaf op, dat hij vond, dat deze wacht het parool niet toekwam en hij den gouverneur ten dienste de zaak had willen vereenvoudigen.

Van de jagers was een deel van de soldij, twee realen, ingehouden als vergoeding voor een vernield zeil van de „Suriname". Als protest waren de jagers te hoop geloopen, maar de commandant hoopte het gevaar te bezweren. Een der grieven was, dat de matrozen niet met gelijke inhouding gestraft waren, en Evertsz had zich daartoe bereid verklaard.

De gouverneur was door deze mededeelingen allerminst bevredigd, en hij gaf order, dat onmiddellijk de soldij zonder korting zou worden uitbetaald. Schwartz en Pfeiffer wilden den gouverneur nog spreken over de wijze van uitvoering van dezen maatregel, waardoor het prestige van den majoor behouden zou blijven, maar zij werden niet ontvangen. Kapitein Pfeiffer, later ontboden, moest vertellen, dat er 10 jagers gedeserteerd waren, die een paar dagen later op Fuik door de Engelschen aan boord werden genomen. Het dreigde hoog te loopen. Van Nes bemoeide zich er mee, vertelde, dat hij gehoord had, dat nog meer jagers wilden wegloopen, en vroeg den gouverneur door een aanspraak tot de troep de gemoederen tot kalmte te brengen. Dit weigerde Changuion: hij zou zich niet „laaten als kat gebruiken met wiens pooten men de castanjes uit 't vuur zou haalen".

Wat er van deze zaak overbleef, was, dat Schwartz volgens de verklaring van Evertsz en Sloterdijk den gouverneur onjuist had ingelicht over de bereidheid der zeeofficieren om ook van de gage der matrozen een deel in te houden voor het vernielde zeil. Dat zat den gouverneur zeer hoog.

Het ergst was het geval Boyé.

Ludwig Boyé, geboren in 1773, had op zeventienjarigen leeftijd in Holland dienst genomen bij het regiment Oranje-Nassau, dat hij twee jaren later als onderofficier verlaten had met uitzicht op bevordering bij de West-Indische troepen. Toen op Curaçao in 1796 Wiertz de nieuwe orde kwam invoeren, en sommige offi-

cieren het eiland verlieten, legde Boyé, toen nog een der oudste onderofficieren, den nieuwen eed af, en werd hij bevorderd tot vaandrig en adjudant bij het garnizoen. De gouverneur Lauffer gaf hem een verklaring, dat hij gedurende het beleg der Franschen een der actiefste officieren was geweest en zijn functie als adjudant met alle accuratesse had waargenomen. Het beleg was er mee geëindigd, dat Lauffer de hem aangeboden Engelsche hulp aanvaardde, en zoo kwam het eiland in Engelsche handen. Boyé trad nu in Engelschen dienst als luitenant bij het zoogenaamde Curaçaosche korps, dat onder bevel stond van den kapitein Westerholt, een der nog altijd Prinsgezinde officieren, die in 1796 uitgeweken waren. Met dezen Westerholt had Boyé een oude veete: hij had den „baron" verweten, dat deze de equipagiën der schepen tegen Wiertz trachtte op te zetten. Nu hij zijn chef was, maakte Westerholt het Boyé moeilijk en verweet hem, dat hij, nog korporaal zijnde, zou hebben getracht zijn officieren te vermoorden. Boyé vroeg ontslag en was nu buiten betrekking.

De militaire dienst was sedert voor hem gesloten, want na den vrede van Amiens werd hij getroffen door het decreet van het Staatsbewind, dat geen der officieren, die de Engelschen hadden gediend, in den Fransch-Hollandschen dienst mochten overgaan [1]).

Changuion was zeer met hem ingenomen. In een brief aan den Raad van Coloniën, waarin hij vroeg Boyé voor herplaatsing in militairen dienst in aanmerking te mogen brengen, noemde hij dezen „een man, die zig zeer wel voordoet, die een fatsoenlijk uiterlijk heeft, en een goede opvoeding schijnt genoten te hebben". Ondanks het bezwaar van De Schwartz, die zich op het besluit van het Staatsbewind beriep, stelde Changuion den 14den Juni 1805 Boyé aan als zijn adjudant in den rang van 2den luitenant bij de gewapende burgermacht.

Toen nu Boyé den 21sten Juli met een order van den gouverneur bij De Schwartz kwam, weigerde deze hem als daartoe bevoegd te erkennen. Hij vroeg hem naar zijn papieren en wilde die niet teruggeven, vóór hij er afschriften van gemaakt had. De

[1]) Zie J. H. J. Hamelberg „De slavenopstand op Curaçao in 1795" blz. 127 in *Eerste jaarlijksch verslag van het geschied-, taal-, land- en volkenkundig genootschap te Willemstad Curaçao*; over Boyé: *Koloniaal Weekblad* 8 Juli 1926 en „De oprichting der Curaçaosche schutterij" in *De West-Indische Gids* 8sten jg., blz. 102 over Boyé's verderen, weinig schitterenden, levensloop.

gouverneur vernam dit met „indignatie" en gelastte onmiddellijke teruggave der stukken. De Schwartz verklaarde zijn houding hiermee, dat hij gemeend had, dat Boyé alleen als adjudant bij de burgermacht was aangesteld [1]). Het werd een heele heibel. De jagers-officieren deden den gouverneur het verzoek van Boyé alleen schriftelijke orders te behoeven aan te nemen. Zij stelden hem hierbij voor als meineedig, omdat hij bij de Engelschen dienst had genomen zonder van zijn eed aan de Bataafsche republiek te zijn ontslagen. Over de totstandkoming van dit verzoek won de gouverneur inlichtingen in bij alle officieren, en daaronder door speelde een kwestie tusschen den luitenant-kwartiermeester De Lange [2]) en den majoor, die beweerde, dat De Lange Pfeiffer had genoemd als den persoon, die De Schwartz bij den gouverneur in miscrediet gebracht had. Pfeiffer ontkende het feit en De Lange verklaarde het niet gezegd te hebben. De Schwartz plaatste den luitenant-kwartiermeester in arrest.

Nu was voor Changuion de maat vol. Hij vaardigde den 11den Augustus een gouvernementsorder uit, waarbij den commandant De Schwartz arrest werd aangezegd met suspensie in deszelfs militaire charge. De luitenant-adjudant Wolff [3]) vroeg op last van den gouverneur den majoor zijn sabel af en gaf deze over aan Changuion. Pfeiffer werd met het garnizoenscommando belast. Het arrest van De Lange werd opgeheven. Tot 17 Maart 1806 bleef De Schwartz in arrest; toen vertrok hij met de „Regulator" naar Holland om zich te verantwoorden. Changuion had zijn beschuldiging tegen De Schwartz aldus geformuleerd: miskenning van het gouvernement, hoonende behandeling van den gouverneur en onverzettelijkheid daarin [4]).

Het onderzoek heeft lang geduurd, doch eindigde gunstig voor den inmiddels overste geworden commandant. Op 30 Augustus 1810 gaf de minister van de Marine en de Koloniën Van der Heim de volgende verklaring af: „Le soussigné Ministre de la Marine et des Colonies de Hollande certifie à la réquisition du Lieut-Colonel Lazzaroni de Schwartz et pour lui servir partout

---

[1]) Dat was ook zoo. 22 Juli 1805 heeft de gouverneur hem mee tot adjudant bij het garnizoen aangesteld.

[2]) Pieter Johan de Lange(n), geboren in 1775 of 1776 te Rotterdam.

[3]) Nicolaas Wolff, geboren te Maastricht in 1779 of 1780, luitenant adjudant provisioneel.

[4]) De memorie van Changuion hierover aan den Raad der Amerikaansche koloniën is te vinden in nr. 179 van het archief van dezen raad.

ou besoin sera, que d'après les rapports qui lui en sont revenus, le dit Colonel s'est emporté en vaillant et entendu militaire pendant le tems de son commandement des troupes dans l'isle de Curaçao. Qu'un mal entendu étant survenu entre le Gouverneur civil de l'isle et ledit Lieut-Colonel le premier l'a renvoyé en Europe ou l'affaire ayant été examinée il a été absous de toute inculpation moyennant quoi il s'est fait un devoir de lui délivrer le present certificat signé de sa main et le recommande à la protection de qui de droit". Schadeloosstelling was Schwartz reeds in 1808 geweigerd; wel kreeg hij een vergoeding van *f* 5447,17 voor zijn onvrijwilligen terugkeer [1]).

1805, in welk jaar de gouverneur slechts eenmaal een officieel bericht uit het moederland ontving, en dat was nog een pakket van den Raad van 5 of 6 weken na des gouverneurs vertrek uit Holland, was wel een heel moeilijk jaar voor Curaçao en zijn gouverneur. Daaronder waren de moeilijkheden met Aruba en Bonaire wel van bijzonderen aard. Van „abandonneeren" dezer eilanden was geen sprake, maar door meer dan één oorzaak stond de gouverneur machteloos om de noodige hulp te verleenen. Kock van Bonaire kreeg, toen het even ging, een hoeveelheid levensmiddelen, die echter niet verder strekten dan voor een halve maand. Het verzoek om ontslag van den vice-commandeur werd eindelijk ingewilligd, en J. Palm Hzn. in zijn plaats aangesteld op 2 October. De van Mei af achterstallige traktementen werden in October uitbetaald. Ook Palm had het er niet naar zijn zin. In een brief van 22 December klaagde hij over de inwoners van het eiland, die in haat en nijd leefden, „dat onchristelijk is voor menschen, die anders moesten leven om Gods zegen te genieten". Op den kant van het afschrift van dezen brief staat deze eigenaardige aanteekening van Changuion: *„Dat onchristelijk is.* De menschen toonen *met de daad*, dat zij *orthodox* zijn in het *geloof*. Zij leeven als *waare Catechismus-kinderen*!" Hoe de gouverneur, die er nooit een voet aan wal zette, dit toch wel kan geweten hebben?!

Op het einde van het jaar heeft Changuion nog een krachtige

---

[1]) Ik dank deze inlichting aan het Krijgskundig archief te 's-Gravenhage met de mededeeling, dat zij ontleend is aan het Missivenboek van den minister. Algemeen rijksarchief aanwinsten 1807. In de oude officiersboekjes komt P. Lazzaroni de Schwartz aldus voor: 1794 sous-lieut. (Sinds 1788) in het regt. Grisons van Schmid, 1802 bij de troepen, gedestineerd voor de W.I. koloniën, 1803 capitein 8e Batalſon Jagers in de Amerikaansche coloniën, 1804 idem.

poging gedaan, niet om de Engelschen van Aruba te verdrijven, zooals Euwens op rekening van Brion stelt, want de gouverneur dacht niet anders dan dat zij op enkelen na al weer weg waren, maar om dit eiland als steunpunt voor den vijand uit te schakelen. Deze opzet is niet gelukt, doch geheel roemloos was de onderneming, waaraan Brion inderdaad deelgenomen heeft, ook niet.

De ontvanger Quant, die, gelijk gezegd, door de Engelschen bij een van hun overvallen in plaats van Craneveldt tot gezaghebber was aangesteld en door Changuion was gehandhaafd, had den Engelschen niet voldaan. Er is een dagverhaal van den kapitein der Indianen Van der Biest op Aruba, loopende van 2 Februari tot 19 November 1805, waarin Quant, wordt genoemd als de persoon, die met zekeren Bislik [1]) stemming tegen Craneveldt had gemaakt onder bedreiging van Engelsche maatregelen. Toen Mahling den 12den Februari op Aruba was gekomen, had hij Quant als commandeur aangesteld en hem en Bislik elk een prijsgemaakte golet ten geschenke gegeven. Het is vreemd, dat, terwijl V. d. Biest Quant doorloopend van Engelschgezindheid beschuldigt, de Engelschen zelf hem op 8 October vervingen door zekeren W. Doran. Van dezen kreeg de gouverneur 16 November een brutalen brief, maar tegelijkertijd ontving hij van andere zijde het bericht, dat de Engelsche bezetting op Aruba niet meer dan 1 onderofficier en 20 matrozen sterk was.

Deze tijding was voor den gouverneur aanleiding om den volgenden dag een bespreking te hebben met de zeeofficieren Evertsz en Van Nes over zijn plan om het eiland aan de 20 à 25 Engelschen, die zich er zouden bevinden, te ontnemen en voor het vervolg voor hen „nutteloos" te maken. Changuion stelde voor, dat de „Suriname" onverwijld naar Aruba zou gaan, zich van de schepen daar zou meester maken, de Engelschen gevangen nemen, de roerende en vervoerbare goederen inschepen, ook de inwoners, vooral de ambtenaren, behalve de Indianen, de forten ruineeren, de huizen verbranden, „in één woord: het Eiland

[1]) Changuion maakte hierbij in het brievenboek 4 Oct. 1807 deze kantteekening: „J. J. Bislik is altoos bekend geweest voor een *gevaarlijke Engelsch-gezinde*. Dit is ook bij de uitkomst gebleeken. Hij is het, die op 1° Januarij 1807 de Engelsche scheepen binnen de Haven van *Curaçao* heeft helpen *loozen* (loodsen?)" Van het dagverhaal zelf teekende Changuion eerst in zijn journaal aan, dat hij het niet geloofwaardig vond, maar 4 Oct. 1807 maakte hij daar deze kantteekening: „Bij *nadere ondervinding* meen ik genoegzaame redenen gevonden te hebben, om dit *Raport* over het algemeen voor *zeer geloofwaardig* te moeten houden".

Aruba geduurende deezen oorlog te evacueeren". Een gedeelte van het garnizoen zou moeten meegaan onder commando van kapitein Brion en luitenant Ellis of, zoo 't jagers waren, van luitenant Balfour [1]). Deze troepen zouden aan het oostpunt, drie mijlen van de stad, geland moeten worden en van daar oprukken.

Natuurlijk hadden Evertsz en Van Nes bezwaren; zij vonden de onderneming te gevaarlijk. De gouverneur echter zette door en des avonds tusschen negenen en half tien zeilde de „Suriname" uit. Niet luitenant Ellis maar luitenant Balfour ging mee met 20 jagers, Brion, J. H. Quast en nog twee burgers als vrijwilligers voor de landing. Van de bemanning der „Kenau Hasselaar" waren bovendien 1 officier en 49 matrozen op de „Suriname" geplaatst. Aan de rapporten der verschillende prijsmeesters en een mondeling verslag van een der prijsmeesters, Thomas Born, die 27 November op Curaçao aankwam, is de volgende schets van het verloop der onderneming ontleend.

Op Maandag den 18den November met het aanbreken van den dag werden 47 man, de jagers en eenige matrozen, onder commando van luitenant Balfour aan land gezet aan den mond van het Spaansch lagoen bij de Commandeursbaai, de plaats, door Born en zekeren Ambrocius aangewezen. Ook Brion en Quast en een neger, blijkbaar om den weg te wijzen, gingen hier aan land. De landingstroepen marcheerden dadelijk op om de fortres te gaan nemen. De „Suriname" bleef onder Engelsche vlag bijliggen, tot, na berekening, de troepen omtrent de batterij konden gekomen zijn. Het schip was intusschen verkend door een uitgaande Engelschen kaper, die, de zaak blijkbaar niet vertrouwende, was teruggezeild, en, toen de „Suriname" onder het geschut van de fortres gekomen was, met een tweetal batterijen aan den wal, een hevig vuur op de „Suriname" opende. Bovendien zag men, dat 2 stukken schoten op de gelande troepen. Men telde wel 70 à 80 man op de batterijen. Door het zwaarder kaliber konden zij de „Suriname" treffen, vóór deze met succes kon vuren. Met schoten in tuig en zeilen naderde het schip, ging bijliggen en vuurde 192 schoten af.

De troepen waren intusschen in twee pelotons, één onder Brion en één onder Balfour door het bosch gemarcheerd. Twee

---

[1]) Patrick Balfour of Burleigh (1784–1848). Op Curaçao was hij eerste luitenant der jagers. Hij huwde in 1809 in tweeden echt met Changuions dochter Henriette Wilhelmine Gerardine Elisabeth. Later werd hij garnizoenscommandant in Suriname.

Indianen wezen de beste plaats voor den aanval aan. Ook Quant had zich bij hen gevoegd. Tot op 160 à 170 passen genaderd, werden zij uit 30 geweren beschoten. Na een half uur vuren trokken de onzen zich terug in de bosschen.

Om tijd te winnen en de geleden schade te herstellen heesch de „Suriname" de parlementaire vlag, en zond zekeren Schuurman, een oud-gediende, aan den wal om de overgave vóór zonsondergang te eischen. Doran weigerde.

Den volgenden dag, Dinsdag den 19den, werd met een barkas 's morgens Brion met een gedeelte der landingstroepen aan boord genomen, en 's middags Balfour met de rest. Dien dag werd over en weer nog flink geschoten, vooral van Engelsche zijde; de „Suriname" vond 't wijs minder krachtig te antwoorden om den indruk te vestigen, dat men niet over zooveel kruit beschikte.

De Engelsche kaper wist den volgenden dag uit te zeilen en te ontsnappen, doordat de „Suriname", toen die aanstalten tot achtervolging maakte, vertraging kreeg, daar twee mannen, die over boord geslagen waren, moesten gered worden. Een cano van den wal bracht eenige personen, onder welke een Curaçaoenaar, Jan Flemming, en twee Indianen aan boord, die aanboden met 50 Indianen te helpen de fortres te veroveren. De batterij heesch echter de witte vlag.

De luitenant Hulsenbosch en Brion waren al aan land gegaan en bezig met de huizen in brand te steken. Balfour volgde met 40 man om ook de batterijen te ruineeren. Tegen het verbranden der huizen rees verzet bij de Indianen, en om hen, die zoo goede diensten bewezen hadden, ter wille te zijn, werd hiervan verder afgezien. Aanvankelijk had men alleen hun huizen willen sparen, maar verschillende redenen leidden ertoe, dat aan het „nutteloos" maken van het eiland, toch eigenlijk het voornaamste doel der opdracht van den gouverneur, nagenoeg geen uitvoering werd gegeven. Op de aanzegging aan alle inwoners en ambtenaren om zich Woensdag, den 20sten, om drie uur in den middag aan boord te bevinden, was niemand verschenen, en het vertrek had nog overhaast plaats op het valsche gerucht, dat er een fregat of linieschip om de Noord kruiste. Bovendien wilde men de inwoners niet ontstemmen, omdat men hen noodig had voor het wegbrengen der prijzen naar Curaçao, en ook in de toekomst een beroep op hun hulpvaardigheid zou kunnen moeten doen. Er waren zes krijgsgevangenen gemaakt, slechts één matroos van Van Nes was gekwetst. De volgende prijzen waren gemaakt: de „Fortuna", geladen met stokvischhout, die door Born op

Curaçao werd binnengebracht, een Spaansche golet, door de Engelschen prijs gemaakt, waarop Brion als prijsmeester geplaatst was, nog een Spaansch vaartuig en een Deensche golet met muilezels, die door Schuurman [1]) als prijsmeester begeleid werd. Brion is wegens averij nog op Aruba teruggekomen, en Schuurman ook, daar het schip met de muilezels niet voldoende bestuurbaar bleek. De muilezels werden de bosschen in gedreven, en Brion bracht zijn lading op het Deensche schip over.

Van Nes vermeldde met lof het gedrag der manschappen inzonderheid van Balfour, Brion, Quast en Schuurman. Erg bezwaard, dat een gedeelte zijner instructie onvolvoerd was, voelde Van Nes zich blijkbaar niet. Hij schreef in zijn rapport, dat de oorzaak hiervan moest gezocht worden in „de ontfangene Tijding eener overmacht en onmogelijk wegens Locaal en tijd". Doran bleek met de Engelsche kaper te zijn gevlucht. Brion stelde bij zijn terugkomst Quant voorloopig weer aan als commandeur en gaf hem daarvan een bewijs. Van Nes had dit in de haast van zijn vertrek verzuimd.

In een brief van 5 April 1806 heeft Changuion aan den Raad der Amerikaansche koloniën verder van het verloop van dezen zaak verslag gedaan. Niet lang na de expeditie waren een Engelsch linieschip en eenige Engelsche kapers op Aruba gekomen, hadden daar 100 manschappen geland, de batterijen weer opgericht, den commandeur genoodzaakt te vluchten, maar eind Januari of begin Februari het eiland weer verlaten op het bericht van de komst van een Fransch eskader in West-Indië.

Van de door de „Suriname" buitgemaakte schepen was alleen dat met muilezels prijsverklaard, als onder valsche papieren met den vijand hebbende onderhandeld; de andere schepen waren aan de eigenaren teruggegeven tot teleurstelling van velen, die op de prijsgelden hadden willen aanspraak maken. De verdeeling der prijsgelden van het prijsverklaarde schip leverde allerlei moeilijkheden op, en de gouverneur riep hierover de beslissing van den raad in. Hij teekent in dezen brief nog eens aan, dat het geenszins zijn bedoeling was geweest om buit te maken, „en had ik voorzien dat die Expeditie zoo weinig aan het eigentlijk oogmerk (om verderen handel te beletten) zoude voldoen, ik zou dezelve zeer zeekerlijk niet hebben doen effectueeren".

[1]) D. Schuurman, voorheen stuurman en schrijver op de „Kenau Hasselaar", daarna op de gouvernementssecretarie geplaatst en het volgend jaar door Changuion met de stukken tegen De Schwartz naar Holland gezonden.

Het nieuwe jaar, 1806, was nauwelijks begonnen, of er deden zich nieuwe moeilijkheden voor, ditmaal met de Franschen, niet ongelijk aan die, waarmee de commissarissen Berch en De Veer vóór Changuion te maken hadden gehad. Onder de zoogenaamde Fransche agenten op Curaçao was zekere P. J. Gouges, een koopman, die zichzelf noemde „délegué" vanwege het gouvernement van St. Domingo. Toen nu 15 Januari de Fransche kaper „L'Eulalie", kapitein Rouillet, met een onder Aruba genomen prijs „St. Joseph" de haven van Curaçao was binnengeloopen, ging de raad Berch met den fiskaal en den secretaris aan boord ter verzegeling van den prijs, maar zij troffen Gouges daarmee reeds bezig, die de verzegeling niet deed met het zegel van het Fransche gouvernement doch met een cachet, waarop een antiek kopje, dat hij aan zijn horloge had hangen. Voor de zooveelste maal wees Changuion Gouges er op, dat hij hem in zijn beweerde hoedanigheid niet erkende en ook niet mocht erkennen volgens de bestaande bepalingen. Gouges beriep zich op de erkenning van zijn voorgangers door Berch en De Veer, maar tevergeefs [1]). De fiskaal maakte de verzegeling van Gouges ongedaan, waarop deze de papieren afgaf [2]).

Veertien dagen later maakte Rouillet zich met „L'Eulalie" onder het fort van Piscadera meester van een Deensch vaartuig, althans van een schip onder Deensche vlag, de „Lille", geladen met koffie en hout. Changuion las Rouillet de les, en deze bood zijn verontschuldiging aan. Hij kon vertrekken met achterlating van de „St. Joseph", en de „Lille" werd vrijgegeven door den Raad van politie. De uitvoering van dit laatste besluit werd onmogelijk gemaakt door de Franschen, die aan boord van de „Lille" bleven. Ten slotte zette de gouverneur Rouillet in de provoost. Changuion genoot de voldoening, dat Ferrand op St. Domingo het gedrag van Rouillet en de vasthoudendheid van Gouges afkeurde. De zaak met de „Lille" werd geschikt, maar de gouverneur eindigde met Gouges te erkennen als „fondé" van Ferrand „de pouvoir personel, et special, et... l'admettre en cette qualité comme partie interessée sur le fait des prises", onder

---

[1]) En ten onrechte volgens Euwens „Curaçao in 1803–1804", blz. 37, ofschoon deze commissarissen blijkbaar wel toegaven aan de eischen der „agenten" tot verkoop der prijzen (blz. 71).

[2]) Lodewijk Napoleon heeft bij brief van 9 Oct. 1806 het gedrag van Changuion tegenover Gouges en „L'Eulalie" goedgekeurd (Archief van het Ministerie van Koophandel en Koloniën no. 19. Algemeen Rijksarchief).

voorwaarde, dat hij geen daad van openbaar gezag zou doen en niet de uniform van „délegué" zou dragen. Toen „L'Eulalie" kort daarna onder kapitein La Fond weer een schip gejaagd had, hield Changuion het Fransche schip vast, en ook den kapitein, nadat deze zijn schip in de haven had laten zinken; het schip kon gelicht worden. Later heeft Gouges nog getracht ook als „fondé" van het gouvernement van Guadeloupe erkend te worden, als hoedanig zich in 1804 reeds tevergeefs zekere Richaux bij Changuion had aangemeld.

In de loop van 1806 weigerde de gouverneur nog erkenning van een consul der Vereenigde Staten van Noord-Amerika.

Moeilijkheden kwamen er even spoedig weer met de zeeofficieren. Changuions dochter was gehuwd met den Amerikaanschen koopman op Curaçao Jervey. Deze werd mishandeld door de luitenants Dominicus [1]), Moqué en den chirurgijn Tappert. De gouverneur nam de zaak hoog op; hij zag er „een zamenweefsel van Curaçaosche intrigue" in met den toeleg zijn schoonzoon in een verachtelijk daglicht te stellen. In een brief aan den commandant Evertsz verlangde hij, dat de drie zeeofficieren in diens tegenwoordigheid en in die van den fiskaal aan hem en Jervey hun verontschuldiging zouden aanbieden of wel schriftelijk verklaren Jervey voor een man van eer te houden. De adjudant van den gouverneur Boyé wist den gouverneur nog een nieuwtje te vertellen, toen hij den brief had overgebracht. Tappert zou den vorigen avond op de kolfbaan den gouverneur een schobbejak genoemd hebben 's Middags van dien dag meende de gouverneur op te merken, dat Dominicus en Tappert hem opzettelijk niet groetten. Hij strafte hen met arrest, en wees alle tusschenkomst te hunnen gunste af. De minister heeft later des gouverneurs gedrag in deze afgekeurd. Hij verklaarde eenerzijds te begeeren, dat de gouverneur als chef „geconsidereerd" zou worden, maar zijnerzijds had deze alles te vermijden wat aanleiding tot offensie of verwijdering zou kunnen geven.

Het zal wel aan deze en dergelijke strubbelingen te wijten zijn geweest, dat, toen Evertsz kort daarop den gouverneur met echtgenoote en kinderen uitnoodigde op een souper en bal ter eere van zijn 25-jarigen zeedienst, Changuion bedankte, „vermits

[1]) Johannes Dominicus, in 1775 te Leeuwarden geboren, was van 1787–1790 cadet bij de Oost-Indische compagnie, 1796 luitenant provisoir, 1e officier op de „Galathé". Mededeeling van het Krijgskundig archief.

mijne en des Gouvernantes gezondheidsconstitutien ons niet permitteerden fêtes bij te wonen die lang in den nacht voortduurden en het een vaste wet bij ons was dat mijne Dogters niet uitgingen zonder haar moeder". Hij wenschte den commandant een „gouden bruiloft met den zeedienst".

De buitenlandsche vijand liet den gouverneur al evenmin met rust. Al kwam het niet tot aanvallen als in het vorige jaar, er was toch alle reden om zich op afweer voor te bereiden. In Januari 1806 slaagde Changuion er nog in 267 geweren te koopen, en een paar maanden later kocht hij kruit en snaphanen van een Amerikaansch schip om te voorkomen, dat die in Engelsche handen zouden vallen. 7 Februari werden er zooveel vijandelijke schepen gezien, dat het raadzaam werd geoordeeld de haven met het hoekerschip „Marianne" af te sluiten. Toen er tien dagen later weer Engelsche schepen, eerst onder Fransche vlag, geseind waren, werd alles onder de wapenen geroepen. De schepen liepen alleen voor korten tijd de St. Kruisbaai binnen. Ook Aruba werd weer bezocht.

Over de geldelijke moeilijkheden, waarmee Changuion te kampen heeft gehad, en de wijze, waarop hij trachtte deze op te lossen, dient nog iets meer te worden gezegd.

In de eerste vergadering van den politieken Raad, dien hij bijwoonde, had de gouverneur een financieele commissie benoemd, bestaande uit de raadsleden Beutner, Cancrijn en Van Eck, den boekhouder-generaal, welker taak het zou zijn den staat der financiën exactelijk op te nemen, te overleggen over de geschiktste wijze van afdoening der schulden, middelen tot vermindering der uitgaven en verbetering der inkomsten te beramen, en een verbetering van de inrichting der administratie te overwegen, waardoor de inkomsten de uitgaven zouden dekken.

Een der euvelen, die ook in dezen tijd de geldelijke administratie kenmerkten, was de achterstand in de betaling der belastingen, met name der hoofd- en familiegelden.

Wat er noodig was aan geld blijkt uit eenige cijfers, die in de raadsnotulen voorkomen: voor September 1804 werd op den Amerikaanschen raad getrokken voor Ps. 19.756.5.3, voor October voor Ps. 11.524.–.–, voor November en December voor Ps. 33.067.4.–.

Onder de plannen, die de gouverneur overwoog tot versterking der middelen, behooren belastingverhooging, de verpachting

van een veer over de St. Annabaai en de oprichting van een bank van leening.

In de eerste helft van 1806 ontstond er een tekort aan gangbare kleinere muntspeciën, die de inwisseling van de Johanissen, de eenige rouleerende specie, doenlijk moesten maken tegen de koers van elf pesos en twee realen per Johannis. Soms moesten bij die inwisseling wel 2 of 3 realen worden prijsgegeven. De gouverneur zag hierin een blijk, „dat eenige, hoewel gegoede, echter woekerzugtige inwooners, zich bezig gehouden hebben met het inwisselen, en woekeren met deze kleinere spetien, tot merkelijk nadeel van de Commercie in 't Generaal, als tot die der minder gegoede en der arme inwoonders van dit Eiland in 't bijzonder". Er werd toen voor 2000 pesos kaartengeld aangemaakt, t.w. 1000 stuks van 1 peso en 8000 van 1 reaal. In 's lands kassen werden die aangenomen voor 8 realen de peso; naar die maatstaf gerekend, was tot onderpand voor de waarde een gelijke hoeveelheid gangbare speciën in de landkas gestort. Ook een ieder particulier was verplicht tegen de genoemde waarde het kaartengeld aan te nemen op straffe van bij weigering als vijand van de rust en aanrander van de veiligheid van het eiland beschouwd te worden, en zonder vorm van proces verbannen te worden, ongeacht de actie van den raad-fiskaal.

Er is een brief van het ministerie van Koophandel en Koloniën van 12 December 1806, die uitvoerig over den geldelijken toestand van Curaçao handelt en het financieel verslag van den gouverneur, welke brief dezen niet meer bereikt heeft. De minister verklaart hierin het eens te zijn met de opgegeven oorzaak van den diep vervallen staat van het financiewezen op Curaçao, t.w. de vermindering van den handel met de Spaanschen kust, de algeheele stremming van den handel met San Domingo en den voortdurenden staat van oorlog en de rampen, die Curaçao daarin getroffen hebben. Het herstel van dit alles moet wachten op den vrede, maar andere oorzaken, die er ook zijn, kunnen en moeten onmiddellijk weggenomen worden. Daartoe behooren de steeds vermeerderende slapheid in de invordering der gewone lasten en de verregaande verwarring in de administratie der financiën, gevoegd bij de indolentie onder vele ambtenaren in het betrachten van hun plichten. Daarom werd den gouverneur voorgeschreven aanstonds een commissie of kamer van financiën of rekening in te stellen, bestaande uit den boekhouder-generaal als voorzitter en twee der eerlijkste gegoedste en aanzienlijkste ingezetenen. De taak dezer kamer, die ook voor Aruba en Bonaire

zou werken, werd in den brief uitvoerig uiteengezet; zij is te vergelijken met die van de Algemeene rekenkamer. De oud-boekhouder-generaal Beaujon zou honorair lid der kamer moeten worden, om, voor zooveel zijn gezondheid het zou toelaten, raad te geven.

Buiten noodzakelijkheid zou niet meer op het moederland getrokken mogen worden. Omtrent belastingherziening, bezuiniging op ambtenaren en de oprichting van een bank van leening werden aanwijzigingen gegeven.

Uit den brief leert men ook de schuldeischers der koloniale kas kennen: de W.I.C. voor Ps. 549.750.-.3, de consignatiekas 20.069.4.2, de Weeskamer 29.408.4.2, P. F. Diedenhoven voor 58.000.-.-, 8.000.-.- en 25.272.2.1 pesos, I da Costa Gomez en broeders 8.000.-.-, Levin Jones 12.224.4.1 voor kruit en lood ten tijde van het Guadeloupiaansche beleg onder Lauffer, schip The Mary 59.689.6.3 en den Engelschen admiraal uit Lauffers tijd Lord H. Seymour Ps. 2.812.4.- voor voorgeschoten achterstallige soldijen tot op den dag van de komst der Engelschen in 1800.

Op bestuursgebied had Changuion nog een bepaalde taak te vervullen. Hem was de opdracht gegeven — en kort na zijn komst had hij zich daarover al met den fiskaal en den advocaat mr. C. P. Römer in verbinding gesteld — de justitie te leggen in handen van een zelfstandig college met hem, gouverneur, als voorzitter zonder stem, een vice-president, en 7 rechters, uit de ingezetenen aan te wijzen. In afwachting van de komst van een vice-president uit Holland had de gouverneur den raad van politie provisioneel belast met de rechtspraak. Nu was dan besloten, dat de raad-fiskaal Van Starckenborgh vice-president zou worden. Het werd hem gemakkelijk gemaakt door het traktement van den fiskaal van ƒ 8000.— op ƒ 3000.— te brengen, en dat van den vice-president van den raad van justitie op ƒ 6000.— te stellen. Maar dan moest er een nieuwe fiskaal komen. Daarvoor had de gouverneur gedacht aan mr. B. Blok [1]), die uit Holland verwacht werd, bestemd tot eersten secretaris van het gouvernement. Hij zou nog wel wat op zich laten wachten, en daarom werd de inrichting van het rechterlijk college voorloopig uitgesteld. Het duurde tot 18 December, voor de installatie kon plaats vinden met 5 leden

[1]) Mr. Bernardus Blok (1756–1818), werd later (1808) raad van justitie in Batavia en in 1813 in rechterlijke betrekking te Alkmaar benoemd.

van den raad van politie als leden, waarmee de bedoeling de justitie van de „politie" te scheiden, zeker niet bereikt werd, en het was maar voor kort, want de Engelschen herstelden den ouden toestand.

Changuion moest voortgaan met Aruba en Bonaire onverdedigd te laten. Hij kon er geen schepen en geen soldaten voor missen. Zoo had met name Aruba telkens weer te lijden van Engelsche bezetting, en tot tweemaal toe, van 10 tot 15 April en van 19 Augustus tot 10 September, hield De Miranda het eiland bezet [1]).

Den 1sten Mei 1806 werd de nieuwe staatsregeling der Bataafsche republiek, die van 1805, afgekondigd. Zij kwam tegelijkertijd met een bedankbrief van den Raad der Amerikaansche Koloniën aan den gouverneur voor de verdediging van Curaçao van 28 Februari tot 31 Juli 1805.

Het was ook verder het parool, dat de Raad aan zijn gouverneurs uitgaf: verdedigt de koloniën! Hoe zullen wij dat kunnen? schreef Rink van St. Martin aan Changuion, er is niet één geweer voor de burgerij en de geweren voor het 150 man sterke garnizoen zijn meerendeels defect. Changuion had nog wel een plan van verdediging van zijn commandant der artillerie Schmidt, maar dat was toekomstmuziek en hij had het naar den Amerikaanschen raad in Holland gezonden.

Toen er een verzoek van kooplieden kwam om meel te mogen uitvoeren liet Changuion den voorraad eerst beschrijven. Het viel geweldig mee. De uitvoer van 1500 vaten werd toegestaan, en er bleef dan nog voor meer dan 70 dagen over.

De Engelschen bleven voor de haven kruisen. 25 Augustus teekent de gouverneur aan, dat hij maatregelen genomen had om de burgerij in den wapendienst te oefenen. Wie op de excercities niet verscheen, zou beboet worden. Als sterkte van de gewapende burgermacht wordt opgegeven 850 man, waarvan 348 afwezig, verdeeld over 6 compagnieën infanterie en 4 artillerie. De kooplieden beklaagden zich erover, dat schepen van Curaçao naar Bonaire door de Engelsche schepen werden aangehouden, dan vrijpassen kregen, maar daarvoor inlichtingen verstrekten

[1]) „Urbina–Miranda. Een bladzijde uit de geschiedenis van het eiland Aruba" in *De Indische Gids* Jan. 1931.

over op Curaçao tot vertrek gereed liggende of daar verwacht wordende schepen.

Changuion, die nog altijd ontstemd was over den toon, die tegen het gouvernement werd aangeslagen [1]), was heel boos over dezen brief, vroeg bewijzen, en toen deze niet kwamen, berispte hij de klagers ernstig, en droeg den fiskaal op tegen alle aanvallen op het gouvernement op te treden, maar toch vaardigde hij een order uit, dat, zoolang er Engelsche kruisers vóór de haven waren, wekelijks niet meer dan één vaartuig naar Bonaire zou mogen gaan, en dat geen lid van de bemanning aan boord van vijandelijke schepen mocht gaan, terwijl de vice-commandeur van Bonaire bericht kreeg, dat alle handel met de Engelsche kruisers verboden was.

Merkwaardig is, dat in dezen tijd — het was inmiddels October geworden — allerlei vredesgeruchten rondgingen. De fiskaal hoorde die van de binnenkomende schepen, en een brik van Jamaica wist zelfs te vertellen, dat de vrede „oogenblikkelijk" verwacht werd.

Changuion vertoeft dan met zijn familie geruimen tijd buiten, en wel „op het buitenplaatsie van den Heer Lauffer", (die naar Holland was om zich te verantwoorden over zijn overgave der kolonie aan de Engelschen) „tot herstel zijner zeer verzwakte gezondheid", het bestuur binnen de fortres aan den fiskaal overlatende. Dit beteekent niet, dat de gouverneur zich niet met de zaken bemoeide. Integendeel. 6 December was hij twee maanden buiten en teekende toen in zijn journaal aan, dat hij nog acht dagen daar zou blijven, om „gezet en gerust aan zommige depeches te kunnen arbeiden en mij verder te herstellen daar ik mij nog zwak gevoelde". 13 December nam de gouverneur het commando van den fiskaal over.

Intusschen kwam 29 November eindelijk het bericht, dat al eenige maanden als gerucht was rondgegaan, dat Lodewijk Napoleon koning van Holland was geworden. Dat gaf weer een heele deining. Den 16den December zou de eedsaflegging en daarna een groote maaltijd zijn. Eerst weigerde kapitein Joh. van Nes, de commandant van de „Suriname" aan te zitten met „lieden van de couleur". Dat ging tegen drie of vier kapiteins van de burgermacht. Hoe dit opgelost is, blijkt niet. Verder weigerden onder aanvoering van den bootsman van de „Kenau Hasselaar", Joseph Bakker, eenigen van de bemanning den eed,

[1]) Zie ook het geval-Erkelens in *De West-Indische Gids* 22ste jg. blz. 255.

als reden o.a. opgevende, dat zij niet van den ouden eed ontslagen waren, „dan zijnde dit soort van oproer dadelijk door de officieren gestuit, die er met de bloote sabels op hadden ingehouwen en eenige der belhamers geblesseert en in de boeyen doen sluiten, waarna de Equipage den eed hadden gedaan". Bakker werd den volgenden dag ter dood veroordeeld door den krijgsraad. De approbatie van het vonnis, aan den gouverneur gevraagd, weigerde deze als niet behoorende tot zijn bevoegdheid; wel gaf hij „fiat executie" op een der schepen. Die zou 18 December om 10 uur, met spoed, omdat men oproer vreesde, op de „Kenau Hasselaar" geschieden. De batterijen waren bezet met artillerie, om bij het eerste teeken op de „Kenau Hasselaar" te schieten. In den raad zijnde, kreeg de gouverneur een verzoek om mitigatie van de gereformeerde en luthersche predikanten, di. Van Esch en Muller, en van de pastoors Schenck en Pirovano. De gouverneur deelde mee, dat hij ten hoogste surchéance zou kunnen verleenen, tot in Holland was beslist. Met moeite werd de krijgsraad er toe gebracht bij meerderheid van stemmen te verklaren, dat hij in den toestand onder de bemanning geen bezwaar tegen surchéance zag. Toen werd die door den gouverneur verleend.

Ondanks deze tragische gebeurtenis ging het feest door. Het gouvernementshuis was verlicht. In het midden was een tempel afgebeeld, in welks frontespice met vergulde, verlichte letters te lezen was „Vivat Louis Napoleon", terwijl op de venstervakken, verlicht door driekleurige lampions, stond „Koning van Holland". Aan den maaltijd dronk de gouverneur op Lodewijk Napoleon, het koninkrijk, den keizer Napoleon en den minister van Koophandel en Koloniën. Als bijzonderheid wordt vermeld, dat ook de Roomsch Katholieke priesters aanzaten.

Eenige dagen later was de gouverneur met de bevelhebbers van zee- en landmacht te gast bij den vice-president van den raad van justitie Van Starckenborgh. Eerst kwam er bericht, dat 1 Engelsch fregat, 2 brikken en 4 kleine vaartuigen voor de haven zich als parlementairen aandienden. Een oogenblik later werd een brief gebracht van kapitein Bolton, commandant van de „Fisgard" met uitnoodiging de kolonie onder de bescherming van Zijne Britsche Majesteit te stellen, anders zou aanstonds de blokkade beginnen en daarna een aanval op de kolonie gedaan worden. Changuion vroeg pen en inkt aan Van Starckenborgh en schreef, dat hij trouw bleef aan zijn op den 16den gezworen eed. Terwijl de maaltijd voortging, had aan een der vensters een bespreking

plaats tusschen den gouverneur, den commandant der artillerie Schmidt, den garnizoens commandant Pfeiffer en Evertsz, den commandant der zeemacht. Er werd besloten, dat Schmidt de batterij ook 's nachts zou doen bezetten. Over de sluiting van de haven was men ongerust, want eenige maanden geleden was de hoeker „Marianne" weggenomen, daar zij vergaan was en anders zou gezonken zijn. Schmidt stelde voor de „Suriname" en „Kenau Hasselaar" aan den mond der haven te leggen. Hij vond gehoor bij Changuion en Pfeiffer, maar Evertsz was er tegen, omdat deze schepen dan voor de batterij de Waag in den weg zouden liggen, of zelf aan het vuur van deze batterij zouden zijn blootgesteld. Hij zegde toe bij een aanval deze schepen eenige vademen naar voren te zullen brengen, neus aan neus, en dan zou het vuur van de schepen en van de batterijen den Engelschen wel zooveel eerbied inboezemen, dat hun de lust spoedig zou vergaan om binnen te komen of te trachten de haven te forceeren. Zoo werd het afgesproken.

Den 31sten December des morgens om 11 uur werd een vijandelijke brik geseind, opkomende van beneden, die tegen den middag op de hoogte der haven op eenigen afstand in de zuid naar boven opwerkte. Pfeiffer kwam om één uur rapport doen.

En nu volgt letterlijk het slot van Changuions journaal:

„Ik vroeg zijne gedachten over de voor de haven zeylende Engelsche Brik, te kennen geevende dat dezelve mij opmerkzaam maakte, omdat wij juist eenige dagen te vooren gesommeerd waren, en dat ik in beraad stond of ik niet beter zou doen in het Fort te blijven en niet *naar buiten* te gaan (zijnde mijn voornemen geweest 's namiddags naar buiten te vertrekken om er den Nieuwjaardag en 2 volgende dagen door te brengen en Zondags 4 Januari terug te komen) vreezende, dat de Brik veelligt een voorzeylder was, en misschien door meer scheepen zou gevolgd worden, en men mogelijk iets in het zin zoude hebben. De Commandant antwoordde zaakelijk dat hij niet zag dat ik mij voor die eene brik behoefde te geneeren of ongerust te maken, dat ik zijns oordeels gerust naar buyten kon gaan, vooral daar ik zoo digt bij de hand bleef, dat ik op het eerst signaal altoos binnen een quartier binnen het Fort kon zijn. en dat hij mij tot mijne geruststelling beloofde mij zoodra er meer scheepen op mogten komen, den Luitenant Quartiermeester *de Lange* te paard te zullen toezenden om mij te informeeren daar ik dan altoos meester zou zijn om des goedvindende terstond naar het fort te kunnen retourneeren, maar dat ik verzekert kon zijn, dat zoodra men

maar mine maakte om iets te entameeren (verondersteld dat er meer scheepen bij de Brik kwamen) hij mij onverwijld het sein om binnen te komen zou laaten maaken, en die allarm schooten zou laaten doen, en ik dan bij mijn arrivement alles klaar en in orde vinden zou, maar dat hij wel niet geloofde, dat die brik eenig gevolg hebben zou.

Bij nader inzien vind ik er dus geen de minste zwarigheid voor mij in om naar buiten te gaan, en besloot dus mijn gemaakt plan te volvoeren, doch daar het oudejaarsdag was en men apres tout niet weeten kon wat er soms kan gebeuren, en ook om de order te maintineeren, gaf ik den Commandant te kennen dat hij mij, daar ik naar buyten ging, plaisir zou doen, ***binnen het Fort*** te blijven, en op alles een waakzaam oog te doen houden, waarop de commandant mij geantwoord heeft, dat ik er staat op kon maaken en dit mijn te kennen geeven voor hem zoo goed als een order was, waarna zijn Ed. zig retireerde.

Kort daarna begaf ik mij aan tafel en na de middagmaaltijd, nog eens naar de brik uitziende, zag ik dat dezelve zuidoostwaarts opzeylde en zig meer en meer verwijdert.

Tusschen vijf en zes uur begaf ik mij met mijne vrouw en kinderen naar buyten".

Hier eindigt het journaal van den gouverneur. Het lijdt m.i. geen twijfel, of Changuion heeft dit slot geschreven na de gebeurtenissen van den oudejaarsnacht, hetzij nog op Curaçao hetzij later in Holland, toen hij, gelijk ik in het begin van dit opstel opmerkte, de beschikking over zijn journalen gehad heeft.

1 Januari 1807 viel Curaçao in Engelsche handen, en hiermee was dan een einde gemaakt aan het bestuur van den gouverneur Changuion.

Gelijk ik reeds zeide, is er reden om over deze gebeurtenis en wat daarmee samenhangt te raadplegen de nog ongebruikte bronnen, op het Algemeen rijksarchief te 's Gravenhage aanwezig. Daarom wordt het oordeel over des gouverneurs beleid in vollen omvang opgeschort. Uit hetgeen aan dien oudejaarsnacht en nieuwjaarsmorgen voorafging mag wel een voorloopige slotsom getrokken worden. Deze is, dat gouverneur Changuion de 27 maanden van zijn bestuur nagenoeg onafgebroken met groote moeilijkheden te kampen heeft gehad, evenals Lauffer en het tweemanschap Berch en De Veer, zijn onmiddellijke voorgangers. De blokkade en de Engelsche landingen waren het zwaarst, en konden niet bestreden worden met een onvoldoende landmacht

en misschien een honderdtal goedwilligen in de burgermacht. Het overgroote deel van deze laatste bestond uit lijntrekkers en plichtverzakers, en de zeemacht bleek eigenlijk nooit tot iets in staat. Op Aruba en Bonaire was op geen wijze het Nederlandsche gezag te handhaven. En als de buitenlandsche vijand de kolonie even met rust liet, waren er binnenlandsche strubbelingen, die in grooter verband van onbeduidenden aard zouden geweest zijn, maar in deze drie maatschappijtjes de aandacht van den gouverneur vroegen. Voeg daarbij het voortdurende geldgebrek, de nagenoeg verbroken verbinding met het moederland [1]) en de droeve geschiedenis van Curaçao in deze jaren is geteekend en verklaard [2]). De indruk van Changuions beleid is: hij heeft zijn best gedaan, en krachtiger figuren zouden in deze omstandigheden evenmin geslaagd zijn [3]).

Amsterdam 25 Augustus 1942.

---

[1]) Na 20 maanden ontving de gouverneur voor het eerst stukken van den Amerikaanschen raad.

[2]) Jhr. mr. J. C. de Jonge, *Het Nederlandsche zeewezen*, blz. 633 verhaalt, dat de Engelsche landingen in 1805 „ook door den krachtigen bijstand der zeelieden, mannelijk... afgeslagen" werden, en dat op 16 Nov. 1805 Aruba „door de vereenigde land- en zeemagt uit Curaçao... veroverd" werd op de Engelschen. Als ook hier, gelijk ten aanzien van eenige mededeelingen over de verrassing van Curaçao op 1 Jan. 1807, De Quartel De Jonge's zegsman is geweest, dan is aan diens oordeel weinig waarde te hechten. De Jonge zegt van de inwoners van het eiland voorts, dat zij „over het algemeen... zeer Engelschgezind" waren.

[3]) Hieruit volgt, dat ik mij niet vereenigen kan met de voorstelling, die Changuion zelf van zijn beleid geeft in de *Memorie*, die hij in 1814 voor den Souvereinen Vorst opstelde op diens verlangen om „in zijnen zamenhang te weten, wat er op Curaçao bij gelegenheid der overgave dier Colonie aan de Engelschen, op den eersten Januarij des Jaars 1807, was voorgevallen". Het eerste gedeelte, 10 bladzijden, behandelt wat aan den nieuwjaarsdag van 1807 voorafging. Hij vertelt daarin, dat hij uitgezonden werd op een nieuwe instructie, waarin hem zeer gewichtige werkzaamheden met betrekking tot de reorganisatie der kolonie werden opgedragen. Hij meent, dat hij daaraan in alle opzichten heeft voldaan: de orde heeft hij gehandhaafd, de disharmonie tusschen burgers en militairen beteugeld, de gewapende burgermacht gereorganiseerd en op beteren voet gebracht door invoering van „gepaste" reglementen van administratie en discipline, door geregelde wapenoefeningen, zoodat daaruit een aanmerkelijk „soutien" voor het garnizoen kon getrokken worden, en tenslotte prijst hij zijn gedrag tegenover den Franschen agent Gouges.

GESCHIEDKUNDIGE SPROKKELINGEN

IV

NEDERLANDSCH OP ÇURACAO

De naam Conn is op Curaçao bekend. Tot voor kort spraken de jaarlijksche verslagen over de bijzondere school van de dames Conn. Een C. Conn heeft *A brief sketch of Curaçao,* waarop geen jaartal staat vermeld, geschreven.

In het begin der 19de eeuw was Robert Conn eigenaar van Duivelsklip. Noch de commissarissen Berch en De Veer noch de gouverneur Changuion vertrouwden hem erg.

Toen hij zich in het Engelsch beklaagd had over diefstal van vee op zijn plantage, schreef de gouverneur hem 3 Februari 1806: „Daar UE. de Hollandsche Taal niet machtig zijt als ik de Engelsche, zult UE. mij verplichten, indien UE. bij gevolg eenig adres mogt willen doen, zulks in het Hollandsch te effectueeren en te meer, daar alle adressen aan het Gouvernement in de Nederlandsche Taal voor hetzelve Gouvernement behooren te geschieden.

Den 11den Augustus 1832 kreeg de heer R. Conn een dergelijke vermaning. Over een verschil met den eigenaar van Oostpunt betreffende een gemeene put had hij zich tot den commissaris van politie gewend, waarschijnlijk weer in het Engelsch, althans in een vreemde taal. De directeur der kolonie, jhr. mr. Rammelman Elsevier, van de zaak op de hoogte gebracht, besloot Conn „te observeeren, dat het hoogst onvoegzaam en beneden de digniteit van het Gouvernement of deszelfs officieren moet gerekend worden, te accepteren eenige rapporten of petitien anders dan in de Nederlandsche taal eeniglijk, zijnde die van den Souverein, speciaal dat zulks geschiede door inboorlingen der kolonie, die deze taal niet vermogen te ignoreren". De commissaris van politie werd „geinviteerd... om daarop in het vervolg het noodig regard te nemen en onder geen excuses hoe genaamd andere petitien of rapporten aan te nemen van ingezetenen en inboorlingen, anders

dan in de Nederlandsche taal vervat of eene overzetting in dezelve taal daarbij gevoegd".

Rammelman Elsevier had reeds als fiskaal te kennen gegeven ambtelijk alleen brieven in het Nederlandsch te willen ontvangen. Daarom kreeg hij dit fraais dd. 20 Februari 1824 van den districtmeester W. Hoyer:

Deze dient tot Een antwoord op UwelEd. Gest. *respective Cerculaire Missiven* van *dato* 12, en 14den dezer mand, strekken tot UwelEd. Gest. *informatie*, dat ik Perzoonlijk bij al de *respective* Planters onder mij District zijn geweest en *informatie* genoomen, en de randsoen Lijst wel de randsoen aan de Slaven word uitgedeelt, gezien en bevonden volgens order, te weeten: de mans Slaven in de drooge maanden genieten ieder vijf kan mais de vrouwen ieder vier kan, de kinderen vier, drie en twee naar dat met hun Jaaren overeenkomstig is, de reegen maanden of sjaptijd genieten de mans Slaven ieder zes tot zeven kan mais de vrouwen vijf kan, de kinderen als boven; de Slaven worden goed behandel; Vertrouwe dat naar UwelEd. Gest. *intencie* zal zijn voldaan".

Dit laatste is de vraag, maar de fiskaal zal het wel begrepen hebben.

Een andere gouverneur, die voor het gebruik van de Nederlandsche taal opkwam was Cantz'laar, die aan Rammelman Elsevier voorafging.

De Raad van justitie zond den gouverneur een verzoekschrift van procureurs door met „invitatie" zekere maatregelen te nemen. Cantz'laar schreef boos, dat „invitatie" in officieelen of administratieven stijl een lastgeving op beleefde manier beteekent en door hoogere autoriteiten jegens mindere gebruikt wordt, maar niet omgekeerd, en op de verontschuldiging van den raad antwoordde de gouverneur, dat hem „de aanbeveling van de Nederlandsche taal, voor zoo veel een ongedwongen stijl zulks zal toelaten, als het beste middel voorkomt tot vermijding van misverstanden, die door het gebruiken van uitheemsche woorden, die voor verschillende uitleggingen vatbaar zijn, zouden kunnen ontstaan".

Dat was in 1822. Een jaar te voren had een zekere William Smith, die uit hoofde van z'n onkunde in de Nederlandsche taal ontslag gevraagd had als 1ste luitenant bij de pas opgerichte schutterij, te hooren gekregen: „dat, alzoo een Inboorling eener Nederlandsche Kolonie kan en moet verondersteld worden de Moedertaal van het Land zijner geboorte te kennen zoo kan de erkende onkunde daarvan geene voldoende redenen wezen, om

zoodanig iemand van zijne verpligtingen als Burger en Ingezeten te ontslaan... wordende echter den verzoeker hierbij verder te kennen gegeven, dat het hem tot geen oneer zal verstrekken zich alsnog in de Nederlandsche taal te oefenen en bekwaam te maken".

OVERHEIDSBEMOEIING MET DEN DOOP

De burgerlijke stand was nog maar kort ingericht in Curaçao, toen zich in Juni 1832 tot den ambtenaar op Curaçao wendde Anna Martina, geboortig van het eiland, maar 13 jaren op St. Thomas gewoond hebbende, met verzoek een daar geboren kind in te schrijven. Dat was een geval, dat in het desbetreffende reglement niet was voorzien, en dus richtte die ambtenaar zich tot den president van het gemeentebestuur met verzoek zijn meening te geven. De president vroeg daarop den directeur der kolonie om den Roomsch Katholieken pastoor te machtigen het kind te doopen.

In het Gouvernements-journaal van 12 Juni 1832 geeft jhr. Rammelman Elsevier zijn beslissing:

„Overwegende: dat de inschrijving van het hiervorenbedoelde kind in het register van den burgerlijken stand niet kan toegelaten worden, maar dat daarom het doopen van hetzelve, zulks behoevende en verlangd wordende, niet mag verhinderd worden.

Is goed gevonden en verstaan: den President van het Gemeente Bestuur hierbij te autoriseren om de noodige toestemming daar waar het behoort, tot het doopen van het meerbedoelde kind, zonder deszelfs inschrijving op het register van den burgerlijken stand, te verleenen".

B. D. G. F.

BIBLIOGRAPHIE

A. TIJDSCHRIFTEN, COURANTEN, ENZ.

Der Auslandst. 1942, no. 2. Maria Sibylla Merian in Suriname, door P. H.

Cultureel Indië. Sept/Oct. Oost en West in de XIXde eeuwsche teekenkunst, door dr. V. I. van de Wall.

Historia. October 1942, no. 10. Wat onze oude schrijvers vertellen over Surinaamsche negermuziek en muziekinstrumenten, door A. Hallema.

Nieuwe Rotterdamsche Courant. 10 Februari 1942, avondblad C. Negermuziek uit de Nederlandsch West. Winti dansen uit Suriname, ritueele gezangen en verdere Afrikaansche cultuurresten.

Neerlandia. December 1942, no. 12. De rooden (loden verrader) een stuk Curaçaosche geschiedenis, door Fred. Oudschans Dentz.

B. BOEKEN, GESCHRIFTEN, ENZ.

Zuid-Amerikaansche steden. Eenige losse grepen uit het Latijnsche werelddeel, door Julio Tamanco (W. J. van Balen), Boek- Courant- en Handelsdrukkerij v/h Joh. de Liefde, N.V. Amsterdam. [Januari 1941] *f* 0.50.

De Nederlanders in het Caraibische zeegebied, waarin vervat de geschiedenis der Nederlandsche Antillen, door W. R. Menkman, P. N. van Kampen, Amsterdam. 1942. *f* 5.90. O. D.

Berichten van de Afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut no. 186. Schalen van Surinaamsche palm- en andere boomzaden voor de bereiding van gasadsorpiekool, door ir. W. Spoon (overgedrukt uit de W. I. Gids van September 1942). *f* 0.42.

SURINAAMSCH HOUT VOOR FINEER EN TRIPLEX [1])

DOOR

IR. W. SPOON

(*met 2 platen*)

Wanneer wij in Nederland van Surinaamsch hout spreken, hebben wij als regel op het oog soorten als basralocus (*Dicorynia paraensis* BENTH.), manbarklak (*Eschweilera* sp. div.), mora (*Mora excelsa* BAILL. et BENTH.), die wegens hun bijzondere eigenschappen (hardheid, al of niet gepaard met aanwezigheid van kiezelafzettingen in het hout) gebruikt worden in waterstaatswerken, zooals bij bruggenbouw, voor sluisdeuren e.d. [2]).

Nevens dergelijke harde houtsoorten herbergt het Surinaamsche oerbosch echter ook zachtere soorten, die voor andere doeleinden (meubilair, kisten e.d.) geschikt zijn [2]). Wij noemen daarvan baboen (*Virola* sp. div.), possentrie [3]) of possum (*Hura crepitans* L., fig. 1) en soemaroepa (*Simarouba* sp. div.). In Nederland zijn die soorten minder bekend dan de in den aanvang genoemde; er zijn echter de laatste jaren hier te lande en in Duitschland geslaagde schilproeven ter vervaardiging van fineer en triplex mede genomen, welk feit hen t.z.t. in Europa zeker meer onder de aandacht zal brengen. Wij geven daarom hier een beschrijving van die proeven, voorafgegaan door enkele bijzonderheden van de betrokken houtsoorten.

Baboen.

Van de 3 Surinaamsche houtsoorten baboen, possentrie en soe-

[1]) Tevens Bericht van de Afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut No. 191.

[2]) J. PH. PFEIFFER, De houtsoorten van Suriname, Meded. Afd. Handelsmuseum **6** (1926/27); S. J. RECORD en C. D. MELL, Timbers of tropical America, New Haven 1924.

[3]) Possentrie is een verbastering door de boschnegers in Suriname van de Engelsche naam ,,poison tree'', in Britsch-Guiana aan den boom gegeven wegens het gevaarlijke karakter van het melksap uit den bast.

maroepa is vermoedelijk baboen de eerste geweest waarmede op commercieele schaal schilproeven zijn genomen [1]). De proeven werden in 1927 opgezet door de Amerikaansche firma Willard, Hawes & Cy. Inc. gevestigd te New York, vertegenwoordigd te Paramaribo door den Heer R. H. G. MAC ARTHUR. Deze firma had reeds den uitvoer van Surinaamsch c e d e r (*Cedrela odorata* L.) naar de Vereenigde Staten voor sigarenkistjes ter hand genomen, doch begon daarnevens in 1927 met de verscheping van baboen. Beide houtsoorten werden in den vorm van rondhout of blokken verladen. Baboen werd in Amerika beproefd ter vervanging van ceder voor goedkoope sigarenkistjes, verder werden er schilproeven mede genomen, die bruikbaar fineer en triplex opleverden. Er ontstond een regelmatige verscheping, te weten:

1927 . . .	300 blokken	1930 . . .	ruim 500 blokken
1928 . . .	400 ,,	1931 . . .	1275 ,,
1929 . . .	454 ,,	1932 . . .	eenige verschepingen

Evenals straks bij possentrie te beschrijven werd aan het Surinaamsche baboen ten behoeve van de Amerikaansche markt een speciale naam gegeven, namelijk Guiana Banak. Door de liquidatie in 1933 van de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname, waarmede haar zoo practische jaarlijksche overzicht van den economischen toestand van dat gewest kwam te vervallen, zijn wij over den verderen loop slechts onvoldoende ingelicht. Uit mededeelingen echter in het jaarverslag over 1938 van de Surinaamsche Bank (blz. 11 en 23) blijkt, dat t/m 1937 baboen rondhout naar Amerika is verscheept, doch dat in 1938 de vraag er naar bijna geheel tot stilstand kwam.

In 1939 was het Departement van Landbouw-Economische Zaken te Paramaribo voornemens de kratten, benoodigd voor den uitvoer van sinaasappelen naar Nederland, o.m. uit baboen te doen vervaardigen. Door het uitbreken van den oorlog is het bij een enkele proefzending gebleven, zoodat over de geschiktheid van dit hout voor sinaasappelkisten nog geen uitsluitsel is te geven.

Possentrie.

Het Surinaamsche possentrie hebben wij in Nederland o.a.

---

[1]) Deze en volgende bijzonderheden zijn ontleend aan de verslagen uitgebracht door de Vereeniging voor Handel en Nijverheid. „De economische toestand van Suriname", 1927/32.

Coll. Kol. Inst., opn. G. Stahel.

Fig. 1. Possentrie-bosch (*Hura crepitans*) nabij Paramaribo.

Coll. Kol. Inst., opn. K. v. d. Veer.

Fig. 2. Stamstukken baboen van de eerste proefzending uit Suriname op de kade te Amsterdam, Januari 1939; doorsnede varieerend van 53 tot 66 cm.

Coll. Kol. Inst., opn. K. v. d. Veer.

Fig. 3. Stamstukken possentrie van de eerste proefzending uit Suriname op de kade te Amsterdam, Januari 1939; doorsnede varieerend van 55 tot 70 cm.

leeren kennen bij de sinaasappelverschepingen van 1924 en 1932 [1]). Beide keeren was het gebruikt om er de kratten of kisten uit te vervaardigen, maar eveneens beide keeren duurde dat gebruik niet lang. In 1924 maakte het in dat jaar aan de Amerikaan W. L. KANN verleende uitvoermonopolie voor possentrie verder gebruik onmogelijk, in 1932 (toen dat monopolie inmiddels was komen te vervallen) moest er van afgezien worden, omdat de kratten in Suriname vervaardigd duurder uitkwamen dan kratten van vuren (*Picea* sp. div.), in onderdeelen uit Canada en Nederland naar Suriname verzonden. Dat was jammer, omdat het possentrie overigens goed voldeed. Er kan een goede exportkist uit worden vervaardigd; de mogelijkheid, die kist in Suriname nu tevens goedkoop te maken, zal te eeniger tijd gevonden moeten worden.

Het zooeven genoemde monopolie betreffende den uitvoer van possentrie is te interessant om er hier niet in het kort de geschiedenis van te vermelden. Van 1924 tot 1931 toch is de uitvoer van possentrie het monopolie geweest van een Amerikaansche firma, de Rakuda Wood Products Company te Pittsburgh, Pennsylvania, opgericht door den Heer W. L. KANN [2]). Deze meende voor het hout een goede afzet op de Amerikaansche markt te hebben gevonden. Hij vroeg dan ook in 1921 in de kuststreek een terrein van 63.000 ha in erfpacht, waaruit hij in 1922 bij wijze van proef ongeveer 400 blokken naar Amerika verscheepte. De gunstige uitslag van die proefzending deed de Heer KANN tot het Gouvernement van Suriname het verzoek richten, hem een speciale uitvoermachtiging te verleenen. Het resultaat is geworden, dat hem met ingang van 15 Januari 1924 vergunning werd verleend tot uitvoer van possentrie, ***met uitsluiting van anderen***. Tegenover dat monopolie aanvaardde de heer KANN de verplichting om in het tweede jaar na de dagteekening der vergunning (dat is dus in 1926), een hoeveelheid van ten minste 1000 m^3 possentrie uit te voeren, jaarlijks te vermeerderen met 1000 m^3 tot het vijfde jaar (1929) en daarna elk jaar 10.000 m^3. Nu richtte de Heer KANN de bovengenoemde maatschappij op, terwijl hij tevens de handelsnaam „Rakuda" voor het Surinaamsche possentrie liet inschrij-

---

[1]) Bull. Depart. Landbouw, Nijverheid en Handel Suriname **50** (1925); Meded. Depart. Landbouwproefstation Suriname **5** (1932) en **6** (1933); Ber. Afd. Handelsmuseum **170**, ook verschenen in West-Ind. Gids **23**, 193 (1941).

[2]) „De economische toestand van Suriname" 1920/31.

ven. Achteraf is wel merkwaardig te vernemen [1]), dat dit fantasie-woord door hem werd afgeleid uit de namen zijner kinderen — *Ra*lph, *Ru*th en E*da* — met een verwisseling van de tweede „r" door „k" vanwege de welluidendheid.

De exploitatie zette goed in; nog in 1924 vond de eerste verscheping plaats, gevolgd in April 1925 door een tweede zending van 500 m³ (stamstukken of z.g. rondhout). Wel werd geklaagd over het veelvuldige scheuren van het hout, nadien ook over schade door insecten (boorders). Naar middelen om die schaden tegen te gaan, werd dan ook ijverig gezocht. Intusschen werd in 1925 de uitvoer vrij regelmatig voortgezet, in 1926 echter vond behoudens eenige kleine zendingen geen uitvoer plaats. In 1927 overleed de Heer KANN; de maatschappij besloot het werk voort te zetten, maar, gezien de moeilijkheden bij het rondhout met scheuren en insectenvraat, in gewijzigden vorm, nl. uitvoer van possentrie in bewerkte staat. Daartoe deed zij in 1928 het verzoek haar te vergunnen te Paramaribo een zaagmolen op te richten, terwijl zij tevens verzocht het uitvoermonopolie dienovereenkomstig te wijzigen. Het Gouvernement stemde toe, onder voorwaarde, dat de onderneming — nu geheeten W. L. Kann Suriname Handelsyndicaat — jaarlijks ten minste 3.000 m³ bewerkt possentrie zou uitvoeren. Daarvan is echter niets gekomen, omdat de onderneming er niet in slaagde de gelden benoodigd voor de oprichting eener zagerij bijeen te brengen. Het Gouvernement had nog geduld tot 1931, in welk jaar het de concessies en het kapmonopolie voor possentrie vervallen verklaarde; het syndicaat ging in liquidatie.

Daarmede was een einde gekomen aan een monopolie ten opzichte van den uitvoer van possentrie, naar welker opheffing — zooals de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname reeds in 1927 had verklaard — „van belanghebbende zijden reikhalzend wordt uitgezien". Want zoolang dat monopolie van kracht was, konden andere firma's het hout niet uitvoeren en aan de vraag ernaar, die omstreeks 1927 ook van uit Europa merkbaar werd, niet voldoen. Ook het gebruik voor sinaasappelkratten was, zooals wij zagen, er tijdelijk door onmogelijk geweest.

Soemaroepa.

Het Surinaamsche soemaroepa is evenals possentrie beproefd voor sinaasappelkisten [2]). Toen in 1924 possentrie niet meer ge-

[1]) Trop. Woods **19,** 7 (1929).
[2]) Zie noot 1 op de vorige bladzijde.

bruikt mocht worden, zijn de kratten van soemaroepa vervaardigd. Het geeft een kist van een aantrekkelijk blanke kleur, maar het is wat bros en minder elastisch dan possentrie, zoodat de planken nogal eens breken.

Behalve in den vorm van kisten voor sinaasappelen hebben wij soemaroepa ook als zoodanig in Nederland leeren kennen, nl. in de jaren, dat de N.V. West-Indische Compagnie, opgericht in 1928 en gevestigd te Amsterdam, er zich voor interesseerde [1]). Hoewel niet alleen de exploitatie van hout beoogende, heeft zij zich toch van den beginne af met dat artikel bezig gehouden. Zoo nam zij proeven met m a t a k k i (*Symphonia globulifera* L. *f.*), om daaruit celstof voor de papierbereiding te winnen; naderhand voor dat doel ook met soemaroepa. Beide zijn echter loofhoutsoorten, die derhalve een korte vezel bezitten, waardoor onvermengd gebruik van de celstof niet wel mogelijk is [2]).

Meer succes aanvankelijk had de maatschappij met haar pogingen soemaroepa te bezigen voor klompen, botervaatjes e.d., waarbij de blanke kleur mede in het voordeel is. De aanvoer vond plaats als rondhout, de geheele bewerking geschiedde dus in Nederland. In de Indische afdeeling van de 27e Utrechtsche Jaarbeurs (6–15 September 1932), telkenmale verzorgd door de Afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut, toonde zij een uitgebreide collectie in Nederland vervaardigde klompen, vaten, bloemkuipen e.d. [3]). Nochtans hebben die toepassingen geen voortgang kunnen vinden.

Komen wij thans tot de in den aanvang genoemde schilproeven in Europa.

In 1938 bereikten de Afdeeling Handelsmuseum van de zijde van de fineer- en triplex-industrie in Nederland en Duitschland vragen naar de mogelijkheid uit Suriname houtsoorten te krijgen van het type van het Afrikaansche o k o u m é (*Aucoumea Klaineana* PIERRE), destijds de voornaamste soort onder het in Europa ingevoerde schilhout. Dergelijke vragen met betrekking tot houtsoorten van Nederlandsch-Indië hadden wij reeds proefondervindelijk kunnen doen onderzoeken in samenwerking met

---

[1]) „De economische toestand van Suriname" 1928/31.

[2]) Verg. b.v. Ber. Afd. Handelsmuseum **188,** Onderzoek naar de geschiktheid van Nederlandsch-Indische houtsoorten voor de vervaardiging van papier, ook verschenen in Ned. Boschbouw Tijdschr. **16,** (1943).

[3]) Jaarverslag Kol. Inst. 1932, 17.

den Indischen Dienst van het Boschwezen en fabrieken in Nederland, België en Duitschland [1]). Het was ons dus zeer welkom, dat nu ook het Surinaamsche hout onderzocht zou kunnen worden. Door onze bemiddeling zijn in de eerste helft van 1939 uit Suriname aangevoerd en aan de betrokken fabrieken afgegeven 9 blokken baboen, 14 possentrie en 2 soemaroepa.

De stamstukken baboen, in totaal circa 13 m^3, waren gemiddeld 5 m lang bij een diameter van 53–88 cm. Zij waren niet van den bast ontdaan, omdat men in Suriname bij deze houtsoort de ervaring heeft opgedaan, dat verwijderen van den bast aantasting door insecten in de hand werkt. De blokken waren terstond na het kappen in het water naar Paramaribo tot langszij de boot vervoerd, zoodat zij zoo versch mogelijk maar tevens drijfnat in het ruim kwamen. Bij aankomst te Amsterdam van de eerste zending (fig. 2) bleken de blokken dan ook aan de oppervlakte beschimmeld. Om uit te maken in hoeverre het hout daarvan nadeel zou hebben, riepen wij de medewerking in van het Centraal Bureau voor Schimmelcultures te Baarn (Prof. dr. JOHA. WESTERDIJK). Het volgende rapport werd ontvangen:

> „Uit alle schalen, die met deelen van den beschimmelden bast en van het hout waren geënt, is alleen gegroeid de schimmel *Fusarium solani* (MART.) var. MARTII (APP. et WR.) WR. forma 1 WR.
>
> Uit de literatuur blijkt, dat zoowel *Fusarium solani* MARTII als *Fusarium solani* MARTII forma 1 humusbewoners zijn. Deze schimmels komen zoowel in slijmvloed der boomen als in stilstaande waters voor. Waarschijnlijk stamt dus bovengenoemde schimmel uit de schors der boomen, of uit het water, waarin de stammen hebben gelegen. In elk geval behooren deze soorten niet tot de houtaantasters en zal de aanwezigheid van bovengenoemden schimmel voor de verdere bewerking van het hout niet van belang zijn".

Gevaar voor het hout (zooals ongewenschte verkleuringen, strepen e.d.) was dus niet te vreezen. Wel scheurden van de eerste stammen enkele aan de kopeinden vrij sterk in bij het uitladen;

---

[1]) Meded. Afd. Handelsmuseum **20,** 33 (Inlichtingen en Onderzoekingen in 1938) en Tectona **32,** 631 (1939), samengevat in Ind. Mercuur **62,** 631 (1939) en Econ. Voorlichting **33,** 2045 (1939); voorts J. J. BORGER, De fineer-industrie in Europa en de afzetmogelijkheden van daarvoor geschikte Nederlandsch-Indische houtsoorten, Econ. Weekbl. Nederl. Indië **8** (II), 1911 en 1972 (1939).

het was namelijk toen (Januari 1939) vriezend weer, zoodat de overgang voor het nog zeer natte hout te groot werd.

De stamstukken possentrie, in totaal circa 22 m³, waren eveneens gemiddeld 5 m lang bij een diameter van 55–75 cm (fig. 3). Op grond van de ervaring met insectenvraat waren de stammen nog ter plaatse van velling van den bast ontdaan. Zij werden over land naar Paramaribo vervoerd, zoodat zij veel minder nat dan de baboenblokken aan boord kwamen. Complicaties bij het uitladen in Nederland deden zich dan ook niet voor.

De beide stamstukken van soemaroepa, in totaal circa 2 m³, waren bij een lengte van wederom rond 5 m dunner dan die van baboen en possentrie, nl. 55–60 cm. In Suriname weet men namelijk, dat zeer dikke boomen van deze houtsoort somtijds binnen den stam holten bevatten, zoodat de afzenders het raadzaam hadden geoordeeld iets dunnere stammen te zenden. Om dezelfde reden als bij baboen was het hout niet van den bast ontdaan. Het was uit het bosch langs de rivier naar de boot gesleept en kwam dus evenals het baboen geheel nat in het ruim. Zichtbare nadeelen bij het lossen bracht zulks evenwel niet aan den dag, de aanvoer vond echter in den zomer, dus bij zacht weder, plaats.

Steeds was er voor gezorgd, dat tusschen het vellen van de boomen en het verschepen van de stamstukken zoo weinig mogelijk tijd verliep. Dergelijk betrekkelijk licht hout staat namelijk bij eenigermate langdurige opslag in Suriname bloot aan aantasting door borende insecten en schimmels, met alle nadeelige gevolgen van dien voor de kwaliteit ervan. Inderdaad bevonden de fabrieken het hout dank zij de getroffen voorzorgen practisch vrij van boorderschade.

De verdere bevindingen van beide fabrieken laten zich als volgt samenvatten.

Baboen.

Kan niet te dun geschild worden, ten minste 2 mm dik, wegens geringe samenhang der vezels in vochtigen toestand. Daardoor trekt het fineer ook eenigermate. De kleur doet aan die van okoumé denken, hoewel het uiterlijk wat onrustig is, doordat de draad niet overal recht door het hout loopt. Te gebruiken in de meubelmakerij voor onderlaag e.d.

Possentrie.

Hierover zijn de meeningen verschillend, de eene fabriek acht het hout slechts geschikt voor goedkoop fineer, de andere fabriek

ziet er een vervanger voor okoumé in. De bezwaren van eerstgenoemde fabriek komen voort uit de zeer onregelmatige structuur van het hout, het is gedraaid, terwijl de nerf dan weer fijn, dan weer grof is, met als gevolg een kwaliteit fineer, die geschikt is voor binnenwerk van triplex maar niet voor de meubel-industrie. De andere fabriek maakt ook wel enkele opmerkingen over de structuur, zonder er evenwel dieper op in te gaan; zij acht zelfs possentrie als geheel genomen iets beter dan baboen.

Soemaroepa.

Deze houtsoort is slechts door één fabriek beproefd. Het hout laat zich mooi glad schillen; het fineer trekt weinig en bezit een rustig uiterlijk, het is dan ook zeer goed in de meubelmakerij te gebruiken (binnenkant van kasten e.d.).

In aansluiting op de gunstige beoordeeling van soemaroepa kunnen wij wijzen op het gebruik van fineer ervan voor de doosjes door de te Paramaribo gevestigde lucifersindustrie.

In verband met de uiteenloopende waardeering van possentrie als schilhout halen wij hier aan hetgeen het Hamburgisches Institut für angewandte Botanik vrijwel tegelijkertijd (jaarverslag over 1938 blz. 43) daaromtrent opmerkt. Het oordeel is gebaseerd op hout van *Hura crepitans* uit Columbia, Venezuela en andere midden Amerikaansche gebieden en komt niet alleen neer op geschiktheid voor binnenwerk van triplex maar tevens als vervanger van het Afrikaansche o b e c h e of a b a c h i (*Triplochiton* sp. div.) en okoumé en wellicht van het Amerikaansche ceder (*Cedrela odorata*). Zeer zeker zou verder onderzoek van het possentrie uit Suriname hier wel klaarheid hebben gebracht, maar de tijdsomstandigheden hebben dat voorloopig belet. De beteekenis die Surinaamsche houtsoorten als baboen, possentrie en soemaroepa voor de schilhout-industrie kunnen hebben, is nochtans door het beschreven onderzoek duidelijk aan den dag getreden.

Amsterdam, November 1942.

EEN SURINAAMSCHE KOFFIEPLANTER UIT DE 18de EEUW (S. L. NEALE)

DOOR

MR. C. F. GÜLCHER

Een van de personages uit Lesage's roman, Gil Blas, zegt: Van tijd tot tijd bedenk ik een pakkenden titel van een tooneelstuk, maar den inhoud ervan kan ik niet vinden. Een andere figuur uit dit werk beweert het tegendeel, heeft weleens een aardig idee voor een letterkundig product, maar kan geen passenden titel vinden. Van beiden heb ik wat weg. De titel van dit artikel zegt niet veel, en stelt U zich niet teveel voor van den inhoud. Ik wil alleen eenige schetsmatige trekken weergeven van een zoon van Suriname, die in haar bloeitijd, de eerste helft van de achttiende eeuw, opgroeide en den mannelijken leeftijd bereikte, en daarbij in anderen vorm iets vertellen over een man, over wien de Algemeene Rijksarchivaris Mr. R. Bijlsma al twintig jaar geleden in het orgaan van den Nederlandschen Leeuw iets het licht heeft doen zien.

Op 6 December 1688 werd op een plantage in de Bovendivisie van de Commewijne uit het huwelijk van Jan Neal en Anna Verboom een zoon geboren, die de namen Stephanus Laurentius ontving. Eenige maanden tevoren, op 27 Juli, was de commandeur van de militie Laurens Verboom, de broeder van de jonge moeder, bezweken aan de wonden, die hij had opgeloopen bij de muiterij der soldaten, die aan den gouverneur Cornelis van Aerssen van Sommelsdijk het leven kostte. Ruim drie jaar later, 13 Februari 1692, werd een dochtertje van Jan Neal en zijn vrouw met de namen Anna Hendrietje gedoopt.

De vader sterft in dien tijd, want de moeder, Anna Verboom, wordt op 29 December 1693 in ondertrouw opgenomen met Paul Amsinck uit Rouaan. Uit dit tweede huwlijk van de moeder zijn nog drie kinderen volwassen geworden.

Paul Amsinck wordt in 1698 uit de voordracht der ingezetenen door den gouverneur Paulus van der Veen tot lid van het Hof van politie en crimineele justitie benoemd. De kinderen Neale worden naar Den Haag gestuurd voor hun opvoeding en zijn op 18 April 1710 in de kolonie teruggekeerd, op welken datum zij in het Kerkeboek van Suriname ingeschreven worden met attestatie uit 's-Gravenhage. 5 October van dit jaar, d.w.z als een meisje van 17 jaar, trouwt Anna Henriëtte Neale met Nicolaas van Sandyk, geboortig van Wijk bij Duurstede, en behoorend tot een familie, die toen in Suriname gevestigd was en verschillende plantages bezat. 22 November 1710 passeeren zij een onderhandsch testament. De jonge vrouw brengt ten huwlijk mede: een Indiaansch slavinnetje van ƒ 150:—, en eenige roerende goederen ten bedrage van ƒ 600:—, en de jonge man: een huis van ƒ 5000:—, vijf volwassen zwarte slaven ten bedrage van ƒ 1500:—, een zwart slaafje van zeven jaar van ƒ 120:—, een volwassen Indiaansche slaaf van ƒ 325:—, een Indiaansch slaafje van 12 jaar van ƒ 137:—, wat vee en meubels, tezamen een bezit van ƒ 8823:— Dus een eenvoudig begin, dat twintig jaar later heel anders zou zijn.

Men leefde in den tijd van den Spaanschen Successie-oorlog. 8 Juni 1712 waarschuwden twee kanonschoten, dat twee schepen de buitenpost gepasseerd waren. Eerst had men nog niet doorzien, dat dit vijandelijke schepen waren. Op 10 Juni kwamen de eerste berichten binnen, dat de Franschen Nederlandsche vaartuigen genomen hadden. Het was een loos alarm. 22 Juni waren de Franschen weer weggevaren. Nadat eenige besprekingen hadden plaats gevonden over de verdediging der kolonie, verscheen tegen het aanbreken van den dag van 10 October 1712 een Fransche vloot van acht oorlogschepen, zeven barken en dertig barkassen op de rivier de Suriname. Neales stiefvader en moeder, de heer Amsinck en zijn vrouw, en kinderen werden op hun plantage Meerzorg aan de Surinamerivier, tegenover Paramaribo gelegen, uit hun bed opgeklopt. Zij vluchtten ongekleed het bosch in. De Franschen bezetten de plantage. Op het fort Zeelandia werden de snaphaanschoten, waarmee deze overval gepaard ging, gehoord Op last van den gouverneur werden van de forteres twee alarmschoten met het kanon gegeven. Het vijandelijk eskader, dat de stad naderde, week terug. Onze sloepen en tentbooten gingen hen achterna, en een van onze sloepen had de gelegenheid op de landingsplaats van Meerzorg de familie Amsinck af te halen. Meerzorg werd het Fransche hoofdkwartier.

In de volgende dagen werden meer plantages aan de Surinamerivier bezet en geplunderd,en vluchtten de blanke bewoners met hun slaven het bosch in, of trachtten, soms met succes, Paramaribo te bereiken. Den 24sten October werd een commissie uit het Hof van politie, van welke commissie de heer Amsinck deel uitmaakte, naar Meerzorg gezonden om te onderhandelen. Den 27sten October kwam een overeenkomst tot stand, op Meerzorg door den commandant van het Fransch eskader, den heer Cassard, en o.a. door Paul Amsinck geteekend. De brandschatting, die de kolonie op zich nam, bedroeg in haar geheel *f* 747.350:— Surinaamsch geld, waarvan de belangrijkste post was 15.000 okshoofden suiker à 650 pond netto het okshoofd tegen 1½ stuiver het pond bedragende *f* 731.250:—. Men moet hierbij in acht nemen, dat een gulden en vier stuivers Surinaamsch geld gelijk staan met een Hollandschen gulden.

In 1714 overlijdt de heer Paul Amsinck.

Er woonde in dien tijd in de kolonie een zekere Hansbach, Duitscher van geboorte, zilversmid van beroep, en liefhebber van chemie en van een slokje in zijn snipperuren. Hij kreeg eenige boontjes Oostindische koffie in handen — op welke wijze dit geschiedde kan ik niet met zekerheid zeggen — prepareerde eenige aarde en kreeg daarin een paar van die boontjes aan het groeien. Het gelukte hem koffieboompjes in manden te teelen. Zoover had deze man van aanleg het gebracht, maar niet verder. Drank en geschenken en een losse hand wat geld betreft hadden ten gevolge, dat Hansbach aan Stephanus Laurentius Neale eenige plantjes afstond.

In 1716 schrijft de gouverneur Johan Mahony aan directeuren: „dat de ontvanger van Sandick (Neale's zwager) al koffieboompjes heeft, die rijpe vruchten voortgebracht hebben; dat hij van die boompjes sommige in schulp, sommige in zand, sommige in kleigrond gepoot heeft om te zien, waar zij het beste wassen willen".

Daar de koffieboom twee à drie jaar oud moet zijn om vruchten te dragen, kunnen wij aannemen, dat Neale omstreeks 1713, 1714 de plantjes van Hansbach wist te verkrijgen.

Op 18 Juni 1717 zenden directeuren van de Societeit van Suriname op verzoek van den gouverneur Mahony dezen uit het moederland een beschrijving van de voyagie naar Mocha in Arabië, waarvan de Commissaris der Oost-Indische Compagnie ter Kuste van Malabaar Zwaardecroon geprofiteerd had, om

de eerste Mochase koffieboompjes naar Java over te brengen, ten einde in den Compagnie's tuin te worden geplant. Zij zenden daarbij een notitie van den hovenier van den Hortus medicus. Directeuren zeggen, dat het gezaaide, als het opkomt, met matten of iets anders bedekt moet worden om door de hitte van de zon niet verdroogd te worden. De koffiemama [1]) was toen nog niet uitgevonden. Op 2 September 1718 zendt de ontvanger van Sandick per schip de Vrijheid, schipper Jan Schouten, de eerste in Suriname gewonnen koffie aan directeuren.

Wij gaan een paar jaar voorbij. Na een reis naar Holland te hebben gemaakt, naar blijkt uit Neale's wederinschrijving in het Kerkeboek van de kolonie in 1718, trouwt hij op 16 April 1721 met Lucretia Althusius, weduwe van wijlen Hendrik de Nijs. Hij is eigenaar van de plantage de Nieuwe Levant aan de Cottica, waar hij de koffiecultuur ter hand genomen had, en van de suikerplantage La Rencontre aan de Boven-Suriname La Rencontre had hij verkregen als erfgenaam van wijlen Suzanna van Kinkhuijzen, weduwe van wijlen Simon van Halewijn, Heer van Abbenbroek. Deze zijn erflaatster was de dochter van den secretaris van Suriname Abraham van Kinkhuijzen. Haar man, die het burgemeestersambt te Dordrecht had bekleed en bewindhebber der West-Indische Compagnie was, en weduwnaar van Agneta de Witt, dochter van Jan de Witt, had zich in 1692 ingelaten met vertegenwoordigers van de Fransche regeering, die vredesvoorstellen deden. Dit was buiten medewerking van de regeering geschied. Dit werd als landverraad beschouwd, en Halewijn was veroordeeld tot levenslange detentie; had tot 1696 op Loevestein vastgezeten, en was daaruit naar Suriname ontvlucht.

Met de aanplant van de pyramidevormige koffieboomen met donkergroen blad en roode bessen vorderde men zoo, dat in 1723 met diverse schepen verscheidene partijen koffie uit Suriname naar Amsterdam ten verkoop konden worden gezonden. Op de lijst van de verzenders vinden wij Neale voor 140, zijn zwager van Sandick voor 935, zijn moeder, mevrouw Amsinck, voor 600 ponden. Het volgend jaar 1724 bedroeg de uitvoer van koffie uit de kolonie 5627 Amsterdamsche ponden, welke uitvoer in 1726 de honderdduizend, in 1732 het millioen pond zou overschrijden. De koffiecultuur kwam op gang.

Het was in de eerste jaren een voordeelig bedrijf. De latere

[1]) Schaduwboom.

gouverneur Jean Nepveu noemt in zijn Annotatiën een prijs van *f* 5:— à *f* 6:— het pond. In de volgende decennia bewoog zich de prijs van een Amsterdamsch pond Surinaamsche koffie onder den gulden. Wij zullen den loop van die prijzen nader beschouwen.

In Januari 1727 hebben de ingezetenen, zij, die gehuisd en gehoofd zijn, Neale met eenige anderen voorgedragen of genomineerd voor een plaats in het Hof van politie. De gouverneur mr. Hendrik Temminck heeft hem uit de voorgedragenen geëligeerd of benoemd. In November 1726 komt zijn zwager, de raad-fiscaal Samuel Althusius, te overlijden, en ook Lucretia Althusius, Neale's vrouw, verwisselt het tijdelijke met het eeuwige.

Het Hof van politie en crimineele justitie was in dien tijd samengesteld uit den gouverneur, den commandeur der troepen en negen raden. Het was het wetgevend lichaam der kolonie, en tevens het rechterlijk college voor strafzaken. Om eenig idee te geven van den dagelijkschen gang van zaken gedurende een der halfjaarlijksche zittingen wil ik iets zeggen omtrent hetgene Neale in Januari 1727 als lid van dit lichaam meemaakte.

Op 8 Januari wees het Hof vonnis tegen den neger Profijt, aankomende Jan Nicolas, en door dezen, zijn meester, in handen der justitie geleverd. Profijt had zelfmoord willen plegen en feitelijkheden gepleegd. De provisoneele raad-fiscaal had, het bewijs geleverd oordeelende, wegens deze misdaden geëischt: afkappen van de hand, waarmede hij zich had willen dooden, en afkappen van den kop, vastspijkeren van de afgekapte hand aan een paal en het stellen van den afgeslagen kop op dien paal. De sententie, gewezen in naam van Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden en van de Edele Societeit, patronen dezer landen, was conform. De raden Benjamin Beeke en Stephanus Laurentius Neale werden tot het assisteeren bij de executie gecommitteerd.

Op 20 Januari worden de raden Neale en Adriaan Wiltens gecommitteerd als commissarissen-politiek tot de zitting van het Conventus Deputatorum. Dit bestond uit de twee predikanten te Paramaribo en de predikanten van de divisiën met hunne ouderlingen en vergaderde onder praesidium van den Waalschen predikant David Estor. Het behandelde de loopende kerkelijke zaken, ook de materieele, zooals b.v. het onderhoud der gebouwen. Verder werd er ter vergadering van het Hof van politie een voordracht van zes lieden opgemaakt en den gouverneur aangeboden ter vervulling van drie plaatsen in het Hof van civiele justitie.

Op 23 Januari wordt tot convocatie der stemgerechtigden op 21 April d.a.v. besloten tot het maken van een voordracht voor twee opengevallen plaatsen in het Hof van politie zelf. Op voordracht van de raden Neale en Pichot wordt goedgekeurd, dat een der priseurs van de plantage Mastrouge van de Erven Bachman, die ziek was, door een ander vervangen wordt.

De raden Neale en Wiltens brengen verslag uit over het voorgevallene in het Conventus Deputatorum, waar niets bizonders van te vermelden is. De raadsheer Pichot, executeur-testamentair van den boedel-de Raineval, wordt aangewezen tot plaatsvervangend directeur van de plantage Crawassibo, toebehoorende aan den heer van der Maersch te Leiden (later een der burgemeesters van deze stad), daar de directeur van Crawassibo overleden is.

Even breng ik U in de volgende maand, Februari 1727, naar het platteland, naar de oevers van de Cottica, daar waar de Pericakreek in haar uitmondt . Op 18 Februari ontving de directeur der plantage Coertvlugt aldaar vier heeren, die uit de stad gekomen waren. Zij hadden opdracht van Neale, hun namens de weduwe Althusius-Grommée verstrekt, om tot de inventarisatie van prisatie van deze hare koffieplantage, haar door haar man, den raad-fiscaal Samuel Althusius, fideicommissair nagelaten, over te gaan. De generale grond besloeg 1700 akkers, naar de kaart, door den gezworen landmeter Jacob Hengevelt in 1721 gemaakt, uitwees. Dit was een memoriepost in een land, waar de grond te geef was. 32 akkers zijn met koffieboomen beplant. Daarvan zijn er: 10 met 4920 vruchtdragende 8-jarige boomen ad ƒ 12.300:—, 10 met 5064 vruchtdragende 6-jarige boomen ad ƒ 11337:8:10, 6 met 4076 al of niet vruchtdragende boomen van 1 tot 4 jaar en met cassave en koren ad ƒ 5402:12:—, 6 met 4076 boomen van 1 tot 3 jaar ad ƒ 6111:—.

Dan komen aan de beurt de kostgronden, waar de voedingsgewassen, maïs, in de prisatie koren genoemd, en tayer geteeld worden voor het personeel van de plantage. Deze beslaan ook 32 akkers. Het gewas is 12 of 10 maanden of nog jonger. Op een van de terreinen van zes akkers ieder heeft de tayer de koffie onderdrukt. Voorts is er een stuk land, schoongemaakt tot weide, 24 akkers groot, omringd van een dijk van 8 voeten breed, op een distantie van één ketting bedolven. Het woonhuis, van vierkant hout op grondseels planken beslagen en met singels gedekt is 36 voet lang en 18 voet breed, d.w.z. 12 op 6 meter. Het is

verdeeld in een kamer en een voorhuis met plavuizen vloer. De waarde is slechts *f* 310:—. De galerij, die eraan vastzit, en die slechts een aarden vloer heeft, brengt het tot een waarde van *f* 790:—.

Andere gebouwen zijn een keuken en een magazijn, die aan elkander vastzitten, van 30 op 18 voet, dus ongeveer als het woonhuis, een klein woonhuis voor een blanke van drie vertrekken, waarvan er een tot keuken dient, van rondhout opgetrokken en met pina gedekt, slechts *f* 60:— waard, twee loodsen van rondhout, met pina gedekt, waarin 66 bakken om koffie te drogen, ter waarde van *f* 125:—, een veehuis, nog een loods, en twee negerhuizen, eveneens van rondhout met pinabladeren gedekt, verdeeld in acht vertrekken. De waarde ervan is *f* 80:—.

Ik ga zonder verdere detailleering de gereedschappen, het pluimvee, het vee en eenige weinige meubels van geringe waarde voorbij en kom nu tot hetgeen de belangstelling van de taxateurs ter zeerste trok: de slavenmacht. Er waren veertien volwassen mannen onder de negerslaven dezer plantage, elf volwassen vrouwen, twee kinderen, drie zuigelingen. Lafleur, de officier of opzichter, en Primo, de timmerneger, waren met *f* 645:— en *f* 700:— de hoogst gepriseerden. Dan zijn er nog vijf mannen, die ieder iets meer dan *f* 500:— waard zijn, vier van tusschen de *f* 400:— en *f* 500:— en een paar goedkoopere, zooals Willem, gebrekkelijk aan de voeten, die *f* 340:10:— en Sixtus, oud en gebroken, die slechts *f* 237:— waard zijn.

De prijs van de vrouwen met een zuigeling is ook boven de *f* 500:— en die van eenige anderen iets boven de *f* 400:—, terwijl er een, die aan de yawsziekte lijdt, slechts *f* 360:— waard geacht wordt en de meisjes Quasiba *f* 90:— en Sophia, die maar vier jaar oud is, *f* 100:—.

De waarde van het geheele bezit bedroeg *f* 59192:— Surinaamsch geld. Coertvlugt was een kleine plantage, ook in 1727, en daarom is een ampele bespreking van haar inventarisatie en prisatie overzichtelijk genoeg om in mijn bestek een plaats te vinden, terwijl het jaartal daarvan even een licht werpt op de toestanden in de kolonie, toen deze in opkomst was.

Op 7 December 1727 was er een vroolijk deftig gezelschap verzameld in de kerk te Paramaribo. De Waalsche predikant Estor zegende het huwlijk in van Stephanus Laurentius Neale, weduwnaar van wijlen Lucretia Althusius, en van Maria Jacoba Grommée, weduwe van wijlen Samuel Althusius, in tegenwoordigheid van het consistorie en het geheele Hof van politie.

Op 21 Juli 1728 woonde Neale voor het laatst de zitting van het Hof van politie bij. Hij treedt af als lid van dit college en vertrekt als welgesteld man met zijne vrouw naar het moederland.

Wat gebeurde er met Hansbach, de man, die toch het eerst de mogelijkheid van het kweeken van den koffieboom had aangetoond?

In een der volgende jaren, 1729, 1730 of 1731 speelden een paar jongens van een jaar of tien, twaalf op de Wagenwegstraat te Paramaribo. Een Indiaansch jongetje kwam hun het merkwaardige nieuws brengen: „Er ligt een blanke dood in het hoekhuisje". De jongens gingen nieuwsgierig het huisje binnen, en vonden daar in een vertrek zonder vloer in een slechte hangmat een man dood liggen, armelijk en ellendiglijk. De jongens maakten het bekend. Deze overledene was Hansbach, de kweeker van de koffieplantjes, en een der jongens was Jean Nepveu, de latere gouverneur en auteur van Annotatiën betreffende de kolonie.

In dien tijd overleed Neale's zwager, de ontvanger Nicolaas van Sandick. Hij liet zijn plantage Aurora aan de Pauluskreek einde Juli, begin Augustus 1730, dat is eenige maanden vóór zijn verscheiden, inventariseeren en taxeeren. Zijn vrouw was al overleden. Ik wil van de inventarisatie en taxatie van Aurora alleen vermelden, dat het een gemengde koffie- en suikerplantage was, dat de geheele waarde van het effect *f* 146.386:1:— Surinaamsch geld bedroeg, de generale grond 1000 akkers omvatte, de rietgronden in 22 stukken of plantsoenen, in totaal plus minus 200 akkers ter waarde van *f* 9027:—, met suikerriet beplant, verdeeld waren, de koffiegronden plus minus 10.000 boomen droegen, ter waarde van *f* 10.600:—, en dat de slavenmacht bestond uit 3 Indianen en 10 mans, 59 vrouwen 19 jongens en 6 meisjes aan negerslaven.

Toen Nicolaas van Sandick kort daarop overleed, was zijn eene dochter de vrouw van den heer Buteux en woonde te Middelburg in Zeeland, en de andere dochter, over wie Neale een der voogden werd, was, naar het in de uitdrukkingswijze van dien tijd heette, door de hand des Almachtigen bezocht.

Na eenige jaren te Amsterdam gevestigd te zijn geweest, koopt Neale op 11 Mei 1733 van zijn halfbroeder André Amsinck en van de familie van diens vrouw Anna van der Hulst een huis, erf, tuin, stal en koetshuis aan de zuidzijde van het Lange Voorhout te 's-Gravenhage, en vestigt zich daar metterwoon. Zijne buren waren aan den oostkant de Waldgraaf van Welderen, die

het huis bewoonde, waarin nu Pulchri Studio gevestigd is, aan den westkant Mevrouw de weduwe Bazin. De koopprijs was ƒ 35.000:—.

Zijn moeder komt in dien tijd te overlijden.

Het echtpaar Neale-Grommée vond hier evenals in de West een familiekring. Neale's nichtje Anna Agnes van Sandick was getrouwd met den Middelburgschen regent dr. Pieter Buteux, die sinds 1735 de provincie Zeeland in de Staten-Generaal vertegenwoordigde, zijn halfzuster Maria Amsinck was de vrouw van Pheenix Hurgronje, opperboekhouder van de Oost-Indische compagnie te Middelburg, zijn halfzuster Reinbrandina Amsinck was getrouwd met mr. Pierre Changuion, raadsheer in den Raad van Brabant, die te 's-Hage zetelde. De moeder van mevrouw Neale en twee ongetrouwde zusters woonden te Amsterdam, een zuster was met een Rotterdammer, den heer Leendert de Meijer, getrouwd.

De heer en mevrouw Neale waren goed geïnstalleerd in het 's-Gravenhage, dat de Riemer zoo uitvoerig en in zijne volle schoonheid beschreven heeft. Hun huis op het Voorhout was naar den sierlijken stijl van het tweede stadhouderlooze tijdperk gemeubileerd en wel voorzien van porselein, schilderijen en snuisterijen, die daartoe behooren. Zij hielden een koets en vier paarden, acht dienstboden, onder wie er een met hen uit de West gekomen was, en van wien ik hierna iets zeggen wil, en een buitenplaats, Hofwijck geheeten. Dit was niet het Hofwijck van Constantijn Huygens, dat destijds aan anderen toebehoorde. In de latere jaren van zijn verblijf te 's-Gravenhage was Neale heer van Rijksdorp, bij het dorp Wassenaar gelegen.

De Surinaamsche zaken worden niet vergeten.

Herhaaldelijk wordt in den loop der jaren een ander administrateur der plantages in de West aangesteld. Dit geeft dan aanleiding tot een nieuwe inventarisatie. Zoo zijn in Juni 1737 deze bezittingen opnieuw onder de loupe genomen.

Coertvlugt aan de Cottica is vooruitgegaan. Het heeft 41 volwassen slaven, 29 volwassen slavinnen, 11 kinderen en ruim 40.000 koffieboomen.

De Nieuwe Levant, eveneens aan de Cottica gelegen, telt ook 41 mans onder zijn zwarte slavenbevolking en 35 vrouwen, 6 Indiaansche slaven, als jager en visscher en huispersoneel gebruikt, en 15 op de plantage geboren slavenkinderen, en er staan ook ongeveer 40.000 koffieboomen.

De suikerplantage La Rencontre aan de Surinamerivier ver-

toont een slavenmacht van 65 mannen, 55 vrouwen en 29 kinderen. Er zijn 230 akkers met suikerriet beplant.

Het totale bezit vertoont dus 321 slaven, 80.000 koffieboomen, 230 akkers suikerriet.

De koffieprijzen dalen van 18½ stuiver in 1731 tot 14½ stuiver in 1735, dit berekend per Amsterdamsch pond van bijna ½ K.G. Tot 1745 bewegen die prijzen zich tusschen 6¼ en 8½ stuiver per Amsterdamsch pond. Dan loopt de prijs weer op van 10 stuiver in 1745 tot 14½ stuiver in 1748 per Amsterdamsch pond. Men kan, matig geschat, rekenen op een opbrengst van 1 pond per halfjaarlijksche pluk per koffieboom.

De suikerprijzen zijn ook zeer variabel. Per 100 Amsterdamsche pond waren deze: in 1731 ƒ 12:—, in 1760 ƒ 18:—.

Dit zijn zoo enkele losse gegevens betreffende de zaken van Neale. In 1742 werd hij geschat op een jaarlijksch inkomen van ƒ 40.000:—. Dit was heel wat in die dagen. Een van zijn buren, mr. Adriaan van der Hoop, secretaris van den Raad van State, wordt in hetzelfde jaar 1742 geschat op een inkomen van ƒ 18.000:— en voerde een gelijken staat. Deze man hield ook acht dienstboden, een koets met vier paarden en een buitenplaats.

Neale's zwager, de raadsheer in den Raad van Brabant Changuion was minder bemiddeld. Hij woonde in de Spuistraat te 's-Hage in een huis van ƒ 900:— huurwaarde, werd op ƒ 5000:— jaarlijksch inkomen geschat, en hield maar vier dienstboden.

Een landgenoot van Neale, de heer J. van Sandick, in 1742 juist uit de West gekomen, had zich als rentenier ook in de Spuistraat gevestigd. Zijn inkomen werd geschat op ƒ 10.000:— per jaar. Hij hield een koets met vier paarden en zes dienstboden.

In Juni en Juli 1742 passeeren notaris Johannes Sijthoff te 's-Gravenhage en notaris Salomon Dorper te Amsterdam twee merkwaardige acten.

Mevrouw Neale, eerder weduwe van Samuel Althusius, geassisteerd door haar tweeden man, manumitteert haar zwarten lijfeigene Pieter van Coertvlugt, die met haar meegekomen was en haar als lijfknecht lange jaren had gediend. Deze man was haar door haar eersten man met deze plantage fideicommissair nagelaten, en Jacobus Althusius, de erfgenaam van deze plantage en van dezen slaaf, geeft tot deze manumissio zijne toestemming. Pieter keert als vrije neger naar Suriname terug.

Even een andere merkwaardigheid op het gebied van het personeel. Een man op een van de plantages van Neale werd als confectbakker gebruikt. Deze man overleed op 7 Augustus 1736.

Een man voor het bakken van taarten en vervaardigen van confiserieën er op na te houden getuigt wel van groote weelde in den levensstijl van den 18de eeuwschen planter.

Op 28 October 1744 overlijdt mevrouw Neale-Grommée. Coertvlugt keert terug in het bezit van de familie Althusius. Mevrouw Neale had den leeftijd van 55 jaar bereikt, en was dus in 1689 geboren.

Een jaar later, op 31 October 1745, wordt in de Scheveningsche kerk Neale's derde huwlijk met de 34-jarige Justina Magdalena Hillerman ingezegend. Dit bracht een groote verandering. De man, die uit twee huwlijken geen kinderen had, werd op zijn zeven en vijftigste jaar vader van eene dochter Anna Elisabeth, op 17 April 1746 geboren en in de Waalsche kerk te 's-Gravenhage, dat was de Hofkapel op het Binnenhof, gedoopt. 5 Maart 1748 volgde een tweede dochtertje. Haar geboorte kostte de jonge moeder het leven. Drie dagen later, op 8 Maart, overleed zij.

Den Haag had zijn aantrekkelijkheid voor Neale verloren. Weer was er er sprake van een huwelijk, ditmaal te Londen gesloten. Maria Jacoba Henley heette de vierde uitverkorene. Zij bracht £ 1000– – ten huwelijk mede, toen geschat op *f* 10.985:9:— Een nieuw leven, maar ditmaal in een geheel andere omgeving. Neale dacht erover zijne zaken op West-Indië te Emden te gaan drijven onder bescherming van den koning van Pruisen.

Frederik de Groote, die in 1744, toen de laatste Cirksena stierf, krachtens een Erbverbrüderungsvertrag Oostfriesland verkregen had, wilde zijnerzijds het economische leven van zijn nieuwe provincie stimuleeren en daarbij het groote vermogen van Neale naar zijn staten brengen. De onderhandelingen hierover kwamen in 1750 in dit stadium, dat de Pruisische regeering Neale voor de beslissing stelde een bepaalde plaats te noemen, waar hij zich wilde vestigen. Op 22 October van dit jaar koos hij Berlijn, waarvan het klimaat en denkelijk ook het maatschappelijk leven hem aantrekkelijker leken dan dat van Emden. Hij wilde voor den tijd, dien hij nog voor de afwikkeling zijner zaken in Nederland moest doorbrengen, de bescherming van den Pruisischen koning genieten, en verzocht daartoe tot buitengewoon gezant van Zijne Pruisische Majesteit bij Hare Hoogmogenden benoemd te worden. De koning sloeg dit af, maar wilde Neale wel helpen. Er werd een overeenkomst tusschen hen gesloten, waarvan een korte schets wel de moeite waard is.

De eerste drie artikelen houden in, dat Zijne Majesteit hem zal

helpen en beschermen tegen alle onrecht, dat men hem in Nederland misschien zou willen doen wegens zijn vertrek uit het land. De artikelen 4 tot en met 7 geven Neale volle recht van beweging, wanneer hij zich in Pruisen gevestigd zal hebben, zooals vrijheid om zijne kinderen uit te huwelijken aan wie hem zal aanstaan, vrijdom van inkwartiering voor zijn huis te Berlijn, vrijdom van in- en uitgaande rechten voor zijn inboedel, vrijheid om met de zijnen weg te gaan, wanneer hij dat gewenscht zal vinden, vrijheid van reizen zonder bizondere vergunning, en de privileges, die wijlen koning Frederik Willem I had toegestaan aan sommigen van hen, die onder zijn regeering in de toenmaals nieuwe buurten van Berlijn de Friedrichstadt en de Dorotheënstadt huizen gebouwd hadden. De laatste drie artikelen handelen over de commercieele plannen en de maatschappelijke positie van Neale. Voor de merkwaardigheid schrijf ik ze over.

8. Sa Majesté s' engage de lui accorder sur le même pied qu'au chevalier de la Touche un octroi pour pouvoir non seulement naviguer dans les Indes occidentales, mais même partout ou il jugera pouvoir faire quelques progrès dans le commerce. Il aura d' ailleurs:

9. Le droit de pouvoir tenir deux bateaux pour naviguer sur l' Elbe de Berlin à Hambourg et de retour, tout de la même manière que Sa Majesté l'a accordé au chevalier de la Touche.

10. Dès qu'il s' établira dans les états de Sa Majesté elle lui fera expédier les patentes de baron, ou s' il lui agrée mieux de comte pour lui, ses enfants, et descendants, tant mâles que femelles; et pour lui marquer sa grâce distinguée elle l'honorera de la croix de l'ordre de la générosité qu'elle lui confèrera.

Op 6 November 1750 is de keuze blijkbaar ter kennisse des konings gebracht. Op dien datum wordt aan Neale de Pruisische graventitel verleend, en zijn wapen, dat drie zilveren wassenaars op een veld van lazuur vertoonde, zoodanig vermeerderd, dat het werd: gekwartileerd, het geheel omringd met een gouden rand: 1 en 4 het oorspronkelijk wapen Neale, 2. een gouden, naar links gewende, klimmende leeuw op een veld van keel, 3. een gouden, naar rechts gewende, klimmende leeuw op een veld van keel.

De orde „de la Générosité" was door 's konings grootvader, den keurprins Frederik van Brandenburg, den lateren koning Frederik I van Pruisen gesticht. Deze onderscheiding werd door Frederik den Groote sedert zijne troonsbestijging zoowel voor civiele als voor militaire verdiensten verleend. In 1810 zou het

een uitsluitend militaire orde worden, onder den naam „Pour le Mérite" gegeven voor verdiensten te velde.

Neale verkoopt op 1 Maart 1752 zijn huis aan het Voorhout te 's-Gravenhage voor ƒ 50.600:— aan de heeren de Veer. In 1762 zouden de erven de Veer dit huis aan de Admiraliteit van de Maze verkoopen voor ƒ 57.200:—. In 1806 behoorde het huis aan den heer Stratenus en later in de 19de en 20ste eeuw was het bekend als het huis van de familiën Bentinck van Waldeck en Limpurg en van Lynden van Sandenburg.

Te Berlijn woonde Neale in de Spandauer Vorstadt. Het Palais Neale is sinds lang verdwenen.

Aan het mondaine leven nam Neale ten volle deel. Men noemde hem in de uitgaande wereld „le roi de Surinam". Een der Kamerheeren van de koningin van Pruisen, graaf von Lehndorff, vermeldt hem in zijn dagboek. Op een keer, in April 1753, dineerde Lehndorff met een vrij talrijk gezelschap bij een graaf Arnheim. Het gesprek kwam op den ouden graaf Neale. Hij werd gekenmerkt als een mengeling van hoogmoed, hebzucht en dwaasheden. Van zijn vierde huwelijk werd gezegd: „Hij is leelijk, onaantrekkelijk en oud" (inderdaad toen al 64 jaar). „Hij is met een jong meisje getrouwd, dat hij tot wanhoop brengt".

Het is allerminst vriendelijk en ik kan dit niet tegenspreken. Een zakenman moet in een gezelschap van uitgaande hofmenschen wel den indruk van hebzucht maken. Een man, die de verleening van den hoogsten adellijken rang in zijn nieuwe land tot voorwaarde voor zijn vestiging maakt, is blijkbaar niet vrij van ijdelheid. Een Hollandsche Westindiër is aan heel andere gewoonten gehecht dan een Berlijner, zoodat zijn acties en reacties wel velen lieden moesten opvallen. Zijn jonge vrouw schonk hem een dochtertje en twee zoontjes. Op 12 Februari 1754 werd er een van hen met de namen Ferdinand Louis Charles Henri Philippe gedoopt. Volgens Lehndorff fungeerde de geheele Pruisische koninklijke familie als peter en meter. Dat hij, ondanks het vaderschap van een zich vermeerderend gezin geen werkelijk geluk vond, blijkt behalve uit de opmerking, die ik citeerde over zijn vierde huwelijk, uit zijn testament, het laatste van de vele, die hij in zijn lange leven maakte, waarin hij zijn vrouw slechts het haar strict toekomende toekent, en haar gedrag als het ware critisch aanduidt. Dit alles is toch wel te beschouwen als een gevolg van een heel groot verschil in leeftijd tusschen de echtgenooten. „Le roi de Surinam" noemde men hem niet zonder grond. Administrateurs zijner belangen te Paramaribo waren

o.a. successievelijk niemand minder dan Gerard van de Schepper, mr. Joan Jacob Mauricius, en Wigbold Crommelin, alle drie gouverneurs der volkplanting.

In April 1757 neemt de heer Crommelin de Nealische plantagiën over van zijn voorganger Jean Dupeyrou, en werden zij weer geïnventariseerd. Het waren nu de suikerplantage La Rencontre aan de Surinamerivier, de koffieplantage de Nieuwe Levant aan de Cottica, beide ons reeds bekend, en de koffieplantages Tyrone aan de Hoer Helenakreek en Nieuw Mocka aan de Cottica.

La Rencontre vertoont 200 akkers suikerriet, dat heel goed staat. Zestig akkers kostgrond zijn met cassave en bananeboomen beplant, die matig zijn. De savane moet schoongemaakt worden. De vaarslooten zijn redelijk, de loostrensen en de dammen zijn in goeden staat. Een nieuw woonhuis is in aanbouw van 50 op 44 voet. Een gebouw, dienende tot keuken en magazijn, een molen, een kookhuis, steenen negerhuizen zijn de gebouwen. Er zijn 152 slaven. Daarvan zijn er 55 volwassen mannen, meest delvers, drie officiers, 4 kuipers, 6 suikerkokers, 2 visschers en jagers (de Indianen Galant en Jacobus). De 69 volwassen slavinnen tellen vier huismeiden onder haar aantal, van welke een Indiaansche, een kleurlinge, een op de plantage geboren negerin. Verder zijn er nog 28 slavenkinderen.

De Nieuwe Levant vertoont als gebouwen een woonhuis, keuken met magazijn, koffieloods en droogerij. De gronden zijn in 26 plantsoenen verdeeld, die 6000 à 7000 boomen ieder dragen, en sommige slechts 4000. Er zijn 151 slaven van welke 47 mannen, 65 wijven, 18 jongens en 21 meisjes.

Tyrone is veel kleiner. Het telt ongeveer 16.000 koffieboomen, die goed staan, en maar 24 slaven. Een opmerking, als 't ware tusschen haakjes, zij mij hier geoorloofd. De naam Tyrone is een Iersche. De rebellie van O-Neil, Earl of Tyrone, omstreeks het jaar 1600 is een bekend feit in de geschiedenis van het groene eiland. Deze naam, gegeven aan een plantage van den heer Neale, wijst op een Iersche origine van den eigenaar.

Nieuw Mocka is weer belangrijker. De generale grond is 1000 akkers. Het vertoont aan gebouwen: een woonhuis 40 op 40 voet met beide galerijen, verdeeld in voorhuis, kamer in de achtergalerij, bottelarij, slaapkamer, waarin een trap naar zolder, dit alles gestoffeerd met meubels van cederhout en Hollandsch hout; verder een keuken, hoenderhok, 2 magazijnen, een koffieloods met twee verdiepingen, 45 op 38 voet, met galerijen enz. De bewerkte gronden dragen 55.600 koffieboomen, verdeeld over

bijna 200 akkers. De kostgronden met tayer, bananen en cassave beslaan een oppervlakte van 52 akkers. De dijken zijn slecht onderhouden. Er zijn 130 slaven, van wie 48 volwassen mannen en 44 volwassen vrouwen zijn.

Resumeerende kan ik het totale bezit als volgt formuleeren: 200 akkers, met suikerriet beplant, ongeveer 220.000 koffieboomen, 457 slaven.

De koffieprijzen beliepen in 1750: 10 stuivers per Amsterdamsch pond, in de drie volgende jaren om en bij 9½ stuiver per Amsterdamsch pond, in 1755 10½ stuiver, en de prijs daalt dan weer tot iets boven de 7 stuiver in de jaren 1760–1762.

De suikerprijs stijgt van 1750 af vrij gestadig van iets boven de *f* 7:— per 100 Amsterdamsche ponden tot *f* 18:— in 1760. Wat de koffiecultuur betreft ziet men de aanplantingen en de slavenmachten, m.a.w. de productie van Neale, gestadig toenemen, terwijl de prijzen, met sterke fluctuaties, op den duur dalen.

De productie van de suiker op zijn plantage La Rencontre blijft op hetzelfde niveau, en de prijs fluctueert sterk, maar beweegt zich op den duur niet in dalende lijn.

Ik kan zijn calculatiën niet narekenen. Zijn boeken staan niet te mijner beschikking. Maar wanneer men aanneemt, dat, zooals in de litteratuur over de kolonie in de achttiende en de eerste jaren der negentiende eeuw gezegd wordt, een koffieboom per halfjaarlijksche pluk 1 à 1½ pond koffie opleverde, dan is de bruto-opbrengst van zijn plantages in een jaar bij een prijs van van 10 stuivers per pond en een aanplant van 80.000 boomen *f* 120.000:— waarvan misschien *f* 20.000:— zuivere winst was. Bij een aanplant van 220.000 boomen en een prijs van 7 stuiver per pond worden die cijfers misschien *f* 220.000:— en *f* 44.000:— Bij zijn inkomen moet men dan nog de zuivere winst op zijn suikerproductie en zijne inkomsten uit anderen hoofde rekenen.

Neale's officieele leven te Berlijn werd gevuld door zijn occupatie met het directorium der Aziatische compagnie te Emden, van welk lichaam hij lid was. Het was een der scheppingen van Frederik den Groote, bestemd om Oost-Friesland nieuw leven te geven. Wij hebben er reeds over gesproken, dat dit samenhing met Neale's vestiging in de staten van den koning van Pruisen. De koning heeft meer dergelijke compagnieën gesticht. Slechts enkele bleven in leven, zoo de Emdener Heringfischereigesellschaft, maar de Aziatische compagnie handhaafde zich op den duur niet.

Voltaire vertoefde in deze jaren op Sanssouci. Hij heeft wellicht

dezen man gekend of althans van hem gehoord. In den beroemden roman *Candide* passeeren Candide en Cacambo ook Suriname. Heeft Voltaire over dit land eenige inlichtingen van of vanwege Neale ontvangen? Het is een mogelijkheid, meer niet.

In 1756 brak de Zevenjarige Oorlog uit. De veldslagen, waarin Frederik de Groote zijn roem als veldheer vestigde, volgden elkander snel op. Ook de tegenslagen deden zich voelen. Berlijn werd een paar keer door een vijandelijk corps bedreigd en zelfs bezet. Eenige malen maakte Neale weer zijn testament; het laatste definitieve op 11 Augustus 1762. Ik kan U wel verraden wat er in stond. Het was in de Fransche taal opgesteld, en gedeponeerd bij den Conseil de la Justice Supérieure Française.

De juweelen, die de erflater indertijd aan zijn derde vrouw Justine Magdalena Hillerman gegeven heeft, en die nu in handen zijn van zijn vierde echtgenoote moeten aan zijn oudste dochter komen, die nu, 16 jaar oud, al getrouwd is met den kamerheer graaf von Carnitz. Ook de juweelen, sedert te Berlijn gekocht. 500 écus de Berlin gaan naar de armen van de plaats van overlijden, 500 gelijke écus naar de école de charité française te Berlijn.

Dan komen de belangrijke legaten.

Lorence Roos, zijn adoptief-dochter, krijgt de plantage Tyrone en zijn goederen Liebenberg en Kienboom; Prinses Caroline van Hessen-Philipsthal krijgt *f* 10.000:— Hollandsch. Zijn diverse peetkinderen, meestal te Berlijn geboren, 200 Auguste d'or ieder. Freule von dem Knesebeck, dame d'honneur van wijlen de koningin-moeder van Pruisen, ontvangt een gouden repetitiehorloge, in plaats van Surinaamsche curiositeiten, haar beloofd, maar niet gegeven door een vergissing van Neale's lasthebbers.

Erfgenamen worden zijn kinderen en zijn adoptiefdochter.

Bij ontstentenis van dezen en van verdere nakomelingschap worden tot erfgenamen benoemd voor vijf achtsten de kinderen van het echtpaar Buteux-van Sandick, m.a.w. de nakomelingen van des erflaters volle zuster, en voor drie achtsten de kinderen van zijn halfbroeder en halfzusters Amsinck.

Mevrouw Neale ontvangt haar 1000 pond sterling, die zij ten huwelijk meebracht, terug.

Onder de executeurs wil ik even vermelden den Nederlandschen gezant Verelst, den lateren Pruisischen minister Ewald Friedrich von Hertzberg, en den heer de Francheville, een vriend van Voltaire.

In October 1762 onderneemt Neale een reis naar zijn vroegere woonplaats Den Haag. Hij neemt zijn intrek in de Schutters-

doelen. Op 3 November 1762 meldt de 's-Gravenhaagsche Courant:

's-Gravenhage den 2 November.

Gisteren is de Grave Neale, Directeur der Asiatise Compagnie te Embden, alhier overleeden.

Dit is de anansie-torie van den man, die de koffiebouw in Suriname op gang bracht en veel welvaart in het land verspreidde. Het is een anansie-torie, die waar gebeurd is. In de latere litteratuur over de kolonie wordt zijn naam nog honderd en meer jaren later steeds genoemd, en de rol, die Hansbach daarbij speelde, herhaaldelijk vermeld. Zelfs is dit weleens naar het rijk der fantasie verwezen, maar de heer Nepveu, aan wiens Annotatiën het verhaal ontleend is, en die vrijwel zijn geheele leven in de kolonie doorbracht, en wiens kindertijd niet lang na de door hem beschreven gebeurtenissen viel, had geen reden om te fantaseeren, en stond dicht genoeg bij de tijdgenooten om zijn informaties uit vertrouwbare bron te hebben.

Geheele wijken van Amsterdam zijn met het Surinaamsche goud gebouwd, zoo zegt een gevleugeld woord, dat, wanneer het werd aangehaald, nooit door argumenten gestaafd werd. Deze levensbeschrijving is een argument. Een argument, maar alleen en uitsluitend voor het feit, dat in een periode, toen de prijzen der stapelproducten en de omstandigheden gunstig waren, groote welvaart in Suriname verkregen werd. Al bij Neale's leven in 1751 begon de eerste negotiatie en in de jaren na 1770 kwam de stroom der negotiatiën los en was de gouden tijd voorbij.

Het weinige, dat ik over de hoofdpersoon van deze levensbeschrijving heb kunnen mededeelen, toont ons een man, typisch voor zijn landaard, zijn bedrijf en zijn leeftijd. Telkens was hij in processen gewikkeld, minstens zes malen maakte hij zijn testament, en zelfs op 26 Juli 1782, twintig jaren na zijn overlijden, wees het Hof van Holland sententie in een procedure tusschen zijn erfgenamen en een zijner executeurs. Hij was dus niet gemakkelijk. Wel was hij niet kwaad voor zijn ondergeschikten, zooals de vrijlating van Pieter van Coertvlugt aanduidt.

De talrijke inventarisatiën van zijn bezittingen geven een aardige kijk op den groei van zijn aanplantingen en slavenmachten. De stijl van zijn leven, zoowel in de West als in Europa, was alleen in zijn tijd mogelijk.

Hij werd begraven in de Groote Kerk te 's-Gravenhage, bij zijn tweede en derde vrouw. De wapenborden, daarbij opge-

hangen, vertoonden zijn vier kwartieren: Neale, Cornish, Verboom en Vierling. Zijn kinderen en kleinkinderen verkeerden in de Berlijnsche hofkringen. Zijn dochter, gravin von Carnitz, trouwde na het overlijden van haar eersten man met een maréchal de camp in Franschen dienst, von Bergh geheeten. Zijn andere dochter werd de vrouw van Carl Friedrich Bernard von Zeuner, hofmaarschalk van de koningin van Pruisen. Zijn zoon met de vele namen werd kamerheer van Prins Ferdinand van Pruisen en lid van de Pruisische Academie van Kunsten. Met diens dochters, Pauline, hofdame van prinses Louise Radziwill, geboren prinses van Pruisen, en Sophie, de vrouw van den Pruisischen majoor en kamerheer baron von Bergh stierf het grafelijk geslacht Neale uit.

Een kleinzoon heeft nog op La Rencontre gewoond, maar overleed jong. De plantages de Nieuwe Levant en La Rencontre bleven nog tot diep in de negentiende eeuw in het bezit der familie. In 1804 komt een bekende van de Neale's op La Rencontre op bezoek. Het was Albert, Freiherr von Sack, die in zijn brieven een zoo alleraardigste beschrijving van Suriname in den Engelschen tijd geeft.

BRONNEN.

Aanwinsten van het Algemeen Rijksarchief, 1939, IV, 2 en 3 over het echtpaar Buteux-van Sandick en over het echtpaar van Sandick-Neale en over de plantage Aurora.

Archief van het Hof van Holland:

No. 1080, Index Civiele Sententiën in voce Neale.

No. 3974. Ordinaris Rol Maart en April 1781 i.z. J. A. de Jonge q.q.c. P. C. Nobel q.q.

No. 1009, Civiele Sententie No. 27 van 1782 i.z. idem c. idem.

MR. P.C. BLOYS VAN TRESLONG PRINS, Genealogische en Heraldische Gedenkwaardigheden in en uit de Kerken der Provincie Zuid-Holland.

MR. R. BIJLSMA, De Surinaamsche planter en Pruisische Graaf Stephanus Laurentius Neale. In: *De Nederlandsche Leeuw*, 1920.

De rijkdom van 's-Gravenhage. In: *Algemeen Familieblad*, jaarg. 1884.

Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indie, invoce Muntwezen en in voce Slavernij.

PHILIPPE FERMIN, Tableau de la Colonie de Surinam. 1778.

's-Gravenhaagsche Courant, van 3 November 1762.

MR. J. J. HARTSINCK, Beschrijving van Guiana. Deel II, 1770, p. 683–721.

Kaartregisters op het Gemeente-Archief te 's-Gravenhage, inzake doopen, huwelijken, het begraven.

Notaris Everardus van der Burg te 's-Gravenhage; 7 Mei 1737, testament v.h. echtpaar Neale-Grommée.

Notaris Johannes Sijthoff te 's-Gravenhage; 26 Juni 1750, vol-

macht gegeven door Etienne Laurent Neale, Seigneur de Rijxdorp.

Testament de Monsieur Etienne Laurent, Comte de Néale, déposé clos aux actes de la Justice Superieure françoise à Berlin le 13e Août 1762, ouvert et publié à l'audience de la dite Justice du 12e Novembre 1762.

P. A. LEUPE, Aanteekeningen betreffende de koffijcultuur van Suriname in de eerste helft der vorige eeuw. In: *Bijdragen tot de Taal-, Land en Volkenkunde van Nederlandsch-Indie.* Deel XII. anno 1864, p. 229-261.

Mededeelingen van het Geheime Preussische Staatsarchiv.

Mededeelingen van Prof. Dr. D. W. Posthumus, betreffende de prijzen.

JEAN NEPVEU, Annotatiën op de Surinaamsche Beschrijvinge van Herlein. Anno 1718, geschreven in 1769.

Oud Archief van den Burgerlijken Stand in Suriname, No. 9, houdende het Kerkeboek.

Oud Archief van het Hof van Politie in Suriname, No. 12, houdende notulen.

Oud Notarieel Archief van Suriname:

Nos. 4, 5, houdende testamenten.

Nos. 713, 714, 715, houdende procuratiën, attestatiën en contracten ter Secretarie van Suriname geregistreerd, o.a. over plantages Meerzorg en Coertvlugt en over de vrijlating van Pieter van Coertvlugt.

Nos. 161, 169, 201, houdende prisatiën en inventarisatiën van de besproken plantages.

Uit het Kerkekasboek der Hervormde Kerk in Suriname.

FRED. OUDSCHANS DENTZ, Geschiedkundige sprokkels. *De Periscoop*, 15 Aug. 1926.

J. J. REESSE, De Suikerhandel van Amsterdam.

J. B. RIETSTAP, Armorial Général.

ALBERT BARON VON SACK, Reize naar Suriname. Uit het Hoogduitsch, 1821.

K. E. SCHMIDT LOETZEN, Aus den Tagebüchern des Reichsgrafen E. A. H. von Lehndorff: Dreissig Jahre am Hofe Friedrichs des Grossen.

JHR. C. A. VAN SYPESTEYN, Mr. Jan Jacob Mauritius, 1858, p. 107.
idem, Beschrijving van Suriname, 1854, p. 134 en p. 104.

Taschenbuch der Gräflichen Häuser.

Het tijdschrift *West-Indie*, passim.

DR. WILHELM WIEGAND, Friedrich der Grosse, p. 137.

BOEKBESPREKING

W. R. Menkman, *De Nederlanders in het Caraïbische Zeegebied, waarin de Geschiedenis der Nederlandsche Antillen.* Uitgave P. N. van Kampen en Zoon N.V. Amsterdam 1942.

Een ieder, die belang stelt in de daden onzer voorouders, een ieder ook, die zich rekenschap wil geven van het ontstaan en recht op voortbestaan van het Nederlandsche Rijksgebied, zal verheugd zijn over het verschijnen van dit fraai uitgegeven, 265 bladzijden tekst tellende geschiedwerk.

Wat weet de gemiddelde Nederlander van onze Kleine Antillen? Postzegelverzamelaars kenden de naam Curaçao, het eiland, dat sinds King Oil er zich heeft gevestigd een meer algemeene aandacht trekt. Van de overige eilanden kende men hoogstens St. Eustatius als de gouden rots in de dagen van den Amerikaanschen vrijheidsoorlog, terwijl men ten overvloede nog wel eens gehoord had van althans de fransche benaming Saint Martin van het eiland Sint Maarten — omdat wij er slechts de helft van bezitten! Van deze en de overige Nederlandsche Antillen, Aruba, Bonaire en Saba wisten overigens alleen onze kamerleden, dat zij vóór 1923 vrijwel niets opbrachten, slechts geld kostten: soms bijna een half millioen per jaar!

Inderdaad voorziet het boek van den heer Menkman in een leemte: een populair-wetenschappelijke beschrijving van ons leven en streven in het Caraïbische zeegebied. De schrijver bepaalt zich dus niet tot de tegenwoordige Nederlandsche Antillen, al vormen deze het voornaamste bestanddeel, maar behandelt ook de Nederlanders op tal van andere nabijgelegen eilanden: Tobago, aan hetwelk de schrijver een uitvoerige studie in de West-Indische Gids wijdde, Tortuga, Tortola, Sint Kruis, de Maagden eilanden, Sint Thomas enz. Eilanden o.w. met een nog tegenwoordig deels Nederlandsch sprekende bevolking.

Een gemakkelijke taak had de schrijver hier niet. Blijkens zijn

vele studies in de West-Indische Gids beschikt hij echter over een uitgebreid feitenmateriaal, waaruit slechts een keuze diende te worden gedaan, echter zoodanig, dat het verhaal boeiend en overzichtelijk blijft en nimmer eentonig wordt. De groote lijn te handhaven: ziedaar de eerste eisch. In het algemeen is de schrijver hierin geslaagd, hoe verward ook de situaties dikwijls waren, hoe veelvuldig ook het aantal gezichtspunten, dat ter sprake wordt gebracht.

Het belangwekkendst is ook hier de geschiedenis der 17de eeuw. Evenals in de geschiedenis van den Indischen Archipel treft ons weer de geweldige levensdurf, de ondernemingsgeest onzer voorouders. Wat al Zeeuwen en Hollanders togen ter zoutvaart naar de West! Zout en huiden, later tabak en suiker waren naast het verfhout de producten, die wij haalden om er fabrikaten en levensmiddelen te brengen. Ook hier vervulden wij de rol van vrachtvaarders, niet alleen op de Nederlandsche, maar ook op de Fransche, Engelsche en Spaansch gebleven Antillen. Een werkelijke bloei der Antillen is feitelijk eerst door dezen Nederlandschen ondernemingsgeest mogelijk geworden. De monopolie-geest der Spanjaarden, het mercantilisme der Engelschen en Franschen belemmerden deze bloei. Zoo onontbeerlijk was de sluikhandel der onzen als correctief op deze stelsels, dat zoowel een Fransche als een Engelsche gouverneur onze hulp inriepen en ons daarvoor openlijk dank brachten.

Het waren de Nederlanders, die, verdreven uit Brazilië, de rietsuikercultuur op de Antillen brachten en tevens zorgden voor het voor dit bedrijf benoodigde kapitaal en vooral ook voor de blanke arbeiders en de negerslaven. Een belangrijke slavenhandel ontstond, waarvan op den duur de West-Indische Compagnie het monopolie kreeg. Reeds tijdens het Bestand was onze handelsvloot hier grooter dan die van eenige andere zeevarende natie. In de tweede helft der 17de eeuw werd deze suprematie openlijk erkend. Enorme sommen werden door de onzen verdiend ondanks de even enorme risico's aan den Westindischen handel verbonden. Kapitaal, belegd in armazoenen (slavenladingen) en cargazoenen (goederenladingen) voor de Caraïbische eilanden, vloeide naar het vaderland terug in den vorm van producten (retouren), veelal met een „avance" van 75%. En toch verkochten wij goedkooper en konden voor koloniale producten hoogere prijzen bieden dan anderen! Vooral Curaçao en St. Eustatius waren als handelsposten van zij het ook afwisselend belang.

Handel en handelsgewin waren het doelwit der onzen. Uit dat

oogpunt alleen moet men het streven der 17de en 18de eeuwers bekijken. Gebiedsveroveringen, eventueel-uitbreidingen en kolonisatie werden slechts van belang geacht, voorzooverre zij den handel ten goede kwamen. Commercieele kolonisatie dus. Zoowel de zoutvaart als de tabaksaanplant hebben tot deze kolonisatie geleid. Honderden Nederlanders, vooral Zeeuwen, hebben zich als planter, als colonier op de Antillen gevestigd. Benijdenswaardig is hun lot in dit beruchte zeerooversgebied niet geweest. Hoe dikwijls toch zijn de Kleine Antillen, vooral de Bovenwindsche eilanden, slecht verdedigd, ja veelal aan hun lot overgelaten, van eigenaar veranderd, hoe dikwijls geplunderd, terwijl de bevolking werd weggevoerd.

Hoe gaarne zouden wij wat meer van deze coloniers willen weten. Thans — ook in dit hier besproken boek — zijn zij nog geheel lijdend voorwerp. Een inzicht in het leven der eerste Fransche planters geeft ons het boek over de Amerikaansche zeeroovers van den bekenden Franschen zeeroover en heelmeester A. O. Exquemelin (uitgave 1931, blz. 52 e.v.). Menkman meent, dat de Nederlandsche kolonisten van beter gehalte waren en ook beter werden behandeld dan de Engelsche „servants" en de Fransche „engagés". Ook het getal der Nederlandsche kolonisten moet zeer groot zijn geweest. Evenals in Noord Amerika werden zij veelal door bemiddeling van „patroons" overgebracht. Men spreekt dan van geregelde kolonisatie. Velen gingen echter op eigen avontuur en dan kan men dan van ongeregelde kolonisatie spreken. Bekende „patroons" waren Jan de Moor, Cornelis Lampsins, Abraham van Pere en Pieter van Rhee, allen Zeeuwen, vooraanstaande kooplieden te Middelburg en Vlissingen, die contracten met de aspirant-kolonisten afsloten, hen van alles voorzagen en hun producten afnamen.

Van Rhee en zijn compagnons zouden zelfs (volgens een noot in Knappert's Geschiedenis van de Bovenwindsche Eilanden, blz. 3, noot 2) een zestien honderd menschen hebben overgebracht. De Zeeuwsche taal is in het zoogenaamde negerhollandsch, maar beter als negerzeeuwsch te beschouwen taaltje, der bewoners der voormalige „Deensche" Antillen nog merkbaar. Ook namen als Nieuw-Zeeland voor St. Eustatius en Nieuw-Walcheren voor Tobago herinneren aan Zeeuwsche invloeden. Overigens werd op de nationaliteit weinig gelet.

Hoe men aan al deze kolonisten kwam laat zich vermoeden, bijv. uit het journaal van Isaac Sweers van diens reis naar Apson nabij Exeter op de zuidkust van Engeland in 1647 om van-

daar een 60-tal „apprentices and servants", werkloozen, armlastigen en avonturiers te halen, die op de West-Indische eilanden als blanke slaven op de plantages te werk werden gesteld. De plaatselijke omroeper werd na burgemeesters toestemming, met de bekendmaking belast en aanbrengers van „servants" met 5 shilling per aangebrachte persoon beloond [1]). Ging dit werven in Zeeland ook aldus? Wij weten 't niet. Een prijsvraag betreffende deze Zeeuwsche volkplantingen, in 1842 door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen uitgeschreven, schijnt nimmer te zijn beantwoord [2]). Hier ligt nog prachtig werk voor een nader onderzoek!

Verlangen wij hier naar meer, overigens is het werk wel zeer inhoudvol, waarbij het zoeken naar bepaalde gegevens vergemakkelijkt wordt door indices voor personen, plaatsen en zaken. Een zeer uitvoerig litteratuuroverzicht verhoogt de waarde van het boek. Ik mis hierin echter de mooie studie van H. A. Wyndham „The Atlantic and Slavery", des te opvallender omdat de slavenhandel (vooral het asiento) zulk een groote plaats inneemt in Menkman's werk.

Het populaire karakter demonstreert zich vooral in het niet geven van aanteekeningen, wat natuurlijk te verdedigen is. Toch doet zich het gemis hieraan soms pijnlijk gevoelen. De eerder genoemde Exquemelin, bijv. zelf eens boekanier, noemt als Boukan de standplaats der jagers (blz. 52), Menkman noemt boucan het houten rooster, waarop de inboorlingen in Brazilië boven een rookend vuur vleesch en visch bereidden. De blanke jagers kregen den naam van boekaniers (blz. 81). Een ander geval. De slag bij Tobago (3 Maart 1677) wordt door Vrijman in zijn bewerking van Van der Sterre's „Zeer aanmerkelijke Reysen gedaan door Jan Erasmus Reyning" een zeer „besliste nederlaag" der Franschen genoemd, hetgeen hij met feiten aantoont (blz. 215). Menkman daarentegen zegt dat deze strijd onbeslist bleef (blz. 212), een opvatting alleen aannemelijk als men rekening houdt met hetgeen uiteindelijk gebeurde. De genoemde slag zelf was toch wel een groote Nederlandsche overwinning. Niet ieder heeft in zulk een twijfelgeval Menkman's Tobago-studies bij de hand om naar zijn bronnen te speuren.

---

[1]) J. C. M. Warnsinck, Twaalf doorluchtige Zeehelden blz. 144.

[2]) W. R. Menkman, Sprokkelingen op het terrein der Geschiedenis van de Nederlandsche Antillen. Overdruk van De W.-I. Gids blz. 98. Vgl. ook W.-I. Gids XXI 7 en 8, blz. 230.

Dat de 19de eeuw het minst boeiende gedeelte vormt is niet de schuld van den schrijver. Vermelden wij tenslotte, dat hij de naam Curaçao en Onderhoorigheden betreurt, omdat Beneden- en Bovenwindsche eilanden hun eigen geschiedenis hebben doorgemaakt, eeuwenlang onafhankelijk van elkander. De benaming Nederlandsche Antillen verdient daarom de voorkeur.

Moge dit rijk geïllustreerde echt vaderlandsche boek, dat ook de zwakheden van ons volk — in dit geval nog wel van onze leiders, voorzooverre men de Heeren XIX en Heeren X der West-Indische Compagnieën als zoodanig mag beschouwen — niet verbloemt, in veler handen komen!

J. VAN HINTE.

K 2597

ZUIDAMERIKAANSCHE PIRATERIE

EN ONZE BOVENWINDSCHE EILANDEN VOOR VIJF KWART EEUW

I

DOOR

W. R. MENKMAN

De litteratuur van den zeeroof leert ons, dat na den Napoleontischen tijd, toen de Europeesche mogendheden en de Vereenigde Staten de handen vrijgekregen hadden voor maritieme acties in het belang van beschaving, wetenschap en economische ontwikkeling, daarom de scheepvaart, ook de Atlantische en de Westindische, nog niet direct veilig was; integendeel, de onveiligheid bleef gedurende de eerste twintig jaren nog groot.

Engelands maatregelen tegen den Afrikaanschen menschenhandel hadden het beroep van slavenhaler tot een misdadig en tevens tot een gevaarlijk handwerk gemaakt, weldra slechts door het uitschot der zeevarende naties uitgeoefend. De afstand tusschen slavenhandel en piraterie was in bedenkelijke mate verminderd; op de Afrikaansche kust was een nieuwe vorm van zeeschuimerij ontstaan, ten doel hebbend zich zonder betaling in het bezit van negerslaven te stellen en die in Zuid Amerika tegen goeden prijs te verkoopen.

Meer nog dan aan de slavenvaart was de zeerooverij steeds verwant geweest aan de kaapvaart en, ook toen de tijd der groote Europeesche oorlogen voorbij was, bleef er voor kapers gedurende eenige tientallen jaren nog een arbeidsveld. De Spaansch-Amerikaansche koloniën, in opstand tegen haar moederland, maakten in den strijd gebruik van kapers, later de Zuidamerikaansche republieken in haar onderlinge twisten eveneens; de schepen waren in den regel van elders afkomstig, de bemanningen van vreemde nationaliteit, ten deele bij de slavenvaart grootgebracht. Het waren vooral Noordamerikaansche reeders, die hun schepen beschikbaar stelden en het ligt voor de hand, dat winstbejag het motief was; aangezien de Zuidamerikaansche regeeringen weinig

scrupuleus waren met betrekking tot het uitreiken van commissies voor de kaperschepen en van officierspatenten voor de bevelhebbers, werd de deur voor zeeroof opengezet. Kapers van Colombia en van Buenos Aires genoten geen gunstige reputatie, ondanks de moeite welke, wat het Land van *Bolívar* betreft, *El Libertador* en zijn Curaçaosche admiraal *Brion* zich gaven om de misbruiken te beteugelen.

De geschiedenis vermeldt een geval van 1827, toen een zeeroover onder Colombiaansche vlag een Engelsch schip nam, dat afkomstig was van Britsch Indië en geen geschut of andere defensieve bewapening voerde, omdat de eigenaar — een *Tindall* — tot de secte der Quakers behoorde. De piraat was als slavenhaler van Buenos Aires uitgezeild, met bestemming naar het Nederlandsche El Mina; het incident eindigde met een executie te Gibraltar [1]).

Eenige jaren vroeger was de Curaçaosche schoener „Dorothea" bij Porto Rico door zeeroovers overvallen en de bemanning zou, op één man na, afgemaakt zijn, terwijl iets later de „Zeemeeuw" een koopvaarder uit Nederland, op de reis van Curaçao naar Patria onder verdachte omstandigheden verdwenen is; in dit laatste geval zou gedacht kunnen worden aan een daad van Curaçaosche zeeroovers, al dan niet onder een Zuidamerikaansche vlag ageerende [2]).

Het heeft geduurd tot 1829 voordat getracht werd, door strenge bepalingen, te voorkomen dat Zuidamerikaansche kapers misbruik zouden maken van de Nederlandsche havens in de Caraibische Zee; *Mr. K. H. Corporaal* vermeldt dezen maatregel, met de toevoeging, dat er meer ongerechtigheden hadden plaats gehad op Sint Eustatius en Saba, dan elders in onze West [3]).

In zijn beschrijving van Sint Eustatius sprak de koloniale secretaris aldaar, *A. H. Bisschop Grevelink* [4]), zich in zeer vrijmoedige termen uit over de houding der inwoners onzer Bovenwindsche Eilanden, ten aanzien van de kaapvaart en haar ongewenschte consequenties, van een twintigtal jaren eerder. Zij zouden zich op den handel met de Buenosairiaansche kapers geworpen hebben, welke laatsten alleen door de vlag welke zij voerden als zoodanig konden gelden. Die kapers zouden op Sint Eustatius een

[1]) The History of Piracy by Philip Gosse, London 1932.

[2]) De West-Indische Gids XVIII, 129 e.v.

[3]) De Internationaalrechtelijke betrekkingen tusschen Nederland en Venezuela 1816–1920, Leiden 1920.

[4]) Bijdragen tot de kennis der Nederlandsche en Vreemde Koloniën, bijzonder betrekkelijk de vrijlating der slaven, 1846.

soort tehuis gevonden hebben en eenige der op ons eiland ingekochte prijzen zouden zelfs onder de Nederlandsche vlag op de verboden slavenvaart uitgerust zijn geworden. De gouverneur *W. A. van Spengler* (1823–1828) was herhaaldelijk uit Nederland attent gemaakt, zegt *B. Grevelink*, op Engelsche klachten, gegrond op rapporten, van de kust van Afrika afkomstig, doch had slechts maatregelen genomen van hetzelfde gehalte als die van zijn achttiende eeuwschen voorganger *Johannes de Graaff*, toen deze verdacht werd de Noordamerikaansche rebellen te steunen. Ten slotte had Engeland zelf een einde aan de misbruiken gemaakt, door het weghalen van de Statiaansche reede, in September 1828, van een kaperschip, van welks bemanning 28 personen op Sint Kitts waren opgehangen.

Dit laatste geval was ongetwijfeld dat van de ,,Caribou" (Caraboo, Carraboo, Carrabo), dat indertijd zeer de aandacht getrokken heeft en waarover veel litteratuur beschikbaar is [1]).

De ,,Caribou" was een Engelsche brik, op weg van Liverpool naar Zuid Amerika, met stukgoederen en 2 passagiers, op 11 Juli 1828 door den kaper ,,Patagonia" genomen, 200 mijl voorbij de Canarische Eilanden, ,,within the jurisdiction of the admiralty of England". De prijs zou aanvankelijk wel zonder inklaring ter reede van Sint Eustatius toegelaten, daarna naar Saba verzeild en ten slotte, op last van de Statiaansche autoriteiten, naar eerstgenoemd eiland teruggebracht zijn. Op Sint Eustatius verscheen ook de ,,Patagonia", doch onder den naam ,,Damas Argentinas"; het kaperschip werd, op vordering van captain *George Lloyd*, commandeerend ,,Hs Br. Majesty's sloop of war ,,Victor" (18 stukken), mèt de equipage uitgeleverd, welke laatste op Sint Kitts terecht stond wegens zeeroof. De kapitein en het allergrootste deel der bemanning, Br. onderdanen en vreemdelingen, werden opgehangen. Aldus luidt het verhaal; wij zullen later zien dat er nogal wat meer aan dit incident heeft vastgezeten.

Een klacht, door den Britschen ambassadeur bij nota van

[1]) Gegevens i.h. Alg. Rijksrachief; Mr B. de Gaay Fortman, Brieven v.d. commissaris-generaal voor de (Nederlandsche) West-Indische Bezittingen J. van den Bosch aan den minister voor de Marine en de Koloniën (1827–1829), i.d. Bijdr. en Meded. v.h. Hist. Gen. deel LI; J. Malzac, Case of the Brig Carraboo, Saint Christopher 1828; M. D. Teenstra, De Nederlandsche West-Indische Eilanden, Amsterdam 1836; Picary, Detail of the Case of the Brig Caraboo of Liverpool. 1828; The Morning Chronicle, 20 Nov. 1828; The Courier, 18 Nov. 1828; Gentsche Courant (datum ?).

27 October 1828 bij de Nederlandsche regeering ingebracht, gaf aanleiding tot een gedachtenwisseling tusschen den minister van Buitenlandsche Zaken, den minister voor de Marine en Koloniën en den in September 1828 in het vaderland teruggekeerden generaal-majoor *Johannes van den Bosch*, die als commissaris generaal zijn bekende hervorming der bestuursinrichting onzer Westindische koloniën tot stand gebracht had.

De Nederlandsche positie ten aanzien van de Zuidamerikaansche kaapvaart werd geacht een moeilijke te zijn; evengoed als voor Engeland en Frankrijk, was het voor ons land van belang met de nieuw gestichte republieken op vriendschappelijken voet te staan, met het oog op den handel, zoodat het niet verstandig zijn zou aan kaperschepen onder haar vlaggen alle faciliteiten te onthouden, wat bovendien tot représailles tegenover onze koopvaardij zou provoceeren. De tot dusver aangenomen houding had althans tot gevolg gehad, dat de kapers aan onze schepen even weinig overlast aangedaan hadden als aan de Zweedsche en Deensche, terwijl onze marine in de Westindische wateren niet sterk genoeg was en haar eenheden niet snel genoeg bezeild, om veel bescherming te kunnen verleenen.

Engeland en Frankrijk daarentegen hadden sterke eskaders in West Indië gestationneerd, welke evenwel de Zuidamerikaansche kapers met rust lieten; ook werd het ontladen der prijsgemaakte schepen op kleine onbewoonde eilandjes, vanwaar de prijsgoederen b.v. naar het Zweedsche Sint Bartholomeüs en het Deensche Sint Thomas werden overgebracht, door die eskaders niet belet. Toen *Van den Bosch* op 10 December 1827 op Curaçao aangekomen was, had hij aldaar een kaper van Buenos Aires aangetroffen, waarvan de Fransche eskadercommandant de uitlevering gevraagd had, omdat er van dien kaper met handgeweer geschoten was op een Fransch oorlogsfregat van 44 stukken, als eenig antwoord toen het laatstgenoemde schip het eerstgenoemde bij donker praaide. Gebrek aan wind had alle tegenactie van het oorlogsschip onmogelijk gemaakt. Aangezien van den kaper de papieren in orde bevonden waren en het feit waarvan hij beschuldigd werd zich buiten de Nederlandsche territoriale wateren had afgespeeld, was uitlevering geweigerd, waarop het Fransche oorlogsvaartuig, dat het verzoek van den eskadercommandant overgebracht had, weder vertrokken was en geen moeite gedaan had den overtreder, die spoedig eveneens zou uitzeilen, buitengaats op te vangen. Denzelfden kaper had *Van den Bosch* in Maart 1828 weder op Sint Eustatius vinden liggen; ondanks de aanwezigheid van het

Fransche eskader op Martinique konden deze vrijbuiter en zijn collega's hun bedrijf ongestoord voortzetten. Eenmaal had een Fransche aviso zich op Saint Martin door kapers laten blokkeeren en een Engelsch marinevaartuig had n.b. de papieren van een aangehouden Buenosairiaanschen kaper goedgekeurd, hoewel die papieren verjaard waren; het schip met hetwelk zich dit laatste voorgedaan had, „de Oriental", zullen wij later nog herhaaldelijk tegenkomen.

In Suriname, waar *Van den Bosch* 28 April 1828 aangekomen was en waar hij ruim drie maanden vertoefd had, waren hem klachten voorgelegd van den Franschen schout bij nacht, aangaande bescherming van Colombiaansche en Buenosairiaansche kapers op onze Bovenwindsche Eilanden; hoewel deze klachten wel overdreven zouden zijn, had de commissaris generaal er toch op aangedrongen, dat een Nederlandsch oorlogsvaartuig op Sint-Eustatius den staat van zaken zou gaan opnemen.

Bekend was, dat een Bostonsche reederij een aantal kaperschepen in de vaart had, met gekochte Colombiaansche en Buenosairiaansche papieren, feitelijk alle zeerooversvaartuigen. Even bekend was het, dat de inwoners van verscheidene Westindische eilanden, van diverse nationaliteiten, uit de Zuidamerikaansche kaapvaart voordeel trachtten te slaan. Wat viel er echter door onze koloniale overheden tegen het euvel te doen?

Stellige instructies uit het moederland, ten aanzien van de toelating van kapers en hun prijzen, had men nimmer ontvangen en *Van den Bosch* was zonder Koninklijke voorschriften op dit punt in West Indië aangekomen. De nieuwbenoemde commandeur van Sint Eustatius, *W. J. L. van Raders*, de opvolger van *Van Spengler*, had er den commissaris generaal op attent gemaakt, dat er op het onderhoorige Saba — en op onbewoonde eilandjes in de buurt — prijsschepen gelost werden en dat vandaar de prijsgoederen naar Sint Thomas en Sint Bartolomeüs vervoerd werden, ten verkoop. Nu Sint Eustatius vrijhaven geworden was, bestond de kans dat aldaar de handel zou opleven en ook de Statiaansche kooplieden aan den in- en verkoop der kapersgoederen zouden willen deelnemen. *Van den Bosch* had den commandeur slechts voorzichtigheid kunnen aanbevelen en hem geraden alleen oogluikend aan kapers der Zuidamerikaansche republieken te veroorloven wat men aan de oorlogsschepen van volledig erkende naties volkenrechtelijk verplicht zou zijn te vergunnen.

Nu stond men evenwel voor het feit dat, nadat reeds eerder door vreemde mogendheden geklaagd was over het toelaten op

Sint Eustatius en Saba van kapers of roofschepen, de voornaamste Statiaansche autoriteiten, naar aanleiding van het Caribou-geval, er van Engelsche zijde van beschuldigd werden, zeeroof te hebben bevorderd.

Aan de integriteit van den commandeur *Van Raders* viel niet te twijfelen, maar het incident in kwestie had zich, geheel of ten deele, afgespeeld nadat hij het bestuur over Sint Eustatius en Saba overgenomen had en naar Curaçao teruggekeerd was, om zijn gezin af te halen en zijn zaken te regelen; te voren immers was hij Curaçoasch ambtenaar geweest, zij het ook belast met de functie van handelsagent (consul zonder exequatur) te La Guaira. Als waarnemend commandeur was tijdens *Van Raders'* afwezigheid opgetreden de eerste wethouder *Th. P. Richardson*, een vermogend koopman, van wien onze regeering evenmin den goeden trouw in twijfel wilde trekken.

Van den Bosch was van meening, dat de berichten van den gouverneur van Sint Kitts, waarop de Engelsche klacht gebaseerd was, wel niet geheel juist zouden zijn, maar achtte toch een onderzoek naar het gedrag van den waarnemenden commandeur van Sint Eustatius gewenscht, tot welk doel de gouverneur generaal een vertrouwd ambtenaar van Paramaribo naar ginds zou kunnen delegeeren.

De Koning besliste conform dit laatste voorstel, terwijl aan de ministers van Buitenlandsche Zaken en voor de Marine en Koloniën opgedragen werd instructies te ontwerpen voor de Westindische gouvernementen, ter zake van de behandeling van kapers en prijzen. Tegenover Engeland stelde onze regeering zich op het standpunt geen directe berichten te hebben ontvangen betreffende het Caribou-geval, doch opdracht gegeven te hebben tot een onderzoek; verder wees men op de gewoonte in onze Westindische koloniën, de scheepspapieren van vreemde vaartuigen nauwkeurig te onderzoeken, op de afwezigheid van Sint Eustatius van den commandeur en de gunstige antecedenten van zijn tijdelijken vervanger, alsmede op de gemakkelijkheid waarmede van sommige Zuidamerikaansche staten kaperpatenten te verkrijgen waren.

Terloops — omdat men in deze tegenover Engeland in het geheel geen initiatief wilde nemen — werd het denkbeeld geopperd eener gecombineerde actie in de Caraibische Zee tegen den zeeroof.

Van den Bosch heeft zich, in Maart 1829, tegenover den minis-

ter (van Buitenl. Zaken?) uit kunnen spreken over de wenschelijkheid van verbodsbepalingen ten aanzien van kaperschepen en hun prijzen in onze Westindische havens. Hoewel hij thans moest toegeven dat het Caribou-geval op Sint Eustatius een ernstig karakter gehad had en hij inzag dat de eenige afdoende maatregel deze zou zijn, aan alle kapers den toegang te verbieden, meende hij toch dat wel ter dege overwogen behoorde te worden, welke de gevolgen zouden zijn.

In onze zoowel als in de Britsche en Fransche koloniën had zich de opvatting gevestigd, dat de respectieve moederlanden de Zuidamerikaansche kaapvaart zoo niet bevorderen, dan toch haar geen beletselen in den weg leggen wilden, uit commercieele overwegingen. Engeland en Frankrijk hadden de macht er een eind aan te maken, maar deden het niet — en Nederland onthield zich van het geven van positieve voorschriften. Daarom had men, min of meer oogluikend en met eenige voorzichtigheid, in onze koloniën steeds de Colombiaansche en Buenosairiaansche kapers behandeld als die van oorlogvoerende naties, wat medebracht dat men niet al te nauwlettend onderzocht of hun prijzen al dan niet uit nood, d.w.z. tot reparatie van bekomen zeeschade, in onze havens binnenliepen, een onderzoek dat overigens ook moeilijk doeltreffend zou kunnen zijn. Reparatie van schaden leidde tot het verkoopen van prijslading, ter betaling van de gemaakte kosten — en zoodoende konden roofgoederen op ons gebied verhandeld worden, zonder dat men eigenlijk aan den roof medeplichtig werd.

De kapers beantwoordden deze tegemoetkomendheid, door onze koopvaarders, evenals de Deensche en Zweedsche, te ontzien, terwijl zij Engelsche en Fransche schepen brutaalweg namen of plunderden. Onze scheepvaart werd wel belaagd door zeeroovers van Santo Domingo, maar niet door Colombiaansche of Buenosairiaansche kapers, die hoogstens wel eens een onzer schepen aanhielden om proviand te requireeren, waarvoor dan royaal betaald werd.

Het sluiten onzer Westindische havens voor deze kapers zou gelijkstaan met een oorlogsverklaring, met alle gevolgen van dien, voor den handel en voor reizigers.

Engeland en Frankrijk konden van ons niet verlangen, dat wij ons zouden opofferen, alleen om den overlast te helpen beteugelen waaraan hun scheepvaart blootstond en welke door hun eigen politiek mogelijk gemaakt was.

Onze regeering echter hakte den knoop desniettemin door.

In 1829 kwam een handelsverdrag tot stand tusschen Nederland en de republiek Colombia, waardoor deze laatste feitelijk als onafhankelijken staat erkend werd, hoewel het nog tot 1845 duren zou voordat Spanje met zijn opgestane kolonie vrede zou sluiten; intusschen viel in 1830 de republiek Colombia uiteen in de republieken Venezuela, Nueva Granada en Equador.

In hetzelfde jaar 1829 werden de strenge bepalingen van kracht (Gouv. Blad No. 16) tot stuiting van zeeroof en omtrent in de Nederlandsche Westindische koloniën aankomende gewapende vaartuigen van oorlogvoerende mogendheden. Commissievaarders of kapers zouden geweigerd worden, zelfs wanneer zij uit nood binnenliepen. Alleen „wettelijk gecondemneerde" prijzen zouden toegelaten worden, andere prijzen alleen wanneer uit nood binnengeloopen.

Onze consul in Venezuela, *J. F. Travers*, rapporteerde dat onze kaapvaartbepalingen de verontwaardiging van het Venezolaansche publiek opwekten en vroeg of die bepalingen nu nog van kracht waren; hij wees er op dat ook de nieuwe republiek, nog altijd met Spanje in oorlog, geen krijgsmarine bezat en derhalve voor de actie ter zee op de kaapvaart aangewezen was.

De toestand was een eigenaardige, omdat het handelsverdrag van 1829 voor Venezuela bestaan bleef; onze positie ten opzichte van de Zuidamerikaansche onafhankelijksbeweging was een uiterst moeilijke en delicate — en door den Belgischen opstand waren ons met betrekking tot West Indië de handen nog meer gebonden dan te voren.

* * *

In de boekerij van het College Zeemanshoop alhier bevinden zich de twee eerste deelen van L e N a v i g a t e u r, Journal des Naufrages et des autres événemens nautiques; par une société de marins, Havre, au bureau du journal, chez Hue, libraire, Rue des Drapiers, Avril 1829 – Octobre 1829.

De redactie schrijft ergens, dat het aantal gevallen van zeeroof, dat tot haar kennis komt, zóó groot is, dat zij slechts de markantste kan opnemen, in verband met de plaatsruimte.

Het leek mij interessant uit dit oude tijdschrift het een en ander over te nemen, dat een beeld geeft van de onveiligheid ter zee in het begin der negentiende eeuw, ook in ons Westindisch koloniaal gebied.

Een Belgisch driemast schip, op weg van Antwerpen naar Havana, werd in 1823 in de straat van Yucatán buit gemaakt door een piratenvaartuig (een logger) met een talrijke, internationale, bemanning. Het schip werd in een klein haventje op de Colorados ontladen en verbrand; de Nederlandsche equipage verkreeg blijkbaar de gelegenheid zich in een sloep te verwijderen. Bij den overval echter was de zoon van den kapitein met een sabel zwaar verwond en deze jongeman overleed na vertrek van de Coloradoriffen.

De kapitein van het roofschip, een Engelschman, was later gezagvoerder van een groot Engelsch koopvaardijschip; hij werd te Cowes, op het eiland Wight, herkend door den gewezen stuurman van het Antwerpsche schip van 1823; twee anderen van de slachtoffers van destijds begaven zich naar Antwerpen, waar de Engelschman ook zou moeten aankomen. Deze laatste echter had blijkbaar lont geroken en liet zijn schip, voordat het naar Antwerpen zou oversteken, in den steek.

Van Sint Bartholomeüs werd op 5 December 1828 bericht, dat het schip van den zeeroover *Beazley* op Curaçao genomen zou zijn; deze piraat had op een Fransch schip gevuurd en alle Engelsche kruisers in de Caraibische Zee hadden jacht op hem gemaakt. Wij moeten denken aan den Buenosairiaanschen kaper dien *Van den Bosch* een jaar vroeger op Curaçao aantrof (zie hooger) en die niet uitgeleverd kon worden; wellicht hebben wij hier met een verkeerd jaartal in Le Navigateur te doen.

Volgens hetzelfde bericht van Sint Barts blijkbaar, hadden twee kapers, ageerende onder Buenosairiaansche vlag — waarvan de eene de beruchte *Almeida* was — twee Braziliaansche koopvaardijschepen genomen en getracht deze prijzen naar het Zweedsche eiland of naar Sint Eustatius op te brengen, waar zij echter geweigerd waren; de schepen waren toen naar een der Keys gebracht, voor den verkoop. Waarschijnlijk werden bedoeld de Keys langs de kusten van Cuba.

Uit Le Moniteur van 6 April 1829 nam Le Navigagateur het bericht over, dat eenige piraten op Sint Kitts waren opgehangen en dat *Beazley* zoowel als *Almeida* door hun eigen equipages uitgeleverd waren. Er werd alleen nog gezocht naar een zekeren *Berhard*, een Franschman, die geacht werd in de buurt van Cuba zijn zeerooversbedrijf uit te oefenen.

N.B. Wij zullen deze personages later weder aantreffen.

Van de onveiligheid op den Atlantischen Oceaan in den aanvang van 1829 geven twee berichten in Le Navigateur blijk; het eene zegt dat een Amerikaansch schip, op de reis van Boston naar Indië, bij Sint Helena door een zeeroover was overvallen, die het schip, na het een en ander van de lading te hebben overgenomen, in brand stak, zonder de equipage gelegenheid te geven zich te redden.

Het andere is van Portmouth, waar op 1 April 1829 een Engelsch transportschip was aangekomen, met negen piraten aan boord, door een ander Britsch marinevaartuig op de kust van Afrika gevangen genomen; verwacht werd dat deze lieden ter dood veroordeeld zouden worden en dat hun lijken, als zoovele afschrikwekkende voorbeelden, zouden komen te hangen aan galgen, opgesteld aan de boorden van de Thames.

Van het ter dood brengen van zeeroovers spreekt Le Navigateur ter zelfder tijd nog eens; een Britsch oorlogsschip, zoo schrijft men, had onlangs op Sint Kitts een zeerooversvaartuig aangebracht van Sint Eustatius en 28 man der equipage waren opgehangen; ongetwijfeld is hier sprake van het geval „Damas Argentinas", zie hooger.

Merkwaardig is een brief, geschreven aan boord van het oorlogsschip „Erie", van de Ver. Staten, gedateerd 9 December 1828 op Sint Kruis. De schrijver, een der officieren van het schip, vertelt dat de Buenosairiaansche kapers, bij gebrek aan Spaansche schepen, de koopvaarders van andere naties buit maakten en voor den verkoop der geroofde goederen naar Sint Thomas, Sint Bartholomeüs en Sint Eustatius gingen, waar zij bescherming genoten.

Op Sint Maarten had men bericht ontvangen, dat een kaper een Amerikaansche brik geplunderd had en nu op Sint Barts lag. Men begaf zich onmiddellijk naar het Zweedsche eiland en eischte de uitlevering van den kaperschoener, wat echter door den gouverneur en zijn raad geweigerd werd. De eerste luitenant van den Amerikaan vermeesterde nu in den nacht met een gewapende sloep, onder het bereik der Zweedsche forten, den zeeroover, welke laatste met een prijsbemanning naar Pensacola opgebracht werd.

De schrijver, wiens brief in de Statesman opgenomen was, spreekt van de beroering, welke de Amerikaansche schending der Zweedsche neutraliteit in West Indië verwekte, maar hij ver-

telt niet, dat er in Boston zelfs een maatschappij op aandeelen bestond, voor de uitoefening der kaapvaart onder de Buenosairiaansche vlag.

Interessant is het te lezen wat de „Erie" op Nederlandsch Sint Maarten te doen had, waar men van een Engelsche oorlogsbrik aangaande den zeeroof gehoord had. De Amerikaan had op ons eiland den Nederlandschen „minister" geland, die aldaar een huis bezat, waarin zijn vrouw vertoefde; na het avontuur op Sint Barts ging men naar Sint Maarten terug, waar men de Nederlandsche „legatie" weder aan boord nam, om met dit gezelschap op 8 December 1828 de reis naar Curaçao voort te zetten.

Het is duidelijk dat met de „Erie" de generaal-majoor *J. Verveer* zich van New York naar Centraal Amerika begeven had, op zijn tweede reis derwaarts, nadat zijn rapport betreffende zijn eerste zending de belangstelling van den Koning had gaande gemaakt voor het Nicaraguakanaal-plan. *Verveer* had, zooals bekend is, het eiland Sint Maarten — en later de gezamenlijke Nederlandsche Bovenwindsche Eilanden — bestuurd [1]). De Curaçaosche Courant van 11 April 1829 bevat een bericht aangaande een feestmaal, op 28 Januari van dat jaar te Belize, ter eere van *Verveer*, die aldaar met Zr Ms korvet „Pallas" (van Curaçao) aangekomen was.

Aangaande den kaper *Bernard* (zie hooger) weet Le Navigateur te vertellen, dat hij in Maart 1829 den Colombiaanschen commissievaarder „Conquistador" commandeerde. Op weg van Jacmel (op Haiti) naar Sint Thomas ontmoette hij een Fransch schip, dat voor Havre bestemd was en aan boord had eenige schipbreukelingen van een Deensch vaartuig, dat op weg van Santo Domingo naar Trinidad op het eilandje Saona gestrand was.

Bernard gelastte zijn landsman bij te draaien en zond zijn luitenant aan boord, die met den Franschen koopvaardijkapitein, een ridder van het Legioen van Eer, terugkwam. Bij het gesprek tusschen de beide Franschen aan boord van de „Conquistador" vertelde *Bernard* dat hij van Bordeaux geboortig was; hij verklaarde zich, op verzoek, gaarne bereid de schipbreukelingen van zijn landgenoot over te nemen en deze laatsten naar Sint Thomas te brengen. Alleen verzocht hij, hem een certificaat te geven, waaruit zou blijken hoe het verloop der aanhouding geweest was; het certificaat werd uitgereikt en ieder vervolgde zijn reis.

Blijkbaar wilde *Bernard*, door een dienst, bewezen aan de equi-

---

[1]) Nieuw Ned. Biogr. Woordenb.

page en de passagiers van een Deensch schip, een goed figuur maken bij het gouvernement der Deensche Antillen, waar, met oogluiking der autoriteiten, prijsgoederen aan den man gebracht konden worden.

Een artikel in de Jamaica Courant, in Le Navigateur geciteerd, gaf de opmerking ten beste, dat ieder klein vaartuig, van het eiland Cuba uitgezeild, evengoed een zeeroover als een koopvaarder zijn kon; bij ontmoeting met een schip dat zonder risico aangetast kon worden, trad de Cubaan in eerstgenoemde kwaliteit op, de laatsgenoemde wendde hij voor wanneer een oorlogsvaartuig belangstelling voor hem toonde. *R. Hughes*, in zijn roman A high wind in Jamaica, laat den Cubaanschen zeeroof op kleine schaal nog wat later spelen, doch kan heel goed van historische gegevens gebruik gemaakt hebben.

Van de activiteit der Noordamerikaansche marine getuigt een bericht in Le Navigateur, dat op 5 April 1829 van New York was uitgezeild de „Natchez", van achttien stukken, om de zeeroovers te achtervolgen, die de Westindische wateren infesteerden.

Het tweede deel van Le Navigateur bevat in het begin (datums ontbreken veelal) het bericht dat acht zeeroovers te Havana geëxecuteerd waren.

Er volgt dan een mededeeling aangaande een Hollandsche brik van 200 ton, in de buurt van Havana door zeeroovers vermeesterd, die de geheele equipage hadden afgemaakt, op één man na, die zijn leven te danken had aan het feit dat hij den piraten een kist had aangewezen, welke goud bevatte. De bijzonderheid van de moordpartij doet denken aan de „Dorothea", een schoener echter en vermoedelijk van kleiner charter, die van het goud aan de „Zeemeeuw", die echter volgens onderzoek geen goud aan boord had (zie hooger).

Dan weder een wèl gedagteekend bericht; op 10 Juni 1829 zou op Sint Eustatius een schip zijn aangekomen, dat door piraten genomen was, een prijs dus. De autoriteiten op genoemd eiland hadden op dit vaartuig beslag gelegd en de prijsequipage — vijftien zeeroovers — gevangen genomen. Uit de bekentenis van twee hunner zou zijn komen vast te staan, dat men de prijs genomen

had dicht in de buurt van Sint Eustatius, de bemanning gedwongen had zich in de boot te begeven en deze laatste toen in den grond had geboord. waardoor alle inzittenden verongelukt zouden zijn. De naam van het vermeesterde schip was uitgewischt, maar er zou nog te zien zijn geweest dat het te Boston thuisbehoorde. Aan den Amerikaanschen consul op het eiland zou door de Statiaansche autoriteiten geweigerd zijn het vaartuig te bezoeken.

De vijftien arrestanten zouden naar Suriname opgezonden zijn; inderdaad was te Paramaribo, onder het regeeringsreglement van 1828, het hof van civiele en crimineele justitie voor de Nederlandsche West-Indische Bezittingen gevestigd.

Het tweede deel van Le Navigatuer geeft een staat van de Fransche zeemacht voor het jaar 1830. Het permanente Antillenstation bestond uit zes eenheden, belast met de bewaking, vanuit Martinique, der kusten van Centraal Amerika en Colombia, alsmede van de Zweedsche, Deensche en Nederlandsche bovenwindsche eilanden, de doorvaarten tusschen welke laatste sedert lang het tooneel geweest waren van steeds stoutmoediger wordende zeerooversactiviteit. Drie vaartuigen der Fransche marine waren bestemd voor kruiserdienst in de golf van Mexico en in de kanalen bij het eiland Cuba, waar de scheepvaart het meest was blootgesteld aan verrassing door zeeroovers.

Dat niet alleen onder Zuidamerikaansche vlaggen piraterie bedreven werd, kan blijken uit het bericht dat in Augustus 1829 verscheidene schepen bij Sénégal en het eilandje Gorée (het oude Nederlandsche Goeree) door een verdacht schip vervolgd werden, dat de Spaansche vlag voerde. Op last van den gouverneur te SaintLouis werd het z.g. Spaansche schip door een Fransch marinevaartuig opgespoord, dat het wist te bemachtigen en het naar Gorée opbracht; het voerde achttien stukken geschut en was bemand met zestig koppen, van allerlei nationaliteiten, die zich zonder tegenstand hadden overgegeven.

* * *

Een lijvige portefeuille, in het Alg. Rijksarchief, bevat een massa gegevens betreffende de relaties onzer Westindische eilanden met de kaapvaart (zeeroof) van vóór 1830; het zijn deze

gegevens welke door *Mr. B. de Gaay Fortman* geraadpleegd zijn, bij zijn studie over *Van Spengler* [1]). De inhoud der stukken leert ons wat er alzoo voorafgegaan was aan het uitvaardigen, door den gouverneur generaal der Ned. West-Indische Bezittingen (*P. R. Cantzlaar*) van de publicatie dd. 16 October 1829 (zie vroeger) betreffende kapers en prijzen van oorlogvoerenden, de publicatie tegen welke onze consul in Venezuela, *J. F. Travers*, bezwaar meende te moeten maken, wegens de daarin vervatte zeer rigoureuze bepalingen.

Inderdaad waren de voorschriften ditmaal niet mis te verstaan. Slechts wettig gecondemneerde prijzen mochten toegelaten worden, andere alleen wanneer zij in zoodanigen staat verkeerden, dat levensgevaar voor de opvarenden aanwezig kon geacht worden; in dit laatste geval zou het gouvernement de prijs intact in bezit nemen en publiek laten verkoopen, het provenu ter beschikking houdend van hem die volgens rechterlijke uitspraak daarop aanspraak zouden blijken te hebben. De equipages zouden zoo spoedig mogelijk van het Nederlandsche grondgebied moeten vertrekken.

Geen kapers zouden in de Ned. Westindische koloniën mogen worden uitgerust, noch op zee worden bewapend met uit deze koloniën uitgevoerde krijgsbehoeften. Het loodspersoneel zou geen hulp mogen bieden bij het uitvaren van kapers van ons grondgebied, geen inwoners onzer koloniën eenige communicatie met kapers mogen hebben, of met hun prijzen, dan na bekomen consent der plaatselijke autoriteiten.

In een vertrouwelijke toelichting op zijn publicatie, van denzelfden datum, machtigde evenwel *Cantzlaar* de ondergeschikte gezaghebbers, in uiterste gevallen, uit menschelijkheids-overwegingen, ook kapers zelf toe te laten, wanneer daartoe wegens levensgevaar der opvarenden aanleiding bestond.

Een instructie van den gouverneur generaal wees er den gezaghebbers der eilanden op, dat zij persoonlijk verantwoordelijk waren voor de door hen af te geven zeepapieren; een deugdelijk onderzoek behoorde aan de uitreiking vooraf te gaan en de te stellen cautie moest een soliede zijn. Een en ander wijst er reeds op, waar tot dusver de schoen gewrongen had.

De stukken in het A.R.A., welke wij thans behandelen, geven ook eenige bijzonderheden aangaande de kaperkwestie van vóór de klacht der Britsche regeering betreffende het Caribou-geval — en

[1]) De West-Indische Gids XXIV, 278 e.v.

wel andere dan die waarmede *Corporaals* dissertatie ons bekend gemaakt heeft en welke betrekking hadden op de moeilijkheden, op Curaçao ondervonden tijdens den strijd der Spaansche koloniën aan den overkant tegen haar moederland.

Van laatstbedoelde periode dagteekent nog een publicatie van *Cantzlaar*, destijds gouverneur van Curaçao, van 28 Juni 1823, betreffende kapers op laatstgenoemd eiland en onderhoorigheden. Noch kapers, noch hun prijzen, mochten toegelaten worden, tenzij wanneer zij uit nood binnenliepen, in welk geval zij zoo spoedig mogelijk weder hadden te vertrekken. Het uitrusten van kapers op Curaçao werd verboden, alsmede het bewapenen van schepen met van dit eiland uitgevoerde krijgsbehoeften. Op Bonaire en Aruba mochten geen kapers worden binnengeloodst; kwamen zij op eigen gelegenheid ter reede, dan moesten de loodsen hun aanzeggen onmiddellijk weder te vertrekken, tenzij de kapers of prijzen daartoe niet in staat mochten zijn (zeenood). Deze publicatie heeft later gediend bij de samenstelling der algemeene voorschriften van 16 October 1829 (zie vroeger), door *Cantzlaar* als gouverneur generaal uitgevaardigd.

Verder wordt in de thans behandelde stukken nog melding gemaakt van een vertaling, door *R. F. van Raders*, destijds Ned. consul in Colombia, in 1828 geleverd, van een verordening der Colombiaansche regeering, betreffende de kaapvaart onder haar auspiciën en de beteugeling van het misbruik van de Colombiaansche vlag, door zeeroovers.

Overigens hebben wij ons slechts bezig te houden met die kaperaangelegenheden, bij welke onze Bovenwindsche Eilanden betrokken waren.

In het laatst van 1826 zond een Colombiaansche kaper, die zelf op Sint Bartholomeüs lag, de „Brutus", een prijs, de „San José", naar Sint Eustatius; laatstgenoemd schip zou volgens den kaperkapitein van Spaansche nationaliteit zijn. De gouverneur *Van Spengler* liet den verkoop der prijs voortgang hebben, hoewel hij van Sint Barts bericht had ontvangen, dat het schip een Portugeesch, geen Spaansch — en in de buurt der Azoren geroofd was. De kaperkapitein, die zelf naar Sint Eustatius kwam, wist aldaar wat geld in handen te krijgen, waarmede hij naar Colombia vertrok; de „Brutus" werd intusschen op Sint Barts wegens zeeroof verbeurd verklaard. In het Statiaansche register der inkomende en uitgaande rechten werd de belasting op de verkochte goederen verantwoord, met de aanteekening dat deze laatste afkomstig

waren van de Colombiaansche brik ,,San José", aangekomen van de Orinoco.

Hierop volgde, in Januari 1827, een driemast schip, onder Sardinische vlag, de ,,Vittoria", kort te voren door twee Colombiaansche kapers, de brik ,,Pichincha" en de schoener ,,Rosita", op de kust van Santo Domingo genomen en aanvankelijk naar Sint Barts opgebracht, waar men het echter niet wilde ontvangen. Op Sint Eustatius was men gemakkelijker; de prijs werd aldaar als onzeewaardig afgekeurd en verkocht, de opbrengst werd voorloopig in de koloniale kas gestort, na aftrek der reiskosten van de bemanning. Van het provenu der lading kwam een deel aan de kapers ten goede en de koloniale kas genoot een aanzienlijk bedrag aan rechten.

Later reclameerde de Colombiaansche regeering de opbrengst der beide prijzen, ,,San José" en ,,Vittoria", aan welken eisch ten deele voldaan werd. Laatstgenoemd schip, hoewel afgekeurd, maakte een reis voor rekening van den Statiaanschen kooper naar Curaçao, met een lading tras voor de vestingwerken op dat eiland. De beide capteurs van de,,Vittoria" vertoefden in Januari 1827 geruimen tijd op Sint Eustatius.

(Wordt vervolgd).

GRAAF VER HUELL IN GUYANA

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

Directeuren en Regeerders van Suriname, zoo zegt Wolbers in zijn uitvoerige geschiedenis van de kolonie blz. 445, hadden bij het vernemen van den slavenopstand op St. Domingo besloten twee oorlogschepen naar Suriname te zenden, ten einde aan de volkplanters bij een dergelijke gebeurtenis de noodige bescherming te verleenen. Volgens de extraordinaire notulen van Gouverneur en Raden, rakende de binnen- en buitenlandsche defensie van Suriname, van 10 April 1792 besloot het Hof echter om aan Directeuren en Regeerders in 't moederland te berichten, dat men dergelijke hulp niet noodig had. Klaarblijkelijk omdat men zich in Suriname geheel veilig achtte, want juist op dat oogenblik waren de Bonni-negers, onder het gevreesde opperhoofd van dien naam met behulp van de bevredigde Aucaner-Boschnegers of Djocka's geheel overweldigd. Toen dan ook eenige dagen later de luitenant ter zee Ver Huell voor de stad Paramaribo aankwam met 's Lands oorlogsbrik de *Pijl* om de aangeboden hulp te verleenen, bedankte men hem beleefdelijk, waarop hij koers zette naar Berbice.

De beknopte geschiedenis van Suriname van mejuffrouw Vlier en het overzicht van die geschiedenis van Thomson maken, evenmin als de geschiedenis van Essequebo, Demerary en Berbice van generaal Netscher, gewag van de bezoeken aan de vier koloniën, door Ver Huell bij wijze van voorzorg gebracht. De beschrijving van (of namens) Ver Huell van die bezoeken werpt echter een eigenaardig licht op toestanden, verhoudingen en denkbeelden van den tijd en het bijzondere is, dat die beschrijving eerst het licht heeft gezien vijf en vijftig jaar, nadat de bezoeken plaats vonden. Want eerst in 1847 liet de kapitein ter zee, Q. M. Ver Huell te Amsterdam (bij G. J. A. Beyerinck) een boek verschijnen, getiteld: *Het leven en karakter van Carel Hendrik Graaf Van*

Ver Huell (deze was zijn oom), ***uit nagelaten aanteekeningen en authentieke stukken***, 2 deelen, met portret en platen. Vermoedelijk is noch in Suriname, noch in Britsch Guyana dit boek bekend geworden. Het relaas van de bezoeken aan Nederlandsch Guyana in 1792 ligt in de bladzijden 55—80 van het boek verborgen.

Reeds uit de inleiding kan men zich een denkbeeld van de persoon van Ver Huell vormen. Daarin staat, dat hij, toen hij schout bij nacht werd, vier en twintig jaar bij de zeemacht had gediend en alle rangen had doorloopen, voorts dat hij in 1803 aan het hoofd stond van de Nederlandsche zeemacht en in 1805 minister van Marine was. Uit den aanvang van het boek blijkt, dat hij reeds op zeventienjarigen leeftijd werd bevorderd tot luitenant ter zee titulair en in dien rang den slag bij Doggersbank medemaakte, voor welk wapenfeit koning Willem I hem, als een van de weinigen, die nog waren overgebleven, op hoogen leeftijd het ridderkruis van de Militaire Willemsorde door den kapitein ter zee Van Karnebeek heeft doen overhandigen.

Het is niet de plaats om over den veelbewogen levensloop van Ver Huell meer te schrijven, maar wel om, zooals gezegd, het een en ander te vermelden over zijn bezoeken, in 1792 aan Suriname en het latere Britsch Guyana gebracht.

Nadat hij zich als eerste officier op een nabij Den Helder als wacht- en artillerieschip dienstdoend fregat, de *Maria Louisa*, van 54 stukken, onder kapitein Cambier door vurigen ijver en bekwaamheid had onderscheiden, werd hem in den zomer van 1791 het (zelfstandig) bevel opgedragen van het fregat de *Lynx*, doch bij een hevigen nachtelijken brand in het groote magazijn op de werf te Amsterdam werden de zeilen en wat verder tot de uitrusting van de *Lynx* behoorde een prooi der vlammen, zoodat dit schip vooreerst niet in dienst kon gesteld worden. Eenige maanden later verkreeg Ver Huell het bevel over de brik de *Pijl*, van 16 stukken, bemand met 80 koppen, en hij ontving van den Prins den last zich met die brik naar West Indië te begeven en er onze bezittingen aan de kust van Guyana aan te doen. De dringendste bevelen noodzaakten hem in de maand December van Texel uit te zeilen, maar de brik werd door tegenwind en storm tweemalen er toe verplicht weder binnen te loopen; later om te Torbay stormschade te laten herstellen en voorts nog om te Plymouth een schuilplaats te zoeken. Eerst 16 Februari geraakte de *Pijl* uit het Kanaal, den 11den Maart kreeg men de Canarische eilanden in 't zicht, en het bleek noodig zich daarna nog op een van de kaap-Verdische eilanden van drinkwater te voorzien.

Den 4den April daagde (eindelijk) de kust van Guyana in het verschiet en den 7den stuurde de *Pijl* de Suriname-rivier binnen. De schoone natuur en de wel beplante plantages maakten met de welvaart, die er scheen te heerschen, een zeer aangenamen indruk.

Den volgenden dag voor Paramaribo voor anker komend, begaf Ver Huell zich bij Gouverneur Frederici, waar hij zeer beleefd ontvangen en dien middag ten eten genoodigd werd. Hier werd hem een brief van den kapitin ter zee Laurens Spengler overhandigd, die het bevel voerde over het fregat *Alliantie*, eenige dagen te voren naar Demerary gestevend, en inhoudende den last van den Prins zich onder zijn bevelen te stellen, tevens Berbice en Demerary aan te doen en aldaar te vertoeven, zoolang de regeering zulks noodzakelijk zou oordeelen.

Slechts weinige dagen vertoefde Ver Huell te Paramaribo. De militaire staat der kolonie scheen hem wel onderhouden toe. Dit oordeel klopt niet met de verzekering van Wolbers (blz. 452), dat zich in 1793 in Suriname slechts één oorlogschip bevond, en de andere verdedigingsmiddelen gering en bovendien nog in slechten staat waren. Ook niet wel met Frederici's wensch om in 1795, de kolonie in een goed verdedigbaren toestand te brengen (Wolbers, blz. 455). Vóór Ver Huell's zienswijze pleit weer tot op zekere hoogte, dat, toen in 1795 in Demerary een opstand onder de slaven was uitgebroken, een korps van 50 soldaten en 25 man van het legercorps, onder bevel van luitenant kolonel Stoelman in Augustus van Suriname naar Demerary gezonden, in December naar Suriname terugkeeren kon, omdat met behulp van dit korps de opstand was onderdrukt (Wolbers, 464). Intusschen moet men in 't oog houden, dat er heel wat meer vereischt werd om een buitenlandschen inval te keeren dan om een oproerige slavenmacht te bedwingen.

Ver Huell's verblijf in de kolonie, zoo staat er aan het slot van het relaas, was te kort om de geheele waarde van deze zoo hoogst belangrijke bezitting te leeren kennen, die, voor groote uitbreiding vatbaar, alleen achterlijk bleef uit gebrek aan den gunstigen geest van aanmoediging, welke te voren onze natie van andere onderscheidde, en die hier bijna geheel uitgedoofd scheen.

Is hier Ver Huell zelf aan het woord of zijn neef, den bewerker van zijn aanteekeningen? Wij vermoeden het eerste, omdat het uitgesproken ongunstige oordeel zoo zeer overeenkomt met hetgeen Ver Huell over Berbice, Demerary en Essequebo opmerkt.

Op een plaats vat hij zijn ongunstige indrukken samen en dan noemt hij daarbij Suriname evenzeer. In geen der koloniën Suriname, Berbice, Demerary en Essequebo kon men uitzichten tot uitbreiding waarnemen, staat er letterlijk. De Engelschen hadden alleen daarvan nog treffelijke sporen nagelaten in de kolonie, die zij het langst in het bezit hadden gehad na den oorlog van 1780. In Demerary bespeurde men echter wat meer nijverheid, en het waren de aldaar gebleven Engelsche eigenaren, die daarvan het voorbeeld gaven. Hij genoot in Demerary vele bewijzen van gulle gastvrijheid, schrijft hij, en verkreeg daardoor een meer grondige kennis der kolonie en van de gebreken in de administratie, waaraan hij de weinige aanmoediging toeschreef om de koloniën uit te breiden. Terwijl de Engelschen gedurende den tijd, dat zij in het bezit ervan waren geweest, aanmerkelijke stappen voorwaarts hadden gedaan, was nu alles weder ingesluimerd en veronachtzaamd. Demerary en Essequebo konden als één kolonie beschouwd worden, die vatbaar zou zijn voor groote uitbreiding en geschikt was tot het aankweeken van allerlei producten. De grenzen waren niet bepaald en konden zoo ver uitgestrekt worden als de rivieren bevaarbaar zijn. Op een tochtje naar Essequebo is Ver Huell verwonderd over de weinige bedrijvigheid in dat gewest, geen tiende, ja zelfs geen twintigste, gedeelte dezer kolonie was bebouwd. Toen hij bij den heer Backer, Gouverneur van Demerary op diens plantage, aan den mond der rivier gelegen, kwam, vond hij gelegenheid meer van den waren toestand der kolonie te vernemen, en werd hij in zijn meening omtrent den toestand langs de bovenrivieren versterkt, namelijk dat alle plantages aldaar weldra geheel en al verlaten zouden zijn. Deze zoo zonderlinge nalatigheid, vervolgt hij, van een ijverige en werkzame natie als de Hollandsche, onder een goede en vaderlijke regeering, kon nergens anders aan toegeschreven worden dan aan de slordigheid en achteloosheid der West-Indische Compagnie, die zonder uitsluiting het gezag (het monopolie) over die volkplantingen wilde behouden, en allen geest van onderneming scheen tegen te werken.

Van Suriname zeilde de *Pijl* dus naar de kolonie Berbice, waar Ver Huell met veel onderscheiding ontvangen werd. De fiscaal en een officier, door den gouverneur Imbyze van Batenburg afgevaardigd, kwamen de brik tegenmoet om den bevelhebber met de behouden aankomst geluk te wenschen, en tevens te verzoeken tot voor het hoofdfort Nassau op te werken, ten einde ontzag

aan de negerbevolking in te boezemen. Men scheen namelijk beducht (dezelfde beduchtheid die volgens de aanhef van ons opstel ook bij Directeuren en Regeerders in 't moederland bestond) dat de bewegingen die onder de negers van S. Domingo waren ontstaan, ook in Guyana weerklank zouden kunnen vinden; de negerslaven zouden er in de woeste binnenlanden kunnen trekken en zich zoodanig vastnestelen, dat het moeilijk zou zijn hen tot hun plicht terug te brengen. In Berbice was men dus vooral bevreesd, dat van de plantages weggeloopen slaven zich, evenals in Suriname, als Boschnegers in de landstreken aan de bovenrivieren zouden gaan ophouden.

Ongegrond was de vrees voor opstand in Berbice niet. Daar had men in 1763 bitter geleden onder een slavenopstand op groote schaal, die maar met veel moeite had kunnen worden bedwongen. Mr. J. J. Hartsinck heeft er in het eerste deel van zijn beschrijving van Guyana op blz. 371 tot 517 een zeer uitvoerig verslag van gegeven; en gen. Netscher in zijn aangehaald boek, blz. 196–243. Ver Huell, die allicht wel de redenen zal hebben vernomen, waarom hem zoo dringend was bevolen in de ongunstige Decembermaand van Texel uit te zeilen, aarzelde geen oogenblik om aan het verzoek van Gouverneur en Raden gevolg te geven; na 72 mijlen tusschen de met hoog geboomte bezette oevers te hebben voortgestevend, kwam hij voor de laatste plantage „Savonette", ten anker, waar men bezig was timmerhout voor de kolonie te vellen.

Ver Huell was getroffen door den rijkdom der natuur, die te schilderachtiger was doordat het land in deze streken hooger begon te worden. De directeur van den post gaf hem te kennen dat zich verscheidene Indiaansche gezinnen in den omtrek tijdelijk hadden gevestigd; men hoorde het geluid hunner speeltuigen met groot geraas door de bosschen weerklinken. Hij noodigde Ver Huell met zijn officieren uit hem in de eenzame wouden te vergezellen, daar hij voornemens was „deze wilde horden" op rum en brandewijn te onthalen en eenige geschenken onder hen uit te deelen; dit werd des avonds aan de Indianen plechtig aangekondigd.

Den volgenden dag was alles reeds vóór daglicht in beweging; men vernam een groot geraas en getier in de bosschen. Zoodra de dag aanbrak, zegt Ver Huell, maakten „de woeste benden" zich gereed het feest te vieren, doch niet voor omstreeks negen uur nam de statige optocht een aanvang. Een lange rij van mannen, voorzien van pijl, boog en strijdknods, en eenige vrouwen trokken

onder een luidruchtig geschreeuw langs den directeur en Ver Huell heen. Een aanspraak van den directeur beoogde hen tot het werk aan te moedigen en verwekte veel tevredenheid en de belofte met het werk ijverig voort te gaan. De directeur liet in een zeer hoogen boom lappen blauw katoen, zijden stoffen, spiegeltjes en kralen ophangen als prijzen bij het boogschieten op een op zeventig pas opgestelde schijf; de winners mochten de prijzen zelf uit den boom halen. De schijf werd over 't algemeen zeer goed getroffen. De meeste mannen waren in feestdos, op „afzichtelijke wijze", zegt Ver Huell, met roode en witte verfstof besmeerd; hun haren glommen van kokosolie en waren met vederen versierd. Sommigen droegen mutsen van vogelveeren. Na den wedstrijd toog de bende onder hetzelfde geraas en getier naar een andere plaats waar allen gingen zitten, terwijl de vrouwen uit haar schuilplaatsen te voorschijn kwamen. Die waren eenvoudiger versierd, ze waren allen naakt behalve een klein schortje. Zij hadden veel zorg besteed aan het vlechten van heur gitzwart haar, dat zij met kralen en soms met zilveren lovertjes hadden doorstikt.

Nu nam het bovenmatig drinken van rum en brandewijn een aanvang; het geschreeuw vermeerderde nog allengs en daarna begon iedere volkstam op zijn eigen manier te dansen; het waren Warauen, Arowakken en Akowijers, die steeds van elkander afgezonderd bleven. De Arowakken waren het luidruchtigst en 't meest vroolijk; de Akowijers dansten allen tegelijk in een kring en bootsten het geluid van vele dieren na, terwijl zij nu en dan eenige woorden zongen die door allen in koor werden herhaald. De Warauen dansten meer ongeregeld. Eindelijk door den sterken drank bevangen, vielen de meesten van vermoeidheid in slaap.

Den volgenden dag vond Ver Huell gelegenheid de zeden dezer natuurmenschen nader te leeren kennen. Alvorens mede te deelen tot welke opmerkingen dit nader onderzoek leidde, nemen wij eerst gaarne even het exemplaar in prachtband van *Among the Indians of Guiana* van Sir E. F. im Thurn ter hand, dat de schrijver ons in 1912 bij gelegenheid van het Americanisten-Congres te zijnen huize te Londen, heeft geschonken. In dat van 1883 dagteekenende werk van groote betrouwbaarheid spelt de de kundige schrijver de namen van de reeds genoemde Indianen stammen als volgt: Ackaowi, Arawak en Warrau (blz. 159). Wij zien, blz. 163, dat de Ackaowi tot de Caraïben behooren; de animositeit tusschen Caraïben en Arowakken verklaart de door Ver Huell opgemerkte afzondering tusschen de Akowijers en den

laatstgenoemden stam. Er zullen voor den vakkundige nog wel aardige bijzonderheden uit de mededeelingen van Ver Huell zijn op te speuren. Mij trof, als amateur, de vermelding van huidversiering met witte verf, die ik bij im Thurn niet terugvond. Evenzoo — of heeft V.H. dit niet goed gezien? — zijn mededeeling, dat vezels van de kokosnoot zouden dienen bij de vervaardiging van een hangmat. Hoewel V.H. zich muziekinstrumenten, die bij de Indianen in gebruik waren heeft kunnen aanschaffen (blz. 64), heeft hij voor hun muziek geen andere woorden, dan dat de bosschen weergalmden van het luide geraas. Was het omdat V.H. een klassieke opleiding heeft gemist, dat hij het eenvoudige op dit gebied niet vermocht waar te nemen? Bleef hem het inzicht verborgen, dat een van de grootste Nederlandsche dichters in 1940 aldus uit in den bundel „Dagelijksch brood" (J. W. F. Weremeus Buning):

Met een van riet gesneden fluit
Heeft Dionysos het geluid
En Pan, onder de groene boomen
Het stampen van den dans vernomen
Muziek breekt allerwegen uit...

Het is of een laag van ras- en tijds-vooroordeelen Ver Huell belet den Indiaan een onafhankelijken en billijken maatstaf aan te leggen, wanneer hij zegt: dat hij bij deze „*woeste horden*" (ditmaal een variatie van „woeste benden") *geen schijn* van beschaving aantrof. Wat noemt Ver Huell beschaving? Een oogenblik blijft hij zichzelf echter dan niet gelijk, want hij verheft, naar het schijnt, den Indiaan weer hoog boven „beschaafde", slavenhoudende, onophoudelijk met elkander ruzie makende medemenschen, die elkander in den strijd om „meer verfijnde" bezittingen naar het leven staan, in dezen kostelijken volzin: „De geaardheid dezer volkeren is zeer zacht en toegevend; „zij zijn zoodanig met hun lot en hunne leefwijze tevreden, dat „zij volkomen onverschillig waren omtrent alles wat de Euro- „peanen betrof, en geen de minste begeerte toonden, zich hun „meer verfijnde bezittingen eigen te maken".

Ver Huell maakt melding van den verbouw van manioc en van het bakken van cassave; van het koken van de peperpot, en zegt o.a. zeer juist, dat de Indiaan zich met verf besmeert zoowel uit pronkzucht als om het steken van insecten tegen te gaan, hij deelt ook mede, dat gedurende het nachtverblijf door rook de insecten worden verdreven. Hij teekent aan, dat de Indianen op een plaats, die hun bevalt, hun hutten opslaan, en daar langer

vertoeven, maar dat wanneer een hunner overlijdt, zij hem in de hut begraven en dadelijk het oord voor altijd verlaten. Onder de stammen, die zich toen ter plaatse bevonden, was geen opperhoofd, die eenig gezag uitoefende; hetgeen bleek toen het eene gezin na het andere weer het bosch introk, zonder op elkander acht te slaan. Er bestaat onder hen, zoo decreteert Ver Huell, geen verbintenis tusschen de beide geslachten; indien een paar elkander niet bevalt, dan scheiden zij. Nu, wat deze laatste manier van doen betreft, zijn of schijnen er onder ons wel meer dan enkelen te zijn, die nu, aan 't eind van 1942, het beschavingsstandpunt van den Indiaan van 1792 hebben bereikt. Maar ik heb bezwaar tegen het zoo los neergeworpen, en zoo licht ook vluchtig gelezen zinnetje, inhoudende, dat onder de Indianen die V.H. bedoelt, geen verbintenis tusschen de beide geslachten bestaat. Het spreekt van zelf: bij een huwelijk tusschen Indianen, en naar gerust mag worden aangenomen ook onder de Indianen van V.H., is er geen huwelijksceremonieel, er wordt natuurlijk geen akte van den burgerlijken stand opgemaakt, de overheid bemoeit er zich niet mee; er wordt geen gelofte afgelegd en er worden geen ringen gewisseld. Maar een verbintenis tusschen beide geslachten bestaat er juist wel: die van wederzijdsche toegenegenheid, en die band is veel en veel hechter dan V.H. meent. Ik zeg dit niet zoo maar, op grond van de betrekkelijk weinige aanraking, die ik met Indianen in Suriname heb gehad, doch op grond van een mijns inziens hoogst belangrijk academisch proefschrift „*Het huwelijk bij de ethnologische oervolken*" ter verkrijging van den graad van doctor in de letteren en wijsbegeerte van T. W. Crul, geb. te Makasser. Ik wensch dit boek in handen van een ieder, die zich voor volkenkunde en de daarmede samenhangende wijsgeerige begrippen interesseert. Indien ik wist, dat iemand in Suriname (of Curaçao) een bibliotheek wilde oprichten, dan zou ik hem aan raden voor de volkenkundige afdeeling een groot deel van de naar gissing 240 boeken aan te schaffen, die in de litteratuur-opgaaf zijn vermeld.

Dr. Crul komt op grond van een bij een aantal primitieve volken ingesteld onderzoek tot de, zoover ik vermag te zien, onafwijsbare conclusie, dat de huwelijkskeus der „ethnologische oervolken" vrij is, zoowel voor den jongen als het meisje; dat bij dit, één van de gewichtigste besluiten van het leven, zoowel de jongen als het meisje in gelijkwaardige positie verkeeren; dat naar de opvattingen van Schmidt en Koppers, (die ik beiden mocht ontmoeten) echtscheidingen bij deze volken zelden of niet voorkomen

na de geboorte van een kind, en in 't laatste geval alleen dan wanneer man of vrouw zich misdraagt of de huwelijksplichten verwaarloost.

De goede bedoelingen van Ver Huell en het nobele van zijn denkwijze komen uit in zijn opmerking, dat de kolonisten zich niet met die Indianen bemoeiden, dan voor zoover zij hun hulp noodig hadden, en daardoor het verwijt verdienen geen pogingen aangewend te hebben om de beschaving bij die stammen veld te doen winnen. Eigenbaat en hebzucht hebben ons meester van die rijke gewesten gemaakt, en dit schijnt het eenige doel te zijn, dat men beoogt; hij gelooft, dat deze zachtaardige volken lichter te beschaven zouden zijn dan die der Zuidzee-eilanden.

Ver Huell begaf zich nog met den directeur in een kano, die op maatgezang van de Indianen vrij ver de rivier opwaarts pagaaide om een door de Indianen geschoten woud-ezel of groot wild zwijn te halen, waarvan het vleesch tot een aangenaam onthaal voor het scheepsvolk strekte. Twee jonge Indianen, van 16 tot 18 jaren, boden aan om met V.H. de reis mede te doen naar het land der blanken, dat met inwilliging van den directeur werd toegestaan. Zijn die Indianen in Nederland aangekomen? Daarover staat niets vermeld.

Ver Huell stelde zich nog de vraag, waarom zich hier niet eenige behoeftige Hollanders zouden vestigen, voorzien van gereedschappen om het land te ontginnen; zij zouden naar zijn meening met geringen arbeid meer dan het noodige voedsel vinden.

Korter kon het denkbeeld, waarover een heel boek zou kunnen worden geschreven, niet worden uitgedrukt. V.H. mag zich gelukkig prijzen dat men toen ter tijde niet gepoogd heeft het te verwezenlijken. De poging daartoe zou groote kans hebben gehad om op een groot verlies van menschenlevens uit te loopen. Want wel is het een feit, dat Schomburgh vele jaren in de binnenlanden van Britsch-Guyana heeft kunnen reizen zonder ziek te zijn geweest — wij vestigden daarop in 1904 de aandacht, noot blz. 430, voordrachten voor het Americanisten-Congres te Stuttgart — maar hij kwam dan alleen in aanraking met Indianen, en Nederlandsche kolonisten aan de Berbice rivier zouden vroeg of laat in de nabijheid zijn gekomen van uit Afrika afkomstige, in Berbice ingevoerde, negerslaven en dus zeer vermoedelijk geinfecteerd zijn geworden door met pernicieuse malariakiemen besmette muskieten.

Zooals gezegd, had Ver Huell zich Indiaansche muziekinstrumenten aangeschaft. Hij verwierf ook Indiaansche wapenen en

andere voorwerpen; de directeur schonk hem eenige kisten met zeer schoone vlinders en insekten. Er bevond zich aldaar een Deensch hoogleeraar, Prof. Schmidt, door den Deenschen koning belast met het verzamelen van insekten, vogels en andere dieren. Deze geleerde deed dagelijks groote wandelingen in de bosschen en keerde telkens met een aanzienlijken buit terug.

De terugreis naar het fort Nassau was voorspoedig; nu en dan loste de brik een kanonschot om ontzag aan de negerslaven in te boezemen.

Nadat Ver Huell zich, om een misverstand op te helderen, met een klein vaartuig naar den kapitein ter zee Spengler had begeven, die zich met het fregat *Alliantie* in Demerary bevond, gaf deze hem den last den sluikhandel tegen te gaan en verder, nadat zijn victualietijd van negen maanden om zou zijn, zoo er zich geen omstandigheden voordeden, die zijn verblijf alhier noodzakelijk maakten, over Curaçao zijn thuisreis aan te nemen. Hij zou echter de kust niet dienen te verlaten, indien de voorvallen op St. Domingo een nadeeligen invloed op Demrary of Berbice mochten uitoefenen, al zou dan ook zijn victualie tijd om zijn. Ver Huell laveerde met zijn bootje terug naar de monding van de Berbice, waar de gouverneur hem tegemoet kwam. Binnen 24 uur zeilde nu de *Pijl* naar Demerary, waar gouverneur en Raden hem eveneens met onderscheiding ontvingen. Spengler was reeds naar Curaçao vertrokken, doch was intusschen van plan veranderd. Ver Huell vond nu een bevel van zijn commandant om hem dadelijk naar Curaçao te volgen. De gouverneur verzocht hem echter eenigen tijd in Demerary te vertoeven om ontzag aan de slaven in te boezemen. Gouverneur en Raden legden tot staving van het verzoek en ter verantwoording van V.H. een officieel stuk over. Er bestond een geheime overeenkomst tusschen de negers der kolonie en die der eilanden; de drukke vaart van de Noord-Amerikanen had daartoe aanleiding gegeven; er werden samenscholingen gehouden en er werd een geest van onafhankelijkheid onder de slaven merkbaar. Van te meer belang was het dus, dat er een oorlogsvaartuig aanwezig bleef, waarmede de planters zeer waren ingenomen.

Op grond van den stelligen last van den Prins-Stadhouder om de koloniën niet te verlaten, zoo lang zijn verblijf aldaar van nut werd geoordeeld, bleef Ver Huell in Demerary. Hij verzekert, dat de behandeling van de slaven in deze kolonie veel zachter en menschelijker was dan in andere bezittingen op de kust van Guyana; vele planters wilden niet dulden, dat ze werden mis-

handeld. Ver Huell, die voor eenige dagen zijn intrek had genomen bij den planter Copiers, op diens plantage „Goed Fortuin", deelt mede, dat deze aan anderen het voorbeeld gaf; nooit werd daar het klappen van de zweep gehoord en V.H. maakte er een voorval mede, dat hem de overtuiging schijnt te hebben gegeven, dat een rechtvaardige en humane behandeling zelfs op ruwe en onbeschaafde menschen zeer veel invloed heeft.

Op zekeren dag kwam de opzichter van de plantages met groote ontroering den heer Copiers berichten, dat de slaven van de drie mijlen hoogerop aan de rivier gelegen plantage „de Hoop" in opstand waren en niet meer wilden gehoorzamen, omdat hij bevel gegeven had een groot deel van de slaven over te voeren naar een andere plantage „Providence", die Copiers onlangs had gekocht en meer wilde uitbreiden. De slaven wilden nu „de Hoop" niet verlaten. Dat was van velen hunner de geboorteplaats en daaraan waren zij zeer gehecht. De opzichter meende, dat geweld zou moeten worden gebruikt; de heer Copiers was echter van een tegenovergesteld gevoelen en beloofde den volgenden dag alleen op de plantage te komen. Ver Huell bood aan hem te vergezellen, welk aanbod werd aangenomen, doch beducht voor de veiligheid van den heer Copiers liet Ver Huell de tentboot door een gewapende sloep van zijn brik volgen, toen beiden zich naar de plantage „de Hoop" begaven. Bij aankomst bespeurden zij een groote opschudding doch Copiers liet met de grootste bedaardheid allen onder het balcon van de plantagewoning oproepen. Hij zette uiteen, dat de bodem te veel door de cultuur was uitgeput en dat het daarom noodig was, dat een groot deel van de bevolking zich naar „Providence" begaf. De slaven bleven echter met luid geschreeuw in hun weigering volharden. Nu liet hij eenigen van de oudsten voor zich komen, vroeg hen of zij niet redenen hadden om tevreden te zijn, of hij hun immer iets liet ontbreken, of hij niet alle mogelijke zorg voor hen droeg, wanneer zij ziek waren? en meer andere vragen, die alle met een volmondig „ja" werden beantwoord. Welnu, vervolgde hij, staat het mij niet vrij een andere plantage in cultuur te brengen tot mijn voordeel, waar gij even goed behandeld zult worden, beter woningen zult vinden en een in alle opzichten betere plaats voor uw gezinnen? Deze bedaarde wijze om hen te overtuigen, dat zij ongelijk hadden, had dit gevolg, dat na eenige woordenwisseling onder elkander dadelijk een groot gedeelte van de slaven zich in de tentbooten inscheepte en met pak en zak vertrok. Naderhand volgden alle overigen, en de orde bleef volkomen hersteld.

Ver Huell achtte dit een sprekend bewijs hoezeer menschelijkheid en gepaste standvastigheid een heilzame invloed, ook op deze menschen kunnen uitoefenen. Ware hier geweld gebruikt, dan zou de zaak niet zonder bloedvergieten afgeloopen zijn. Hij was van oordeel, dat, wanneer alle planters dit edel voorbeeld volgden, veel onheil voorkomen zou worden.

Ver Huell ondernam een tocht naar Essequebo en voer daar met een tentboot de rivier op tot aan de watervallen. Hij was opgetogen over de hem omringende natuur en genoot gastvrijheid bij een zeer bejaard gewezen planter en zijn gezin, zooals in Europa niet bestaat. Het hoofd des huizes had eenmaal een uitgestrekte plantage bezeten, die zeer veel opbracht, maar daar alle plantages aan de bovenrivier verlaten waren, leverde zij toen niet meer op, dan tot levensonderhoud van zijn talrijk huisgezin kon dienen. Den volgenden morgen begaf V.H. zich met gezelschap naar de watervallen, waarvan hij het gedruisch den ganschen nacht gehoord had. Door de dichte boomen met slingers en parasietplanten aan elkaar verbonden, kon men den waterval eerst zien toen men zeer nabij was. Plotseling ontplooide zich een schouwspel dat V.H. opgetogen deed stilstaan. Langs naakte rotsen stortte het water in sneeuwwitte, schuimende vlokken met een geweldig gedruisch naar beneden. Bloeiende boomen slingerden overal hun dichte kruinen door elkander, en festoenen van lianen zwierden door den wind heen en weder. De waterval is in twee afdeelingen verdeeld met een kom kristalhelder water tusschen beiden, verder stroomt hij over groote rotsblokken schuimend voort. Het gezang weerklonk van talrijke vreemde vogels, wier kleurenpracht schitterde in de eerste stralen der morgenzon. Een zonnevisch schitterend als zilver stortte van den eersten waterval naar beneden en werd in de kalme kom door een Indiaan behendig geharpoeneerd. Het was een groote visch met glinsterende schubben, die een smakelijk gerecht voor het ontbijt beloofde.

Nadat V. H. naar Demerary was teruggekeerd, viel daar het fregat *Aliantie* onder bevel van kapitein Spengler binnen, die hem dadelijk zijn bevreemding te kennen gaf, dat hij hem niet naar Curaçao was gevolgd. Een ter zake gerezen twist bracht een groote koelheid tusschen beide bevelhebbers teweeg. In verband met ongunstige berichten uit het moederland begon men er op bedacht te worden den staat van tegenweer der kolonie zooveel mogelijk te versterken. Men kon echter niet meer doen, dan gewapende koopvaarders met de beide oorlogschepen op de rivier

in den voordeeligsten stand plaatsen en de batterijen zooveel doenlijk in staat van tegenweer brengen. Gelukkig bleken later deze voorzorgen onnoodig te zijn geweest. Het verwonderde Ver Huell echter dat hier, zoowel als in de andere volksplantingen het defensie-wezen zoo schromelijk verwaarloosd was, men kon duidelijk bemerken, zegt hij, dat alleen kooplieden het hoofdbestuur daarvan in handen hadden.

Kapitein Spengler besloot nu, daar de victualietijd van de schepen ten einde liep, naar het vaderland terug te keeren en de koopvaarders onder konvooi te nemen. Ver Huell werd gelast de achterhoede te dekken en betoonde bij die moeielijke taak (vele koopvaarders zeilden slecht en het was moeilijk die gedurende den nacht bij elkander te houden) zooveel ijver, dat kapitein Spengler hem herhaaldelijk zijn groote tevredenheid betuigde, waardoor een vriendschappelijker verhouding ontstond. De reis was moeilijk en lang; er ontstond gebrek aan levensmiddelen, maar Ver Huell trachtte door zijn voorbeeld allen tot geduld op te wekken. Hij vermocht dit te doen, schrijft hij, door den troost van zijn godsdienstig geloof. Iederen Zondag hield hij godsdienstoefening met zijn bemanning. Na drie maanden viel het voltallig gebleven konvooi Texel binnen; de bemanning van de *Pijl* was gezond en sterk gebleven, in weerwil van de benarde reis.

Ver Huell vond bij aankomst zijn aanstelling tot kapitein-luitenant ter zee. Hij bracht zijn bodem naar Amsterdam om het schip aldaar te doen herstellen. Daarna begaf hij zich naar zijn woning te Doetinchem, waar hij door zijn vrouw en hun beide zoontjes met groote vreugde werd ontvangen.

Naschrift.

Ver Huell heeft nog twee opmerkingen over Indianen in Guyana gemaakt, die min of meer de meening van zijn tijdgenooten vertolken, maar die naar de tegenwoordige opvattingen onjuist zijn, dan wel feiten weergeven die onder een ander licht dienen te worden bezien. Het is leerzaam en van belang bij die opmerkingen stil te staan, ze te belichten en ze zooveel mogelijk aan te vullen of te verbeteren.

Het eenige, zoo zeide V. H., wat de Indianen van de meer beschaafde volken hebben overgenomen, is de onbedwingbare lust, zich door sterke en verhittende dranken tot dronkenschap toe op te winden.

Degenen, die in de encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië kennis heeft genomen, van hetgeen daar onder de woorden

Indianen (genotmiddelen) en Kassave wordt medegedeeld, weet dat de Indianen zelf bedwelmende dranken, kassiri en tapanà, bereiden. Over drinkgelagen vinden wij in de encyclopaedie telkens even gewag gemaakt; op blz. 109, 2de kolom en blz. 116, 1e kolom; voorts op blz. 172, 2de kolom. Op blz. 496, 2de kolom staat van ons aangehaald: „Les Indiens, ivres comne l'exige leur loi". Uit het weinige wat ervan staat, en uit het onderling verband, kan men reeds opmaken, dat de Indianen al vóór de komst van de blanke ontdekkers gewoon waren zich door sterke dranken „tot dronkenschap toe op te winden" (en de lust daartoe dus niet van meer beschaafde volken behoefden over te nemen). Maar er is aan dit onderwerp toch meer verbonden, en het komt ons voor dat de encyclopaedie op dit punt eenige aanvulling verdient. De Indiaan bezit, helaas, geen weerstand tegen de verleiding van de door ons samengestelde sterke dranken. Hij drinkt zich aan onzen sterken drank (wanneer hij die bekomen kan) dood. In het bekende „Ethnographisches und Verwandtes aus Guayana" van Prof. Dr. Joest zal men op dit gebied een schildering vinden, die elken Europeaan het schaamrood naar het hoofd jaagt.

Men zal uitvoerige gegevens vinden over den strijd tegen het drankmisbruik van Indianen, ondernomen door de R.K. geestelijkheid, in het artikel „Les sauvages du Canada et les maladies „importées de France au XVIIe et au XVIII siècle: „La Picote et l'alcoolisme", par Emile Salone, blz. 7 – 20 van het Journal de la Société des Américanistes de Paris, Nouvelle Serie, Tome IV, no. 1, 1907. Daarin staat: l'alcoolisme prépare la voie à la tuberculose" en wordt als vaststaand aangenomen dat op die wijze de Indianen uitsterven.

Wij verzoeken, dat in den nieuwen druk van de encyclopaedie ook dit onderwerp moge worden besproken. Het zou aardig zijn, indien kon worden vastgesteld, dat het koloniaal bestuur, dan wel de zending en de R.K. Missie, er in zouden zijn geslaagd bezwaren te overkomen, die indertijd zelfs den staatsman Colbert (blijkens het aangehaalde artikel) moeite hebben verschaft.

De tweede opmerking van Ver Huell is: dat de natuur den Indianen „schatten in overvloed" *aanbiedt*; de rivieren hun visch *schenken*, de wouden gevogelte en visch. Hij verbouwt slechts cassave.

Wij noorderlingen, bewoners van de gematigde zône, waar het leven in materieel opzicht ons zwaar voorkomt, zijn maar al te zeer geneigd om aan te nemen dat tropische volken een min of meer paradijselijk bestaan voeren. Zoo zegt Dr. Paul Julien in

zijn in 1940 uitgekomen boek „Kampvuren langs den evenaar", blz. 239. Zwaar, bovenmate zwaar is echter de taak van den tropischen landbouwer. Reeds de ontginning van een terrein kost er onevenredig zwaarder arbeid, dan in de gematigde zone. De ontginningstrijd is voor den tropenbewoner een steeds weerkeerende kamp. Met ongeloofelijke snelheid groeit op een terrein, dat korten tijd braak heeft gelegen, een nieuwe, secundaire vegetatie op. In de tropen hebben jonge en rijpende gewassen oneindig veel meer dan in onze streken te lijden van ziekten en insektenplagen. Wij weten van een geval dat een cassave-aanplanting aan de Marowijne-rivier door mieren volkomen werd verwoest. In enkele jaren kan secundaire plantengroei den omvang van zwaar bosch hebben bereikt, en wat er noodig is om met gegebrekkige werktuigen bosch te vellen, kan men zich voorstellen.

Voorts is het wel bekend dat de Europeaan, die in het oerwoud verdwaalt van honger sterft. Hoeveel vernuft, kunde, ondernemingszin en ijver er voor den Indiaan noodig is om de schatten, die de natuur hem zoogenaamd schenkt, te verwerven, daarvan krijgt men een inzicht door lezing van de artikelen over beneden- en bovenlandsche Indianen in de aangehaalde encyclopedie.

Wij mogen niet verheelen dat daarin op blz. 116, 1ste kolom onderaan staat, dat de zoogenaamde vreedzaamheid en zachtaardigheid waarschijnlijk voor een deel zijn te verklaren uit onverschilligheid en apathie, en dat op blz. 115, 2de kolom, dr. H. ten Kate in één snijdend zinnetje toch wel degelijk gezegd heeft, dat het verregaande misbruik van sterken drank den Indiaan te gronde richt. Evenmin, dat er op blz. 108, 1ste kolom wordt medegedeeld, dat de veelwijverij veel minder is dan vroeger, en dat op blz. 173, 1ste kolom deze zinsnede voorkomt: Polygamie is algemeen in zwang. V. H. kan dus tot op zekere hoogte gelijk hebben gehad, en het zou verkeerd kunnen zijn de vreedzaamheid en zachtaardigheid als kenmerk van Indiaansche beschaving te hoog aan te slaan.

EENIGE AANVULLINGEN OP DE ENCYCLOPAEDIE VAN NEDERLANDSCH WEST-INDIE

HET ONDERWIJS IN CURAÇAO

DOOR

C. R. WEYTINGH

(*Verbetering*)

De cijfers voorkomende in mijn artikel over het Onderwijs in Curaçao (October-aflevering 1942 W.I. Gids) zijn ontleend aan de *ontwerp*-begrooting voor 1940 en niet aan de *voorloopig vastgestelde* begrooting voor dat jaar, zooals op bl. 299 abusievelijk vermeld staat.

Bij de laatstgenoemde begrooting werd de post „Uitkeeringen ten behoeve van het bijzonder onderwijs" teruggebracht van *f* 1.036.389.— tot *f* 987.139.—, terwijl de post „Kosten voor het bijzonder voorbereidend onderwijs" ten bedrage van *f* 5000.— is komen te vervallen.

ZUIDAMERIKAANSCHE PIRATERIE

EN ONZE BOVENWINDSCHE EILANDEN VOOR VIJF KWART EEUW

II

DOOR

W. R. MENKMAN

De volgende nadere bijzonderheden geven een beeld van de practijken waartoe de kaapvaart aanleiding gaf; bedacht dient te worden, dat de kapers natuurlijk exploitatiekosten hadden, welke uit de opbrengst der prijzen en prijsladingen bestreden moesten worden — en dat de Zuidamerikaansche gouvernementen er niet afkeerig van waren ook eenig geldelijk voordeel van de kaperactie te genieten, naast dat van den afbreuk welke aan den tegenstander gedaan werd.

Het gouvernement van Sint Barts noemde de door de „Brutus" genomen brik een Brazilaansch of Portugeesch schip, genaamd „Flora", dat op weg was van Brazilië naar Portugal en dat al direct door den kaper zou zijn beroofd van het aan boord aanwezige goud- en zilvergeld. Gouverneur *Van Spengler* echter had niets verdachts opgemerkt en aanvankelijk geloof gehecht aan het verhaal van den prijsmeester, die zich had voorgedaan als een gewoon koopvaardijschipper, die met zijn schip, een Colombiaansch handelsvaartuig, op de reis van Angostura naar Jamaica uit nood op Sint Eustatius binnengeloopen was. Op 29 November 1826 was de brik buiten de reede verschenen, maar had geen vlag vertoond; den volgenden dag kwam zij onder Colombiaansche vlag ten anker. Nadat scheepsverklaring afgelegd was, had de gouverneur toegestaan dat een expertise gehouden en lading gelost werd.

Weldra echter kwam de kapitein van de Colombiaansche kaperbrik „Brutus" (iemand met een Franschen naam) van Sint Barts op Sint Eustatius aan en reclameerde het op laatstgenoemd eiland binnengeloopen vaartuig als een Spaansch schip, de „San

José", door hem als wettige prijs genomen; hij beklaagde zich over het bedrog dat zijn prijsmeester had willen plegen, door de prijs als een Colombiaansch koopvaarder binnen te brengen. De neming door de „Brutus" werd bevestigd door een Spanjaard, die als gevangene aan boord van de prijs vertoefde en z.g. de bescherming van het Statiaansche gouvernement had ingeroepen.

Van Spengler vond aanleiding schip en lading in beslag te laten nemen en de opbrengst te doen deponeeren, totdat hem door een uitspraak van de Colombiaansche regeering de wettigheid der neming zou zijn gebleken.

Wat betreft de „Vittoria", dit Sardinische schip was natuurlijk als zoodanig neutraal; het had een manifest aan boord, gelegaliseerd door den Sardinischen consul te Gibraltar, waaruit bleek dat de lading (wijn) verscheept was door een firma aldaar, doch voor een rekening van een Londensch handelshuis, aan een firma te Havana. Een origineele brief van de afladers aan de ontvangers, waarin deze feiten bevestigd werden, was mede aanwezig.

De kapitein van de „Vittoria" evenwel (een Genuees) had na de neming een Spaansche verklaring geteekend, te zamen met enkele leden der equipage, waarin toegegeven werd dat de lading wijn eigenlijk te Malaga ingenomen en Spaansch eigendom was. Later kwam de kapitein op Sint Eustatius op deze verklaring terug; men zou hem eerst hebben willen omkoopen en hem en eenige leden der bemanning daarna een stuk hebben laten teekenen, waarvan hij den inhoud niet begrepen had, aangezien hij de Spaansche taal niet machtig was, terwijl bovendien de kaper boven de handteekeningen eenige ruimte gelaten had, waarin later iets was ingevoegd. Ten slotte echter verklaarde onze Genuees weder tegenover *Van Spengler* dat de lading wel degelijk te Malaga aan boord gekomen en Spaansch eigendom was; hij verzocht nu zelf, een onderzoek te doen instellen naar de zeewaardigheid van het schip, welke hem dubieus voorkwam. Het was hem onverschillig of schip en lading verkocht werden, wanneer hem maar uit de opbrengst het bedrag der hem toekomende vrachtpenningen uitbetaald werd en de „pacotillas" van hem zelf en van anderen (kapitein en bemanning dreven destijds nog altijd eigen negotie) veilig zouden zijn. Connossementen der lading waren niet aanwezig; die zou de kapitein te Gibraltar aan den consul hebben moeten afgeven, welke laatste de verantwoordelijkheid droeg voor het reeds genoemde manifest.

Had de blijkbaar niet zeer betrouwbare kapitein aanvankelijk voorgegeven dat het schip lek was, omdat de prijsmeester het

opzettelijk geforceerd had, de door den gouverneur benoemde experts kwamen tot de conclusie dat het zwaar beschadigd en niet in staat was de reis naar Havana te vervolgen; de reparatiekosten zouden meer dan het dubbele der waarde bedragen. Later maakte het, zooals wij gezien hebben, een reis van Sint Eustatius naar Curaçao, met zware lading.

Nadat de „Vittoria" als onzeewaardig afgekeurd was, verzocht de kapitein zelf aan *Van Spengler* het schip te doen verkoopen, wat blijkbaar geschied is.

Voor de capteurs trad op de kapitein van de „Pichincha", een man met een Engelschen naam, die aanspraak maakte op den rang van kapitein-luitenant der Colombiaansche marine; zijn brik werd ook wel genoemd een „sloop of war". Blijkbaar had de kaperschoener „Rosita", mede onder een kapitein met Engelschen naam, de „Vittoria" genomen, maar had de geheele actie plaats gehad onder de verantwoordelijkheid van den commandant der „Pichincha". De laatste vroeg bij den gouverneur alle papieren op, welke dienstig konden zijn aan het onderzoek der neming voor een Colombiaansch prijsgerecht en verzocht de opbrengst van den verkoop in de koloniale kas te bewaren.

Het duurde niet lang of *Van Spengler* ontving bezoek van een afgezant der Colombiaansche regeering, om alles te reclameeren wat er aanwezig was op Sint Eustatius, als opbrengst der twee prijzen en haar ladingen. De gouverneur wees den eisch af, omdat hem niet gebleken was van eenige wettige uitspraak in zake de neming; wel voldeed hij aan het verzoek van den representant der Republiek, hem eenig geld voor te schieten.

Een tweede afgevaardigde had meer succes; deze bracht de boodschap mede, dat geen uitspraak van een prijsgerecht verlangd kon worden, dat alleen de Colombiaansche regeering de wettigheid te beoordeelen had van het optreden harer commissievaarders en dat *El Libertador* verantwoordelijk was tegenover neutralen, die zich benadeeld mochten achten. Voor deze redeneering zwichtte de gouverneur en hij verklaarde zich bereid alle gelden welke nog over waren uit te keeren, hetgeen ook geschiedde.

Veel intusschen viel er niet meer te betalen.

De opbrengst van de brik „San Jose" en haar lading had bedragen $ 14853.10.1, van welke som slechts ongeveer de helft ter beschikking van de Colombiaansche regeering gesteld kon worden; de kapitein van de „Brutus had $ 4600.– genoten, om zijn equipage af te betalen enz., $ 2235.1.4 was heengegaan aan rechten voor de koloniale kas, werkloonen, opslagkosten, com-

missies etc. en de eerste Colombiaansche afgezant had $ 750.– opgenomen.

Wat de ,,Vittoria" betreft blijkt niet hoeveel het schip zelf opgebracht had en wat met deze opbrengst geschied is; de verkoop der lading echter had $ 19012.11.5 opgeleverd, waarvan per saldo slechts $ 779.7.4 over was gebleven. In de eerste plaats was aan den kapitein bijna $ 5000.– uitbetaald wegens vracht op de lading, terwijl op aanwijzingen der beide kaperkapiteins ongeveer $ 6400.– aan verschillende personen uitgekeerd was; een dezer aanwijzingen had geluid ten gunste van den reeds eerder in dit opstel genoemden *José Manuel Almeida*, dien wij later nog ettelijke malen zullen ontmoeten. Verder werd van de bruto ontvangsten afgetrokken het bedrag van een borgtocht, in verband met den publieken verkoop gesteld, groot $ 2019.11.3, op last van den gouverneur aan den kapitein van de ,,Pichincha" gerestitueerd, aan de officieren der beide kaperschepen en aan den prijsmeester van de ,,Vittoria" was in geld en in goederen ongeveer $ 1250.– ten goede gekomen, twee rekeningen waren voldaan van te zamen ruim $ 460.–. Drinkwater en victualie (met inbegrip van jenever en sigaren) waren gekocht voor de prijsbemanning en voor de ,,Rosita", onderhoud en reiskosten eener Spaansche vrouw (passagieres?) hadden ruim $ 100.– gekost, een militaire wacht aan boord van de ,,Vittoria" had betaald moeten worden, alsmede lichterloon, ballast, boothuur, kuiploon, waschloon, vacatie voor den boekhouder generaal en den gouvernements secretaris, ten slotte commissie ten bedrage van $ 1425.11.3 en aan rechten voor de koloniale kas $ 1003.2.4.

Dat zooveel uitbetaald was aan de twee kaperkapiteins trachtte *Van Spengler* te verdedigen met een beroep op het feit dat de commandant van de ,,Pichincha", die zich als de verantwoordelijke autoriteit gedragen had, een erkend officier der Colombiaansche marine was.

Het geval ,,San José" had nog een staartje; een verdachte omstandigheid was reeds geweest, dat de prijsmeester er met alle scheepspapieren van door gegaan was, maar dat er aan boord toch nog een document gevonden was, waaruit kon blijken dat de naam ,,San José" die was van een Spaansch schip, dat in 1818 of 1819 door een Colombiaanschen kaper genomen was.

In de tweede helft van 1827 nu werd op Sint Eustatius gereclameerd door de Londensche agenten der assuradeuren, die een Portugeesche brik verzekerd hadden — en een deel harer lading, voor een reis van Portugal naar Brazilië en terug. De naam van

dit vaartuig was „Flor de Pará"; de assurantiepenningen waren uitbetaald. Het zal nu wel duidelijk geweest zijn, dat men indertijd op Sint Barts niet bij vergissing over een brik „Flora" geschreven had, maar de prijs van de „Brutus" inderdaad een Portugeesch schip, genaamd „Flor de Pará", geweest was, op Sint Eustatius als „San José" binnengebracht, met als identiteitsbewijs het oude, waarschijnlijk door den kapitein van de „Brutus" gekochte, document van vier of vijf jaar geleden. Deze laatste, zijn z.g. ontrouwe prijsmeester en de Spaansche „gevangene", zullen wel onder één deken gelegen hebben, om den gouverneur *Van Spengler* een rad voor de oogen te draaien.

De verzekeraars intusschen werden verwezen naar het Colombiaansche gouvernement en wat er verder in de zaak gebeurd is blijkt niet.

Thans moeten wij ons even naar Sint Maarten begeven, d.w.z. naar het Nederlandsche deel van het eiland, dat lang niet in dezelfde mate als Sint Eustatius door kapers bezocht werd. In September 1827 echter liep in de Oesterpan een vaartuig binnen, met het voorgegeven doel stormschade te repareeren, dat een prijs bleek te zijn van een Buenosairiaanschen kaper; het schip was bij het binnenkomen aan den grond geloopen. Zoodra de aard van het vaartuig bekend geworden was, werd den schipper aangezegd, zoo snel mogelijk zijn schade te herstellen en te vertrekken.

Keeren wij terug naar Sint Eustatius, dan valt eerst te vermelden de aankomst aldaar, in de tweede helft van October 1827, van den kaper die later zoo vermaard zou worden door de neming van de „Caribou" en de consequenties van dien. Terloops zij opgemerkt dat de naam „Patagonia", in de moederlandsche documentatie aan dit schip gegeven, in de Westindische stukken niet voorkomt.

Op 29 September 1827 zeilde van Baltimore uit de schoener „Bolívar", onder een Amerikaanschen kapitein. De lading bestond uit provisiën, maar er was ook eenige ammunitie aan boord. Niet minder dan elf passagiers maakten de reis mede; vier hunner waren deelhebbers of gemachtigden der reederij, de overigen blijkbaar scheepsofficieren en scheepsdokters. Een der passagiers van de „Bolívar" was de latere, op Sint Kitts geëxecuteerde, kapitein van de „Damas Argentinas", een andere de latere scheepsdokter van dat schip; twee hunner worden later genoemd als

bevelhebber en luitenant aan boord van andere Buenosairiaansche kapers.

Op 12 of 13 October kwam de „Bolívar" onder Amerikaansche vlag op Sint Thomas aan, geadresseerd aan de firma *Cabot & Co* aldaar, aan welke de kapitein mededeelde dat hij in het bezit was van een Buenosairiaansche commissie voor de kaapvaart tegen Spanje, Portugal en Brazilië. De consignatarissen kenden den Amerikaanschen kapitein van vroegere gelegenheden en hadden geen bezwaar hem de noodige gelden voor te schieten; zij vroegen geen inzage van de commissie, wetende dat deze zeer goed door eenvoudigen koop verkregen kon zijn en zich bovendien buiten staat achtend de autenticiteit van het stuk te beoordeelen.

Op Sint Thomas monsterde het schip ruim veertig man equipage aan en werd een stuk geschut aan boord opgesteld, als ook eenige meerdere ammunitie ingescheept; dat de schoener voor de kaapvaart bestemd was, kon voor niemand een geheim zijn. De Deensche regeering echter erkende niet openlijk de Buenosairiaansche vlag en kapers onder die vlag mochten niet op Sint Thomas uitgerust worden, noch hun prijzen naar dat eiland opzenden.

Na ruim een week vertrok het schip weder van Sint Thomas, nog altijd onder Amerikaansche vlag, ten einde elders meer manschappen aan te werven. Men zette koers naar Sint Eustatius, doch het is niet zeker of men aldaar als „Bolívar" onder Amerikaansche vlag aankwam, dan wel als Buenosairiaanschen kaper onder den naam „Damas Argentinas", onder welken de eerste kruistocht werd aangevangen, na ook op Sint Eustatius eenig volk aangemonsterd te hebben.

Gedekt door een oorlogswimpel kon de schoener althans later door de Statiaansche autoriteiten blijkbaar zonder inklaring toegelaten worden en kon hij ook weder zonder uitklaring vertrekken.

Dat het schip als Buenosairiaansche kaper op Sint Thomas teruggeweest is, om te ververschen, geeft den indruk dat aldaar de houding der overheid niet zooveel van die der Statiaansche verschilde; de moeilijkheid was blijkbaar alleen gelegen in de eerste uitrusting als commissievaarder.

Een andere Buenosairiaansche kaper, de brik „General Brandzen", verscheen in November 1827 op Sint Eustatius en verkocht aldaar eenige uit haar prijzen gelichte lading; de rechten werden door den kolonialen ontvanger in zijn register verantwoord.

In December van hetzelfde jaar kwam ter reede van Sint Eustatius de ons van vroeger bekende brik „Pichincha", ditmaal echter niet onder denzelfden commandant, maar toch weder onder een bevelhebber met Engelschen naam. Te voren was een prijs van dezen Buenosairiaanschen kaper aangebracht, maar blijkbaar naar Saba verder gezeild; zooals wij later zullen gewaarworden was dit laatste eiland een geliefd toevluchtsoord voor buitgemaakte schepen.

De nieuwe kapitein van de „Pichincha" verzuimde zich bij den gouverneur te melden; hij en ook een deel der equipage vertrokken van Sint Eustatius. *Van Spengler* achtte het toen gewenscht de kapercommissie in zijn bezit te nemen, als waarborg voor het gedrag der rest van de bemanning, waaronder een aantal negerslaven, waarschijnlijk aan boord van genomen vaartuigen buitgemaakt en eigendom van den ons bekenden *Almeida*. die thans ook eigenaar bleek te zijn van de „Pichincha".

Onder bevel van den luitenant verzeilde nu laatstgenoemd schip eveneens naar Saba, waar het bij regelmatigen koopbrief door *Almeida* verkocht werd aan een van Madera geboortigen zeeman, een Statiaansch burger. De volgende stap zou geweest zijn het verkrijgen van een Nederlandschen zeebrief, maar zoover kwam het niet, want de negeropvarenden, in samenwerking met eenige hunner rasgenooten van de reeds op Saba aanwezige prijs, maakten zich in den nacht van de „Pichincha" meester en vertrokken er mede naar Porto Rico; en passant werden de overgebleven blanken, vijf personen, waarvan twee gewond, in een open boot afgescheept, waarmede zij op Sint Thomas aankwamen.

Op Porto Rico werden de negers als helden vereerd; zij verkregen de vrijheid en hun werd een gedeelte toegezegd der opbrengst van de door de Commandancía de Marina verbeurd verklaarde brik, welke echter thans formeel Nederlandsch eigendom was, hoewel niet gerechtigd tot het voeren der Nederlandsche vlag.

Van Spengler, van het gouvernement van Sint Thomas bericht ontvangen hebbend van het gebeurde, reclameerde voor den Nederlandschen eigenaar het geroofde schip en eischte uitlevering of bestraffing van hen die zich op Nederlandsch grondgebied niet alleen aan zeeroof, maar ook aan geweldpleging tegen personen schuldig gemaakt hadden; een der gewonden was op Sint Thomas overleden.

Het gouvernement van Porto Rico gaf nul op het request; de „Pichincha" was een insurgentenschip geweest, eigendom van

den beruchten *Almeida*, door de negerslaven wettig prijsgemaakt. Deze weinig steekhoudende redeneering evenwel werd aangevuld door een bereidverklaring, het vonnis voorloopig niet uit te doen voeren en de definitieve afwikkeling der zaak over te laten aan de wederzijdsche moederlandsche regeeringen.

Hoe het verdere verloop geweest is blijkt niet; de z.g. kooper van het schip, die nooit iets betaald had, heeft zich om zijn eigendom niet meer bekreund en was dan ook natuurlijk een strooman.

Op 22 Februari 1828 arriveerde de „Damas Argentinas" weder op Sint Eustatius, komende van Sint Thomas, waar het verhaal bekend geworden was der resultaten van den eersten kruistocht. Men had den Atlantischen Oceaan overgestoken, bij Kaap Sint Vincent een Spaansche feloek genomen, geladen met ijzer, daarna ter hoogte van Lissabon een Portugeesch schip, de „Almirante Pacheco", komende van Rio de Janeiro, met Braziliaansche lading aan boord. De equipage der feloek had men over doen gaan op een Spaansch, die van de „Pacheco" op een Fransch schip, beide voor dat doel aangehouden. De twee prijzen waren naar West Indië gezonden, de „Pacheco" met een der Amerikanen uit Baltimore aan boord (van wie reeds eerder sprake geweest is) en die nu met de prijs naar Sint Eustatius zou reizen, om als agent der kaapvaartonderneming op te treden. Van de feloek is nimmer meer iets gehoord.

Op Sint Eustatius komende was de „Damas Argentinas" nog altijd onder een Amerikaanschen kapitein en onder de Buenosairiaansche vlag; een der firmanten van *Cabot & Co* kwam van Sint Thomas mede. Weldra kwam op Sint Eustatius ook de prijs „Almirante Pacheco" aan, welk schip direct naar Saba verzeilde, met den Statiaanschen kapitein der Schutterij *Charles Mussenden* aan boord. De „Damas" zelf ging naar Sint Barts, waar de firmant van *Cabot & Co* twee vaartuigen huurde, een Amerikaan en een Engelschman, om de lading der „Pacheco" van Saba naar Sint Thomas te vervoeren, ten verkoop door *Cabot & Co*. De „Damas", op Sint Eustatius terug, werd aldaar aan een Statiaansch burger verkocht, verkreeg een Nederlandschen zeepas en vertrok, onder een Statiaanschen kapitein en onder de Nederlandsche vlag, weder naar Sint Thomas, als de schoener „Elisabeth". Op Sint Barts was de bewapening achtergelaten, maar het was blijkbaar de bedoeling dat het schip op Sint Thomas wederom, op de bekende verdekte wijze, als kaper voor een volgenden kruistocht zou worden uitgerust.

In Februari of Maart 1828 moet op Sint Eustatius aangekomen zijn de Braziliaansche brik „Bella Escolha", een prijs van den Buenosairiaanschen kaperschoener „Presidente"; deze prijs had naar Puerto Cabello gebracht zullen worden, aangezien de La Plata-rivier geblokkeerd was. Bij uitzondering is dus hier sprake van het opbrengen van prijzen naar het land waar de kaper thuisbehoorde; natuurlijk echter had men hier met een excuusje te doen, om het genomen vaartuig op Sint Eustatius binnen te kunnen brengen.

De prijsmeester, aanvoerende dat het schip lek was, verzocht vergunning een deel der lading te lossen, om de reparatie te kunnen betalen. *Van Spengler* verleende hiertoe, op grond van een rapport van experts, op 21 Maart vergunning. Twee dagen later kwam de commissaris generaal *Joh. van den Bosch* op het eiland aan, die weldra *Van Spengler* van zijn ambt onthief.

De verkoop der lading had echter voortgang; de opbrengst was P. 14129.–.–, zoodat zij wel niet voor een deel, doch in haar geheel te gelde gemaakt zal zijn.

De prijs zelf was nog aanwezig toen de nieuwe commandeur, *W. J. L. van Raders*, in functie trad; ook de „Presidente" zelf verscheen, onder *John Ure* als kapitein. Vroeger was de kaper gecommandeerd door *W. R. Beazley*, den man die genoemd werd in La Navigateur (zie vroeger). Intusschen was ook deze vroegere kapitein op Sint Eustatius aanwezig. Wie echter óók als kapitein gefungeerd had, was de al ettelijke malen genoemde *Almeida*, althans in een aanstelling als zoodanig, gedagteekend 12 Augustus 1826 en onderteekend door den president der República de las Provincias Unidas del Rio de la Plata, was *Almeida's* naam ingevuld; de aanstellingen werden, evenals de commissies, in blanco uitgegeven.

Van Raders, hoewel gedekt door de aanwezigheid van den commissaris generaal, was toch niet tevreden met den gang van zaken; hij schreef aan de Nederlandsche consulaire vertegenwoordigers te Bogotá en te Buenos Aires, om opgaven van alle in Colombia en Argentinië uitgereikte kapercommissies.

Vreemde dingen gebeurden er in April en Mei 1828. Op Sint Barts kwam in April een brik binnen, van Sint Thomas, onder de Nederlandsche vlag en eigendom van *Almeida*, die zelf aan boord was; aangezien geen ander document aanwezig was dan de koopbrief, werd toelating tot het uitvoeren van reparaties geweigerd. Later kwam het schip terug, voorzien van een door

Van Raders onderteekenden voorloopigen zeebrief, gedagteekend 26 April — en een Statiaansch burger aangevend als eigenaar. Na volbrachte reparatie kwam het schip, tot dusver een brik genoemd, 26 Mei op Sint Eustatius aan, maar was nu plotseling een schoener, de „Louisa", met elf stukken geschut aan boord, welke als ballast beschouwd werden.

Begin April lag gedurende ongeveer een week een Buenosairiaansche kaper op Sint Eustatius, welke blanco-kaperbrieven medebracht, ten verkoop. Aangeteekend wordt dat deze kaper later op de kust van Afrika vermeesterd werd door een Engelsch oorlogsschip. Misschien hebben wij hier te doen met het in Le Navigateur vermelde geval der zeeroovers, 1 April 1929 te Portsmouth als gevangenen aangebracht (zie vroeger).

Eveneens in begin April werd op Sint Eustatius wederom een prijs aangebracht van den reeds eerder genoemden Buenosairiaanschen kaper „General Brandzen", een schip zonder papieren, dat later zou blijken Portugeesch eigendom te zijn en te Buenos Aires vrijgesproken. Deze prijs, de „Sacramento", werd door *Van Raders* toegelaten, ter reparatie, toen gebleken was dat herstelling van zeeschade inderdaad dringend noodig was; aan de expertise had o.a. een officier van Zr Ms stoompacket „Curaçao" deelgenomen, welk laatste vaartuig een jaar te voren de eerste stoomvaartverbinding tot stand gebracht had tusschen Nederland en Nederlandsch West Indië, misschien wel de eerste tusschen Europa en de nieuwe wereld [1]).

Van Raders gelastte dat de „Sacramento" van de reede vertrekken zou, zoodra voldoende lading gelost was om de reparatie mogelijk te maken; het schip verzeilde toen echter naar Saba, waar meer prijsschepen lagen — en de rest der lading werd natuurlijk aldaar overgescheept.

Op 2 Mei 1828 arriveerde op Sint Eustatius de schoener „Republicana", welk schip den volgenden dag bij verkoop overgedragen werd aan denzelfden Maderiaanschen zeeman die ook bij den verkoop van de „Pichincha" als stroman gefungeerd had (zie vroeger). De „Republicana" werd door den kooper naar Sint Barts gebracht en aldaar voor rekening van den verkooper gere-

---

[1]) De eerste Ned. transatl. stoomv. in 1827 v. Zr Ms stoompakket Curaçao, Werken uitg. d.d. Linschoten Ver. XXIX 1927 I.

pareerd en uitgerust, dit laatste volgens den kooper niet als kaper evenwel. De kooper kon de koopsom niet voldoen en leverde daarom later het vaartuig weder terug aan den vroegeren eigenaar; dit was zoo de gebruikelijke weg bij schijntransacties met kaperschepen en prijzen.

Medio Mei 1828 kwam de „Elisabeth" op Sint Eustatius terug, om den aldaar bekomen zeepas terug te brengen. Het schip had geruimen tijd op Sint Thomas gelegen, wachtend op een vertegenwoordiger der reederij, die uit de Ver. Staten moest komen; er kwamen inderdaad eenige personen op Sint Thomas aan, die betrokken waren bij de kaapvaartexpedities van de „Damas Argentinas", wier Amerikaansche zeebrief verloopen en teruggezonden was.

Het schip werd thans gesteld onder commando van *José Lázaro Buysan*, die indertijd met het schip mede was gekomen uit Baltimore (zie vroeger) en hem werd strikte geheimhouding opgelegd aangaande de werkelijke hoedanigheid van den Nederlandschen schoener „Elisabeth", overigens op het Deensche eiland algemeen bekend. Er werd op Sint Thomas volk aangemonsterd voor een nieuwen kruistocht, welk personeel het schip in een boot volgde. De firma *Cabot & Co*, die de kosten der equipeering voorgeschoten had, bleef borg bij het gouvernement van het eiland voor den schoener „Elisabeth", zooals zij al eens eerder borg gebleven was voor een kaperschip dat n.b. den naam „Van Tromp" droeg en waarschijnlijk aan dezelfde Amerikaansche reederij toebehoorde als de „Damas-Elisabeth".

Na het inleveren van den zeepas vertrok men direct weder van Sint Eustatius; buitengaats werd de Nederlandsche vlag verwisseld voor de Buenosairiaansche en in de kapercommissie, welke in Februari 1826 uitgegeven was, voor één jaar, werd het jaartal veranderd in 1828. Een nieuwe kruistocht was aangevangen.

De borgtocht van *Cabot & Co* werd opgeheven; wederom was een kaper inderdaad op Sint Thomas, maar schijnbaar op Sint Eustatius uitgerust. Een agent der reederij had men op het Nederlandsche eiland achtergelaten en een afspraak was gemaakt, dat prijzen welke naar Sint Eustatius zouden opgezonden worden, buiten de reede op en neer zouden houden, totdat op zekere overeengekomen vlaggeseinen de Amerikaansche agent, of diens Statiaansche handlanger, zich aan boord zou hebben begeven. Tegenover mogelijke andere bezoekers zou men voorgeven averij te hebben bekomen en lading te willen verkoopen, ter betaling

der reparatiekosten. Het is duidelijk dat men reeds begon te vreezen voor moeilijkheden, nu *Van Spengler* als commandeur door *Van Raders* vervangen was.

Reeds in het begin van Mei 1828 was op Sint Eustatius een z.g. Buenosairiaansch oorlogsschip verschenen, zijnde de korvet „Gavista", met 22 stukken en 180 man equipage; dit schip vertrok weder denzelfden dag.

Eind Mei ten slotte arriveerde op Sint Eustatius de schoenerbrik „Inca", een prijs van den Buenosairiaanschen kaper „Oriental", door den commissaris generaal *Joh. van den Bosch* genoemd (zie vroeger), die de „Inca", een Braziliaanschen slavenhaler, op de Afrikaansche kust genomen had. Aan laatstgenoemd schip werd toegestaan te „repareeren", niet echter door *Van Raders*, die van 23 Mei tot 4 Juni voor dienstzaken afwezig was van het eiland, maar door zijn plaatsvervanger, den eersten wethouder *Richardson*.

Wij moeten ons nu weder naar Sint Maarten begeven, waar de commandeur, *D. J. van Romondt*, een scherpen brief ontving van den Franschen eskadercommandant, die zich beklaagde over de bescherming welke de kapers op onze eilanden genoten. De Buenosairiaansche korvet, op Sint Maarten aangekomen om te ververschen, blijkbaar de hooger genoemde „Gavista", zou niets anders zijn dan een zeeroover en een schoener welke tegelijkertijd aanwezig was, zou wel een der vaartuigen zijn welke indertijd op het noordelijke deel des eilands, ter reede van Marigot, een Franschen aviso, met geld voor Guadeloupe aan boord, geblokkeerd hadden, het geval dus dat *Joh. van den Bosch* na zijn terugkomst in Patria aan den minister voor de Marine en Koloniën verhaalde (zie vroeger).

Van Romondt, die zich te zeer beleedigd achtte om den Franschen schout bij nacht te antwoorden, wendde zich tot het bestuur van Sint Barts, vanwaar de vaartuigen in kwestie gekomen waren; het antwoord luidde dat men op het Zweedsche eiland geen aanleiding gevonden had de commissie van de Buenosairiaansche korvet te wantrouwen, terwijl *Van Romondt* zelf kon vaststellen dat de beweringen van den eskadercommandant overigens ook niet geheel juist waren. Opmerkelijk is dat de commandant van den kaper een Franschen naam droeg.

De schoener „Louisa", dien wij 26 Mei 1828, na op Sint Barts volbrachte reparatie, op Sint Eustatius hebben zien terugkomen, met slechts negen man equipage, bleef op laatstgenoemd eiland ongeveer een maand liggen; in het laatst van Juni vertrok het vaartuig naar Saba, de plaats waar zich, zooals wij nu weten, gewoonlijk ongerechtigheden afspeelden.

Op 3 Juni 1828 was op Sint Eustatius weder eens een prijs binnengebracht van den Buenosairiaanschen kaper „General Brandzen", n.l. de brik „Principe"; onbekend bleef welke vlag de prijs voerde, maar de waarn. commandeur *Richardson* verleende vergunning tot repareeren.

Den volgenden dag kwam *Van Raders* van zijn dienstreis terug en toen op 6 Juni de „Oriental", al eerder genoemd, een Buenosairiaansch kaper van zeven stukken, met tachtig man equipage, op Sint Eustatius arriveerde, teekende de commandeur in zijn journaal aan, dat hij naar het karakter van dit schip een onderzoek ingesteld had. Blijkbaar echter was er geen aanleiding tot eenigen maatregel. Er is reden om te vermoeden dat ook deze „Oriental" voor dezelfde reederij van Baltimore opereerde als de „Bolívar" („Damas Argentinas") van het vorige jaar.

Op 10 Juli teekende *Van Raders* in zijn journaal aan, dat op dien dag de brik „Presidente" vertrok, welk vaartuig 30 Juni aangekomen moest zijn, van Saba, maar niet was ingeschreven; dit schip zou zijn de schoener „Louisa" (zie hooger), onder Nederlandsche vlag, de kapitein vermoedelijk *Almeida*. Volgens getuigenverklaringen bij een later onderzoek, had het vaartuig zich van 4 tot 6 Juli vóór Sint Eustatius opgehouden, op 7 Juli vóór Sint Barts, op welken laatsten datum *Almeida* verklaard zou hebben een kruistocht als Buenosairiaansch kaper aan te vangen; zoowel op Saba als vóór Sint Eustatius had het schip de Buenosairiaansche vlag gevoerd en droeg het den naam „Presidente". Men zou reeds bij het verblijf op Sint Eustatius, in de vorige maand, aldaar volk hebben aangenomen en daarna op Saba nog meer volk; op laatstgenoemd eiland zou ook geschut aan boord genomen zijn, uit een prijsbrik.

De scheepsnamen geven soms tot verwarring aanleiding. Het schijnt echter aannemelijk, dat de „Presidente" welke indertijd onder kapitein *John Ure* de „Belha Escolha" vermeesterd had en van 30 Juni tot 10 Juli op Sint Eustatius vertoefde, hetzelfde schip was dat op 26 April daaraan voorafgaande als „Louisa"

een Statiaanschen zeepas kreeg; dezelfde „Presidente" lag in Mei 1828 op Sint Maarten, te zamen met de Buenosairiaansche korvet en werd er door den Franschen eskadercommandant van verdacht indertijd deel te hebben genomen aan het blokkeeren van den aviso op Saint Martin, wat *Van Romondt* bevonden had niet juist te kunnen zijn. Het schip dat begin April op Sint Eustatius kaperbrieven verkocht en later op de Afrikaansche kust genomen zou zijn (zie vroeger) werd ook „Presidente" genoemd, maar moet dan een ander schip van dien naam geweest zijn, want het is met den kaper van *Almeida* heel anders afgeloopen, zooals wij later zien zullen.

Dat Sint Eustatius voor de Zuidamerikaansche kaapvaart een belangrijk station was, kan hieruit blijken, dat in Juli 1828 een Buenosairiaansch afgezant op het eiland verscheen, een man met militairen rang, die voorgaf toezicht te moeten uitoefenen op de gedragingen der commissievaarders van zijn land, maar zich tevens bezighield, ook op Sint Thomas en Sint Barts, met het aankoopen en uitrusten van kaperschepen voor zijn regeering. Op Sint Eustatius kocht hij de in April opgebrachte prijs „Sacramento" (zie vroeger),op Sint Thomas de „Ayacucha", te voren een slaven-haler, maar na den verkoop als kaper uitgerust, op Crab Island, in het Spaansch Vieques genaamd, oostelijk van Porto Rico.

Tot 20 Juli 1828 lag op Sint Eustatius wederom een Buenosairiaansche korvet, de „25 de Mayo", welk oorlogsvaartuig op genoemden datum naar Sint Thomas vertrok.

Een Colombiaansche kaper vertoefde op Sint Eustatius van 18 tot 21 Juli 1828, de „Conquistador", een schoener bewapend met vier stukken en met veertig man equipage aan boord. De kapitein heette *Bernard Ferrero* en hij was de Franschman *Bernard* dus, van wien L e N a v i g a t e u r verhaalde (zie vroeger). *Van Raders* liet zich de commissie vertoonen en constateerde dat deze 25 April 1828 gedagteekend en een jaar geldig was.

Zooals wij gezien hebben had de commissaris generaal *Joh. van den Bosch* te Paramaribo kennis genomen van de klacht welke de commandeur van Sint Maarten van den Franschen schout bij nacht in ontvangst te nemen gehad had en was dit aanleiding geweest, een oorlogsvaartuig van Suriname naar de Bovenwindsche Eilanden te dirigeeren. Dit vaartuig, Zr Ms brik

„Courier", kwam in het laatst van Juli 1828 op Sint Eustatius aan en bracht instructies mede van den gouverneur generaal *Cantzlaar*, gedateerd 19 Juli, waarbij aan den waarn. commandeur *Richardson* opgedragen werd, in samenwerking met den commandant van het oorlogsvaartuig, een einde te maken aan de misstanden waarover geklaagd was; *Van Raders* was eenige dagen te voren van het eiland vertrokken, naar Curaçao en Laguaira, ter regeling zijner particuleire en andere aangelegenheden. Dat in Nederland al kennis genomen was van misstanden, met de Zuidamerikaansche kaapvaart in verband staande, voordat de klacht van den Franschman aan de regeering bekend had kunnen worden, kan hieruit blijken, dat *Cantzlaar* verwees naar een aanschrijving van den minister voor de Marine en Koloniën dd. 8 Mei van het loopende jaar.

Richardson vatte de instructies van den gouverneur generaal zóó op, dat in het vervolg geen prijzen of prijsgoederen meer op Sint Eustatius verkocht zouden mogen worden, niet dat prijzen, zelfs uit hoofde van zeenood, niet meer toegelaten zouden mogen worden; iets anders zal er allicht ook wel niet uit te lezen geweest zijn.

Van Raders had nog te behandelen gehad het geval van een brik van Fransche nationaliteit, de „Amarillo", voorzien van een Colombiaanschen zeebrief, welke vermoedelijk van een ander vaartuig afkomstig was en slechts diende om gedekt te zijn wanneer men op verboden slavenhandel betrapt zou worden. De „Amarillo" was, na bekomen rechterlijke machtiging, op Sint Eustatius mèt de lading verkocht; het provenu was echter nimmer door den op Guadeloupe verblijf houdenden eigenaar opgevorderd, vermoedelijk uit vrees dat ongerechtigheden aan het licht zouden komen.

De „Courier" kon, met het oog op het orkaanseizoen, niet lang op Sint Eustatius vertoeven; de commandant schijnt niet bijzonder actief of wantrouwend geweest te zijn en van de instructies van den gouverneur generaal geen andere opvatting gehad te hebben dan de waarn. commandeur van het eiland.

Twee gevallen deden zich tijdens het verblijf van het oorlogsvaartuig voor, welke wel de aandacht verdienden en waarnaar de commandant dan ook bij *Richardson* informeerde. Begin Mei, dus nog onder het bestuur van *Van Raders*, was, zooals wij gezien hebben, de schoener „Republicana" op Sint Eustatius aangeko-

men, aldaar verkocht en onder een anderen naam naar Sint Barts vertrokken. Dit schip was op 31 Juli, dus kort na de aankomst van de „Courier", op het eiland teruggekomen; de koop werd op de gewone wijze, d.w.z. wegens onmacht van den kooper om de koopsom te voldoen, vernietigd en *Richardson*, die later beweerde niet geweten te hebben dat de „Republicana" naar Sint Barts gegaan was om als kaper uitgerust te worden, wat hem destijds ook niet aanging, liet, na de vernietiging van den koop, het schip van de reede verwijderen. Het vertrok zg. naar Buenos Aires.

Op 5 Augustus deed zich het tweede geval voor; toen arriveerde de schoenerbrik „Coradina", een prijs en wel een prijs van een Buenosairiaanschen kaper, gecommandeerd door den ons bekenden *John Ure*. De kaper heette destijds „Bolívar", maar zou de vroegere „Presidente" geweest zijn, de „Presidente" dus welke indertijd de „Bella Escolha" genomen had (zie vroeger). Uit een later door *Ure* afgelegde verklaring bleek, dat de commissie van de „Presidente" in Mei 1828 verloopen was en dat hij in Juni naar Sint Eustatius gezeild was (van Curaçao), om zich een nieuwe te verschaffen. Deze nieuwe commissie was uitgereikt door den commandant van de Buenosairiaansche korvet „25 de Mayo", hetzij op Sint Barts, hetzij op Sint Eustatius, waar, zooals wij gezien hebben, laatstgenoemd schip van 1 tot 20 Juli vertoefd had. De kapitein van de „25 de Mayo" droeg een Franschen naam.

Direct na aankomst op Sint Eustatius had *Ure* een zijner officieren naar Sint Barts gezonden, om volk aan te monsteren; 10 Juli was hij van eerstgenoemd eiland vertrokken, nu met de „Bolívar", zooals de „Presidente" voortaan heeten zou, omdat de nieuwe commissie nu eenmaal dezen naam aangaf.

Na vertrek van Sint Eustatius had men de Spaansche schoenerbrik „Coradina", welke op weg was naar Havana, genomen, na een gevecht waarbij eenige personen gewond waren. De Spaansche equipage was op den kaper overgegaan, de prijs naar Sint Eustatius opgezonden.

De prijsmeester vertoonde de noodige documenten, voorgevende uit nood te zijn binnengeloopen — en *Richardson* gaf permissie tot lossing van een deel der lading, ten einde de averij te kunnen onderzoeken. Het schip werd ingeklaard als een Buenosairiaansche brik, uit zee binnengeloopen wegens schade, met lading, w.o. kruit en geweren, voor export.

De „Coradina" werd in Augustus 1828 verhandeld op Sint

Barts, waar noch het schip zelf, noch de kooper aanwezig was; de nieuwe eigenaar was de al eens eerder genoemde Statiaan *Chs Mussenden*. Intusschen schijnt het schip een korte reis gemaakt te hebben, naar de kust; bij terugkomst verkreeg het, onder den naam „Try Again", van *Richardson* een zeepas, ten einde op Sint Thomas te kunnen gaan overwinteren (het orkaanseizoen doorbrengen). De waarn. commandeur verklaarde later, niet te hebben geweten dat het op Sint Barts verhandelde vaartuig identiek was met de naar Laguaira uitgeklaarde „Coradina".

De lading intusschen had men van de hand kunnen zetten en daarom was het te doen; kapitein *Ure* beweerde later dat hij geen deel gehad had aan de verkoopmanipulatie op Sint Barts en het varen onder Nederlandsche vlag, wat heel wel aannemelijk is; Sint Eustatius herbergde eenige personen — steeds dezelfde — die doorkneed waren in de transacties welke den kapers het bestaan mogelijk moesten maken.

Intusschen speelde zich in dezelfde Augustusmaand 1828 een geval af, dat tot een ontknooping — en wel tot een tragische ontknooping — zou leiden. Den 13den vertrok de „Courier" van Sint Eustatius en, terwijl dit oorlogsvaartuig nog binnen kanonschotafstand van het eiland was, vertoonde zich ter hoogte van de reede van Oranjestad een brik, welke af en aan bleef houden en signaal maakte. Het was de later zoo veelbesproken „Caribou", prijs van de „Damas Argentinas".

Ongetwijfeld op van den wal bekomen orders zeilde de brik naar Saba verder, met een Statiaanschen loods aan boord. Het schip werd onmiddellijk gevolgd door den ons bekenden *Chs Mussenden*, in een Amerikaanschen schoener, welke zeer waarschijnlijk bestemd was om de lading van de „Caribou" over te nemen en naar elders te vervoeren ten verkoop, al heeft *Mussenden* dan ook later getracht een draai aan de zaak te geven.

Zoogenaamd bij toeval ontdekte *M.* dat er op Saba een prijsschip, lag dat vermoedelijk noch Spaansch, noch Portugeesch, noch Braziliaansch was; hij ging ijlings naar Sint Eustatius terug en deelde zijn bevinding aan den waarn. commandeur *Richardson* mede. Deze laatste zond *M.* direct weder naar Saba terug, met orders aan den vice commandeur aldaar, *E. Beaks*, een onderzoek in te stellen en, bij verdenking, de brik naar Sint Eustatius op te zenden. *Beaks* intusschen had reeds lont geroken en beslag op het schip gelegd, als door de equipage geabandonneerd; den 17den kwam de „Caribou", d.w.z. het schip dat de „Caribou" zou blij-

ken te zijn, op Sint Eustatius aan, waar direct begonnen werd met de lossing der lading, met de bedoeling dat deze laatste, zoowel als de brik zelf, verkocht zou worden, ten bate van wie of wien het zou mogen aangaan. Wanneer wij lezen dat de naam, op den spiegel van het schip, hoewel overgeschilderd, nog leesbaar was, dat vastgesteld kon worden de naam van den kapitein (*Finlay Cook*), de haven waar de brik thuisbehoorde (Liverpool), de Engelsche herkomst der lading — en nog het een en ander meer, dan doet zich wel even de vraag voor of men niet verstandiger gehandeld zou hebben met de dichtstbijzijnde Britsche militaire autoriteit te waarschuwen.

Deze laatste evenwel, de commander in chief within the Government of Saint Christopher, Nevis, Anguilla and the Virgin Islands, was spoedig op de hoogte, vermoedelijk omdat het Amerikaansche vaartuig, dat aangenomen was om de lading van Saba naar Sint Thomas te vervoeren, toen het voor dit doel niet meer noodig was naar Sint Barts gezeild was; berichten reisden snel van het eene eilandje naar het andere. Althans, op 20 Augustus schreef de commander i.ch. aan *Richardson*, dat men op Sint Kitts vernomen had van Sint Barts dat er op Saba een vermoedelijk geroofd Engelsch schip zou liggen ;dit zou zijn de „Aurora" van Londen, een vaartuig dat later nog genoemd zal worden. De brief aan den waarn. commandeur van Sint Eustatius werd overgebracht door den luitenant-kolonel, aide de camp van den commander i.ch., *Thomas Harper*, die opdracht had de prijs te reclameeren en zich tevens alle zich aan boord bevindende Britsche onderdanen te laten uitleveren. Er bestond vrees dat de kapitein met zijn gezin en alle overige opvarenden der prijs door de zeeroovers vermoord zouden zijn.

Harper, die op Sint Eustatius spoedig de identiteit van de „Caribou" kon vaststellen, ging tegenover de autoriteiten van het eiland wel erg op het hooge paard zitten; niet geheel ten onrechte echter verweet hij hun, geen enkele poging te hebben aangewend om iets van het lot der opvarenden van het schip te weten te komen. Hij rapporteerde aan zijn chef dat alle weldenkende inwoners van Sint Eustatius van hun verontwaardiging hadden blijk gegeven en hem de personen hadden aangewezen die geregeld met de Zuidamerikaansche kapers relaties onderhielden. In de kleine Statiaansche samenleving bestond natuurlijk veel haat en nijd; afgunst en achterklap hadden er steeds welig getierd.

Richardson intusschen liet zich niet direct intimideeren; vol-

gens hem was de kwestie er een voor den raad, op welks beslissingen hij geen meerderen invloed had dan dien welken zijn functie als voorzitter hem verleende. Besloten was dat de lading gelost zou worden en het verzoek van *Harper* die lossing te staken werd afgewezen.

Het Statiaansche gouvernement nam het niet zoo onjuiste standpunt in, dat het bewijs van den zeeroof geenszins geleverd was, noch dat van den Britschen eigendom — en dat in ieder geval de plaatselijke overheid er voor te zorgen had dat de rechten der eventueele belanghebbenden in het oog gehouden werden. Wel een verschil met de houding van *Van Spengler* van indertijd, toen de Colombiaansche regeering de stelling poneerde dat zij de verantwoordelijke autoriteit was voor de handelingen harer kapers!

Veel werd er geharreward over de vraag of de brik al dan niet als op Saba geabandonneerd beschouwd moest worden en bergloon verschuldigd was aan hen die zich het schip en de lading aangetrokken hadden, of aan het Statiaansche gouvernement een vergoeding toekwam wegens de actie tot behoud van schip en lading voor de rechtmatige eigenaars, enz.

Ten slotte kwam men tot een compromis; een deel der lading, tot een derde der waarde, zou achtergehouden worden tot dekking van eventueel bergloon — en kosten, gemaakt voordat de „Caribou" als Britsch eigendom gereclameerd was. Het gouvernement van Sint Eustatius en *Harper* benoemden ieder een vertegenwoordiger, voor het vaststellen der waarden; het schip en het restant der lading zouden aan laatstgenoemde uitgeleverd worden.

Krachtige protesten werden van Engelsche zijde ingebracht evenwel tegen het door het Statiaansche gouvernement ingenomen standpunt, dat in strijd geacht werd met de Engelsch-Nederlandsche verdragen van vriendschap en met het volkenrecht. *Harper* trachtte van den gouvernements secretaris *Th. G. Groebe*, den lateren tijdelijken gezaghebber van Sint Eustatius en Saba (1836–1837), gedaan te krijgen dat deze, in zijn kwaliteit van notaris, een acte zou opmaken van het formeele protest, wat deze laatste weigerde, als liggende niet op zijn weg; een andere notaris echter was er niet op Sint Eustatius.

Richardson beloofde moeite te zullen doen om nadere bijzonderheden aangaande het geval-Caribou te weten te komen; wat de beschikking betreft over de achtergehouden lading zou hij de beslissing overlaten aan den gouverneur generaal te Paramaribo.

Intusschen had zich de vraag voorgedaan, of de „Caribou" wel veilig was op Sint Eustatius; het bericht dat zich in de buurt van het eiland verdachte vaartuigen ophielden was zelfs tot Sint Kitts doorgedrongen, waar men speciaal één schip had waargenomen, dat wel eens de capteur der prijs kon zijn en hetzij deze laatste van de reede van Sint Eustatius zou willen wegvoeren, dan wel haar op weg naar Sint Kitts terugnemen. Militaire bewaking werd door *Richardson* geweigerd, wegens de geringe sterkte van het Statiaansche garnizoen, maar hij stelde eenige geweren met ammunitie ter beschikking van den Engelschen marineluitenant, die met enkele manschappen van Sint Kitts gekomen was, om het schip daarheen te verzeilen.

In den ochtend van 27 Augustus vertrok eindelijk de „Caribou" van Sint Eustatius; spoedig kwam men Hs Br. Ms packet tegen, door den commander i.ch. ter convoyeering van Sint Kitts uitgezonden — en des middags kwam men veilig ter reede van Basseterre aan. *Harper* en de marineluitenant mochten tevredenheidsbetuigingen in ontvangst nemen van den commander in chief, wegens de diensten bewezen in het belang der beteugeling van den zeeroof.

Een tweede prijs van de „Damas Argentinas" intusschen was op 23 Augustus op Sint Eustatius aangekomen, een brik welke blijken zou van Fransche nationaliteit te zijn en „Bravando" te heeten; de omstandigheden waren van dien aard, dat *Richardson* het vaartuig niet wilde toelaten. Of de lading desniettemin niet toch (clandestien) gelost is, valt niet met zekerheid te zeggen; in ieder geval echter liet de prijsbemanning buiten de Statiaansche reede het schip zinken en vertrok met een achteropgezonden Amerikaansch vaartuig, blijkbaar naar Sint Maarten.

(Slot volgt).

DE LOOPBAAN VAN KRAYENHOFF VAN WICKERA IN SURINAME

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

Cornelis Batavus Krayenhoff van Wickera werd 31 December 1794 te Amsterdam geboren uit het huwelijk van Cornelis en Anna Elisabeth Koning. Toen hij den leeftijd van 17 jaar had bereikt, nam hij, op 12 Maart 1812, als soldaat dienst bij de Garde Soldée te Amsterdam. Nederland was sedert 9 Juli 1810 bij Frankrijk ingelijfd. Krayenhoff werd 13 Mei van het volgend jaar tot korporaal bevorderd. Nederlands bevrijding was weldra op handen, en in November 1813 maakten de Kozakken hem krijgsgevangen, toen zij in verschillende provincien van ons land aan deze bevrijding medehielpen.

Na zijn invrijheidsstelling werd hij in December 1813 tot sergeant bij het Bataljon der Infanterie van Linie no. 13 bevorderd.

Als 19-jarige sergeant deelnemend aan den slag bij Waterloo, onderscheidde hij zich dusdanig, dat hij bij koninklijk besluit van 17 Augustus 1815 no. 77 tot ridder 4de klasse in de Militaire Willemsorde werd benoemd, welk eereteeken 30 April van dat jaar door Willem I was ingesteld.

Vier jaar later, op 28 Juli 1817, werd hij tot sergeant majoor, en in September 1820 tot adjudant-onderofficier bevorderd. Zijn officiersrang bereikte hij, toen hij op 16 Augustus 1822 tot 2de luitenant bij de 9de afdeeling infanterie werd benoemd.

Hij meldde zich in 1827 aan om naar Suriname te worden gezonden, waar hij 6 Juli van dat jaar werd ingedeeld bij het Bataljon Jagers no. 27. Thans ving voor den jongen officier en ridder zijn loopbaan in zijn tweede vaderland aan, waar hij op 66-jarigen leeftijd kwam te overlijden.

Een jaar na zijn aankomst maakte hij plannen om in het huwelijk te treden met Barbara Geertruida Wolff, die 21 Maart 1825 uit Amsterdam in Suriname was aangekomen in gezelschap van

eenige familieleden van mr. J. A. Swaen [1]). Zij was een dochter van de weduwe D. Wolff [2]), vóór haar huwelijk Margaretha Johanna Juliaans, op 28 Mei 1767 te Utrecht gedoopt. Na het overlijden van den heer Wolff trad zij voor de tweede maal in het huwelijk met mr. Johannes Aleydus Swaen.

In het huwelijksregister 1824–1835 van Suriname lezen wij de volgende inschrijving:

Op heden den 1 Augustus 1828 zyn ten overstaan van den Weled. Gestr. Heer President van het Gemeentebestuur der Kolonie Suriname,

---

[1]) Mr. Johannes Aleydus Swaen, planter in Demerary, eigenaar van de plantage Poederoyen aldaar, geboren 17 Februari 1774, overleden te Paramaribo 21 November 1820. Hij vertrok van Demerary en vestigde zich in Suriname. In het register van aangekomen passagiers in Suriname 1816–1825 staat vermeld, dat mr. Swaen en gezin op 14 October 1816 met het schip „De Goede Verwachting" van Amsterdam in Suriname is aangekomen. Met den heer J. C. Wolff Juliaans, zijn stiefzoon, legde hij de plantage „Aleyda" in het district Cottica aan, een suikerplantage van 1000 akkers, gelegen tusschen „Carelsburg" en „Langmoedigheid". Volgens de Surinaamsche Almanak van 1821, blz. 45, waren daarvan in genoemd jaar eigenaars: Wed. Bedloo geboren Meyer, J. de Boer, J. J. Bronovo n. ux, G. A. Entink n. Ux, Wed. Roux geboren Bedloo, J. A. Swaen n. ux en M. A Wolff. In Demerary woonde nog Anthony Peter Swaen, raad van Justitie, gehuwd met Maria Wossinck. Hun zoon Ernst Sigismund werd 15 April 1801 in Demerary geboren.

[2]) Een zoon uit haar eerste huwelijk, Cornelis Johannes, in 1796 te Utrecht geboren, noemde zich Wolff Juliaans, vestigde zich in Suriname, waar hij planter werd. Hij overleed ongehuwd op 17 Januari 1857 in het huis Saramaccastraat L.E. no. 34. In het district Saramacca was Wolff Juliaans, die ook diaken van Herv. gemeente was, burgerkapitein. Over diens „verregaande slegte Orde en Slordigheid" in de behandeling van zaken in de divisie raadplege men de notulen van het verhandelde en geresolveerde in de vergadering van den Kolonialen raad van 8 Maart en 10 Mei 1836. Ofschoon de heemraad van het district voorstelde hem te ontslaan, omdat hij ook „wegens voortdurende ongesteldheid of andere oorzaken, niet in staat is de aangelegenheden der divisie naar behooren waar te nemen" werd hieraan geen gevolg gegeven, maar werd hij ernstig aangemaand „zich voor het vervolg meer toe te leggen op de stipte volbrenging zijner ambtspligten en bekomen orders van den Heemraad". De meerderheid van de leden van den raad schreef de gepleegde verzuimen „meer toe aan negligentie en toevallige omstandigheden dan aan kwaden wil". „En aangezien de betrekking van burgerkapitein zoo moeylyk te vervullen is,, zeggen de notulen — „terwyl het ontslag van eenen uithoofde van verzuimenissen wel ligt aanleiding aan anderen zoude kunnen geven om ook zich daaraan schuldig te maken, ten einde zoodoende ontslagen te raken van eene betrekking waaraan veelvuldige moeyelyke en onaangename werkzaamheden verbonden zyn", was men tegen ontslag.

door my ondergeteekende tweede kommies, na behoorlyke afvraging in den huwelyken staat aangeteekend:

Den Weled.Gestr. Heer Cornelis Batavus Krayenhoff van Wickera, tweede luitenant by het Batt. Jagers No. 27, jongeman, oud 34 jaren, geboren te Amsterdam, met Mej. Barbara Geertruida Wolff, jongedochter, oud 31 jaren, geboren te Utrecht en beide van de Herv. gemeente.

Overleggende eene resolutie van Z.E. den Heere Schout by Nacht, Gouverneur-Generaal over de gezamenlyke Nederlandsche W.I. Bezittingen dd 5 Juni ll. waaruit consteert dat door Z.E. den Kommissaris-Generaal van Z.M. voor de W.I. Bezittingen aan den Bruidegom verlof is verleend tot het aangaan van een wettig huwelyk, alsmede eene resolutie van gemelde Z.E. den Heere Gouverneur-Generaal dd 28 July 11, waarby aan de comparanten dispensatie volgens de tyd van inwoning is verleend.

Actum Paramaribo dat. ut supra.
In kennisse van my

G. A. Röhnisch Scheper
2de Commies,

L. S. Slengaarde
President.

Certificeere, dat de Huwelyksvoltrekking (tengevolge de hiernevenstaande aanteekening dd 1 Augustus) geen plaats heeft kunnen hebben uit hoofde dat de Bruid Mejuffrouw Barbara Geertruida Wolff op den tienden dezer maand is overleden.

Actum Paramaribo, den 17 Augustus 1828.

G. A. Röhnisch Scheper
2de Commies.

Uit het huwelijk van mr. Swaen met de weduwe Wolff werd een dochter geboren [1]) Theodora Aleyda, die als achttienjarige met hetzelfde schip als Barbara Wolff met haar moeder van Amsterdam in Suriname terugkwam. Toen nu Krayenhoff van Wickera opnieuw huwelijksplannen koesterde, viel zijn oog op haar, en hij trad met deze, in 1807 op „Poederoyen" in Demerary geboren, 12 jaar jongere dochter van mr. Swaen in het huwelijk. Den 25sten September 1829 had de aanteekening plaats, waarbij de bruidegom een extract van den minister voor de Marine en van Koloniën van 6 Juli L.K. no. 79 overlegde, zoowel als de resolutie van den gouverneur-generaal van den 30sten Juli no. 380, waarbij tot het huwelijk toestemming gegeven werd; de bruid legde de toestemming van mevrouw de weduwe Swaen over. Mr. Swaen, die gelijk gezegd, toen reeds overleden was, ligt

---

[1]) Een zoon Jan Aleydus Swaen, in 1803 te Nijmegen geboren, overleed te Paramaribo in het huis Combé No. 108/109 op 1 Mei 1831, en een andere zoon L. A. Swaen op 10 September 1827.

begraven op zijn plantage „Katwijk" in het district Beneden-Commewyne [1]).

Ofschoon het huwelijk op 7 October was vastgesteld, werd het tengevolge van ongesteldheid van den bruidegom eerst 11 November 1828 voltrokken [2]).

Nadat Krayenhoff van Wickera tot 1ste luitenant was bevorderd, benoemde de gouverneur-generaal hem tot landdrost in het Nederdistrict Nickerie, in verband met de schorsing van den toenmaligen functionaris D. Boonen. Krayenhoff werd provisioneel op 4 Juli 1838 met de waarneming van dit ambt belast op een traktement van *f* 2000, benevens de toelage van *f* 20 's maands voor de directie van het genie-departement. Tevens werd hij president van den raad van hoofdingelanden [3]).

Wij zien hem in 1839 als kapitein genoemd en in die hoedanigheid veel voldoening geven, blijkende uit de resolutie van den gouverneur-generaal van 30 November 1842 no. 1611, waarbij hij dank voor zijn ijver en de belangstelling in zijn militaire functie ontving [4]). Deze resolutie luidde:

Gelezen hebbende eene missive van den Majoor der Artillerie T. L. de Casembroot, dd 22 November 11, no. 278,

Daarby inzendende het rapport van de door ZynEdgestr. tengevolge der Gouvernements order van 19 October tevoren no. 211 gehouden inspectie der posten langs het cordon van binnenlandsche defensie, met voorstel wyders om tot bevordering van de dienst en ter aanmoediging, den kapitein Krayenhoff van Wickera de tevredenheid van den Gouverneur-Generaal te betuigen voor den yver en de belangstelling, waarmede hy de aan hem opgedragen werkzaamheden van het Geniedepartement op den linkervleugel van het cordon waarneemt;

Gelet... enz.

---

[1]) De grafzerken van Swaen en echtgenoote heb ik op de plantage „Katwyk" onder den vloer van een loods aangetroffen. Zij vermelden het volgende: „Mr. Johannes Aleydus Swaen V.H. Heer van Poederoyen, geboren den 17e February 1774, overleden den 21 e November 1820, voerende zestien kwartieren" en „Rustplaats van wyle vrouwe Margaretha Johanna Swaen gebooren Juliaans, overleden 27 July 1843 in den ouderdom van 76 jaar". Zij was te Paramaribo overleden in het huis 1ste Buitenwijk no. 37 en op plantage begraven.

[2]) Krayenhoff van Wickera en bruid gaven per brief van 11 November 1829 van hun voorgenomen huwelijk kennis aan mr. E. S. Swaen, wonende op de hofstede „Amstelrust" bij Ouderkerk aan den Amstel (Archief prof. dr. A. B. E. H. Swaen te Amsterdam).

[3]) Journaal van het verhandelde en geresolveerde by den Gouverneur-Generaal ad interim der Ned. W.I. Bezittingen 4 Juli 1838, no. 693.

[4]) Resolutie van 30 November 1842, no. 1611.

Heeft goedgevonden en verstaan:
a. enz.
b. Aan den Kapitein by het Bataillon Jagers no. 27 Krayenhoff van Wickera, by extract dezes, des Gouverneur-Generaals tevredenheid te betuigen over de gunstige rapporten ten zynen aanzien ontvangen, welke in aanmerking zullen worden genomen en daar waar zulks mogt te pas komen, enz.

In verband met een oogziekte vertrok Krayenhoff van Wickera in 1845 met ziekteverlof naar Nederland. Dit verlof werd verlengd tot 30 April 1846 [1]). Per ,,Prins Willem Frederik Hendrik" keerde hij in April met gezin uit Nederland in Suriname terug [1]).

Twee jaar later werd hij naar Curaçao overgeplaatst, waar hij 13 Maart 1848 in de sterkte werd gebracht en bij Zijner Majesteits besluit van 19 September 1849 no. 52 tot majoor bevorderd. Drie jaar later nam hij ontslag uit den dienst, dat hem bij K.B. van 28 Maart 1856 no. 42 werd verleend.

Zijn hart trok naar Suriname terug. Hij vestigde zich in het district Coronie, zooals het Nederdistrict Nickerie toen werd genoemd. De gouverneur benoemde hem andermaal tot landdrost. Hij bekleedde dit ambt tot 1859, toen hij naar Paramaribo vertrok, waar hij als ambteloos burger tot zijn dood op 8 April 1861 bleef wonen. Hij overleed aldaar in het huis Zwartenhovenbrugstraat L.B. no. 179.

Vóór zijn vertrek naar Curaçao had hij zijn slaaf Johannes vrijgekocht, aan wien bij die gelegenheid van manumissie den naam van Johannes Petrus Krayenburg werd geschonken [3]).

BRONNEN

Krijgsgeschiedkundig Archief te 's-Gravenhage, Archief van Suriname in het Alg. Rijksarchief 's-Gravenhage, familiepapieren van prof. dr. A. E. H. Swaen te Amsterdam.

---

[1]) Journaal van het verhandelde en geresolveerde bij den Gouverneur der kolonie Suriname van 1 April 1846, no. 402.

[2]) Missive van den minister van Koloniën van 25 April 1846, no. 30/66. Resolutie van den gouverneur van 26 Juni 1836, no. 924.

[3]) Bij resolutie van 14 November 1843, no. 1415.

„SNEKI-KOTI"

Inenting tegen den beet van vergiftige slangen

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

Met een gevoel van eerbied en met ontzag neem ik de keurige aflevering van Maart 1930 van dit tijdschrift ter hand. Daarin staat de uitstekend gelijkende beeltenis van Dr. Herman Daniël Benjamins, met een fraai en gevoelig woord, namens de redactie en den uitgever, van Prof. Dr. J. Boeke. Er ligt een kaartje bij, gedagteekend den Haag, 25 Februari 1930, waarop gedrukt is: „Ontvang mijn hartelijken dank voor uw gelukwensch met mijn tachtigsten verjaardag en voor de blijken van vriendelijke waardeering, die den dag voor mij tot een waren feestdag hebben gemaakt". Moet iemand eerst zijn heengegegaan, zoo vraag ik mij af, voor wij het belang van zijn arbeid kunnen overzien en de grootheid ervan kunnen beseffen?

Ik wensch terug te komen op het op blz. 497–512 van den elfden jaargang voorkomend artikel van dr. Benjamins, getiteld: „Sneki-koti, inenting tegen den beet van vergiftige slangen", dat ook al weer getuigt van zijn kennis, zijn weetlust, zijn onpartijdigheid en inspanning om zoo mogelijk de volle waarheid te vinden, zijn waardeering voor het werk van anderen. Eigenlijk zeg ik de volgorde verkeerd en ben ik onvolledig; ik bedoel voorop te stellen het groote hart. Eerst daarna wil ik trachten iemand's waarde te schetsen, door zijn verstandelijke eigenschappen te doen uitkomen.

Men zal in dit tijdschrift, blz. 1–7, jaargang 1932–'33, nog een bijdrage over dit onderwerp vinden van Lou Lichtveld, met den titel: „Een oude getuigenis over de genezing van slangenbeet en aardeten".

Blijkbaar met groote instemming maakt Dr. B. in het laatste gedeelte van zijn artikel melding van de uitspraak van de Britsche

encyclopedie, dat er maar één betrouwbaar middel tegen den beet van vergiftige slangen bestaat, namelijk dat van serumtherapie, en hij vraagt in den slotzin of het de wetenschap ooit gelukken zal middelen tegen dien beet te ontdekken.

Het vraagstuk wordt — al brengt hij het niet verder dan tot een hypothese — op interessante wijze belicht door Dr. Paul Julien, op bl. 149–160 van zijn boek *Kampvuren langs den evenaar, herinneringen aan tien jaar bloedonderzoek in West- en Centraal Afrika* 1940, Eindhoven, Uitgeversmaatschappij „De Pelgrim", een boek, dat ik o.a. om de mededeelingen nopens geheime bonden in handen zou wenschen van degenen, die zich met het onderzoek naar de zeden en gewoonten van de Surinaamsche Boschnegers bezighouden en dat ik uit een oogpunt van algemeene ontwikkeling zou willen aanbevelen voor aanschaffing door de openbare Surinaamsche en Curaçaosche bibliotheken.

Dr. Julien maakte bij de Mendé's met een slangenbezweerder kennis, die vermoedelijk zelf geen Mendé was. Er bevinden zich afstammelingen van Mendé's onder de Surinaamsche Boschnegers. Ik kan mij dadelijk den eentoonigen, weemoedigen, met de majesteit van den tropischen nacht geenszins strijdigen, door eigenaardigen trommelslag begeleiden Boschnegerzang herinneren:

Windekoe... Mendé; ... Windekoe... Mendé..., enz.

De reiziger beschrijft, dat hem de slangen worden getoond. Eenige oogenblikken gebeurde er niets, alleen een opmerkelijke duffe geur verspreidde zich in de hut. Toen rezen geluidloos twee groote donkere slangen tegelijk uit de kist (die een vreemde, uit driehoekige ornamenten bestaande versiering droeg) op. Mijn bedienden weken tot aan de deur terug, en ook ik ging een schrede achteruit, want de slangen, die zacht wiegend zich boven de kist verhieven, behoorden tot de gevaarlijkste van geheel Afrika. De eene was een zwarte mamba, ongeveer twee meter lang, door haar kwaadaardigheid, haar geconcentreerd gif en haar uiterst snelle wijze van aanvallen waarschijnlijk de meest redoutabele gifslang der geheele wereld. De ander, die iets kleiner was, bleek een zwartkraag-naja te zijn, een Afrikaansche cobra dus, die misschien wat trager in den aanval is dan de verschrikkelijke mamba, maar welker beet evenzeer doodelijk is.

Het houden van den bezweringsdans wordt op den volgenden morgen bepaald. De kleeding van den bezweerder is dan geheel anders; om zijn bonten lendendoek is een merkwaardige versierde

gordel aangebracht, die afgezet is met strooken van leer en strooken van apenhuid. Om zijn kuiten had hij een groot aantal dansschellen gebonden, die bij elke schrede rinkelden. Nog vóór de zon opging, had zich het grootste deel van het dorp aan den boschrand verzameld, en verhief zich een wilde muziek. Trommen en tamtams raasden als bezetenen.

Ik sla zijn spannende beschrijving van den dans en van de bewegingen van de slangen over, tot het oogenblik, dat een slang trachtte den bezweerder aan te vallen, terwijl het lawaai tot een waanzinnige hoogte steeg. Bliksemsnel pakte hij de medicijnflesch en smeerde van den inhoud op zijn armen en gezicht, waarna ook zijn angstige leerling, haast nog een kind, dat gedwongen werd een cobra met opgezwollen hals, aan te grijpen, ook aldus met de medicijn behandeld werd. De woede van de slang was nu tot een hoogtepunt gestegen en toen het dier met wijd geopenden bek uitviel, greep de bezweerder het achter den kop, drukte den gapenden bek op zijn naakten arm, rukte de slang los, liet het dier weer aanvallen en zich vastbijten, waarna hij het ten slotte met een wild gebaar van zich afslingerde. Een adept ving het op.

Hij was gebeten. Vier diepe groeven hadden de giftanden in zijn arm gekerfd. Had hij de slang niet weggerukt, dan waren het waarschijnlijk ronde bijtwonden gebleven, maar nu waren ze tot sneden verlengd. Langzaam druppelde wat bloed naar beneden.

De muziek, die eenige oogenblikken gezwegen had, hernam nu haar dreunend rhythme, terwijl de bezweerder den dans hervatte. Met ijzige kalmte bestreek hij al dansende de gewonde plek met de medicijn uit de flesch.

Ik lette scherp op wat nu gebeurde. De behandeling bleek zeer oppervlakkig te zijn. De wonden waren nauwelijks of in 't geheel niet door de medicijn geraakt. Toen hij met deze verzorging klaar was, waarbij de wonden zelf noch uitgezogen, noch op eenige wijze geopend werden, gaf hij den spelers een teeken,en onmiddellijk zweeg de muziek. Daarop kwam een der adepten naar mij toe en zei:

„Als de slang U bijt, sterft U. Fili (de slangenbezweerder) is gebeten en sterft niet".

Ik kwam naderbij, want ik wilde zekerheid hebben, dat de man inderdaad door de gifslang gebeten was, dus dat ik hier niet te maken had met een gifslang waarvan de tanden waren uitgetrokken, zooals zoo dikwijls in Britsch-Indië gebeurt, waar

de giftanden dan vervangen worden door ivoren stiften, voorzien van kleine mesjes, om bij de toeschouwers den indruk te wekken dat een werkelijke beet heeft plaats gehad.

„Heeft de slang zijn tanden nog?" vroeg ik dus.

Het antwoord was verrassend. Zonder een woord te zeggen maakte Fili de kist weer open, greep de cobra eruit, en reikte mij de slang, die nu als verdoofd scheen, toe, met het verzoek het dier zelf te onderzoeken. Ik week vanzelfsprekend achteruit, maar de danser had reeds het mes gegrepen en brak den bek van de slang open, waarbij het dier zich hevig verzette. Onmiddellijk sprongen twee groote giftanden naar voren. Er kon dus geen twijfel zijn: de tanden waren aanwezig.

Des avonds vertrok Fili, uitgeleide gedaan door het gansche dorp. De beet van een der gevaarlijkste slangen van de geheele wereld had blijkbaar niet den minsten invloed op hem gehad. Zijn pols was niet versneld en in geen enkel opzicht maakte hij den indruk ook maar eenigszins onwel te zijn. Mijn aanbod zijn wonden tegen mogelijk infectiegevaar te verbinden, wees hij koel van de hand, en het verkoopen van de medicijn weigerde hij rustig, doch beslist. Dr. J. kwam slechts te weten, dat het middel voornamelijk uit palmolie bestond en dat bij de bereiding van het medicijn verschillende bladeren (planten) gebezigd worden.

Welke verklaring, vraagt dr. J., kan men nu voor dit feit geven? Hij had gelegenheid het gebeurde van zeer nabij op een film vast te leggen, zoodat hij later het geheele verloop van de gebeurtenis nogmaals nauwkeurig kon volgen, waarbij zich inderdaad geen enkele twijfel voordoet aan de realiteit van de waarneming, dat Fili door de slang meermalen gebeten werd. Dat de medicijn eenige ontgiftende werking kan hebben gehad, acht dr. J., „natuurlijk geheel uitgesloten". Een geïnjecteerde stof is binnen enkele tientallen seconden, uiterlijk binnen weinige minuten, reeds door den bloedstroom door het lichaam verspreid, zoodat een uitwendig toegepast middel — gesteld dat het ontgiftende werking zou bezitten — zeker te laat komt, aangezien het zeer langen tijd vordert voor het in noemenswaardige mate opgenomen is.

Aannemende, vervolgt dr. J., dat hier geen werkelijke magie in het spel was, blijft ons dus slechts de onontkoombare conclusie over, dat de man zelfs voor groote hoeveelheden cobragif ongevoelig moet zijn geweest.

Hoe kan deze immuniteit verkregen worden?

Het antwoord hierop kan slechts luiden: door langzame ge-

wenning, te beginnen met kleine giften. Het is dr. J. niet gelukt hierover gegevens te verzamelen, hetgeen ook geen wonder is, want juist in deze ongevoeligmaking schuilt het geheim van het vak, dat een bezweerder, die zich door niet-ontwapende slangen laat bijten, onder geen beding prijs geeft, en alleen aan zijn discipelen — natuurlijk tegen overeenkomstige betaling! — onthult, wanneer hem dat goeddunkt. Vermoedelijk echter begint men met het inwrijven van kleine hoeveelheden slangengif in zeer lichte, ondiepe huidwonden, bijvoorbeeld in oppervlakkige ontvellingen. Nadat de reactie, die ongetwijfeld heftig zal zijn, voorbij en de patiënt hersteld is, volgt een nieuwe grootere doseering, totdat ten slotte de bezweerder in zijn lichaam zooveel anti-stoffen heeft opgehoopt, dat een directe beet van de slang zonder levensgevaar kan worden verdragen.

Dit alles is volgens dr. Julien natuurlijk louter hypothese, maar hij ziet geen mogelijkheid om dit met zekerheid vastgestelde feit langs een anderen natuurlijken weg te verklaren.

Ik meen in alle bescheidenheid mijn indruk over de mededeeling van dr. Julien te mogen zeggen. Ik houd zijn conclusie geenszins voor een hypothese maar voor een juiste gevolgtrekking en ik kan niet gelooven aan de door hem genoemde mogelijkheid van magie. Ik acht het niet onwaarschijnlijk, dat het in Suriname, zoowel onder „tooverdokters" onder de beschaafde negerbevolking, als onder wisimannen bij de Boschnegers, en onder medicijnmannen bij de Indianen bekend is, dat op de door dr. Julien aangegeven wijze immuniteit tegen den beet van vergiftige slangen kan worden verkregen. Het door dr. Benjamins medegedeelde omtrent een in het bijzijn van Prof. Dr. K. Martin genomen proef verschijnt dan in een ander licht. Het komt mij voorts voor, dat Prof. Dr. W. Joest destijds door een zekeren Van Tol is te pakken genomen (naar hetgeen dr. B. over dit geval heeft medegedeeld). Van Tol kan, min of meer te goeder trouw, zijn middel hebben verkocht, maar de belangrijke immuniteit (volgens de door dr. J. aangegeven methode?) hebben verzwegen.

Ik bezit een in 1896 bij gelegenheid van een gerechtelijk onderzoek in het district Coronie door den districts-commissaris, den heer Ruys, in beslag genomen en mij afgestaan zakboekje, waarin, in het negerengelsch, eenige toover- en geneesmiddelen zijn geschreven. Het werd gevonden bij een inwoner, die door de bevolking „kapitein" genoemd werd, en die, naar ik vermoed, bij haar een zeker aanzien genoot. Het is mogelijk, dat de toen

aanhangige zaak betrof de toezending door negen inwoners, die zich noemden: uw negen slaven, die grond „van U kochten van de plantage Friendship, van een overigens anoniemen dreigbrief, zijnde bedreiging met den dood, waarbij was ingesloten een pakje met kort geknipt hoofdhaar, aan een grondbezitster, die in een naburig district woonde. Ik heb over dit zakboekje mededeelingen gedaan op het Americanisten Congres in 1908 te Weenen gehouden, *Verhandlungen*, Zweite Hälfte, blz. 532–537. Er staan wel voorschriften in over inenting (door sneedjes met een mes in de huid op bepaalde plaatsen) en een algemeen inentingsvoorschrift aan het slot, doch over slangengift wordt er niet in gerept. Een middel tegen verslaafdheid aan sterken drank heb ik uit het boekje reeds gepubliceerd in het *Internationales Archiv für Ethnographie*, 1898, blz. 69.

Ik zal mij met de Redactie van dit tijdschrift beraden, of publicatie van den dreigbrief en van de middelen in het zakboekje uit een oogpunt van folklore van genoeg belang is.

Tot slot een persoonlijke herinnering. Reeds in 1892 werd mij in Suriname door een vriendelijken neger, dien ik op mijn wandelingen naar Combé nabij Paramaribo ontmoette, aangeboden mij tegen den beet van giftige slangen in te enten. Ik raadpleegde over dat voorstel mijn vaders vriend, tevens mijn mentor en goedhartigen en gullen gastheer Mr. C. J. Heylidij, doch deze zeide, na eenig nadenken: „Neen, ik zou dergelijk inentingsgoedje niet in mijn lichaam willen hebben". Vandaar, dat ik heb afgezien van inenting met een dergelijk middel.

Naschrift.

Uit de bovenstaande mededeelingen over de vermoedelijk groote waarde van inenting tegen den beet van giftige slangen, door of onder een Afrikaansch volk toegepast, en naar alle waarschijnlijkheid door Afrikanen in de vroegste tijden reeds door waarneming en overleg ontdekt, volgt, dat het diep-ingewortelde volksgeloof van Sneki-koti in Suriname wel degelijk op goede gronden en op in Suriname opgedane ervaring heeft berust. Er zit achter een volks-overtuiging gewoonlijk meer dan men denkt. Ik denk aan den slotzin van een Soesa-liedje: *Bika mengre bere diepie*, waarvan de vertaling is: Want negers zijn geheimzinnig, zij denken meer na, en weten meer dan men vermoedt.

Dat het echter den tegenwoordigen Koti-dokters in Suriname zou gelukt zijn de Afrikaansche middelen in hun uitwerking

blijvend te evenaren staat echter m.i. niet vast; terwille van de zekerheid in een zaak, waarbij het immers om leven of dood kan gaan, zou men naar mij dunkt in ieder geval aan de toepassing van de sera van de medische wetenschap de voorkeur moeten geven. Het doen van inentingen door personen, die de gevaren van wond-infectie, b.v. door de tetanus-bacil, niet kennen, moet ten sterkste worden ontraden. Bij het maken van de bovenstaande gevolgtrekkingen heb ik rekening gehouden met hetgeen Dr. H. D. Benjamins over het onderwerp heeft opgemerkt in dit tijdschrift, j. 13, deel 14, blz. 1–12 en 317–324.

Gaarne maak ik melding van den arbeid in dit tijdschrift, j. 12, deel 13 (1931) door den heer Lichtveld op blz. 49–52 aan deze zaak besteed om te betoogen, dat het Surinaamsche volksgeloof van Sneki-koti uit Afrika stamt. Zijn betoog is onwederlegbaar.

ZUIDAMERIKAANSCHE PIRATERIE

EN ONZE BOVENWINDSCHE EILANDEN VOOR VIJF KWART EEUW

III (*Slot*)

DOOR

W. R. MENKMAN

Op Sint Kitts was men niet tevreden met het succes, in zake de „Caribou" behaald; de commander i.ch. bleef aandringen op intrekking van den eisch tot bergloon en op uitlevering der achtergehouden lading. Genoemde Engelsche autoriteit ging zelfs verder; aan den commandant, *George Lloyd*, van een op weg naar Jamaica te Basseterre aangekomen sloop of war, Hs Br. Ms „Victor", vroeg hij assistentie om de Caribou-aangelegenheid tot klaarheid te brengen. De „Victor", met den luitenant-kolonel *Harper* aan boord, kwam 4 September op Saba aan, waar men den vice commandeur niet aantrof, omdat deze zich naar Sint Eustatius begeven had, maar waar men desniettemin links en rechts informaties inwon, o.a. de overtuiging opdeed dat de „Caribou" geenszins geabandonneerd was. Daarna op Sint Eustatius aangekomen, om het restant der lading op te eischen, had men een gesprek met *Richardson*, aan wien men o.a. de vraag stelde of toegestaan kon worden dat de Engelsche marine op Saba schepen zou aanhouden; de waarn. commandeur antwoordde, eenigszins aarzelend, dat hij dat niet zou kunnen beletten, maar dat de Engelschen zelf de verantwoordelijkheid zouden dragen.

Eigenlijk onverrichter zake — uitlevering van het restant der lading van de „Caribou" was opnieuw geweigerd — vertrok de „Victor" 6 September weder, voor de terugreis naar Sint Kitts. Ongeveer halfweg kwam men een schoener tegen, met veel volk aan boord en blijkbaar met den wil naar Sint Eustatius; een stopschot van den Engelscheman werd beantwoord met het hijschen der Nederlandsche vlag, waarop van verdere actie afgezien werd. Blijkbaar echter hield captain *Lloyd* den schoener in het oog,

welke laatste op Sint Eustatius ten anker kwam, na de Nederlandsche vlag door de Buenosairiaansche vervangen en signalen met den wal gewisseld te hebben. Het was de „Damas Argentinas", nog altijd onder *Buysan*, een jonge man, die wellicht den ernst van zijn toestand niet inzag, anders zou hij wel getracht hebben de „Victor" te ontzeilen en niet op de reede van Sint Eustatius zijn binnengeloopen.
B. was de derde kapitein van den kaper; de bevelhebber die indertijd het vaartuig van Baltimore naar West Indië overgebracht had was later vervangen door een anderen Amerikaan, een der passagiers die met de „Damas", toen nog „Bolívar", medegekomen waren.

Lloyd eischte de „Damas" op; hij had dit schip op zee aangehouden, maar het uit respect voor de ten onrechte vertoonde Nederlandsche vlag verder laten gaan. *Richardson* wist eerst niet goed wat te doen; na den raad gehoord te hebben evenwel besloot hij aan het verlangen van den Engelschen marine-officier — en den luitenant-kolonel *Harper* — te voldoen. *Buysan* erkende dat hij de als van Engelsche nationaliteit veronderstelde brik op zijn laatsten kruistocht genomen had, maar beweerde dat het, blijkens aan boord gevonden papieren, een Portugeesch schip was. De neming was niet in het journaal van de „Damas" vermeld; zij werd er thans nog in opgenomen, zooals later verklaard zou worden op instigatie van den Statiaanschen havenmeester, *Corn. de Wever*, wat deze laatste echter ontkend heeft. De andere prijs, de „Bravando" was door *Richardson* gehouden voor een Brazilaansch schip; het zou een copie der commissie van de „Damas Argentinas" aan boord gehad hebben.

De kaper werd zonder voorbehoud aan den commandant van de „Victor" uitgeleverd, welke laatste, met de kaperbemanning als gevangenen aan boord, 8 September 1828 ter reede van Basseterre (Sint Kitts) aankwam; de zeeroovers werden op dien dag en den volgenden, in twee groepen, door een bataljon „militia", onder commando van *Harper*, naar de gevangenis overgebracht.

Een deel der bemanning van de „Damas" zou elders terechtstaan. De prijsbemanning van de „Caribou" was niet, zooals de vice commandeur had voorgegeven te meenen, direct in een boot van Saba vertrokken, maar eenige dagen op het eiland gebleven; die van de „Bravando" was, zooals wij reeds gezien hebben, op Sint Maarten terecht gekomen. Op laatstgenoemd eiland verkregen op 6 September eenige zeelieden, met Spaansche namen,

paspoorten voor de reis naar Sint Eustatius, van waar zij, wederom met paspoorten van de plaatselijke overheid, naar Sint Thomas verder reisden. Op het Deensche eiland, waar men natuurlijk van de gebeurtenissen kennis gekregen had, werden deze lieden verhoord en, als leden der bemanning van de „Damas Argentinas", wegens zeeroof veroordeeld; of zij ter dood gebracht zijn is mij niet met zekerheid gebleken.

Thans volgt het verhaal van het onderzoek en de berechting der Caribou-zaak op Sint Kitts; het is ontleend aan Details of a Case of Piracy, in the capture of the Brig Carraboo, of Liverpool, Finlay Cook master .... Second Ed. enlarged Saint Christopher; printed by Richard Cable 1828, een pamphlet dat alle officieele gegevens bevat.

Gebleken is ter terechtzitting dat de „Damas" op haar laatsten kruistocht verschillende schepen genomen en geplunderd had, totdat den kaper op 21 Juli 1828, twee honderd mijl van de Canarische Eilanden, twee vaartuigen in handen vielen, de „Caribou" en de „Bravando". Eerstgenoemd schip, dat twee passagiers aan boord had, was van Engelsche nationaliteit; de „Damas" had bij de aanhouding hetzij de Fransche, hetzij de Mexicaansche vlag vertoond. De „Bravando" was een Fransch schip, op reis van Malaga naar Saint Malo, met een lading lood.

Men had beide prijzen naar Sint Eustatius gezonden; „de Bravando", met welks lading men natuurlijk niets wist aan te vangen, kreeg den buit uit andere vaartuigen aan boord. Dit zal dus de lading geweest zijn welke clandestien op Sint Eustatius geland zou zijn, voordat men het schip, met de lading lood, buiten de reede liet zinken. Het document, dat op Sint Eustatius ter sprake kwam, was de zeebrief van de „Divino Emperador", een der vroegere prijzen van de „Damas"; het had moeten dienen om de lading van de „Caribou" te dekken, als afkomstig van een Portugeesch schip, op weg van Pará, in Brazilië, naar Lissabon. De ladingpapieren van de Engelsche brik waren overboord geworpen, met uitzondering van captain *Cook's* reisinstructie. Deze laatste gaf als bestemming aan Buenos Aires, n.b. de plaats vanwaar de commissie van de „Damas" gedateerd was, of, wanneer deze haven geblokkeerd mocht zijn door de Brazilianen, Montevideo, in het uiterste geval de Westkust van Zuid Amerika, via Kaap Hoorn. De „Caribou" had ook eenige certificaten aan boord gehad van een Braziliaansch consul in Engeland. Hoewel het schip on-

getwijfeld Engelsch was, had kapitein *Buysan* zich op het standpunt gesteld dat de lading in ieder geval voor een vijandelijke bestemming was aangegeven.

De „Damas Argentinas" had een Buenosairiaansche commissie, zooals wij gezien hebben met een veranderd jaartal, alsmede een instructie van de Regeering der Republiek. Prijzen waren nimmer naar Buenos Aires opgezonden evenwel en ook de kaper zelf was nooit aldaar geweest.

Eenige aan boord van de „Caribou" aangetroffen kostbaarheden waren direct door de bemanning van den kaper — die niet op gage maar op aandeel in den buit diende — overgenomen, waarna de prijs, met een bemanning van acht personen, naar Sint Eustatius was opgezonden, met schriftelijke orders aan den al eerder genoemden Amerikaanschen agent der kaapvaartreederij op dit eiland, de lading ten verkoop te consigneeren aan *Cabot* & *Co* op Sint Thomas. Aangaande het prijsschip zelf was niets bepaald.

De twee passagiers van de „Caribou" en de equipages van de beide prijzen waren aan boord van den kaper gebleven, totdat deze laatste op ongeveer vijf mijl afstand van de Canarische eilanden gekomen was en toen in de groote boot van den Engelschman afgezet; zooals later gebleken is bereikten zij, te zamen twintig personen, zonder ongevallen Lanzarote.

Bij de berechting op Sint Kitts traden twee leden der bemanning van de „Damas" als kroongetuigen op en redden daardoor hun leven; beiden droegen Engelsche namen, de eene was een kwartiermeester, de andere de scheepsdokter, tevens purser and captains clerk, een der personen die in Mei 1828 uit de Ver. Staten op Sint Thomas aangekomen waren (zie vroeger).

Het verslag van het strafproces doet hier en daar denken aan het verhaal dat de schrijver van A high wind in Jamaica (zie vroeger) geeft van de berechting zijner gemoedelijke Westindische zeeroovers. Ook hier had men te doen met delinquenten van vreemde nationaliteit en met een misdrijf buiten de territoriale wateren van eenige mogendheid gepleegd; ook hier bleek niets van ernstige gewelddadigheid tegenover personen. De kwestie der rechterlijke bevoegdheid kwam op Sint Kitts even ter sprake, maar werd door de Grand Jury ter zijde gesteld; de in den roman te berde gebrachte vraag of de Engelsche strafwet wel een omschrijving van het begrip zeeroover gaf, werd echter in zake de „Damas" niet behandeld.

Van de beklaagden was *Buysan*, een jonge man van 29-jarigen leeftijd, die te voren bij de Spaansche marine gediend en daarna aan de slavenvaart deelgenomen had, wel de meest tragische figuur. Hij zeide zijn gevangenen altijd behoorlijk behandeld te hebben en zich geen zeeroover te voelen; bitter beklaagde hij zich over de Amerikaansche reederij van zijn schip, die hem in den waan gebracht had dat zijn Bunosairiaansche commissie hem de bevoegdheid verleende datgene te doen waarvoor hij thans terecht stond — en het lijkt aanvaardbaar dat iemand van zijn intellectueele gesteldheid — hij sprak gebrekkig Engelsch en kon deze taal niet lezen — inderdaad meende te goeder trouw te zijn.

De gouverneur van Sint Kitts heeft later verklaard dat de zaak-Damas in zijn afwezigheid overhaast en niet geheel naar billijkheid behandeld was.

Buysan was afkomstig van het eiland Mallorca en dus Spanjaard; de beide luitenants waren eveneens Spanjaarden, respectievelijk van Bilbao en van Cadix. Van de overige beklaagden waren 19 laatst van Sint Thomas, zes uit Spanje en van de Balearen, twee waren Engelschen, een was een Amerikaan, vier waren Colombianen (respectievelijk van Maracaibo, Puerto Cabello, Coro en Laguaira).

Van de in totaal 39 beklaagden liepen twee als kroongetuigen vrij, vijf werden buiten vervolging gesteld, omdat zij op de Canarische eilanden aangemonsterd waren, na het Caribou-geval, één werd vrijgesproken, omdat hij gedwongen op den kaper dienst gedaan had, drie kregen gratie (een man en twee jongens), onder voorwaarde dat zij tien jaren bij de Engelsche marine zouden dienen; de overige 28 werden ter dood veroordeeld en gehangen, den eersten dag *Buysan* en tien anderen, den tweeden nog tien en den derden weder zeven.

De executie had het gebruikelijke plechtige verloop; de militia van het eiland was, onder commando van *Harper*, onder de wapenen en werd later door den kolonel-commandant, namens den commander in chief, gehuldigd wegens haar houding tijdens den „alarmtoestand". Toen in October het nieuwe zittingsjaar van Council and Assembly geopend werd, hield de commander in chief een redevoering, waarin het zeeroof-proces behandeld werd; sprekers van Board of Council en House of Assembly antwoordden op 6 November.

De „Damas" was intusschen door de „Victor" naar Jamaica overgebracht.

Het zal wel de bedoeling geweest zijn, zooveel mogelijk ruchtbaarheid aan het zeeroof-proces te geven, ter waarschuwing. Dit blijkt niet alleen uit de uitgifte van de Details, onder overheids-auspiciën, maar meer nog uit een „representation", door de Grand Jury voorgelegd aan de Court, later beëedigd en aangeboden aan de Privy Council of Saint Christopher, met de toevoeging dat het aantal kapers met relaties op Sint Eustatius, of met agenten aldaar, elf bedroeg.

Van Nederlandsche zijde volgde hierop de reeds genoemde resolutie van den gouverneur generaal *Cantzlaar* van ongeveer een jaar later; op Sint Thomas reageerde men spoediger en anders. Aan twee firmanten van het huis *Cabo & Co* werd onderhands te kennen gegeven dat zij zich voor eenigen tijd van het eiland te verwijderen hadden en, toen zij aan den wenk gevolg gegeven hadden, werd een premie gesteld op hun aanhouding. Een dezer kooplieden, een geboren Amerikaan, liet een apologie opnemen, onderteekend te Boston 3 Januari 1829, in de Rhode Island Republican van den 15den dier maand en overgenomen in de St Thomae Tidende van 25 Februari, alsmede in de Curaçaosche Courant (in vertaling) van 14 en 21 Maart.

Op Sint Eustatius intusschen bleef *Richardson* voorloopig nog, alleen gesteund door *Cantzlaars* instructie van 19 Juli, met het interim-bewind belast; *Van Raders* zou eerst in November van zijn reis terugkeeren en het bestuur weder op zich nemen.

Op 13 September kwam de brik „Grate-Dao", op 18 September de feloek „San Augustin" op de reede, beide vaartuigen prijzen van den Buenosairiaanschen kaper „Presidente" („Bolívar") het schip van *Almeida*. Getrouw aan de opvatting nopens de instructie van den gouverneur generaal, werd aan deze prijzen, van welke het onbekend bleef welke vlaggen zij voerden of gevoerd hadden, toegestaan zich op Sint Eustatius op te houden en zij bleven dan ook tot den 24sten, toen zij met onbekende bestemming vertrokken. Vastgesteld schijnt te zijn dat deze vaartuigen naar de Roques-eilanden gebracht en aldaar verbrand zijn.

Ook nog in September 1828 werd op Sint Maarten aangehouden en aan een Deensch oorlogsvaartuig uitgeleverd, de schoenerbrik „Ayacucha", welke, zooals wij gezien hebben, aangekocht was door den Buenosairiaanschen vertegenwoordiger, die in Juli op

Sint Eustatius vertoefd had en welke een soort commissie verkregen had van den commandant van de Buenosairiaansche korvet „25 de Mayo", destijds ook op Sint Eustatius aanwezig. Laatstgenoemde commandant had eveneens een commissie uitgegeven voor de „Gavista", reeds in Mei 1828 genoemd als Sint Eustatius en Sint Maarten bezocht hebbend. Van alle drie de genoemde schepen droegen de bevelhebbers Fransche namen; de commandant van de „Ayacucha" wist naar Fransch Saint Martin te ontkomen, toen zijn schip op het Nederlandsche deel des eilands in beslag genomen werd.

Minder goed kwamen eenige leden der equipage van de „Ayacucha" er af, die op Sint Thomas wegens zeeroof veroordeeld werden en waarschijnlijk geëxecuteerd zijn.

Reeds in October 1828 arriveerde op Sint Eustatius wederom een prijs van de „Presidente" (van *Almeida*, maar nu onder een kapitein met Engelschen naam en niet *John Ure*), t.w. de brik „Concacio", gezegd van Braziliaansche nationaliteit te zijn. *Richardson* stond toe dat dit schip tot den 8sten der maand op de reede vertoefde.

Den 10den van dezelfde maand verscheen op Sint Eustatius de „Bolívar" (ex „Presidente"), kapitein *John Ure*, om den 17den weder te vertrekken, naar Curaçao, waar het schip den 20sten aankwam. *Ure's* vroegere prijs, de „Try Again", ex „Coradina", welke wij in Augusus naar Sint Thomas hebben zien vertrekken, om te overwinteren, kwam op 25 October op Sint Eustatius terug en zeilde den nacht daarop weder weg, eveneens naar Curaçao, na den zeepas terug te hebben gegeven; de reis naar Curaçao werd dus zonder identiteitsbewijs ondernomen. De koop was te niet gedaan, als gewoonlijk omdat de kooper niet betalen kon.

Wij moeten ons thans naar Curaçao verplaatsen, waar zoowel de „Bolívar" als de „Coradina" aangehouden werden en *Ure*, alsmede zijn collega *Beazley*, die blijkbaar met hem medevoer, gevangen gezet, de eerste onder verdenking van met een valsche commissie te opereeren.

Ure verklaarde met een mondelinge permissie van *Richardson* van Sint Eustatius vertrokken te zijn en thans op Curaçao te willen repareeren. Brieven aan en van den gevangen kaperkapitein werden onderschept, eenige leden der bemanning van zijn schip en van de „Coradina" werden gehoord, alsmede een

passagier van laatstgenoemd vaartuig. Dat *Ure* zijn nieuwe commissie ook al van den commandant van de „25 de Mayo" bekomen had, hebben wij reeds vernomen; thans ging het echter om de vlaggekwestie. Het lijkt wel zeker dat de „Coradina" onder Nederlandsche vlag op Sint Thomas gelegen had en op 31 October onder de Buenosairiaansche op Curaçao aangekomen was, of onder een welke daarvoor moest doorgaan.

De z.g. kapitein van de „Coradina" was een Duitscher, die echter een aangenomen Engelschen naam voerde; eigenlijk evenwel was het schip gevoerd door den z.g. passagier, een zeeman van Bermuda. Deze laatste had, op verzoek van zekeren *William Anderson* op Sint Eustatius, de zorg voor de navigatie op zich genomen, omdat de Duitsche Engelschman, evenals een Iersche matroos op Sint Thomas aangemonsterd, daartoe niet bekwaam geacht werd. *Anderson* was ook al een dubieuze figuur; hij noemde zich in een brief aan *Ure*: captain 71st. Highlanders en zou op de „Bolívar"–„Presidente" gediend hebben, als commandant der mariniers n.b., tevens victualiemeester.

Eigenlijk viel er op Curaçao tegen *Ure*, zijn kameraad *Beazley* en den Bermudiaanschen kapitein niet zoo heel veel te bewijzen; zij werden door den raad van civiele en crimineele justitie te Willemstad in dato 10 November 1829, dus wel heel lang na dato, veroordeeld tot verbanning voor altoos van het eiland. Een heel wat mildere straf dan die welke verwacht werd door de Engelsche Morning Chronicle van 17 December 1829, bericht overgenomen in de Saint Christopher Adviser van 9 Februari 1820 (No. 1210), n.l. de doodstraf. Behalve andere onjuistheden meende men in Engeland, dat bij de vermeestering van de „Coradina", waarbij, zooals wij gezien hebben, eenige personen gewond waren, het grootste deel der equipage door de zeeroovers vermoord zou zijn, alsmede een bisschop, die als passagier aan boord was. Bij *Lloyds* te Londen was een oproep aangeplakt, waarbij reeders en scheepsgezagvoerders, die met andere wandaden van den kaper in kwestie bekend waren, uitgenoodigd werden tot het doen van aangifte.

Naar Sint Eustatius teruggekeerd vinden wij aldaar de aankomst vermeld, op 26 October 1828, van de „Conde Pamella", een prijs alweder van den kaper „Presidente", het schip van *Almeida*, maar onder denzelfden kapitein als de vorige maal; hoewel voorgegeven werd dat de prijs een Braziliaansch vaartuig zou zijn, werd zij afgewezen, door *Richardson*.

Intusschen was men in Nederland tot het inzicht gekomen, dat de gouverneur generaal *Cantzlaar* behoefte kon hebben aan een adviseur voor de kaapvaart-aangelegenheden en tot dit doel was Zr Ms korvet „Proserpina" naar West Indië uitgezonden, met instructies aan den commandant, den kapitein-luitenant ter Zee *E. B. van den Bosch,* zich ter beschikking van het gouvernement te stellen. Half October had *Van den Bosch* te Paramaribo zijn instructies ontvangen en was hij naar de Bovenwindsche Eilanden afgezeild; de overste begon met op Sint Eustatius en daarna op Sint Kitts en Sint Thomas inlichtingen in te winnen.

In November kwam *Van Raders* van zijn reis terug en kon dus *Richardson* terugtreden.

Op 10 November 1828 arriveerde op Sint Eustatius de Buenosairiaansche kaper „Congreso", een schoener bewapend met vier stukken geschut en bemand met 72 man. Dit schip, dat afgewezen werd, voer onder een in het Spaansch gestelde commissie, uitgegeven door het uitvoerend bewind te Buenos Aires, gedagteekend 2 Januari 1826 en een jaar geldig, derhalve reeds lang verloopen. De houder was een Noord Amerikaan, die van den minister van Marine der Provincias Unidas del Rio de la Plata, een reglement op de kaapvaart, alsmede bijzondere instructies zou hebben ontvangen. Braziliaansche schepen mochten genomen worden, mits niet in neutrale en bevriende havens en alleen voor zoover volgens het volkenrecht wettige prijzen; prijzen konden verkocht worden op den voet van het daaromtrent in de instructies bepaalde.

De houder der commissie werd aanbevolen aan de eigen marinebevelhebbers en koopvaarders, alsmede aan de autoriteiten van bevriende en neutrale staten, onder belofte van reciprociteit. Alle namen, datums enz. in de gedrukte commissie waren met inkt ingevuld; het stuk zal wel in blanco afgegeven zijn.

De schoener „New Ceres", op 14 November 1828 op Sint Eustatius aangekomen, was een vrijbuiter, door een anderen vrijbuiter vermeesterd. Blijkbaar gerechtigd tot het voeren van de Deensche vlag, had men deze op zee vervangen door de Colombiaansche en onder deze laatste achtereenvolgens twee Amerikaansche vaartuigen geplunderd. Hetzelfde willende uitvoeren met een derde schip, kwam men voor een onaangename verrassing te staan; men had n.l. niet te doen met een weerloos koopvaarder, maar met een Buenosairiaanschen kaper en wel

met de reeds zoo herhaaldelijk genoemde „Presidente", van *Almeida*, wederom onder denzelfden kapitein met Engelschen naam. De „New Ceres" heesch nu schielijk de Deensche vlag, wat echter niet mocht baten; de „Presidente" maakte zich van den zeeroover meester en leverde dien aan *Van Raders* op Sint Eustatius uit. Het gouvernement van Sint Thomas, door dat van ons eiland van het gebeurde op de hoogte gesteld, liet door een Deensch marinevaartuig de „New Ceres" met haar equipage en haar geroofde goederen afhalen.

Het oppergerechtshof op Sint Kruis veroordeelde den kapitein van de „New Ceres", een geboren Spanjaard, maar Deensch burger, alsmede den stuurman en nog twee man, alle drie Spanjaarden, op Cuba aangemonsterd, om gehangen te worden; één man werd tot levenslangen, drie anderen werden tot twee- en driejarigen dwangarbeid veroordeeld, terwijl de rest der equipage vrijgesproken werd. De executie had plaats op 24 Februari 1829; het geheele verhaal is te vinden in de Curaçaosche Courant van 24 Januari en 14 Maart 1829, overgenomen respectievelijk uit The Weekly Register of Antigua van 30 December 1828 en uit de couranten van Sint Thomas van 25 Februari 1829.

De „Presidente" zelf vertoonde zich in November ook nog op Sint Eustatius, maar werd niet toegelaten en het aanmonsteren van equipage op ons eiland werd geweigerd; het schip voer blijkbaar nog altijd onder den kapitein met Engelschen naam, aan wien *Almeida*, op zijn aanstelling tot commandant (zie vroeger), bij endossement van 31 Augustus 1828, het bevel had overgedragen. De eigenaar was echter zelf blijkbaar nog altijd aan boord; spoedig zou het met zijn avontuurlijke loopbaan gedaan zijn. Wat hem reeds eenmaal overkomen was geschiedde ten tweeden male; de eigen equipage maakte zich van de „Presidente" meester en leverde ook dit schip op Porto Rico uit, waar *Almeida* in hechtenis gesteld werd. Hoe het met hem afliep vond ik niet vermeld.

Almeida was Portugees van geboorte, maar kon Zweedsche nationaliteit (Sint Barts) reclameeren; verder was hij burger van die Zuidamerikaansche republieken, onder wier vlaggen iets te kapen viel. Hij werd geacht de schrijfkunst niet machtig te zijn.

Half November 1828 liep op Sint Eustatius binnen de schoener „Federal", een Buenosairiaansche kaper met één stuk geschut en

een bemanning van 70 koppen; dit schip werd door *Van Raders* geweigerd, hoewel het een naar den datum nog geldige commissie had. Deze kaper werd op Sint Barts door de U.S. korvet „Erie" vermeesterd, zooals wij reeds uit Le Navigateur vernomen hadden (zie vroeger).

Enkele dagen later kwam een prijs aan van de „Congreso", den kaper welke niet op Sint Eustatius toegelaten was (zie hooger). Het was een brik, welke geen vlag vertoonde, maar „Aurora" bleek te heeten, een naam welke ook genoemd is in verband met de zeerooverij van de „Damas Argentinas" (zie vroeger). Van meening dat de brik geen rechtmatige Buenosairiaansche prijs zijn kon, nam *Van Raders* haar in beslag; een onderzoek, in samenwerking met de Britsche autoriteiten, stelde in het licht dat het schip geen Engelsch, maar Portugeesch eigendom was.

Schip en lading werden verkocht en het provenu werd ter beschikking gehouden van rechthebbenden; de eischen, tot uitkeering aan hem, door den daartoe naar Sint Eustatius overgekomen kapitein van de „Congreso" ingesteld, eenmaal voor zich zelf en eenmaal voor zijn gouvernement, werden afgewezen, of liever in handen gesteld van den Statiaanschen raad, uitspraak onbekend.

De „Congreso" intusschen heeft na de „Aurora" nog een ander schip genomen, dat op Sombrero (Virgin Islands) verbrand werd, nadat de lading op dat eilandje (op Britsch grondgebied dus) gelost was. De kaper zelf werd achtervolgd door een Deensche oorlogsbrik, doch wist deze te ontzeilen.

De maand December 1828 begon op Sint Eustatius met de aankomst aldaar van de schoenerbrik „Caridade", een prijs van den hooger genoemden, op Sint Barts door een Amerikaansch marinevaartuig genomen, Buenosairiaanschen kaper „Federal". De kapitein van laatstgenoemd schip, die dus blijkbaar niet gevangen was, kwam op Sint Eustatius zijn prijs reclameeren en deze werd hem ook door *Van Raders* toegewezen, nadat aangetoond had kunnen worden dat de „Caridade" een Braziliaansch schip was, genomen op de reis van Bahia naar de kust van Afrika. De kapitein van de „Federal" echter zag blijkbaar geen kans zijn buit te gelde te maken, althans hij zette de prijs in de Simpsonbaai op Sint Maarten aan den grond.

De laatste twee kaapvaart-gevallen, in de annalen der Bovenwindsche Eilanden te vinden, kwamen voor in den aanvang van 1829.

Het eene is dat van de brik „Guillermo Tell", op Sint Eustatius aangekomen half Maart, van Sint Barts, met een Buenosairiaansche commissie van 8 Februari 1828, goed voor één jaar, maar „geëndosseerd" in September van dat jaar. Dit schip, dat thans 12 stukken voerde en een bemanning had van 85 koppen, was de bewezen „Oriental", ons bekend van Mei 1828, toen het een buitgemaakten Braziliaanschen slavenhaler op Sint Eustatius had binnengebracht, tevens dat waarvoor de firma *Cabot & Co* eens borg gestaan had, toen het nog „Van Tromp" heette (zie vroeger).

Thans was het de bedoeling van den bevelhebber de „Guillermo Tell" te ontwapenen en te verkoopen; *Van Raders* kon echter niet toestaan dat dit op Sint Eustatius zou plaats hebben en het schip ging onverrichter zake weder heen. Men wist evenwel op Sint Maarten de equipage te ontschepen.

Het tweede geval was dat van de schoenerbrik „General Dorrego", met elf stukken en zestig man, welke met een prijs, de „Libro", 7 April op Sint Eustatius aankwam.

De „Dorrego" was de vroegere „Inca", de gewezen slavenhaler hooger genoemd, thans Buenosairiaansch kaper. Capteur en prijs werden door Zr Mr brik de „Valk" van Sint Eustatius naar Paramaribo overgebracht; hier vinden wij dus terug het bericht, in Le Navigateur van 10 Juni 1829, maar dan sensationeeler, opgenomen (zie vroeger).

* * *

Bij raadpleging der officieele bronnen blijft er weinig over van de gruwelen welke, volgens couranten en andere publicaties van destijds, door de zeeroof plegende Zuidamerikaansche kapers bedreven zouden zijn. Wat natuurlijk niet wegneemt dat de kaapvaart, zooals die nog tot omstreeks 1830 uitgeoefend werd, tot grove misbruiken leidde, zoo men wil zelf een misstand was. Toen ruim een kwart eeuw later het instituut door het grootste deel der beschaafde wereld afgeschaft werd (Declaratie van Parijs 1856), onthielden zich de Vereenigde Staten, Spanje en Mexico, op grond der overweging dat, zoolang het buitrecht ter zee bestaan bleef, zonder kaapvaart de maritieme groote mogendheden in den oorlog in een bevoorrechte positie verkeerden.

Dat de actie der Zuidamerikaansche kapers nogal van eenigen

omvang was, leert ons het overzicht der gebeurtenissen op onze Bovenwindsche Eilanden en in den omtrek, hierboven gegeven. Een opsomming in Lloyds List der roofdaden in negen maanden (tot September 1828) aan Britsche schepen alleen bedreven, bevat 24 gevallen, niet alle zeer ernstige evenwel.

Voor de geschiedenis der Westindische kaapvaart in de negentiende eeuw zijn de resultaten van het door den overste *Van den Bosch* ingestelde onderzoek ook daarom zoo belangrijk, wijl de buitenlandsche litteratuur van het tijdperk zoo vele onjuistheden bevatte. In de bovengenoemde Lloyds List b.v. worden de Colombiaansche en de Buenosairiaansche kapers af en toe met elkander verwisseld; een Engelsch schip van Jersey naar Rio de Janeiro zou door de „Bolívar" geplunderd zijn, terwijl dit zelfde geval in de „representation" van de Grand Jury op Sint Kitts (zie vroeger) opgenomen is onder de wandaden, op een lateren datum door de „Damas Argentinas" bedreven.

Ook de genoemde Lloyds List vermeldt gevallen van piraterie onder andere dan de Colombiaansche en Buenosairiaansche vlaggen, t.w. twee onder Spaansche, twee onder Fransche, een onder Portugeesche en een onder Mexicaansche vlag.

Er was, zooals wij gezien hebben, op onze Westindische eilaneilanden en in den omtrek, veel vaker sprake van Buenosairiaansche dan van Colombiaansche kapers; de eerstgenoemden ontleenden het recht van bestaan hunner werkzaamheid aan den oorlog tusschen de republiek aan de Rio de la Plata en Brazilië (1825–1828), aangevangen naar aanleiding van de afscheiding en de opneming in de Provincias Unidas, der Provincia Oriental (Uruguay). Brazilië was sedert 1822 een keizerrijk onder Pedro I van Braganza, die in 1826 als Pedro IV tevens koning van Portugal werd; dit feit, alsmede het niet erkennen door Spanje, tot 1842, der Argentijnsche republiek, verklaart allicht waarom soms sprake is van Buenosairiaansche commissies voor de kaapvaart tegen Brazilië, Portugal en Spanje. De commissie echter van de „Congreso" (zie vroeger) was alleen gericht tegen de eigendommen der onderdanen van Dom Pedro als keizer van Brazilië.

Het was bij gebrek aan oorlogsmarine, dat de Zuidamerikaansche staten van kapers gebruik maakten; aan de door de practijk gewettigde methoden echter der Europeesche mogendheden konden zij zich niet houden. Tot het instellen van prijsgerechten buiten eigen grondgebied waren zij niet in staat, bevelhebbers van eigen nationaliteit waren niet beschikbaar, kapitalisten die schepen konden uitrusten ontbraken in het eigen land; de meest

voor de hand liggende waarborgen tegen misbruiken waren derhalve niet aanwezig. Een Nederlandsche kaperbrief van 1793, door den overste *Van den Bosch* bij zijn missive van 18 Juli 1830 aan den directeur voor de Koloniën overgelegd, geeft een inzicht in de achttiende eeuwsche organisatie der kaapvaart in ons land.

Evenals na het uitbreken van den vierden Engelschen oorlog, werden in 1793, toen de Republiek als bondgenoote van Engeland aan den krijg tegen het revolutionnaire Frankrijk deelnam, door Stadhouder Willem V blanco-kaperbrieven ter beschikking gesteld der gouvernementen van Sint Eustatius, Sint Maarten en Saba. De kaper werd een schip van oorlog genoemd en de commissie luidde ten name van den bevelhebber, die aan bevriende en neutrale vreemde autoriteiten aanbevolen werd; hij was gebonden aan een artikelbrief of instructie en verplicht cautie te stellen en journaal te houden. Prijzen moesten afgeleverd worden aan het gouvernement dat de commissie uitgegeven had, vijandelijke koopmansgoederen mochten slechts met inachtneming der bepalingen van het placaat der Staten Generaal van 26 November 1781 veroverd worden; de equipage der prijzen moesten op Nederlandsch grondgebied uitgeleverd worden, zich op eenige andere wijze van hen te ontdoen was op doodstraf verboden.

De Zuidamerikaansche kapercommissie welke wij hebben leeren kennen stond ten name van hem die het schip zou uitrusten, een Noordamerikaanschen koopman; de aanstelling van den bevelhebber werd afzonderlijk uitgegeven. Zoowel de commissie, welke volgens de algemeene opinie te koop was, als de aanstelling, werden bij endossement aan een volgenden houder overgedragen en deze endossementen werden blijkbaar zonder medewerking van den staat en buiten het nationale grondgebied onderteekend. De bevelhebbers waren, zooals wij gezien hebben, in het gunstigste geval Engelschen, Franschen of Noord Amerikanen; ook zij waren gebonden aan instructies, althans werd er in de commissie van een instructie gesproken, doch ik heb den inhoud er van niet vermeld gevonden.

Op Sint Eustatius was men van meening, dat de Buenosairiaansche commissies toestonden prijzen en prijsgoederen in neutrale havens te verkoopen, zonder dat een voorafgaande uitspraak van een bevoegd prijzenhof vertoond behoefde te worden, het standpunt dus van Colombia, dat indertijd door *Van Spengler* aanvaard was. Een feit is het, dat Buenosairiaansche kapers nimmer hun prijzen naar een nationale haven opbrachten, wat

ook wegens blokkade in den regel niet mogelijk geweest zal zijn.

De equipages der kapers werden hier en daar in West Indië samengesteld; Sint Thomas leverde een groot contingent. De bemanningen der schepen van *Almeida* bestonden nogal eens uit negerslaven, aan boord van Portugeesche koopvaarders buitgemaakt; dat slaven als matrozen dienden was geen ongewoon verschijnsel.

De Zuidamerikaansche kapers ageerden liefst in het oostelijk deel van den Atlantischen oceaan; men kon dan de opvarenden der prijzen bij een der eilanden aldaar, of aan de westkust van Afrika, kwijt raken, terwijl de prijzen zelf naar West Indië gedirigeerd werden, waar zij gemakkelijk toegang konden verkrijgen na een zoo lange reis, wegens averij, gebrek aan victualie etc. De autoriteiten ter plaatse van aankomst der prijzen, gesteld al dat men diligent had willen zijn, vonden derhalve nimmer iemand van de oorspronkelijke equipage aan boord, tenzij een negerslaaf, die niet in rechten getuigen kon. Het gevaar was inderdaad groot, dat men toegang verleende aan geroofde, neutrale schepen. Het is wel merkwaardig, dat de Zuidamerikaansche kapers, met het hun ten dienste staande materieel, zooveel schade wisten toe te brengen; de „Damas Argentinas" wordt beschreven als een topzeilschoener van 90 à 100 ton, de „Oriental" mat 160 ton. De snelheid zal wel de voornaamste factor geweest zijn en de Noordamerikaansche scheepsbouw stond, dank zij overvloed van timmerhout en goedkoope arbeidskrachten, op hoogen trap. De „Damas" was te Baltimore gebouwd, haar laatste prijs, de „Caribou", in Britsch Noord Amerika; reeds in de achttiende eeuw was een aanzienlijk deel der Engelsche koopvaardij „American and foreign built", na de Amerikaansche revolutie leverden ook Canada en Nova Scotia haar contingenten [1]).

De overste *Van den Bosch* kon 11 Februari 1830 aan den gouverneur generaal rapporteeren, dat de Zuidamerikaansche kaapvaart geacht kon worden tot het verleden te behooren; het met zooveel zorg en nauwkeurigheid door onzen marine-officier volbrachte onderzoek had er in niet geringe mate toe bijgedragen, dat van Nederlandsche zijde maatregelen genomen werden om voor de toekomst misbruiken zooveel mogelijk uit te sluiten. *Cantzlaars*

---

[1]) Dr Hans Keiler, American Shipping (Probleme der Weltwirtschaft 14) Jena 1913.

betuiging dd. 22 Maart 1830 van tevredenheid over de verrichte werkzaamheid was zeker verdiend.

Intusschen, het was het strenge optreden op Sint Kitts tegen de „zeeroovers" van de „Damas", dat den stoot gegeven had tot het uitroeien van een kwaad, dat te lang bestaan was gebleven; opmerkelijk blijft, dat Engeland en Frankrijk er niet eerder een einde aan gemaakt hadden.

De kleine Europeesche naties met belangen in West Indië hadden, zooals *Joh. van den Bosch* had opgemerkt, niet te lijden gehad van de kaapvaart; van de drie betrokkene lijkt Denemarken zich het minst sympathiek gedragen te hebben. Op Sint Thomas wilde men blijkbaar de voordeelen genieten welke de verhandeling der prijsladingen opleverden, maar de verantwoordelijkheid op anderen afschuiven. Kapitein *Buysan* voerde voor zijn Britsche rechters aan, dat eenmaal een Deensch oorlogsvaartuig de „Damas" aangehouden had en toen de papieren van den kaper in orde bevonden waren; de firma *Cabot & Co* beklaagde zich in de Noordamerikaansche pers, dat men haar tot zondebok gemaakt had, ten einde Engeland tevreden te stellen.

Zweden had, zooals *Van Raders* 20 Januari 1830 aan den overste *Van den Bosch* schreef, sedert 1823 een principieele houding aangenomen in zake de kaapvaart; desniettemin had Sint Barts nog jaren daarna gegolden als een zeerooversnest.

De reputatie van Sint Eustatius en van het Nederlandsche koloniale gouvernement was spoedig hersteld; er bestond ook eigenlijk geen goede reden voor de veronderstelling, dat Nederland op de Bovenwindsche Eilanden stilzwijgend ongerechtigheden toestond, om de Zuidamerikaansche republieken te believen, zooals van de zijde der firma *Cabot & Co* in de Rhode Island Republican geïnsinueerd was.

De houding van *Richardson*, tegenover den commander in chief en zijn vertegenwoordiger, *Thomas Harper*, aangenomen, zal wel kwaad bloed gezet hebben op Saint Christopher, maar de gouverneur van dat eiland verzekerde later aan Overste *Van den Bosch*, dat door den op zijn post teruggekeerden *Van Raders* de goede verstandhouding direct hersteld was.

In The Times van 9 Februari 1829 maakte een inzender er het Engelsche publiek op attent, dat *Van Raders* bij de gebeurtenissen in zake de „Caribou" niet op Sint Eustatius aanwezig geweest was; een Britsch koopman schreef in The Weekly Register op Antigua van 30 December 1828 (zie

de Curaçaosche Courant van 24 Januari 1829), dat er voldoende maatregelen op Sint Eustatius genomen waren, om den zeeroof te stuiten. De redactie van de Register, te Saint John uitgegeven, verklaarde zich in een onderschrift bij laatstbedoeld ingezonden stuk bereid tot medewerking, ter handhaving van den goeden naam van het Nederlandsche eiland.

Onze in hun afzondering door het moederland vergeten eilandjes boven den wind waren in den loop van een paar eeuwen maar al te vaak bestuurd geworden, òf door leden der locale „first families", òf door minder geschikte Europeesche bewindsmannen. De gezagdragers hadden in vele gevallen in de eerste plaats eigen materieele belangen te behartigen gehad, of zich niet opgewassen gevoeld tegen den kliekgeest hunner onderhoorigen.

Het was dus geen wonder, dat in een samenleving waar de handel den boventoon voerde, een kleine groep van in eigen oog en volgens de publieke opinie achtenswaardige kooplieden ongehinderd zaken konden doen, welke naar onze meening niet door den beugel konden; de geschiedenis, ook die van de omliggende eilanden, had trouwens geleerd dat er met zuiver legitieme negotie geen droog brood te verdienen viel.

Van Spengler had zich aangesloten bij de ter plaatse bestaande opvattingen in zake de kaper-aangelegenheden; *Van Raders* was principieel opgetreden en had zich daarmede het misnoegen der blanke Statiaansche bevolking op den hals gehaald. Het trof wel zeer ongelukkig, dat het Caribou-incident plaats had tijdens het interimaat van een tot den inheemschen handelsstand behoorenden waarnemenden gouverneur, die wellicht zelf geen nauwe relaties onderhield met Zuidamerikaansche kaapvaart-ondernemingen, maar geliëerd was aan anderen, die dat wèl deden.

Er vielen wel excuses aan te voeren voor de vele ongerechtigheden op Sint Eustatius en Saba, de oogluikingen en nalatigheden, tijdens en na het bestuur van *Van Spengler*. Men had zich weinig bekommerd om de wettigheid der nemingen van schepen en goederen, welke men allicht toch niet zou hebben kunnen beoordeelen; naar het lot der oorspronkelijke bemanningen van de prijzen had men nimmer geïnformeerd, maar in West Indië was wel bekend dat de kapers geen moordenaars waren. Dat vaak schijnverkoopingen van schepen plaats hadden, is duidelijk genoeg, maar het is de vraag, wat er tegen te doen geweest zou zijn; gefingeerde koop- en verkooptransacties komen nog heden

ten dage voor, zij het niet zoo vaak met schepen als voorwerpen.

Het afgeven van zeepasssen aan vaartuigen, aan Statianen in eigendom overgegaan, was natuurlijk gevaarlijk; onder de Nederlandsche vlag kon dan wellicht zeeroof bedreven worden („Elisabeth", „Louisa", „Try Again"). Er was bij de stukken welke de overste *Van den Bosch* in dato 3 Juni 1830 aan den minister van Koloniën toezond, een copie gevoegd eener open geleidebrief of „passavant", in dato 9 Maart 1828 door *Van Sprengler* op Sint Eustatius afgegeven, ten behoeve van een schip van 260 ton, de „Hoop", door den reeds eenige malen genoemden *Chs Mussenden* op Sint Barts gekocht en door zijn broeder, kapitein *Nath. E. Mussenden*, onder Nederlandsche vlag van het Zweedsche eiland naar Sint Thomas over te brengen. Een zoodanige pas gold alleen voor de aangegeven reis en was slechts één maand geldig; het is echter de vraag of er eenige waarborg bestond tegen misbruik. *Van Raders* was, volgens een schrijven van Overste *Van den Bosch* aan den gouverneur generaal te Paramaribo dd. 15 Maart 1830, van meening dat er geen bezwaar bestond tegen het handhaven der bevoegdheid van de West-indische gezaghebbers, zeebrieven en voorloopige zeepassen uit te geven, mits er gelet werd op de persoonlijkheid van den aanvrager — en de te stellen cautie, ter verzekering van een richtig gebruik der documenten in kwestie, voldoende houvast gaf. Hadden er echter tot dusver nauwkeurige en duidelijke voorschriften op dit punt bestaan?

Wat het toelaten van kapers en hun prijzen betreft, alsmede het verkoopen van prijsschepen en prijsgoederen, moest toegegeven worden, dat de plaatselijke autoriteiten zich beroepen konden op het ontbreken van zoodanige voorschriften. De commissaris generaal *Johannes van den Bosch* was op Sint Eustatius aanwezig geweest toen de verkoop der lading van de „Bella Escolha" aldaar gaande was; hij had dien niet rechtstreeks afgekeurd. *Van Raders*, de commandeur *Van Romondt* van Sint Maarten en de vice commandeur van Saba hadden hem om instructies gevraagd, maar waren met vage aanbevelingen afgescheept, terwijl men ook te Paramaribo blijkbaar niet zeker geweest was van de aan te nemen houding.

Was het te verwonderen, dat men op de Bovenwindsche Eilanden in de meening verkeerd had, dat het opperbestuur in Nederland liever de zaken maar op haar beloop liet?

Een practische vraag was verder nog deze, of er voldoende machtsmiddelen aanwezig waren om, wanneer een principieel

standpunt ingenomen moest worden, gewelddadige aanranding der Nederlandsche integriteit te keer te gaan. De garnizoentjes van Sint Eustatius en van Sint Maarten waren elk minder dan twintig man sterk, Saba was geheel en al van militaire macht ontbloot. Op eerstgenoemd eiland zou men over 40 of 45 man moeten kunnen beschikken, op Sint Maarten over 25 of 30; de gezagdragers hadden echter nimmer den moed gehad de uitzending van meer militairen aan te vragen, uit vrees dat de kosten door de koloniale kassen gedragen zouden moeten worden.

De administratie der schepen- en goederenbeweging, ook te voren niet zeer deugelijk, was nog meer verwaarloosd nadat in 1828 op Sint Eustatius de in- en uitgaande rechten, de doorvoerrechten, de anker- en lastgelden afgeschaft waren. Volledige aanteekeningen van aangekomen en vertrokken vaartuigen werden niet meer gehouden, ladingen werden zonder controle, alleen op grond van het scheepsmanifest en ten verzoeke van belanghebbenden, in- en uitgeklaard, schepen werden uitgeklaard zonder ingeklaard te zijn; op Saba was niets aangeteekend aangaande ter reede gekomen kapers en prijzen, maar er waren ook nimmer certificaten uitgereikt voor overgeladen prijsgoederen.

De koloniale kas had wel voordeelen genoten uit de transacties betreffende kapers en prijzen; geen naar den tegenwoordigen maatstaf belangrijke bedragen, maar op onze Bovenwindsche Eilanden vloeiden de inkomsten nu eenmaal in het algemeen niet ruim. De verhandeling van schepen bracht 6% der koopschat op; de transacties liepen echter in den regel over sommen niet grooter dan 2 à 3000 daalders.

De rechten op de verkochte prijsgoederen hadden meer te beteekenen; in de vijftien maanden van 1 December 1826 tot en met 1 Maart 1828 was er verhandeld voor een waarde van P. 136.743–5–4 en de Statiaansche kas had van deze opbrengst in totaal P. 3817–0–1 genoten. Behalve de ladingen, uit de prijzen rechtstreeks gelost („San José", „Vittoria" en „Bella Escolha"), waren ook prijsgoederen (hoe wist men dat het zoodanige goederen waren?) met allerlei kleine vaartuigen op Sint Eustatius ten verkoop aangevoerd, het meest van Sint Thomas, ook tamelijk veel van Sint Barts en ten slotte soms van Margarita of Martinique, althans dat gaven de aanteekeningen van den kolonialen ontvanger aan. De rechtstreeks uit de prijzen geloste koopmansschappen waren niet altijd op Sint Eustatius in consumptie ge-

bracht, maar ook wel gereëxporteerd naar Sint Thomas of Sint Barts.

* * *

Men krijgt niet den indruk dat ook wij zouden getracht hebben Engelands toorn te bezweren, door als schuldig te beschouwen personen openlijk aan de kaak te stellen, maar toch zijn er tegen sommigen maatregelen genomen. Tot strafacties tegen particulieren werd geen aanleiding gevonden; de kooplieden immers hadden zich op het standpunt kunnen stellen, dat hetgeen niet uitdrukkelijk door de autoriteiten verboden werd, niet ongeoorloofd kon zijn. Door het bezoek van een Buenosairiaansch afgezant, of iemand die daarvoor wenschte door te gaan, in Juli 1828 (zie vroeger), die drie weken op Sint Eustatius vertoefd had, was men ook alweder gesterkt in de overtuiging dat Nederland niet afwijzend stond tegenover de Zuidamerikaansche kaapvaart.

Op grond van de rapporten van den overste *Van den Bosch*, die speciale opdracht gehad had, ook naar de gedragingen van ambtenaren een onderzoek in te stellen, werden eenige overheidspersonen door den gouverneur generaal *Cantzlaar* bij resolutie van 20 December 1828 in hun bedieningen geschorst — en later definitief ontslagen, met de bepaling dat zij nimmer meer in aanmerking zouden komen den Lande te dienen. Van twee hunner moest aangenomen worden dat zij ongewenschte relaties met de Zuidamerikaansche kaapvaart, d.w.z. met de handlangers der kapers, onderhouden hadden; zij hadden het gouvernement tegenover het buitenland in discrediet gebracht en het vertrouwen der regeering verloren.

Bijzonder hard moet deze maatregel den eersten wethouder *Th. P. Richardson* getroffen hebben, die sedert 1816 op Sint Eustatius als koopman gevestigd was en blijkbaar geen Nederlandsch kon schrijven. Hij had zich indertijd, op aandringen van den commissaris generaal *Joh. van den Bosch* en den gouverneur *Van Raders*, een benoeming tot vice president van den raad laten welgevallen, welke benoeming de bedoeling gehad had dat *Richardson* den gouverneur bij diens afwezigheid zou kunnen vervangen. Tegen de moeilijkheden, tijdens zijn interimaat door het Caribou-incident ontstaan, was hij niet opgewassen geweest; het lijkt wel wat ver gezocht dat hem verweten werd het Engelsch-Nederlandsche tractaat van 1667, betreffende wederzijdsche hulp ter beteugeling van den zeeroof, niet in het oog gehouden te

hebben en in zijn correspondentie met de autoriteiten van Sint Kitts niet te goeder trouw geweest te zijn, zooals de minister voor de Marine en Koloniën meende.

R. had het voorbeeld van *Van Spengler* gevolgd, maar dit werd geacht hem niet te disculpeeren, voor zoover betrof het gebeurde na de ontvangst, met Zr Ms „Courier", der instructies van den gouverneur generaal, instructies welke de waarn. commandeur, zooals wij gezien hebben, naar eigen opvatting niet veronachtzaamd had.

Als koopman had *Richardson* direct of zijdelings wel te maken gehad met den verkoop van prijzen en prijsgoederen; bij de „Damas Argentinas" echter schijnt hij geen belangen van geteekenis gehad te hebben. Voor zaken, dezen kaper betreffend, was blijkbaar Sint Thomas het hoofdkwartier.

Ten slotte werd aan *R.* kwalijk genomen, dat hij in zijn journaal het Caribou-geval niet volledig omschreven, aanvankelijk ook mondeling het een en ander verzwegen en zich in het algemeen niet diligent genoeg getoond had, terwijl hij, toen de autoriteiten van Sint Kitts zich de zaak hadden aangetrokken, te veel zou hebben vastgehouden aan den eisch dat althans een deel der lading op Sint Eustatius zou achterblijven; hij had moeten beginnen, zoo meende men, met schip en lading intact voor de rechtmatige eigenaars in bewaring te nemen.

Het tweede slachtoffer was de vice commandeur van Saba, *E. Beaks*, die wel heel erg passief geweest was, maar feitelijk niet de macht gehad had iets van beteekenis te doen. Zoodra zijn schorsing bekend was, betuigde de raad van het eiland hem schriftelijk zijn leedwezen, een voorbeeld dat door de blanke burgerij gevolgd werd. De ingezetenen, die de hoop uitspraken dat de schorsing spoedig zou worden opgeheven, waren circa 120 in getal; zesmaal komt de naam *Leverock* voor, negenmaal de naam *Johnson*, vijftienmaal de naam *Simmons*, vijftienmaal de naam *Every* en vier en dertigmaal de naam *Hassel* (*Hassell*).

Ook de Statiaansche ontvanger, tevens lid van den raad van civiele en crimineele justitie, *Robert Mitchell*, werd uit het ambtenarencorps verwijderd; hij werd geacht hulp verleend te hebben bij het legitimeeren van geroofde goederen, door op verzoek van belanghebbenden uitklaringen te geven, welke op Sint Thomas of Sint Barts gebruikt konden worden; verder zou hij geen geschikte kracht zijn.

Het zwarte schaap was *John Martins*, ook al lid van den raad, maar overigens geen publiek persoon, doch koopman; hij werd

niet alleen als raadslid ontslagen, maar zou, op voorschrift van den gouverneur generaal, onder politietoezicht gesteld moeten worden, wanneer hij op Sint Eustatius zou blijven vertoeven, of zich aldaar in de toekomst weder ophouden. In handelszaken had *M.* vaak samengewerkt met *Richardson* en met *Cabot & Co* op Sint Thomas, ook wel met *Chs Mussenden.* Dat hij herhaaldelijk als agent voor de kapers opgetreden was, erkende *M.* volmondig; hij zag daarin onder de op Sint Eustatius bestaande toestanden niets verkeerds, hield echter vol met de „Damas Argentinas" nooit iets te doen en in de lossing en verberging van geroofde goederen uit de „Bravando", alsmede in het doen zinken van laatstgenoemd vaartuig, geen deel gehad te hebben.

John Martins werd geacht een gunsteling geweest te zijn van *Van Spengler* en door zijn invloed op de plaatselijke autoriteiten in staat te zijn geweest steeds zelf achter de schermen te blijven, gedekt door de verantwoordelijkheid van anderen. De zaken van de „San José" en van de „Vittoria" waren door *M.* behandeld en geliquideerd en het was voor zijn rekening dat laatstgenoemd schip een reis naar Curaçao gemaakt had; onder het interimaat-Richardson echter was hij als kooper opgetreden van de „Elisabeth", zoo ook als taxateur der lading van de „Caribou" en als zoodanig als vertegenwoordiger van het gouvernement. John had twee zeevarende broeders, die in voorkomende gevallen de behulpzame hand geboden hadden; een van hen had o.a. de „Caribou" van Sint Eustatius naar Saba geloodsd.

Twee der bij het onderzoek herhaaldelijk als particulieren genoemde personen gingen vrij uit, t.w. *Chs Mussenden* en *Corn. de Wever.* De eerstgenoemde was koopman, maar tevens kapitein der Schutterij en dus eigenlijk functionaris, de laatste werd geacht niet meer in overheidsdienst te zijn, omdat bij de vrijverklaring der haven zijn functie, die van havenmeester, opgeheven zou zijn, doch hij trad bij de aanhouding van de „Damas Argentinas" nog namens den waarn. commandeur aan boord van dat schip op. Bovendien was *De W.* op dat tijdstip „geëmployeerd bij de kistdam", het van gouvernements wege ondernomen havenwerk, waarvan *Bisschop Grevelink* schreef dat het gelukkig door storm verwoest werd, voordat er meer geld aan verkwist was kunnen worden [1]).

De ex-havenmeester was herhaaldelijk opgetreden als expert, soms te zamen met *Chs Mussenden,* bij onderzoek naar de zee-

[1]) Bijdr. t.d. kennis der Ned. en Vreemde Kol., 1846.

waardigheid en de vatbaarheid voor herstelling, van z.g. uit zeenood op Sint Eustatius binnengeloopen prijzen.

Deze *Mussenden* had bij verschillende gelegenheden zijn naam geleend tot het sluiten van schijn-koopacten voor schepen en tot het verkrijgen van Nederlandsche identiteitsbewijzen voor de van eigenaar veranderde vaartuigen; hij deed zaken met *John Martins* en met *Cabot & Co* en ook hij had een zeeman tot broeder, die schepen waarmede iets gaande was van het eene eiland naar het andere kon brengen. Charles was niet heelemaal rechtuit geweest in zijn verklaringen betreffende de „Caribou", maar ten slotte was het aan zijn goed inzicht te danken geweest, dat dit schip nog tijdig op Saba in beslag genomen was kunnen worden.

* * *

De overste *Van den Bosch* heeft niet alleen door zijn onderzoekingen veel bijgedragen tot het onthullen der misstanden op onze Bovenwindsche Eilanden, met betrekking tot de kaapvaart, hij heeft ook den gouverneur generaal van advies gediend in zake de te nemen maatregelen tot wering van den daaruit zoo licht voortvloeienden zeeroof.

Het doet eenigszins vreemd aan, dat *Cantzlaar*, nadat hij op 16 October 1829 een zoo krasse verbodsbepaling uitgevaardigd had, in dato 22 Maart 1830 aan den minister van Waterstaat, Nationale Nijverheid en Koloniën schreef, dat wel voorschriften nopens kapers, prijzen en prijsgoederen noodig waren, maar dat dit toch eigenlijk aangelegenheden waren, ter competentie van het opperbestuur, aangezien de buitenlandsche betrekkingen van den staat er bij in het geding kwamen.

Overste *Van den Bosch* was van meening, dat des gouverneur generaals voorschriften voldoende zouden blijken, zoolang een man als *Van Raders* het bestuur voerde op Sint Eustatius, waar de meeste misbruiken voorgekomen waren; het bewind zou echter ook in minder goede handen kunnen geraken, vooral nu de gouverneurspost, zooveel minder ruim bezoldigd dan te voren, niet meer zeer aantrekkelijk was. Een eind zou gemaakt moeten worden aan de opvatting, dat het gouvernement vóór alles de belangen van den handel en van de koloniale kas in het oog wenschte te houden.

Ook was het niet uitgesloten te achten, dat in de toekomst, wegens oorlogen der Zuidamerikaansche staten onderling, de

marinebevelhebbers en de bestuurders der koloniën opnieuw met kaapvaart-aangelegenheden in aanraking zouden komen. Daarom zou het goed zijn dat een einde kwam aan de onzekerheid ten aanzien van de Nederlandsche staatkunde tegenover de republieken van Latijnsch Amerika. Er zouden eischen gesteld moeten worden om kapers door Nederland te doen erkennen; zij zouden in het eigen land uitgerust en bewapend moeten zijn en een zeker deel der equipage personen van de eigen nationaliteit des kapers, blijkens monsterrol, opgemaakt ter plaatse der uitrusting en bewapening .Verder zouden geen prijzen als wettig erkend mogen worden wanneer de origineele scheepspapieren (zeebrief, ladingmanifest enz.) niet aanwezig zouden zijn, dan wel van de oorspronkelijke equipage niemand meer aan boord mocht zijn, of de lading aangebroken voordat een uitspraak gedaan was aangaande de rechtmatigheid der neming. Aldus luidden de meeste reglementen op de eigen kaapvaart van vreemde landen, terwijl bovendien in den regel cautie verlangd werd van den houder der commissie.

Op 6 Februari 1830 had de Engelsche admiraal *C. E. Fleeming*, met Hs Br. Ms „Barham" ter reede van Sint Eustatius aanwezig, *Van Raders* gewaarschuwd, dat iemand uit Mexico op weg gegaan was om blanco-kapercommissies, vermoedelijk vervalschingen, in de Ver. Staten aan den man te brengen; aan de commandanten der Engelsche kruisers was opdracht gegeven, alle kapers op te brengen naar Port Royal (Jamaica), Nassau (New Provindence), of Sint Kitts, die met Mexicaansche commissies ageerden, zonder in Mexico zelf uitgerust te zijn, een in meerderheid Mexicaansche equipage en een Mexicaanschen reeder te hebben.

Hieruit bleek dus de Engelsche opvatting, terwijl een Fransche wet van 10 April 1825 een ieder tot zeeroover verklaarde, die diende aan boord van een gewapend vaartuig zonder zeebrief, monsterrol of commissie — en bovendien iederen scheepsbevelhebber die zich bediende van commissies, uitgegeven door twee of meer verschillende staten. De commandant van het Fransche marinestation van Cuba had op deze bepalingen den Franschen consul generaal te Havana attent gemaakt, bij schrijven van 21 Juni 1829, gedagteekend aan boord van de „Themis".

De commandant van de „Proserpina" wees op het een en ander, omdat hem bekend was dat de Koning zich bezig hield met een nieuwe wetgeving voor Nederland, ter beteugeling van den zeeroof. Willem I zal echter destijds wel te veel in beslag genomen

zijn door de Belgische moeilijkheden, om verder aandacht te kunnen geven aan het onderwerp in kwestie.

Van Raders had reeds op 10 November 1828 eenige bepalingen gepubliceerd, ter voorkoming van fraudes op Sint Eustatius en Saba. Niemand zou eenig contact mogen hebben met een ter reede van Oranjestad aangekomen vaartuig, voordat de kapitein met zijn papieren aan den wal gegaan en hem toegestaan was naar boord terug te keeren. Geen lading zou gelost of opgeslagen mogen worden, voordat de commandeur daartoe verlof gegeven zou hebben; goederen zouden zonder permissie van den commandeur niet op Saba geland mogen worden, doch in den regel naar Sint Eustatius moeten worden overgebracht.

Waar men zich op onze eilanden niet aan gewaagd heeft, is een speciale rechtspraak voor zeeroovers-aangelegenheden. Engeland ging verder, immers de Saint Christopher Adviser van 13 April 1830 bevat de mededeeling dat te Capetown een Royal Commission ingesteld was, voor de berechting van misdrijven, op zee gepleegd.

* * *

Ten slotte mogen nog eenige aangelegenheden genoemd worden op bestuursgebied, waarover van gedachten gewisseld werd, naar aanleiding van de rapporten over misstanden op de Bovenwindsche Eilanden.

Als eersten wethouder was *Richardson* opgevolgd door *Johannes de Veer*, die als zoodanig tevens het Openbaar Ministerie had te bedienen, een functie waarvoor de overste *Van den Bosch* hem minder geschikt achtte. *Van Raders* was van meening, dat in het moederland iemand gezocht zou moeten worden, die het ambt zou willen waarnemen tegen een bezoldiging van b.v. *f* 2000.— per jaar, dan wel het O.M. in handen van den gouverneur zou moeten gegeven worden. Het leek echter zeer de vraag of tegen het genoemde salaris een geschikt persoon gevonden zou kunnen worden, terwijl bovendien in normale omstandigheden zelfs deze betaling eigenlijk boven de krachten der koloniale kas zou gaan. Voor het oogenblik was men in goeden doen, omdat de successierechten van de erfenis der overleden Mevrouw *De Graaff* (de weduwe van den commandeur *Johannes de Graaff* van 1775–1781?), die een millioen gulden had nagelaten, aardig wat bedragen hadden. *Cantzlaar* was er vóór dat de gouverneur weder

R.O. ambtenaar van het O.M. zou worden, een regeling welke in de dagen van Commandeur *De Graaff* zoo onbevredigend gewerkt had n.b. De gouverneur generaal echter voelde veel voor een autocratisch bewind; hij meende dat de uitoefening der functie in kwestie het gezag van den bestuurder van het eiland zou versterken en heeft zijn zin gekregen. *Joh. de Veer* werd later voor dezen laatsten post zelf bekwaam geacht; hij was gezaghebber van Sint Eustatius en Saba vanaf 1837.

John Martins was onder *Van Spengler* speciaal ontvanger der successierechten geweest en nominaal dezen post blijven bekleeden, hoewel er in den regel, dus afgezien van het exceptioneele geval der rijke erflaatster hierboven genoemd, weinig te doen was op het terrein in kwestie. De post werd derhalve opgeheven en de successierechten werden weder ondergebracht bij het ontvangerskantoor.

Het zou nog eenigen tijd duren voordat ingezien zou worden dat de Bovenwindsche Eilanden geen toekomst hadden en dat ook het zuinigste bewind nog te duur moest geacht worden, zie *Bisschop Grevelink*, hiervoor genoemd.

Amsterdam October 1942.

GESCHIEDKUNDIGE SPROKKELINGEN

V

EEN VOORGENOMEN EMIGRATIE VAN CURAÇAO NAAR TRINIDAD IN 1830?

Den 30sten April 1829 ontving de directeur van Curaçao, jhr. mr. I. J. Rammelman Elsevier, van den commandeur van Bonaire bericht van de stranding bij Pedro Kelly van Zr. Brittannische Majesteits fregat *Barham.* Zr. Majesteits brik *Courier* en Zr. Majesteits korvet *Pallas* zeilden aanstonds uit om hulp te verleenen, en 4 Mei kwamen de drie schepen de haven van Curaçao binnen.

Aan boord van het Engelsche schip bevond zich de vice-admiraal Fleeming.

Deze bemoeide zich met een strafzaak, die destijds voor den raad van justitie hing tegen zekere Beazly, Bathurst en Ure, verdacht van kaperij, vervalsching van een kapercommissie, afgegeven door het gouvernement van Buenos Aires en vervalsching van een journaal. Fleeming verklaarde stellige bewijzen te hebben van zeeroof, door deze lieden gepleegd, en eischte min of meer de doodstraf tegen hen; desnoods scheen hij voor de tenuitvoerlegging zelf wel te willen zorgen. De directeur antwoordde hem, dat in de kolonie de rechterlijke macht besliste vrij van allen invloed van het politiek gezag, en naar de wet had recht te spreken, waarbuiten hij gouverneur zich te houden had, en dat het hem ook niet vrijstond personen uit te leveren aan vreemde mogendheden ter zake van piraterie. Intusschen droeg hij den commissaris van politie op eens te onderzoeken hoe Fleeming aan zijn inlichtingen gekomen was.

Het bleek, dat twee der gedetineerden, Ure en Bathurst, zich schriftelijk tot den vice-admiraal gewend hadden. Die bom was dus verkeerd gesprongen.

De directeur had Fleeming ook naar zijn bewijzen van den zeeroof gevraagd, maar die bleken toch niet zoo „stellig" te zijn,

want eerst een maand later hoorde de directeur, dat Fleeming die wachtende was van Jamaica. En zij waren er nog niet, toen de *Barham* met de vice-admiraal aan boord 23 September 1829 na hersteld te zijn eindelijk weer uitzeilde. Nog tweemaal bracht het Engelsche schip van oorlog in hetzelfde jaar een kort bezoek aan het eiland, in November en December.

Eerst later bleek, dat dit drietal bezoeken nog een staartje zou hebben.

14 Juni 1830 kreeg Rammelman Elsevier een brief van den gouverneur-generaal der Nederlandsche West-Indische bezittingen, P. R. Cantz'laar, van 28 Mei 1830 met een afschrift van een artikel in de *Trinidad Guardian* van 16 Februari van dat jaar, waarin stond, dat eenige honderden behoeftige blanke ingezetenen van Curaçao zich door tusschenkomst van den admiraal Fleeming tot den gouverneur van Trinidad hadden gewend om vergunning tot hun vestiging op het eiland als arbeiders. Elsevier moest daarnaar een onderzoek instellen en verslag doen aan den gouverneur-generaal.

Het is jammer, dat deze brief met de bijlage op het Algemeen rijksarchief in de West-Indische Archieven 1828–1845 niet gevonden is; men moet het nu met deze weergave van den inhoud voor lief nemen.

De directeur stelde de stukken in handen van den commissaris van politie Mr. Bennebroek Gravenhorst, die zich wendde tot de heeren R. F. van Raders, destijds majoor-commandant der troepen op Curaçao, en de kooplieden H. van der Meulen en G. F. Lenz, van wie bekend was, dat zij met den vice-admiraal Fleeming omgang gehad hadden.

H. van der Meulen deelde mee, dat hij nooit van een plan van verhuizing van behoeftige inwoners van Curaçao naar Trinidad had gehoord en dus geen inlichtingen kon geven.

Ook Van Raders wist van een adres aan Fleeming niets. Hij voegde daaraan toe, dat hij meermalen in vriendschappelijken omgang met den vice-admiraal diens philanthropisch karakter en opmerkzamen geest had leeren kennen, en veronderstelde, dat daaruit bij dezen het voornemen was geboren om een aantal vrije zwarte en gekleurde huisgezinnen, die tot schijnbaar merkelijk nadeel van de landeigenaren van Curaçao op de publieke gronden rondom de maisplantages of tuinen zich gevestigd hadden en voor het meerendeel volgens de planters of landeigenaars te hunnen koste van roof en afval leefden, terwijl zij in armoedige jaren veelal een armoedig bestaan sleten, naar Trinidad te doen verhuizen,

waar een van zijn bijzondere vrienden, generaal Grant, gouverneur was. Van Raders had in November 1829 in Caracas Fleeming en Grant gesproken en beiden hadden van een dergelijk plan gerept. Tegenover de generaal had hij, Van Raders, twijfel aan de uitvoering ervan geopperd, en hij dacht, dat hiermee de zaak uit was, want Fleeming en Grant waren kort daarop op Curaçao geweest, maar hadden hun plan toen niet ontvouwd aan kennissen van Van Raders, die zelf destijds nog in Caracas was.

En aan de andere zijde, aldus Van Raders, al zou voor sommige ingezetenen een dergelijke verhuizing om de drukkende tijden verkieselijk schijnen, veel voordeelen waren daaraan niet verbonden, want op een desbetreffende vraag zijnerzijds aan generaal Grant had deze gesproken van vrijen overtocht en tewerkstelling aan de publieke wegen. Dat gold zwarten en kleurlingen, en van blanken was het heelemaal twijfelachtig of liever onwaarschijnlijk, dat er honderden zouden zijn, die door een dergelijk aanbod zoo bekoord zouden wezen, dat zij daartoe een verzoekschrift konden hebben ingediend.

Lenz, die zijn antwoord in het Engelsch schreef — merkwaardig, want hij was toch plaatsvervangend lid van het college van commercie en zeezaken geweest en was nog lid van het gemeentebestuur en agent van de West-Indische maatschappij — zoodat de gouvernements-vertaler en tolk M. Ricardo het moest vertalen in het Nederlandsch, achtte het uitgesloten, dat het bericht in de Trinidad Guardian iets anders dan „een ijdel nieuwspapierbericht" was. Hij had heel veel met Fleeming omgegaan en, mededeelzaam als deze was, zou hij zeker over een dergelijk adres met hem gesproken hebben. Waarvandaan zouden de honderden blanken moeten komen, in staat om te emigreeren, daar bijna alle blanken vast goed op het eiland houden? Hoe had de zaak geheim kunnen blijven? Trouwens daarvoor was geen reden, want ieder ingezetene mag immers naar elders gaan. Toen Fleeming en Grant samen hier waren, zijn zij in die 24 uur maar even aan land geweest, te kort om dergelijke plannen te bespreken, en Fleeming had zijn tijd benut om eenige rekeningen te betalen. Lenz wist alleen, dat één persoon zich bij die gelegenheid tot Grant gewend had om toelating en bescherming op Trinidad, nl. de intusschen overleden hotelhouder Thompson, een Engelschman op Curaçao. Deze was een grootspreker en Lenz achtte het niet onmogelijk, dat hij tegenover Grant zou hebben uitgepakt over eenige honderden ingezetenen, die wel genegen zouden zijn hem te volgen.

Gravenhorst had ook zelf iets ontdekt. Een arme Engelsche

schoolhouder op Curaçao Thomas Jones had indertijd bij Fleeming een verzoekschrift ingediend om hulp en bijstand in zijn zeer nooddruftigen toestand, en daaruit had de vice-admiraal misschien afgeleid, dat soortgelijke menschen niet ongenegen zouden zijn zich in een vruchtbaarder en meer belovend oord te vestigen.

Rammelman Elsevier zond deze inlichtingen door aan den gouverneur-generaal Cantz'laar.

DE GEBOORTEDATUM EN -PLAATS VAN GOUVERNEUR-GENERAAL KIKKERT

Het *Nieuw-Nederlandsch biografisch woordenboek* zegt, dat Albert Kikkert, de eenige gouverneur-generaal van Curaçao en onderhoorige eilanden, geboren is op Vlieland 17 November 1762. Deze datum stemt overeen met dien op den stamboom der familie Schotborgh.

Volgens het *Koloniaal Weekblad* van 23 Augustis 1938 vermeldt het ondertrouw- en trouwboek der Gereformeerde Kerk op Curaçao als op 11 September 1789 ondertrouwd en 13 September d.a.v. getrouwd, „de WelEd. Gestr. heer Albert Kikkert, Capt. ter Zee in Dienst van H. Hooge Mogende Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, jongman, geb. op 't Eylant *Texel*, met Mej. Anna Maria Cornelia van Uytrecht, jonge Dogter, geboren op Curaçao".

Een onderzoek, ingesteld in het Rijksarchief te Haarlem heeft nu bewezen, dat Kikkert inderdaad geboren is op Vlieland en aldaar in de Gereformeerde Kerk gedoopt, doch op 22 November 1761.

DE „BURGERLIJKE STAND" VAN CURAÇAO

Tegen den tijd, waarop de invoering van den burgerlijken stand in Curaçao haar beslag zou krijgen, 12 Januari 1831, bepaalde de directeur, jhr. mr. I. J. Rammelman Elsevier, dat de kerkelijke gemeenten haar doop- en geboorteregisters en haar doodboeken zouden inleveren bij het gemeentebestuur. Als gevolg daarvan bevinden zich thans in het Oud-archief van Curaçao en onderhoorige eilanden Bonaire en Aruba:

van de Gereformeerde kerk op Curaçao de ondertrouw- en trouw-boeken van December 1714 tot Februari 1822 met leemten van April 1734 tot October 1738, Mei 1783 tot Januari 1785, October 1796 tot Februari 1800;

en verder de doopboeken:

der Gereformeerde kerk van 1727–1820, waaraan ontbreken April 1734 tot December 1751, Juni 1784 tot Januari 1785, Januari 1800,

der Luthersche kerk van 1757 tot 1825,

der Roomsch-Katholieke kerk van Februari 1788 tot Augustus 1819, waaraan ontbreken gegevens van September 1771 tot December 1773 en van Maart 1778 tot Augustus 1782;

ten slotte een lijst van geboorten van Portugeesche Israëlieten met aanteekening van hun overlijden over 1722–1831.

Van het laatste doopboek der Gereformeerde kerk (Oud-archief no. 1466), loopende van Februari 1800 tot Augustus 1820, zooals in den inventaris staat aangegeven, wil ik hier iets vertellen.

Het heet heel uitdrukkelijk „Doop-Boek van DE GEREFORMEERDE KERK te Curaçao", gelijk op het titelblad staat, en dit is vermeldingswaard, omdat sedert 1816 de „vaderlandsche" kerk officieel dien naam niet meer begeerde. Mr. Bijlsma inventariseert al van 1727 af als het doopboek der *Nederduitsch-Hervormde Kerk*; echter spreekt ook het doopboek van 1785 tot 1799 van de „Gereformeerde kerke" en dat van 1730 tot 1734 van de „Gereformeerde Christelijke Gemeente".

Het doopboek is ingericht door ds. P. J. van Esch, juist uit het moederland gekomen, nadat de gemeente bijna 4 jaar vacant was geweest. Eerst maakte hij nog aanteekeningen in het vorige doopboek, in 1785 begonnen, dat als laatste doopakte er een van 4 September 1786 van ds. D. J. G. de la Houssaye vermeldt. Ds. Van Esch schreef daarna in de kinderen, „welke bij gebreke van Gereformeerde Predikanten in de hervormde [sic!] gemeente door den Lutherschen predikant Jacobus Muller Anthoniszn. gedoopt zijn geworden", overgenomen uit het Luthersche doopboek, loopende van 22 Januari 1789 tot 9 Februari 1800. En dan volgen de namen der kinderen, „die, bij gebreke van Gereformeerde Predikanten, in deze gemeente, gedoopt zijn geworden door de Roomsche Priesters te Curaçao".

In een nieuw boek begon ds. Van Esch met zijn eigen doopelingen.

Tusschen Juli 1802 en Juli 1806 zijn er geen akten. Ds. Van Esch was toen afwezig.

De laatste akte is van 3 April 1825 (dus 5 jaar later dan de inventaris van het Oud-archief aangeeft).

Daarop volgt: „Hier eindigt het Doopboek der Hervormde

gemeente. Zie Doopboek der Vereenigde Protestantschen gemeenten. G. B. Bosch".

24 April had de plechtige vereeniging der Hervormde en Luthersche gemeenten plaats.

Maar het doopboek heeft nog een aanhangsel, dat aldus luidt: „Op het eiland Aruba zijn in de jaren 1819 en 1820 de volgende kinders van Protestantsche ouders door den Pastoor Pirovano gedoopt om in het Doopboek der Hervormde gemeente te Curaçao overgebragt te worden volgens oude gewoonte:" (volgen een aantal namen met doopdata tusschen 27 December 1819 en 5 September 1820; dit verklaart waarschijnlijk de fout in den inventaris. En dan: „overeenkomstig de mij overgeleverde lijst Q. T. G. B. Bosch Predikant bij de Hervormde gemeente. Einde van het Doopboek der Hervormde Gemeente op Curaçao".

Als op 23 Mei 1802 vermeld is als gedoopt Hendrik, zoon van J. J. Beaujon en Anna Sophia Beaujon, leest men 2 bladzijden verder:

> Op voorstel en goedkeuringe wordt het volgende in dit Doopregister uitgeschreven:
>
> Weleerwaarde Heer!
>
> Vermits de hoogst gevaarlijke omstandigheden met de franschen van Guadeloupe, en UwelEerwaarde destijds buiten de stad zijnde is ons kind genaamd Anthonij, gedoopt geworden door de Luthersche Predikant Muller — Weshalven thans van Uweleerwaarde minsaam verzoeken deze bijgaande certificaat in ons kerkelijk Doopboek te registreeren ten blijke dus dat gemelde kind Anthony als afkomstig van gereformeerde ouders, ook tot onze gemeente is behoorende, en daarvan Extract wel te willen afgeven, etca. was getekent Anna Sophia Beaujon zo voor haar zelve als voor Haar man Jan Jacob Beaujon Curaçao 19 May 1802. En wordt dus het Doopcedel van gemelde kindt genaamt *Anthony*, geboren te Curaçao den 30 January 1802 [lees: 1800], en den 14 Augustus 1800 gedoopt alhier geinsereerd Q. T. Pieter Jan van Esch V.D.M.

Uit het Luthersche doopboek blijkt deze inschrijving inderdaad. De daar vermelde naam van de moeder is Anna Sophia Rudeloff, die gehuwd was met Jan Jacob Beaujon (1756–1836), opperboekhouder, die in 1796 eenige maanden als gouverneur ad interim optrad, maar aftrad, omdat hij van Oranjegezindheid werd verdacht.

B.D.G.F.

VAN DRIE TOPPEN VAN HET ANTILLEN-MASSIEF

(Een orografische schets onzer Bovenwindsche eilanden)

DOOR

IR. F. S. LANGEMEYER

God heeft het zóó in de wereld gesteld, dat de mensch zich moeite moet getroosten om zijn zuiverste emoties te bereiken; doch niet de moeite zelve mag heerscheres worden.

Het zijn niet de dagen van warmte en zweet, als de zon fel en strak aan den hemel stond of bij wijlen de bezwangerde hitte onder een dicht wolkendek bleef hangen, die mij de herinnering aan onze West-Indische jaren zoo ontroerend maken en een sterk verlangen naar het vervlogene opwekken. Het zijn ook niet de avonden, die als van zelf de rust mèt de weldadig aangroeiende koelte brachten. Zelfs niet de majestueuze tropennachten met haar, de stilte accentueerend geruisch en geraas der millioenen insecten. Hoe mooi ook sommige nachten konden zijn, als de maan boven de heuvels achter de Vine-yard [1]) stond en alle voorwerpen met haar mysterieus licht overgoot, hun ontroering was te gemakkelijk.

Wat mij het hoogst ontroerde waren de prille ochtenden, als ik mij aan de rust ontrukt had: de jonge zon zette de naar het oosten gekeerde hellingen der bergen in een limpide licht, terwijl aan de overzijde de hellingen nog in schaduw gehuld waren. Wat dan de atmosfeer op den frisch ontwaakten mensch overbrengt, is een stemming, die slechts kan aanvoelen hij, die zulke tropenochtenden heeft doorleefd.

Ik herinner me als gisteren dien ochtend van Mei 1918, toen, op onze heenreis naar St. Maarten, de Estelle [2]) in alle vroegte het

[1]) F. S. Langemeyer: Ver van 's werelds strijdgewoel. W.I.G., 22e jrg.

[2]) F. S. Langemeyer: „Eene reis naar St. Maarten in oorlogstijd". W.I.G., 19e jrg.

anker had laten vallen op de reede van Oranjestad, op St. Eustatius. Het Beneden-dorp lag daar achter het Westerstrand en vóór de steile kliffen, de varieerende lagen van achtereenvolgende erupties. Met daarboven, tusschen groen, de omtrekken der voorste gebouwen van het Boven-dorp. De Westelijke helling van de „Quill", tegen de zon in, lag nog in de schaduw.

Ik herinner me, op onze terugreis in Maart 1920, dien ochtend vóór de Fort-baai, de Zuidelijke der beide, naar mate de windrichting bevaren, ankerplaatsen van Saba. We waren des nachts aangekomen en het voor-anker-gaan had ons gewekt. Glorierijk ontwaakte de dag en de straten van de boven den einder rijzende zon gleden langs de steile, ontoegankelijke rotsen van die massale, in de „Piek" culmineerende, vulkaanruïne.

En dan, tusschen die beide reizen in, die zeldzame ochtenden — want de hoogste stemming is ons slechts een enkele maal toegestaan — die zeldzame ochtenden, dat de stemming over mij wilde komen en over het uitzicht vanaf onze, op het Westen uitziende, voorgalerij op de naar ons toe gekeerde hellingen van de Westelijke heuvelreeks in de rechte stralen van de achter de oostelijke heuvels opkomende zon.

Recht vóór ons stond, te lood boven Philipsburg, de Fortberg en meer naar rechts stak de boven-omtrek van Sentry-hill en Mont-des-Accords tegen de lucht af als een opgebaarde doode, den „Dooden Man". Nog meer naar het noorden, achter het groote zoutmeer, lag Williams-hill, op welks helling het plantagehuis van Madam's duidelijk te onderscheiden was. Naar links de Zuidpunt van het eiland en de rotsige landtong, waar, aan de seinpaal van het oude Fort Amsterdam, fier het rood, wit en blauw wapperde en nog steeds wapperen zal: een trouwe getuige van onveranderde souvereiniteit.

En dan de, in het milde ochtendlicht, zoo ontroerend mooie zee. De zee, die elken dag weer anders was en toch altijd de zelfde.

Soms, door een rimpeling van het water, of door een kleurschakeering, kon je de Proselyte-klip [1]) zien, de gevaarlijke, steile, slechts 35 yards metende klip, die op $1^1/_4$ mijl recht bezuiden Fort-Amsterdam lag, en waarop maar $2^1/_4$ vadem [2]) water stond.

En als we dan uit onze voorgalerij afdaalden naar het strand, zagen we, terwijl de visschers met hun conk-geblaas en geroep van

---

[1]) *West-Indies Pilot* II, 2e druk, blz. 82.

[2]) 1 vadem = 1,83 m, 1 zeemijl = 1855 m.

„ten jacks for a bit" de vroegte doorschalden, in het zuiden, glashelder en sereen, onze buren liggen: St. Kitts en St. Eustatius, en Saba.

De zee en de bergen..., zij zijn onafscheidelijk in mijn geheugen aan die ochtendstemmingen verbonden. De nabije bergen met hun grillige omtrekken en de in het verschiet liggende eilanden, die regelmatiger contourlijn vertoonden, misschien omdat, door de grootere afstand, alleen de groote lijn te zien was, maar toch ook omdat zij, door hun vulkanische opheffing, werkelijk van regelmatiger vorm waren. In statige en onbeweeg'lijke grootschheid stelden die bergen de rijzende lijn tegen de schijnbare overheersching van het waterpas der zee.

Schijnbaar, want de zee is slechts de vloeibare massa, die het bergmassief bedekt, waarvan de eilanden de, boven water uitstekende, toppen zijn. Drie toppen, St. Maarten, St. Eustatius en Saba hebben onze aandacht, omdat er nu eenmaal een deel van onze historie, een deel van ons zelf ligt.

Een muggenzifter moge zeggen: het zijn veel meer dan drie toppen, want althans St. Eustatius en St. Maarten hebben er elk een aantal. Goed, dan bedoel ik met mijn drie toppen de Piek, de Quill en de Mont-des-Accords, waar in 1648 het verdeelingsverdrag tusschen Franschen en Nederlanders werd gesloten. Drie toppen en hun omgeving.

Ze liggen op een interessant punt van het onderzeesche gebergte, onze drie toppen. Want hier is het ontmoetingspunt van de West-Oost gerichte, met Cuba en Jamaïca breed uit het vasteland uitspringende, en zich naar St. Maarten en St. Barth's toespitsende bergrug, die het, tot meer dan 2500 vâam diepe, bekken der Caraïbische zee in het noorden begrenst, met de Oostelijke wand van dat bekken, de concave, in hoofdzaak zuidnoord gerichte keten.

Zelfs de diepste plekken van de, het Caraïbische bekken omsluitende, bergwand — in de Anegadapassage, waar langs de Virginische eilanden 1100 vademen water staat — zijn nog een 2500 meter hooger dan de bodem van de kom. Tusschen de eilanden om en nabij St. Maarten, St. Eustatius en Saba, nabij het ontmoetingspunt der bergruggen dus, staat niet meer dan 450 vademen.

Toch bestaat er, geologisch gesproken, een grooter verschil tusschen de eilanden der beide, elkaar onder een hoek van ongeveer 90° ontmoetende, bergketenen, dan tusschen de eilanden aan weerszijden der Anegada-passage. De eerste, de West-Oost

gerichte bergketen, is van een prae-tertiaire opheffingslijn [1]). Het oud-eruptieve hoofdgesteente is, in den opheffingstijd, ten deele overdekt met sedimentaire vormingen. De eilanden van de Zuid-Noord gerichten keten zijn meerendeels — enkele langs de Atlantische zijde van de gebogen lijn gelegen eilanden uitgezonderd — jonger. Zij zijn vulkanisch gevormd in het post-pliocene tijdperk. En ook daarin bestaat onderling nog weer verschil van ouderdom.

St. Maarten behoort tot de eerste groep, die der oude Antillen; Saba en St. Eustatius tot de jongere, vulkanische, groep, waarbij St. Eustatius dan nog weer jonger is dan Saba. Dit alles is gebleken uit het geologische onderzoek der gesteenten.

Alle drie verkeeren thans, volgens Molengraaff, in een periode van daling. Dit wordt onder meer geconcludeerd uit de omstandigheid, dat er practisch geen recente koraalafzetting boven de waterlijn te vinden is. Doch verder ook daaruit, dat in de breedere dalen de baaien zoo diep landinwaarts doorgedrongen zijn. Een voorbeeld daarvan is de Groote baai van St. Maarten, die, met het daarachter gelegen Zoutmeer één geheel vormt. Een bevestiging hiervan vond ik bij een drietal grondboringen in de zandplaat tusschen Baai en Zoutmeer, de bank waarop Philipsburg gebouwd is. Op 10 à 11 meter diepte onder den middelbaren zee-spiegel werd de oude landoppervlakte aangeboord. Daarboven het witte zand der jongere nederzettingen uit de zee en daaronder de verweeringsproducten der oudere gesteenten: een blauwe leemachtige, klei en een zeer donker gekleurd zand.

Reeds de uiterlijke gedaanten van St. Eustatius en Saba doen hunne vulkanische vorming onderkennen. De jongste dier vormingen, de hoofdvulkaan van St. Eustatius, die, naar den ronden krater of kuil, meestal „the Quill" genoemd wordt, vertoont het zeer regelmatige uiterlijk van een afgeknotten kegel, met een helling van de beschrijvende lijn van 30°. Daaronder verflauwt de helling tot 20°. Slechts de opheffing van den White-wall [2]), met de daarvan afgestorte Sugar-loaf, en het parasitaire kratertje, Round-hill genaamd, zijn onregelmatigheden op de gladde, ten tijde van ons bezoek grootendeels met sisal begroeide, vulkaan wanden.

Het inwendige van de Quill, op 273 m boven zee gelegen, geeft

[1]) Dr. A. L. W. E. van der Veen: Artikel „Aardkunde" in de Encyclopaedie van N.W.I. (1917).

[2]) Dr. G. A. F. Molengraaff: *De Geologie van het eiland St. Eustatius.* (Academisch proefschrift Leiden 1886).

met zijn steile, sombere, rotswanden — de hoogste top van den krater-rand is 601 meter boven zee, of 328 m boven den Quill-bodem — en zijn tropische plantengroei, vol lianen en fantastische boom-vormen, een ongeloof'lijk sprookjesachtigen indruk. In een enkel uur doorvoelden we hier de geheele romantische sfeer, die we in onze jeugd beleefden in de wildernis-romans van Aimard en in de platen van Gustave Doré bij de Atala van Chateaubriand.

Ook de grilliger geteekende bergen ten noorden van de, door lavastroomen uit de Quill ontstane cultuurvlakte, het op 30 à 40 meter boven zee gelegen land- en tuinbouw-gebied in het midden van het eiland, waar de sea-island-cotten gekweekt werd, zijn van vulkanische, zij het oudere, formatie. De tot ruïne verworden kraterrand loopt over de heuvels Bergje, Boven (293 m) en Gilboa. De hoefijzervormige kam, waarvan Signal-hill (234 m) de Oostpunt is, moet als een parasitaire krater worden beschouwd.

De hoofd-gesteenten van St. Eustatius zijn hoornblende-augiet-andesiet en augiet-andesiet, met locale afwisselingen en hunne tuffen.

Vormt St. Eustatius de noordwestpunt van een berggroep, waarvan St. Kitts en Nevis de andere bovenzeesche toppen zijn, en waarvan de hellingen steil afloopen van 20 à 30 tot 450 vademen in het noorden, Saba ligt geheel op zich zelf. Een smalle, 360 vademen diepe, geul scheidt het eiland van de groote Sababank, waarop gemiddeld slechts 20 vââm water staat. Over een oppervlakte van 13 KM² — als Schiermonnikoog [1]) — bereikt Saba, met de Piek, een hoogte van bijna 900 meter.

Ook Saba is een vulkaan-ruïne. De oude krater is hier niet zoo gemakkelijk te herkennen. De naam „the Bottom" voor het hoofddorp getuigt van de vroegere meening dat de kleine, door steile tufwanden omringde, op 200 à 300 m boven zee gelegen, vlakte de krater was. Doch volgens latere opvatting [2]) is deze vlakte door erosie ontstaan.

Het duidelijkste voorbeeld van eruptie is de lavastroom op een deel der noord-oostelijke helling, die met het eilandje Flat-Point [3]) in zee is vooruitgeschoven. Het hoofdgesteente van Saba bestaat uit zulke lavastroomen van augiet- en van hoorn-

---

[1]) Uit een rapport van Gouverneur Barge (1890).

[2]) R. Sapper: „Ein Besuch von St. Eustatius und Saba", *Zentralbl. f. Min.* 1903.

[3]) J. W. Spencer: „On the Geol. and Phys. dev. of St. Chrystopher chain and Saba-banks, *Quart. Journ. Geol. Soc.* London 1901.

blende-andesiet, met een zwavelvorming, eveneens aan de noord-oostzijde, nabij Hell's gate. Deze zwavel zou exploiteerbaar zijn, als de vindplaats niet, op 110 m boven zee, aan een ongenaakbare kust lag.

St. Maarten eindelijk, waarvan het Nederlandsche deel een oppervlakte van 49 KM^2 heeft, is dus niet van vulkanische formatie. Het eiland bestaat uit een laag gedeelte in het Westen, rondom het Simsonbaai lagoen, en twee noord-zuid gerichte, door de Belle-Plaine van elkaar gescheiden, heuvelreeksen op het oostelijk $^2/_3$-deel. De waterscheiding van Middle-Region is een zuidelijke verhooging van de Belle-Plaine, alvorens deze in de diepe inham van Zoutmeer en Groote-Baai overgaat. Ook aan de noord-zijde heeft de vlakte zulk een inham: Anse de l'Embouchure met Fish-Pond.

Vanaf een punt, in de nabijheid der school van Middle-Region, heeft men noordwaarts een prachtig uitzicht op de Plaine en op de wederzijdsche heuvelketens. In vroeger eeuwen kon men hier het wuivende suikerriet aanschouwen [1]). Dat is niet meer zoo. In onzen tijd was het, behalve wat katoen en voedingsgewassen, een met groote steenblokken bezaaide grasvlakte. Zulke rolsteenen liggen op vele hellingen van het eiland. Het zijn de harde deelen van het gesteente, waartusschen de zachtere, eerder verweerde, massa is uitgespoeld. In de Belle-Plaine komt het oud-eruptieve hoofdgesteente van St. Maarten — kwarts-glimmer-dioriet — aan de oppervlakte [2]). De gesteenten der wederzijdsche heuvelreeksen zijn meest sedimentaire formaties uit den cretaceïschen tijd.

De Oostelijke keten, die bij Oyster-Pond begint en Zuidwaarts met een steile, witte rotswand — Point-Blanche — in zee eindigt, heeft als hoogste top de Naked-Boy (300 m). De Point-Blancheformatie — een kwarts-diabaas — is kenmerkend voor het eiland. De hoogste toppen van de Westelijke reeks zijn Paradis (ruim 400 m), op Fransch gebied, Flagstaff (386 m) en Sentry-hill, het voorhoofd van den Dooden Man (344 m). Ook de Mont-des-accords behoort er bij.

In tegenstelling met St. Eustatius en Saba, waar slechts diep uitgespoelde, steile, doch droge „guts" worden aangetroffen, zijn er op St. Maarten drie stroompjes, die bijna voortdurend water

---

[1]) Dr. I. Dornseiffen: „Het eiland St. Maarten". *Tijdschr. Aardr. genootsch.* 1883.

[2]) Dr. G. A. F. Molengraaff: „Het Geol. Verband t.d. W.I. eilanden" *Handel. 1e Ned. Nat. en Geneesk. congres,* Amsterdam 1887.

bevatten. Het aardigste dezer beekjes is dat van het idyllische dal Cul-de-Sac, waar de plantage-huizen, te midden van het geboomte, liggen aan den voet van de steile wanden der Williams-, St. Peter-, en Sentry-heuvels. Ten zuiden van deze laatste volgt dan de Koolbaaiberg, in welks gesteente mangaan-erts voorkomt. In zijn hellingen is uitgehouwen de hooge weg naar Marigot, die zulk een wijd uitzicht biedt over de zee.

Zoo liggen daar dan, in storm en in zonneschijn, bij dag en bij nacht, doch ook in den helderen ochtend, als wachters tusschen hun makkers, onze drie eilanden „boven den Wind". Ze zijn klein en toch.... Wie er eenmaal woonde, diens hart blijft gebonden en diens geest trekt er telkens weer heen. Is dàt niet de charme van een eiland, dat de menschelijke geest er zich gesymboliseerd weet: begrensd, doch met verre uitzichten en met een enkele top om te beklimmen?

10 Maart 1943

ZOÖGEOGRAFISCHE OPMERKINGEN OVER DE NEDERLANDSCHE BENEDENWINDSCHE EILANDEN

DOOR

DR. P. WAGENAAR HUMMELINCK

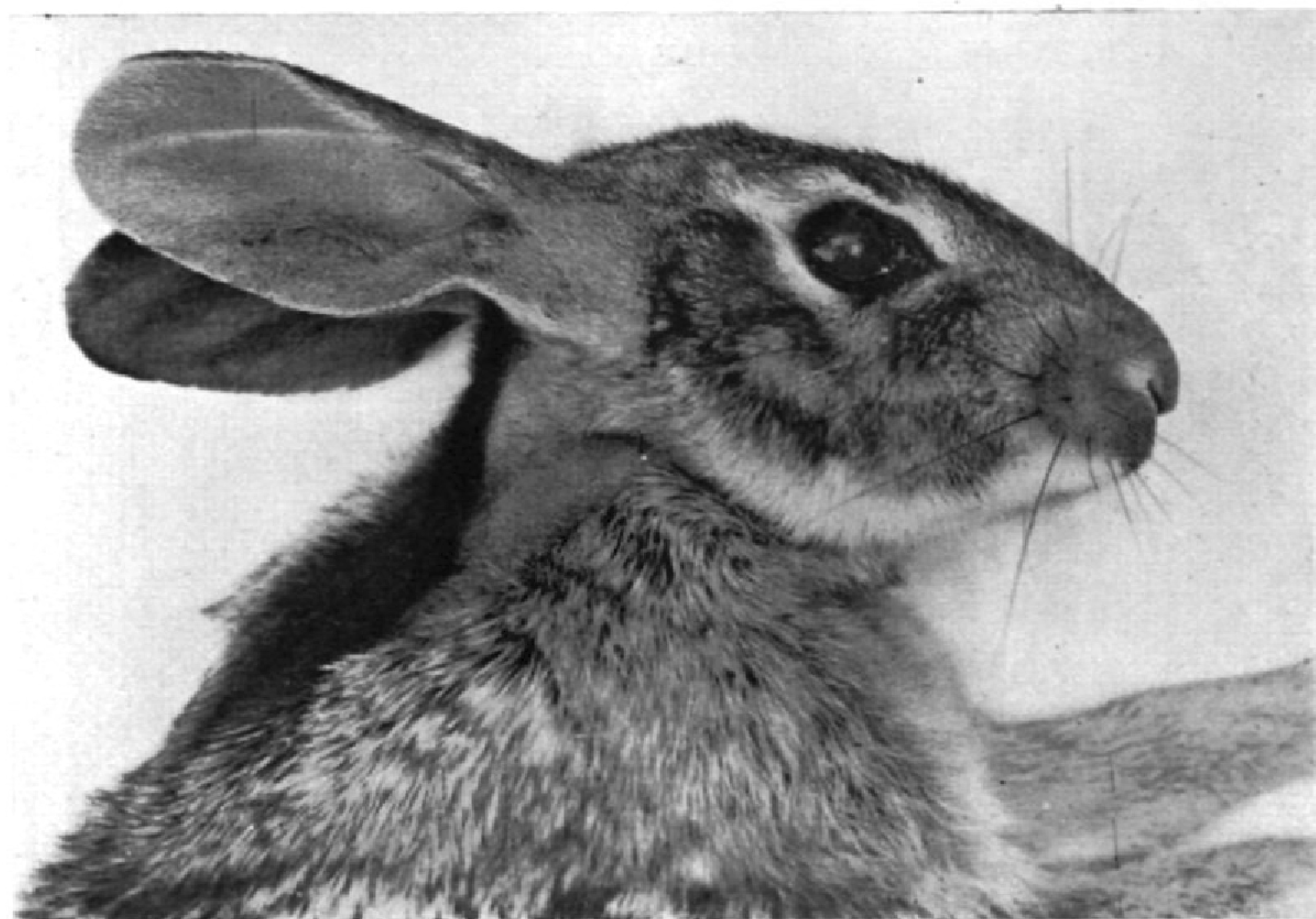
(*met 7 platen*)

De Benedenwindsche Eilanden geven ons op de kaart den indruk van een zekere eenheid; zij doen zich daarop voor als een aaneengesloten eilandenreeks, welke op een geringen afstand van het Venezolaansche vasteland is gelegen en zich uitstrekt tusschen het eiland Trinidad en het schiereiland La Goajira.

De belangrijkste eilanden of eiland-groepen zijn, van Oost naar West: de Testigos eilanden, de Frailes eilanden, Margarita, het grootste Benedenwindsche eiland, twee maal zoo groot als Curaçao, Coche en Cubagua, de Hermanos eilanden, Blanquilla, Tortuga, Orchila, de Roques en de Aves eilanden, Bonaire (265 km²) en Klein Bonaire (7 km²), Klein Curaçao (¼ km²), Curaçao, op één na het grootste eiland (425 km²) en Aruba (175 km²).

Wanneer een zoöloog een dergelijk gebied in zijn belangstelling betrekt, zal hij zich al spoedig afvragen: Bestaat er ook in de dierenwereld der Benedenwindsche Eilanden een zekere eenheid? Hoe verhouden zich de fauna's van de eilanden tot elkaar, en hoe is hun betrekking tot de fauna van het naburige vasteland?

Indien wij een vraag naar de verwantschap van de dierenwereld van een eilandengroep krijgen te beantwoorden, valt het moeilijk ons geheel vrij te maken van de topografische aanwijzingen welke de kaart van dit gebied ons geeft. Maar al te graag construeeren wij nog oude landverbindingen op grond van de geringe diepte der scheidende zeeën, volgens de redeneering, nog afkomstig uit den tijd van den opkomst der zoögeografie (A. R. Wallace!), dat een diepe zee ook steeds een oude zee moet zijn. Ook zijn wij dikwijls geneigd de fauna van eilanden, welke dicht bij een vasteland zijn gelegen, bij voorbaat al weinig belangwekkend te vinden. Het is

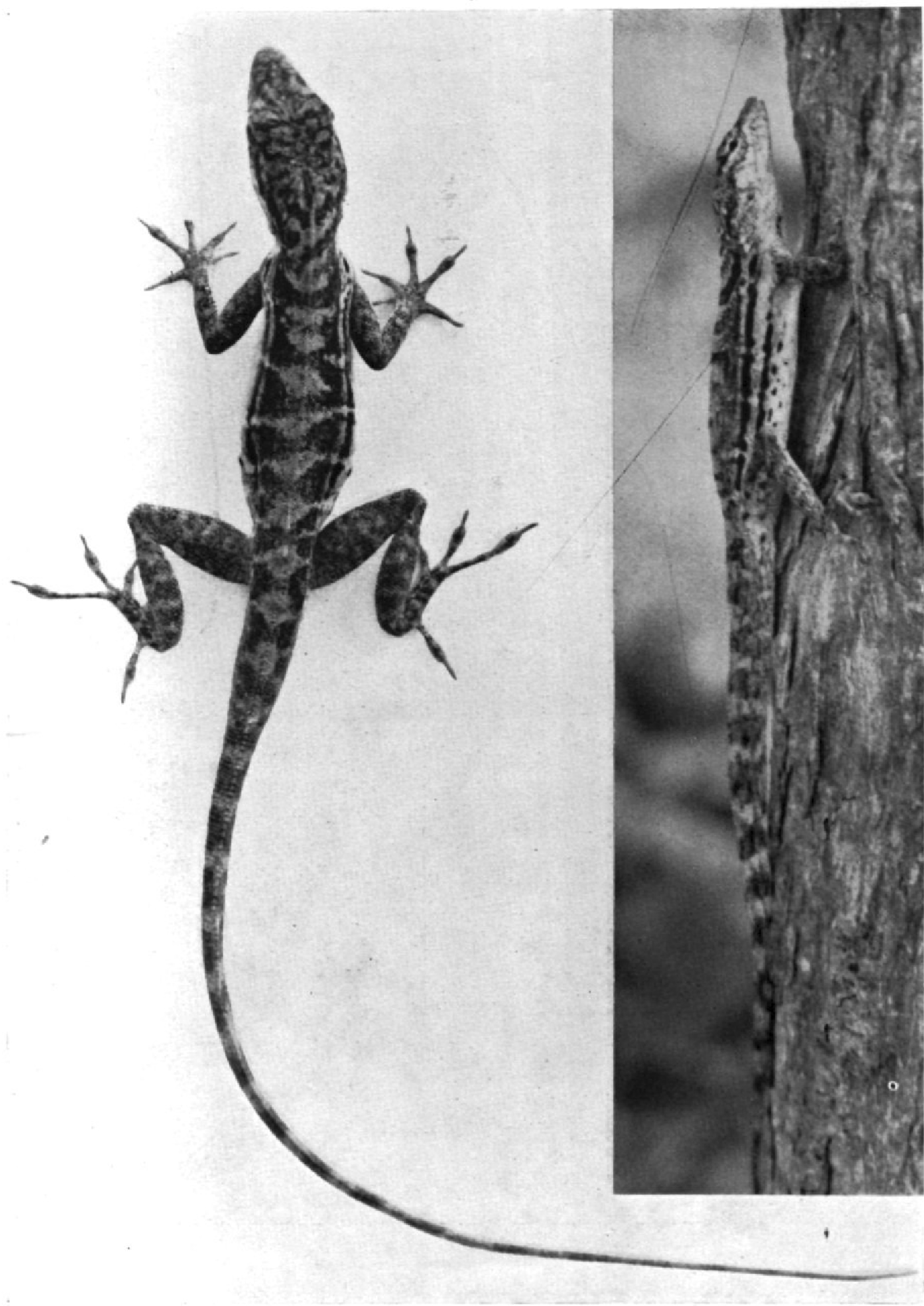

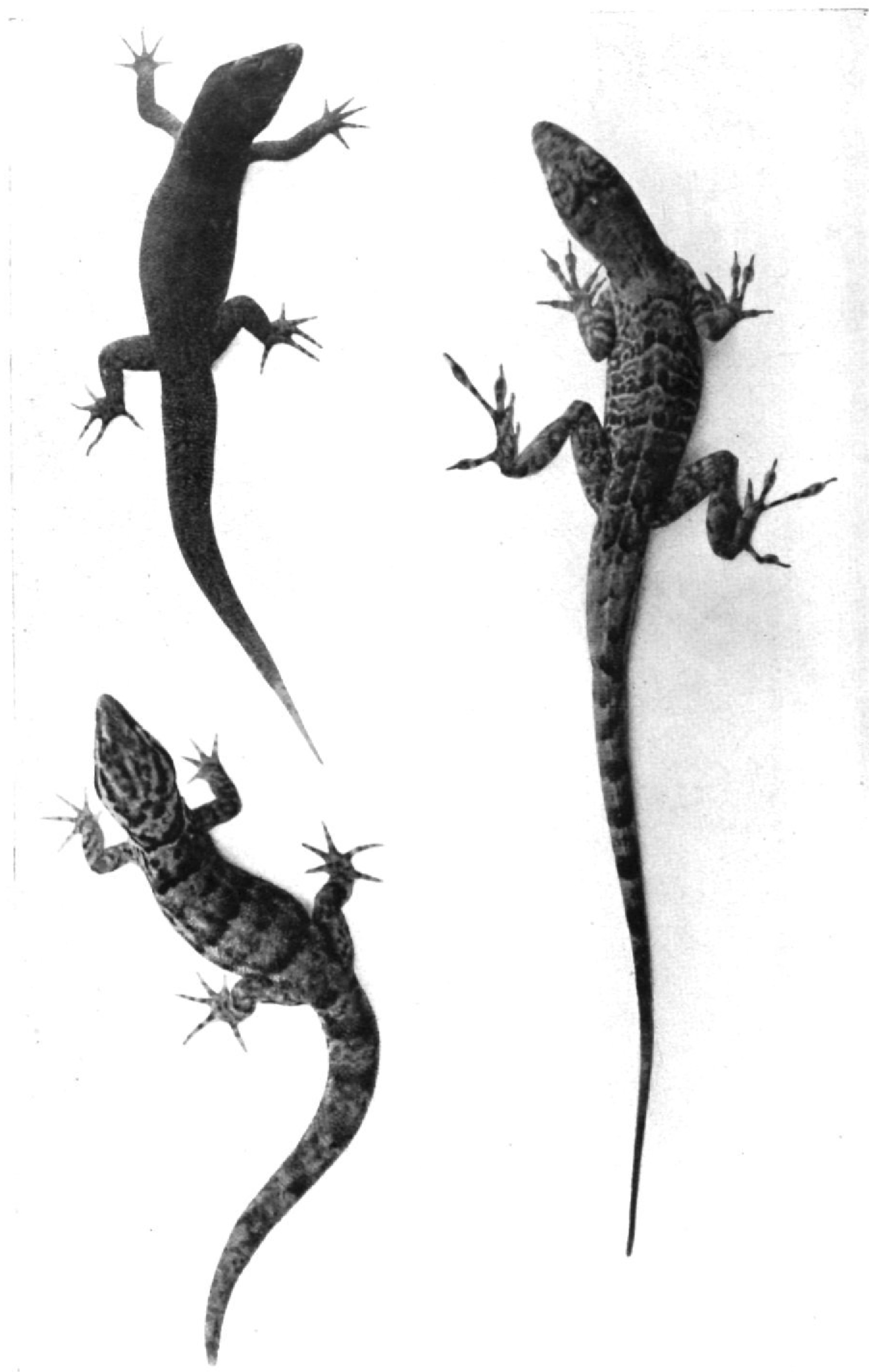
Tab. 1. *Sylvilagus nigronuchalis nigronuchalis*, het konijntje van Aruba (× 3/5). *Odocoileus gymnotis curassavicus*, de biná van Curaçao, met zoo pas afgeworpen gewei (× 1/3).

Tab. 2. *Odocoileus gymnotis gymnotis*, Venezolaansch hert met twee dagen oud bokje, in gevangenschap levend in Nederland. Het Curaçaosche hert verschilt slechts zeer weinig van deze vastelandssoort.

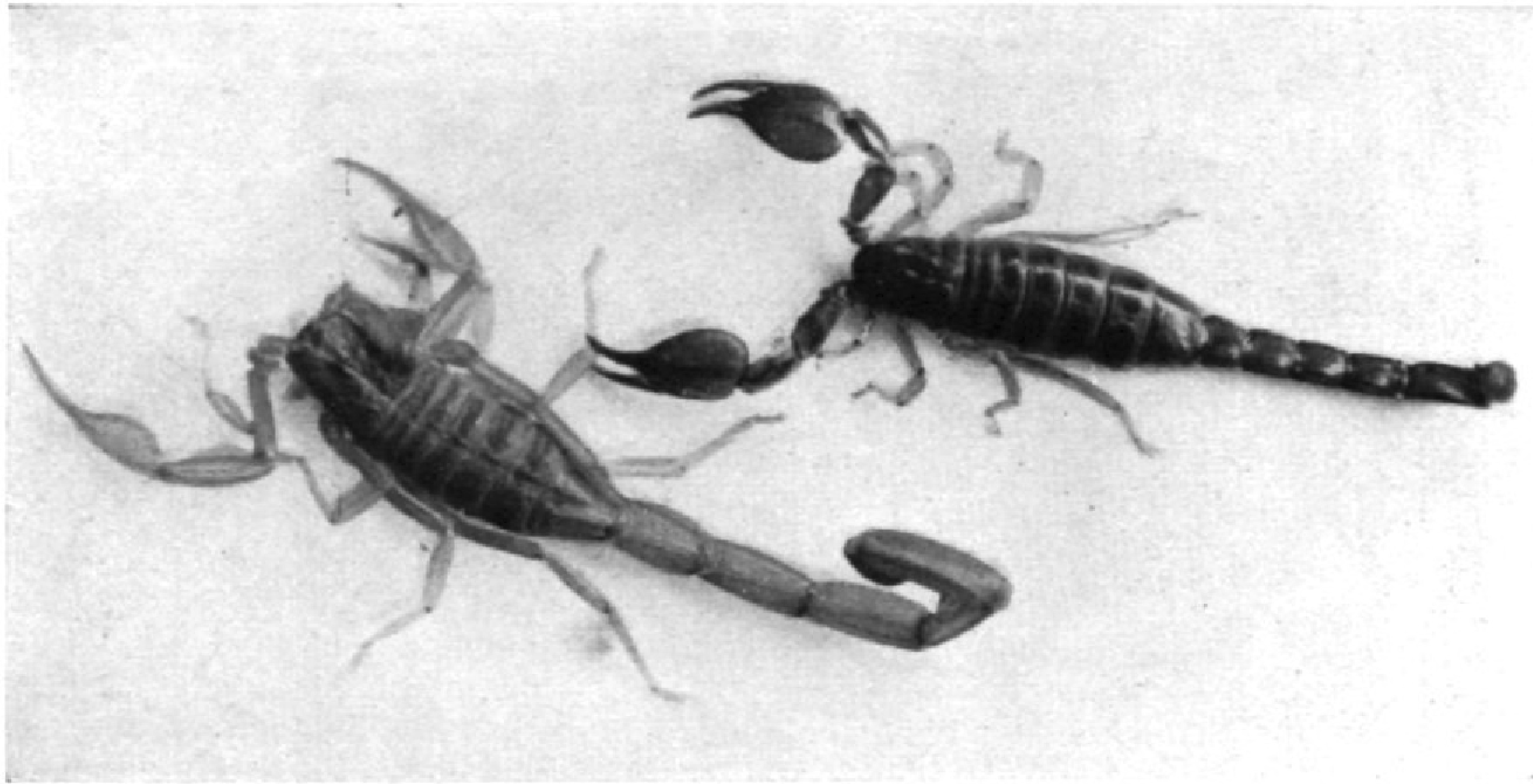
Tab. 3. *Anolis lineatus,* mannetje, de waltaka van Curaçao (× 1, zelfde exemplaar).

Tab. 4. *Gymnodactylus antillensis,* mannetje (l. b.) en wijfje (l. b.), de totèkki van Bonaire (× 5/3).
Anolis bonairensis bonairensis (r.), de kako van Bonaire (× 1).

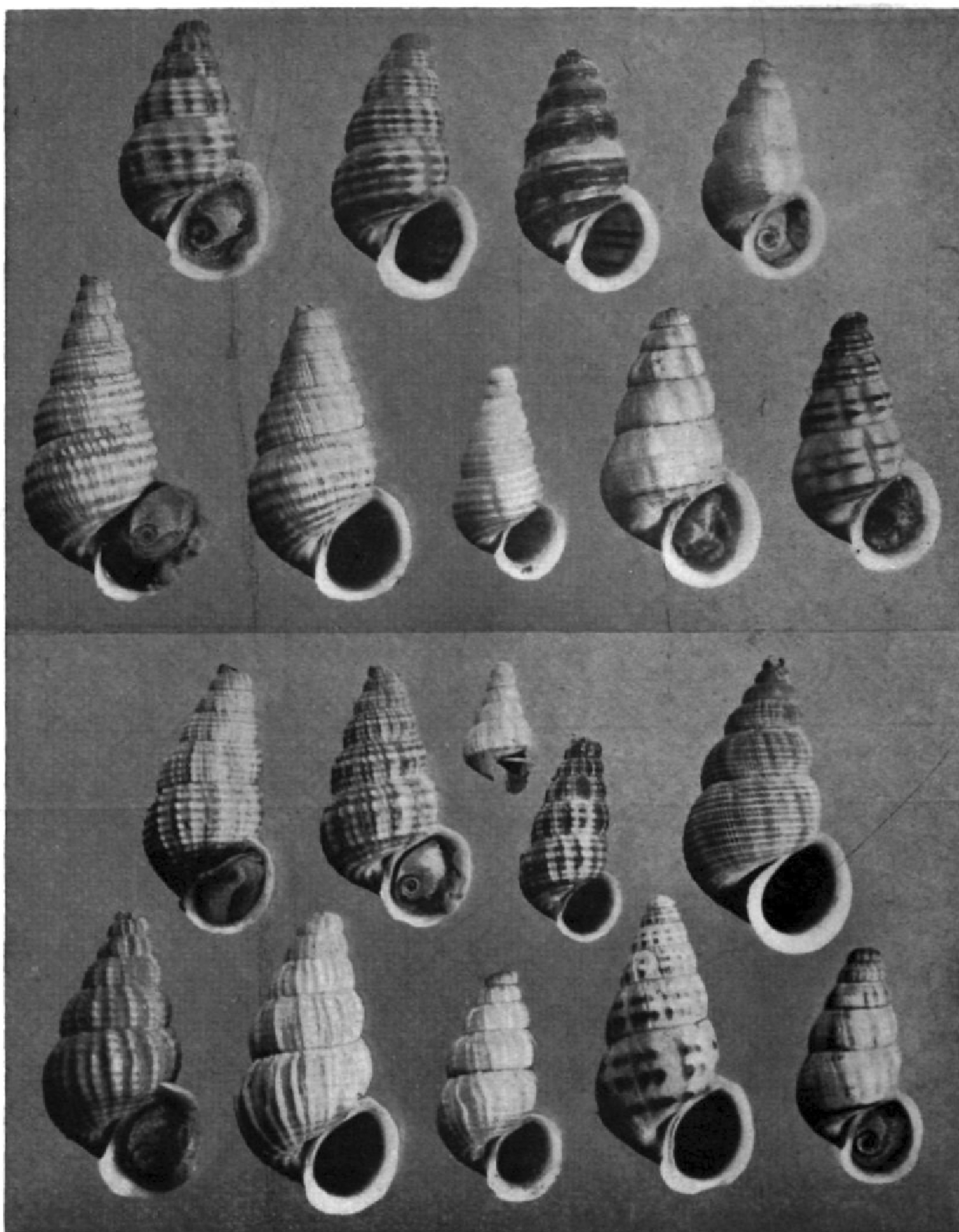

Tab. 5. *Phyllodactylus julieni* (l.b.), de totèkki pega-pega van Aruba (× 4/5).
Phyllodactylus martini (r.b.), de totèkki pega-pega van Curaçao (× 4/5).
Cnemidophorus murinus murinus (l. o.), de blausana van Curaçao (× 2/3).
Cnemidophorus lemniscatus arubensis (r.o.), de blausana van Aruba (× 2/3).

Tab. 6. *Rhopalurus hasethi* (l.) en *Diplocentrus hasethi* (r.), de beide schorpioenen van Curaçao (× 5/4).
Crotalus durissus unicolor, vrouwtje, de ratelslang van Aruba (69 cm lang).

Tab. 7. *Tudora rupis* op Curaçao (× 2). – Van boven naar beneden en van links naar rechts:

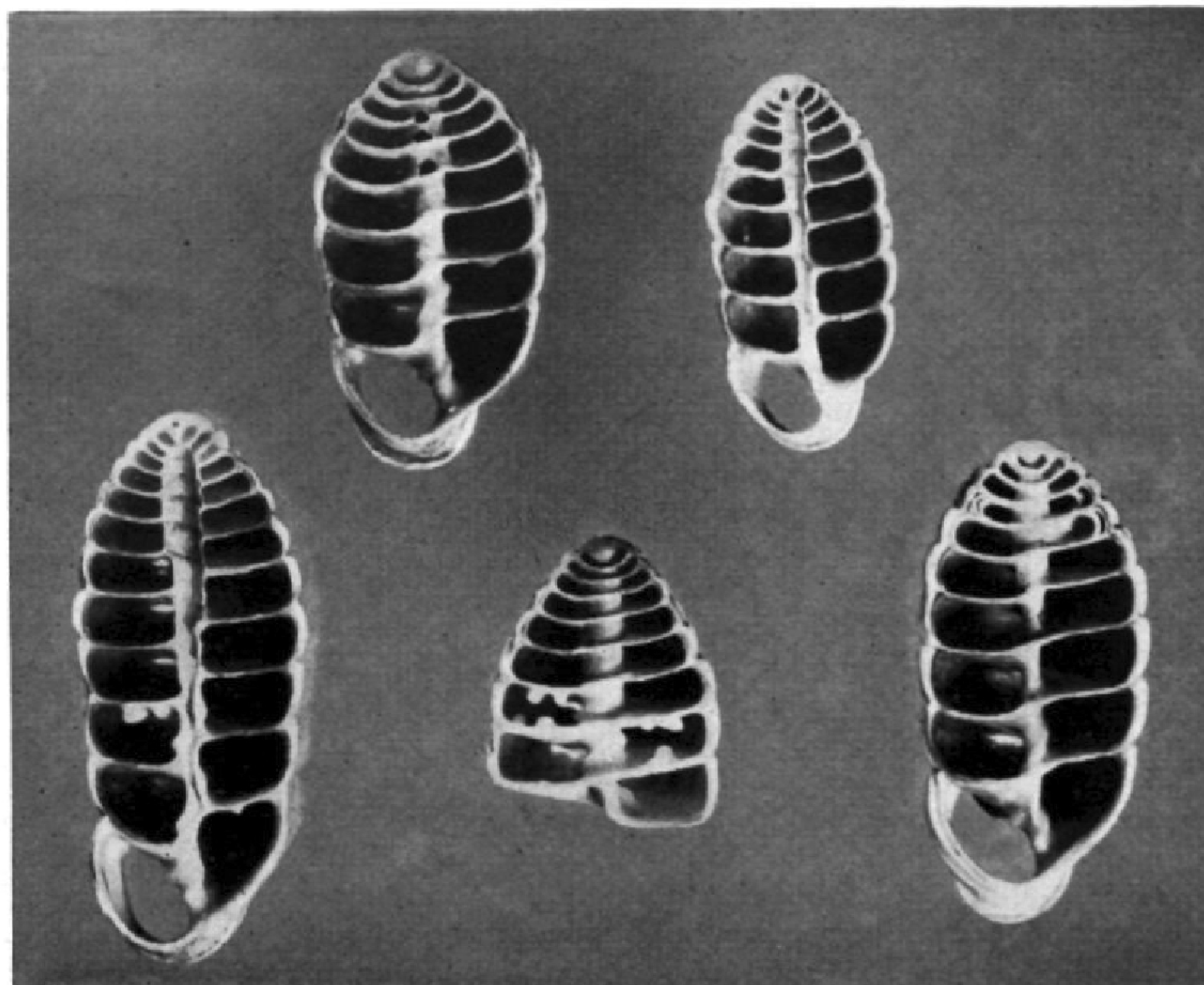
T. rupis rupis, 1e rij, 1-4 (Tafelberg, St. Barbara), 2e rij, 4-5 (Newport, St. Barbara).

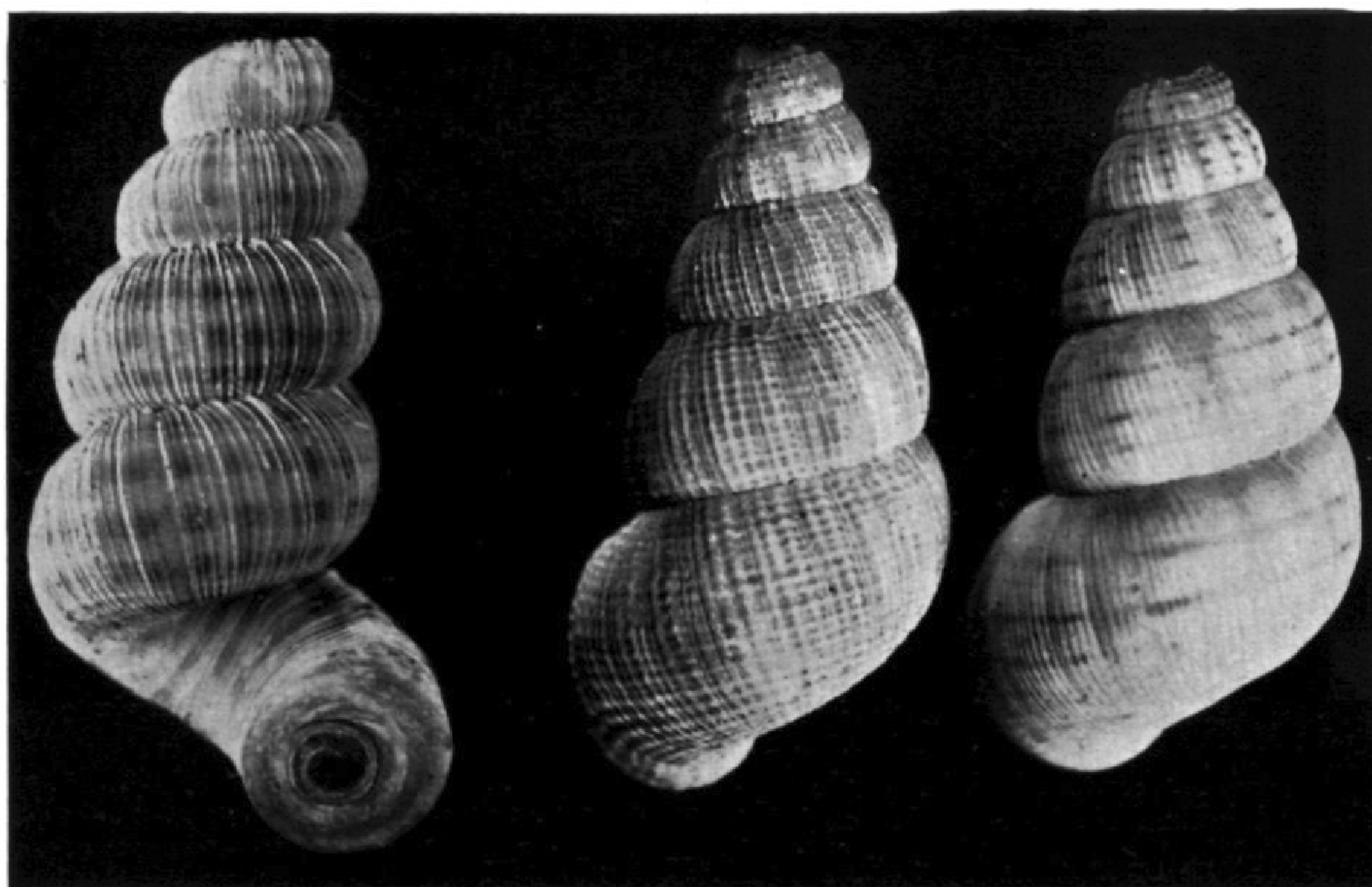
T. rupis hatoensis, 2e rij, 1-3 (Hato).

T. rupis grandiensis, 3e rij, 1-4 (Seroe Cabajé, Porto Marie), 4e rij, 4-5 (Seroe Bartool, Savonet).

T. rupis muskusi, 4e rij, 1-3 (St. Kruis Baai).

T. rupis muskusi × *T. megacheilos megacheilos*, 3e rij, 5 (St. Kruis Baai).

Tab. 8. *Cerion uva*, de kokoliesjie die kalakoena van Curaçao, aangeslepen om den inwendigen bouw te laten zien (× 5/3).
Tudora maculata (l.) van Bonaire (× 10).
Tudora aurantia (m. en r.) de kokoliesjie die kabritoe van Bonaire (× 7/2).

K 1101

duidelijk, dat deze beschouwingswijzen slechts in bepaalde gevallen geoorloofd zijn en voor gebieden met kleine, diepe zeebekkens nabij de continenten zeker niet mogen worden aangenomen. Er zijn tal van diepe zee-gedeelten in de Antillen, welke pas in het Tertiair, voor een deel zelfs in den allerjongsten tijd, zijn ontstaan (b.v. Anegada en Mona passage, Bartlett trog), en er zijn tal van smalle zeestraten, die een belangrijker zoögeografische scheiding vormen dan breede waterbekkens.

Laten wij ons toch door dergelijke beschouwingswijzen leiden, dan zouden wij, gezien de nabijheid van het continent, dat nergens veel meer dan honderdvijftig kilometer is verwijderd en dat voor een aantal eilanden zelfs binnen gezichtsafstand ligt, een groote overeenstemming tusschen de fauna van de eilanden en die van het vasteland voor zeer waarschijnlijk houden. Volgens de diepteverhoudingen echter, zouden wij een dergelijke overeenkomst slechts voor Margarita, Cubagua, Coche, Los Frailes en Los Testigos mogen aannemen, terwijl wij voor Los Hermanos, Tortuga en Aruba, welke door ondiepten van ongeveer tweehonderd meter met het continent zijn verbonden, een iets minder treffende overeenkomst zouden mogen verwachten. Blanquilla, Orchila, Los Roques, Las Aves, Bonaire en Curaçao zouden daarentegen groote verschillen moeten vertoonen! Ten Zuiden van deze eilandenreeks bedraagt de zeediepte meer dan duizend meter, haalt soms zelfs bijna de tweeduizend, terwijl de eilanden of eiland-groepen door diepten van eenzelfde grootte-orde zijn gescheiden.

Ook door de uitkomsten van geologische en botanische onderzoekingen zullen wij ons niet mogen laten beinvloeden, om een zuiver beeld te krijgen van wat de verspreiding van de dieren ons in deze kan leeren.

De Benedenwindsche Eilanden vormen het zuidelijkste deel van den Antillenboog, welke de continenten van Noord- en Zuid-Amerika verbindt. Het oppervlak van alle eilanden tezamen bedraagt ongeveer tweeduizend vierkante kilometer. Haast ééníderde deel hiervan is bedekt door kwartairen koraalrots; een zeer klein deel door ouderen kalksteen. Tortuga, Las Aves, Klein Bonaire, Klein Curaçao en de Roques eilanden met uitzondering van El Gran Roque, bestaan uitsluitend uit corallogeen materiaal; op de Testigos eilanden, Los Frailes en Los Hermanos is geen kalksteen gevonden.

De eilanden liggen alle binnen het gebied van groote droogte,

dat zich uitstrekt langs de noordkust van Zuid-Amerika, tusschen de monden van de Rio Orinoco en de Rio Magdalena, en dat is gekenmerkt door een regenval van 340—680 mm per jaar, bij een gemiddelde temperatuur van 27° C. De bergen van Margarita, welke bijna de 1000 m bereiken en, in mindere mate, ook de hoogste toppen van Los Testigos (200 m) en Curaçao (de Christoffelberg, 370 m), ontvangen veel meer regen; zij vormen vochtige klimaateilanden in een droge omgeving.

Op Curaçao, Aruba en Bonaire is de regenval gering van Februari tot September. In dezen drogen tijd valt er ongeveer 200 mm, tegen 350 mm in het regen-seizoen van October tot Januari. De regenverdeeling over het jaar en die van jaar tot jaar is echter zeer onregelmatig, waardoor het nuttig effect van den neerslag nog geringer is dan men, op grond van deze cijfers alléén, geneigd zou zijn aan te nemen.

Fig. 1. Schetskaartje van de Benedenwindsche Eilanden. Het gebied binnen de stippellijn heeft een regenval van minder dan 680 mm, bij een gemiddelde temperatuur van ongeveer 27° C.

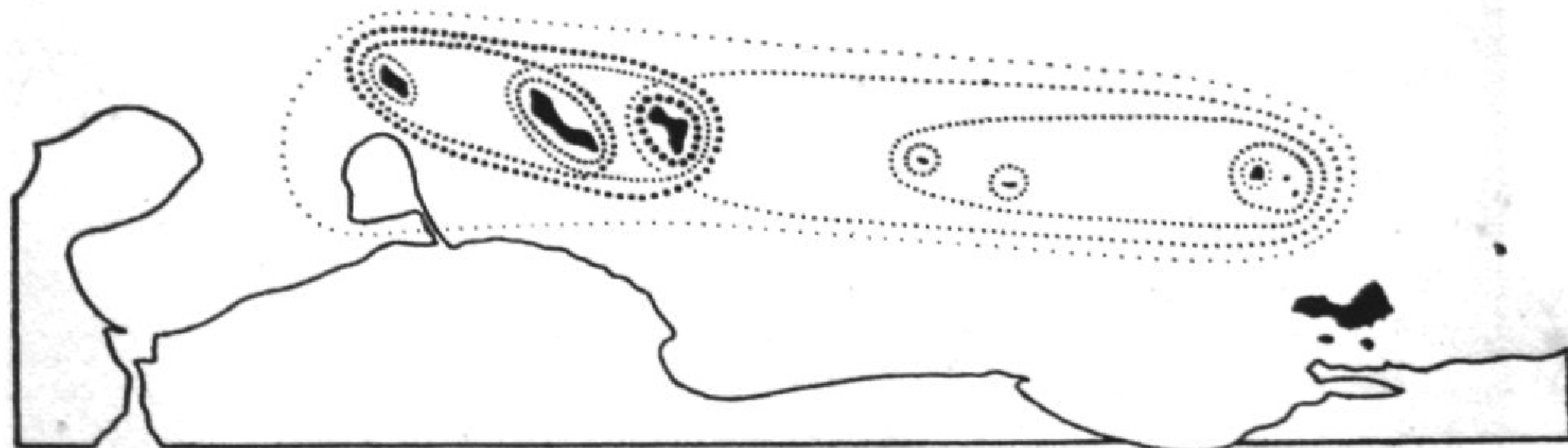

Fig. 2. Schematische aanduiding van de verwantschapsverhoudingen in de fauna van de Benedenwindsche Eilanden. De stippellijnen geven het verspreidingsgebied aan van één of meer endemische soorten. De Aves eilanden en Tortuga zijn weggelaten; zij bestaan geheel uit jong corallogeen materiaal en moeten derhalve hun geheele dierenwereld nog niet zoo heel lang geleden van de omliggende gebieden hebben ontvangen.

De gemiddelde luchttemperatuur is ongeveer 27° C. Augustus, September en October worden als de warmste maanden beschouwd, Januari en Februari als de koelste. Het verschil tusschen de hoogste en de laagste maandgemiddelden is daarbij echter nauwelijks meer dan 4° C. De gemiddelde vochtigheid is, in overeenstemming met de directe nabijheid der zee, vrij hoog; voor Curaçao is deze omstreeks 75%.

De Benedenwindsche Eilanden zijn blootgesteld aan een passaatwind, welke vrijwel het geheele jaar door uit het Oosten en Oost-Noord-Oosten waait, met een snelheid van ongeveer 5 meter per seconde. In tijden van droogte wordt hierdoor veel fijn bodemmateriaal weggeblazen, zoodat voor de planten en de dieren buitengewoon ongunstige levensvoorwaarden worden geschapen.

Daar het neerslaggebied meest heuvelachtig is en weinig begroeid, de verweeringslaag dun is en de regenbuien heftig zijn, loopt veel regenwater direct naar zee. Vele valleien zijn daarom afgedamd, waardoor een groot deel van het oppervlaktewater wordt opgehouden, en tenslotte nog in grondwater wordt omgezet. In het kalksteengebied bereikt het regenwater gewoonlijk zeer snel de karstwaterspiegel of stroomt af over het onderliggende, minder doorlaatbare gesteente, waarbij — zooals b.v. aan de noordkust niet zelden het geval is — permanente bronnen gevormd kunnen worden. De lage kalksteengebieden aan de kust hebben talrijke spleten en holen, welke een karstwaterlichaam ontsluiten dat met het zeewater in evenwicht is en dat — zooals b.v. in Zuid-Bonaire — dus schommelingen vertoont, welke met de getijden in verband kunnen worden gebracht. In het niet-kalksteengebied zijn permanente waterputten en bronnen minder algemeen. Aruba heeft enkele beekjes die echter, door hun hoog zoutgehalte, van weinig beteekenis zijn, terwijl de bergstroompjes welke wij op Margarita aantreffen, alleen na langdurige regens in staat zijn de zee te bereiken.

Het is, met dit al, niet te verwonderen, dat de eiland-vegetatie een uitgesproken droogtelievend karakter heeft verkregen, waarbij struiken met doornen en afvallende bladeren op den voorgrond treden. In den regel vinden wij een open plantendek met wat struiken en enkele, zeer verspreid staande boomen of boomvormige cactussen; slechts op enkele plaatsen is, door kunstmatige bevloeiing, een meer gesloten plantendek verkregen.

Het is moeilijk een juist beeld te verkrijgen van de eiland-vegetatie in vroeger dagen. Ofschoon aan haar, al reeds door de eerste

reizigers, de meest sombere beschouwingen werden gewijd, is het zeker, dat de mensch het plantendek van deze streken, op zeer nadeelige wijze heeft beinvloed. Waarschijnlijk is bijna alles bedekt met een secundaire vegetatie welke vrij arm is, vergeleken met de oorspronkelijke begroeiing.

Het is niet onmogelijk dat door deze veranderingen ook het klimaat ongunstig is beinvloed, hoewel er geen gegevens zijn, die een dergelijke verandering in historischen tijd aannemelijk maken. De aanwezigheid van een droogtegebied aan de noordkust van Zuid-Amerika, wordt algemeen in verband gebracht met de thans heerschende zeestroomingen, zoodat het niet waarschijnlijk is dat de klimatologische omstandigheden in den jongsten geologischen tijd veel zijn veranderd. Aan den anderen kant duiden de aanwezigheid van uitgebreide, verweerde druipsteenafzettingen, en het ontbreken van een belangrijke, actieve druipsteenformatie er op, dat het klimaat van Curaçao, Aruba en Bonaire heel wat minder droog was in een periode, welke volgde op de opheffing van de lagere koraalkalkterrassen.

Het is duidelijk dat de mensch, met zijn in cultuur brengen van groote stukken land, met zijn boschvernielingen, zijn importeeren van vreemde planten, geiten, kippen en huisdieren, met zijn jacht en visscherij, de dierenwereld belangrijk heeft benadeeld. Schildpadden zijn thans op de Nederlandsche eilanden een betrekkelijk zeldzaam verschijnsel, maar in 1737 werd het slachten van deze dieren in de straten van Willemstad verboden omdat de afschuwelijkste geuren regelmatig de omgeving verpestten. In hetzelfde jaar moesten de boebie's, die in groote getale op Klein Curaçao nestelden, in het belang van de scheepvaart worden beschermd. Heden ten dage komt er op de Nederlandsche eilanden geen enkele boebie meer voor, en op Klein Curaçao heeft men een groote vuurtoren moeten plaatsen om de schepelingen op dit lage, vlakke eiland opmerkzaam te maken.

Onze zoölogische kennis van de Benedenwindsche Eilanden staat nog in haar kinderschoenen; zij bevindt zich nog in het inventariseerende tijdperk van haar ontwikkeling. Wij zullen daarom op de gestelde vragen een antwoord trachten te vinden, door de verspreiding na te gaan van enkele diergroepen, welke voldoende bekend zijn om als punt van uitgang te dienen voor onze zoögeografische beschouwingen. De landslakken, de reptielen en de zoogdieren komen hiervoor allereerst in aanmerking. De amphibieën en de visschen zijn voor ons doel van zeer weinig

waarde gebleken, zooals trouwens op deze droge eilanden te verwachten was; de paar soorten schorpioenen welke er voorkomen geven ons nog duidelijker aanwijzingen. De vogels, waarvan ook al allerlei bekend is, worden hier buiten beschouwing gelaten, omdat ik mij nooit ernstig met deze groep heb bezig gehouden en dus niet in staat ben hun waarde voor de zoögeografie te beoordeelen. Stellig zijn er nog vele andere diergroepen welke ons belangrijke aanwijzingen zouden kunnen geven; thans zijn zij echter nog te weinig bekend, dan dat wij ze in onze beschouwingen zouden kunnen betrekken.

Daar de gebieden, waarin de verschillende levensgemeenschappen voorkomen, klein zijn en een zeer verspreide ligging hebben door het optreden van vele isoleerende factoren welke door toevallige omstandigheden worden gevormd, daar de fauna van het gebied arm is en wij van de biologie van de meeste soorten niets afweten, zal het duidelijk zijn dat wij bescheiden moeten zijn in onze doelstelling en zeer voorzichtig in onze gevolgtrekkingen.

Een groot deel van de dierenwereld der Benedenwindsche Eilanden bestaat uit soorten, welke deel uitmaken van de tegenwoordige fauna van het Zuid-Amerikaansche vasteland; een kleiner deel betreft diervormen welke nooit buiten deze eilanden zijn waargenomen.

Dit laatste fauna-element is van bijzondere beteekenis, omdat het ons in staat stelt iets te weten te komen over de vroegere verdeeling van land en zee in dit eilandenrijk, waarbij wij aannemen dat: 1e. de dieren op natuurlijke wijze naar de gebieden zijn gekomen waar zij tegenwoordig leven of vroeger geleefd hebben; 2e. de dieren afstammen van andere en anders gevormde dieren, welke vroeger geleefd hebben; 3e. nauwe vormverwantschap van bepaalde dieren over het algemeen wijst op een afstamming van gemeenschappelijke voorouders.

Wanneer er op een eiland een aantal dieren voorkomen welke gelijk, of bijna gelijk zijn aan bepaalde zoogdieren op het naburige vasteland, waarvan wij zeker meenen te zijn dat zij dit eiland niet op een „normale" wijze hebben kunnen bereiken, dan neemt men aan dat er, nog niet zoo héél lang geleden een „landbrug" tusschen deze gebieden moet hebben bestaan. Wij moeten hierbij natuurlijk uiterst voorzichtig zijn en steeds alle mogelijke „toevallige verspreidingswijzen" onder de oogen zien.

Voor het construeeren van land- of zeeverbindingen zijn in het algemeen die diervormen het geschikste, welke zich in de laatste

ENDEMISMEN VAN DE BENEDENWINDSCHE EILANDEN BEWESTEN MARGARITA	Los Hermanos, 4 km² (45%)	Blanquilla, 45 km² (40%)	Tortuga, 140 km² (55%)	Orchila, 32 km² (30%)	Los Roques, 5 km²? (50%)	Las Aves, 1½ km²? (50%)	Bonaire, 272 km² (45%)	Curaçao, 425 km² (45%)	Aruba, 175 km² (50%)	Z. Amerikaansch vasteland	Andere Antillen
Zoogdieren (in totaal 13 soorten)											
? Odocoileus gymnotis curassavicus	.	.	.	.	.	.	.	×	.	? ×	.
? Sylvilagus nigronuchalis nigronuchalis	.	.	.	.	.	.	.	×	×	—	.
Mormoops megalophylla intermedia	.	.	.	.	.	.	.	×	×	–	–
Leptonycteris curasoae	.	.	.	.	.	.	.	+	×	?–	.
? Phodotes tumidirostris tumidirostris	.	.	.	.	.	.	.	+	.	—	–
? Molossus pygmaeus	.	.	.	.	.	.	.	×	.	—	–
Hagedissen (in totaal 23 srtn. en ondersrtn.)											
Gonatodes spec. (? albogularis aff.)	.	.	×	×	.	.	.	.	.	–	?–
Gonatodes spec. (? vittatus aff.)	.	.	.	.	×	.	.	.	.	–	?–
Gonatodes spec. (Gymnodactylus aff.)	×	.	.	.	.	.	.	.	.	.	?–
Gymnodactylus antillensis	.	.	.	+	.	×	×	×	.	.	–
Phyllodactylus martini	.	.	.	.	.	.	×	×	.	–	—
Phyllodactylus julieni	.	.	.	.	.	.	.	.	×	–	–
Phyllodactylus rutteni	×	×	×	.	×	.	.	.	.	–	–
Anolis lineatus	.	.	.	.	.	.	.	×	×	–	–
Anolis bonairensis bonairensis	.	.	.	.	.	?	×	.	.	–	–
Anolis bonairensis blanquillanus	×	×	.	.	.	.	.	.	.	–	–
Cnemidophorus lemniscatus nigricolor	×	×	×	×	×	×	.	.	.	—	.
Cnemidophorus lemniscatus arubensis	.	.	.	.	.	.	.	.	×	—	.
Cnemidophorus murinus murinus	.	.	.	.	.	.	.	×	.	–	.
Cnemidophorus murinus ruthveni	.	.	.	.	.	.	×	.	.	–	.
Slangen (in totaal 5 of 6 srtn.)											
Leptodeira annulata bakeri	.	.	.	.	.	.	.	.	×	—	?–
Crotalus durissus unicolor	.	.	.	.	.	.	.	.	×	—	.
Visschen (in totaal 6 srtn.)											
Mollienesia vandepolli	.	.	.	.	.	.	×	×	×	–	.
Schorpioenen (in totaal 3 srtn.)											
Rhopalurus hasethi	.	.	.	.	.	×	×	×	×	–	–
Diplocentrus hasethi	.	.	.	.	.	.	×	×	.	–	–
Landslakken (in totaal 35 srtn. en ondersrtn.)											
Stoastomops walkeri	.	.	.	.	.	.	×	.	.	.	.
Cistulops raveni	.	.	.	.	.	.	.	×	×	.	.
Tudora megacheilos megacheilos	.	.	.	.	.	.	.	×	×	–	.
Tudora megacheilos pilsbryi	.	.	.	.	.	.	.	×	.	–	.
Tudora rupis rupis	.	.	.	.	.	.	.	×	.	–	.
Tudora rupis muskusi	.	.	.	.	.	.	.	×	.	–	.
Tudora rupis grandiensis	.	.	.	.	.	.	.	×	.	–	.
Tudora rupis hatoensis	.	.	.	.	.	.	.	×	.	–	.
Tudora aurantia	.	.	.	.	.	.	×	.	.	–	.
Tudora maculata	.	.	.	.	.	.	×	.	.	.	.
Gastrocopta curacoana	.	.	.	.	.	.	×	×	×	–	–
Neosubulina gloynii	.	.	.	.	.	.	×	×	×	.	.
Spiraxis blandi (?)	.	.	.	.	+	.	.	.	.	?—	?–
Thysanophora vanattai	.	.	.	.	.	.	.	.	×	–	–
Guppya molengraaffi	.	.	.	.	.	.	.	×	.	—	—
Cerion uva	.	.	.	.	.	.	×	×	×	.	–
Brachypodella raveni	.	.	.	.	.	.	×	×	×	–	–
Microceramus bonairensis	.	×	×	.	.	.	×	×	×	×	–

× eigen waarneming . onbekend — nauw verwante vorm
+ literatuur-opgave ? twijfelachtig – minder verwante vorm

geologische perioden snel hebben ontwikkeld en zich dus gemakkelijker dan andere dieren in geisoleerde gebieden hebben kunnen ontwikkelen tot z.g. endemische vormen, welke voor deze gebieden kenmerkend zijn. Ook hierbij is echter voorzichtigheid geboden, want het is natuurlijk ook mogelijk dat een endemisme vroeger een grooter verspreidingsgebied heeft gehad, maar buiten het gebied waar het thans voorkomt is uitgestorven.

De dierenwereld van Margarita vertoont geen duidelijke verschillen met die van het naburige vasteland. De talrijke endemismen, welke vooral bij de zoogdieren werden beschreven, verschillen slechts weinig van de vergelijkbare vastelandsvormen en kunnen, voor zoover ik dit kan beoordeelen, stellig niet als aparte soorten worden onderscheiden. Van Margarita zijn 18 zoogdiersoorten bekend, waaronder een aap, hert, konijn, eekhoorn, stekelrat, gordeldier en twee opossums; verder kennen wij van dit eiland 8 hagedissen, 6 of 7 slangen en 1 krokodil, 3 kikkers, 2 zoetwatervisschen, 2 schorpioenen, 36 landslakken en 1 zoetwaterslak. Van Coche, Cubagua, Los Frailes en Los Testigos zijn veel minder dieren bekend; hun fauna kan eveneens als een zeer verarmde Zuid-Amerikaansche vastelandsfauna worden opgevat.

In tegenstelling met dit deel van de eilandengroep vertoonen de overige Benedenwindsche Eilanden een duidelijk endemisch element, dat vooral bij de reptielen en de mollusken op den voorgrond treedt. Van deze eilanden ten Westen van Margarita kennen wij 13 of 14 zoogdiersoorten, 23 species en subspecies van hagedissen, 5 of 6 soorten slangen, 1 kikker, 6 zoetwatervisschen, 3 schorpioenen, 35 species van landslakken en 2 zoetwaterslakken. Bijna de helft van deze 88–90 soorten is kenmerkend voor dit gebied.

Bij de zoogdieren is dit endemische element veel minder uitgesproken dan men vroeger dacht. Van de 13 of 14 species welke op de Nederlandsche eilanden voorkomen is de vleermuis *Leptonycteris curasoae* de eenige, waarvan geen nauw verwante soort buiten de eilanden bekend is. Het is zeer goed mogelijk dat er bij de *Cricetidae*, de hamsterachtigen, ook nog endemismen zijn te vinden. Met zekerheid weten wij dit niet, omdat wij van deze groep slechts skeletfragmenten bezitten van een *Oryzomys*-soort uit de Grot van Hato op Curaçao en één jong exemplaar van een *?Hesperomys* uit Aruba. Van het konijntje (*Sylvilagus*) van Curaçao en Aruba en van het Curaçaosche hert (*Odocoileus*) kennen wij

op het naburige vasteland zeer nauw verwante, misschien zelfs identieke vormen, wat een invoer door den mensch waarschijnlijk maakt.

De meest opvallende dieren van Curaçao, Aruba en Bonaire zijn wel de hagedissen. Van de 16 hier voorkomende species en subspecies is de helft endemisch voor de Benedenwindsche Eilanden. *Gymnodactylus antillensis*, de gewone totèkki, komt voor van Curaçao tot Las Aves en misschien ook op Orchila. *Phyllodactylus martini*, de totèkki pega-pega, is typisch voor Bonaire en Curaçao, *Phyllodactylus julieni* voor Aruba. *Anolis lineatus*, de waltaka of kako, komt voor op Aruba en Curaçao, *Anolis bonairensis bonairensis* op Bonaire en misschien ook op Las Aves. Ook van de blausana vinden we op elk van de Nederlandsche eilanden een endemische vorm welke onderling slechts weinig verschillen en allen groote verwantschap vertoonen met een *Cnemidophorus*-soort van het naburige vasteland. De blausana van Bonaire, *Cnemidophorus murinus ruthveni* vertoont de meeste verschillen met deze vastelandssoort, die van Curaçao, *Cnemidophorus murinus murinus*, iets minder, die van Aruba, *Cnemidophorus lemniscatus arubensis* de minste. Misschien kunnen wij dit verklaren door aan te nemen dat Bonaire zich het eerst, Aruba zich het laatst van het vasteland heeft losgemaakt, waardoor de blausana van Bonaire de meeste, die van Aruba de minste gelegenheid had zich in een eigen richting te ontwikkelen.

De slangen zijn zoögeografisch van weinig belang. Curaçao en Bonaire bezitten elk hoogstwaarschijnlijk slechts één soort, welke ook elders voorkomt. Aruba heeft er twee, waarvan de ratelslang wel de bekendste is, welke iets schijnen af te wijken van hun soortgenooten buiten dit eiland.

De eenige amphibie is een kikker, de dori, welke op het vasteland algemeen voorkomt. Dit dier werd in 1910 met Arubaansch zand naar Curaçao gebracht en omstreeks 1928 ook op Bonaire geimporteerd.

De visschen geven ons eveneens weinig houvast. Van de 6 soorten welke in het brakke en zoete water van Bonaire, Curaçao en Aruba te vinden zijn, schijnt er slechts één, *Mollienesia vandepolli*, tot deze eilanden te zijn beperkt.

De twee soorten schorpioenen welke er voorkomen zijn daarentegen alleen van de Nederlandsche eilanden en van Las Aves bekend.

Na de hagedissen zijn de landslakken wel de meest opvallende dieren, vooral die welke behooren tot de geslachten *Cerion* en

Tudora. Van de 34 species welke van Curaçao, Aruba en Bonaire bekend zijn, komen er 12 alleen op deze eilanden voor, terwijl 1 verder alleen nog maar op Blanquilla, Tortuga en het schiereiland Paraguaná is gevonden. Twee genera, *Stoastomops* en *Cistulops*, drie subgenera, *Bonairea*, *Neosubulina* s.s. en *Cerion* s.s. zijn er endemisch.

Van verschillende geslachten en soorten kennen wij een aantal vormen welke niet alleen voor bepaalde eilanden, maar zelfs voor deelen van één enkel eiland kenmerkend zijn. Bijzonder mooie voorbeelden van plasticiteit bij een diersoort vinden wij hier bij *Cerion*, *Tudora* en *Brachypodella*. De buitengewoon verdienstelijke Amerikaansche malacoloog Horace Burrington Baker heeft indertijd de beide, op het eiland Curaçao voorkomende soorten van *Tudora* in niet minder dan 5 soorten met 8 afwijkende ondersoorten opgesplitst. Mede aan den hand hiervan kunnen wij Curaçao in een aantal faunistische gebieden verdeelen — waarvan dat van den Tafelberg Santa Barbara wel het duidelijkste is — welke ten deele scherp zijn begrensd door rooidalen, die de kalksteenbedekking van het eiland hebben versneden, anderdeels echter zeer geleidelijk in elkaar overgaan. Het is nog niet duidelijk of wij hier te doen hebben met verschillen welke zich steeds verder ontwikkelen, dan wel met gebieden die bezig zijn hun faunistische eigenaardigheden te verliezen.

In de endemische slakkenfauna van Curaçao, Aruba en Bonaire is een opvallend Antillisch element aanwezig. Het geslacht *Cerion* is praktisch beperkt tot de Bahamas en de Groote Antillen. *Microceramus* is een ander Antillisch genus dat wel het vasteland van Noord-Amerika bereikt, maar dat ontbreekt op de meeste Kleine Antillen en op het vasteland van Zuid-Amerika, met uitzondering van het schiereiland Paraguaná. *Stoastomops* en *Cistulops* hebben hun naaste verwanten op de Groote Antillen. Ook de *Chondropominae*, waartoe *Tudora* behoort, is een karakteristieke Antillische groep, hoewel ook zij het vasteland op meerdere plaatsen bereikt.

Aan de andere kant is het geslacht *Neosubulina* verder alleen bekend van Noordelijk Zuid-Amerika, terwijl *Brachypodella raveni* behoort tot een vastelandsgroep van dit genus.

Terugkeerend tot de vragen welke wij ons aan het begin stelden, kunnen wij in antwoord hierop thans het volgende vaststellen.

Er is géén eenheid in de dierenwereld van de Benedenwindsche Eilanden. Margarita en de eilanden ten Zuiden en ten Oosten

hiervan, bezitten een verarmde, moderne, Zuid-Amerikaansche vastelandsfauna, terwijl de fauna van de overige eilanden, in het bijzonder die van Bonaire, Curaçao en Aruba, hiervan duidelijk verschilt. Ook tusschen deze eilanden, ten Westen van Margarita, onderling komen verschillen voor.

In de fauna van de Benedenwindsche Eilanden kunnen wij drie elementen onderscheiden: 1e. een jong, zuidelijk (Zuid-Amerikaansch) element; 2e. een ouder, zuidelijk (Zuid-Amerikaansch) element, en 3e. een nog ouder, noordelijk (Antillisch) element.

1. Het jonge, zuidelijke element bestaat uit diersoorten welke thans nog op het vasteland leven, of die daar zeer na verwante vormen hebben. Het is niet scherp te scheiden van een „algemeen verspreid, modern element", dat door tusschenkomst van den mensch naar deze streken is gebracht. De fauna van Margarita en de eilanden ten Zuiden en ten Oosten hiervan bestaat geheel uit dit element. Dit pleit sterk voor het bestaan van een landverbinding tusschen Margarita en het continent in laat-geologischen, kwartairen tijd.

2. Het oudere, zuidelijke element bestaat uit endemische vormen waarvan een Zuid-Amerikaansche oorsprong wordt vermoed (b.v. *Phyllodactylus*, *Cnemidophorus*, *Neosubulina* en *Brachypodella*). Het vormt een belangrijk deel van de eilandfauna ten Westen van Margarita. Dit duidt sterk op een langdurige geografische afzondering van dit gebied, waarschijnlijk sinds jong-tertiairen tijd. De eenheid van dit gebied werd waarschijnlijk reeds spoedig verbroken. Het is mogelijk, zooals Franz Werner in 1925 veronderstelde, dat Bonaire al een zelfstandig eiland was voordat de samenhang tusschen de eilanden ten Oosten en ten Westen van haar werd opgeheven. In het algemeen kan worden verondersteld dat de Venezolaansche eilanden werden bevolkt van Oost naar West, de Nederlandsche eilanden van West naar Oost.

3. Het nog oudere, noordelijke element bestaat uit endemische vormen waarvan een Antillische oorsprong mag worden vermoed (b.v. *Stoastomops*, *Cistulops*, *Cerion* en *Tudora*). Het vormt een opvallend deel van de fauna van Curaçao, Aruba en Bonaire. Dit doet ons, zooals Horace Burrington Baker in 1924 heeft uiteengezet, een landverbinding veronderstellen met een gebied dat werd bewoond door een oude Antillische fauna, wellicht omstreeks het Midden-Tertiair. Er zijn geen duidelijke aanwijzingen dat deze Antillische fauna ook deelen bewoonde van het Zuid-Amerikaansche vasteland. De sporen van dit element welke wij

in het Noordelijk deel van Zuid-Amerika aantreffen kunnen vanuit het Noorden gekomen zijn, langs denzelfden weg welke het „oude, zuidelijke element" naar de eilanden bracht, òf, maar dit is minder waarschijnlijk, over de landengten van Midden-Amerika, na hun sluiting in plioceenen tijd.

In hoeverre is dit alles nu in overeenstemming met onze kennis van de flora, van de topografie en de geologische geschiedenis?

In tegenstelling met de plantenwereld van Margarita en de eilanden ten Zuiden en ten Oosten hiervan, vertoont de flora van de overige Benedenwindsche Eilanden, speciaal van Bonaire, Curaçao en Aruba, enkele duidelijke verschillen met die van het aangrenzende vasteland. Er is een betrekkelijk hoog percentage aan endemismen en er zijn vrij opvallende overeenkomsten met de flora van de Bovenwindsche Eilanden en de Groote Antillen, welke echter nogal onbeduidend zijn, vergeleken met de veel nauwere verwantschap met de flora van Zuid-Amerika. Dit doet ons eveneens een vrij lange geografische zelfstandigheid van dit eilandengebied veronderstellen, een vroegere landverbinding met het Zuid-Amerikaansche vasteland en, heel misschien, een andere landverbinding met een gebied in het Noorden, om enkele punten van overeenkomst met de andere Antillen te verklaren.

De topografische aanwijzingen zijn in zooverre in overeenstemming met onze zoögeografische ervaringen, als Margarita met de vergelijkbare eilanden zijn gelegen in een ondiepe zee, en niet van het vasteland door veel dieper water zijn gescheiden. De positie van Aruba, dat door een nauw kanaal van niet meer dan tweehonderd meter diepte is gescheiden van de ondiepe kustwateren, is echter niet in overeenstemming met zijn zoögeografische zelfstandigheid.

Wat hun bouw betreft lijken de Benedenwindsche Eilanden, zoo op het eerste gezicht, een voortzetting te zijn van het Venezolaansche kustgebergte. Vanuit een geologisch gezichtspunt beschouwd behoort de eilandenreeks Aruba-Los Testigos echter tot de Antillische provincie; zij mist in haar ondergrond die speciale ontwikkeling van het Tertiair, welke in Noord- en Midden-Venezuela tot de vorming van machtige, oliehoudende afzettingen aanleiding heeft gegeven, en verder worden op de meeste eilanden dieptegesteenten gevonden welke duidelijk verschillen van de gesteenten uit het Venezolaansche kustgebergte. De bouw van Margarita, Cubagua en Coche is echter in vele opzichten gelijk aan dien van het naburige vasteland.

Er bestaan geologische aanwijzingen, dat het gebied van de Nederlandsche eilanden in het Bovenste-Krijt samenhing met een vasteland in het Zuiden. In het Onder-Tertiair was deze landverbinding weer verdwenen en lag alles onder zee. Een opplooiïng van het eilandengebied volgde, waarschijnlijk in het Onder-Oligoceen. Curaçao, Bonaire en Aruba zijn, te oordeelen naar de ligging van de koraalkalken, in vroeg kwartairen tijd voor meer dan vier-vijfden van hun oppervlak door de zee bedekt geweest. Later had een zwakke opwelving plaats, waardoor de eilanden veel verder boven water kwamen en de koraalkalken in het centrale deel, met de onderliggende gesteenten, voor een groot deel konden worden weggevoerd.

Ook dit versterkt dus slechts het beeld dat wij ons, op zuiver zoölogische gronden, van de palaeogeografie van deze eilanden vormden — waarbij Curaçao, Aruba en Bonaire achtereenvolgens waren verbonden met een gebied in het Noorden, dat bewoond was door een oude Antillische fauna, en met een landstreek in het Zuiden, welke een oude Zuid-Amerikaansche vastelandsfauna bezat. Reeds spoedig daarna werd het gebied verbrokkeld en ten slotte omgevormd tot de Benedenwindsche Eilanden, zooals zij zich heden ten dage aan ons vertoonen.

Literatuur en nadere gegevens in: „Studies on the Fauna of Curaçao, Aruba, Bonaire and the Venezuelan Islands" (2 vols.), Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1940.

Afbeeldingen op tab. 2–6 naar het leven. Tab. 4, 5, 7 origineel; 1, 2, 3, 6 en 8 uit *Studies Fauna Curaçao 1 & 2.*

NATUURSCHOON IN NEDERLANDSCH WEST-INDIË

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

„De natuur is er onvergelijkelijk schoon". Dat schreef mij iemand, vóór ik naar Suriname ging, en het is mij de waarheid gebleken.

Ik zal uitingen van verschillende bewonderaars van de natuur in Suriname en Britsch Guyana aanhalen.

Daarbij vang ik aan met een woord van prof. dr. W. Joest in *Gesellschaft für Erdkunde* te Berlijn: „Suriname ist eine von der Natur gesegnete, von Menschen vernachlässigte Gegend, die reichste der Erde".

Op hem laat ik volgen den kunstschilder Th. B. van Lelyveld, die in December 1894 met de „Prins Frederik Hendrik" de kust van Suriname naderde: „Om half zes doemt in het Oosten een vaag rood schijnsel op; het wordt grooter, het wordt glanzend als robijn, het wordt steeds lichter, al lichter. Totdat een albeheerschend, goudstralend morgenlicht gulden glimpjes toetst op de kruivende toppen van het immense, deinende watervlak.

In enkele oogenblikken is de zon meester van den dag geworden. Onder den egaal kobalten hemel is de zee bezaaid met al maar dansende schittering. Doch de zee heeft sinds gisteren haar doorschijnend ultramarijnen mantel afgelegd; zij is geelgroenig van kleur geworden door al het meegestuwde leem en de fijne humusstoffen van de Amazone....

Nog vóór het land bereikt is, komen zwart gevlekte, emeraldgroene kapellen aangefladderd; ook enkele vogels, libellen en zelfs wespen vertellen de eerste verhalen van vreemde boomen en nog onbekende bloemen.

Een half uur later stoomt de boot, bij Braamspunt, langs een dichte mangrove-vegetatie....

De vaart door de breede rivier met haar lage oevers is.... een en al verrukking. Het zich verplaatst voelen in een nieuwe wereld,

het voorbij gaan van plantages, waar bewoners vriendelijk wuiven met de zakdoek.... dit alles en meer, doet het gemoed beven van geluk en van volmaakte vrede....

Nu verschijnt, achter een zeer ruim grasveld-plein, dat omringd is door statige koningspalmen, het blanke Gouvernementsgebouw."

Op een tocht naar Albina in 1895 siddert bij het varen uit de Suriname-rivier „onder een zalmrood licht.... het water in opale tinten. Dan komt gauw de avond". Machtig is, den volgenden morgen, de indruk van den geweldigen Marowijne-stroom. „Welig begroeide eilanden liggen coulisseachtig achter elkaar verspreid. Door het geruisch van de boot schrikken tallooze flamingo's en sabakoe's van de eenzame oevers op. Prachtig doet al dat rood en wit tegen het strakke blauw van de lucht als ze in groote zwermen wegvluchten naar den tegenovergelegen woudoever, om er, neerzwevende, een veiliger schuilplaats te zoeken tusschen de kronkelende luchtwortels der risophoren...."

Er zit kleur — en beweging — en volgorde in deze fraaie schildering. Uiterst gering is de bewegingsvrijheid te Albina, er is maar één weg, landwaarts, niet meer dan een Indianenpad, in den regentijd onbegaanbaar. Maar het is muskietenvrij; bovendien is er een verrukkelijke, van pirins — de blauwe rivierhaai — vrije badgelegenheid in een zandigen inham der rivier, koelend overschaduwd door zwaar geboomte.

Nu van Lelyveld bij een ander uitstapje:

„'s Morgens vroeg bij het gloren van den ochtend (in de Coppename-rivier, bij terugkeer van een tocht naar de Wajombo, in hetzelfde jaar): de lange, in het water afhangende lianen, vangen het jonge, teere licht op; de toppen der hoogste boomen zijn als met goud overgoten koepels. Als langzaam de blauwige nachtdampen zijn weggetrokken, is het àl goud, de immense hemel, de ontelbare woudreuzen, het wijde watervlak, waarop gouden parels dansen. Bij een weldadige koelte is alles gehuld in een goddelijken glans.

Welk een verrukkelijk oogenblik!

Een oogenblik, want kort, heel kort duurt deze aardsche pracht...."

Tot slot dezelfde schrijver over een uitstapje in 1895 in Boven-Para: We zien „de verblindend lichte, schroeiend heete savanne, wijd voor ons.... uitgestrekt.... Het suikerwitte, heldere kwartszand kaatst stovend de vlammende zonnehitte terug". Met corjalen wordt langs de Para-rivier de terugreis aanvaard.

„Mika-schilfers flikkeren op den zandigen bodem van het bronskleurige water. Onhoorbaar glijden de ranke vaartuigen in den lommer van weelderig geboomte, waar hier en daar, hoog en onbereikbaar, purperroode en witte orchideeën hun kostbare pracht verspreiden" [1]).

Laten wij thans A. Kappler aan 't woord, die meer dan veertig jaren in Suriname verbleef en in 1887 schreef: *„der Kolonie, an der ich auch jetzt noch mit leidenschaftlicher Liebe hänge"*. Onbeschrijfelijk schoon, zegt hij, zijn de gebergten, wanneer men ze op korten afstand van de rivieren uit kan overzien, en waarnemen hoe de boomen, verschillend van vorm, loof en kleur van de bloemen, zich tot op de toppen boven elkander verheffen. — Hij looft dus wel, doch waarschuwt (in de volgende woorden) tegelijk, dat men, afgezien van de bezwaren van een gloeiende hitte, van tropische stortbuien en van een vijandige insectenwereld, kan ervaren, dat het vaderland in heiden en met peppels beschaduwde wegen, nog lang niet het maximum van eentonigheid heeft bereikt.

Op zeer verdienstelijke wijze verhaalt hij van het vogel-concert en beschrijft hij nachtelijke geluiden in het woud in den regentijd. Bij zijn schildering van de kleuren van bloementrofeeën denkt de steller dezes aan Van Lelyveld's opmerking over de vaak korte oogenblikken, dat men, in het vroege morgenuur of bij het ondergaan van de zon van de licht- en kleureffecten genieten kan, wanneer Kappler opmerkt: Langs den rivieroever in het hooge binnenland bloeien gele en purperkleurige *Malphigia's* en eigenaardig gevormde *Guttiferen*. Door het donkere loof slingeren zich de *Petrea's* met aren van schitterend blauwe of lila bloemen. In den regentijd hangen van de hoogste boomtoppen de twee voet lange trossen van de prachtige vuurroode *Noranthea guianensis*; in den drogen tijd steekt boven het groen van de wouden de geweldige kroon van den groenhartboom, *Bignonia* (*Tecoma*) *leucoxylon*, die dan geheel bladerloos met ontelbare helgele bloemklokken prijkt, als een vuurvlam uit. — Tot zoover Kappler. Ik voegde hierboven den naam „*Tecoma*" bij, omdat die thans wordt gebezigd, en kan over dit onderwerp zelf mededeelen, dat toen de eerste zonnestralen den top van de torenhooge bloemenpyramide van den groenhartboom aanraakten, de mij begeleidende Boschneger en ik zelf ademloos en ontroerd toezagen. Ik deed deze ervaring op in Fransch-Guyana, tegenover Albina aan de Marowijne, in 1894.

[1]) *D.W.I.G.* 1894/5 blz. 369 e.v.

Uit *Dschungelleben, Forscherfreuden in Guayanas Urwaldern,* Leipzig, (het boekje is vertaald uit het Engelsch) 1927, wil ik nu een anderen toon laten hooren. Het is de aanvang van een hoofdstuk „Mitternacht am Strande", aan het strand van een rivier in Britsch-Guinea, waar bij een „alten niederländischen Reede", het Kartabo-Laboratorium stond: Een tropische nacht kan stil en vreedzaam en toch vol onrust zijn. In zulk een nacht lag ik in badpak op het grijze graniet van een landpunt en nam waar, hoe de laagstaande noordster door het traliewerk van de *mangroven* fonkelde. Daarenboven glansden drie groote planeten met hun verschillende kleuren, namelijk *Mars,* recht boven mij in de Schorpioen; *Jupiter* geheel in 't Westen; terwijl de ondergaande *Venus* een zacht, maanachtig schijnsel uitstraalde. De nacht werd echter door den melkweg beheerscht. In imposante grootheid toonde de lichtweg zich van horizon tot horizon, en liet honderden kleine glimmersplintertjes in mijn rotsbed glinsteren. De groote *Zwaan* steeg majestueus langzaam het gloeiende pad op, en *Pegasus* stak zijn kop juist boven den horizon uit. Had het licht van al deze ontelbare sterren bij elkander dezelfde onaangename werking op de ziel als het maanlicht? Waarom zouden anders ik en zooveel dieren onrustig zijn geweest? Slechts de reuzenkikvorschen bleven onophoudelijk doorkwekken en herhaalden aldoor hetzelfde, even zinneloos of zij een toespraak aan een diner hielden. Beebe vervolgt nu aldus: Ik was van plan geweest een deel van den nacht tusschen de mangroven door te brengen, maar de schijn van het witte zand lokte mij naar de badplaats. Ik wilde mediteeren.... Het was eb. Het water lag stil en glad, en spiegelde iedere ster. Ik maakte een kuil in het zand, tot ik vlak bij het water was. Plotseling sprong ik in de lucht; viel weer neer, en bleef met opengesperde oogen en kloppend hart zitten. Wat was er gebeurd? Een sidderaaltje had een van mijn voetzolen aangeraakt. Tot zoover Beebe.

In 1938 begaf de dierkundige Sanderson zich met zijn gezelschap van Paramaribo naar de zeekust, op zoek naar een daar aangespoelden walvisch. Zij waren tegen den avond buitengaats gekomen. Een zwak spoor van den passaatwind koelde hun de wangen; de gele pracht van den westerschen hemel ging over in diep oranje, in bronskleur, dan in bloedkleur, en de fluweelen nacht kwam aan. Wij waren (zoo schrijft Sanderson ongeveer) midden in een ruime baai, ver van land, doch de zee was zoo ondiep, dat telkens met een stok moest worden gepeild. Plotseling zaten wij vast, en als door tooverij was de zee verdwenen, en

zaten wij in een absolute stilte. Wij waren omringd door een zee van zeer weeke modder; wij hadden nog nooit zulk een snel ebtij beleefd. Het was een mooie nacht en de passaatwind was gaan liggen. Geen nood, wij zouden aan boord slapen. Doch, op een zeker uur, vóór den dageraad, was onze modder-verblijfplaats een *hel* van de ergste soort geworden! — De reizigers werden aangevallen door ontelbare zwermen van „monpierra", als vuur stekende zandvliegjes. Toen het tij weer opkwam, werd de plaag nog erger. Tot de passaatwind weer doorkwam.

De walvisch werd werkelijk gevonden, en de beenderen er van werden toen verzameld; het gezelschap vertoefde op een „schelprits", onder een afdak en trotseerde de ongemakken. Wij hadden als paarden gewerkt, vertelt de heer Sanderson, en dronken onze thee. Toen zagen wij een andere wereld. Ons modder-toevluchtsoord veranderde in een *paradijs*. Een frissche wind woei om ons heen. In het warme licht van de avondzon kwamen roode ibissen (*Plegadis rubra*) als natuurjuweelen in onafzienbare vluchten door de rijke blauwe lucht neer op de modder. Met hen kwamen groote vluchten van sneeuwwitte reigers, van bruine sabakoe's en van helderblauwe reigers. Tallooze kleinere steltvogels liepen heen en weer, en uitten klaagtoontjes. Alles groef en wurmde in de modder om voedsel te krijgen. Honderden papegaaien kwamen paarsgewijze aangevlogen en vervulden de lucht van hun geschreeuw...

Na de thee zagen wij in een kreekje een heele vloot van kleine onderzeebooten: de vieroogige-visch of modderschipper (*Anableps tetro phtalmus*), die onder het zwemmen twee oogen boven water houdt. Nu het getij op zijn hoogst was, bloeide de anders doode schelp- en modderbank van leven, door enorme groote oorwormen, door groote zwartgouden torren, door een soort helroode spin en door woudluizen van kolossale afmetingen, die met groote snelheid konden vluchten. De lucht was vol metaalgroene en andere bromvliegen. Onder de mangrove-boomen drentelden helroode krabben nabij den ingang van hun holen, en zij staarden het gezelschap met bolle oogen aan. Op de modder liepen zwarte krabbetjes snel heen en weer; een ander soort, met één groote witte schaar opgeheven, strompelde rond. In de boomen, boven ons, waren de takken vol met magere grijze krabben met helderroode pooten en scharen".

Tot zoover Sanderson in zijn *Cariblean Treasure* London 1938).

Over de Nederlandsche Antillen heeft de heer C. H. de Goeje in den jaargang 1928 van het maandschrift Onze Aarde geschreven, en in dit artikel (blz. 355–369), dat verlucht is met niet minder dan vijfentwintig zeer goed gekozen en uitnemend geslaagde, fraaie afbeeldingen heeft hij mede zijn aandacht gewijd aan het op onze Antillen voorkomend natuurschoon; hij geeft hier en daar korte natuurbeschrijvingen. Hij doet uitkomen, dat het op de Benedenwindsche eilanden slechts enkele maanden van het jaar regent, en er niet zelden in een regenseizoen bijna niets valt. Er is dan ook een groot verschil met Suriname. Hier geen kabbelende beekjes, geen donker, tropisch oerwoud, geen bamboepluimen, en, behalve op de plantages, geen gratievolle palmen. Maar — en nu neemt de steller dezes weer het woord — wat er wel is, dat is een heerlijke, krachtige, steeds doorgaande passaatwind, die de sterke zonnewarmte, hier, op twaalf graden van den evenaar, te beter doet verdragen, muskieten en andere vliegende insecten verdrijft, en het klimaat zeer gezond en heel wat aangenamer maakt, dan in de tropische oerwouden van het vasteland.

„Gelijk Insulinde", zoo vangt De Goeje, Multatuli aanhalende, zijn artikel aan, „dat zich daar slingert om den evenaar als een gordel van smaragd, zoo ligt, aan de andere zijde van de aarde de eilandenketen van de Antillen en Bahama's, in sierlijke winding geslagen om den parallel van vijftien graden noorderbreedte.

Topazen in een veld van lazuur, zijn onze Benedenwindsche eilanden: Aruba, Curaçao en Bonaire. Laag bergland, golvend terrein of vlakte, waarin bruin, oker, grijs en lila de domineerende kleuren zijn, aan de noordzijde afgeboord met het zuiver witte schuim der branding. Rondom de blauwe zee...

De planten zijn er op ingericht om langdurige droogte te weerstaan. Hier ziet men heesterachtige, pezige boompjes, lederachtige bladeren, agave en aloë, en vooral cactussen.

In menigte zijn ze er, de hooge kandelaber-cactussen, die aan het landschap een spookachtig aanzien geven... ook hier en daar... ronde meloenen-cactussen. Sobere bouwwerken zijn het, bijna met de strenge vormen van kristallen, en verdedigd door een stelsel van formidabele stekels... De bloemen, die nu en dan verschijnen — aan korten steel, als waren ze bevreesd zich vèr buiten de veilige veste te wagen — zijn even schoon en teeder als die van bladergewassen.

Vele planten, die in den drogen tijd hun vormen niet kunnen instandhouden, bewaren het leven in wortels of zaden, en zoodra de regens doorkomen, spruit het uit en wordt het vale land

overdekt met een groen waas. Aan den voet der oude, strenge cactussen verschijnt als een vroolijke jeugd een menigte angglo of „boterbloemen"; de hagewinden, gele distels en mimosa's versieren het landschap; de wilde salie geurt. En dan: vlinders, kolibrietjes, parkieten, oranje en zwarte troepialen, en in de lagunes van Bonaire rose flamingo's. Er zijn ook zangvogels.

Nog meer kleur: de roode daken van de huizen, en de dikwijls rose, lichtgroene, gele of blauwe muren. En vooral: de vrouwen en meisjes in hun Zondagstooi; niet de een of andere exotische kleederdracht; de algemeene mode, maar met felle kleuren, een feest voor de oogen!

Wat verder schrijft De Goeje: „Aan Spaansche schoonheid herinneren ons de mantilla's der dames, en de voorname gastvrijheid, waarmee de oude (en wij voegen er bij: ook de jonge) Curaçaoenaars weten te ontvangen"... Wij (d.w.z. steller dezes) gronden onze bijvoeging op de getuigenis van mevrouw A. Wilschut-der Weduwen, die als jonggetrouwde vrouw druk in Curaçaosche kringen verkeerde en daarover het met zeven afbeeldingen, o.a. van stad en haven versierde artikel „Voor 't eerst in de West. Indrukken van een jong getrouwd vrouwtje in een der overzeesche gewesten" schreef. (Maandschrift Astra, 18e jaargang, Juli 1940, blz. 37–50), en op blz. 43 zegt: „Nog dikwijls denk ik terug aan de hoffelijkheid van de inheemsche inwoners van het eiland, een hoffelijkheid die men hier zelden of nooit aantreft".

De Goeje vervolgt, dat het op de aan den rechterbovenhoek van de Antillenketen, op twee dagen stoomens van Curaçao gelegen Nederlandsche bovenwindsche eilanden, St. Martin, Saba en St. Eustatius, lang niet zoo dor is als op de benedenwindsche; de cactus komt er wel voor, maar op den tweeden rang.

Men is hier op den trek der orkanen, die Curaçao en omgeving slechts bij uitzondering bezoeken. En ook begint bij Saba het vulkanisch gedeelte van den Antillen-boog. Van hier naar het zuiden liggen op een rij elf eilanden, die vulkanen dragen. De uitbarstingen... op St. Vincent, en... op Martinique, die aan 2000 en 40.000 personen het leven kostten, liggen nog versch in het geheugen.

De Goeje zegt nog, dat St. Martin bergachtig en niet zonder natuurschoon is, en verder: Saba is één groote vulkaan, wel uitgedoofd, maar in heete bronnen en gasuitstrooming nog zwakke werking toonend.

Van de landingsplaats af, gaat het dadelijk langs een berg-

pad 250 m naar boven naar de hoofdplaats The Bottom (de vulkaan-bodem). De andere plaatsjes liggen nog hooger, Windwardside zelfs op 550 m. Verrukkelijke uitzichten over het gebergte en de zee heeft men op een tocht van The Bottom naar de aan de buitenzijde van het eiland gelegen dorpen, en ook van den hoogsten top (880 m). Er is hier een rijkdom van bloemen; het klimaat is koel, en de rust volkomen. Het eiland .. heeft zelfs geen bioscoop en geen prentbriefkaarten... St. Eustatius heeft een uitgedoofden vulkaan, doch overigens weinig natuurschoon... De Nederlandsche eilanden behooren tot de kleinste en armste der Antillen... Toch maken ze een goed figuur.

Onder de platen, die De Goeje bij zijn beschrijving geeft, noemen wij, Curaçao: Willemstad buiten Otrabanda, een landschap met een reuzencactus; Aruba: Hooiberg; N.O. kust Aruba: nabij Fontein; Curaçao: fort Nassau; N.O. kust Bonaire: nabij de grot boca spelonk; Aruba: rotspartij Ajo en landschap met rotsen en cactussen; Curaçao: cereus-cactus met boterbloempjes, en: Spaansche juffer (cactus) met gele bloem, protestantsche kerk te Willemstad; en: Aruba, Oranjestad. In Otrabanda op Curaçao: een prachtig huis, dat aan de villa van Rhodes in de Kaapkolonie doet denken; verder: divi-divi-boompjes, die door den n.o. passaat naar één richting zijn gegroeid; Saba: in The Bottom; Curaçao: plantage St. Kruis en Christoffelberg; St. Martin: Pointe Blanche en vergezicht in een vallei en op de zoutpannen.

Wij beëindigen thans ons overzicht van den arbeid van De Goeje en gaan tot een ander onderwerp over, nl. tot een ontroerend voorbeeld van natuurschoon, dat elkeen, die, voor het eerst van zijn leven, uit andere luchtstreken komende, tropisch Amerika betreedt, ten zeerste treft: het zien in al zijn bewegingen en kleuren van den kleinsten vogel, van dat schitterende natuurwonder, de *kolibri*, waarvan wij den naam van de Indianen hebben overgenomen. Wij stonden in Februari 1892 te Paramaribo in een op den tuin uitkomende bovenkamer, waar op een tafel een groot bouquet van bloemen en bladeren in een vaas was nedergezet. Bliksemsnel verschenen de bewonderenswaardige diertjes, ze zweefden van de eene bloem naar de andere met vleugels, die zoo snel vibreerden, dat men ze slechts als een glinstering ziet, terwijl men een brommen, een snorren, hoort als van den voortstuwer van een vliegmachine. Plotseling is het vogeltje als door tooverij verdwenen. In het volgende oogenblik staat het echter

in de lucht voor een andere bloem, draait en keert zich, steeds in de lucht, om, en is opeens verdwenen. Wij stonden roerloos en verstomd. Geen vogel gedraagt zich aldus, slechts groote vlinders, en zooals deze insecten een lang snuitorgaan uitsteken om onder in de bloem naar honing te duiken, zoo steekt ook de kolibri zijn lang snaveltje in de bloem. Maar het is het diertje minder om de honing te doen, dan om de insecten, die in den bloembodem zitten. Bloemen en kolibris behooren evengoed bij elkaar als bloemen en insecten, want het zijn zoowel insecten als kolibris, die de *bevruchting* van bloemen kunnen tot stand brengen. De snorrende toon van de bliksemsnel op elkaar volgende vleugelslagen van de kolibri, komt overeen met die van hommels, bijen en wespen.

Voor den natuurvorscher bestaan, zoo zegt prof. Guenther[1]), vooral in het oerwoud verrassingen; alles is er anders dan in zijn eigen land. De schoonheid van het land berust zoowel op de dieren- als op de plantenwereld. De kolibri's met hun bruine vederen schitteren aan hals- en -onderzijde met prachtige kleuren in metaalglans. Twee soorten vindt men op de Benedenwindsche eilanden.

Het natuurschoon van Suriname zijn wij ook nader gekomen door het *bezit* van drie vogels. Het waren twee papegaaien en een zonvogeltje (*Eurypyga helias, Pall*). De beide eersten waren gekortwiekt; ze verbleven overdag in een boom bij onze woning en kwamen tegen schemering, kopje-duikelend van de takken naar beneden, op onzen roep, om hun plaats, binnenskamers, in een open kooi op te zoeken. Ze oogden ons 's morgens na en een van beiden strompelde op een keer over een afstand van driehonderd meter over den openbaren weg, om ons in ons kantoor op te zoeken, en daar, met een juichkreet, dat hij den baas gevonden had, op den rug van onzen stoel te klimmen. Het zonvogeltje was van een Indiaan verkregen. Het zette zich op onze hand, hapte de muskieten weg, indien ze nabij die hand kwamen en maakte af en toe een geluid, als of er een klokje werd opgewonden, waarbij het vleugeltjes en staartje in een halven cirkel uitspreidde; zoodat de prachtige vlekken, strepen en tinten van vleugel en staart, in roodbruin, geel, wit, grijs, zwart en paars zichtbaar werden. Het diertje, dat vederlicht was en sierlijke, dunne pootjes had, was van een wondere schoonheid. Wij hebben het niet gekort-

[1]) Dr. Konrad Guenther, *Das Antlitz Brasiliens, Natur und Kultur eines Sonnenlande, sein Tier- und Pflanzenleben* en *Brasiliens Farbe, Blumen, Schmetterlinge, Vögel und Käfer.*

wiekt, maar weer in vrijheid gesteld. Het was te schoon om in betrekkelijke gevangenschap te leven; wij gaven het aan de natuur terug.

De luitenant ter zee 1e klasse A. J. van Stockum heeft in zijn in 1904 uitgekomen verslag van de Saramaca-expeditie verschillende natuurbeschrijvingen gegeven. Volgens blz. 128 zat hij uren lang op een grooten gladden steen naast een majestueuzen waterval, en hij werd niet moe het eeuwig wisselend spel van de bruisende wateren aan te zien. Op blz. 207 beschrijft hij een zonsondergang op den 1050 m hoogen Hendrik-top, een tooneel van zeldzame kleurenpracht. De Ebba-top leverde een heerlijk schoon uitzicht (blz. 266). Mijlen en mijlen in het rond was de regen neergeplast, de lucht tot een uitersten graad van doorzichtigheid vereinend, en de witte damp, die er uit was overgebleven, lag nu in lange slierten over de donkere wouden, rolde in smokige massa's langs gekartelde bergruggen of bespreidde een gansch heuvelland als met een donzige sneeuwvacht, hier en daar gescheurd en in flarden gereten, waar de koolzwarte toppen met wonderlijk scherpe belijning er uit opstaken.

Dr. H. van Cappelle beschrijft in *De Binnenlanden van het district Nickerie*, 1903, blz. 130, een corjaaltocht door een stroomversnelling ongeveer op de volgende wijze: ik herademde en kon mij vergasten aan den heerlijken aanblik van het donkergroene, hier en daar paarsgetinte gebladerte van de Mourera fluviatilis Aubl., waarmede het onder water liggend gesteente overdekt was, en dat door zijn sterk gekroesden rand aan reusachtige levermossen herinnert. Met haar stevige uit het water rijzende afgeplatte aren zag ik deze plant aan den sterksten stroom weerstand bieden; het vermogen der planten toonend om zich, gaandeweg, naar de omstandigheden te voegen waaronder zij leven. Zwermen bijen gonsden om de lichtpaarse, zoetgeurende bloesems heen; troepen visschen (Myletes Pacu Schomb.), in Suriname Koemaroe genoemd, schoten door het water heen en weer, aangelokt door hun lievelingsspijs, de bladen dezer plant.

Het meest uitvoerig en wellicht het fraaist is E. F. im Thurn, in zijn boek *Among the Indians of Guiana*, Londen, 1883, in zijn beschrijving van den vierhonderd voet hoogen Kaietur-val in Britsch-Guyana (waarbij hij niettemin woorden te kort komt om zijn gevoelens uit te drukken), en in zijn hoofdstukken: Aspects of plantlife, blz. 87–106 en Animal Life, blz. 106–156. Op den langen duur is het *lezen* van natuurbeschrijvingen eenigszins eentonig of vermoeiend. Men moet ze *beleven*.

Wij eindigen met twee korte aanhalingen uit onze beschrijving van de Marowijne-rivier: „Tusschen majestueuze muren van groen, schittert de rivier, wit van schuim, in de tropische zon, bruischt over en tusschen de (met podostemonaceën bedekte) rotsen en vervult de doodsche stilte van het woud met leven en geraas" en: „Reeds in de onmiddellijke nabijheid van Albina treedt oerwoud op, en niet ver van de plaats beschutten overhangende boomen en lianen, plekken aan den rivieroever waar het water zwart schijnt en slechts het opspringen van een visch of het snorren van de kolibri de stilte verstoort[1])". Men zij, bij het gaan genieten van het Surinaamsche natuurschoon, er aan indachtig, dat aan de oostgrens van het gebiedsdeel de eerste stroomversnellingen van de Marowijne-rivier gemakkelijk per stoombarkas kunnen worden bereikt; men wende zich daartoe om inlichtingen tijdig vooraf tot den districts-commissaris of het districts-hoofd te Moengo.

---

[1]) Jhr. L. C. van Panhuys, *De Marowijne-rivier*, 2de dr. 1908. Bulletin Koloniaal museum te Haarlem.

BIBLIOGRAPHIE

A. TIJDSCHRIFTEN, COURANTEN, ENZ.

Der Globus, September 1942. Petroleum rond de Caraïbische zee.

De Kern, September 1942. Maria Sibylla Merian, door E. Kusch. (Uit Reclam Universum, 16 Juli 1942).

Idem. December 1942. Petroleum rond de Caraïbische zee, door J. Anders (uit Der Globus, September 1942).

Neerlandia, Februari 1943. Eenige wetenswaardigheden (omtrent Suriname), door Fred. Oudschans Dentz; [overgenomen in De Kern Maart 1943 no. 3]. De Nederlanders in het Caraïbische Zeegebied, door F. Dekker [bespreking van het boek met dien titel door W. R. Menkman].

Idem, Maart 1943. De herkomst van de namen Suriname en Paramaribo toegelicht, door Fred. Oudschans Dentz.

Idem, April 1943, no. 4. Surinames grenzen.

Idem. Mei 1943, no. 5. Surinames grenzen, door A. J. A. A. baron van Heemstra.

Idem. Juni 1943, no. 6. Eenige wetenswaardigheden over Curaçao, door Fred. Oudschans Dentz.

Haagsch Maandblad, Januari 1943, no. 1. Een ontploffingsramp op Curaçao in 1778, door J. Betz.

Petermanns Geogr. Mitt. 89ste jrg. 1943, no. 1/2. Typen der Wirtschaftslandschaft auf den Groszen Antillen, door W. Credner.

Natuur en Techniek, 13e jrg. 1943. West-Indië. Met schetskaart en ill., door P. Oomen.

De Gids. 107de jrg. 1943. Johan Maurits in Brazilië, door mr. W. J. van Balen en de Nederlanders in het Caraïbische zeegebied, door W. R. Menkman [beide besproken door W. Th. Coolhaas].

Tijdschrift van het Nederlandsch aardrijkskundig Genootschap Mei 1943. Neolitische Indianen in Suriname (met gegevens der expeditie-Ahlbrinck 1938) door C. H. de Goeje. Met 10 foto's, 1 tekstfiguur en 1 kaart.

AANVULLING Sept. 1942.

Geneeskundige Gids. Kinderhygiène en volksgewoonten in verband met de pathologie van den kinderleeftijd in Ned. West-Indië moet zijn: 24 April, no. 17, 1 Mei no. 18 en 8 Mei no. 19.

Science (N.Y.) 1940. II. The efficient parasite, door N. H. Swellengrebel.

NIEUWE GEGEVENS OVER DE INBEZITNEMING VAN CURAÇAO OP DEN NIEUWJAARSDAG VAN 1807

DOOR

B. DE GAAY FORTMAN

Dit opstel laat zich het best lezen als een vervolg op dat over het bestuur van den gouverneur Changuion, eenige maanden geleden in dit tijdschrift verschenen [1]). De volkomen gelukte verrassing van Curaçao op den 1sten Januari 1807 door vier Engelsche fregatten onder den vice-admiraal Brisbane [2]) is het pakkend slot, dat past op de geschiedenis van een aantal jaren, waarin de bevolking — nog wel in oorlogstijd — den gemeenschapsplicht niet had weten te stellen boven het eigenbelang, en ten slotte tot een toestand van lakschheid, onverschilligheid en zorgeloosheid was vervallen, die eindelijk ook het deel van den gouverneur was geworden. Toen Changuion nog maar een goed half jaar aan het bewind was, had hij met heengaan gedreigd, en eenige malen daarna vroeg hij den Raad der Amerikaansche Koloniën om verlof, wat hem geweigerd werd, en ten slotte zocht hij dan maar zijn rust door zich met zijn gezin terug te trekken op een buitenverblijf, een groote fout, die nauwelijks vergeeflijk lijkt in de omstandigheden, waaronder zij begaan werd.

Hoe slecht de burgerij haar plicht als gewapende macht nakwam, is duidelijk naar voren gekomen in het zooeven genoemde opstel. Later vond ik nog een sprekend bewijs van nalatigheid op ander gebied, dat der belastingheffing, waarbij ambtenaren en

---

[1]) „Curaçao en onderhoorige eilanden Bonaire en Aruba van 1804 tot 1806. Het bestuur van den gouverneur J. P. Changuion" D. W. I. G. 24ste jg., blz. 361 e.v., 25ste jg. blz. 1 e.v.

[2]) Charles Brisbane 1769–1829, van 1808 tot 1829 gouverneur van St. Vincent.

Volgens een krantenbericht in Maart 1934 had de Engelsche vloot in dat jaar nog een schip „Curaçao", dat het wapen van Brisbane voerde.

burgers samenspanden om aan de koloniale kas het deze toekomende te onthouden, ten einde er den eigen zak mee te spekken.

Mr. Bernardus Blok [1]) was 9 December 1806 op Curaçao aangekomen en had den 18den dier maand zijn ambt van fiskaal aanvaard. Langer dan tot 8 Januari 1807, toen hij den eed van trouw aan den Engelschen koning weigerde, heeft hij het niet uitgeoefend. Over zijn korte ervaring schreef hij 1 Juni 1807 van New-York een brief aan den minister van Koloniën, waaraan het volgende is ontleend.

Vóór zijn ambtsaanvaarding had hij inlichtingen over de invordering van 's lands rechten gekregen, die op ernstige verwaarloozing wezen, en in het bijzonder gold dit van de heffing van in- en uitgaande goederen. Niet de minste aandacht werd geschonken aan de aangiften, die daarvan gedaan werden, en dientengevolge geschiedden die zoo slordig, dat nauwelijks $^1/_4$ deel van de goederen, die in- en uitgevoerd werden, werd aangegeven. De visitateurs spanden samen met de kooplieden, en werden door hen zoo wèl beloond, dat zij rijk en brillant konden leven.

De secretaris Wenckebach [2]) vertelde hem, dat hij met eigen oogen gezien had, dat boven op het dek van een schip verscheiden balen katoen werden uitgevoerd, die niet op de uitklaring van den kapitein vermeld stonden, en hoewel Wenckebach dat gezegd had aan den persoon, die daartegen had te waken, was daaraan niets gedaan.

Blok was begonnen met den onderschout en de dienaren van justitie de noodige bevelen te geven en bij hen op trouwe plichtsbetrachting aan te dringen. Den visitateurs had hij te verstaan gegeven, dat hij hen doorzag, al kon hij hun nog niets bewijzen, en hen gewaarschuwd getrouw te zijn in de waarneming hunner posten.

Op het kantoor van den ontvanger De Veer [3]) had Blok tot zijn uiterste verbazing vernomen, dat de aangifte van goederen zonder behoorlijke specificatie geschiedde: lijnwaden werden als droge goederen aangegeven, de koopman gaf op wat hij wilde, en dat

[1]) D. W. I. G. 25sten jg. blz. 22.

[2]) Lodewijk George Wenckebach, geboren te Amsterdam, was sinds 1804 gouvernements-secretaris.

[3]) De gewezen commissaris Abraham de Veer (1767–1838) was in 1804 ontvanger-generaal geworden. Hij weigerde na 1 Jan. 1807 den eed aan den Engelschen koning, ging naar Holland, en was achtereenvolgens commandant-generaal ter kuste van Guinea, gouverneur der bovenwindsche eilanden en gouverneur van Suriname.

waren dan goederen, waarvoor het minste recht verschuldigd was, en verzweeg die, waarop hoogere rechten vielen. De ontvanger kreeg nu van den fiskaal een schriftelijke order om geen lossing meer toe te staan dan na behoorlijke specificatie, wat ten gevolge had, dat toen gingans, chitsen, dimitten [1]), mousselines enz. aangegeven werden, wat tevoren niet geschied was, hoewel de pakhuizen en magazijnen, vooral der Amerikaansche kooplieden, overvloeiden. Het bleek, dat met twee aangiften ten behoeve van den lande bijna zooveel ontvangen was, als in de voorafgaande maand van 20 tot 25 schepen. Blok was dan ook tot de slotsom gekomen, dat, als voor de invordering van 's lands rechten behoorlijk zorg gedragen was, vrij wat meer in 's lands kas zou gestort zijn dan de 17 tot 20 duizend pesos van achten, die jaarlijks werden verantwoord.

Toen hij vernam, dat kapitein Luckett van den Amerikaanschen schoener ,,Alert" bij zijn uitklaring o.a. cacao verzwegen had, liet hij dat schip aanhouden, en schikte de zaak voor 4000 dollars, de helft dadelijk en de wederhelft na zes maanden te betalen.

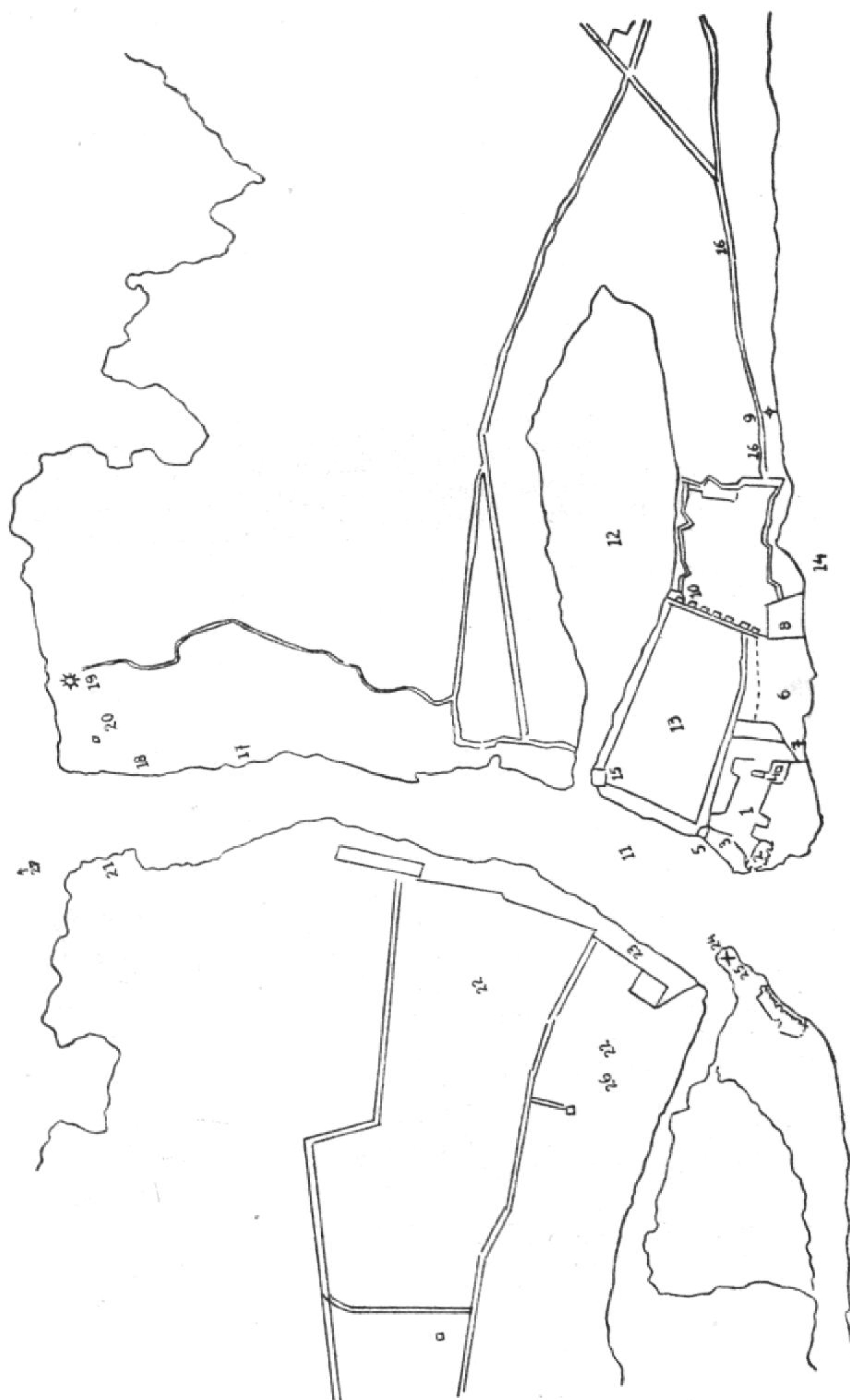
Tot zoover de mededeelingen van den fiscaal Blok. Het is haast ondenkbaar, dat Changuion van dit alles niets geweten heeft. Men mag aannemen, dat ten minste Wenckebach den gouverneur heeft ingelicht, zooals hij het later den fiskaal deed. Maar met Bloks voorganger mr. P. B. van Starckenborgh [2]), reeds in 1773 in de kolonie gekomen en aan tal van Curaçaosche families vermaagschapt, zal het kwalijk oproeien tegen den stroom van sleur geweest zijn. Ook later is het innen der belastingen een teer punt in het bestuursbeleid van Curaçao geweest.

P. A. Euwens O.P. noemt in zijn studie ,,Curaçao's eeuwfeest, 1816–4 Maart–1916" in De West-Indische Gids 1e jg. II, blz. 240–263 de hem bekende bronnen voor de beschrijving van ,,de inneming van Curaçao op Nieuwjaarsdag 1807", te weten: Ralfe's *Naval Biography of Great-Britain* dl. XX en stukken van Brisbane in de *Royal St. Vincent Gazette* van 1827, een en ander vertaald voorkomende in De Curaçaosche courant van September en October 1833 nrs. 39–42, en daaruit overgenomen door M. D. Teenstra, *De Nederlandsche West-Indische eilanden in derzelver tegenwoordigen toestand* II, blz. 139–178, die ook

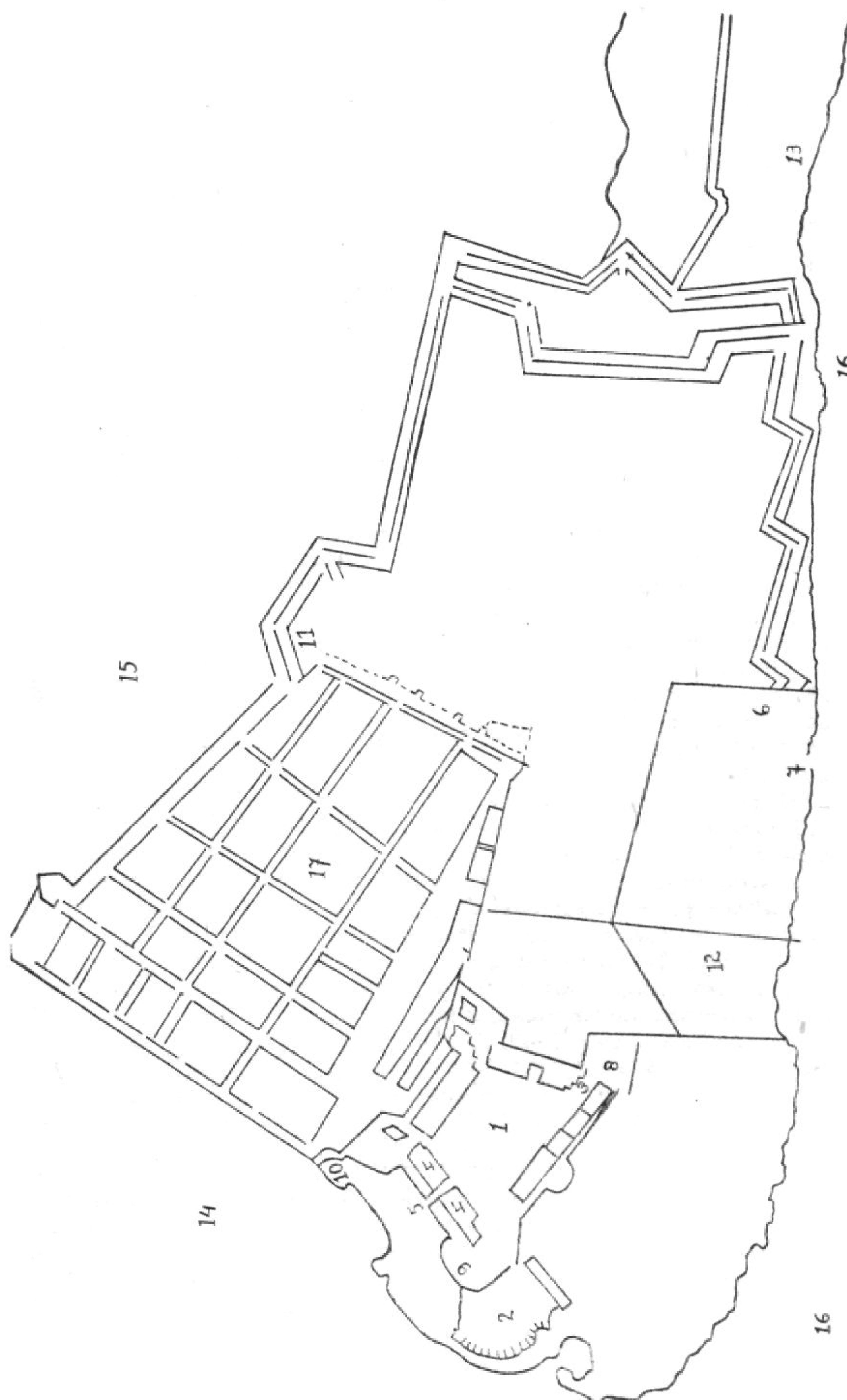
[1]) Gingang, gekleurde heelkatoenen stof; sits en diemet zijn katoenen weefsels, oorspronkelijk uit Voor-Indië afkomstig.

[2]) Zie D. W. I. G. 25sten jg., blz. 22.

I

II

VERKLARING DER CIJFERS IN DE TEEKENINGEN, DIE VAN DE HAND VAN DEN HEER C. K. KESLER TE AMSTERDAM ZIJN:

I

1 Fort Amsterdam
2 Waterfort
3 Poort van het hoofdfort
4 Kruitmagazijn
5 Waagbatterij
6 Kerkhof
7 Batterij Halvemaen
8 Vlaggestok
9 Batterij Krommelijn
10 Bloedfort
11 St. Annabaai
12 Waaigat
13 Willemstad
14 Caraïbische zee
15 Huis van Primet?
16 Pietermaai
17 Klip Van der Meulen
18 Landsklip
19 Fort Republiek (Nassau)
20 Huis van M. Schotborgh?
21 Klip van Basden
22 Otrabanda (Overzijde)
23 Waterkant Otrabanda
24 Rifbatterij
25 Punto bravo
26 Cartagena
27 Richting naar Bleinheim

De op deze kaart niet voorkomende Cornetsbaai, Caracasbaai, Fort Beekenburgh, en Fuik, alles oostelijker dan dit kaartje strekt, alsmede de forten Waakzaamheid en Wreeker, ten westen van de St. Annabaai, vindt men op het kaartje tegenover bladz. 2 in de Januari-aflevering 1943.

II

1 Fort Amsterdam
2 Waterfort
3 Sortiepoortje
4 Gouvernementshuis
5 Poort van het hoofdfort
6 Vlaggestok
7 Kerkhof
8 Kruitmagazijn
9 Nieuwe batterij
10 Waagbatterij
11 Bloedfort
12 Batterij Halvemaen
13 Batterij de Krommelijn
14 St. Annabaai
15 Waaigat
16 Caraibische zee
17 Willemstad.

aanhaalt De Curaçaosche courant van 9 Juli 1825, waarin de onderwijzer Phoel zijn verhaal geeft naar de mededeelingen van tijdgenooten;
de Sententiën van de Hooge militaire vierschaar van Juli 1805 tot Maart 1809;
de Memorie aan Z.K.H. den Souvereinen Vorst der Nederlanden, overgegeven door en van wege Mr. P. J. Changuion, gewezen gouverneur des eilands Curaçao; [1])
rapport van den minister van Marine Verhuell aan koning Lode-

[1]) Deze gedrukte memorie van Changuion moet niet verward worden met een andere, geschreven, „Memorie van consideratien over Curaçao", door den gewezen gouverneur 20 Maart 1814 aan den koning gezonden (SS. 22 Juli 1814 nr. 72 Algemeen rijksarchief). Blijkens den begeleidenden brief stelde Changuion deze memorie op na afloop van het tegen hem aangespannen geding voor de Hooge militaire vierschaar De aanbieding aan den koning geschiedde na Changuions eerherstel, gevolgd door zijn benoeming tot griffier van de rechtbank te Goes. Het schrijven van de 465 bladzijden groote memorie was Changuion, zooals hij daarin schrijft, „een aangenaam tijdverdrijf in ledige uren". Met de aanbieding aan den koning wilde de schrijver dezen zijn hulde en dankbaarheid bewijzen, en tevens het vaderland en der kolonie nuttig zijn. Bijgevoegd is een kaart, „militair plan" van het eiland genaamd, met alle forten, batterijen, baaien en voornaamste bergen, van de hand van P. Balfour van Burleigh, toen Changuions schoonzoon.

De memorie, in een inleiding en 12 hoofdstukken verdeeld, is een beschrijving van het Curaçao van Changuions tijd met aanwijzing van noodige en wenschelijke veranderingen. Zij is niet gericht op de verdediging van Changuions beleid gedurende zijn ambtstijd, en met name niet van zijn doen en laten van 22 tot 31 December 1807, al bevat zij meer dan één gegeven, dat ter beoordeeling van zijn bestuursbeleid van beteekenis kan zijn. Zoo wordt besproken het plan van verdediging van kapitein Schmidt, den commandant der artillerie, op Curaçao in Juni 1806 aan den gouverneur meegedeeld en door dezen doorgezonden aan den Raad der Amerikaansche koloniën (blz. 38); er is een kaart, waarop in teekening gebracht is de „Linie van Defenzie des Eilands Curaçao zo als dezelve zig bevond den 1 Januarij 1807" (tegenover blz. 114). Onder de bijlagen bevindt zich een plan, ook weer van luitenant Balfour, tot herovering van het eiland, en er is sprake van dergelijke plannen van Schmidt en D. Schuurman. Als terloops leest men de mededeeling, dat in de laatste maanden ongeveer 50% van de burgermacht afwezig was, zoodat, met een 500 man van het garnizoen, de geheele gewapende macht ongeveer 1200 man telde (blz. 60). Changuion heeft het ook over de expeditie naar Aruba in 1805, die in het geheel niet aan zijn verwachting beantwoord heeft, „hoe zeer men bij die gelegenheid ook *zeer veele bravoure* getoond hebbe". Ten slotte waren toen de Engelschen weggetrokken, en was de inbezitneming verder niet moeilijk (blz. 434). Ook leest men van het verzoekschrift van de Indianen op Bonaire (blz. 435; Zie D. W. I. G. 24ste jg., blz.

wijk van 31 Juli 1807, inhoudende de verklaringen der zeeofficieren, die bij de verovering van het eiland op de Hollandsche oorlogsschepen in dienst waren (Algemeen rijksarchief. Marine 371 Rapporten van den maarschalk van Holland en minister der Marine aan Z.M. den Koning).

Het is niet waarschijnlijk, dat pater Euwens de sententiën en het rapport van Verhuell onder de oogen heeft gehad, omdat hij zijn opstel in Curaçao schreef, en hij deelt er dan ook niets uit mee, wat niet te vinden is in De Jonge, *Geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen* (uitgave 1848, VI², blz. 613–625), en De Jonge zegt uitdrukkelijk, dat hij zijn verhaal ontleent aan deze bronnen en aan mededeelingen van den luitenant H. W. de Quartel, destijds dienst doende aan boord van de „Kenau Hasselaar" [1]), die hem ook de nauwkeurigheid der verklaringen van de zeeofficieren in Verhuells rapport bevestigd heeft.

Het verhaal van Euwens nu is een critische samenvatting van deze bronnen, maar het verhaal zou in veel opzichten anders geworden zijn en de critiek veel ernstiger, als Euwens den inhoud gekend had van de portefeuille „Missives en bijlagen van Curaçao", die zich onder no. 179 bevindt in het archief van den Raad der Amerikaansche koloniën op het Algemeen rijksarchief te 's Gravenhage.

Daarin treft men o.a. aan de rapporten aan den gouverneur van alle bij deze zaak betrokken officieren der jagers en der artillerie, en Changuions mede daarop gegrond relaas, dat geen dagteekening draagt, maar na het verlaten der kolonie is geschreven; verder brieven van Changuion, op de thuisreis en na aankomst in Holland geschreven aan den minister van Koophandel en Koloniën, alsmede een uitvoerig verslag van den fiskaal Blok, dat van bijzondere waarde is, omdat hij als nieuweling onbevooroordeeld stond tegenover alles, wat hij meemaakte, en van het eerste alarm af in fort Amsterdam aanwezig is geweest.

Uit de sententiën van de Hooge militaire vierschaar is meer te halen, dan De Jonge, wien het alleen om de zeeofficieren te doen was, ervan vertelt, en de gedingstukken in deze zaken leveren

---

251 e.v.) en van Miranda's verblijf op Aruba (blz. 437; Zie De Indische Gids 1931, blz. 1–15).

De memorie aan den Souvereinen vorst, waarvan in den tekst sprake is, bevat enkele bijlagen, en het besluit van den Vorst, op deze memorie genomen, waarover later.

1) Zie D. W. I. G. 25sten jg., blz. 367.

met name in het voorbereidend onderzoek van commissarissen der vierschaar nog meer dan één nieuwe verklaring op, ter beoordeeling van het geheel niet zonder beteekenis.

Het is mijn plan op deze nog ongebruikte bronnen een nieuw verhaal van het gebeurde op den nieuwjaarsdag van 1807 op te bouwen. Het geheel zal er niet fraaier op worden. Mijn critiek op de schets van Euwens zal in hoofdzaak zijn zegslieden treffen, ofschoon ook deze schrijver zelf wel eens blijkt lichtvaardig een gevolgtrekking gemaakt te hebben. Wat aan boord der Engelsche schepen heeft plaats gehad, met name vóór deze de haven binnenzeilden, ontsnapt aan contrôle van onze zijde.

Euwens' verhaal komt in het kort hierop neer.

Brisbane had het bevel over een eskader van 4 fregatten: de „Arethusa", waar hij zelf aan boord was, de „Lathona", de „Anson" en de „Fisgard". Mede was aan boord Jan Bislick [1]), een Curaçaosche schipper. De commandant van de „Fisgard", Bolton, deed 22 December 1806 den gouverneur een sommatie tot overgave van het eiland toekomen, die afgewezen werd.

Intusschen had naar aanleiding hiervan W. Schmidt [2]), de kapitein der artillerie, gesteund door den garnizoenscommandant F. H. Pfeiffer [3]), voorgesteld evenals vroeger de haven af te sluiten met een oud, log, koopvaardijschip, aan de oevers verbonden met aan weerszijden op palen rustende kettingen. Changuion achtte dit niet noodig. Zijn beroep daarvoor op Evertsz, den commandant der navale macht, is door De Quartel gewraakt.

Changuion belegde geen grooten krijgsraad, en ging den 31sten naar zijn buitenverblijf Bleinheim, niettegenstaande 's morgens nog een kleine Engelsche brik zich voor de haven had vertoond. De meeste zee- en landofficieren volgden des gouverneurs voorbeeld en gingen den avond doorbrengen bij Curaçaosche families, waar de feestvreugde in dien tijd tot den morgenstond en door

[1]) Zie D. W. I. G. 25sten jg., blz. 14.

[2]) T.a.p. 24ste jg., blz. 377.

[3]) Euwens noemt hem ten onrechte Pheiffer. Zie D. W. I. G. 25sten jg., blz. 4. Uit de mededeelingen van Pfeiffer aan commissarissen der Hooge militaire vierschaar kan nog worden ontleend, dat hij opgaf „circa 34 Jaaren" oud te zijn en gediend te hebben eerst als cadet bij de artillerie, in 1791 was hij officier geworden in het regiment van Doff, in 1795 had hij ontslag genomen, in 1799 was hij luitenant-adjudant geworden bij de gewapende burgermacht in Oosterhout, in 1802 1ste luitenant bij het 8ste bataljon jagers en in 1803 op Curaçao tot kapitein bevorderd.

het minder volk ook nog den geheelen nieuwjaarsdag werd doorgezet.

Van deze luidruchtige feestvoering was Brisbane, misschien door verraad, op de hoogte en daarvan wilde hij gebruik maken [1]).

De Engelsche schepen, den oosthoek van het eiland omgezeild zijnde, lieten zich, begunstigd door wind en stroom, rustig langs het eiland afzakken, doch werden om kwart voor vijven in den morgen op oostseinpost en Fuik opgemerkt. De alarmschoten, die de commandant van fort Beekenburgh gaf, werden overstemd door de muziek op de danspartijen, het gebons van den tamboer, het luidruchtig geschreeuw der slavenbevolking en het oorverdoovend geraas van het vuurwerk, zoodat men in de stad niets opmerkte.

Voorbij de Krommelijn heschen de fregatten de Hollandsche vlag, en het was bijna 6 uur, toen zij zonder eenigen tegenstand te ontmoeten, de „Arethusa" voorop, de haven binnenzeilden. „Geen enkele officier noch van de land- noch van de zeemacht was op zijn post".

Euwens vermeldt dan de twee omstandigheden, waaraan De Jonge het ongehinderd kunnen binnenzeilen van de haven toeschrijft: het oudejaarsnachtfeest, omdat daardoor de batterijen en forten slecht bezet waren en er weinig of geen wacht gehouden werd, zoodat de vijandelijke schepen eerst zeer laat ontdekt werden, en het gebruik door de Engelsche schepen van de Hollandsche vlag, die in West-Indië, met name te Curaçao, als parlementaire vlag gold, waardoor zij, die bij de batterijen en op de forten waren in twijfel geraakten over het oogmerk der Engelschen, en eerst toen het te laat was, bemerkten, dat zij misleid

---

[1]) Teenstra (II, 130) schijnt den Engelschen zeer kwalijk te nemen, dat zij voor hun aanval den dag kozen na een avond en nacht, die men gewoon was „lustig te vieren, zoo door het afsteken van vuurwerken, als het gebruiken van geestrijke vochten" en de bezetting met haar officieren zich te buiten gegaan was aan „een overvloedig gebruik van wijn, grog en dergelijke hartversterkingen". Hij vergelijkt dit niet alleen met het hernemen van Porto bello door de Spanjaarden op een Zondagmorgen, toen de troepen van Macgregor zich den avond te voren door geestrijke dranken tot verdediging onbekwaam hadden gemaakt, maar ook met de herovering van de „Hermione" door den Engelschen kapitein Hamilton, die daartoe het oogenblik koos, waarop de Spaansche wacht den rozenkrans bad, en hij stelt het op één lijn met de pogingen der Russische veldtochten om de Turken in het gevecht te wikkelen op het einde der groote vasten, als deze door langdurige onthouding verzwakt waren, en met het kiezen van den Sabbath om den Joden aan te vallen.

waren. Euwens meent, dat deze redeneering niet opgaat, omdat de officieren niet op hun post waren, en dus die vlaggen niet opgemerkt hebben.

De „Kenau Hasselaar" lag met den achtersteven tegenover de batterij de Waag en de „Suriname" even voorbij het Waaigat.

De gouverneur was naar buiten. Evertsz, Van Nes [1]) en De Quartel waren naar een feestpartij. Op het hooren van twee alarmschoten van het Waterfort ijlden zij naar boord, waar de manschappen, op de „Kenau Hasselaar" onder bevel van kapitein-luitenant Slotendijck [2]), ter verdediging gereed stonden.

Toen de „Arethusa", gevolgd door de andere schepen, binnenzeilde, gaven de beide Hollandsche schepen vuur, maar de „Arethusa" beantwoordde het vuur niet, zeilde de „Kenau Hasselaar" voorbij, ging vlak vóór het Waaigat liggen en opende zijn batterijen op het fort Republiek. De „Latona", die bij het binnenvaren de laag van de „Kenau Hasselaar" kreeg, ging tegenover de Breestraat liggen en vuurde op de „Kenau Hasselaar", waarbij Evertsz sneuvelde. Het derde Engelsche schip, de „Anson", nam voorbij de „Suriname" ligplaats bij de werf en teisterde dit schip zoo, dat de meeste leden der bemanning, bijna geheel uit kleurlingen bestaande, over boord sprongen en kapitein Van Nes en luitenant Moqué [1]) gekwetst werden. De kapitein van de „Anson", Lydiard, haalde zelf de vlag van de „Suriname" neer. De „Fisgard", het vierde Engelsche fregat, nam post vóór het fort Amsterdam en opende het vuur daarop en op de „Kenau Hasselaar"; ook daar sprong de bemanning over boord, het schip werd geenterd en de vlag neergehaald.

Dat is het verhaal van de zeeofficieren, zegt Euwens, maar Phoel vertelt het anders. Volgens dezen was Evertsz nog op een bal, toen de Engelsche schepen reeds binnen waren en werd hij bij het aan boord gaan gedood door Engelsche schrootschoten ter beantwoording van het vuur, dat de wachthebbende luitenant De Veer [4]) op de „Kenau Hasselaar" had laten geven. Een Engelsch officier van de „Arethusa" vertelt, dat er van de Hollandsche schepen eerst gevuurd is, toen de „Arethusa" rustig voor het

---

[1]) Over hem D. W. I. G. 24sten jg., blz. 367.

[2]) J. Slotendijck was in 1786 lieutenant bij de admiraliteit van Friesland geworden en had nu den rang van majoor. In den regel wordt hij Sloterdijk genoemd, zelf teekent hij Slotendijck.

[3]) D. W. I. G. 25sten jg., blz. 19.

[4]) „Jonker de Veer" t.a.p. blz. 2. I. de Veer wordt als cadet supernumerair en als luitenant-titulair aangeduid.

Waaigat lag, en Brisbane heeft medegedeeld, dat hijzelf de vlag van de „Kenau Hasselaar" heeft neergehaald, nadat De Veer dat geweigerd had.

Van het fort Amsterdam was nog altijd geen schot gelost. Daar had de wachthebbende officier Siecker [1]), toen de Engelsche schepen binnenzeilden den garnizoenscommandant Pfeiffer doen waarschuwen, maar die was eerst in den morgenstond, zwaar geladen, van een feestpartij thuis gekomen, viel weer in slaap, en toen hij op de tweede boodschap tot bezinning kwam, zag hij de Engelschen reeds op de muren van het fort Amsterdam.

Met stormladders hadden zij, Brisbane voorop, de muren beklommen, toen 200 man daar zich gereed maakten weerstand te bieden. Pfeiffer werd met den blooten degen in de hand bij een der schietgaten gearresteerd door Brisbane. Slechts één negersoldaat bood tegenstand en schoot zijn geweer af op den Engelschen opperbevelhebber.

Eenige officieren en manschappen waren van fort Amsterdam naar fort Republiek gevlucht. Van daar begon men toen op de Engelsche schepen te vuren, waardoor eenigen werden gekwetst en gedood.

Changuion was op Bleinheim achter het Schottegat en werd daar opgeschrikt door de kanonschoten in de haven; met vrouw en kinderen stapte hij in een tentbootje en, misleid door de Hollandsche vlag op fort Amsterdam, liet hij zich daarheen roeien, waarmee een uurtje gemoeid was. Hij stapte aan wal tusschen de werf van den heer Van der Meulen [2]) en die van den heer Foulke, vóór het woonhuis van den heer M. Schotborgh, en ging over het Waaigat naar de stad. Aan de poort van het hoofdfort werd hij door den Engelschen schildwacht waarschijnlijk niet herkend en afgewezen, waarna hij aan de oostzijde door het sortiepoortje het fort binnenkwam, onmiddellijk gevangen genomen werd en naar

---

[1]) Johan Frederick Siecker, in 1766 of 1767 geboren te Lubbecke, had 2 jaar op zee en 18 jaar bij de Oost-Indische compagnie aan de Kaap de goede hoop gediend. Als Engelsch krijgsgevangene was hij op Barbados gebracht en in 1804 gelost. Sedert dien deed hij dienst bij de 2de cie. 8ste bat. jagers op Curaçao. Hij behoorde dus tot de zoogenaamde „Caapsche officieren". Euwens noemt hem Sickesz.

[2]) De werf of klip van Van der Meulen, waarbij ook het woonhuis van M. Schotborgh stond, lag op den oostelijken oever van de Sint-Annabaai, bezuiden fort Republiek, met de „Landsklip" tusschen werf en fort. Aldus wijst uit een ruwe teekening bij een verhoor van Changuion door commissarissen der vierschaar.

de groote zaal gebracht, waar mevrouw Changuion een bezwijming nabij was.

Mr. P. B. van Starkenborgh [1]) werd in een roeibootje, terwijl hij de haven overstak, gevangen genomen, en ook in de zaal van het gouvernementshuis gebracht.

Daar eischte Brisbane de onmiddellijke overgave en Changuion moest een officier met een Engelschen officier naar fort Republiek zenden met bevel terstond met schieten op te houden. Brisbane dreigde daarbij anders het fort met 1200 man te bestormen.

Op verzoek van Changuion stond Brisbane eenige minuten een raadsvergadering toe, waar tot capitulatie besloten werd, en de gouverneur wist te bedingen, dat de burgers hun eigendommen zouden behouden. Het aanbod om civiel gouverneur te blijven wees Changuion van de hand.

Van fort Republiek, zegt Euwens, was Balfour van Burleigh commandant, die onmiddellijk voldeed aan Changuions bevel om het schieten te staken. Daar Balfour een schoonzoon van den gouverneur was, heeft men hierin grond gevonden voor een beschuldiging van verraad aan Changuions adres. Euwens acht het bewijs daarvan niet geleverd [2]).

Het garnizoen en de bemanningen, een 300 man, werden met den gouverneur en de officieren op de „Anson" naar Jamaica gevoerd, waar zij 10 Januari aankwamen, en naar Holland gezonden werden, nadat zij hun eerewoord hadden gegeven, niet meer de wapenen tegen Engeland te zullen voeren.

9 Juni in 's Gravenhage aangekomen, werden Changuion, Pfeiffer, Van Nes en Slotendijck 12 Augustus gevangen gezet. 21 Maart 1808 werden de eerste twee tot de straf met den kogel veroordeeld, en de zeeofficieren vrijgesproken. Changuion kreeg van koning Lodewijk Napoleon kwijtschelding van straf en Pfeiffer lijfsgenade. Van Willem I verwierf Changuion in 1814 abolitie.

Dit is in het kort het verhaal, dat Euwens uit de genoemde bronnen heeft samengesteld. Het zal hierna blijken, dat hiervan, vooral wat de bijzonderheden betreft, niet veel overblijft. Met name wat deze schrijver aan Phoels tijdgenooten ontleent, is weinig meer dan fantasie. Voor de zooveelste maal wordt het be-

---

[1]) Ten onrechte noemt Euwens hem nog raad-fiskaal. In die hoedanigheid was hij opgevolgd door mr. B. Blok, en zelf was hij vice-president van den Raad van justitie geworden.

[2]) Over P. Balfour van Burleigh zie D. W. I. G. 25sten jg., blz. 15, waar men ook vindt meegedeeld, dat hij eerst ruim twee jaar later een dochter van Changuion huwde.

wijs geleverd, dat de geschiedenis van Curaçao, uit de bronnen bestudeerd, een geheel ander beeld geeft, dan de plaatselijke geschiedschrijvers geteekend hebben.

Wat van Engelsche zijden over de inneming geschreven is, kan verwaarloosd worden. Voor een groot deel betreft het de vraag, of de eer van het plan en de eer der overwinning toekomt aan Brisbane of aan Wood [1]), den commandant van de „Latona". Merkwaardig daarbij is de voorstelling, dat het derde Engelsche fregat „Anson" eerst een half uur na de „Arethusa" en „Latona" zou zijn binnengezeild, en de „Fisgard" weer vijf kwartier later, zulks in strijd met het eenparig getuigenis van Hollandsche zijden.

* * *

Een verslag van de gebeurtenissen, die geleid hebben tot de verovering van Curaçao op 1 Januari 1807, moet inderdaad beginnen bij de sommatie, die kapitein Bolton van de „Fisgard" den gouverneur den 22sten December 1806 deed toekomen. Daarover is reeds een en ander meegedeeld uit het journaal van den gouverneur [2]).

In zijn brieven is Changuion daarover uitvoeriger en ook de fiskaal Blok vertelt er iets van in zijn verslag.

Changuion, Blok, Evertsz, Slotendijck, Pfeiffer en anderen waren op een maaltijd bij Van Starckenborgh, die aan de Overzijde van de haven (Otrabanda) op Cartagena woonde. Blok vertelt, dat op het gezicht van vier vijandelijke schepen, die de haven naderden, Evertsz opstond met de woorden: „wat d....., zij willen de haven inzeilen; ik ga na boord van mijn schip, want ik wil aldaar liever doodgeschoten worden, dan hier te blijven zitten", en heen ging. Pfeiffer bleef zitten en deed niets. Changuion, die in zijn relaas spreekt van 1 fregat en 2 brigantijnen, waarvan een tweetal de parlementaire vlag heesch, zegt, dat hij Evertsz last gaf om naar zijn boord te gaan, het sein te beantwoorden en twee gewapende sloepen de van het fregat uitgezette sloepen tegemoet te doen gaan, den Engelschen officier aan boord van de „Kenau Hasselaar" te brengen en de depêches aan hem, Changuion te doen bezorgen. Een uur later kwam luitenant De Quartel die

[1]) James Athol Wood 1756–1829, vice-admiraal.
[2]) D. W. I. G. 25sten jg., blz. 25 en 26.
[3]) Euwens t.a.p. blz. 246.

brengen. Wat de inhoud was vernam Blok eerst later van particuliere personen. Boltons verwijt, dat de gouverneur de sommatie niet ter kennis van den raad heeft gebracht, is dus feitelijk juist, want anders moest Blok, die als fiskaal daarin zitting had, daarvan officieel vernomen hebben.

Changuion deelt mee, dat hij zonder aarzeling op de uitnoodiging om zich onder de protectie van den koning van Engeland te begeven [1]) geantwoord heeft:

„Ik verklaare, dat wij op den 16den Eed van getrouwheid aan den Koning van Holland gedaan hebbende, zeer zekerlijk op den 22en ook in het vervolg niet meineedig worden zoude, en wat er ingevolge de gedaane bedreigingen ook gebeuren mogt ons als Eerlijke Lieden zouden poogen te gedraagen!" [2])

Dit antwoord gaf de gouverneur nog bij Van Starckenborgh, en daar had „aan een der vensters" de bespreking plaats tusschen Schmidt, Pfeiffer, Evertsz en den gouverneur. Besloten werd, dat Schmidt de batterijen ook 's nachts zou doen bezetten. Over de sluiting van de haven was men ongerust, want eenige maanden tevoren was de oude hoeker „Marianne" weggenomen, daar zij vergaan was en anders zou gezonken zijn. Schmidt stelde voor de „Suriname" en de „Kenau Hasselaar" aan den mond van de haven te leggen, en vond gehoor bij Changuion en Pfeiffer, maar Evertsz was ertegen, omdat de schepen dan voor de batterij de Waag in den weg zouden liggen of zelf aan het vuur van deze zouden zijn blootgesteld. Hij zegde toe bij een aanval de schepen eenige vademen naar voren te zullen brengen, neus aan neus, en dan zou het vuur van de schepen en van de batterijen den Engelschen wel zooveel eerbied inboezemen, dat hun de lust spoedig zou vergaan om binnen te komen of te trachten de haven te forceeren.

Tot zoover het journaal, dat met geen woord rept van het sluiten van de haven met den havenketting. Changuion roert die zaak aan in zijn *memorie* (blz. 13), maar zegt daar volstrekt niet, dat zij toen ter sprake is gekomen. Hij deelt alleen als feit mee, dat die ketting reeds vóór zijn komst op het eiland vergaan was [3]). Pfeiffer,

---

[1]) Zoo omschrijft Changuion den inhoud der sommatie. Deze is niet bewaard gebleven, en het valt dus ook niet te zeggen, of juist is wat Changuion later beweerd heeft, dat hem daarin aangeboden werd gouverneur te blijven.

[2]) Zie ook Changuions *Memorie* blz. 12.

[3]) Ook al zou de ketting wel bruikbaar geweest zijn, dan nog was voor het sluiten van de haven daarmee nog heel wat meer noodig, dat

die volgens Euwens een voorstel van Schmidt tot sluiting van de haven met den ketting zou gesteund hebben, herinnerde zich later voor commissarissen van de Hooge militaire vierschaar de zaak niet meer goed. Hij vertelde daar, dat hij, toen 's avonds de schepen voor de haven bleven kruisen, den gouverneur had voorgesteld de haven te sluiten, zonder te vermelden op welke wijze hij dat had willen doen. De gouverneur vroeg advies aan Evertsz, die, voor zoover Pfeiffer zich herinnert, antwoordde, dat het niet noodig was. Het is in ieder geval zeer onwaarschijnlijk, dat, zooals De Quartel aan De Jonge (blz. 617) meedeelde, Evertsz herhaaldelijk zonder gevolg bij den gouverneur op het herstel van de hulk en het spannen van den ketting zou hebben aangedrongen, en dat de gouverneur over een desbetreffend voorstel van Schmidt een grooten krijgsraad had moeten beleggen, heb ik niet, zooals De Jonge, in de sententie van de vierschaar gelezen. Schmidt zelf beweert ook niet, dat hij heeft voorgesteld de haven met een ketting te sluiten. De Veer, de gewezen commissaris, en R. 't Hoen, de vendumeester, zijn o.a. over dezen ketting door commissarissen van de vierschaar gehoord; eerstgenoemde deelde toen mee, dat de ketting, omdat hij geheel vergaan was, door den hoeker was vervangen, naar hij meent in Februari 1804, dus toen hijzelf nog met Berch de directie voerde, en 't Hoen wist zich van den ketting niets te herinneren.

Heeft Changuion naar aanleiding van de sommatie nog bepaalde bevelen gegeven, orders uitgevaardigd? In zijn relaas zegt de gouverneur dat met zooveel woorden en voor de vierschaar heeft hij het uitdrukkelijk volgehouden en gesproken van „striktste" orders tot waakzaamheid, vooral des nachts, tot voortdurend uitkijk houden en het bezetten van de hoofdfortres, door hem gegeven, alsook van verschillende maatregelen, door hem bevolen voor het geval van verschijning van vijandelijke schepen en bij den minsten schijn van attaque, o.a. over het doen der alarmschoten. Hij voegt er aan toe, dat dit alles bovendien vanzelf zou hebben gesproken. Binnen een half uur na het eerste alarmschot [1])

---

niet ineens in orde te brengen was. Dat bleek, toen in 1831 weer overgegaan is tot de sluiting van de haven op deze wijze, en dit heel wat voeten in de aarde heeft gehad. Zie gouvernements-journaal van Rammelman Elsevier sr. 1831, 1832.

[1]) Pfeiffer verklaarde voor commissarissen der vierschaar, dat van alarmschoten gold, dat, wanneer er 4 gelost waren, de artillerie zich over de batterij moest verdeelen, garnizoen en burgerwacht onder de wapenen moesten komen.

zouden de batterijen bezet hebben kunnen zijn in den omtrek van de hoofdfortres, terwijl bij de heldere maan de vijand zeker op een uur afstand te zien zou zijn. Het was niet noodig en zou de manschappen maar afgemat hebben, als de batterijen voortdurend bezet waren geweest.

Pfeiffer heeft tegenover commissarissen het bestaan van deze orders en het bevelen van bepaalde maatregelen van den gouverneur naar aanleiding van de sommatie van 22 December 1806 steeds ontkend [1]). Schmidt, die met den commandant den gouverneur thuis bracht van den maaltijd bij Van Starckenborgh, heeft verklaard, dat Changuion gezegd heeft: ,,Heeren, wij dienen vannacht op te passen en actief te zijn".

Na het overbrengen der sommatie had de ,,Fisgard" met de brikken afgehouden naar de zuid. Den volgenden dag waren zij nog kruisende gezien, maar den 24sten was het fregat en den 25sten waren de brigantijnen uit het gezicht verdwenen. Dien laatsten dag sprak Changuion nog met een kapitein, die onder Aruba was geweest en verklaarde, dat hij geen vijandelijke schepen gezien had. De gouverneur nam toen aan, zooals hij zelf zegt, dat de sommatie verder zonder gevolg zou blijven.

Uitvoerig is reeds meegedeeld [2]) wat volgens het journaal op 31 December 1806, toen 's morgens weer een vijandelijke brik geseind was, tusschen gouverneur en garnizoenscommandant zou besproken zijn. Reeds 3 September 1806 had Louis Schlemm [3]) als gemachtigde van den oud-gouverneur Lauffer aan mevrouw Changuion het landhuis op Bleyn (Blenheim of Bleinheim) ten gebruike door de familie aangeboden en op aanraden van den chirurgijn-majoor der jagers Pieter Maes, die in dien tijd den gouverneur had aangeraden zich zooveel mogelijk van zijn drukke werkzaamheden te ontdoen, was van dit aanbod gebruik gemaakt. Blok had bij zijn aankomst daar zijn opwachting gemaakt bij den gouverneur, die daarna in de stad was teruggekeerd. Daarheen zou de familie nu weer gaan.

Voor commissarissen van de vierschaar heeft Pfeiffer verklaard,

[1]) In het archief van den Amerikaanschen raad bevindt zich onder no. 179 een register van de orders, door Pfeiffer als garnizoenscommandant van den gouverneur ontvangen; het loopt echter niet verder dan tot 31 Dec. 1805.

[2]) D. W. I. G. 25sten jg., blz. 26 en 27.

[3]) Over dezen Schlemm t.a.p. blz. 8. Het briefje van 3 Sept. 1806 ligt in het dossier der Hooge militaire vierschaar, waar ook te vinden is een notarieele verklaring van 27 Jan. 1808 van Maes, waaraan het hierboven meegedeelde ontleend is.

dat hij zich niet herinnerde den gouverneur aangespoord te hebben om „gerust" naar buiten te gaan, maar de mogelijkheid toegegeven, dat dit zoo kan zijn. Verder zei hij, dat de gouverneur hem niet verzocht had niet naar de partij bij den ontvanger De Veer op Mundo Nobo te gaan, maar dat hij eigener beweging te kennen gegeven had van de uitnoodiging daartoe geen gebruik te zullen maken. Changuion heeft er veel waarde aan gehecht, dat de vierschaar van de juistheid zijner voorstelling overtuigd zou zijn, en daartoe verzocht, dat mevrouw Changuion zou worden gehoord. Dat verhoor heeft ook door commissarissen plaatsgevonden, en mevrouw Changuion heeft toen verklaard, dat na zijn bezoek aan den gouverneur Pfeiffer bij haar was gekomen, koffie had gedronken, haar van de Engelsche brik gezegd had: „dat is niets, hij steekt de Zuyd op" en den inmiddels binnengekomen gouverneur gerust gesteld had, dat hij wel naar buiten kon gaan, en gezegd, dat hij niet uit het fort en niet op de partij zou gaan.

Tusschen 4 en 5 uur ging de gouverneur dien 31sten December 1806 met mevrouw, twee dochters en een zoontje naar Bleyn, gelegen aan het noordelijk gedeelte van het Schottegat, achter den westelijken oever van de St. Annabaai. Het was zijn bedoeling op deze wijze te ontkomen aan de nieuwjaarsfestiviteiten, waarbij, zooals mevrouw Changuion aan Pfeiffer gezegd had, de officieren gewoon waren meer te drinken, dan goed voor hen was.

Het commando had de gouverneur niet overgegeven, „als zijnde", zooals Blok uit zijn onderhoud met Changuion op den morgen van den oudejaarsdag verslag doet, „door Hem de nodige orders gesteld en gegeven, dat alle zaaken ter zyner kennisse gebracht en door Hem zelve afgedaan zouden worden". Voor zich zelf had de gouverneur de berekening gemaakt, dat schepen op een afstand van één uur, vóór zij bij de haven konden zijn, verkend konden worden, en hij, dadelijk gewaarschuwd, zeker binnen een half uur op het gouvernementshuis zou kunnen zijn en dus nog alle noodige maatregelen zou kunnen nemen. Het afgesproken sein, dat den gouverneur binnen de hoofdfortres moest terugroepen, was: 1 schot van fort Amsterdam, beantwoord door 2 schoten van fort Republiek en dààr de Hollandsche vlag omgekeerd geheschen.

Deze berekening was wel heel kinderlijk. Op welken afstand schepen te zien zouden zijn was natuurlijk reeds bij dag afhankelijk van het uitzicht en er was in het verleden allerminst grond te vinden voor de veronderstelling, dat een aanval juist op de haven in de bedoeling zou liggen.

Over den duur van de reis van Bleyn naar Willemstad is in het geding veel te doen geweest, en commissarissen hebben dit punt zeer nauwkeurig onderzocht, doch zeer uiteenloopende antwoorden gekregen. De gouverneur heeft erop gewezen, dat hij 4 beste pagaaiers tot zijn beschikking had en rekende met deze, als zij wat zouden doorzetten, den tocht in 16 à 20 minuten te kunnen doen. Met 2 pagaaiers had hij 't in 1 uur tijds wel gedaan en Schlemm had indertijd ook van een half uur afstands gesproken. Euwens (blz. 259) schat den duur op „een goed uurtje". Van den luitenant Rabainne [1]) is een notarieele verklaring, die 25 minuten opgeeft, luitenant Balfour spreekt van een klein half uur, het raadslid 't Hoen [2]) geeft aan commissarissen op drie kwartier en De Veer zelfs $1^1/_2$ uur door de voortdurende oostelijke en noordoostelijke winden.

Volgen wij de Engelsche schepen, nadat zij bij Oostpunt aan de zuidelijke kust van Curaçao gekomen waren.

Op fort Beekenburgh aan de Caracasbaai voerde het commando de 2de luitenant der artillerie C. Hendriks [3]). Deze deelt mee, dat in den morgen van 1 Januari 1807 om *kwart voor vijven* [4]) een fregat onder het bereik van het geschut van den uitkijk kwam, waarop hij een scherp 18-ponder-schot deed. Kort daarop zag hij een tweede, derde en vierde fregat, komende alle voor den wind af, waarop hij, ofschoon de schepen buiten het bereik van zijn geschut waren, nog twee scherpe schoten met een 18-ponder had gedaan „met de waaragtige intentie, om door de klank der schoten, die voor de wind af in 't hoofdfortres konden gehoord worden, de bezetting te adverteeren van overal uit te zien en zig klaar te maken".

Blok heeft 6 Juni 1807 een brief ter aanbeveling van luitenant Hendriks aan den minister van Koloniën geschreven. Daarin deelt hij mee, dat Brisbane op Zondag 12 Januari 1807 in tegen-

---

[1]) D. W. I. G. 24sten jg., blz. 374.

[2]) Reinier 't Hoen, geboren ongeveer 1765 te Utrecht, komt in 1802 als vendumeester voor en was raadslid sinds 1804.

[3]) Cornelis Hendriks, geboren te Utrecht in 1782 of 1783, had 28 maanden gediend als cadet op 's lands schip van oorlog „Oldenbarneveld" en bij het 5de bataljon artillerie. Sinds 1802 was hij daarbij 2de luitenant.

[4]) De eenige, die een vroeger tijdstip noemt, is de luitenant Rabainne in zijn notarieele verklaring. Hij had om half vijf de eerste schoten van Caracasbaai gehoord, en een half uur of drie kwartier later waren deze herhaald.

woordigheid van Changuion, Wenckebach en Slotendijck aan hem had verklaard, dat de luitenant Hendriks een zeer attent officier was, want dat hij door de schoten van het fort Beekenburgh genoodzaakt was geweest meer zeilen bij te zetten, ten einde met den meest mogelijken spoed de haven te bereiken uit vrees, dat anders zijn toeleg zou mislukken.

Omtrent den afstand van Caracasbaai naar de haven is bij het onderzoek niet anders naar voren gekomen, dan dat deze één groot uur gaans is. Op dezen weg moesten de schepen de Cornetsbaai en de batterij Krommelijn voorbijvaren als de eenige plaatsen, waar gevaar kon dreigen. Er was een instructie van 5 November 1804, volgens welke iederen nacht een piquet moest uitgaan van de hoofdfortres naar Cornetsbaai en den geheelen nacht door op verschillende plaatsen uitkijk houden. Schmidt heeft verklaard, dat dit den 31sten December 1806 ook gebeurd is, maar hoe zou hij, die met ziekteverlof was, dit nu juist weten. Er wordt verder in de stukken over dit piquet ook niet gesproken.

Van de Krommelijn ontbreekt een rapport. Voor de bewering, dat deze batterij niet bezet zou zijn geweest bestaat geen grond. Door commissarissen van de vierschaar is als getuige gehoord de 50-jarige bombardier Johan Gotlob Henning, die deze batterij commandeerde. Hij verklaarde, dat hij *om 4 uur* een schip gezien had en *om half vijf* twee schepen, waarop hij telkens rapport aan de hoofdwacht had laten doen. Om *kwart voor vijven* zag hij 4 schepen, alle nog ter hoogte van Caracasbaai, vanwaar hij tegelijkertijd drie schoten hoorde, en ook hiervan had hij door een kanonnier bericht naar de hoofdwacht gezonden. Toen het seinschot en de alarmschoten op de hoofdfortres waren gedaan, waren de schepen bij de Krommelijn.

Getuigen van de hoofdwacht hebben verklaard meer dan één boodschap van de Krommelijn ontvangen te hebben. Het is ook opgehelderd, waarom deze batterij niet gevuurd heeft. Er was nl. een order van kapitein Schmidt, dat de Krommelijn, de Waterforten, Rif en Punto Bravo, niet mochten vuren, vóór de hoofdfortres daartoe het sein gegeven had. Deze order, die uit zuinigheidsoverwegingen schijnt ingegeven te zijn, was van 10 October 1805, en de gouverneur verklaarde bij een zijner verhooren, dat deze order hem geheel onbekend was.

Kapitein Schmidt was, naar hij zijn verslag begint, in zijn woning op Pietermaai, toen hij *iets over vijf uur* door een zijner dienstboden werd gewaarschuwd, dat vier schepen dicht bij het land waren. Hij liet zijn paard zadelen en reed stadwaarts. Bij de

Krommelijn komende, zag hij, dat een schip met de Hollandsche vlag van den voortop *reeds in de haven* was en een ander *den havenmond binnenzeilde*. Zij oppasser, door hem vooruitgezonden om de poort te doen openen, kwam met het bericht, dat deze gesloten was en niet kon geopend worden. ,,In dezelfde moment waaren de scheepen en de Hoofdfortres reeds aan het vuuren, zoo ook het Fort de Republiek". Daarheen begaf Schmidt zich.

Het is aannemelijk, dat de kapitein om iets over vijven gewaarschuwd is, naar wat hij zegt waargenomen te hebben, maar erg gehaast kan hij zich niet hebben, want volgens Engeler [1]), den commandant van fort Republiek, kwam Schmidt daar eerst om half acht aan. Engeler vertelt ook, dat hij reeds om *vijf uur* drie vaartuigen zag, waarvan hij niet kon onderscheiden, of het schepen of goletten waren, en daarom gaf hij geen waarschuwingssein. *Om half zes* waren er 4 en een er van lag al dicht voor den havenmond.

De luitenant Siecker had de wacht in het hoofdfort. In zijn morgenrapport deelt hij mee, dat de poort den vorigen avond, als steeds, om 9 uur was gesloten, en in den loop van den nacht geopend is voor de volgende personen: om kwart over negenen voor luitenant Balfour, te half tien voor den cadet-bombardier Schmidt en om half twee voor den chirurgijn-majoor der jagers Maes, den 1sten luitenant-kwartiermeester Lindenbergh [2]) en de tweede luitenants Becker [3]) en Ritter [4]) met hun vrouwen. Om half zes 's morgens was de poort weer geopend.

Als dit rapport juist is, wordt daarmee geloochenstraft de bewering van Teenstra, dat Pfeiffer, toen hij gewaarschuwd werd door de wacht — waarover straks — nog maar pas uit de armen van Bacchus in die van Orpheus zou zijn overgegaan en dus zijn woord aan den gouverneur niet zou gehouden hebben. Deze kwes-

---

[1]) Louis Engeler (zoo teekent hij, maar algemeen wordt hij Engler genoemd) was omstreeks 1780 te Gent geboren, van 1792 tot 1798 was hij ,,bij den keizer" als fourier, 1800–1805 canonnier, fourier, bombardier bij het 5de bataljon artillerie op Curaçao, 1 Aug. 1805 2de luitenant bij het detachement 4de comp. artillerie aldaar.

[2]) Carel Ehrenfeld Lindenberg, geboren omstreeks 1770 te Zittau in Opper-Lausitz, was sinds 1802 1ste luitenant-kwartiermeester bij het 5de bataljon artillerie. Te voren had hij sinds 1792 de Oost-Indische compagnie gediend.

[3]) François Adriaan Beckers, geboren omstreeks 1780 in Venlo, was sinds 26 Jan. 1803 2de luitenant-provisioneel.

[4]) Hendrik Ritter, geboren in 1781 of 1782 te Amsterdam, was eveneens in 1803 tot 2de luitenant-provisioneel aangesteld.

tie is ook voor de Hooge militaire vierschaar ter sprake gekomen. 11 November 1807 schreef de advocaat-fiskaal aan het college, dat Pfeiffer zich den avond en den nacht vóór de overgave op Pietermaai bij zekeren J. Hendricus in een talrijk gezelschap zou hebben bevonden en zich daar met den commandant der gewapende burgermacht „op eene verregaande wijze in den drank te buijten zoude begaan hebben", en verzocht daarover L. Boyé te hooren.

Pfeiffer zelf heeft steeds volgehouden, dat hij na half negen niet uit het fort is geweest en op dat uur aan den adjudant Wolff [1]) een order tot het doen van een patrouille gegeven te hebben. Bij Boyé en Hendricus was hij tevoren geweest, maar overmatig gebruik van drank had hij niet gemaakt.

De onderofficieren van de wacht Martin en De Haas hebben voor commissarissen verklaard, dat de commandant den avond en nacht in het fort was geweest. Bekkerstee, assistent van Changuion, die diens geheimschrijver wordt genoemd, had van Hendricus gehoord, dat Pfeiffer daar tot 2 à 3 uur 's nachts was geweest, en vertrokken was „in een situatie, die hem geen eer aandeed". Majoor Hueck, de commandant van de burgermacht, was bij Hendricus „aan huis... besopen blijven leggen". Doch Trapenberg, een sergeant der jagers, die tegelijk met Bekkerstee werd gehoord, en ook bij Hendricus geweest was en van 8 à 9 uur tot 12 uur gebleven was, had Pfeiffer niet gezien, maar er waren wel 300 menschen geweest. De straks weer te noemen onderofficier Klowasser heeft verklaard, dat de commandant om 8 uur binnen het fort was gekomen, en hij hem om 9 uur een rapport heeft uitgebracht, dit laatste in overeenstemming met een verklaring van den luitenant Siecker. Boyé ten slotte, die op Pietermaai recht tegenover Hendricus woonde, verklaarde, dat Pfeiffer tot 10 uur bij hem geweest was en daarna naar Hendricus gegaan was; hoe lang hij daar gebleven was, wist Boyé niet, wel, dat het talrijke gezelschap daar tot 3 uur, half vier, gebleven was. — Zoo is deze zaak niet opgehelderd geworden.

Om *kwart over vijven* naar zijn gissing, aldus Siecker, riep de schildwacht „corporaal van de wacht!" en deze korporaal bracht daarop den luitenant rapport, dat van Caracasbaai een kanonschot was gehoord. Siecker liet dit daarop terstond aan kapitein Pfeiffer rapporteeren.

Het schot van Beekenburgh is dus door de wacht in het hoofdfort wel ter dege gehoord, al kan het tijdsverschil van een half uur

[1]) Zie D. W. I. G. 25sten jg., blz. 12.

niet opgehelderd worden, en het verhaal, dat dit sein door het oudejaarsnachtlawaai is overstemd, dat Euwens doet, berust op fantasie. Trouwens om 10 uur was een patrouille van de Overzijde teruggekeerd met rapport, dat aldaar de beste rust en stilte heerschte. Misschien was het toen echter nog te vroeg voor het oudejaarsavondrumoer. Blok had ten minste al eenige dagen tevoren met weerzin de gevaarlijke vreugdebedrijven, als het afschieten van voetzoekers en vuurwerk, gezien, en zijn verwachtng was toen ook, dat vele ingezetenen den overgang van het oude in het nieuwe jaar door overmatig „drankmisbruik" schandelijk ten einde zouden brengen, doch hij had daartegen geen maatregelen willen nemen als pas opgetreden fiskaal om het oordeel te ontgaan de ingezetenen in hun vermaken te belemmeren. Alleen had hij den schout opgedragen rust en orde te bewaren en hem zoonodig ten huize van den heer De Veer te komen waarschuwen. Om 1 uur was Blok naar huis en ter ruste gegaan.

Luitenant Siecker vervolgt, dat kort, nadat het schot van Caracasbaai was gerapporteerd, de schildwacht weer riep: „corporaal van de wagt!" De luitenant ging er nu zelf met den korporaal heen en hoorde het rapport van de batterij Krommelijn, dat een vaartuig van boven kwam. „Op hetzelfde moment was het betrokken lugt, edoch gissende meerder vaartuigen op de hoogte tusschen *Krekesbaaij* en *Cornetsbaaij* te zien". Siecker gaf den korporaal last Pfeiffer in persoon te rapporteeren, „die dan dadelijk naar de Batterij is gegaan om de zaaken te examineeren".

Om *kwart voor zessen* werd geschoten en alarm geslagen, en toen kreeg Siecker door den adjudant Wolff order om de poort te sluiten en met de wacht op de batterij te gaan bij de jagers.

Een van de vragen, die door commissarissen zeer bepaaldelijk zijn onderzocht, is die, of Pfeiffer één- of tweemaal rapport heeft ontvangen van de hoofdwacht. Merkwaardig hieromtrent is de verklaring van den sergeant Vincent Klowasser, oud 25 jaar, die in 1807 met de troepen van Curaçao was teruggekeerd en ten tijde van zijn verhoor bij het 3de of 7de regiment van linie in Holland diende. Van schoten van Caracasbaai wist hij niets. Wel had hij om twee uur schoten diep in zee gehoord. Driemaal kort na elkaar was er van *half zes* af een rapport van de Krommelijn gekomen over vaartuigen, die van boven kwamen. Honderd tellen eerder had de schildwacht van het kruitmagazijn die schepen al gerapporteerd, en Siecker had Klowasser dadelijk naar den commandant gezonden. Daar de oppasser van dezen niet kwam, had Klowasser zelf Pfeiffer wakker gemaakt en hem gewaarschuwd,

dat er Engelsche schepen in het gezicht waren. De commandant had toen geantwoord, dat hij geen orders had, ,,waar hij zich naar reguleren moest", maar was dadelijk naar het kruitmagazijn gegaan en had daar onder de batterij het rapport van de Krommelijn persoonlijk in ontvangst genomen. Klowasser was zelf met Siecker naar de batterij gegaan, en beweert, dat hij twee schepen zag tegenover Cornetsbaai, die dus over een half uur bij de haven konden zijn. Siecker heeft dit laatste voor commissarissen bevestigd, behoudens dat dit volgens hem om *kwart over vijven* zou zijn geweest en de schepen toen nog tusschen Caracas- en Cornetsbaai waren.

De reeds genoemde Martin en De Haas verklaarden, dat Klowasser om omstreeks 5 uur het schot van Caracasbaai aan Pfeiffer was gaan rapporteeren, maar bevestigden, dat de commandant, toen een kwartier later het eerste rapport van de Krommelijn kwam, op de trappen van de batterij stond.

Van den luitenant Rabainne is een notarieele verklaring, dat er gezegd werd, dat Pfeiffer één- of tweemaal was gewaarschuwd, dat de vijand naderde, en toen geantwoord had, dat men zich dan alleen maar rustig had te houden, en dat, toen de Engelschen de batterij beklommen, de commandant gezien was op de batterij in hemd en onderbroek.

Pfeiffer zelf rapporteerde een paar dagen na den overval schriftelijk aan den gouverneur (en deze deelt mee, dat dit was in overeenstemming met zijn mondeling rapport dadelijk na des gouverneurs aankomst in het fort), dat hij om *kwart over vijven* bericht ontvangen had, dat er vier vaartuigen in zicht waren ,,op de hoogte van een weinig boven de Cromme lijn en liggende na de Haven". Dadelijk liet hij het afgesproken sein voor den gouverneur doen en alarm schieten. Intusschen naderden de schepen met Parlementaire vlag op en kwamen onder het canon zonder dat er van de Batterijen Crommelijn, Nieuw Waterfort, het Rif en Punto Bravo hoegenaamd een schot is gedaan. De nieuwe batterij vuurde. Niettegenstaande dit, kwam het eerste schip zonder een schot te doen binnen de Haven, en werd beschoten door het Kenau Hasselaer en de Suriname, waarop het Engelsch schip de laag gaf. De andere kwamen ook binnen en beschoten het Fort zoodanig, dat ik door den Artillerie Lieutenant van Breningen [1]) rapport

[1]) Adrianus Johannes van Breeniegen of Breeningen, geboren 1765 of 1766 te Nieuwerkerk aan den IJssel, was op 16-jarigen leeftijd bij de cavallerie, later bij de artillerie kanonnier en bombardier, sinds 1802 op Curaçao 1ste luitenant bij het 5de bataljon artillerie.

ontving, dat hij het op de nieuwe Batterij niet meer kon houden en vuurde niet meer".

Voor commissarissen van de vierschaar verklaarde Pfeiffer op veel punten anders. Hij gaf op te zijn gewaarschuwd door den sergeant van de wacht met rapport van het schot van Beekenburgh, en voegde daaraan toe, „dat er gedurende dien geheele nagt vuurwerken, die zeer sware slagen geven, sijn afgegeven". Op een andere vraag zei hij echter, dat hij dadelijk na het sein van het kanonschot rapport bekomen had door Vincent Klowasser, „dat er geschoten wierd, en vaartuygen in het gezigt waren". Toch hield hij vol slechts eenmaal rapport te hebben ontvangen. Aanvankelijk ontkende hij werkeloos te zijn gebleven en geen de minste activiteit betoond te hebben. Dadelijk was hij naar de batterij het kruitmagazijn gegaan met den luitenant-adjudant Wolff, en in de schemering, terwijl het eenigszins regenachtig was, had hij vaartuigen gezien.

Een ordonnans had hij bevel gegeven om luitenant Van Breeniegen te roepen en dezen had hij gelast om dadelijk het seinschot voor den gouverneur te doen. Het lossen van dit schot had vertraging gekregen, daar „de canonniers de stukken niet spoedig konden doen lossen,... dat zij ook de sleutel van de amunitiekist van de Batterij de Waag niet konden vinden, immers dat sij dien kist niet spoedig konden open krijgen. Zegt nader, dat de Lonten niet goed in order waren". Hieraan ontkende Pfeiffer alle schuld, zijnde de zorg hiervoor de taak der artillerie.

Hij gaf op, dat er met dit alles wel een half uur zou verloopen zijn, voordat de sein- en alarmschoten gedaan waren, na eerst gesproken te hebben van een geruimen tijd, „so dat het klaar dag geworden was".

Toen de schoten eindelijk gelost werden, bevonden de vijandelijke schepen zich reeds in de haven.

Bij het binnenzeilen was op de schepen geschoten door een der Waterforten, „hebbende de Lieutenant Rappart [2]) selve het canon afgestoken", niet van de Krommelijn, het andere Waterfort, het Rif en Punto Bravo. Kapitein Schmidt had een order gegeven, dat er van die batterijen niet zou geschoten worden, voordat van de hoofdfortres geschoten was.

Ook was van het fort Amsterdam en de oorlogsschepen op de

---

[1]) Schmidt heeft voor commissarissen der vierschaar verklaard, dat alle batterijen in orde en van het noodige voorzien waren.

[2]) Bernard Leonard Rappard zie D. W. I. G. 24sten jg., blz. 375.

Engelschen geschoten. Pfeiffer was toen op het hoofdfort op de nieuwe batterij, met ten hoogste 130 à 140 man, de kanonniers inbegrepen.

Op de nieuwe batterij had luitenant Van Breeniegen het bevel, op de waagbatterij de kapitein-adjudant Hagenberg [1]), maar deze laatste was niet bezet, omdat de sleutel van de ammunitiekist niet voorhanden was. Door de jagers waren drie schoten gedaan, daar de artilleristen, en ook jagers, gedeeltelijk waren weggeloopen. In het geheel bestond de bezetting uit 300 militairen, meest kleurlingen [2]).

Het vuur van de hoofdfortres had slechts korten tijd aangehouden, daar de nieuwe batterij, de eenige, die gevuurd had, verlaten was. Pfeiffer had nog tevergeefs getracht de manschappen weer naar de batterijen te brengen, want intusschen had de vijand van de desordre gebruik gemaakt om zich van de hoofdfortres meester te maken door die aan alle kanten tegelijk te beklimmen; hij ontmoette daarbij weinig tegenstand. Pfeiffer zelf werd dadelijk krijgsgevangen gemaakt. Het eigen volk gooide deels de wapens neer en sloeg die anderdeels stuk.

De luitenant Van Breeniegen heeft in zijn rapport voor Changuion meegedeeld, dat hij om half zes geroepen werd met de mededeeling, dat er 4 schepen in zicht waren. Hij was daarop naar de *batterij achter het kruitmagazijn gegaan*, had de waarschuwingsschoten voor den gouverneur gedaan en op de nieuwe batterij laten alarm-schieten. Op het eerste Engelsche schip, met de Hollandsche vlag van den voortop, had hij dadelijk met scherp geschoten, doch slechts eenmaal, daar de wind het schip voordeelig was. Daarop waren het tweede en het derde schip gekomen „onder eene goede Regenbuij", en nog tweemaal had hij gevuurd. Toen een fregat vlak vóór de batterij was gaan liggen, had men daar bij gebrek aan borstwering of andere beschutting niet kunnen blij-

---

[1]) Johan Philip Hagenberg, geboren in 1752 of 1753 te Steenbergen in Pruissen, diende sedert 1773 de West-Indische compagnie. Als soldaat begonnen, was hij sedert 1804 kapitein-adjudant bij het inlandsch korps artillerie. In 1804 had hij al pensioen gevraagd.

[2]) In het „Beknopte plan van defensie" van majoor Schmidt en „Plan van organisatie van de artillerie" (1806) wordt meegedeeld, dat er bij de artillerie waren: 100 Europeanen, 49 Curaçaosche blanken, 46 kleurlingen en 114 vrij geboren negers. Verder wordt daarin gezegd: „Bij de 2e comp. Jagers en detachement van de 4de comp. artillerie bevinden zig bij de Presente en Gedetacheerde verscheide verminkte, Inpotente en niet tot Fatigues bekwaame Manschappen".

ven staan, tenzij men de weinige manschappen nutteloos had willen opofferen, maar toch was eerst na drie lagen schroot van de fregatten de batterij tot zwijgen gebracht. Twee vijandelijke schepen, zegt Van Breeniegen, gingen naast onze oorlogsschepen liggen en begonnen deze op de hevigste wijze te beschieten. Toen Van Breeniegen aan Pfeiffer meedeelde, dat de Engelschen troepen aan land zetten, zei de commandant: „wat zullen wij daaraan doen, mijnheer? wij moeten het Hoofdfortres verdedigen". De luitenant ging daarop naar zijn batterij, die de Engelschen al aan het beklimmen waren. Daarop vervoegde Brisbane zich bij hem en vroeg naar den commandant.

En nu over deze gebeurtenissen de belangrijke brief van den fiskaal Blok van 1 Juni 1807 [1]), waaruit reeds een en ander is meegedeeld.

Blok begon zijn „verslag" met zijn slotsom: Het eiland is in des vijands macht geraakt „op eene lafhartige en onteerende wijze, door verregaand plichtverzuim en de ongehoordste onachtzaamheid". Wien dit verwijt in de eerste plaats gold, zal spoedig blijken.

Ongeveer half zes in den morgen van 1 Januari 1807 had hij vuren gehoord en overal alarm-slaan, waarop hij zich aangekleed en naar het fort begeven had. Daar gekomen, zag hij twee vijandelijke schepen binnen de haven en twee andere „zeer nabij". De gesloten deuren van het fort werden voor hem geopend, en hij trof daar den commandant Pfeiffer met het garnizoen onder de wapenen. Op zijn vraag, of hij eenige orders van den gouverneur had, antwoordde de commandant: „ik zal het fort defendeeren", waarop de fiskaal zei: „dat is goed en doet uwen plicht". Onmid-

---

[1]) Blok was 9 Januari met de „Arethusa" onder bevel van Brisbane van Curaçao vertrokken en 15 Januari op Jamaïca aangekomen. Daar deed de admiraal Dacres niet gestand de toezegging van Brisbane om Changuion c.s. met een „koningsfregat" naar Holland te laten brengen. Blok verkoos toen per particuliere gelegenheid over New York te reizen. 10 Februari vertrok hij met de „Hibernia", kapitein Henry Toffet, leed schipbreuk en kwam eerst 14 Mei te „Nieuw-Utrecht op Lang Eiland bij Nieuw Jork". Hij gaf er de voorkeur aan daar te blijven, ten einde onnoodige reiskosten te vermijden, want hij hoopte op herplaatsing in de West, en noemde, als door hem begeerd, de fiskaalsplaats op St. Eustatius. Hij werd in 1808 op Batavia geplaatst en kreeg vergoed ƒ 4.000.— reiskosten van N. Amerika daarheen. Hij was een vurig patriot. Hij had ook reeds 3 Januari van Curaçao geschreven en dien brief aan kapitein Lydiard meegegeven, die 5 Januari met de Hollandsche troepen op zijn schip „Anson" vertrokken was.

dellijk daarop verliet Pfeiffer hem, wat Blok toen toeschreef aan een wel geplaatsten ijver om de noodige bevelen tot een krachtdadige verdediging met den meesten spoed te geven.

Kort daarna — Pfeiffer vermeldt dit als voorgevallen nadat hij de mededeeling van Van Breeniegen, dat hij het op de nieuwe batterij niet houden kon, ontvangen had — kwam de adjudant Boyé [1]) en een ander, aan Blok onbekend, persoon met een geblinddoekten Engelschen officier tusschen hen in, die een brief van den Engelschen bevelhebber, aan den fiskaal en den raad gericht, overhandigde, met den eisch om het eiland binnen 5 minuten over te geven, in welk geval de eigendommen en bezittingen der ingezetenen ontzien zouden worden [2]).

Blok deelde dit aan Pfeiffer mee, en daar tot dusver nog niets tegen den vijand ondernomen was, en de 4 fregatten reeds binnengezeild waren, vroeg hij dezen stellig te mogen weten, of door het aanwenden van de meest gepaste en krachtigste middelen de vijand gedwongen zou kunnen worden van zijn onbillijken eisch en verdere onderneming af te zien. De commandant riep daarop de officieren bijeen en kreeg van den luitenant der artillerie Van Breeniegen een ontkennend antwoord op zijn vraag, of deze met de door hem gecommandeerde nieuwe batterij nog eenige defensie zou kunnen doen. „Dat antwoord had ik van U niet verwacht", *zeide Pfeiffer,* waarop *de luitenant repliceerde:* „Ik kan van de nieuwe batterij geen gebruik meer maken, omdat dezelve geheel ongedekt is, en hadt gij mij op mijne veelvuldige aanzoeken, bij U gedaan, de benoodigde zandzakken gegeven, zoude ik zoodanig een antwoord niet gegeven hebben".

---

1) Over Ludwig Boyé zie men D. W. I. G., 25sten jg., blz. 10 e.v.

2) Een afschrift van den brief, die volgens Pfeiffer door den commies Gorsira werd vertolkt, ligt in het archief van den Raad der Amerikaansche koloniën (no. 179) en luidt:

On board his Majesty's ship Arethusa
1st January 1807.

The British squadron are here to protect and not to conquer your and to preserve your Lives, Liberty and property.

[If a ?] shot is fixed at any one of my squadron after this summons, I shall immediately commence Bombarding your Town and Storming your batteries. You have five minutes to accord to these Terms.

I beg you will accept my highest consideration and am

Sir! Your most obedient and very
Humble Servant

C. Brisbane

„To the Worshipful The Fiscal and Magistrates of Curaçao".

Toen hij dat hoorde, beklom Blok de batterij, die reeds verlaten was, vond die geheel ongedekt en zoo gesteld, dat van daar door de positie, die de vijandelijke schepen genomen hadden, geen verdediging meer kon gedaan worden. Teruggekeerd, vond hij alles in de grootste verwarring en Pfeiffer besluiteloos. Op Bloks verzoek zond Pfeiffer luitenant Beckers naar den vijandelijken bevelhebber met een verzoek om vier uren uitstel om den raad bijeen te roepen en dan schriftelijk op den eisch te antwoorden.

Na het vertrek van dezen luitenant zag Blok tien tot twaalf Engelschen met een „gedeguiseerden" (nl. geblinddoekten) officier, die later bleek kapitein Lydiard van de „Anson" te zijn, uit de, blijkbaar ongedekte en geopende, avenuen van de batterij achter het fiskaalshuis in het fort komen, waarop alle jagers en de adjudant Wolff hun „busschen" neerwierpen. Blok sprak Lydiard aan, en werd door dezen bij den Engelschen bevelhebber gebracht, die met Pfeiffer op de wallen was. Hij kreeg vergunning om den raad bijeen te roepen.

Niet ver van de zijpoort, waardoor Blok het fort verliet, ontmoette hij den gouverneur Changuion met diens familie en keerde met hen in het fort terug.

Tot zoover voorloopig Blok.

Pfeiffer schrijft in zijn rapport nog, dat na het vertrek van luitenant Beckers de Engelschen van alle kanten in het fort gegekomen zijn, waarop hij met de jagers naar de batterij de Waag was gegaan, vanwaar nog 2 à 3 kanonschoten waren gedaan. Kapitein Krapf [1]) werd daarop door Pfeiffer naar de batterij de Halve maan gezonden, maar deze bleek reeds door de Engelschen bezet te zijn. Zelf wilde de commandant naar de Nieuwe batterij gaan, toen luitenant Van Breeniegen hem zeide, dat de Engelsche bevelhebber, die reeds met een zwaar detachement daar was, naar den garnizoenscommandant vroeg. Brisbane eischte nu de overgave van het fort Republiek, wat Pfeiffer weigerde, waarop de Engelschman dreigde met vuur te zullen geven van zijn schepen. Daarop had Pfeiffer den luitenant Balfour van Burleigh met een Engelsch detachement naar het fort gezonden.

Het rapport besluit met de mededeeling, dat op het alarmschieten buiten den fiskaal niet één burger in het fort was gekomen.

Voor commissarissen der vierschaar heeft Pfeiffer toegegeven, dat hij reeds eerder den korporaal Bosch naar fort Republiek ge-

[1]) Zie D. W. I. G. 24sten jg., blz. 375.

zonden had met order om niet meer te vuren. Hij had dat gedaan op aanraden van luitenant Van Breeniegen — die dit voor commissarissen ontkend heeft — en van andere officieren. Desgevraagd erkende hij dit buiten voorkennis van den gouverneur te hebben gedaan, en zeide te meenen daartoe gerechtigd te zijn, omdat het fort Amsterdam over was en fort Republiek het niet meer houden kon. Nu gaf hij toe, dat hij daartoe onbevoegd was geweest, omdat hij onder de orders van den gouverneur en opperbevelhebber stond en zelf krijgsgevangen was, maar hij had dat toen niet ingezien.

De gouverneur Changuion heeft van zijn wedervaren een en andermaal verslag gedaan. Den 3den Januari 1807 schreef hij in het kort den minister van Koophandel en Koloniën, dat vier zware Engelsche fregatten de haven hadden „geforceert", waarbij de commandant der navale macht, eenigen van „ons volk" en eenige inwoners waren gesneuveld, en de zeeofficier Van Nes zwaar gekwetst was. Hij voegde eraan toe, dat alles „volstrekt buiten (z)ijn schuld" was. Op 1 Februari 1807 deed Changuion van Kingston op Jamaica den minister toekomen zijn „Hoofdzaakelyk Relaas, of voorloopig Raport van het voorgevallene op Curaçao op den 1 Januari 1807 bij gelegenheid van zeszelfs verovering door de Engelschen — voor zoo verre mij zulks bij eigene bevinding en ontfangen Raport bekend is". Later is hieraan een zeer uitvoerig verslag van het verblijf op Jamaica en de verdere reis naar Holland toegevoegd. Met het reeds genoemde, niet-gedagteekende, „relaas" (blz. 197) vormt het, voor zoover niet anders wordt vermeld, den grondslag van de volgende samenvatting.

Om 5 à 10 minuten vóór zessen op den nieuwjaarsmorgen werd de gouverneur gewekt door een kanonschot, beantwoord door het fort Republiek; hij zag daar de Hollandsche vlag verkeerd geheschen. Zijn vermoeden was, dat eenige schepen gezien waren of een parlementaire sloep binnengekomen was. Dadelijk kleedde hij zich en binnen 10 minuten na het schot was hij van wal gestoken. Hij beloofde den roeiers een goede belooning voor een snellen overtocht. Na vijftig pagaaislagen hoorde hij een sterke kanonnade en eenige schoten van het fort Republiek. Changuion verdubbelde de toegezegde belooning voor nog meer spoed. De kogels vielen bij de poort in het water. De gouverneur dacht aan een beschieting van de haven. In hun vrees voor de kogels hielden de negers schuin aan op de rots, waarop fort Republiek lag, maar Changuion gebood hen in rechte lijn door te varen. Zij bereikten

de hoek van de klip van Basden, doch de roeiers wilden niet voldoen aan het bevel om door te varen naar den ingang van het Waaigat, waar het zoogenaamde huis van Primet stond. Intusschen had Changuion gezien, dat vijandelijke schepen rustig met neerhangende zeilen en uitgeworpen ankers in de baai lagen vóór de hoofdfortres met parlementaire vlaggen, en hij maakte de gevolgtrekking, dat het sein voor hem te laat gegeven was, want er waren sindsdien nog maar 25 minuten verloopen. Changuion was dus in een kwartier niet verder dan de werf van Basden gekomen.

Daar aankomende, zag hij het laatste schot met schroot van een der Engelsche fregatten vallen. Door den onwil der roeiers moest de gouverneur hier uitstappen, en met een ,,gemeene" pont, die daar juist lag, liet hij zich dwars over de haven zetten naar de klip van Van der Meulen, om inlichtingen in te winnen naar den toestand in de hoofdfortres Ten huize van Th. Jutting [1]) trof hij Matthias Schotborgh [2]), die echter niets wist.

Omdat het vuren niet werd voortgezet, stelde de gouverneur zich voor, dat men in de hoofdfortres nog aan het capituleeren of parlementeeren was. In haast liet hij zich overzetten naar den hoek van het Waaigat, het huis van Primet, in de hoop ongemerkt het fort binnen te komen, ,,om het ergste te prevenieeren".

Hij ging aan land en vond het Bloedfort op den hoek der stad met Engelschen bezet; verschillende huizen langs den waterkant waren door kogels geteisterd. Nu vernam hij spoedig, dat de Engelschen meester van het hoofdfort waren en van den persoon van den commandant. Op weg naar het oostelijk sortiepoortje ontmoette hij den fiskaal. Het treft, dat Changuion er niets van vertelt, dat hij met zijn familie was; uit zijn verhaal zou men kunnen afleiden, dat hij den tocht alleen gemaakt had, maar Blok zegt het anders en ook in de Engelsche mededeelingen is daarvan sprake. Voor de vierschaar heeft de gouverneur erkend, dat hij was teruggegaan met zijn vrouw, zijn zoontje en den assistent [3])

---

[1]) D. W. I. G. 24sten jg., blz. 368.

[2]) De naam Matthias Schotborgh komt in dien tijd veel voor. Misschien is deze degeen, die in 1816 ontvanger-generaal werd, in 1819 wegens wanbeheer werd ontslagen en in 1821 overleed.

[3]) Bekkerstee verklaarde aan commissarissen der vierschaar, dat de gouverneur, mevrouw Changuion en hun zoontje — twee dochters waren op Bleyn achtergebleven — binnen 5 minuten na het seinschot in het pontje stapten. Hij zag toen bramzeilen van een vaartuig in de haven. Aan den wal had de gouverneur nog een ontmoeting met luitenant Balfour, die op weg was naar fort Republiek, die dit aan den gouverneur vertelde maar geen orders afwachtte.

Bekkerstee. De fiskaal deed verslag van alles, wat hij meegemaakt had, en van hem hoorde de gouverneur ook, dat vóór de luitenant Beckers het hoofdfort had verlaten om 4 uur uitstel te vragen, de Engelschen waren begonnen de stad te beschieten, de batterijen van de hoofdfortres te beklimmen en in weinige minuten zich van alles meester te maken, „zijnde de Engelsche commandant zelve aan het Hoofd van zijn volk de nieuwe batterij op gekomen".

Blok overhandigde den gouverneur ook een brief, voor dezen bestemd, luidende

To his Excellency The Governor of Curaçao.
His Britannic Majesty's ship Arethusa
of Curaçoa Jan. 1st. 1807.

I have the honour to inform Your Excellency that the squadron under my orders is now placed before Your Town and Batteries.

I give Your Excellency five minutes to accord to my Terms before I commence bombarding your Town and storming the Batteries. Your Excellency shall continue civil governor. The Magistraty shall excercice their authority, and all private property protected.

I beg You will accept my high consideration, and am Your Excellency's most obedt. humble servant

Brisbane

Changuion liet daarop den bode den raad bijeenroepen met de commandanten van zee- en landmacht en van de gewapende burgermacht. Zelf ging hij met Blok de sortiepoort binnen en ontmoette Brisbane. Hij vond in het fort de Engelschen, en de jagers ontwapend. Het gouvernementshuis was rijkelijk beschadigd en met Engelsch krijgsvolk bezet. Ook tegenover den gouverneur deed de Engelsche commandant onder bedreiging de stad te zullen beschieten zijn eisch gelden van onmiddellijke overgave van het fort Republiek, terwijl Changuion daartoe slechts bereid was bij „honorable capitulatie", en ten slotte won Changuion het pleit. Volgens Bekkerstee is onder deze besprekingen mevrouw Changuion flauw gevallen. Pfeiffer had nog de onkieschheid gehad tegen mevrouw Changuion te zeggen, dat zij nu spoedig in Holland zou zijn, waarop zij antwoordde, dat zij dit zóó nooit begeerd had.

Over de voorwaarden der capitulatie is beraadslaagd door den gouverneur en de kapiteins der jagers Pfeiffer en Krapf, luitenant Van Breeniegen van de artillerie, majoor Hueck van de gewapende burgermacht, de fiskaal mr. Blok, terwijl de raadsleden

Cancrijn [1]) en Van Eck [2]) eerst gedurende de vergadering kwamen, en de secretaris Wenckebach eveneens aan de bespreking deelgenomen heeft. Van de zeemacht was derhalve niemand verschenen en ook waren weggebleven mr. P. B. van Starckenborgh [3]) C. Berch, vroeger (1803–1804) met De Veer als commissarissen provisioneel met de directie belast, A. A. Beutner [4]) en R. 't Hoen, raadsleden.

De gouverneur stelde de vraag, of het fort Republiek, zooals de zaken stonden, in staat zou zijn den vijand te noodzaken zijn behaalde voordeelen te verlaten en het eiland weer geheel in onze macht te brengen. Allen beantwoordden die vraag ontkennend.

Blok deelt nog mee, dat hij eerst naar huis was gegaan, zijn woning en de in de nabijheid gelegen huizen door kogels zwaar beschadigd, een der dienaars van de justitie vóór zijn deur doodgeschoten had aangetroffen, en zijn familie in den kelder, en bij De Veer inlichtingen gevraagd had over de sterkte van het fort Republiek, die luidden, dat het, behoorlijk voorzien zijnde, den vijand veel nadeel zou hebben kunnen toebrengen, maar het tegen een aanvallende vijand niet lang zou kunnen uithouden. Volgens hem was het op zijn raad geweest, dat Changuion geweigerd had aanstonds in te gaan op den eisch van Brisbane en ook van Lydiard tot overgave van het fort Republiek, en had hij toen de gedachte van een behoorlijke capitulatie als voorwaarde voor de overgave geopperd.

In de vergadering was hij daarmee dan ook weer voor den dag gekomen. Wenckebach en Changuion vielen hem daarin bij. Blok liet nog aanteekenen, dat hij zich het oordeel over hetgeen voorgevallen was voorbehield [5]).

Tot tweemaal toe was de vergadering gestoord door Brisbane, die nog eens onmiddellijke overgave eischte, maar ten slotte een half uur tijd gaf om de voorwaarden eener capitulatie te ontwer-

---

[1]) B. A. Cancrijn, 1753–1837, was in 1780 als koopman op Curaçao gekomen. Hij was lid der firma Cancrijn en Jutting, en bekleedde verschillende openbare ambten als het lidmaatschap van den raad van politie, was weesmeester en later lid van het gemeentebestuur.

[2]) Christiaan Aemilius van Eck, geboren te Sluis, was boekhouder-generaal en als zoodanig raadslid.

[3]) Carthagena, waar hij woonde, lag aan de Overzijde.

[4]) Hij was nog, of sinds 1816 weer, raadslid, toen hij in 1819 op een reis naar New-York overleed.

[5]) Van deze vergadering is een afzonderlijk proces-verbaal opgemaakt, aanwezig in portefeuille 179 van het archief van den Amerikaanschen raad.

pen. Aldus geschiedde en te 9 uur 40 werden die door Changuion en Brisbane geteekend. Changuion noemt ze uitdrukkelijk „preliminaire" voorwaarden.

Zij luidden volgens het verbaal der vergadering:

Art. 1. Dadelijk zal het Fort Republiek overgegeven worden aan de Britsche Macht, het Guarnisoen met krijgseer uitmarcheren, de wapens weerleggen en zig krijgsgevangen geven.
Art. 2. Het Hollandsch Guarnisoen op het Eiland Curaçao zal krijgsgevangen zijn, en van wege Zijne Brittannische Majesteit naar Holland worden getransporteerd, en niet wederom dienen in dezen oorlog voordat dezelve uitgewisseld zijn, waartoe de officieren derzelver woord van eer verbinden.

Art. 3. Ten opzichte der Hollandsche oorlogschepen zullen de Equipagien als in Art. 2 worden verzonden, en de officieren insgelijks hun woord van Eer verbinden.

Art. 4. Alle Politique Ambtenaren zullen in derzelver Posten blijven des verkiezende, en de anderen naar Holland worden gezonden van wegen Zijne Brittannische Majesteit.

Art. 5. Alle Inwoonders, Kooplieden, Planters en verdere In en opgezetenen als ook (Neutrale [1])) Vreemdelingen, zig op dezelve bevindende, zonder onderscheid van Couleur en denkwijze, zullen in hunne personen en eigendommen gerespecteerd worden.

Art. 6. Alle de Koopvaardijschepen en Vaartuigen, in deze Haven liggende, van wat Natie zij ook zouden mogen zijn, zullen het wettig Eigendom blijven van hunne Bezitter of Bezitters.

Art. 7. Op grond van deze Praeliminaire zal er binnen 3 dagen een definitieve capitulatie worden geslooten.

Aldus overeengekomen tusschen ons Gouverneur en den Commandant van zijne Britsche Majesteits Force den 1 Januarij 1807.

P. J. Changuion gouverneur des Eilands Curaçao	Charles Brisbane Commandant of his Brittanick-Majesteits Schip in Curaçao

Hoe was het op fort Republiek gesteld? Uit het rapport van den commandeerenden officier, luitenant Engeler, is reeds iets meegedeeld. Het sein voor den gouverneur heeft hij onmiddellijk doorgegeven. Een tijd geeft hij daarvan niet op, maar uit zijn relaas blijkt, dat het over half zes moet geweest zijn. Hij zag ook, dat de gouverneur zich „direct" in de pont begaf.

Verder nam hij waar, dat de nieuwe batterij drie schoten deed op het eerste Engelsche fregat, en zelf deed hij daarop, toen het met de Hollandsche vlag aan den voortop de „Kenau Hasselaar" voorbij was en de Engelsche schepen dit de volle laag gaven, 60–70 schoten.

[1]) Dit woord is later ingevoegd. Zie hierna.

Kapitein Schmidt had op weg naar fort Republiek den burgerkapitein Obergh met 2 officieren en 13 man van de burgermacht ingehaald, die dezelfde bestemming hadden, omdat zij het hoofdfort niet meer hadden kunnen bereiken. Hij stelt hun aankomst aldaar vroeger dan Engeler, tusschen 6 en 7 uur. Op dat oogenblik zwegen alle batterijen. Schmidt nam het commando over. Kort daarna kwam korporaal Bosch van de artillerie met de order van Pfeiffer, dat niet meer gevuurd mocht worden, en „iets naderhand", volgens Engeler om 8 uur, luitenant Balfour en een Engelsch officier in een boot met 60 gewapende manschappen. De Hollandsche officier, die alleen werd te woord gestaan, bracht de boodschap van Pfeiffer, dat het fort aan de Engelschen moest worden overgegeven, en zeide, „dat reeds alles over was en de Engelschen de stad en de andere batterijen bezet hadden. Aldus stond Schmidt hem te woord: „Zeg aan commandant Pfeiffer, dat ik het fort Republiek niet overgeef zonder schriftelijke order van den gouverneur en zonder een voordeelige capitulatie; dat ik het liever in de lucht zal laten vliegen". Intusschen bleek, dat er nog slechts 1 vat vleesch, 1 vat spek en 3 ankers rum in het magazijn waren en in het geheel geen brood. Schmidt zond een burger uit om dat op Schaarloo of Pietermaai, die nog niet door de Engelschen bezet waren, te gaan koopen. Het was toen ongeveer 9 uur geworden. Alles werd in staat van tegenweer gebracht, en een uur later een order naar de batterij Waakzaamheid gezonden aan den bombardier Van der Grijp om die batterij tot den laatsten man te verdedigen, zoolang op fort Republiek de Hollandsche vlag zou blijven waaien, en de stukken van de batterij Wreeker te demonteeren, zoodra hij den vijand daarheen zag oprukken.

Tusschen 12 en 1 uur kwam er weer een gewapende boot bij fort Republiek. Luitenant Van Breeniegen ging met een Engelsch officier, voorafgegaan door een witte vlag den berg op, en overhandigde deze schriftelijke eigenhandige, order van Changuion:

> De Gouverneur- gelast den commandant van het Fort Republiek, hetzelve Fort over te geven aan de Brittische Macht, moetende het Guarnisoen met Krijgseer uitmarscheeren, de wapens nederleggen en zich krijgsgevangen geven.
> Ten Gouvernements huijzen op Curaçao den 1en Januarij 1807.
> P. J. Changuion
> Gouverneur

Na wel overlegd te hebben — brood was er niet gekomen — gaf Schmidt het fort over aan den Engelschen officier. Het garnizoen is „met slaande trom en vliegende Hollandsche vlag uitge-

marcheert". Vóór het fort werden de wapens neergelegd. Schmidt, die klaagt over zijn „gebrekkig lichaam" verhaalt ten slotte, dat hij tot 5 uur in het fort heeft moeten blijven en toen door vier Engelsche matrozen van den berg in een pont gedragen werd, en zoo zich naar het fort Amsterdam begeven heeft.

Voor de buitenposten heeft Changuion aan Pfeiffer, den garnizoenscommandant, een gelijke order als voor fort Republiek gegeven. Van een tweetal weten wij, hoe het verloop der zaak daar geweest is.

Luitenant Hendriks op Beekenburgh vernam tusschen 8 en 9 uur in den morgen, dat haven en hoofdfortres genomen waren, en om 4 uur, dat fort Republiek zich had overgegeven. Een uur later bemerkte hij verslapping van den geest der bezetting van zijn fort. Toen hij 3 of 4 man vermiste, sloot hij de poort, maar de manschappen „begonnen van alle kanten over onbegrijpelijke stijle klippen van het Fort te springen". Hij trok zijn sabel, sloeg er op in, maar slaagde er niet in de vluchtenden tegen te houden. Twee of drie vielen hem van achteren aan, hielden zijn armen vast en maakten zich meester van zijn sabel, zonder dat hij er iets tegen kon doen. Zijn pistolen hadden zij reeds tevoren uit zijn huis gehaald. Om 7 uur 's avonds was hij geheel alleen op het fort. Eerst 3 Januari 's morgens kwam een Engelsche brik, die een gewapende boot uitzette. Hendriks vuurde zijn gansche batterij af, streek de vlag en gaf het fort over aan den kapitein van de brik.

De 1ste schrijver der marine Plats verhaalt, dat hij aan wal was met den luitenant Quast [1]). Omstreeks 6 uur werd hij door 3 of 4 kanonschoten gewekt, en uit zijn venster zag hij een schip met de Hollandsche vlag aan den voortop in den mond van de haven en verder binnenzeilen, gevolgd door een tweede. Hij kleedde zich, ging naar den Waterkant (hij was dus op Otrabanda, de Overzijde) en zag 4 schepen in de haven, alle met een Hollandsche vlag aan den voortop en de Engelsche aan de gaffel. Hij zag, dat de Hollandsche schepen door de Engelsche geënterd werden en hun vlaggen gestreken werden. Daar de pontjesnegers gevlucht waren, kon hij niet aan boord van zijn schip komen, en daarom begaf hij zich met luitenant Quast naar het fort Waakzaamheid op den berg met nog drie man, die zij onderweg meegenomen hadden. Zij troffen daar 12 à 14 burgers en kanonniers. Er kwam daar een

1) Zie D. W. I. G. 25sten jg., blz. 2.

Engelsch officier met ,,een klijn stukje Papier ... van de volgende inhoud ,,if you don't hoist to the English Coclar immediately I shall take the fort with storm and give no any men quarter. Brisbane''''. Plats gaf op verzoek van den commandeerenden officier den Engelschman een afwijzend antwoord. Vervolgens zag hij de Engelsche vlag op de hoofdfortres hijschen. Er kwam een man van fort Republiek met een briefje van Kapitein Schmidt, dat een aansporing inhield om zich te verdedigen, zoolang de Hollandsche vlag daar zou blijven waaien. 's Middags ging die vlag neer.

Deze laatste is een der verklaringen van de zeeofficieren in het rapport-Verhuell, aangevuld uit een nadere verklaring van 24 Mei 1807, te vinden bij de gedingstukken van de Hooge militaire vierschaar. Ook van de verklaringen der andere officieren volgt hier een samenvatting.

De kapitein-luitenant Slotendijck begint zijn verhaal om 6 uur 's morgens op 1 Januari 1807 (een ander rapport bevat zijn wedervaren van 1801 af). Op dat uur ongeveer, zegt hij, is de aanval begonnen. Hij ging op het halfdek, hoorde twee schoten vallen, en zag een zwaar fregat onder Engelsche vlag met een Hollandsche vlag aan den voortop om den hoek van de haven komen, waarop hij het volk beval bij de stukken te gaan. Toen kwamen Evertsz en De Quartel aan boord, en eerstgenoemde nam het bevel over de kuilbatterijen op zich. Slotendijck liet van het halfdek op het vijandelijk fregat, dat met ruimen wind de haven binnenzeilde, vuren. Het fregat schoot niet terug en ging voor het Waaigat liggen. Daarop liet Evertsz het volk van de halfdeksche batterij tot versterking naar de kuilbatterijen komen. Een tweede fregat, zwaarder nog dan het eerste, kwam binnen, en hierop speelde de kuilbatterij. Het Engelsche fregat presenteerde zijn stuurboordsbatterij en maakte daarmee een verschrikkelijk vuur. Een derde fregat schoot de ,,Suriname'' van stuurboord opzij, en een vierde ging voor het fort Amsterdam liggen, sterk vurende op de ,,Kenau Hasselaar''. Evertsz sneuvelde door de eerste laag van het tweede fregat. Het volk, dat eerst gewillig was, was moeilijk bij de stukken te houden en sprong over boord, toen de ,,Kenau Hasselaar'' niet werd gesteund van de landzijde. De vijand enterde de ,,Kenau Hasselaar'' en haalde de Hollandsche vlag neer. Drie personen waren gesneuveld, evenveel gekwetst, en eenige, onder welke Slotendijck, door een schampschot van schroot langs rechterbeen en dij licht gewond. Dat er zoo weinig gesneuvelden waren, ver-

klaart hij als gevolg van de weinigen, 50 man, die aan boord gebleven waren.

Luitenant De Quartel, die aan den wal was, verhaalt, dat hij om zes uur van eenige inwoners hoorde, dat er 4 schepen in zicht waren. Op weg naar zijn schip zag hij de vlag hijschen op het fort Republiek en daar twee schoten lossen. Hij zag 4 fregatten met de Hollandsche vlag aan den voortop, „vis a vis van het Waterfort". De „Arethusa", tot het Waaigat doorgeloopen, hield zich bezig met dit fort, vanwaar geen schot terug gehoord werd. Op het fort Amsterdam zag hij geen sterveling bij de batterijen. Ten aanzien van het aan boord van de „Kenau Hasselaar" door hem meegemaakte stemt De Quartels verklaring overeen met die van Slotendijck.

De verklaring van den chirurgijn-majoor Tappert [1]) bevat alleen dit bijzondere, dat hem om ongeveer vijf uur (volgens zijn ander rapport „met den dageraad") op het halfdek van de „Kenau Hasselaar" door de matroos op den uitkijk toegeroepen werd, dat er eenige schepen, later 4, kort onder den wal in zicht waren, hij „omtrent dien tijd" twee signaalschoten van het fort Republiek hoorde en kort daarop op de „Kenau Hasselaar" alarm geslagen werd. Hij spreekt van 5 gewonden, van welke er 2 stierven. Evertsz was „door een kanons Kogel 't halve Hooft... afgeschooten".

De kapitein Van Nes zegt, dat hij met verlof aan land was, 10 minuten van de stad, toen hij om 6 uur werd gewaarschuwd, dat er 4 schepen achter Pietermaai dicht onder den wal waren. Hij ging aan boord en verwonderde zich, dat er van de Krommelijn niet geschoten werd. Ook van het Waterfort werd geen schot gedaan. Zijn bemanning, voor zoover kleurlingen en inlanders, sprong overboord. Eén man van de „Suriname" werd door een schot van fort Republiek gedood. Van Nes en Moqué werden gewond. De cadet Beutner sneuvelde. De „Suriname" werd geenterd en de Hollandsche vlag neergehaald. 20 tot 25 minuten had het gevecht geduurd. Vier mannen waren gesneuveld en eenigen gekwetst.

Het rapport van den luitenant Hulsebos [2]) levert niet veel bijzonders op. Hij was aan boord van de „Suriname" en werd om kwart voor zessen door luitenant Edema gewaarschuwd, dat er 4 schepen in zicht waren. Hij zag deze binnenzeilen, en hoorde bij de komst van het eerste fregat in de haven twee schoten van het fort

[1]) Zie D. W. I. G. 26sten jg., blz. 19.
[2]) Id., blz. 16.

Amsterdam vallen, beantwoord door het fort Republiek. Hij vertelt ook dat Evertsz nog aan boord geweest is om de bemanning moed in te spreken en van daar naar de „Kenau Hasselaar" ging.

Tot zoover het verhaal van ooggetuigen en medewerkers aan dit treurspel, die in hun onderling overeenstemmende verklaringen een gansch ander beeld van het geheel en van de onderdeelen geven dan de zegslieden van Phoel, toen deze twintig jaar later zijn verhaal in De Curaçaosche courant gaf. Het blijft met dit al een wel zeer somber beeld.

Laten wij daarover nog eens de fiskaal Blok aan het woord.

„Zoo is dan" — aldus onderbreekt Blok zijn verhaal der gebeurtenissen — „dat schoone Eiland, hetwelk van alle behoorlijke middelen van verdediging genoegzaam voorzien was, zonder dat op de acht dagen tevoren gedane sommatie eenig acht geslagen was, zonder dat sedert dien tijd de nodige voorzorg tot weering van vijandelijke aanvallen genomen is geworden, en zonder het doen van eenige defensie, behalve hetgeen door 's Konings vaertuigen en het Fort Republiek gedaan is, op eene schandelijke wijze aan den vijand overgegaan en in het bezit van den Koning van Engeland geraakt. Ja! Hoogedelgestrenge Heer! op eene schandelijke en lafhartige wijze is de overgave van dat Eiland geschied! Ik herhaal het: geene middelen van verdediging zijn genomen geworden; het inkomen binnen het Fort is den vijand niet belet geworden; de officieren, onderofficieren en Jagers hebben van de hun toebetrouwde wapenen geen gebruik gemaakt; het benoodigde op de nieuwe batterij werd zelfs niet gevonden, ten minsten niet de brandkogels, welke onder het opzicht van den Luitenant van Breningen gemaakt waren en den vijand bij het inzeilen van de haven zeer veel nadeel konde toebrengen, en om den Engelschen bevelhebber het bezit van het eiland nog gemakkelijker te doen geworden, werd de luitenant Balfour door den kommandant Pfeiffer op eigen gezag aan den kommandeerenden officier van het Fort Republiek gezonden, om hetzelve aan den, hem, luitenant, verzellenden Engelschen officier over te geven".

Brisbane heeft volgens Blok ook openlijk uitgesproken, dat hij het bezit van het eiland aan Pfeiffer te danken had, en Blok geeft verslag van het volgende gesprek, later aan boord van de „Arethusa" gevoerd:

Pfeiffer tot Wood: Si nous avions fermés le port, les Anglais auroient-ils pû y entrer?

Blok: Eh bien! monsieur! Si vous auriez crû necessaire de fermer le port, pourquoi ne l'avez vous pas fait?

Pfeiffer: Ce n'était pas de mon departement.

Blok: Comment ce n'était pas de votre departement, vous qui était commandant et obligé de prendre toutes les mesures possibles d'empecher aux ennemis l'entrée du port?

Blok zei daarop tegen Van Starkenborgh, dat dit geen taal was in den mond van een commandant, en op Pfeiffers vraag: of dit op hem gezegd werd, antwoordde hij: Ja! op U mijnheer! en beduidde hem uitdrukkelijk, dat hij voor zoo'n onwaardigen officier niet meer te spreken was, hem toevoegende: Après mon arrivée en Hollande, monsieur, je serai votre accusateur; vous avez tenu une conduite reprochable et punissable; vous ne meritez pas de servir notre Roi, et quand vous vous aurez justifié, je vous donnerai raison.

Bij deze zelfde gelegenheid bood Brisbane Blok den post van civiel gouverneur van Curaçao aan, maar hij bedankte, ,,mij te binnen brengende, dat ik meer dan dertig jaaren den Lande getrouw gedient hebbe en nooit door hetzelve ondankbaar behandelt was geworden''.

Blok laat in het midden, of de andere officieren in het fort hun plicht gedaan hebben, maar zegt wel, dat hij van geen officier dien dag bewijzen van individueele dapperheid heeft gezien.

Ten slotte prijst hij de houding der Engelschen, die niemand der ingezetenen gemolesteerd hebben, en van Brisbane, die zich bij de inneming intrepide gedragen en getoond heeft veel menschelijkheid en deugd te bezitten.

Gelijk gezegd is, wijt De Jonge het slagen van den Engelschen aanval o.m. aan het voeren van de Hollandsche vlag, die als parlementaire vlag placht gebruikt te worden in West-Indië. Nu valt het op, dat allen, die van hun wedervaren op dezen morgen verslag doen, van het voeren van de Hollandsche vlag aan den voortop (met de Engelsche van de gaffel) door de Engelsche schepen spreken, maar geen hunner, land- noch zeeofficier, zegt, dat hij daardoor misleid is of ook maar dientengevolge geaarzeld heeft. Alleen Henning, de bombardier van de Krommelijn, geeft als reden, waarom hij niet op de schepen gevuurd heeft op behalve de order van Schmidt, dat de schepen de parlementaire vlag voerden. Er is ook in het gouvernementsjournaal van Changuion niets te vinden, dat de bewering van De Jonge bevestigt, dat tevoren reeds door zeeofficieren bij den gouverneur bedenkingen zouden

zijn gemaakt tegen het gebruik van de Hollandsche vlag als parlementaire vlag onder uiting van de vrees, dat hieruit vroeg of laat nadeelige gevolgen zouden kunnen voorkomen. Trouwens, het was nooit gewoonte, dat die parlementaire schepen zoo maar de haven binnenzeilden; zij bleven voor de haven liggen en de parlementaire officier ging met een sloep aan wal, na daartoe vergunning te hebben bekomen (zie hiervóór het op 22 December 1806 voorgevallene).

Changuion maakt van deze zaak even melding, als hij in zijn relaas op het daaruit reeds meegedeelde volgen laat, dat hij niet begrijpt waarom niet reeds een groot half uur eerder alarm geschoten is, en zegt dan: „Men zegt dat men in vertwijfeling gebragt is, omdat de schepen onder Parlementaire Vlag afkwamen, en dat ook door de betrokkene lugt en het regenachtig weer de scheepen niet dan een klein half uur, voordat zij binnen zeilden en de Haven forceerden, gezien zijn, kunnende men toen door de schemering volstrekt niet onderkennen welke schepen het waren''. Velen hebben echter verzekerd, dat zij weinig na half vijf uur de afkomende schepen reeds duidelijk hebben onderscheiden.

Changuion heeft over het uitzicht op dien nieuwjaarsmorgen ook een gesprek gehad met den Engelschen kapitein Lydiard, die op het gouvernementshuis logeerde. Den 2den Januari 1807 vóór half zes 's morgens vroeg hij den Engelschen kapitein, of het den vorigen ochtend een kwartier of half uur vroeger ook zoo licht was als dien 2den, toen de maan helder scheen, en ontving ten antwoord, dat het den vorigen ochtend op denzelfden tijd zeer betrokken en regenachtig was geweest, en dat hij, Lydiard, dacht, „dat men de scheepen naauwelijks een half uur, voordat zij binnen waren gezeild, duidelijk had kunnen onderscheiden''.

Aan het einde van zijn relaas gaf de gouverneur nog een overzicht van het verloop van den aanval zelf, zooals hem dat was gerapporteerd.

De schepen waren dan onder parlementaire vlag afgekomen: voorop de „Arethusa'' met 3 gewapende sloepen aan elke zijde, waarvan er reeds geland zouden zijn tusschen de Krommelijn en de beide Waterforten of in dien omtrek, vóór het schip de haven binnenzeilde. De bemanning der sloepen was met stormladders gegaan naar het fort en waar de vlaggestok staat, en had de muren beklommen na het eerste vuren der binnengezeilde schepen, toen ook de batterij voor het gouvernementshuis door den Engelschen commandant beklommen was. De parlementaire officier zou bij

het kerkhof aangetroffen zijn, waaruit Changuion afleidt, dat deze met de eerste chaloup is geland.

Bij de Krommelijn is niet gevuurd; geen wonder, schrijft Changuion, want er waren nog geen alarmschoten gedaan en de batterijen dus niet genoegzaam bezet [1]). Het eerste schip zeilde de haven binnen 1 of 2 minuten na de alarmschoten, gevolgd door de andere schepen. Toen werd er van de batterij vóór de hoofdfortres gevuurd door de weinige manschappen, die zich in aller ijl derwaarts begeven hadden, en de „Kenau Hasselaar" en „Suriname" deden ook eenige schoten, doch dat duurde niet lang, want de „Arethusa", tusschen beide schepen door gezeild zijnde, liet voor het huis van Primet het anker vallen. De Engelsche schepen zetten dadelijk volk aan wal, dat de burger-batterijen ijlings bezette.

Een der andere fregatten ging aan de eene zijde der „Kenau Hasselaar" liggen, het derde aan de andere zijde; de beide Hollandsche schepen werden geënterd en moesten zich overgeven. Het vierde Engelsche fregat ging vóór het gouvernementshuis liggen en deed het schroot en kartetsvuur der batterijen op de hoofdfortres zwijgen. Die batterijen werden ijlings verlaten, waarna de Engelsche commandant geen moeite had zich met zijn volk daarvan meester te maken en bezit van het hoofdfort en van het gouvernementshuis te nemen. „Zoo vond ik de zaken", aldus Changuion, „toen ik de hoofdfortres binnenkwam een groot $^1/_2$ uur à $^3/_4$ uur nadat ik gesignaleerd was en de alarmschoten gedaan waren".

Het is niet onwaarschijnlijk, dat deze weergave der feiten, door den gouverneur aan de hand van mondelinge ooggetuigen-verklaringen opgemaakt, de beste samenvatting van de krijgsgebeurtenissen is. Zij laat weinig reden tot roemen over.

Alles was den vijand mee, vervolgt Changuion: wind, stroom, betrokken lucht, regenachtig weer, „verzeld van een favorable brise". Hij brengt hulde aan de bemanning van de „Kenau Hasselaar", voorzoover niet laf overboord gesprongen. Evertsz is gesneuveld, „terwijl hij zelfs de stukken derigeerde". Slotendijck heeft door zijn koelbloedigheid en onverschrokken bedaardheid de eer der Hollandsche vlag gered. Onze vlag is door de Engelschen neergehaald. Ook aan de bemanning van de „Suriname" brengt hij hulde.

---

[1]) Dit wordt gelogenstraft door de reeds genoemde verklaring van den bombardier Henning.

De Engelschen hebben meer volk verloren dan wij. Zij hebben hun dooden 's nachts met chaloupen buiten de haven gebracht en in zee geworpen. In het hospitaal zijn veel gekwetsten. Changuion vermeldt dit niet als een bewijs van onze bravoure maar om aan te toonen welk een slachting waarschijnlijk onder den vijand zou zijn aangericht, als tijdig alarm gemaakt was. „O, welk een *roemrijke* dag had de Eerste Jan. *voor ons kunnen* zijn, indien men slegts *20* a *30* minuten *vroeger* bij de hand ware geweest!!! roept de gouverneur, tot zoo ver gekomen, uit.

Uitvoerig geeft hij vervolgens de redenen op, die hem ertoe gebracht hebben het fort Republiek over te geven:

1) de bezetting van stad, haven en hoofdfort door de Engelschen. Het fort Republiek kon niet meer op de Engelsche schepen vuren zonder onze bemanningen, die krijgsgevangen op de „Kenau Hasselaar" en „Suriname" waren, aan een gewissen dood bloot te stellen en met weinig kans de vijandelijke schepen ernstig te beschadigen;

2) het garnizoen had de wapens reeds neergelegd en was krijgsgevangen;

3) de gewapende burgermacht was „gebandeert", en geen dienst ervan te verwachten;

4) verdediging van fort Republiek zou stad en hoofdfortres aan het vuur van de 4 fregatten blootstellen, die daardoor en door onze eigen batterijen in weinige minuten tot een puinhoop zouden geschoten zijn zonder eenig middel van defensie van die zijde; alles zou dus in een weerloos moordtooneel herschapen zijn;

5) de vijandelijke schepen hadden zich in de haven voor het vuur van fort Republiek kunnen dekken;

6) er kon geen order naar het fort gezonden worden om weer met vuren te beginnen;

7) ook konden de bezettingen der buitenposten niet verzameld worden voor een aanval op den vijand; bovendien waren die onvoldoende bewapend.

Uit de aanteekeningen en brieven van Changuion is het bekend, hoe het verder gegaan is, tot gouverneur en krijgsmacht het eiland verlieten.

De krijgsgevangenen werden gebracht aan boord van de „Anson" en de Engelschen namen hun intrek in de kazerne en kwartieren.

De oud-fiskaal Van Starckenborgh kwam tegen den middag op het gouvernementshuis en ging van daar met den secretaris Wen-

ckebach namens den gouverneur de weduwe van den commandant Evertsz deelneming betuigen. In den middag ging Changuion er ook zelf nog heen met den secretaris. De begrafenis den volgenden ochtend, waarbij Hollandsche en Engelsche officieren het lijk volgden, kon de gouverneur niet bijwonen.

Van Hollandsche zijde stelde men zich op het standpunt, dat de capitulatievoorwaarden van preliminairen aard waren en nog uitgewerkt moesten worden. Daartoe zetten zich Changuion en Wenckebach aanstonds na afloop van den maaltijd, die kapitein Lydiard als commandeerend officier met zijn adjudant gebruikt had bij den gouverneur, die voor een uitnoodiging bij Brisbane had bedankt.

De Engelsche opperbevelhebber wilde echter niets van verandering in de capitulatievoorwaarden weten. Slechts stond hij er met veel nadruk op, dat in art. 5, dat den vreemdelingen eerbiediging van hun persoon en eigendom waarborgde, zou worden opgenomen, dat dit alleen voor neutrale vreemdelingen gold, daar aan onderdanen van den Engelschen vijandige natiën, behalve aan de Hollanders, hun eigendom niet kon gewaarborgd worden. En art. 6 werd naast art. 5 overbodig geacht. Toen het op teekenen aankwam, werd aan art. 5 ook nog toegevoegd, dat de ingezetenen den eed van trouw aan den Engelschen moesten doen om van het daar verleende voorrecht te kunnen genieten.

Changuion gaf toe, ofschoon hij wel bezwaar had tegen deze ingrijpende wijzigingen. Verzet zou hem trouwens niet gebaat hebben.

Ook den 2den Januari weigerde de gouverneur aan te zitten aan een maaltijd bij Brisbane, maar den volgenden dag was deze bij hem te gast met de Engelsche kapiteins, Van Starckenborgh, Blok, Wenckebach en 't Hoen.

Den 4den Januari vaardigde Changuion een soort proclamatie aan de bevolking uit, die den volgenden dag werd afgekondigd. Daarin werden de artikelen 4 en 5 van de capitulatie meegedeeld. Zij eindigde aldus: „Ik begeef mij naar mijn Vaderland om Rekenschap te geven van *de minste daad zelfs*, op dit Eiland bedreven — de Dagen, die wij hier doorgebragt hebben, en de gevaaren, die gij met ons gedeeld hebt, zullen bij ons in steeds duurend aandenken blijven. — *Rust* en *Eendragt* blijve uw bestendig Erfdeel; De koophandel, de bron van uw bestaan bloeie".

Onder degenen, die niet bereid waren onder den Engelschen koning te blijven dienen, behoorden met Changuion, Blok, Wenckebach, de ontvanger De Veer, de boekhouder-generaal Van

Eck, de vendumeester 't Hoen, de waagmeester Evertsz, de equipage-, haven- en rooimeester Pletz. Van Starckenborgh, wien de Engelschen aangeboden hadden weer fiskaal te worden, vroeg des gouverneurs raad. Changuion antwoordde, dat hierin ieder naar overtuiging moest handelen, maar dat het „misschien wenschelijk" en ten nutte der ingezetenen zou zijn, als hij bleef. Tot dit laatste besloot Van Starckenborgh.

Zondag den 4den pakte de gouverneur zijn papieren en die van het gouvernement, en ruimde hij zijn ambtswoning in voor kapitein Bolton, die er den volgenden dag ging wonen als opvolger van Lydiard, die met de „Anson" dien dag vertrok om de Hollandsche krijgsgevangenen over te brengen. Changuion nam zijn intrek in een gehuurd huis in de Breedestraat van Otrabanda; van de landsslaven mocht hij 1 jongen en 2 meiden tot zijn bediening meenemen.

6 of 8 Januari had de eedsaflegging van ambtenaren en burgers plaats; het gelukte Changuion niet het formulier hiervan machtig te worden.

Op 9 Januari maakte Brisbane plotseling bekend, dat hij dien dag om 12 uur wilde vertrekken. Changuion liet den nieuwen fiskaal om uitstel vragen, maar kreeg van dezen schriftelijk bericht, dat hij met moeite uitstel tot twee uur had weten te bedingen. Zelf kon Van Starckenborch, aan wien Changuion tot een gedachtenis het werk van den abt Raynal over de beide Indiën gegeven had, niet meer komen „zijnde zoo *gefatiqueerd,* dat hij vreesde *ziek te zullen worden*".

„Ik ben dan vertrokken", verzucht Changuion, „*zonder dat de Fiscaal Van Starckenborgh mij goede reis is komen wenschen of afscheid van mij genomen heeft*... De Ontvanger De Veer heeft mij sedert de komst der Engelschen niet eenmaal bezocht". Wel kwamen afscheid nemen Th. en Chr. Jutting [1]), de advocaat Römer [2]), de burgerofficier Ellis en de weesmeester Rojer [3]).

Toen de „Arethusa" tusschen 1 en 2 uur vertrok met de „Kenau Hasselaar", „Suriname" en „Vliegende Visch" als prijzen, waren met Changuion aan boord Sloterdijck, Blok met zijn stief-

[1]) Christian Willem Jutting koopman, gehuwd met Anna Sophia Jutting.

[2]) Mr. Constantinus Petrus Römer was in 1797 gouvernementssecretaris ad interim geweest. Hij was gehuwd met Cornelia Willemina van der Linden.

[3]) Waarschijnlijk Frans Royer, die van 1816–1818 nog als weesmeester voorkomt en tot 1824 als ongegradueerd lid van dien raad van civiele en crimineele Justitie.

dochter [1]), Wenckebach, de chirurgijn-majoor der jagers P. Maes, De Quartel, de luitenants Rabainne en Hendriks, de schrijvers Platz en Sauvage en de chirurgijn-majoor der marine Tappert.

„Wat er wijders bij dit verlaten van Curaçao in mij omging", aldus besluit Changuion zijn relaas, „kan men ligt beseffen, en dit gevoel zou nog des te sterker geweest zijn, indien ik geweten had, welk noodlot mijn schoonzoon en andere Negotianten en Ingezetenen over het hoofd hing. Bij het uitzeilen der Haven werden er 21 saluutschoten gedaan!"

11 Januari was de „Anson" te Port Royal op Jamaica aangekomen en 4 dagen later kwam de „Arethusa". Van Brisbane's toezegging, dat de Engelsche admiraal daar, Dacres, voor behoorlijken overtocht naar Holland zou zorgen, kwam niet veel te recht. Wel huurde hij 2 brikken voor het garnizoen, waarvan er een verrot was, zoodat vele officieren weigerden aan boord te gaan, vergunning kregen over Noord Amerika te reizen, en de bemanning op het andere opgehoopt werd. Changuion, Wenckebach en Slotendijck verkozen met een particuliere gelegenheid over Charlestown in Zuid-Carolina te gaan. Het garnizoen, voor zoover het niet te Kingston in Engelschen dienst was overgegaan, vertrok 7 of 8 Februari van Jamaica. De volgepropte brik moest wegens gebrek aan water en hout eerst nog in Charlestown binnenloopen en kwam 8 Juni te Helvoet binnen.

11 April was Changuion nog te Charlestown. Sedert een week was hij aan boord van de „Belfast", kapitein Inglish, die al uitgezeild was geweest, maar op de bank gestooten en tot herstelling der schade terug gekeerd. De „braave" Slotendijck en de „verdienstelijke" Wenckebach waren reeds eerder vertrokken. Aldus schreef Changuion 13 Maart en 11 April 1807 aan den minister van Koophandel en Koloniën.

Op den dag, waarop de brik met het garnizoen te Helvoet binnenliep, kon Changuion zich eindelijk bij Den Briel laten afzetten, en twee dagen later berichtte hij den minister, dat hij 9 Juni 1807 aangekomen was en zijn intrek genomen had in het logement het „Groot Keijzershof" te 's Gravenhage „na vijf maanden tegenspoeds en disfortuyns". Hij vroeg een onderzoek van zijn gedrag en openlijke rechtvaardiging, als blijkt, gelijk hij vertrouwde, „dat

[1]) Blok was weduwnaar. Zijn tweede echtgenoote Johanna Cornelia Vaillant († 1803) had uit haar eerste huwelijk met mr. P. Buyskes een dochter Margaretha Elisabeth Buyskes, die bij haar stiefvader is gebleven.

het noodlot aan deeze Colonie overkomen aan *mij* niet te wijten is".

Euwens deelt, gelijk gezegd, (blz. 261 e.v.) mee, dat op last van koning Lodewijk Napoleon Changuion, Pfeiffer, Van Nes en Slotendijck 12 Augustus 1807 door den minister van Marine Verhuell in de generaliteits-provoost werden gevangen gezet, en de eerste twee door het Hoog militair gerechtshof tot de straf met den kogel zijn veroordeeld, terwijl Van Nes en Slotendijck werden vrijgesproken, daar zij „wegens het verlies hunner schepen gerechtvaardigd en van alle schuld wegens wandevoir of lafhartigheid vrij gekend waren".

Dit nu is niet juist. Het is op zichzelf al niet waarschijnlijk, dat de minister van Marine met het geval iets te maken had, voor zooveel Changuion en Pfeiffer betreft, want eerst in het volgend jaar werd „Koloniën" met „Marine" vereenigd. De gewezen gouverneur schrijft dan ook in zijn memorie aan den Souvereinen Vorst (blz. 24), dat hun beider aanhouding op last van den minister van Koophandel en Koloniën geschiedde. Niet voor het Hoog militair gerechtshof maar voor de Hooge militaire vierschaar hebben zij terechtgestaan.

19 December 1807 werden de „informatiën" (het vooronderzoek) gesloten, en vier dagen later werd Changuion aangezegd, „dat de Fiscaal geadmitteerd was, om op Convictie Eisch tegen hem te doen". 8 Januari 1808 werd de straf met den kogel tegen hem geëischt. In Februari diende Chauguion zijn memorie van defensie in (Memorie, blz. 25).

Volgens de *Secrete notulen van de Hooge Militaire Vierschaar* (bundel 1 Jan. 1807–ultimo Februari 1811. Algemeen rijksarchief H. M. V. 33) praeadviseerde in de vergadering van 18 Maart 1808 het lid Costerus tot toewijzing van eisch en conclusie van den advocaat-fiskaal, en drie dagen later viel de beslissing. Negen leden (Van Raders, Van Boecop, Moorrees, Van Woensel, Broux, Pijman, Droghorn, Bijll en Queijssen) gingen met Costerus mee. Slechts twee leden waren van een ander gevoelen. Haringman meende, dat volstaan kon worden met cassatie (ontslag) uit 's konings dienst en inhabiel (onbekwaam) verklaring om den koning ooit weer als militair te dienen, twee jaren confinement (opsluiting) en veroordeeling in de kosten. De president wilde behalve cassatie en inhabielverklaring een jaar detentie in het Provoosthuis met aftrek van het reeds ondergane arrest.

De meerderheid had dus beslist, zooals de voorzitter vaststelde,

„dat de gedetineerde bij sententie van deeze Hooge Militaire Vierschaar zal worden gecondemneert, om met den kogel te worden gestraft, dat er de dood op volgt".

In de vergadering van 29 Maart werd het vonnis vastgesteld, waarna het aan den minister van Justitie en Politie werd toegezonden om aan den koning ter approbatie te worden voorgedragen.

Eerst vier maanden later was de beschikking van den koning bekend. Changuion schrijft in zijn memorie (blz. 26), dat hij slechts met moeite er toe is kunnen overgaan gratie te vragen. Bij decreet van 6 Juli 1808 werd hem verleend „remissie van alle straf, waartoe hij is veroordeeld, mits betalende de kosten en met dien verstande dat hij nimmer eenige politiecque of militaire charge zal kunnen bekleeden". De vierschaar besloot daarop den minister terugzending te vragen van de sententie, „ten einde daarvan, met ende benevens het hiervooren vermelde Decreet behoorlijke pronuntiatie zouden kunnen worden gedaan".

Intusschen was de beschikking van den koning den veroordeelde, althans zijn verdediger, bekend geworden. Immers in de vergadering van 20 Juli deelde de voorzitter van de vierschaar mee, dat de procureur Bollard zich bij hem had vervoegd voor zijn meester Changuion met de mededeeling, dat hij had kennis genomen van het „favorabel Decreet" van den koning, en met verzoek om hem, „zoodra mogelijk nadat hij aan den inhoud van hetzelve Decreet zoude hebben voldaan, het effect daarvan te doen genieten". Besloten werd te antwoorden: „de Vierschaar is nog delibereerende maar zal al het mogelijke daartoe doen".

De laatste aanteekening in de secreete notulen over deze zaak is van 22 Juli 1808, en luidt, dat is gedisponeerd „als in 't gewone register van heden staat aangetekend". Die aanteekening geeft geen opheldering; waarschijnlijk is op dien dag het vonnis uitgesproken.

De sententie zelf is te vinden in het desbetreffende boek der sententiën van de Hooge militaire vierschaar op het Algemeen rijksarchief en is zeer uitvoerig. Het is van belang daaruit een en ander vast te leggen.

In zijn memorie (blz. 27 tot 29) zegt Changuion, dat hij wegens „militaire fouten" is veroordeeld, volgens het Reglement van discipline van 1798, terwijl hij geen militair was en dit reglement zwijgt van „de *Colonien* en derzelver *Opperhoofden*, en ook hem niet tot een *Rigtsnoer* van zijn *gedrag* is *medegegeven geworden*". In de sententie heb ik echter dit reglement niet vermeld gevonden.

Wel wordt daarin uitdrukkelijk naar aanleiding van dit, ook daar gevoerd, verweer verwezen naar des gouverneurs instructie, volgens welke Changuion het hoogste gezag in politieke en militaire zaken had en het opperbestuur over de militie. Verder wordt aangehaald, dat zijn instructie den gouverneur voorschreef een grooten krijgsraad van de hooge militaire officieren en politieke ambtenaren bijeen te roepen in geval de eilanden met een aanval van buiten bedreigd of dadelijk geattaqueerd of beroerd zouden worden ter beraming van middelen tot defensie, en ten slotte dat hem bijzondere zorg voor de verdediging van fort en haven en van de batterijen, met name van den berg Scharlo, was opgedragen.

Op vier punten heeft de vierschaar des gouverneurs beleid gewraakt:

1) had hij na 22 December 1806 geen blijkbare afdoende maatregelen hoegenaamd in het werk gesteld om het eiland tegen allen vijandelijken aanval zooveel mogelijk te verzekeren;

2) had hij niet volgens zijn instructie na de sommatie van 22 December een grooten krijgsraad gehouden; [1])

3) was hij naar buiten gegaan;

4) was hij binnen het fort gegaan, wetende of kunnende vermoeden, dat dit door den vijand genomen was, waarmee hij zich in handen van den vijand gaf, waardoor alle middelen om nog iets tot het verdrijven van den vijand te kunnen doen vervielen; als krijgsgevangene had hij toch nog vergaderd met krijgsgevangen officieren over de overgave, orders tot overgave uitgevaardigd, ook voor nog niet geoccupeerde posten [2]);

---

[1]) In zijn memorie (blz. 14) zegt Changuion, dat hij dit niet gedaan heeft, omdat er orders waren, die op het eerste sein konden worden uitgevoerd, en nieuwe orders eerst zouden kunnen gegeven worden, als men wist waar de aanval plaats vond en hoe groot de macht was, waarmee werd aangevallen, en ook omdat de ondervinding geleerd had, dat het om meer dan een reden niet raadzaam was buiten volstrekte noodzakelijkheid dezen krijgsraad bijeen te roepen. Hij verklaarde ook zich bevoegd te hebben geacht van zijn instructie af te wijken, als hij dit tot zijn verantwoording beter vond.

[2]) Dit herinnert levendig aan hetgeen bij den overval van Urbina in 1929 plaats vond. Zie De West-Indische Gids 12de jg., blz. 133/4. In zijn memorie (blz. 19) verklaart Changuion, dat hij niet naar fort Republiek maar naar het hoofdfort is gegaan, door mee te deelen, dat hij meende, dat de Engelschen in het hoofdfort nog niet de baas waren, en omdat fort Republiek reeds met vuren had opgehouden. De door Changuion bedongen „honorabele capitulatie" wil de Vierschaar hem blijkbaar niet als verdienste aanrekenen.

Uitdrukkelijk wordt in de sententie ook nog gesproken van het niet-sluiten van de haven.

De vierschaar qualificeert de feiten, die zij Changuion verwijt, als „verregaand plichtverzuim en wandevoir, mitsgaders.... zoodanige gedragingen, als welke in eenen gouverneur en opperbevelhebber, aan wien de defensie eener buitenlandsche bezittinge ware toevertrouwd, niet konden worden geleden, maar als militaire misdaden op het rigoureust behoorden te worden gestraft.

De feiten, waarvoor Changuion veroordeeld is, staan vast. Over het antwoord op de vraag, of de straf evenredig is met de schuld van den gouverneur aan de overgave, kan men van meening verschillen, zooals ook in de vierschaar geen eenstemmigheid heeft bestaan. En zulks te meer, omdat het lang niet zeker is, dat, als wèl groote krijgsraad gehouden was na de sommatie van 22 December 1806, en de gouverneur eens niet naar buiten was gegaan, het verloop anders zou geweest zijn; de sententie tegen Pfeiffer wijst op zooveel tekortkomingen van die zijde, dat hierover eigenlijk weinig twijfel kan bestaan.

Het verzoek van den veroordeelde om gratie is door den koning gesteld in handen van het Hoog Nationaal geregtshof van het koningrijk Holland. Het advies van 27 Juni 1808, op het Algemeen rijksarchief aanwezig (Nat. Geregtshof no. 27), strekte om niet de gevraagde abolitie [1]) te verleenen, „als... in deesen zoo wegens den Staat der zake als ook alles wederom in verband en te zaam beschouwd minder gepast en oirbaar", maar wel remissie van alle straffen, mits de kosten betalende.

Voor dit advies werden 9 gronden aangevoerd, nl.

1°. de uit het proces gebleken oprechtheid en waarheidsliefde van Changuion, met vermijding van alles, wat anderen zou kunnen benadeelen of in het minst bezwaren [2]), waaruit het hof de gevolgtrekking maakt, dat ook zijn verzekeringen van goede trouw en van het beste oogmerk om aan eed en plicht in zijn post naar vermogen te hebben getracht te beantwoorden overeenkomstig de waarheid zijn;

[1]) Onder abolitie verstaat men thans het opgeven van het recht tot strafvervolging of tot voortzetting van een aangevangen vervolging. Het is mij niet mogen gelukken te vinden wat daaronder destijds verstaan werd. In ieder geval is het een vorm van gratie.

[2]) Dit is wel te gunstig voorgesteld. Uit het gratieverzoek haalt het Hoog nationaal gerechtshof zelf aan: „dat in allen gevalle het verzuim meerder aan den militairen commandant zoude moeten geïmputeerd worden, die door hem aldaar was agtergelaten en beloofd had voor alles te zullen zorgen".

2°. de verklaring van de vierschaar, dat geen grond is gevonden om te veronderstellen of te vermoeden, dat de gouverneur verraderlijke oogmerken of slinksche bedoelingen zou hebben gekoesterd, om willens en wetens de verdediging van het eiland te benadeelen of te „praejudicieren";

3°. dat geen persoonlijke lafhartigheid hem is verweten;

4°. zijn vorig gedrag als gouverneur;

5°. ten aanzien van het tusschen 22 December 1806 en 1 Januari 1807 voorgevallene, door de vierschaar als verregaand plichtsverzuim en wandevoir ex officio geoordeeld en als militaire misdrijven, van de straffen waarop hem niet kan bevrijden, dat hij uit onkunde in het militaire zou hebben gehandeld: het afslaan der sommatie van 22 December 1806, de door den gouverneur aan de officieren aanbevolen waakzaamheid, zijn „zorgende bekommering" op 31 December, zoolang de vijandelijke brik in het gezicht was, en zijn gesprek met Pfeiffer, en ten slotte zijn spoed om op 1 Januari zich naar de hoofdfortres te begeven;

6°. dat hij geen militair van professie was, en daarom dat hij zich op de goede trouw en stellige beloften van plichtsbetrachting van anderen verlaten heeft, hem minder zwaar is aan te rekenen;

7°. dat voor het gaan naar buiten verzachtende omstandigheden zijn aan te voeren uit hetgeen daaraan voorafging, en dat, als ieder zijn plicht had gedaan, de gouverneur daarvoor niet in rechten zou betrokken zijn;

8°. dat door een onvoorziene samenloop van omstandigheden de verovering van het eiland is mogelijk geworden (hierbij wordt — wat vreemd — gewezen op de zwakke lichaamsgesteldheid van den gouverneur, welke hem reeds in 1805 genoopt had „op zijne repatriering te insisteren" [1]), en op zijn overigen dienst, waarvan het hof zegt, dat het heeft mogen nagaan, „dat zoo veel in hem was en zijne kunde en doorzigt toeliet, de beste wil om voor zijn vaderland dienstbaar te zijn doorstrale");

9°. de reeds ondergane detentie, de moeilijke terugreis, en afwijzing van het aanbod om zijn post te blijven bekleeden.

Uit het advies blijkt, dat ook de vierschaar op het verzoek om

---

[1]) Wanneer Changuion ontslag heeft gevraagd, heb ik niet in officieele stukken gevonden; wel dat hij meer dan eens verlof vroeg, o.a. 5 April 1816 „om *zoodra de vreede geslooten is* en hier *officieel bekend worden zal*, behoudens *qualiteit* etc. een keer naar Holland te mogen doen". Bij koninklijk besluit van 19 Jan. 1807 is hem intusschen ontslag verleend met benoeming van den luitenant-generaal Van Geuricke tot zijn opvolger.

gratie nog is gehoord en erop gewezen heeft, dat zij aanneemt, dat Changuion ook op 1 Januari 1807, als in 1805, wenschte het eiland voor den staat en den koning te behouden, en dat zijn plichtverzuim niet zonder grond zou kunnen worden toegeschreven aan zijn „beperkt doorzigt, onkunde en onbedrevenheid in militaire zaken, waardoor hij speciaal in tijd van oorlog voor den gewigtigen post aan hem opgedragen minder dan een militair van professie berekend was".

Aan het advies gaat vooraf een samenvatting van het gratieverzoek. Dit komt in hoofdzaak neer op het betoog, dat Changuion zich veel meer als politiek dan als militair persoon beschouwd heeft. Toch bevat het ook een betuiging van leedwezen over het niet-beter-sluiten van de haven, het niet-houden van een grooten krijgsraad op 22 of 23 December 1806, het naar-buiten-gaan op 31 December en het niet-herhalen van de gegeven orders. Changuion betoogt verder, dat zijn aanwezigheid op de hoofdfortres waarschijnlijk niet zou hebben weggenomen de oorzaken, die tot het slagen van den aanval hebben geleid, en uitdrukkelijk noemt hij hier het wegloopen van de kanonniers op de buitenpost de Crommelijn [1]).

De Souvereine Vorst heeft bij resolutie van 23 November 1814 goedgevonden al hetgeen bij de sententie van de Hooge militaire vierschaar aan Changuion „tot delict is geïmperteerd, te aboleren en te vernietigen,... wordende... Pierre Jean Changuion, tot zijnen goeden naam en faam, en in den staat, waarin hij was vóór de pronuntiatie van dezelve, hersteld en gerestitueerd".

Dit besluit is genomen „Gehoord den eersten president van het hoog geregtshof der Vereenigde Nederlanden", mr. C. F. van Maanen, die als minister van Justitie geadviseerd had op het verzoek van Changuion om abolitie of remissie van straf, waarop koning Lodewijk Napoleon gunstig beschikt had. Het is jammer, dat dit rapport mondeling is uitgebracht, waardoor de gronden, die tot 's Konings beslissing hebben geleid, verborgen blijven.

Na de gunstige beschikking van Willem I is Changuion eerst benoemd tot griffier van de rechtbank te Goes en later in rechterlijke betrekking in Suriname geplaatst, waar de in 1809 met zijne dochter gehuwde P. Balfour van Burleigh als luitenant-kolonel bij de jagers garnizoenscommandant was geworden. Als secretaris van het hof van Justitie overleed Changuion in 1820 te Paramaribo.

[1]) Mij uit niets gebleken en in de gedingstukken niet besproken.

Kapitein Pfeiffer is niet ter dood veroordeeld. Had Changuion tot het einde zijn onschuld volgehouden, Pfeiffer heeft voor commissarissen der vierschaar ten slotte bekend zijn plicht verzaakt te hebben en zich ter verontschuldiging op zijn „confusie" beroepen. De advocaat-fiskaal had tegen hem dezelfde straf als tegen Changuion geëischt. De secreete notulen van 22 Maart 1808 vermelden, dat 5 leden voor toewijzing van dezen eisch stemden en 7 voor cassatie uit 's konings militairen dienst met inhabielverklaring om den koning ooit weder als militair te dienen. Daartoe was dus besloten. Vier van deze leden wilden daarbij de straf van detentie zien opgelegd, maar over den duur daarvan waren zij het niet eens: één lid was voor 2 jaar, twee waren voor 1 jaar, één voor 6 maanden. De president concludeerde, dat dus tot 1 jaar detentie besloten was.

Deze straf is 30 December 1808 uitgesproken en van eenige gratie, door den koning verleend, blijkt uit de secreete notulen niets.

Wat de feiten betreft neemt de vierschaar aan, dat om kwart over vijven de commandant in zijn woning door een vice-sergeant van de hoofdwacht in de hoofdfortres is gewaarschuwd, dat er een schot van Caracasbaai was gevallen; daarna had het fort Krommelijn gerapporteerd, dat een vaartuig — en vermoedelijk meer — zich bevond tusschen Caracas- en Cornetsbaai. De commandant had zich naar de batterij en het kruitmagazijn begeven en de vaartuigen gezien. Eerst om kwart vóór zessen had hij het seinschot voor den gouverneur laten geven.

Door deze inactiviteit, zegt de Vierschaar, konden de alarmschoten geen nuttig effect meer hebben. Te laat zijn de orders tot het sluiten van de hoofdfortres gegeven.

Aan deze feiten is te wijten de confusie op de batterijen en in het hoofdfort.

Bovendien waren de batterijen niet in orde en niet van het noodige voorzien. Daardoor kon de vijand met nog geen 300 man de hoofdfortres bemachtigen.

Krijgsgevangene zijnde, had Pfeiffer den korporaal Bosch naar fort Republiek gezonden met het bevel om niet meer te vuren, en den luitenant Balfour van Burleigh meegegeven aan het Engelsche detachement, dat dit fort ging opeischen.

Voor deze feiten, zijnde desobedientie en wandevoir, al hetwelk van een alleszins nadeelig gevolg geweest is voor de verdediging van een buitenlandsche bezitting, werd Pfeiffer veroordeeld.

De verdere levensloop van Pfeiffer heb ik niet kunnen volgen.

Van eenige vervolging tegen Van Nes en Slotendijck blijkt uit de Sententiën van de Hooge militaire vierschaar niets. De Jonge noemt echter uitdrukkelijk den datum dezer sententiën, 11 Maart 1808. Deze datum is in elk geval niet juist.

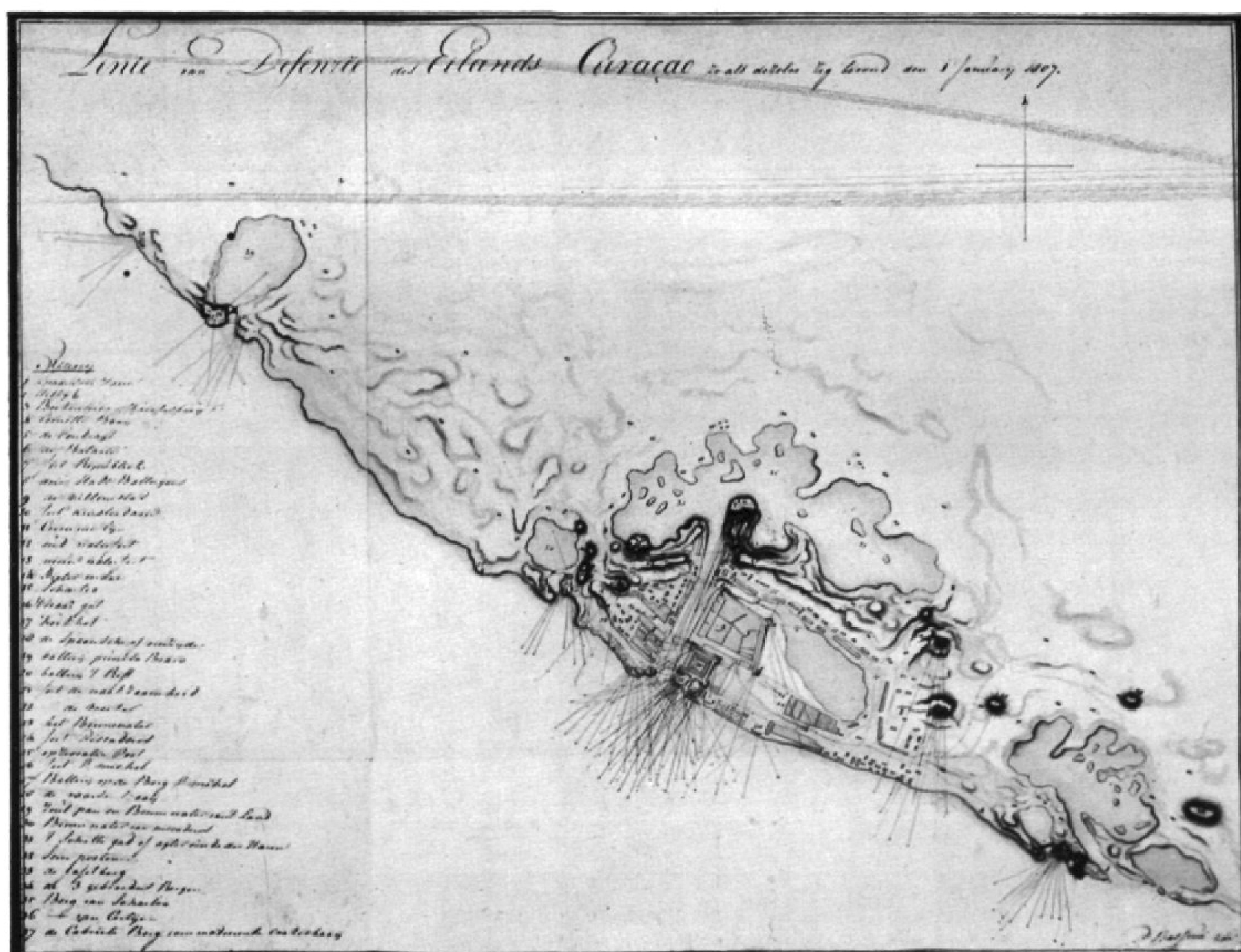
In de stukken van de Hooge militaire vierschaar vond ik het volgende.

Behalve tegen Changuion en Pfeiffer is een vervolging voorgenomen tegen Schmidt, Krapf, Van Breeniegen, Hendriks, Siecker, Boyé en ook tegen de twee genoemde zeeofficieren. Sommigen hunner, als Van Nes en Slotendijck kregen in 's Gravenhage stadsarrest, Boyé eerst zelfs kamerarrest; op Van Breeniegen en Hendriks werd „een wakend oog" gehouden. Den voorlaatste is door den advocaat-fiskaal verweten „verregaand wandevoir en lafhartigheid", omdat hij niet gezorgd had, dat de lonten goed en in orde waren en de ammunitiekist van de batterij de Waag geopend kon worden, waardoor het seinschot en de alarmschoten vertraagd waren, — omdat hij de nieuwe batterij onder het gevecht met den vijand had verlaten en zich in vriendschappelijk gesprek begeven had met den officier der vijandelijke troepen, die de batterij beklommen en hem naar den commandant had gevraagd, en omdat hij, in de macht van den vijand zijnde, evenals Pfeiffer, dezen aangeraden had een boodschap naar fort Republiek te zenden om het vuren te staken.

Aan Schmidt is verweten, dat het aan zijn schuld zou te wijten zijn, dat de batterij Krommelijn niet gevuurd had, daar hij 10 October 1805 buiten den gouverneur om een order had uitgevaardigd, dat van daar niet mocht gevuurd worden, vóór daartoe van de nieuwe batterijen een seinschot was gedaan.

Op 25 Maart 1808 stelde de advocaat-fiskaal aan de Hooge militaire vierschaar ten aanzien van Van Nes en Slotendijck voor, dat zij zouden worden „vrijgekend... van alle schuld uit hoofde van wandevoir of lafhartigheid". Blijkbaar is aldus beslist. Stukken over hen en de andere genoemden heb ik verder niet gevonden.

Dat deze aanval had kunnen worden afgeslagen, kan niet aan redelijke twijfel onderhevig zijn. Daarvoor was zij te gewaagd. Er is ten minste een uur verloopen tusschen de waarneming der schepen en het binnenzeilen der schepen. Meer dan één vraag blijft open. Waarom is fort Beekenburgh niet blijven vuren op de Engelsche schepen? Wat kan de redelijke zin geweest zijn van de order van Schmidt, die de batterij Krommelijn verbood te vuren?

Deze kaart, vermoedelijk geteekend door den luitenant P. Balfour van Burleigh, bevindt zich op het Algemeen rijksarchief te 's-Gravenhage in Changuions memorie, in 1814 aan Koning Willem I overhandigd. Zie blz. 196 noot.

Hoe is het mogelijk, dat geen der officieren wat meer moed en zelfbeheersching bezat dan Pfeiffer? Waarom is er niets op de schepen gebeurd, toen de uitkijk op de „Kenau Hasselaar" om vijf uur de Engelsche schepen had waargenomen? De Hooge militaire vierschaar spreekt van een samenloop van omstandigheden, waardoor de verrassing is geslaagd; als altijd is dat ook nu het geval geweest, maar voor elk van die omstandigheden, voor zoover van beslissenden aard, is een persoon verantwoordelijk te stellen, die in zijn plicht is tekortgeschoten. Rechtstreeks is Changuion wellicht de minst schuldige. Zijn verregaande zorgeloosheid, zijn in zulke critieke omstandigheden naar-buiten-gaan kan alleen verklaard worden uit misplaatst optimisme omtrent hetgeen ook na de sommatie van 22 December 1806 wel weer niet gebeuren zou, en uit een zekere moedeloosheid over den gang van zaken twee jaar lang. Waarschijnlijk heeft hij er niet eens aan gedacht, om dezen oudejaarsnacht alle officieren op hun post te houden, maar door zijn voorbeeld had Changuion het zedelijk recht tot het geven van dit bevel verbeurd. En de zeeofficieren hebben wel op heel vrijmoedige wijze het voorbeeld van hun hoogsten chef gevolgd. Van ernstige ziekte van den gouverneur, die zijn afwezigheid noodzakelijk maakte, blijkt niets. Hij vond eenvoudig de nieuwjaarsreceptie vervelend, en heeft daaraan willen ontkomen, alsof in oorlogstijd daarvoor niet een ander middel te vinden ware.

Ook de burgerij heeft in den geest van zorgeloosheid gedeeld. De Veer en Hendricus gaven feesten, alsof er geen wolkje aan de lucht was. Pfeiffer had de laatste moeten zijn, om zich ervoor te beklagen, dat op de zoo laat geloste alarmschoten niemand van de burgermacht in het fort verschenen is. Uit de mededeelingen van Schmidt en Plats blijkt, dat op dat uur de weg daarheen al niet meer vrij was. Maar het waren dan toch niet meer dan een twintigtal mannen, onder welke drie officieren, die zij konden meekrijgen naar fort Republiek en de batterij Waakzaamheid.

Voorwaar, een der vele droeve bladzijden uit de geschiedenis is voor ons die, waarop de verrassing van Curaçao op 1 Januari 1807 geschreven staat.

Amsterdam 10 November 1942.

DE KOLONISATIE VAN GUYANA

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

De kolonisatie van Guyana, het fabelland, dat in het laatst van de 16de en het begin van de 17de eeuw een aantrekkingspunt van de Europeesche fortuinzoekers was, die er het nieuw ontdekte Manao del Dorado zochten, de gouden stad, aan het onbekende meer Parima gelegen, waar de onnoemlijke schatten der Peruaansche Inca's verborgen lagen, is beproefd door Spanjaarden, Franschen, Zeeuwen en Engelschen.

De verschillende kolonisaties, welke in Guyana hebben plaats gehad tot 1667, het jaar, waarin Abraham Crynssen Suriname op de Engelschen veroverde, kan men in een Engelsch handschrift van het jaar 1667 vinden: ,,An account of Guiana", toegeschreven aan majoor John Scott [1]), berustend in het Britsch Museum bij de Sloane MSS onder no. 3662. In dit handschrift behandelt de schrijver bij ,,Description of Guiana" 14 kolonisaties van Europeanen, van 1530 tot 1650. Ter gelegenheid van de Venezuela-British Boundary Case, werd dit stuk gedrukt van een afschrift, door de Hon. N. Darnell Davis van Georgetown (Britsch-Guyana) daarvan gemaakt, en het is voor het eerst in druk verschenen in 1918 in de Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap [2]).

De kolonisatieproeven en -plannen met Europeanen na 1667 staan onvolledig beschreven in de Encyclopaedie van Ned. West-Indië [3]), maar zijn volledig [4]) behandeld in een lezing, welke ik op

[1]) Major Scott was een soldaat-planter, die 29 Augustus 1668 benoemd werd tot koninklijk aardrijkskundige. Over zijn loopbaan raadplege men de Rawlinson MSS A 175, A 178 en A 241 in de Bodleian Library te Oxford.

[2]) Suriname vóór de verovering door Abraham Crynssen, door Fred. Oudschans Dentz.

[3]) Blz. 286 e.v.

[4]) Tot no. 22 van het overzicht.

2 Februari 1917 in de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden heb gehouden ter gelegenheid van de herdenking van het 250-jarig bezit der kolonie Suriname op den 27en dier maand. Deze lezing is opgenomen in het Koloniaal Tijdschrift van Maart 1917 no. 3 [1]).

* * *

Wij gaan de invoering van negerslaven uit Afrika stilzwijgend voorbij, omdat deze geen Europeesche kolonisatieproeve was, al heeft deze het gewest aan een bevolking van kleurlingen geholpen, welke thans de helft van het aantal inwoners uitmaakt. In Nederlandschen zin opgevoed en ontwikkeld, nemen zij een belangrijke plaats in de samenleving in. De 17000 Boschnegers (afstammelingen van de in de oerbosschen gevluchte slaven) leven buiten elk staatsverband.

Ruim een jaar na Crynssens komst riepen de Staten van Zeeland bij placaat van 6 Juli 1668 belangstellenden op zich naar Suriname te begeven, waar zij zouden genieten „vrydomme wanneer zy met haere personen, huysgezin en gevolgh nae Suriname gaen". Hoe wordt de kolonie geprezen: Klimaat en bodem munten uit boven alle andere landen in deze gewesten en bovendien is Suriname „vry van dangereuse stormen, die men orcanen noemt".

De landbouwers en handwerkslieden, welke de Staten op het oog hadden, zouden „vrye en onbekommerde toeganck en transport, vrydom van alle lasten en imposten" gedurende vijf jaren krijgen, enz., maar de liefhebbers bleven uit, en binnen drie jaren zonden 46 inwoners een adres aan de Staten van Zeeland, gedagteekend 11 Maart 1671, waarin zij in 8 punten de middelen tot opbeuring der kolonie aangaven. Er waren toen ongeveer 800 inwoners, Christenen en Joden, 52 suikerplantages, 2500 negerslaven en 500 Indiaansche slaven. De onderteekenaars vroegen om „blanke dienstboden, timmerlieden, metselaars, smits, scheepstimmerluyden ofte sloepmaeckers en houtzaegers".

Had Jacob Becker (van Spiers) reeds in 1664 getracht voor den vorst van Beieren een stuk grond in Guyana te krijgen tot stichting van een kolonie en later, in 1669, voor den vorst van Hanau, waarvoor de Staten-Generaal een contract hadden bekrachtigd [3]),

[1]) Blz. 308–336.

[2]) De eerste onderteekenaar was de predikant Ds. Basseliers.

[3]) Een Duitsch econoom in en over ons land omstreeks 1670, *Onze Eeuw*, 1910 blz. 65 vlg. en *N. Rott. Courant* van 7 Januari 1942, Ochtendblad.

in 1670 zette hij met een zekeren Goris een kolonisatieplan van Rotterdam uit op touw om boerengezinnen naar Suriname over te brengen, maar het slaagde niet.

Johannes Heynsius, die in 1674 tot gouverneur van Suriname benoemd was, stelde in zijn sollicitatie naar dit ambt een plan voor om 50 à 60 boeren en 20 à 30 boerenmeiden naar Suriname over te brengen en deze ieder jaar met nieuwe kolonisten te vermeerderen. Maar hij had ook anderen op het oog. Zijn voornemen was een gestudeerd persoon, „die sich op de cruyden verstaedt en soude connen dienen voor apotheker en doctor, ook een vroedvrouw" mede te nemen. In zijn aanstelling van 22 October 1674 wordt hem ƒ 3000 voor zijn kolonisatieplan toegezegd, benevens nog ƒ 3000 voor transport van 100 vrije lieden „bequaem tot de culture en voorsien met een redelycke quantiteydt bestiael", alles in suiker te betalen.

Hoe vermeerdering der bevolking de aandacht der overheid had, blijkt wel uit art. 4 der voorwaarden, op welke de Staten van Zeeland zich bereid verklaarden de kolonie in 1679 af te taan aan de W.I. Compagnie luidende: „welke vermeerdering van opgezeetenen en coloniers het eenigste middel is om de gemelde Colonie ten voordeele van den Staat te doen opnemen en reusseeren".

Evenzoo blijkt dit uit het octrooi van 23 September 1682, door de Staten-Generaal aan de W.I. Comp. verleend, waarin art. IX bepaalde: „dat dewyle tot den aenbouw van voorsz. Colonie mede ten hoogsten noodsakelyck is, dat het getal der blancke Menschen aldaer, soo veel en spoedigh mogelyck geaugmenteert werde; soo sal de Compagnie besorgen, dat derwaerts uyt deze Landen soo veel Personen mogen werden getransporteert, als voorsz. Compagnie sal konnen en bequaem wesen uyt te wercken".

Zelfs werd in art. X van dit octrooi vastgelegd, dat alle schepen, naar Suriname zeilende, 12 personen moesten overvoeren (tegen 40 gulden voor reis- en kostgeld), terwijl art. III aan alle kolonisten, zich in Suriname nederzettende, „voor gelycke thien jaren sullen hebben geleycke vryheyt en exemptie".

De pionier-gouverneur Van Aerssen van Sommelsdyck wijdde niet minder aan bevolkingsaanwas zijn aandacht. De poging van de Staten van Holland van 20 Juli 1684 om misdadigers naar Suriname te zenden, faalde. Meer succes had de gouverneur met de honderden Fransche uitgewekenen, waarvan velen tot welvaart kwamen. Koophandel en nijverheid en vooral landbouw breidde deze groep menschen sterk uit, en velen hebben belang-

rijke regeeringsposten in het gewest bekleed. Men raadplege slechts de vele Fransche namen, aan de door hen aangelegde plantages gegeven. Minder succes had Van Sommelsdyk met de godsdienstige sekte der Labadisten uit Friesland, die zich te ver van Paramaribo heeft nedergezet. Ziekte en tweedracht onder de broeders en zusters en aanvallen van de Indianen deden deze kolonie te gronde gaan.

Een ander middel tot aanwas der bevolking was de uitzending van weesjongens en weesmeisjes om onder de gereformeerde planters en ingezetenen te worden verdeeld. Op 21 December 1690 schrijven de regenten van het Aalmoezeniersweeshuis te Amsterdam, dat 27 jongens en 20 meisjes met „De Prinses Royaal" gezonden zijn, en twee jaren later vroeg men weer om 60 jongens en 25 meisjes derwaarts te zenden (Politieke Notulen van 7 Januari 1692).

Het plan om Joodsche immigranten naar Suriname te zenden is er niet alleen een van dezen tijd. In 1737 werd zulks in de instructie van gouverneur G. van de Schepper opgenomen. Maar zijn opvolger Mauricius was er tegen. Deze voelde meer voor Europeesche families. Directeuren van de Sociteit stelden toen conditiën daarvoor vast, en in 1747 en 1748 kwamen Paltser en Baseler boeren in Suriname. Na 2 jaar waren er van 87 personen slechts 7 mannen en 4 vrouwen over. Tegen koortsen en aanvallen van de Boschnegers waren de kolonisten niet bestand. Bovendien bleken — schreef Mauricius — de boeren geen boeren te wezen! De meesten hunner waren als mijnwerkers bij de Geoctroyeerde Surinaamsche Mineraal Comp. van Wilhelm Hack ingedeeld geweest.

Een volgend plan was dat van den Zwitserschen doctor Louis de Bussy, geneesheer te Paramaribo. Toen de 17 gezinnen uit Basel op 19 October 1747 aankwamen, was er niets te hunner ontvangst gereed en deze menschen hebben den gouverneur „ruim zooveel occupatie en hoofdbreken [gegeven] als andere zaken tezamen". Muiterij en ziekte teisterden de vestigingplaats. De Bussy misdroeg zich en verliet, geruineerd, het land, leed schipbreuk en liep ten slotte met een afgezet been in New York te bedelen.

Een der somberste bladzijden in Suriname's geschiedenis was de kolonisatie onder den Duitschen baron Von Bülouw aan het pad van Rama (Oranjepad). Op Carolinenburg vestigden zich 50 personen, over welke het echter na korten tijd tal van klachten regende. Von Bülouw werd in 1756 afgezet en de vestiging opgeheven.

Aan het plan van den Hongaar mr. Alexander Salonthay van Salontha, die den koning van Pruisen in de roemruchtige campagne 1747–1755 en H.H.M.M. bij het 1ste regiment Oranje-Nassau als officier had gediend, later planter op de plantages „Java" en „Mannheim" was geworden, om blanken langs de Commewijnerivier te vestigen, werd geen uitvoering gegeven.

Hetzelfde lot trof het uitvoerig „project" van den secretaris der kolonie Gosenaar, alsmede een ander ongedagteekend plan uit het laatst van de achttiende eeuw „project omme 20 à 25 familien zeer voordeelig te plaatsen en te etablisseeren in de colonie Suriname".

Ook in de 19de eeuw heeft het niet aan kolonisatieplannen ontbroken, zooals dat van overbrenging van boosdoeners, gevangenen en behoeftigen van de Saksische regeering in 1828 en van de Pruissische regeering in 1834, dat van J. C. Muller te Amsterdam in 1836, dat van A. F. van den Bergh in 1841, dat van den gep. Luit. t/z J. H. Westphal in 1847, dat van de Duitsche commissie prof. dr. Dütenhofer, Schunck, dr. Voltz en Noach in 1853, dat van de heeren Lulin en Beauregard met 5000 Zwitsers. De kolonisatie van 1845 met Nederlandsche boeren, door de predikanten A. van den Brandhoff, J. H. Betting en A. Copyn op touw gezet, welke onze regeering bijna $6^1/_2$ ton heeft gekost en die schijnbaar faalde, maar waarvan de afstammelingen, als de Hollandsche Boeren bekend, nog nabij Paramaribo wonen, is meer bekend. De kolonisatie van Würtenbergers, door A. Kappler aangevangen, heeft niet aan het doel beantwoord.

Ten slotte wijzen wij op de voorstellen van gouverneur R. F. van Raders van 1855, welke niet doorgingen, evenmin als die van gouverneur T. van Asch van Wyck in 1892, en van gouverneur C. Lely in 1905.

Een kleine groep Duitsche kolonisten, die in 1896 onvoorbereid in Suriname aankwam, voornamelijk vegetariërs, is het ook niet naar den vleeze gegaan.

En zoo blijft de noodkreet van den luitenant-gouverneur Pieter Versterre (1671–1677) aan den raadpensionnaris van Zeeland Pieter de Huybert van 4 Juli 1675 om meer bevolking, nog even actueel als zij toen was.

* * *

Een overzicht van dekolonisatieproeven en -plannen volgt hier:

A. *Kolonisatieproeven.*

1. Onder gouverneur C. van Aerssen van Sommelsdyck in de jaren 1683–1688.

a. met misdadigers in 1684,

b. met Fransche uitgewekenen,

c. met Labadisten in 1684.

2. Onder gouverneur Johan van Scharphuizen: met weesjongens en weesmeisjes van Amsterdam in 1690 en 1692.

3. Onder Gouverneur J. J. Mauricius:

a. met Palzers in 1747.

b. met Zwitsers in 1748.

3. Onder de gouverneurs H. E. baron von Spörcke, W. Crommelin en P. H. van der Meer:

de vestiging aan het Oranjepad of Pad van Rama in 1751/1756

5. Onder de gouverneurs B. J. Elias, R. F. van Raders en jhr. J. G. O. S. von Schmidt auf Altenstadt:

met Hollandsche Boeren aan de Saramacca in 1845.

6. Onder gouverneur jhr. J. G. O. S. von Schmidt auf Altenstadt:

met Wurtenbergers onder August Kappler aan de Marowyne in 1853.

7. Onder gouverneur W. Tonckens J.Lzn:

met Duitschers in 1896.

B. *Kolonisatieplannen.*

1. dat van de Staten van Zeeland van 1668,

2. dat van Becker en Goris van 1670,

3. dat van de inwoners van Suriname in 1671,

4. dat van Johannes Heinsius van 1674,

5. dat van de Staten van Zeeland bij de voorwaarden van den afstand der kolonie aan de W.I. Compagnie in 1679 (art. 4),

6. dat, blijkende uit het octrooi van 1682 (art. IX),

7. dat, blijkende uit de instructie van den gouverneur van Suriname Gerard van de Schepper in 1737,

8. dat van den Hongaar mr Alexander Salonthay van Salonta van 1778/1779,

9. dat, toegeschreven aan den secretaris der W.I. Compagnie Gosenaar,

10. dat van een onbekende; nrs. 9 en 10 uit het laatst der 18de eeuw,

11. dat van de Saksische regeering in 1828 met boosdoeners, gevangenen en behoeftigen,

12. dat van de Pruissische regeering in 1834 met boosdoeners, gevangenen en behoeftigen,

13. dat van den heer J. C. Muller van 1836,

14. dat van den gepensioneerden luitenant ter zee J. H. Westphal van 1847,

15. dat van de Duitsche commissie Dütenhofer-Voltz-Schunck-Noach van 1853,

16. dat van den heer A. G. A. van den Bergh van 1841,

17. dat van de heeren Lullin en Beauregard met Zwitsers,

18. dat van de commissie van 1853 tot Europeesche kolonisatie,

19. dat van R. F. baron van Raders van 1855,

20. dat van de commissie van 1892, benoemd door de gouverneur jhr. T. A. J. van Asch van Wyck,

21. dat van gouverneur C. Lely van 1905,

22. dat van gouverneur mr. D. Fock van 1909,

23. dat van de heeren dr. Th. Lens, Tj. Pyttersen, J. A. Liems en L. C. Tomson van 1929 met Hollandsche boeren,

24. dat van prof. dr. N. H. Swellengrebel van 1939 met Joden,

25. dat van dr. W. C. Klein m.i. van 1940.

GESCHIEDKUNDIGE SPROKKELINGEN

VI

Een eigenaardige predikant
(Ds. P. J. van Esch)

Tot de eigenaardigste predikanten, die Curaçao en Suriname gehad hebben, behoort ds. P. J. van Esch. Na aan de hoogeschool te Utrecht in de Godgeleerdheid te hebben gestudeerd, werd hij 17 April 1798 proponent bij de classis Gorinchem. Het beroep, 7 Juni van dat jaar op hem uitgebracht door de gereformeerde kerk te Voorthuizen, werd 8 Aug. 1798 op verzoek van den kerkeraad door de classis „om gewichtige redenen" vernietigd, hetgeen de synode te Zutfen 6 dagen later bevestigde. In Jan. 1799 werd ds. Van Esch tot predikant bij de gereformeerde kerk op Curaçao benoemd en door de classis 's Gravenhage bevestigd. De gemeente was bijna vier jaar vacant geweest, toen ds. Van Esch op 16 Februari 1800 daar zijn intree deed met een preek over Handelingen XVI vers 9–12 (Paulus' gezicht van den Macedonischen man, die hem bad: „Kom over in Macedonië en help ons"). Een half jaar later had hij „disharmonie" met den kerkeraad. Dat schijnt voor het oogenblik bijgelegd te zijn, maar 1 Juni 1802 deelde hij den kerkeraad mee binnenkort naar het moederland te zullen vertrekken en 28 Juni 1802 preekte hij afscheid. In Holland woonde hij onder Leiderdorp op „Rust en vrede". Van daar berichtte hij twee jaar later aan den Curaçaoschen kerkeraad, dat hij zou terugkomen, en werkelijk deed hij 27 Juli 1806 voor de tweede maal zijn intree op het eiland. Nadat 1 Januari 1807 de kolonie aan de Engelschen was overgegaan, wist ds. Van Esch een beroep naar St. Kruis te benutten om van het nieuwe bestuur traktementsverhooging te verkrijgen. Reeds eerder had hij van Engelschgezindheid blijk gegeven. Immers, toen in 1800 de Engelsche hulp tegen de Franschen door den gouverneur Lauffer was aanvaard, hield ds. Van Esch een preek, waarin hij „God en R. Conn (een Engelschen planter op Curaçao) dankt voor

het bezorgen aan dit Eiland van de gelukkige Protectie der Engelschen". De traktementsverhooging, van het Engelsche bestuur verworven, trachtte hij veilig te stellen door den kerkeraad den 22sten Maart 1807 een brief te doen schrijven aan den nieuw opgetreden minister van Koloniën Van der Heim, waarin blijdschap werd uitgesproken over den terugkeer van den predikant en verzocht werd om, als Curaçao bij den vrede aan het moederland mocht terugkomen, geen verandering in diens traktement te brengen. De predikant deed er zelf een briefje bij, waarin hij den vurigen wensch der gemeente vertolkte „weder te keeren in den schoot des moederlands", aan welke zij haar aanzijn dankend erkende verschuldigd te zijn. Dit belette ds. Van Esch niet om eenige maanden later een zetel in den Raad van politie aan te nemen, waar hij 8 Juni 1807 een toespraak hield tot den Engelschen gouverneur Brisbane, wien hij aldus toesprak: „De eenigste beloning, Sir, die ik begere, zal deze zijn, de Streelende nagedachtenis dat ik door den voortreffelijken Charles Brisbane eens in de gelegenheid gesteld wordt om mede te arbeiden aan de uitbreiding van de Eere en Roem van zijne Majesteit onsen koning George en de bloei en welvaart van dit weleer zo ongelukkig Eiland". Reeds in Juni van het volgend jaar vroeg en kreeg hij verlof om zich voor eenigen tijd van het eiland te verwijderen. Over Engeland kwam hij terecht in Paramaribo, waar hij bij de gereformeerde gemeente beroepen werd. 23 Juli 1809 aanvaardde hij zijn dienstwerk. Bij het leggen van den eersten steen van de nieuwe kerk, die hij later ook inwijdde, hield hij, reeds in 1810, een rede.

Ds. Van Esch was op Curaçao gehuwd met Cathrina Striddels.

B. d. G. F.

Mr. HERMAN WILLEM DAENDELS ALS GOUVERNEUR-GENERAAL TER KUSTE VAN GUINEA

I

DOOR

D. A. HOOGENDIJK hist.dra.

Op 1 December 1813 gaf de divisie-generaal Daendels van het keizerlijke Fransche leger de aan zijn commando toevertrouwde vesting Modlin aan het Russisch-Pruisische leger over. Drie dagen later bood hij schriftelijk den Erfprins van Oranje zijn diensten aan: „Les malheurs de notre patrie reûnissent tous les Hollandais; ils n'ont plus qu'un coeur et un sentiment, celui de voir leur Patrie delivrée du joug des français; de voir Votre Altesse à leur tête comme leur Chef suprême et de voir retourner en Hollande l'Illustre Maison d'Orange Nassau, qui a rendu dans touts les tems des Services les plus signalés à la Patrie" [1]). Bij deze ontboezeming liet hij het niet: hij vroeg vergunning in het geallieerde leger dienst te mogen nemen om Nederland te helpen bevrijden en gaf vanuit de verte raad, hoe z.i. een Nederlandsche constitutie naar Engelsch model ingericht en het territoir van de staat uitgebreid moest worden.

Daendels kon naar het Vaderland terugkeeren, maar met gerechtvaardigd wantrouwen bejegende de nieuwe Nederlandsche regeering zijn aanbiedingen en raadgevingen. Hij vond ampel tijd om de verdediging van zijn beleid in Oost-Indië op te stellen en te publiceeren. Achter de schermen ontplooide hij intusschen een groote activiteit, in de stille hoop, in Indië opnieuw eèn kans te krijgen. Hij ontvouwde voor den Souvereinen Vorst zijn ideeën, hoe de regeering Indië nu moest ontwikkelen, ontwierp daartoe een plan tot een handels-associatie, drong er bij Falck op aan toch den juisten man als Gouverneur-Generaal er heen te sturen (hijzelf wenschte in geen geval in aanmerking te komen!) en bood den tot dit ambt benoemden V. D. Capellen zijn ervaren raad aan [2]).

[1]) Collectie Daendels, No. 139.
[2]) Collectie Daendels, No. 138–147.

In Indië bleek echter geen functie voor hem weggelegd. Hij mocht tenslotte het Nederlandsche gezag gaan vertegenwoordigen op de afgelegen, ongezonde en verwaarloosde kust van Guinea. 27 Juli 1815 verscheen het K.B., dat de instructie van den hoofdgebieder Daendels als Gouverneur-Generaal vaststelde [1]). Hij kreeg „de opper-directie over de Nederlandsche Etablissementen ter kuste van Guinea zoo in het Militaire als in civiele politique en huishoudelijke van wat aard en nature zulks zoude mogen zijn" (Art. 7), „hij zal als het hoofd der Krijgsmagt zoo te water als te lande het opperkommando hebben" (Art. 9). Ondanks zijn opperbestuur moest hij in zaken van belang de Groote Raad raadplegen, „welke zal bestaan uit alle de ambtenaren tot den rang van Eerste Resident ingesloten", terwijl hij in de dagelijksche aangelegenheden moest te rade gaan met de hoogste ambtenaren om hem heen, die samen de Kleine Raad vormden (Art. 24). De inlanders moest hij „wel en met menschlievendheid" behandelen en hun onderlinge oorlogen zooveel mogelijk voorkomen. Hij moest de verdragen met hen naleven en nieuwe trachten te sluiten (Art. 15, 18, 19, 20). Hij moest een streng toezicht houden op het verbod van slavenhandel (Art. 59). Uitvoerig hield de instructie zich bezig met de economische zijde van Daendels' taak: „Hij zal onverwijld nadat hij zich genoegzaam bekend heeft gemaakt met de ligging der rivieren, de vruchtbaarheid der gronden en de dispositie der inboorlingen om het plan van cultuur bevorderlijk te zijn, daarvan een omstandig verslag aan het Departement van Koophandel en Koloniën doen toekomen" (Art. 55). Hij moest trachten van de inlanders concessies van landerijen te verkrijgen en de inlandsche hoofden aansporen om in plaats van slaven te verkoopen, zich toe te leggen op de teelt van suiker, katoen en dergelijke producten. Hij zelf en zijn ambtenaren waren vrij om met cultures proeven te nemen (Art. 58, 60, 61). Hij moest evenzoo de handel bevorderen, die niet onderworpen zou zijn aan in- en uitvoerrechten en door ambtenaren en negocianten vrijelijk mocht bedreven worden (Art. 57, 70). Gezien de toestand der Nederlandsche bezittingen was het een indrukwekkend programma. Koning Willem I scheen hem bovendien nog op het hart gedrukt te hebben uiterst zuinig te zijn en de jaarlijksche begrooting niet boven *f* 100.000 te doen uitkomen.

Daendels, die blijkbaar van de Guineesche kust niet op de hoogte was, heeft zich laten voorlichten door een verhandeling van een onbekenden schrijver, gedateerd: Noordwijk, 20 Sept.

[1]) Collectie Daendels, No. 152.

1815, een stuk, dat wij nog in zijn papieren aantreffen: „Iets over de kust van Guinea, strekkende tot eenige nadere kennis van dat land" [1]). Het stuk geeft een zakelijk overzicht van de algemeene gesteldheid ter kuste. Van een eigenlijk Nederlandsch souverein grondgebied was geen sprake, Nederland bezat in 14 etablissementen of forten enkele rechten tegenover de inlanders. Dezen, om het fort wonend, moesten hun handelswaren daar afgeven en den resident in kennis stellen van onderlinge geschillen of oorlog, maar bovenal moesten zij helpen het fort te verdedigen. De Nederlanders van hun kant waren enkel „beschermheeren der Inlanders tegen alle hunne vijanden, zonder eenig eigen territoir of eenige schatting of tribût hoegenaamd". Het grootste bezwaar op de kust was echter, dat onze vestigingen niet aaneengesloten lagen, maar onderbroken werden door verschillende Engelsche en Deensche forten.

Het klimaat oordeelde de schrijver niet slechter dan in West-Indië of Java, alleen kon de Europeaan er niet goed tegen. De grond was zeer vruchtbaar, van „aartsjeugdelijke vegetatiekracht" en geschikt tot de teelt van allerlei koloniale producten. Daar echter noch de Staat, noch particulieren, noch ambtenaren met succes zich op de exploitatie van plantages konden toeleggen, wegens gebrek aan geld, afzetgebieden en tijd, was de eenige weg, de inlanders tot de teelt van die producten te animeeren en die dan te verhandelen. In dat geval moesten echter rust en orde krachtig gehandhaafd worden en de militaire macht versterkt. De inlanders, hoewel levend in een behoorlijk geordende maatschappij, onderworpen aan onschendbare wetten en gebruiken en geregeerd door landsgrooten (Caboceeërs) of koningen, waren echter slachtoffers van eindelooze onderlinge oorlogen, door de ongelukkige gewoonten van de „impia" en het „panjaren". De eerste was het verpanden van personen ter betaling van een schuld, de tweede het opeischen van de persoon van den schuldenaar bij het niet-voldoen van een schuld. Wanneer de schuldenaar nu naar een ander volk vluchtte en dit hem niet uitleverde, dan werden de wegen geblokkeerd, roof aan personen en bezit gepleegd, represailles bleven niet uit en de oorlog ontstond, die akkerbouw om de zeker komende verwoesting zinloos maakte.

Het was dus geen bemoedigend beeld, dat Daendels van blijkbaar deskundige zijde werd geteekend. Bovendien was acht jaren lang het contact met het moederland verbroken geweest en zou hij de eerste zijn, die met eenige anderen het ambtenarencorps kwam

[1]) Collectie Daendels, No. 180.

versterken. Een even ongunstige indruk, maar op veel minder zakelijke wijze voorgedragen, krijgen we uit de beschrijving, die De Marrée van de Goudkust gaf [1]). Uit zijn beschouwingen is duidelijk, dat het Nederlandsche gezag weinig te beteekenen had en de inlanders de geschenken der blanken aanvaardden, „als eene schatting, omdat zij ons in hun land gedogen". (I, bl. 83). De verdediging was totaal vervallen. „Ja, het verval in alles, dat men moet berekenen reeds vóór 25 jaren begonnen te zijn, is zoo groot, dat den moedigsten man de moed ontzinkt, op het denkbeeld van herstel, als hij slechts gevoelen kan wat er ontbreekt". (I, bl. 173).

9 October 1815 vertrok Daendels van de rede van Texel aan boord van Z.M. korvet „Venus". Enkele ambtenaren vergezelden hem: de contrarolleur A. van Neck, de resident A. van Barneveld, de kolonel der genie Starrenburg. De „Venus" diende niet enkel om hen over te brengen. Zijn ruimen bevatten een lading goederen, die het huis van commercie H. W. Daendels en Co. ter verkoop op de Goudkust ingekocht had. De beide laatstgenoemde ambtenaren en de gezagvoerder behoorden o.a. tot de aandeelhouders, maar Daendels had bijna het geheele kapitaal (ƒ 71.000 van ƒ 101.000) gefourneerd en trad dan ook als hoofdadministrateur op. Het doel der firma was handel te drijven tusschen Guinea en Nederland en zoo een begin te maken met het stimuleeren van dit handelsverkeer. Behalve de „Venus" vertrok voor hun rekening in October 1815 ook de brik „Aurora" en onderweg te Sierra Leone kochten de geassocieerden nog een Portugeesche brik èn tabak, om ter kuste te verkoopen [2]).

De reis naar Guinea verliep zonder bijzondere voorvallen. Het Journaal [3]), dat Daendels begonnen was bij te houden, laat duidelijk merken, dat de schrijver de kolonisatie-methoden van Engelschen, Spanjaarden en Portugeezen, waarmee hij onderweg kennis maakte, scherp heeft opgenomen om er zijn voordeel mee te doen. Een curieus incident was nog, dat Van Barneveld te Sierra Leone half in het water een steen ontdekte met het opschrift:

[1]) J. A. de Marrée: „Reizen op en beschrijving van de Goudkust van Guinea", 2 dln. 1817. De Marrée was oud-fiscaal en keerde na de komst van Daendels naar Nederland terug. Hij schreef zijn werk om het Nederlandsche publiek, met het oog op Daendels' ondernemingen, beter met de kust bekend te maken.

[2]) Een copie van de factuur der lading van de „Venus" en „Aurora" berust in de Collectie Daendels, No. 155.

[3]) Collectie Daendels, No. 148: „Journaal van alle handelingen en voorvallende zaken..." 1815–1818; 6 deelen.

M. A. Ruiter. J. C. Meppel.
Vice Admiralen van Hollant
en Westfrieslant.
A°. 1664.

20 Januari 1816 liet de „Venus" voor Axim het anker vallen. De Commandant-generaal De Veer verwelkomde daar zijn opvolger en Daendels kon direct beginnen met de eerste artikelen van zijn instructie uit te voeren, n.l. alle forten en staatseigendommen te inventariseeren en daarvan binnen 8 dagen een rapport voor het Departement op te stellen. De oorlogstoestand, waarin de negervolken zich bevonden, dwong hem echter dit werk aan enkele commissarissen over te laten, o.a. aan De Marrée, die daardoor in zijn werk nog een up-to-date beschrijving der forten kon geven. Als symptoom van het nieuwe régime, dat hij nu vertegenwoordigde, deelde Daendels na enkele dagen oranje-kokardes uit ter vervanging van de zwarte, „het teeken van den staat, sedert onheugchelijke tijden en zonder alteratie gedragen geworden" [1]).

Een ingewikkelde moeilijkheid moesten het oude en nieuwe bestuur eerst gezamenlijk oplossen, voordat Daendels het gezag kon overnemen. De Veer had hem n.l. moeten mededeelen, dat er een groote achterstand was in de uitbetaling van soldij, salarissen en toelagen. Zoo hadden b.v. in het hoofdfort Elmina de landsslaven in 4 jaar en de militairen in 17 maanden geen uitkeering gehad. Zij hadden als betaling voor de „kantjesvrouwen", bij wie de eersten in de kost waren, kostgeldbriefjes gekregen, die in vertrouwen op het Nederlandsche Gouvernement hun waarde behouden hadden, maar nu dan ook onverwijld ingewisseld moesten worden, wilde het panjaren zich niet ongewenscht uitbreiden en het Nederlandsche gezag schade lijden. Na opstelling van een rapport en lange deliberaties daarover besloot de Groote Raad de gages der militairen en landsslaven geheel en aan de landsgrooten de helft der achterstallige kostgelden over 1815 uit te betalen, alles in natura, d.w.z. in Portugeesche tabak, jenever en panegoederen (katoentjes).

Niets belette Daendels nu het bestuur over te nemen, wat 11 Maart 1816 binnen het hoofdfort ceremonieel plaats vond. 14 dagen later scheepte De Veer zich in naar Nederland.

Daendels was naar de Goudkust gekomen met een duidelijke opdracht: de Nederlandsche vestiging zoo spoedig mogelijk rendabel te maken. Dat was niet in een handomdraaien gedaan. Al-

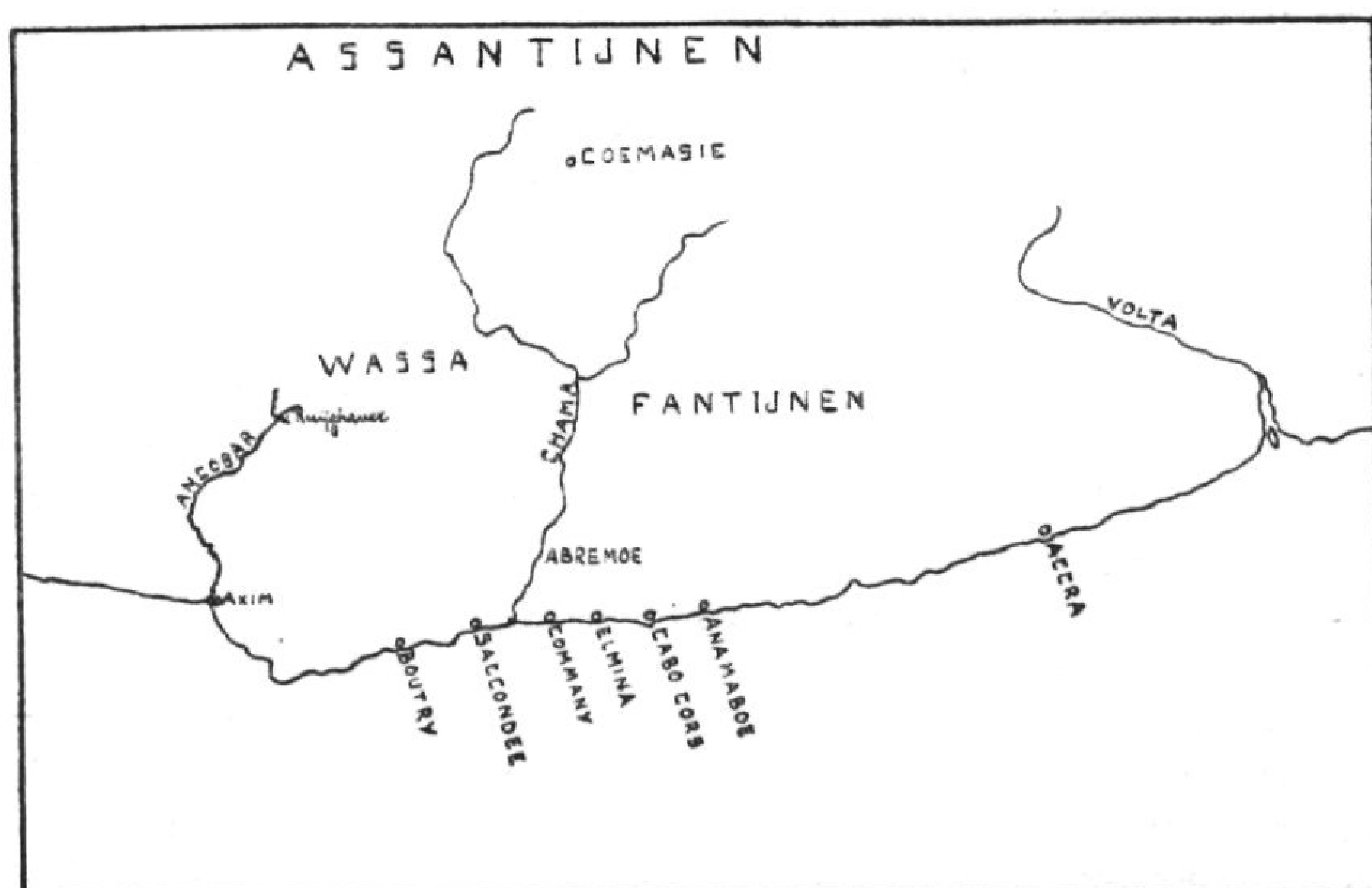
[1]) Journaal I, 26 Januari 1816.

Iereerst was het noodig, dat de Gouverneur zich een oordeel kon vormen over het binnenland en de rivieren, daar tot nu toe alleen de kust bekend was. Dan kon hij ook de mate van vruchtbaarheid en de geschiktheid tot cultures van de bodem beoordeelen. Toekomstige plantages moesten echter over een behoorlijke verbinding met de kust beschikken en daartoe was de aanleg van wegen noodzakelijk. Wilden de planters echter van die wegen een veilig gebruik maken, dan moest er in het binnenland rust en orde heerschen en een einde komen aan de voortdurende oorlog. Met deze voorbereidende taak begon Daendels op staande voet en de eerste maanden van zijn ambtsperiode zijn er geheel mee gevuld.

Ter Goudkust hadden de Europeesche vestigingen te maken met twee groote negervolken, die in gedurige onderlinge strijd gewikkeld waren: de Assantijnen en de Fantijnen. De eersten bewoonden het binnenland en waren, om de kust te bereiken, gedwongen steeds het gebied van hun nabuurvolken te passeeren, voor deze een unieke gelegenheid tot panjaren en palabbers (geschillen). Het Assantijnsche rijk was een behoorlijk georganiseerde monarchie, waarin geen palabbers voorkwamen. Coemasie was de hoofdplaats met naar schatting ongeveer 60.000 bewoners. Bij de komst van Daendels bevond zich juist de oorlog tusschen Assantijnen en Fantijnen, sedert 1806 aan de gang, in het eindstadium. De koning, „Saai", der Assantijnen stond voor het Engelsche fort Cabo Cors, waarbinnen zich vele Fantijnen en ook drie rebellen bevonden, waarom eigenlijk de strijd ontstaan was. De Engelsche Gouverneur had zijn eischen afgeslagen en er waren onderhandelingen geopend. Nu hadden de negers van Elmina, bondgenooten der Assantijnen, Fantijnen, die vandaar naar Cabo Cors gevlucht waren, mishandeld en Daendels vreesde, dat na de vrede de Fantijnen niet zouden nalaten die daad te wreken. Om dit te voorkomen zond hij een boodschapper naar den Assantijnschen generaal met het verzoek, in de komende vrede ook het negerkrom (dorp) van Elmina te begrijpen. De Assantijn nam deze voorslag goed op en dit leidde er toe, dat de Engelsche Gouverneur White Daendels uitnoodigde bij de onderhandelingen vertegenwoordigd te zijn. Zoo begaf zich op Daendels' last de contrarolleur van Neck naar Cabo Cors, die bij zijn terugkeer de bijlegging van het geschil en de uitlevering der drie rebellen kon rapporteeren.

In het begin van April 1816 arriveerde te Elmina een deputatie van den Saai om diens vriendschappelijke gevoelens tegenover Daendels te uiten. Deze zag het groote nut in van een goede verstandhouding met dit machtige negervolk en stelde daarom zijn

Engelschen collega voor een blanken afgezant naar den Saai te sturen om de pas gesloten vrede te bevestigen en de blokkade der wegen op te heffen. Het gevaar van een opnieuw uitbreken van de strijd was n.l. niet denkbeeldig: de koning, door zijn strijdlustige generaals opzettelijk misleid, geloofde, dat er zich in het Engelsche krom te Groot-Commany nog steeds rebellen ophielden en zoo bleef een Assantijns leger in de buurt vertoeven om bij de eerste gelegenheid de aanval te wagen. Er moest Daendels alles

aan gelegen zijn om, met het oog op zijn kolonisatie-plannen, de rust te handhaven en op de Assantijnen een zekere invloed te krijgen.

De eerste assistent W. Huydecoper, een mulat, zou de missie op zich nemen. Hij kreeg een gedetailleerde instructie mee, want Daendels koesterde — terecht — van zijn capaciteiten niet te hooge verwachtingen. Huydecoper moest den koning aanmanen in de bovenlanden de orde te handhaven, niets tegen Engelsch Commany te ondernemen en aan de uitgebreide plannen van Daendels om zijn rijk in beschaving en handelsexpansie te doen deelen, volle medewerking te verleenen. Daendels stelde voor dit laatste punt op een persoonlijke ontmoeting met den Saai te bespreken.

Huydecoper's brieven, in het Journaal geplaatst, laten ons toe zijn reis per hangmat in alle etappen te volgen. Een bewijs, hoe de oorlog de landbouw onmogelijk maakte, was wel, dat aan de

grenzen van het Assantijnsche rijk hongersnood heerschte, zoodat Huydecoper in drie dagen bijna niets had gegeten. Ook onderweg bleef Daendels zijn afgezant instructies geven. Deze had van de vele geschenken bericht, die hij ontving; mocht de koning die soms voor Daendels meegeven, dan moest Huydecoper om paarden en koeien vragen, die in de kuststreek niet voorkwamen.

Huydecoper's komst bewerkte inderdaad, dat de Assantijnsche generaal Appia bevel kreeg om Groot-Commany niet aan te vallen, maar de daar aanwezige rebellen op te eischen. Onmiddellijk ging Daendels' antwoord terug: er waren geen rebellen, de Saai werd door zijn generaals bedrogen. Daendels' positie was niet te benijden: hij had nog steeds de Assantijnsche deputatie te gast, die allerlei z.g. Fantijnen in het krom van Elmina panjaarde en de Assantijnsche generaals, die met de dorpsgrooten van Elmina onder één hoedje speelden, plunderden de negerdorpen op het Nederlandsche territoir volkomen uit. Elke brief bevatte dan ook het verzoek: Laat de koning die troepen terug trekken! Zoo groot was Daendels' machteloosheid, dat hij niet eens op kon treden tegen Assantijnen, die vanuit zijn eigen forten Engelsche negers voor de kust van hun koren beroofden.

Van een ontmoeting tusschen den koning en Daendels kon niets komen: de eerste durfde zijn land om de onzekere toestanden niet te verlaten. Hij liet nu Daendels vragen, of deze zijn invloed wilde gebruiken om den vorst van Wassa, een aan hem onderhoorige negerstam, te dwingen zijn verontschuldigingen aan te bieden, daar hij in de oorlog partij had gekozen voor de Fantijnen. Daendels trok daarom in persoon naar Groot-Commany, maar slaagde niet. Beter liep het af met onderhandelingen, die beide partijen in het fort van Elmina begonnen. In September kwam een overeenkomst tot stand, die ten overstaan van Daendels bezworen werd: Wassa werd Assantijns vazal en betaalde tribuut; beide volken zouden over en weer de kooplui en hun goederen niet panjaren, weggeloopen slaven teruggeven en moordenaars uitleveren.

Dit verdrag was voor Daendels een stap in de goede richting. Wassa was geen gemakkelijke stam en een overeenkomst zou de rust en handel zeer ten goede komen. Nog een tweede succes kon hij in zijn inboorlingen-politiek boeken. De goede relaties met den Assantijnschen koning hadden de negerhoofden van Elmina voorzichtiger gemaakt en zij waren nu bereid met den Gouverneur een contract te sluiten, een z.g. pen, waarbij hun koning de eed van trouw aflegde en van alle relaties met den vrijburger Jan Nieser,

hun opperhoofd en voortdurenden tegenstander van Daendels, ontslagen werd, voorzoover zij met deze pen in strijd waren. Voor Daendels was wel van de grootste beteekenis, dat de gezamenlijke „vaandrigs" der negerkwartieren voortaan de palabbers zouden onderzoeken en, indien moeilijk te beslissen, voor den Gouverneur-Generaal brengen. De koning en zijn grooten zouden ook alle kwesties, die op panjaren konden uitloopen, onderzoeken (15 October 1816). Zoo waren weer elementen van onrust, in de onmiddellijke omgeving van het hoofdfort, weggenomen. Hoe belangrijk de rust onder de negers was, bleek al veertien dagen later, toen de Groote Raad kon vaststellen, dat de weg, die naar Groot-Commany werd aangelegd, al met wagens te berijden was, dank zij de medewerking der bevolking.

Op het eind van het jaar 1816 kon Daendels dan ook in zijn rapport aan het Departement [1]) met voldoening constateeren, dat de betrekkingen met de Assantijnen gunstig waren en hij er in geslaagd was, hun koning van een aanval op Wassa terug te houden.

Intusschen had Daendels in drie maanden geen bericht van Huydecoper gehad. Deze man was door den Saai zeer vriendelijk ontvangen, kreeg allerhand geschenken, in 't bijzonder goud, werd vaak als raadsman gebruikt en begon zich in dit negermilieu zoo thuis te voelen, dat hij zijn plichten als ambtenaar en gezant ernstig verwaarloosde. Toen hij eenmaal tot dit besef gekomen was, durfde hij niet meer terug te komen of Daendels zelfs maar te schrijven, uit angst voor reprimandes. Had de Gouverneur hem al niet eens geschreven: „Gij weet het tegenwoordig Gouvernement badineert niet en wil dat deszelfs orders die de orders van onzen koning zijn punctueel worden uitgevoerd en dat geene veranderingen of verkeerde explicatiën aan dezelve worden gegeven" [2]). Zijn angst verleidde hem tot een onbeschaamde brief, die Daendels niet eens in het Journaal wilde overnemen, maar de voorspraak van den Saai deed den Gouverneur beloven Huydecoper in genade aan te nemen, mits hij van nu af aan (Februari 1817) zijn instructies stipt opvolgde.

[1]) „Over den Staat van onze relatien met het Engelsch Gouvernement ter dezer kuste als mede met den Koning van Assantijn, met de Wassasche, Fantijnsche en strandvolkeren". Toegevoegd aan Journaal IV en als bijlage voorkomend achter de „Geheime memorie aan het Departement van Koophandel en Koloniën over handel en cultures", 1817, Collectie Daendels No. 150.

[2]) Journaal III, 28 Mei 1816.

Daendels had een kundigen afgezant wel noodig, want het jaar 1817 bracht nieuwe spanning. De Saai had n.l. de overeenkomst met Wassa, die zijn vertegenwoordiger gesloten had, niet erkend en nu verzocht hij Daendels persoonlijk deze palabber af te maken en bovendien het nog steeds hangende geschil met Engelsch Commany. Hij was over de „pen" met Elmina zeer te spreken: „Zijt eens met d'Elminasche want met Uwe onderdanen eens zijnde, word gij ook mijne beste Vriend, want deze menschen zijn alle mijne slaven en onderdanen en als zij U beledigen, laat alles bedaard afmaken en is het al te zwaar, laat mij weten en ik zal het voor U afmaken". „Mijn goede vriend, als de Commanysche deze palabber niet met U afmaken, zal ik de Elminasche bij hun retour volk geven om Commany te gaan vermoorden" [1]).

Daendels liet den Engelschen Gouverneur direct de eischen van de Assantijnen weten, maar deze grondde zich op het pas gesloten verdrag en weigerde voor Groot-Commany tribuut te betalen, een som, die de doodarme bevolking niet eens kon opbrengen. Zou er weer een oorlog ontbranden en Daendels' werk bedreigen? Hij wierp zijn persoonlijke invloed bij den Saai in de schaal en verzocht hem om zijnentwil Commany te sparen, waaraan de vorst genadiglijk voldeed. Van hun kant stuurden nu de Engelschen ook een deputatie naar Coemasie, die daar Juni 1817 arriveerde. Een vertegenwoordiger van Daendels' handelshuis woonde de ontvangst bij, die niet bijzonder hartelijk was. De koning was boos, dat de Engelschen maar de helft van het door hem geeischte tribuut voor Cabo Cors en Anamaboe meebrachten. De deputatie is er tot October gebleven en bereikte na vele onderhandelingen, dat de palabber over Commany bijgelegd werd en het tribuut naar de zin der Assantijnen geregeld.

(Slot volgt).

[1]) Journaal V, 5 Januari 1817.

KAPERS OP DE KUST

DOOR

W. R. MENKMAN

Hollandsche Kapers op Amerikaansche kusten. Verhalen uit het optreden onzer voorouders in de wateren der drie Amerika's, door Mr. W. J. van Balen, Leiden 1942, A. W. Sijthoff's Uitgevers Maatschappij N.V.

De titel van dit werk van 217 bladzijden mag niet een geschiedenis doen verwachten der Nederlandsche kaapvaart in de Amerikaansche wateren; te dezen aanzien helpt de schrijver reeds in zijn Inleiding den lezer uit den droom. Over de zeeën traden de onzen in hun strijd tegen de Iberische en Britsche wereldrijken op, in de gedaante van „kapers op de kust", ook dan wanneer er geen sprake was van die speciale krijgsbedrijven, waartoe in vroeger tijden particuliere vrijbuiters door patenten of commissies geautoriseerd werden, van de uitoefening dus van het buitrecht tegenover de vijandelijke koopvaardij. Ook bij de verovering van een deel van Brazilië, van het eiland Curaçao en van Willoughby's Suriname, waren wij eigenlijk kapers, meent blijkbaar Mr. van Balen, een begripsverruiming welke de lezer te aanvaarden heeft.

De geschiedenis van wat in des schrijvers gedachtengang ons kaperbedrijf zou kunnen heeten wordt ons voorgezet in den vorm van een verkorten inhoud der voor en na bij de firma Martinus Nijhoff verschenen bewerkingen van een aantal zeventiendeeeuwsche boeken en journalen, voor zoover betrekking hebbend op de acties in de nieuwe wereld en ter westkust van Afrika. Naverteld wordt dus hetgeen er ter zake te vinden is in een vijftiental door de Linschoten-Vereeniging uitgegeven werken — waaronder vooral De Laet's Iaerlyck verhael — en in Van Baerle's Latijnsche relaas der gebeurtenissen in Brazilië tijdens het achtjarig bewind van Joan Maurits van Nassau. (Nederlandsche vertaling van wijlen S. P. L' Honoré Naber). De oudste der door Mr. Van B. behandelde exploiten zijn die van omstreeks 1600, terwijl

zijn boek eindigt met de beschrijving van den Zeeuwsch-Hollandschen tocht van 1672–1674; in deze periode van ongeveer driekwart eeuw heeft zich inderdaad onze actie als „kapers op de kust" afgespeeld.

De schrijver rechtvaardigt zijn publicatie met een beroep op de onbekendheid der stof bij het groote publiek in Nederland — en niemand zal durven beweren dat zelfs de ontwikkelde Nederlander over het algemeen veel kennis met zich omdraagt van onze zeventiende eeuwsche oorlogsdaden in Amerika en West Afrika, dan wel elders, zelfs van die in Den Oost (p. 12). Of de door Mr. Van B. bedoelde speciale historische letterwijsheid bij ons te lande geringer is dan onder andere volken met een koloniale en een zeegeschiedenis?. Allicht niet; ook elders zal de belangstelling voor de materie in kwestie wel beperkt blijven tot een klein aantal vakkundigen en amateurs. In dit verband moge er de aandacht op gevestigd worden dat onze Linschoten-Vereeniging een tiental jaren na haar oprichting een ledenlijst kon publiceeren van ongeveer 500 namen; de veel oudere Hakluyt Society in Engeland bracht het in het tiende jaar van haar bestaan tot niet meer dan 300.

Inderdaad zijn de werken, door stichtingen als de genoemde uitgegeven, geen lectuur voor Jan en Alleman, doch het is niet zoo eenvoudig hetgeen in pittigen zeventiende-eeuwschen stijl voor het toenmalige groote publiek geschreven werd, om te werken tot hedendaagsche populaire leesstof.

Wat door direct bij de gebeurtenissen betrokkenen te boek gesteld werd was toen van actueel belang en is thans geschiedenis, dus droog en ongenietelijk voor hen voor wie lezen slechts een ontspanning of een amusement is. Schrijvers als Mr. Van B. zorgen daarom voor „toekruiden", om de spijs aantrekkelijk te maken; „Hollandsche kapers op Amerikaansche kusten" geeft ook wel andere toekruiden dan die welke op p. 5 worden aangekondigd. Soms wil de schrijver de belangstelling gaande houden door te vertellen (en ook door de illustraties te laten zien) hoe het er hier en daar op die Amerikaansche kusten in den tegenwoordigen tijd uitziet, soms ook maakt hij grapjes, door b.v. de waarschuwing te laten hooren (p. 112) dat de geographische naam Honduras (bij ons te lande vaak verkeerdelijk uitgesproken Hónduras) niets te maken heeft met hondenras.

Doel en vorm der uitgave van een boek als het hier besprokene laten niet toe eenigszins diep op de dingen in te gaan, wat ten gevolge heeft dat de lezer met wat meer dan oppervlakkige be-

langstelling zich niet altijd voldaan zal voelen. Hem zullen af en toe feiten, zooals zij medegedeeld worden, niet geheel duidelijk zijn, of zijn nieuwsgierigheid naar het hoe en waarom zal onbevredigd blijven. En ten slotte, de auteur bepaalt er zich niet toe, op zich zelf kleurige tafereelen uit onzen expansietijd critiekloos aan zijn lezers aan te bieden, hij geeft ook beoordeelingen en uitspraken, welke niet ieder zonder voorbehoud zal aanvaarden.

Dit alles prikkelt tot het leveren van commentaar, waartoe een boekbespreking in ons tijdschrift een geschikte gelegenheid lijkt te bieden. Zulks moge hieronder geschieden; op den voorgrond zij gesteld dat niet bedoeld is uiting te geven aan gebrek aan waardeering voor Mr. Van B.'s werk.

Dat onze wereld (bedoeld is onze aarde) een bol is (p. 13) behoefde niet door Columbus aannemelijk gemaakt te worden; zij wier hulp de beroemde Genuees van noode had wisten dit zelf wel en hoe de groote massa er over dacht — aangenomen dat er in dit opzicht een populaire overtuiging leefde — deed niets ter zake. Althans de rondheid der bovenste aardhelft werd niet betwist en de Portugeezen waren goed op weg ook de benedenste bekend te maken. Dat men nog niet geloofde aan de aswenteling, zoodat de polen niet de aard-, maar de hemelpolen waren, linie en keerkring lijnen, uitgezet aan den hemel, niet op de aardglobe — en zich nog niet kon gewennen aan het denkbeeld der tegenvoeters, zijn andere kwesties.

Ook is het nog altijd een open vraag of Columbus inderdaad slechts beoogde een westelijken zeeweg naar Oost Azië te vinden (p. 14) — en geen andere, verder reikende doeleinden nastreefde. Dat hij, teleurgesteld door wat hij aan den overkant gevonden had, of liever door wat hij er niet gevonden had, tot zijn dood volgehouden zou hebben dat het door hem ontdekte gebied toch tot die verre oostelijke wereld van Marco Polo behoorde, bewijst niet veel.

Waarom zouden juist de Spanjaarden in West Indië zijn blijven aannemen dat Indië niet ver ten westen van Tierra Firme zou liggen (p. 119)? Columbus zal op zijn vierde reis allicht van de inboorlingen op den Isthmus iets vernomen hebben aangaande de Zuidzee en hij heeft tevergeefs gezocht naar een doorgang, om verder naar het Westen te kunnen zeilen. Volgende conquistadores echter waren vooral belust op het goud, van hetwelk eerst Columbus en daarna Vasco Núñez de Balboa hoorden spreken; voor Indische specerijen kunnen zij moeilijk belangstelling gehad hebben en daarvan kwam bovendien in 1503 de eerste lading via de Kaap de Goede Hoop in Portugal aan.

Hebben de eerste Europeanen die de kusten van Noord Amerika en Canada bereikten inderdaad de overtuiging gehad den vasten wal van Oost Azië voor zich te hebben (p. 66)? Die eerste Europeanen waren Noormannen en deze zochten zeker niet naar Indië, China of Japan; maar ook van de latere ontdekkers op deze kusten was het tot dusver niet bekend dat zij het Noordamerikaansche continent voor Azië zouden gehouden hebben.

Is het verantwoord te beweren (p. 14) dat men alvast den naam Antilha of Antilia gaf aan een gefantaseerd eiland (p. 15), dat men, op grond van Marco Polo's mededeelingen, verwachtte op de westelijke oceaanroute te zullen vinden, als vóóreiland van het Aziatische continent? Het is waar, er was reeds omstreeks 1285 sprake van een Genueesche expeditie, op zoek naar een westelijken zeeweg naar Indië, Toscanelli zou in 1484 Antilia genoemd hebben als een station op de westelijke route naar Cathay — en van Columbus is wel beweerd dat hij eigenlijk op weg ging om Antilia, niet om Azië te bereiken, maar dit alles geeft geen uitsluitsel aangaande den naam. Deze laatste, of een welke er op leek, komt het eerst voor op een kaart van 1367; die naam behoeft niet te maken te hebben met het denkbeeld dat Oost Azië aan den overkant van den Atlantischen Oceaan zou liggen.

Dat Spanje zich den eigendom der nieuwe wereld zou hebben toebedeeld gezien door een beslissing van Paus Alexander VI van 1494 (p. 15, p. 161), is een populaire, maar wellicht wat te simplistische, althans herhaaldelijk bestreden, opvatting. Men stond in genoemd jaar voor verscheidene voldongen feiten; een bul van Paus Nikolaas V was in 1454 voorafgegaan, een van Paus Alexander van 1493. De Heilige Vader oefende geen rechtsmacht uit over de landen der ongeloovigen en kon niet wegschenken wat hem niet toebehoorde. Vast staat dat een der twee acten, op 7 Juni 1494 te Tordesillas onderteekend, een nieuwe demarcatielijn vaststelde en dat de Koningen van Spanje en Portugal zich tegenover elkander verbonden deze lijn te zullen respecteeren; verder dat deze zelfde lijn later de basis was voor onderhandelingen tusschen de twee Iberische monarchen, terwijl buitenstaanders, ook buitenstaanders die het pauselijk gezag erkenden, van na het midden der zestiende eeuw, er zich niet aan stoorden. De beteekenis der sancties van den Heiligen Stoel zal wel vooral gezocht moeten worden in het samengaan van verovering en kerstening.

Een weinig bekende bijzonderheid is die welke Mr. Van B. op p. 156 mededeelt, nl. dat er direct na 1517 sprake geweest is van

een verovering van Yucatán met personeel uit de Nederlanden. Te vaak wordt aangenomen dat de nieuwe wereld eerst in het laatst der zestiende eeuw in onze landen de aandacht ging trekken. De Vlamingen van Karel V beschouwden haar ontdekking en verovering niet minder als hunne dan als een Spaansche aangelegenheid en worden verondersteld niet meer eerbied voor Spanje gehad te hebben dan de Spanjaarden hadden voor de vreemde landen met welke zij pas in aanraking gekomen waren.

De opvatting dat Nederlanders de eersten waren die zich, reeds in den aanvang der zestiende eeuw, voor de Guyanas interesseerden, is gebaseerd op aanwijzingen in de archieven van Simancas — en een oud verhaal spreekt van een Zeeuw die naar West Indië reisde, om bezit te nemen van een eiland, hem door den Keizer — dus vóór 1555 — geschonken.

Dat Nederlandsche vrijbuiters in de zestiende eeuw, ondanks den opstand, nog niet deelnamen aan de strooptochten in het Spaansche overzeesche gebied (p. 18), is juist, doch de reden was dat onze watergeuzen werk genoeg te doen vonden, dichter bij huis. In 1569 echter vertoefden drie Vlissingsche schepen op de Bastimentos-eilanden, bemand met Nederlanders, Basken en Engelschen, onder bevel van Musier (Monsieur) De Ambille, of De Vile(?). En Willem Blois van Treslong bood in 1578 aan, steden en particuliere personen aan te zoeken tot de oprichting eener compagnie, ter vermeestering eener zilvervloot; zoowel Prins Willem als de Staten Generaal sympathiseerden met het denkbeeld, dat echter door het verloop van den krijg niet tot uitvoering gekomen is. De Prins overigens heeft zich wel meer beziggehouden met plannen tot het scheppen van een arbeidsveld in West Indië voor de watergeuzen.

Aan de blokkade-politiek van de Republiek eener-, Philips II anderzijds, zat nogal wat meer vast dan wij er op pp. 18/19 over te lezen krijgen. In ieder geval kwam de zaak in een acuut stadium te verkeeren na de aanvaarding der regeering door Philips III (1598).

Kon er in dat jaar en daarna nog sprake zijn van de Nederlandsche ,,onderdanen" van het Spaansche wereldrijk (p. 115), of ook maar van Nederlandsche onderdanen van den Spaanschen Koning? En was inderdaad sedert Cabeliau de Orinoco nooit meer door de onzen bezocht, toen Pater in 1628 deze rivier op- en weder afvoer? David Pietersz. de Vries, ook aan Mr. Van B. welbekend, ontmoette in 1618 een kaper met oogenschijnlijk Nederlandschen naam, die van West Indië kwam, waar hij aan den

Orinoco geplunderd had. De Zeeuwen waren reeds op het eind der zestiende eeuw aan den Essequibo gevestigd en in 1595 werden ook bij de monding van den Orinoco Nederlanders aangetroffen; waarschijnlijk was er toen, evenals in 1614, sprake van de nederzetting aan de Amacura, van welke wij weten dat zij omstreeks 1640 van belang was. In het begin van het Twaalfjarig Bestand ging een schip onder Spaansche vlag, maar voor de Zeeuwsche firma der Courtens, naar den Orinoco; het valt moeilijk aan te nemen dat de groote activiteit op handelsgebied welke de onzen in den aanvang der zeventiende eeuw in de Guyanas ontwikkelden, zich niet ook tot deze laatste rivier zou hebben uitgestrekt, al hadden dan de Spanjaarden daar een versterkte stad. Een merkwaardigheid is het, dat zoowel bij het vreedzame bezoek van 1598 als bij den plundertocht van 1628 een schip met den naam Zeeridder een rol speelde.

Op p. 20 van de „Hollandsche kapers" lezen wij dat in Nederland zelfs vóór 1600 vestiging in de Guyanas „overwogen" werd, op p. 92 dat in 1626 Zeeuwsche kolonisten aan de Wilde Kust tabak plantten. De Zeeuwsche forten Oranje en Nassau echter aan de Amazone bestonden waarschijnlijk reeds voor 1590; een Spanjaard vond Nederlanders aan den Essequibo (hoog op de rivier) in 1597 en in 1613 werd aan de Spaansche Kroon gerapporteerd dat de onzen een sterk fort bezet hielden aan den Corantijn — en zeer geliëerd waren met de Caraiben, terwijl zich tusschen Amazone en Orinoco nog 3 of 4 Nederlandsche nederzettingen bevonden. Uit onze eigen geschiedenis is de Amsterdamsche factorij aan de Suriname van 1613 bekend.

Wat op p. 29 gezegd wordt zou den indruk kunnen geven als zou er na 1600 in Spaansch en Portugeesch Zuid Amerika voor onze koopvaardij niets meer te beginnen geweest zijn, zoodat men zich nu maar op het kapersbedrijf ging toeleggen. Eenig verband echter tusschen de mislukking der expeditie van Laurens Bicker en den aanvang der buitvaart in West Indië zou moeilijk aan te toonen vallen. Wellicht is er na 1600 niet meer op La Plata gevaren, maar Theodoor Rodenburg klaagde in 1611 te Madrid over de vexaties waaraan de Nederlanders blootstonden in 's Konings overzeesche domein (Indië, Westkust van Afrika en elders), wat aantoont dat zij zich nog steeds ter koopvaart daarheen begaven; in 1614 rapporteerde de gouverneur van Trinidad dat hij de (Nederlandsche) handelaars van het eiland verdreven had, in 1618 was de Zeeuw Dierick Ruiters gevangene te Rio de J., in 1624 voer een Enkhuizer op de Golf van Mexico en omstreeks

denzelfden tijd was men h.t.l. met de vaart op Florida bekend. De onzen hebben gedurende den geheelen oorlog op Spaansch Amerika handel gedreven en dat zij in Portugeesch Brazilië geweerd zouden zijn geworden, in de periode welke aan het optreden der West-Indische Compagnie in 1624 voorafging, lijkt niet waarschijnlijk.

De parallel op p. 38 getrokken tusschen het karakter der eerste expedities via Zuid Amerika naar Indië en dat der vaarten van de West-Indische Compagnie doet eenigszins vreemd aan. Tochten als die van Olivier van Noort kunnen moeilijk anders gezien worden dan als handelsondernemingen; gegeven de tijdsomstandigheden echter, de langdurigheid der reis en de ververwijderde streken waarheen men zich wilde begeven, was het noodig aan de expedities een min of meer militair karakter te geven, door de bewapening der schepen, door een commissie van de hand van den stadhouder als admiraal en door een artikelbrief, door de reederij opgesteld, door den Prins goedgekeurd en door de equipage beëedigd. Trouwens ook individueele koopvaardijschepen werden wel op dezelfde wijze toegerust; men ging naar een gebied waar men zelfs in vredestijd als indringer beschouwd en behandeld zou worden en moest zich dus kunnen verdedigen, terwijl onder de bemanning een strengere discipline gehandhaafd moest kunnen worden dan in den regel op Europeesche reizen noodig was.

Geheel anders echter met betrekking tot de vloten en schepen der West-Indische Compagnie, d.w.z. der eerste of oude compagnie. Zij was oorlogsinstrument bij uitnemendheid en dreef geen handel van beteekenis, behalve dan dien in de buitgoederen en in het zout en het verfhout, dat de schepen als thuisvracht medebrachten, ingeval van wanruimte.

Mr. Van B. vergist zich met betrekking tot de zoutvaart op Araya (pp. 79, 164); deze werd reeds in 1622 bij ampliatie in het octrooi der West-Ind. Comp. opgenomen, maar was toen niet meer van veel belang, wegens de stichting van het kasteel van Santiago. Elders in de Caraibische Zee evenwel was nog genoeg zout te garen, met consent van de Compagnie, die eveneens kon toestaan dat in haar octrooigebied verfhout gekapt werd (houten zoutbrieven).

Welke Nederlandsche vloten zijn er ooit om Kaap Hoorn gevaren (p. 50)? Individueele Nederlandsche schepen hebben zooveel meer die route gevolgd, in de negentiende eeuw. Het eerste Nederlandsche schip dat, na de ontdekking van het goud,

rond de Hoorn naar Californië zeilde, in 1849, was een Vlaardinger schoener-hoeker van 76 lasten. De stoomroute via Straat Magelaan naar de westkusten van Zuid en Noord Amerika en naar Australië is in eere gebleven totdat het Panamákanaal door de scheepvaart in gebruik genomen kon worden.

Dat oprichting eener Westindische compagnie geen zin had zoolang de wapenstilstand duurde, omdat wij geen eigen Westindische koloniën bezaten en een Westindische handel verboden was (p. 56) lijkt niet in overeenstemming met de mededeeling dat een zoodanige compagnie zou moeten dienen om door het aantasten zijner hulpbronnen den vijand tot rede te brengen (p. 55), niet dus om handel te drijven of te koloniseeren. Inderdaad heeft Van Oldenbarnevelt, in het belang zijner vredespolitiek, de oprichting eener Westindische compagnie steeds weten tegen te houden, omdat men daarmede wel dreigen kon, maar er niet toe mocht overgaan, wilde men den Koning niet zelfs van een wapenstilstand afkeerig maken. Toen de oude raadpensionaris gevallen was bleef men nog twee à drie jaar delibereeren over een octrooi, maar na het eind van het Bestand kwam de West-Indische Compagnie, waarover toen reeds dertig jaar lang gepraat was, in een minimum van tijd tot stand.

In verband met een opmerking op p. 56, ten aanzien van een plan om de Nederlandsche vestigingen in Noord Amerika over te nemen en uit te breiden, moge er op gewezen worden dat de Compagnie van Nieuw Nederland in 1615 slechts voor drie jaar octrooi verkreeg en dit octrooi in 1618 niet verlengd zag, omdat de oprichting eener Westindische compagnie in zicht was. Blijkbaar is het dus van stonde aan de bedoeling geweest de vestigingen in Noord Amerika bij laatstgenoemde onder te brengen. Met het oprichten van versterkingen waren de onzen reeds in 1614 begonnen, aan de Noordrivier (later Hudson Rivier genoemd); Nieuw Amsterdam op het Manhattan-eiland is inderdaad een stichting van de West-Indische Compagnie in den aanvang van haar bestaan (p. 77). Of dit echter een exploit was, op één lijn te stellen met de verovering van San Salvador aan de Allerheiligenbaai? Een aardige bijzonderheid aangaande de stichting van Nieuw Amsterdam, elders te vinden, is deze, dat in den toren van het fort aldaar de negen klokken aangebracht zijn welke Boudewijn Hendricksz op Porto Rico buitgemaakt had. Natuurlijk niet direct, want de bouwmeester van het Compagnies etablissement was eerder in Patria terug dan de scheepsmacht welke in de Caraibische Zee geageerd had.

Dat de Engelschen geen werk maakten van het indringen der onzen, in een deel van Noord Amerika hetwelk binnen de grenzen viel van door hun Koning uitgegeven „grants" (p. 69), is niet geheel juist. Geruimen tijd vóór de oprichting der West-Indische Compagnie gaf Frankrijk en onmiddellijk er na gaf Engeland er blijk van, zich in Noord Amerika niet te willen laten verdringen door de Nederlanders. Te onzent had men geen aspiraties evenwel met betrekking tot het gebied benoorden den St. Laurens en het Engelsche protest negeerde men, op goeden grond zouden wij geneigd zijn te zeggen, want volgens het recht van occupatie waren onze aanspraken op Nieuw Nederland niet minder deugdelijk dan de Engelsche op Virginia. Het lijkt mogelijk echter dat de West-Indische Compagnie, door het inrichten eener regelmatige volkplanting, het argument der tegenpartij wilde ontzenuwen, dat de Nederlanders in Noord Amerika niets anders deden dan wat ruilhandel drijven met de inboorlingen.

De leverantie van vivres aan de Compagnies schepen (p. 70) zal wel niet als factor van beteekenis gegolden hebben bij de organisatie der Noordamerikaansche kolonie; het was Kiliaen van Rensselaer die, later, het denkbeeld voorstond dat de Compagnie zich in Nieuw Nederland zou bepalen tot den pelterijhandel en dat verder in de kolonie landbouw en veeteelt beoefend zouden worden, ter voorziening van Brazilië en West Indië, een plan waar de bewindhebbers weinig voor voelden, omdat zij persoonlijke belangen hadden bij de leveranties van benoodigdheden voor de conquestes.

Terecht vestigt de schrijver er de aandacht op dat Pieter Pietersz. Heyn in Brazilië belangrijker diensten bewezen heeft dan in 1628 in de baai van Matanzas. Toch was de verovering der zilvervloot een feit van beteekenis, dat grooten indruk maakte, niet alleen in het vaderland zelf. Mr. Van Balen spreekt (op p. 131) over de Duinkerkers en over de bedreiging van den kant van andere zeevarende naties. Inderdaad kwamen uit Frankrijk geruchten over een generaal embargo op alle goederen van Nederlanders, wegens vorderingen van Fransche onderdanen op met West Indië handelende Spaansche kooplieden, welke vorderingen gevaar liepen, nu met de zilvervloot de Westindische retouren in de handen der onzen gevallen waren. Het bleef echter bij één arrest op eigendom der West-Indische Compagnie, hetwelk opgeheven werd, nadat cautie gesteld was.

Groot was de verslagenheid te Antwerpen; Portugeesche en Italiaansche kooplieden aldaar kwamen zelfs niet ter beurze. De

Infante liet alle schepen bewapenen en zelfs veroordeelden uit de gevangenissen lichten, om de equipages aan te vullen; vele Duinkerkers gingen in zee en zij naderden zelfs tot op drie mijl afstands den Maasmond.

Uit de verhalen der oudste scheepstochten neemt Mr. Van B. eenige gevallen over van wreedheid van de zijde der onzen tegenover de Spanjaarden, in den overzeeschen krijg (pp. 37, 54, 197). Er zouden natuurlijk ook genoeg staaltjes aangehaald kunnen worden van beestachtigheden der tegenpartij; wat aan Lambert Biesman en de zijnen overkwam te Manila — en aan Wemberich van Berchem op Cuba, was toch zeker in strijd met de toenmalige opvattingen van „buena guerra" (niet bonne guerre, p. 127). Overigens blijkt herhaaldelijk dat men in den Compagnies tijd, bij de acties ter zee, elkander in den regel met respect en consideratie behandelde.

Van den landoorlog in Brazilië, waar in elf jaar tijds zeven van de veertien Portugeesche capitanías door de onzen vermeesterd werden, vertelt de schrijver eigenlijk niet veel. Het was vooral in dezen strijd dat aan beide zijden grove wreedheden bedreven werden, al spreidde men gaarne aan weerskanten uiterlijk een zekere ridderlijkheid ten toon; op het gebied van de krijgvoering was men nog niet geheel aan de middeleeuwen ontgroeid. Ook dienden in de zeventiende eeuw nog steeds, evenals in de dagen van Columbus, jongens op de schepen en vloten die ontdekkingsreizen ondernamen niet alleen, maar die ook tegen den vijand optraden, in veraf gelegen streken. Trouwens, de krijgsmacht der Compagnie in Brazilië bestond ook voor een deel uit jeugdige knapen.

Hoe is de schrijver te weten gekomen dat men reeds in 1624 inzag veroveringen in Brazilië vergezeld te moeten doen gaan van occupaties ter westkust van Afrika, met het oog op den noodzakelijken aanvoer van negerslaven (pp. 64, 78)? Het ligt eerder voor de hand dat met de Afrikaansche expedities niets anders beoogd werd, aanvankelijk, dan met de actie in West Indië en Zuid Amerika, t.w. schade toebrengen aan den vijand, als doel op zich zelf.

Joh. de Laet vertelt ons dat in 1629 Fadrique de Toledo het zilver met vijf galeones van Portobelo naar Cartagena de Indias liet overbrengen, in welke laatste haven de Spaansche admiraal met zijn vloot vertoefde. Hieruit lijkt niet te volgen dat de schatten van Perú, op de Landengte aangevoerd, steeds van Cartagena en niet van Portobelo verscheept werden (pp. 42, 121). Uit het reis-

verhaal van den Engelschman Thomas Gage, die in 1637 met de vloot van Carlos de Ibarra thuisvoer, verkrijgt men ook niet dien indruk en Portobelo werd, toen Henry Morgan deze stad aantastte — maar dat was later — als na Havana en Cartagena de sterkste Spaansche vestiging in West Indië beschouwd.

Evenmin als de bewerker van het zesde boek van het Iaerlyck verhael heeft Mr. Van B. opgemerkt dat De Laet zich op p. 232 verschreven moet hebben, toen hij constateerde dat een der schepen van Booneter (1631) o.a. 26511464 ponden gember buitmaakte (p. 153), een hoeveelheid dus van ruim 13000 tonnen van 1000 kg.

Wat de personaliteiten betreft het volgende.

Laat Mr. Van B. wel voldoende recht wedervaren aan Simon de Cordes en zijn vijf onderbevelhebbers, wanneer hij schrijft (p. 35) dat in Straat Magelaan een soort maskerade gehouden werd, om den moed er in te houden?

Bathasar de Cordes (pp. 37, 197) heeft zich ongetwijfeld te Castro misdragen, doch er had wel op gewezen mogen worden dat de ongunstigste beschrijving zijner wandaden van een Spaanschen berichtgever afkomstig is. De jeugdige Balthasar was niet schipper (p. 197), doch kapitein van De Trouw; de schipperspost is niet vacant gekomen en zou natuurlijk slechts door een zeeman vervuld kunnen zijn geworden.

Of Olivier van Noort inderdaad een amateur was, een „zoetwatermatroos" (p. 37)? Het vermoeden ligt eerder voor de hand dat hij een gewezen kaperkapitein was en zelf schreef hij, vele (zee)reizen gemaakt te hebben. Overigens moesten de „generaals" der groote overzeesche expedities van destijds aan andere eischen voldoen dan die van zeemanschap.

Mr. Van B. meent dat Jacob Willekens vóór 1624 nauwelijks van zich had doen spreken (p. 59); De Jonge's Opkomst vermeldt hem als vice admiraal over het eerst uitgevaren smaldeel van vier schepen der vloot van Jacob van Neck (December 1599) en spreekt over zijn optreden in Atjeh en Bantam. Mollema laat hem met Pieter Both naar Indië zeilen. Geboren in 1564 was Willekens bij het aanvaarden der expeditie naar Brazilië dus reeds zestig jaar oud, wat wellicht verklaart waarom het behoud van Bahía niet direct voldoende verzekerd werd.

Over Wouter van Twiller en Willem Kieft (p. 72) is inderdaad het oordeel der historici over het algemeen ongunstig; laatstgenoemde echter, een neef van Van Rensselaer, wordt ons ook wel geteekend als het slachtoffer van intriges.

Dat Pieter Schouten, die geneesheer schijnt geweest te zijn, een kloek zeeman was (p. 80) behoeft niet te volgen uit zijn benoeming tot commandeur over het Zeeuwsche eskader van 1624; hem kapitein te noemen lijkt ook niet juist.

Door de bijzonderheid op te nemen van Hessel Gerritsz's reis van 1628–1629 (p. 114) bewijst de schrijver dat hij zich niet bepaald heeft tot de specifiek Westindische litteratuur, waarin dit uitstapje van den beroemden cartograaf niet voorkomt.

Ook over de geografische details valt hier en daar iets op te merken. Het eiland Margarita ontleent zijn naam aan de paarls welke aldaar ook in den tegenwoordigen tijd nog altijd gevischt worden; dat het eigenlijk Santa Margarita zou heeten (p. 22) lijkt niet waarschijnlijk.

Florida (waarom Florída, p. 16?) heet aldus omdat Juan Ponce de Leon in 1513 aldaar landde op den dag der Pascua de Flores, of Pascua florida (Palmpaschen). Santo Domingo (p. 81) is de naam der door de Spanjaarden op Española gestichte stad; de staat ten oosten van Haiti heet República Dominicana.

De hoofdstad van Venezuela (p. 109) ligt op 936 M. hoogte, 17 K.M. van de kust — en heeft haar klimaat van „primavera perpetua" mede te danken aan de zeebries; de dagen kunnen er heet zijn, zooals overal in de tropen, maar de nachten zijn meestal frisch. Wat in 1627 de „Caraques" heette was het kustgebied van Venezuela dat — evenals de stad — naar den aldaar geleefd hebbenden Indianenstam genoemd was, dan wel naar de landstreek waaraan ook die stam zijn naam ontleende.

Het in de zestiende eeuw gestichte stadje aan den Orinoco heette Santo Tomás de la Guayana (p. 115); Santo wordt afgekort tot San, behalve voor Domingo en voor Tomás. Deze vestiging was aanvankelijk de hoofdstad van Spaansch Guyana; in de tweede helft der achttiende eeuw bracht men dezen bestuurszetel over naar een plaats hoogerop, waar de rivier zich vernauwt (la angostura del rio) en de stad Angostura, waar Dr. Siegert de fabricatie begonnen is van het in geheel West Indië zoo bekende Angosturabitter, werd in 1846, ter eere van den Bevrijder, herdoopt in Ciudad Bolívar. Dat Santo Tomás de oude naam zou zijn van het tegenwoordige C. Bolívar, zooals de bewerker van het zesde boek van De Laet's Iaerlyck verhael meende, is dus niet geheel juist.

Sedert de Franschen hun deel van Sint Christoffel prijs hebben moeten geven heet het geheele eiland Saint Christopher (gouvernement der Leeward Islands); St. Kitts (p. 163) is de gemeenzame

naam. Denemarken heeft tijdens den wereldoorlog niet de Virgin Islands (p. 163), doch St. Thomas, St. Jan en St. Kruis aan de Ver. Staten afgestaan; er zijn ook nog British Virgins. Tobago (p. 162–163) heeft ook een Koerlandsche kolonisatie gekend. De Spanjaarden verdreven in 1635 de Engelschen van Tortuga, het eiland ten noorden van Haiti, niet de Tortugas (p. 164); er zijn meer Tortugas en Tortugagroepen.

Het tegenwoordige Saint Martin — Sint Maarten zijn inderdaad de Spanjaarden steeds San Martín blijven noemen, maar het zal wel niet het eiland van dien naam zijn dat Columbus op zijn tweede reis ontdekte (p. 165) en dat Dr. Chanca beschreef als dicht bevolkt en goed bebouwd.

Dat onze vestiging op Sint Maarten in 1633 in zulk een onvoldoenden staat verkeerde (p. 166) is niet in overeenstemming met hetgeen wij uit Engelsche en Spaansche bronnen weten, al was dan het garnizoen van een kleine honderd man niet opgewassen tegen de krijgsmacht van den Markies de Cadereita. Van Stuyvesant's aanslag op het eiland in 1644 is, ook al weder uit Spaansche gegevens, wel wat meer bekend dan alleen dat „Koppige Piet" er een been bij verloor (p. 173).

In 1648 werd overeengekomen dat het groote zoutmeer op Sint Maarten tot gemeenschappelijk gebruik der Nederlandsche en Fransche inwoners zou strekken en deze toestand heeft tot 1831 voortgeduurd. Wat bedoelt Mr. Van B. met de mededeeling dat het meer tegenwoordig eigendom van ons gouvernement is (p. 110)?

Inderdaad sprak het regeeringsreglement van 1815 over de zoutpan van Sint Maarten als over het gemeenschappelijk eigendom der ingezetenen, die nu in dien eigendom bevestigd werden; het lijkt echter dat toch meer bedoeld werd de eigendom van het zout dan dien van het terrein. Evenwel, zelfs het recht van beschikking over het product werd tijdens de regeering van Koning Willem I door het verleenen van exploitatie-concessies feitelijk aan de inwoners ontnomen; de laatste concessie was die van 1858, zij gold voor tachtig jaar en is dus kort voor het uitbreken van den huidigen oorlog geëxpireerd. Door de verbreking van het contact ten gevolge van den oorlogstoestand is het niet bekend welke bedoeling het gouvernement van Curaçao had met betrekking tot de exploitatie van het zoutmeer, nu zij aan de handen eener particuliere onderneming onttrokken kon worden.

Had Joan Maurits van Nassau gevolg kunnen geven aan zijn voornemen te Pernambuco een universiteit te stichten, dan zou

dat niet de eerste in Amerika geweest zijn (p. 146). De Spanjaarden in ieder geval zijn ons in dit opzicht voorgeweest; de universiteit te Lima dagteekent van de tweede helft der zestiende, die van Córdoba in Argentinië van het begin der zeventiende eeuw.

Oude namen, vooral oude vreemde namen, kunnen moeilijkheden opleveren bij de vertaling. Een urca (p. 126) was voor de Spanjaarden ieder groot Nederlandsch koopvaardijschip; het woord kwam van het Nederlandsche hulk en beteekende geenszins een klein, maar juist een groot vrachtschip, hoewel ook urcas de guerra bekend waren. De groote encyclopedie Espasa-Calpe geeft een historisch juister omschrijving dan het groote woordenboek der Spaansche academie.

Tea clippers (p. 50) waren er in de achttiende eeuw nog niet; het eerste klipperschip werd in 1832 te Baltimore gebouwd, de eerste Amerikaansche tea clipper vertrok in 1850 van Hongkong naar Londen. Voor kapiteinsschip en admiraalsschip (p. 126) zal wel gelezen moeten worden admiraalsschip (la capitana) en viceadmiraalsschip (la almiranta).

De peso van acht realen werd bij ons stuk van achten genoemd, niet reaal van achten (p. 117).

Orchilla (p. 109) is niet alleen de naam van het verfmos dat men er zocht, maar ook van het eilandje zelf, aan de kust van Venezuela, dat geacht werd veel van dit artikel op te kunnen leveren.

* * *

Gelukt het reeds niet altijd zich nauwkeurig op de hoogte te stellen van de historische gebeurtenissen, nog moeilijker is het de beweegredenen te doorgronden der handelingen van het voorgeslacht — en voor een billijke beoordeeling van hun gedrag een juisten maatstaf te vinden.

Mr. Van Balen vindt dat in het algemeen in de dagen der West-Indische Compagnie te weinig bereikt is, hij verwijt haar lauwheid na de verovering van Bahía (p. 63), lamlendigheid tegenover de Portugeesche intriges van na 1640 (p. 147) en, over het geheel, schrielheid (p. 190).

Hij meent dat het veroveren van overzeesch vijandelijk grondgebied niet aan particuliere compagnieën overgelaten had moeten worden (p. 188) en dat veel meer te bereiken geweest zou zijn, ware de Staat zelf met groote vloten opgetreden (p. 191), ja dat eigenlijk heel Spaansch Amerika in onze handen had kunnen vallen (p. 193).

De eenige werkelijk belangrijke conqueste was die van de zeven Braziliaansche capitanías, welke men na betrekkelijk korten tijd weder prijsgegeven heeft. Maar, wie zegt dat inderdaad het stichten van een dochterstaat in de nieuwe wereld (p. 11) de bedoeling was?

Aan imperialisme (in de politieke beteekenis van het woord) dacht hier te lande in de zeventiende eeuw niemand, heeft Prof. Van Brakel eens ergens geschreven en, wanneer wij De Laet er op naslaan, blijkt ook niet dat deze soort imperialisme de onzen bezielde, toen besloten werd een aanslag op Brazilië te wagen (Iaerlyck verhael p. 6–7). Het was „a universal empire of trade" waar de Hollanders in hun gouden eeuw naar streefden, niet naar een wereld-monarchie — en het lijkt weinig zin te hebben aan het voorgeslacht te verwijten, niet bereikt te hebben datgene wat het niet beoogde te bereiken. Dat zich na de verovering van Pernambuco" wijde vooruitzichten openden in den zin van een groot koloniaal rijk in Brazilië, onder de vlag van de Republiek en van den Prins" (p. 141) moge een standpunt zijn van thans, het was er niet een van 1630. Het was teekenend voor de machthebbers in Patria dat zij steeds afkeerig geweest zijn van het uitoefenen van politieke macht in overzeesche gewesten; zij gaven er de voorkeur aan, zonder dat met die gewesten handel te drijven.

Dat ons land geen (voor emigratie beschikbaar) bevolkingsoverschot had (p. 71) is juist en zou een der beletselen geweest kunnen zijn tegen het ontstaan van een werkelijk Nieuw Nederland in Noord Amerika. Aan kolonisatie in de tropen echter stond deze omstandigheid niet in den weg, hoewel de West-Indische Compagnie haar in 1633 als een belemmering, ook van zoodanige kolonisatie, noemde. Men had uit andere protestantsche landen altijd wel de militairen en de ambachtslieden kunnen aanvoeren, waaraan in een slavenkolonie behoefte was; vreemdelingen hebben steeds in onze tropische nederzettingen een aanzienlijk contingent der blanke bevolking geleverd.

De verovering van Luanda — en van twee eilanden in de bocht van Guiné — in 1641 verbeterde inderdaad onze positie met betrekking tot den aanvoer van slaven in Brazilië (p. 194), doch wij waren in 1648 dat nieuwe Afrikaansche gebied al weder kwijt. Door het bezit van El Mina evenwel — en door onze commercieele outillage, bleven wij beter dan andere naties in staat tropische koloniën, eigene en vreemde, van de noodige main d'oeuvre te voorzien. Ook met betrekking tot de slavenvaart stonden bij ons niet de nationaal-koloniale belangen op den voorgrond, maar de handelsbelangen.

Het prijsgeven van Nieuw Holland was allereerst een kwestie van Europeesche politiek; ook destijds moesten de staatslieden weten op te geven wat voor het oogenblik niet voor verwezenlijking vatbaar leek. Een groote rol hebben o.a. de moeilijkheden met Engeland gespeeld, welke tot den eersten Engelschen oorlog geleid hebben, kort na de mislukte vredesonderhandelingen met Portugal van 1651 — en tot den tweeden, niet lang na het definitieve vredesverdrag van 1661, waarbij Portugal acht millioen vergoeding betaalde voor den afstand onzer Braziliaansche conquestes. Reeds in 1633, toen de mogelijkheid van vrede met Philips IV onder de oogen gezien werd, had de West-Indische Compagnie geadviseerd dat, wanneer Olinda opgeofferd zou moeten worden aan het grootere staatsbelang, altijd van Portugal vergoeding in geld geëischt zou kunnen worden. Geen bewijs dat met de overzeesche veroveringen permanente gebiedsuitbreiding beoogd werd.

Dat een krachtig, gecentraliseerd staatsgezag in onze Republiek ontbrak (p. 188) is overbekend; voor de geschiedenis onzer overzeesche verrichtingen is het alleen van belang te weten op welke wijze men getracht heeft aan dit gebrek — en in den aanvang ook aan het euvel der te geringe geldmiddelen — tegemoet te komen. Expedities, sedert 1599 door den Staat, of met steun van den Staat, uitgerust, verslonden veel geld en leverden geen aan de kosten evenredig resultaat op. De oprichting eener particuliere maatschappij, aan welke het overzeesche krijgsbedrijf overgelaten kon worden, was een denkbeeld uit den nood der tijden geboren; iets anders dan een voorziening in een behoefte van het oogenblik kan er moeilijk in gezien worden.

Onze West-Indische Compagnie heeft den Staat belangrijke diensten bewezen; met den vrede van Munster echter kon, in een bepaald opzicht, haar rol als uitgespeeld beschouwd worden en dertien jaar later, toen ook de oorlog met Portugal definitief beëindigd werd, was de liefde voor geoctroyeerde maatschappijen vrijwel verdwenen en meende men dat Nederland zijn commercieele positie ook zonder een geprivilegieerde West-Indische Compagnie wel kon handhaven.

De oude Compagnie had in den beginne, zooals haar bestuur in 1633 schreef, vooral het oog gehad op handel, scheepvaart, cultuur van tropische gewassen en zoutnering, zuiver commercieele bedrijven dus. De handel met de weinig koopkrachtige Amerikaansche inboorlingen echter had weinig uitzicht geboden en eenigszins lichtvaardig had men zich op het terrein der krijgvoering begeven.

Wie zich verdiept in de geschiedenis onzer gouden eeuw wordt getroffen door de soms verbluffend snelle ontwikkeling der toestanden. Omstreeks 1630 moest nog rekening gehouden worden met het gevaar dat bij een algeheelen wapenstilstand veel scheepsvolk werkeloos worden en licht tot zeeroof vervallen zou; toch heeft de sterke vermindering der kaapvaart na 1648 geen groote moeilijkheden opgeleverd in dit opzicht. Onder haar tweede octrooi heeft de West-Indische Compagnie geen diensten meer bewezen als oorlogsinstrument en de nieuwe Compagnie van 1674 was niet veel meer dan een orgaan dat den Staat ontlasten moest van het beheer der Afrikaansche factorijen en Amerikaansche koloniën.

Worden in onzen tijd particuliere ondernemingen wel gesteund uit de openbare kassen, ter bevordering der nationale welvaart, in de zeventiende eeuw, toen de positie van den staat zooveel minder krachtig was, handelde men anders. De West-Indische Compagnie werd door haar privilege in de gelegenheid gesteld winsten te behalen, met de bedoeling dat zij de taak der overheid verlichten zou, hetzij op militair, hetzij op administratief gebied. Het was daarom wel eenigszins misleidend — misschien wel voorbedachtelijk misleidend — dat het octrooi van 1621 het deed voorkomen alsof het verleende privilege noodig was tot behoud en ter bevordering van scheepvaart en handel, waarbij „den welstant deser Landen ende welvaeren van de Ingesetenen" geacht werden „principalyck te bestaen".

Alles wat de Compagnie ondernam moest zij uit eigen middelen financieren en, wanneer die middelen te kort schoten, wat maar al te vaak het geval was, dan was zuinigheid uit den aard der zaak geboden.

Het was inderdaad een kolonisatie in optima forma waarmede de West-Indische Compagnie, vier jaar na haar oprichting, in Noord Amerika een aanvang scheen te willen maken (p. 70). Wat echter beoogde zij er mede?

Voor de onzen is het stichten van volkplantingen in vreemde werelddeelen in den regel een middel geweest om den handel te bevorderen en dan nog wel een middel dat niet met groote voorliefde ter hand genomen werd. Ook was de West-Indische Comp. niet, zooals haar Oostindische zuster, een handelsonderneming; wel echter genoot zij inkomsten uit den handel van anderen en haar bestuurders waren kooplieden, die eigen zaken trachtten te bevorderen door hun positie bij het geoctroyeerde en geprivilegieerde lichaam.

Nu waren de bevervellen, door de Noordamerikaansche Indianen aangeboden, niet een zoo héél belangrijk ruilobject; in 1630 voerde Nieuw Nederland uit het moederland voor een waarde van 57.500.— gulden in en exporteerde de kolonie aan pelterijen voor een waarde van ruim 68.000.— gulden, geen zeer indrukwekkende cijfers. Het is echter lang niet uitgesloten dat de Compagnie ook andere belangen op het oog had.

Al zeer vroeg in de zeventiende eeuw waren de Engelschen in het naburige Virginia aangevangen met het verbouwen van tabak voor de Europeesche markt en reeds in 1619 of 1620 kwam er een Hollandsch schip te Jamestown. Evenals dat van de Engelsche Westindische eilanden mocht ook het product van Virginia slechts naar Engeland uitgevoerd worden, wat voor den Nederlandschen ondernemer een weg opende tot het doen van sluikhandelzaken. Virginia-tabak werd — natuurlijk clandestien — naar Middelburg en Vlissingen uitgevoerd en later ontwikkelde zich de onwettige handel tusschen Virginia en Nieuw Nederland; zoowel het eene als het andere is voortdurend een doorn geweest in het oog der Engelsche regeering. Nederland echter was nu eenmaal, in de eerste helft der zeventiende eeuw, Engeland de baas, wat betreft den import- en den exporthandel; wat in Nieuw Nederland ingevoerd werd leverde ruilmiddelen tot het koopen van tabak in de Engelsche kolonie en de Zeeuwsche tabaksmarkt nam een voorname positie in op het Europeesche continent.

En ten slotte kon een goed ontwikkelde veeteelt in Nieuw Nederland ook de vreemde Westindische koloniën voorzien van werkdieren, aan welke laatste echter pas na de opkomst der suikercultuur, in de tweede helft der eeuw, groote behoefte zou ontstaan.

De oude West-Indische Compagnie was vooral op gelegenheidsaffaires bedacht, meer dan op ondernemingen van blijvend nut voor het gemeene best. Samuel Blommaert, een harer bewindhebbers, zag nog in 1637 onze vestigingen in Brazilië als uitgangspunten voor expedities tegen den vijand, zoowel in Afrika als in de Caraibische Zee — en zelfs, via Straat Le Maire, in de Stille Zuidzee, alsmede voor aanslagen op rijke Portugeesche „craecken" uit Oost Azië. Chili te veroveren (p. 7) zal in 1642–1643 allicht niet de bedoeling geweest zijn met den tocht onder Hendrik Brouwer; niet het bezit van Chili (p. 192) zal het oogmerk geweest zijn, maar het zich meester maken van het goud (p. 199) dat men aldaar aanwezig achtte. Reeds in 1609 had Isaäc Le Maire er op gewezen dat via Straat Magelaan veel afbreuk ge-

daan zou kunnen worden aan den vijand op de westkust van Zuid Amerika (Chili, Perú, Nieuw Spanje); ook het eerste verzoekschrift in zake de oprichting eener Westindische compagnie (1614) bevatte toespelingen op den vermeenden goudrijkdom van Chili.

Moet in Crijnssen's expeditie van 1667 een poging gezien worden der kapers om kolonisten te worden (p. 208)? Zeeland betreurde het verlies van Brazilië en meende dat voor den handel een compensatie te verkrijgen zou zijn door de occupatie van het eveneens suiker-produceerende Suriname. Bekend is dat Zeeland van de „kolonisatie" van Suriname niet veel terecht gebracht heeft; later echter, onder Amsterdamsche leiding, werd dit gewest wat naar den maatstaf van destijds een modelkolonie mocht heeten.

Dat één enkele Nederlandsche provincie het op dorst te nemen tegen het machtige Engeland (p. 206), is een wel wat sterk gekleurde voorstelling van zaken. Alle Westindische koloniën, ook de Engelsche, verkeerden in slechten staat van tegenweer — en zich in oorlogstijd van een vestiging des vijands aan de overzijde van den Atlantischen Oceaan meester te maken, was een klein kunstje. De moeilijkheid begon eerst bij de vredesonderhandelingen, als wanneer uitgemaakt moest worden wat iedere partij behouden zou van het meestal met weinig inspanning veroverde overzeesche gebied.

Wat aan den tweeden Engelschen oorlog voorafging was — aan beide zijden — een listig diplomatiek spel en onze zaak moge een iets rechtvaardigere geweest zijn dan die der nog altijd naijverige Britten, niet alle grieven van deze laatsten waren gefingeerd. Johan de Witt intusschen (p. 202) was wel tegen „the infamous" Sir George Downing opgewassen.

Of bij den vrede van Breda de Republiek, bij eenig aandringen, Nieuw Nederland wel weder terug had kunnen bekomen (p. 209), laat zich achteraf al heel moeilijk uitmaken, zou men zeggen. Wel was het echter met den geest des tijds in overeenstemming, dat men meer prijs stelde op een tropische producten leverende plantagekolonie, dan op een in de gematigde luchtstreek gelegen volkplanting van blanken, bij het behoud waarvan het handelsbelang slechts in geringe mate betrokken was. Zelfs de plantagekolonie welke in 1667 onder Nederlandsche vlag bleef had Stadhouder Willem III in 1672 weder aan Engeland willen afstaan, wanneer hij daardoor zijn politieke aspiraties van het oogenblik had kunnen bevredigen.

Wat Nieuw Nederland betreft, deze blijkbaar van weinig waarde geachte kolonie, met welke men al zooveel getobd had, werd tijdens den derden Engelschen oorlog, nog vóór den vrede van Westminster, door de Staten Generaal aan Karel II aangeboden, zonder dat schadevergoeding verlangd werd.

Het Suriname van onzen tijd een „lap verwaarloosd tropengewest" te noemen (p. 191) lijkt niet billijk. Nog maar weinige jaren geleden maakte een Surinaamsch nieuwsblad met trots de meening openbaar van een Franschen reiziger, die met verbazing geconstateerd had hoezeer Nederlandsch Guyana bij haar oostelijke buurgewest vooruit was en die de hoop uitsprak dat eenmaal la Guiane française niet meer bij Suriname zou achterstaan. Op ons Suriname-beleid van de twintigste eeuw zou heel wat aan te merken zijn, maar van verwaarloozing mag niet gesproken worden; eerder van een te veel aan die soort belangstelling, welke inspireert tot niet ten volle verantwoorde experimenten.

* * *

En zoo is deze boekbespreking uitgedijd tot een verhandeling over een aantal in het aangekondigde werk te berde gebrachte onderwerpen.

Dat werk heeft ongetwijfeld verdiensten en het zal zeker zijn weg vinden tot de categorieën van lezers voor welke het bedoeld is. Het zal het geheugen opfrisschen van hen die vergeten mochten hebben dat onze zeventiende-eeuwsche voorouders zich niet alleen in Indië, maar ook elders in vreemde werelddeelen, tegen den vijand hebben laten gelden. Meer nog in Amerika en Afrika dan in Azië, waar men een ander dan het krijgsbelang op den voorgrond stellen kon, het stichten n.l. van handelsnederzettingen te midden van oostersche volken.

Intusschen echter zijn de onzen ook in de nieuwe wereld nog in een andere gedaante verschenen dan als kapers op de kust, in den door Mr. Van B. bedoelden zin. Omstreeks het midden der zeventiende eeuw zijn zij begonnen aldaar vooral op te treden als financiers en als ondernemers, op het gebied van handel, scheepvaart en industrie, in welke hoedanigheden zij zooveel bijgedragen hebben tot den opbouw der Spaansche, Fransche en Engelsche Westindische koloniën.

Niet alleen door alle vertoon van wetenschappelijkheid te vermijden, maar ook door de keuze van woorden en uitdrukkingen heeft de schrijver van „Hollandsche Kapers op Amerikaansche

kusten" aan zijn boek een populair karakter gegeven, wat misschien niet bij alle lezers in den smaak zal vallen. Op het gebied van taal en stijl zouden verder enkele oneffenheden aan te wijzen vallen.

Over de illustraties is reeds iets gezegd; het zijn reproducties, ten deele van platen uit de zeventiende-eeuwsche uitgaven der boeken en journalen waarvan de inhoud weergegeven wordt, deels van fotos, door den schrijver op reis gemaakt of verzameld.

Amsterdam, Juni 1943.

BIBLIOGRAPHIE.

A. TIJDSCHRIFTEN, COURANTEN, ENZ.

Recueil des travaux botaniques néerlandais, XXXIX, 1942. New Grasses from Suriname, door J. Th. Henrard; Notes on the Myrtaceae of Suriname, door G. J. H. Amshoff; Novitates Burseracearum, door J. J. Swart; A. Monograph of the Genus Protium and some allied Genera (Burseraceae), door J. J. Swart [ook als proefschrift verschenen].

Revue Algoloique, XII, 1941, Cynophycees des îles Bonaire, Curaçao et Aruba, d'après des récoltes de M. Wagenaar Hummelinck (Utrecht) en 1930, door P. Fremy.

Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Ned.-Indië, deel 101 (1942). De inwijding tot medicijnman bij de Arowakken, (Guyana) in tekst en mythen, door C. H. de Goeje.

De Nederlandsche Leeuw, Januari-Februari 1943. No. 1/2. Nederlandsche grafzerken in Suriname (slot), door Fred. Oudschans Dentz,

Nederlandsch Maandblad voor Philatelie, Februari en Maart 1943. no. 2 en 3. Curaçao, Nieuwe luchtpostzegels.

Idem. Mei en Juni 1943, no. 5 en 6. Het zegel van Britsch Guyana van een cent. 1853.

Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde, 5 Juni 1943. no. 23. Maatregelen tegen de pokken en de toepassing van Jenners koepokstof in Suriname in het begin van de 19de de eeuw, door Fred. Oudschans Dentz.

B. BOEKEN, GESCHRIFTEN, ENZ.

Gedenkboek J. Valckenier Suringar, uitgegeven door de Nederlandsche Dendrologische Vereeniging, 1942 met artikel: Het Melocac tus-Onderzoek door P. Wagenaar Hummelinck.

Berichten van de Afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut, no. 187. Plantaardige grondstoffen uit Brazilië en parallellen met Suriname en Nederlandsch-Indië, door C. van de Koppel. *f* 0.65.

Idem. no. 189. Plantaardige grondstoffen uit Brazilië en parallellen met Suriname en Nederlandsch-Indië. VI d. Rozenhout-olie, Amazoneterpentijn en andere artherische oliën van het Amazone-gebied, door C. van de Koppel. *f* 0.65. O. D.

K 2597

Mr. HERMAN WILLEM DAENDELS ALS GOUVERNEUR-GENERAAL TER KUSTE VAN GUINEA

II (SLOT)

DOOR

D. A. HOOGENDIJK hist. dra.

Het scheen, dat voorloopig de rust in de bovenlanden en op de kust niet gestoord zou worden. Zelfs de weigering van Daendels, om den Saai slavenhandel via het oude Nederlandsche fort „Nassau" toe te staan, kon de harmonie niet verstoren. Daendels scheen de kroon op het werk te zetten, toen hij 23 Maart 1818 den vrijburger Jan Nieser arresteeren liet. Deze was de rijkste man op de kust en oefende onder de negers, speciaal van Elmina, groot gezag. Hij vreesde blijkbaar, dat Daendels' plannen zijn autoriteit en handel ernstig zouden schaden en was er dus van de aanvang af op uit zooveel mogelijk tegen te werken. Hij hitste de negers op, belemmerde de wegenaanleg en trachtte telkens de betrekkingen met Engelschen en Assantijnen te vertroebelen. Zoo onderschepte hij eens een boodschapper van Daendels naar generaal Appia en gaf hem een precies tegenovergestelde instructie mee, n.l. tot de aanval op Groot-Commany. Daendels had reeds veel eerder tegen hem willen optreden, maar hij kon het Departement niet meekrijgen en zijn instructie was in dit opzicht te beperkt. Maar de arrestatie had een direct gevolg: de koning en grooten van Elmina, bevrijd van Nieser's gezag, teekenden en bezwoeren enkele dagen later een nieuwe „pen"; over de districten Elmina, Groot-Commany, Simbo en Abremoe kwam een blanke commandant met naast zich een Groot-vaandrig en een negerraad van 7 leden, uit elk kwartier één, die de palabbers oploste [1]). Kort daarop echter begon de ziekte, die Daendels niet meer te boven zou komen. Hij heeft dus geen vruchten van zijn inboorlingen-politiek kunnen plukken.

---

[1]) Collectie Daendels, No. 151.

Het moet Daendels met zijn autoritair karakter wel vaak moeilijk gevallen zijn tegenover deze onbeschaafde negervorsten in een zoo afhankelijke positie te staan. Hij kon echter niet met meer gezag optreden, want de middelen daartoe ontbraken hem volkomen. Een 10 à 15-tal blanken met een handjevol negersoldaten moest het Nederlandsche gezag handhaven binnen enkele totaal verouderde en meerendeels vervallen forten. Het is onbegrijpelijk, dat desondanks de negers en speciaal de Assantijnsche koning voor de Nederlanders zulk een respect hadden, meer dan voor de Engelschen, wier macht ter kuste wel niet grooter was, maar toch geregeld door patrouilleerende oorlogsschepen gedemonstreerd werd. Daendels' resultaten in deze twee jaren tegenover de negers dwingen eerbied af. Hij is er tenminste in geslaagd vriendschappelijke relaties met de Assantijnen en met de negers van Elmina en omgeving te vestigen en heeft daarmee een begin trachten te maken met een veilig handelsverkeer in het binnenland en een ongestoorde kolonisatie.

Bij Daendels' komst was van dit binnenland eigenlijk niets bekend. Naar zijn eigen mededeeling [1]) werd b.v. de afstand naar Coemasie geschat op 3 weken reizen; in werkelijkheid kostte het 7 dagreizen van 7 uur elk. De eenige weg om dieper het land in te dringen leidde stroomopwaarts langs de rivieren. 10 dagen na aankomst gelastte Daendels met groote voortvarendheid Kolonel Starrenburg de rivier Ancobar op te gaan en te exploreeren. Daarbij moest hij er ook op letten, of de grond op de oevers geschikt was voor kolonisatie. 4 dagen later keerde de Kolonel terug en leverde een uitvoerig rapport in. De Ancobar was, mits de monding verbeterd werd, met kano's bevaarbaar en de oevers zeer vruchtbaar. Hij had het deel, dat hij bevaren had, nauwkeurig in kaart gebracht.

September 1816 trok Starrenburg er op uit om de Chama te verkennen, die veel minder goed bevaarbaar bleek, maar daarentegen vruchtbare en voor cultures geschikte oevers toonde. Bovendien was een eiland in de rivier het centrum van de kanobouw ter kust en vestiging van het Nederlandsche gezag door een militaire post daar aanbevelenswaardig.

Nu hadden de Hollanders in de tijd der West-Indische Compagnie aan de Ancobar hooger op een fort gehad, „Ruyghaver", waarvan echter de juiste ligging niet meer vaststond. In Januari

[1]) „Rapport aan het Departement van Koophandel en Koloniën over de Culture van Coloniale producten in de Nederlandsche etablissementen ter kuste van Guinea". 6 December 1816. Verg. Noot bl. 10.

1817 trok Starrenburg weer de Ancobar op en hij slaagde er in de ruïnes van het oude fort te vinden en er opnieuw de Nederlandsche vlag te planten. Vanaf dit punt zond hij twee mulatten-onderofficieren naar de posten Saccondee en Boutry, „hunlieden instrueerende tot het aanteekenen der hen derwaarts leidende wegen, de namen der croms welke zij passeeren met de presumtive afstand en coersstreek derzelve". [1]). Aan het eind van het jaar, October 1817, vertrok Starrenburg om de Volta op te gaan nemen. Van al deze tochten maakte hij uitvoerig rapport en bracht de rivieren, zoover hij ze opvoer, in kaart.

Ter volvoering van zijn plannen schonk Daendels ook bijzondere aandacht aan de wegen. Deze waren er bij zijn komst eigenlijk niet, slechts voetpaden door het binnenland en langs de kust. De Europeaan reisde dan ook van plaats tot plaats per hangmat of langs de kust per kano. De eerste weg, die de Gouverneur liet verbeteren, was die van Elmina naar Groot-Commany, 3½ uur landinwaarts gelegen. De Secretaris Milet was n.l. in Mei 1816 met toestemming van Daendels eens gaan zien, of het daar met het klimaat beter gesteld was dan in het vochtig-warme Elmina. Inderdaad was de lucht er veel gezonder, het land vruchtbaar en de bevolking rustig. In Juli d.a.v. besloot de Groote Raad, om het hout, benoodigd voor Gouvernements-gebouwen, voortaan in Groot-Commany te kappen. Daarbij zouden de negers het niet meer als dragers vervoeren, maar met wagens en met het oog daarop moest de weg niet alleen verbeterd, maar ook berijdbaar gemaakt worden. De ondergrondsche activiteit van Nieser belemmerde echter de aanleg en pas in November na de eerste „pen" met de negers van Elmina, kon de Raad constateeren, dat de weg al met wagens berijdbaar was.

Iets ten Oosten van Elmina mondde een rivier in zee uit, waarvan het water zoet en bijzonder goed was. Naar het krom Simbo, hier gelegen, liet Daendels op eigen kosten een weg aanleggen. Goed water was niet alleen voor de bewoners van Elmina onontbeerlijk, maar ook voor de schepen, die daar voor de kust ankerden en uit de reservoirs van water werden voorzien. Verder had Simbo toekomst als centrum van plantages, daar de grond er vruchtbaar en goedkoop was. Voor deze particuliere weg gebruikte Daendels als werklui de z.g. Kroolieden, uit het landschap Krou (benaming voor de kust van Liberia), die beschaafder en ijveriger waren dan negers. Zij kregen 5 gulden per maand loon en 4 gallon

---

[1]) Journaal V, 19 Januari 1817.

rijst of maïs per dag [1]). Was de weg klaar, dan zou hij hen te werk stellen in de pisangtuinen of ontginningen, die er langs kwamen te liggen. Behalve van Elmina was er ook een weg in aanleg, onder toezicht van Van Barneveld, vanuit Axim naar het landschap Eghuira.

De aanleg van al deze wegen vormde slechts het voorspel van de verwezenlijking van een veel grootscher plan: een verbinding tusschen Elmina en Coemasie, de Assantijnsche hoofdplaats. Daendels moest wel van den aanvang af door de mogelijkheden, die hier lagen, getroffen zijn. De Europeesche vestigingen hadden in de rug het uitgestrekte en voor een negerstaat goed georganiseerde Assantijnsche rijk, dat zijn producten wel aan de kust ter markt bracht, maar zijn behoeften dekte bij de Mohammedaansche handelaars, die hun waren van de kust der Middellandsche zee over groote uitgestrektheid moesten aanvoeren. Welk plan lag dus bij een man met verbeeldingskracht en energie meer voor de hand dan het Assantijnsche achterland *via de kust* van de benoodigde artikelen te voorzien, en, eenmaal deze markt veroverd zijnde, het Afrikaansche binnenland verder voor de handel te openen? Voor het zoover was, moest eerst aan eenige voorwaarden voldaan zijn. De relaties met den Assantijnschen vorst moesten vriendschappelijk en hecht zijn, het binnenland en de kust in vreedzame staat. Een behoorlijke verkeersweg moest een veilig vervoer mogelijk maken. De grootsche opzet van het plan vereischte ter kuste een loyale Nederlandsch-Engelsche samenwerking.

Nauwelijks een maand na zijn installatie besprak Daendels zijn plan met den boekhouder-generaal van het Engelsche Gouvernement William Mollan. Het rapport van Kolonel Starrenburg over de bevaarbaarheid der Ancobar had Daendels op de idee gebracht om aan deze rivier een Nederlandsch-Engelsch etablissement te vestigen, van waaruit diep het land in tot over het Kong-gebergte, tot Timbouktou, Kachma en Houssa toe, handel kon gedreven worden. Hij voorspelde, dat het iedere regeering niet meer dan 5000 pond sterling zou kosten, mits men hem de directie opdroeg. Mollan, die er blijkbaar ook veel voor voelde, zou het plan in Engeland aan het „African Committee" dat de kust beheerde, voorleggen. Hij deelde het een en ander er van aan zijn Gouverneur White mee, die daarop Daendels verzocht zijn idee in een memorie uit te werken voor zijn Engelsche superieuren.

[1]) „Rapport.... over de Culture van Coloniale producten....", 6 December 1816. Verg. Noot bl. 10.

In deze, in het Fransch gestelde verhandeling, legde Daendels zijn plan tot in détails uit. De loge aan de bovenloop van de Ancobar zou de Assantijnsche handel tot zich trekken tot aan het Kong-gebergte toe. Op den duur konden dan Nederlanders en Engelschen zich dieper het land in wagen en vanaf de verste dan te stichten loge als leiders van Assantijnsche karavanen de waren verderop vervoeren. Zoo zou men de Arabische handel via de Middellandsche zee kunnen uitschakelen. De loge zou ook een centrum van plantages kunnen worden, als men den Saai tot de uitgifte van grond kon brengen. Daendels besloot: „Je me crois en état d'exécuter ce vaste projet à très peu de frais, si les deux Gouvernements Anglais et Hollandais pourraient m'accorder leur confiance et me nommer leur commissaire principal pour son exécution" [1]).

Het was niets voor Daendels om met het begin van uitvoering te treuzelen. De Assantijnsche deputatie, die enkele dagen later arriveerde [2]), kreeg het plan al in groote trekken te hooren. Huydecoper's instructie sprak er eveneens van: hij moest den koning een samenkomst met Daendels voorslaan, opdat deze persoonlijk de zaak zou kunnen bepleiten. De Saai kon van zijn kant alvast medewerking toonen door een weg aan te leggen van Coemasie naar Elmina, beveiligd door Assantijnsche posten onder Hollandsch commando, waarlangs de Assantijnen dan hun waren op lastdieren konden vervoeren.

Naar Daendels' zin ging de koning blijkbaar niet gauw genoeg op zijn plan in. Hij schreef hem dus 19 Juni 1816 nog eens persoonlijk, hoe hij expres gekomen was om zijn land de beschaving bij te brengen en welke vooruitzichten dit opende: „Prachtige paleyzen opgevuld met koninglijke Europesche meubelen en sieraden, waarvan die presente welke ik Uwe Sire bij mijne komst zal aanbieden slegtst een flauw denkbeeld kunnen geven zullen door Uw worden gebouwd en uit Europa ontboden. Gij en Uwe Groten zullen rijden in gemakkelijke Koetsen, bespannen door zes paarden langs de wegen, welke Gij Sire zult doen maken . . . of Gij zult op schoone paarden rijden evenals de Moren en Arabieren. — Gij zult Sire aan Uwen opvolger eene opvoeding geven, dat hij Uwe voetstappen betredende, het Assantijnsche Rijk meer en meer zal doen bloeijen en groot worden, waardoor uw Naam, als den Stichter van dit Nieuwe Rijk, eveneens zal vereeuwigen als die van Czaar Peter de Groote; welke de Moscovische Natie

[1]) De memorie is opgenomen in het Journaal II, 12 April 1816.
[2]) Zie bl. 7.

zoo ongeciviliseerd als de Uwe heeft gebragt tot een der eerste natien welke thans in Europa bestaan". In Juli kon Huydecoper Daendels het bericht sturen, dat de koning tot de aanleg van de weg bereid was.

Daendels had de genoemde memorie ook aan het Nederlandsche Departement toegezonden. In zijn Rapport van 6 December 1816[1]) kwam hij er weer op terug. Hij voorspelde van een vestiging aan de Ancobar op den duur een bloei van de handel als in de 17e eeuw. Bovendien zou deze expansie nog andere belangen dienen, als de opsporing van de oorsprong der Niger aan gene zijde van het Kong-gebergte en de ontdekking van onbekende plaatsen. Ja, „Men zal takken van Negotie openende met de stad en het rijk van Bornou [2]), alwaar kopergeld in omloop is, vandaar met karavanen kunnen reizen naar Abessinien en zelfs naar groot Cairo en Egypten, waardoor veel ligt aan onze geographische kennis ja zelfs aan de oude historie zal gegeven worden, als is onder anderen de marsch van Xenophon bij deszelfs fameuse retraite".

Half December 1816 bereikte Daendels de tijding, dat er van Coemasie uit aan twee wegen naar Elmina gewerkt werd, resp. via Wassa en via Assim. Ook de koning deed den Gouverneur dit bericht toekomen. Op 't eind van Januari 1817 was de weg al gevorderd tot de grens van Wassa, d.w.z. 4 dagreizen van Elmina af. Maar het schijnt, dat bij Daendel's leven de weg niet voltooid is. De palabber tusschen den Saai en Wassa, wier bijlegging de eerste niet erkend had, belette, dat het werk zich verder over de grenzen van Wassa voortzette.

Een andere tegenvaller was, dat Mollan, uit Engeland teruggekeerd, Daendels een brief van het „African Committee" liet lezen, volgens welke van uitbreiding van de handel geen sprake kon zijn, totdat het Parlement besloten had hiervoor meer geld uit te trekken. Daendels verdacht er echter de Engelschen van, dat zij niets voor samenwerking voelden.

Intusschen liet hij geen gelegenheid voorbijgaan, om aangaande het Assantijnsche rijk informaties in te winnen. Zoo meldt b.v. het Journaal van 22 Januari 1817 het nieuws, dat hij van een zoon van een Assantijnschen landsgroote gehoord had: hun handel beperkte zich tot het eigen rijk en tot de plaatsen aan de voet van het Kong-gebergte, waar de Assantijnen samenkwamen met de Mohammedaansche kooplui, de z.g. Maraboes. Een dezer kooplui

[1]) „Rapport.... over den Staat van onze relatiën....". Verg. noot bl. 10.

[2]) Ten Z.W. van het Tsaadmeer.

kwam in Mei in Elmina aan en Daendels beschreef zijn stam als Mohammedanen van Ali's secte, kooplieden en priesters, speciaal verkoopers van amuletten. Zij hadden geen regeering en woonden over verschillende landen verspreid.

Men krijgt de indruk, dat het plan van Daendels op gebrek aan medewerking, in 't bijzonder ook van het Nederlandsche Gouvernement, dood geloopen is. In zijn „Secrete Memorie over den Handel en Culture ter Kuste van Guinea" van 16 Februari 1817 [1]) bood hij aan zelf ter nadere bespreking naar Europa over te komen. Intusschen zou hij probeeren een bezoek aan Coemasie te brengen en zijn informaties te verifieeren. Werd de uitvoering van het project echter uitgesteld, dan kon later wel eens een minder geschikte Gouverneur de leiding hebben of konden de Engelschen tegenwerken. Daendels hoopte dan ook op de goedkeuring van zijn pogingen door Z.M., „daar dezelve alleen voorspruiten uit de zuiverste bron van Liefde voor zijn geboorteland en voor den Vorst". Maar de Nederlandsche regeering had waarschijnlijk niet het geld voor dergelijke groote ondernemingen over, zeker niet, waar het de kolonie betrof, die het minst van alle aantrok tot verstrekkende projecten. Zoolang wij echter niet over de departementale brieven kunnen beschikken, is het niet mogelijk in deze kwestie een zuiver oordeel te vellen.

Daendels' instructie had hem nadrukkelijk voorgeschreven „het plan van cultuur bevorderlijk te zijn", zijn handleiding hem aangeraden de teelt van koloniale producten door de inlanders aan te moedigen. Nog voor de reede van Axim liggend, schreef Daendels al in het Journaal, dat de slavenhandel en de oorlog den neger totaal van de handel afgetrokken hadden, zoodat hij onmogelijk in eens met aanplant van een of ander gewas kon beginnen. Hij zou echter trachten zooveel mogelijk grond voor de cultuur speciaal van katoen te prepareeren.

De eerste maanden zijn kennelijk voorbijgegaan met het inwinnen van inlichtingen en het verzamelen van gegevens, waartoe de tochten van Kolonel Starrenburg wel het meeste bijdroegen. In welke richting Daendels wilde gaan, bleek uit het besluit van de Groote Raad om de weg naar Groot-Commany berijdbaar te maken. Behalve voor de houtkap, zou dit ook voor het vervoer van producten zeer dienstig zijn, vooral als de Regeering in Nederland zou meewerken om als kolonisten verarmde families hierheen te sturen. Inderdaad was dit een eerste vereischte. De

[1]) Collectie Daendels No. 150.

vruchtbare bodem riep als het ware om bewerking, maar de menschen ontbraken. Het was nu eenmaal niet mogelijk als ambtenaar ook tegelijk planter te zijn, wanneer de ondergeschikten weer ontbraken om op het werk toezicht te houden. In verband met de handel klaagde Daendels in een van zijn rapporten over het gebrek aan Europeanen, hij had hetzelfde evengoed t.a.v. de cultures kunnen schrijven: „Het is niet van ons te vergen om zelve meer te doen als wij tot hiertoe gedaan hebben. Wij zijn hier op Elmina op zijn hoogst met een douzijn blanken".

In de al meer genoemde „Secrete Memorie" hield Daendels zich met deze zijde der kolonisatie uitvoerig bezig. Hij pleitte hier, niet voor gedwongen aanplant, contingenten of leveranties als in Oost-Indië, maar voor vrije cultures van particulieren, die door legale middelen grondeigenaar geworden waren en met eigen volk of huurlingen werkten. Als kolonisten kwamen dan verarmde families in aanmerking, die echter nog genoeg kapitaal over hadden om een basis te hebben voor herwinning van hun vroegere fortuin. (Daendels paste er voor aan lager wal geraakte sujetten te krijgen). Zij moesten tot deze onderneming dan persoonlijk uitgenoodigd worden, b.v. door den Provincialen Gouverneur en ingelicht met extracten uit het Journaal. Ook aanmoediging in de vorm van een brochure was mogelijk. Hun uitrusting moest niet kostbaar zijn: ƒ 5000.— voor inkoop van handelsartikelen en ƒ 1000.— voor gereedschap en meubelen waren voldoende. De overtocht kon het goedkoopst plaats vinden op Engelsche schepen, die vaak zonder vracht naar Guinea voeren. Onderweg moest het schip dan eenige Kroolieden als opzichters en arbeiders innemen. In zijn andere rapporten adviseerde Daendels, dat in de eerste jaren de Europeesche cultures vrij moesten zijn van lasten, behalve van het aanleggen van wegen. De planter kon dan in hoofdzaak leven van de opbrengst der pisangs, waartusschen hij koffie kon planten, tot deze vrucht zou dragen. Verder moest men trachten den Assantijnschen koning door het sluiten van contracten en door aankoop van particuliere zijde tot de aanplant van koffie en katoen te bewegen.

Al deze adviezen heeft Daendels zelf ter kuste in praktijk gebracht. In October 1816 had hij al met voldoening kennis gegeven van het plan van den contrarolleur Van Neck, om, als eigenaar van de z.g. Katoenberg, daar een katoenplantage te beginnen. Achteraf liep dit op niets uit, want de inlandsche eigenaars kwamen opdagen en Van Neck kon er zoo geen bezit van nemen, waarom de Groote Raad besloot een cohier van Europeesche landerijen

te gaan aanleggen. In dezelfde maand bezocht Daendels Simbo en zag daar de gronden, vroeger bebouwd door de vrijburgers-familie Ruhle, met „meer als 2000 pisangboomen, welke thans weinig vruchten geven, omdat zij onder het onkruid verstikken. Dit land en eene menigte andere landen waren te koop". Daendels kocht vier stukken land [1]) en Kolonel Starrenburg eveneens. De Kroolieden, die de weg naar Simbo aanlegden, zouden dan later in zijn pisangtuinen werken.

Daendels gaf in Mei 1817 deze eerste pogingen een zakelijke basis. Bij notarieele akte passeerde de aanleg van de katoenplantage „Oranje-dageraad". Ten behoeve van den directeur, den assistent F. Last en Daendels' beide zoons Jan en Constant schoot de Gouverneur het noodige geld voor. Februari 1818 arriveerden de beide zoons om in de cultures werkzaam te zijn. Ook het handelshuis Daendels & Co. werd ingeschakeld. Huydecoper had al telkens opdracht gekregen om monsters katoen en katoenpitten naar Elmina te sturen, opdat men zich daar van de kwaliteit van het Assantijnsche product een voorstelling kon maken. Nu keerde in Juni een vertegenwoordiger terug uit Coemasie, die daar 100.000 pond katoen gekocht had, ter export naar Nederland. Hij had hiervoor een contract meegekregen om den Saai te laten teekenen, maar deze wilde niet eerder, voordat de katoen in Elmina gewogen was, daar hij niet over een zuiver 100-ponds gewicht beschikte. Daendels zou de katoen in goederen betalen, vnl. in kruit en geweren à 2½ ons goudswaarde per 100 pond.

Hoe veelbelovend ook de grondslag was, waarop Daendels zijn ondernemingen opbouwde, toch is het resultaat niet schitterend geweest. Zij waren zoo afhankelijk van zijn leiding, dat na zijn dood al spoedig de ineenstorting kwam. De zoons bleken niet in staat de plantages voort te zetten of uit te breiden en keerden naar Nederland terug. Na Mei 1818 werd Van Barneveld hoofdadministrateur van het handelshuis met opdracht der aandeelhouders de firma zoo snel mogelijk te liquideeren. Aan de andere kant is het niet wel doenlijk, om in de enkele jaren, dat Daendels ter kuste werkzaam was, resultaten te verwachten. Zijn spoedige dood zette onder zijn werk, dat een zoo persoonlijk cachet droeg, een onverwachte streep. Zijn plannen waren geheel afhankelijk van de toevoer van Europeesche kolonisten, daar tenslotte cultures, door ambtenaren gedreven, geen vaste basis boden voor succes. Dit toonde b.v. Van Barneveld's ontginning te Axim,

[1]) De Koopakten in de Collectie Daendels, No. 154.

waar hij koffie teelde. Na zijn Europeesch verlof en overplaatsing naar Elmina bleek zijn plantage geheel vervallen en door onkruid overwoekerd, daar zijn opvolger het werk verwaarloosd had. Van Barneveld, in zijn „Concepten van een verhandeling over het bestuur van Daendels" [1]) was dezelfde meening toegedaan. Want in 1838/'39 schreef hij nog: „Met weinig moeite, maar eene vaste wil en volharding, medegewerkt wordende door het Gouvernement, zouden welligt eenige verarmde famiellens zich aldaar plaatsende, spoedig reuseeren om er in zich zelve een aangenaam en gelukkig verblijf te bezorgen en tevens aan het vaderland grote diensten te bewijzen".

Daendels rekende er wel op, dat de aanvoer van producten naar de kust de Nederlandsche handelsschepen zou aantrekken en zoo he tvaderlandsche bedrijf weer stimuleeren. Nu had de Nederlandsche scheepvaart hier niets te beteekenen. Het Journaal meldt voortdurend de aankomst of passage van Portugeesche en Amerikaansche schepen, maar slechts een enkele maal verscheen er een Nederlandsch schip ter reede, gewoonlijk aan Daendels' handelshuis toebehoorend of een brik der Koninklijke Nederlandsche Marine. In 1816 verschenen er volgens Daendels' rapport twee Nederlandsche schepen, die echter slecht van goederen waren voorzien en geen eerlijke handel dreven. Hij verweet de Nederlanders, dat zij hun schepen voor deze handel te kostbaar uitrustten en in plaats van zelf tegelijk koopman, boekhouder en cargadoor te zijn, de winst aan deze beambten ten goede deden komen. Met zijn handelshuis bewees Daendels, hoe hij zich het bedrijf ter kuste dacht.

In de kleine kring van ambtenaren op de kust kon het niet anders, of het persoonlijk element moest een groote rol spelen. Dit gold ook voor de verhouding met de Engelsche collega's; de Denen traden minder op de voorgrond. In het algemeen waren de relaties vriendschappelijk. Daendels kon dit in zijn rapporten van December 1816 en Februari 1817 dan ook met nadruk vermelden, maar hij liet er direct op volgen, dat hun handel, door het verwoeste Fantijnsche achterland, sterk achteruitgeloopen was. Zoo is het begrijpelijk, dat dit wel eens van Engelsche zijde aanleiding gaf tot jalousie en tegenwerking, vooral op het eind van Daendels' ambtsperiode. Toen verzwegen de Engelschen zelfs voor

---

[1]) Collectie Daendels, No. 189. Waarschijnlijk opgesteld op verzoek van Prof. N. G. Lants te Medemblik om inlichtingen over Daendels' bestuursperiode.

hem, dat zij van plan waren een deputatie naar Coemasie te zenden, terwijl Daendels hen toch van zijn contact met de inlanders geregeld op de hoogte hield. Indien noodig, gingen de beide besturen ook met elkander te rade via wederzijds toegevoegde ambtenaren. De geringe afstand vergemakkelijkte in 't algemeen wederkeerige bezoeken. Zoo was Daendels in Juni 1816 officieel te gast in Cabo Cors en hijzelf noodigde ook vaak passeerende Engelsche ambtenaren aan zijn tafel. Van een ernstig incident kon alleen gesproken worden naar aanleiding van de moeilijkheden in het Nederlandsche ambtenarencorps.

2 Maart 1817 deserteerde n.l. plotseling de Gouvernementssecretaris Milet en stelde zich aan boord van het Engelsche korvet ,,The Cherub", dat voor de kust lag, onder bescherming van de Britsche vlag. Daendels diende een formeel protest in bij den gezagvoerder en het Engelsche bestuur [1]), daar Milet, naar gebleken was, vreesde, dat de net gearriveerde Nederlandsche brik ,,De Afrikaan" hem kwam terughalen, omdat een zekere Tinte, met wien hij in de Fransche tijd papieren vervalscht en sluikhandel gedreven had, in Middelburg tot geeseling, brandmerking en gevangenisstraf was veroordeeld. Capt. Fisher weigerde echter Milet uit te leveren. In verband met diens vlucht liet Daendels ook den assistent Brouwer arresteeren.

Tegelijkertijd was het in de Groote Raad ook niet alles pais en vree. Daar weigerde n.l. de contrarolleur Van Neck al sedert eenige tijd de Gouvernements-wissels en de kas, waarin het montant der wissels was gestort, te registreeren. Deze handelwijze moest een protest beteekenen, daar Daendels niet genoeg rekening zou gehouden hebben met de speciale instructie van dezen ambtenaar. Toen een deputatie uit de Raad Van Neck om opheldering kwam vragen, deelde deze mede, dat hij zijn functies had neergelegd en zich als in arrest beschouwde. Hij beschuldigde Daendels, dat deze een moordaanslag op hem in de zin gehad had [2]). Daendels koos de verstandigste partij. Hij zond Van Barneveld met ,,De Afrikaan" naar Nederland en gaf hem alle bescheiden betreffende deze kwestie, voor het Departement bestemd,

[1]) Collectie Daendels, No. 158: ,,Protest van Daendels bij het Engelsch Gouvernement te Cabo Cors naar aanleiding van het in bescherming nemen van Milet door Capt. Fischer".

[2]) Collectie Daendels, No. 149: ,,Rapport en Bijlagen aan het Departement van Koophandel en Koloniën in zaake van den Contrarolleur A. van Neck, Gedeserteerde Secret. H. Milet & de Gearresteerde Adsist. N. Brouwer".

mede. Van Barneveld kweet zich naar behooren van zijn taak. Hij weerlegde de beschuldigingen en ontving van den Koning de verklaring, ,,dat... het gehoudene handelwijze ter kuste geheel en al door Z.M. werd geapprouveerd" [1]). Intusschen toonden de Engelschen duidelijke sympathie voor Van Neck. Passeerende ambtenaren logeerden bij hem en gingen Daendels' hoofdfort voorbij. Maar de rust werd niet verder gestoord en October 1817 overleed Van Neck. De goede verhouding met de Engelsche marine werd Februari 1818 bij een bezoek van twee Britsche eenheden hersteld.

Een veertien dagen later moest Daendels nog een departementale depêche beantwoorden, die weerlegging eischte van een Engelsche beschuldiging, dat Milet was mishandeld (dit kon Van Barneveld ontzenuwen) en Daendels ter kuste de slavenhandel begunstigde, door aan Spaansche slavenhalers handelswaren te verkoopen, die dezen weer tegen negers ruilden. Daendels' antwoord was kort en afdoend: de Spanjaarden kochten slaven net zoo goed tegen geld als tegen waren, maar de Engelschen schoven eigen schuld van zich af, daar hun Gouverneur te Sierra Leone zelf slaven verkocht. Herhaaldelijk maakt het Journaal melding van slavenhalers, die voor de kust verschenen. In de laatste maanden voor zijn dood was hun activiteit bijzonder levendig. Zelfs vestigde een Spaansche slavenhaler in April 1818 bij Saccondee een factorij, waaruit de Nederlandsche resident hem met geweld moest verjagen. Daendels *kon* de slavenhandel niet begunstigen, omdat hij dit bedrijf als de voornaamste oorzaak zag, waardoor de landbouw te gronde was gegaan en de groote hongersnooden ontstaan waren.

Het klimaat, waarvan De Marrée al beweerde, dat het maakte, dat ,,van de vijf (menschen) slechts één zes jaren na zijne aankomst in leven is" [2]) was ook Daendels te machtig. Verschillende malen werd hij door de hevige koortsen gevaarlijk ziek. In Juli 1816 al voor de vijfde maal en deze aanval, zooals het Journaal bericht, ,,heeft mij tot aan den rand van het graf gebracht". Op 20 April 1818 kwam er wegens zijn zware ziekte een arts uit Cabo Cors, maar diens hulp baatte niet. Op 2 Mei bevat het Journaal de sobere mededeeling: ,,Overleed de Gouverneur-Generaal" en een dag later: ,,Te 4 uur na den middag werd Z.H.E.Gestr. met alle plegtigheid ter aarde besteld".

[1]) Collectie Daendels, No. 189: van V. Barneveld's ,,Concepten". Verg. Noot op bl. 21.

[2]) De Marrée: ,,Reizen....", I, bl. 13.

Wanneer we tenslotte Daendels' ambtsperiode nog eens overzien, dan kan dit toch niet anders dan met een gevoel van respect, voor wat hij tot stand gebracht heeft. Vergelijken we de toestand ter plaatse bij zijn aankomst en bij zijn overlijden, dan is er toch menige verandering ten goede. Er heerschte in 1818 onder de negervolken rust, het panjaren was onder die stammen, waarop het Nederlandsche Gouvernement eenige invloed had, binnen de perken gebracht en voor de eigen onderdanen afgeschaft [1]). De Gouverneur-Generaal of zijn ambtenaren werden soms volgens contract en soms om hun gezag uitgenoodigd de palabbers op te lossen. De relaties met de Assantijnen waren zoo gunstig mogelijk. De voorzichtige exploratie van het nog onbekende binnenland werd onder hem stelselmatig aangepakt. De eerste wegen vergemakkelijkten de verbindingen.

Ten gevolge van dit alles kon Daendels een aanvang maken met cultures en aanmoediging van de handel. Met een groot doel voor oogen: het Afrikaansche binnenland voor de Europeesche handel te openen, gebruikte hij alle middelen om dit te verwezenlijken. Hij verwaarloosde voor de bevordering van de cultures niet het geringste element. Met het oog hierop b.v. vroeg hij den Saai om paarden en koeien als geschenk en toen er eens een buffel geschoten was, zag Daendels deze dieren in zijn geest al op de ontginningen bezig: „Men zal moeten trachten de kalvers van deze buffels te vangen ten einde dezelve te apprivoiseeren en voor den landbouw te utiliseeren, zijnde de buffels op Java en in het geheele Oostelijke gedeelte van Asia van een onberekenbaar nut". (Journaal V, 9 Dec. 1816). Voor de exploitatie van dit gebied stelde hij ook alles in het werk om de geschikte personen uitgezonden te krijgen en hij liet zijn eigen zoons hierbij vooraangaan.

Welke middelen stonden hem bij zijn werk ten dienste? Op de kust zeker geen groote: een klein aantal ambtenaren, die lang niet alle voor hun taak waren berekend, geen blanke militairen, een rij aftandsche forten. Daarbij kwam dan nog de intense tegenwerking van Nieser. Stond tegenover dit alles de steun en hulp van de Nederlandsche Regeering in het Moederland? Nogmaals, precies kunnen wij haar standpunt niet beoordeelen bij gebrek aan gegevens, maar zelfs van aanmoediging of toezeggingen lezen we niets. Wel meldde Daendels November 1816, dat de brieven van het Departement, net per korvet aangekomen, zijn

[1]) Afgeschaft bij K.B. van 15 Juni 1814 voor Nederlandsche ambtenaren, militairen, landsslaven en vrijburgers. Ter kuste afgekondigd 7 Maart 1816.

administratie en plannen goedkeurden. Aan de andere kant schreef Prof. Lants aan Van Barneveld: ,,Over zijn beheer op de Kust zijn de berigten aan het Ministerie voor de Koloniën ongunstig". Van Barneveld zelf, die Daendels al die jaren meemaakte, met hem bevriend was (dus geen onpartijdig criticus) en pas na zijn dood terugkeerde, is in dit opzicht zeer stellig: ,,Deze waarlijk grote man" ondervond, ,,dat men niet wilde dat hij zoude reusseren". En wat verder: ,,dan moet men waarlijk verwonderd staan, dat hij in staat is geweest om onze invloed met de binnenlandse vorsten zodanig te herstellen, dat men ons met zoveel geringer middelen als de Engelsche aldaar bezitten, verre boven hun stelden en den handel welke geheel voor ons verloren was, weder op eene winstgevende hoogte bragt. Mij verzekerd houdende dat hij ook in den cultuur zoude geslaagd zijn, indien hij daarin van het Gouvernement die medewerking had mogen erlangen, welke hij billijkerwijze had mogen verwagten" [1]). En, kunnen wij er aan toevoegen, indien hij langer ter kuste van Guinea het bewind had kunnen voeren.

BRONNEN EN LITTERATUUR:

De ,,Collectie Daendels" in het Algemeen Rijksarchief, die o.a. bevat het ,,Journaal van alle handelingen en voorvallende zaken, welke eenige betrekking hebben tot het gouvernement-generaal ter kuste van Guinea, 1815–1818" en een viertal rapporten van Daendels over de toestand ter kuste.

Het ,,Archief van de Nederlandsche bezittingen ter kuste van Guinea" is door de tijdsomstandigheden niet te raadplegen; zijn inventaris is met een uitvoerige inleiding afgedrukt in de ,,Verslagen omtrent 's Rijks Oude Archieven", XLIV, I, 1921.

J. A. de Marrée, ,,Reizen op en beschrijving van de Goudkust van Guinea". 2 dln. 1817.

S. Kalff, ,,Daendels' laatste levensjaren". ,,De Indische Verlofganger", 1926–'27.

[1]) Van Barneveld in zijn ,,Concepten".

MALARIA HET BELETSEL VOOR SURINAME'S BLOEI

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

Over dit voor het gebiedsdeel Suriname zoo belangrijke onderwerp, moge, in aansluiting met hetgeen daarover reeds in de Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië is vermeld, het volgende worden medegedeeld.

1. De tegenstelling tusschen de in de encyclopaedie genoemde waarnemingen van ir. jhr. Van Reigersberg Versluys en de bevindingen, door den tegenwoordigen hoogleeraar dr. P. C. Flu neergelegd in zijn in 1912 uitgekomen rapport omtrent malariaonderzoek in de binnenlanden van Suriname, is, naar wij meenen te weten, toe te schrijven aan het aan jhr. Versluys gebleken feit, dat anopheles-muggen overdag (soms zeer gevoelig) steken, doch hun steek dan geen malaria tengevolge heeft. De heer Flu, die als bij uitstek deskundige, zijn waarnemingen over een veel breeder veld dan de heer Versluys heeft kunnen uitstrekken, heeft aan de zaak groote aandacht geschonken. Hij werd op Kwakoegrond en op den Maäboberg (bij den spoorweg) in de schaduw, op klaarlichten dag, 's middags om 12 uur, bij bewolkten hemel door anopheles argyrotarsis gestoken, en zegt (blz. 33 van zijn rapport), dat de na jarenlange ervaring verkregen kennis, dat de kans malaria te krijgen alleen dan bestaat, als men zich, nadat het donker geworden is, aan de steken van anopheles blootstelt, door de eigenschap van ook bij dag te steken niet in 't minst in haar juistheid wordt aangetast. Flu beschrijft zijn onderzoek ter zake en heeft zekerheid verkregen nopens het volgende:

a. In de binnenlanden, en wel in de meest beruchte malariahaarden, zijn er Europeanen, die geruimen tijd in de bosschen doorbrengen en gezond blijven, mits zij zich maar streng aan den regel houden, zoodra het donker wordt zich tegen de steken te beschutten;

b. Gedurende het malariaonderzoek heeft de heer Flu zich

weken lang in beruchte malariastreken opgehouden. Overdag is hij dikwijls door anopheles albipes aangevallen, maar toch nooit geinfecteerd met malaria, daar hij de voorzorg nam om, zoodra het donker werd, onder het muskietennet te kruipen. Op Kwakoegrond, waar het gedurende den regentijd ook van anopheles wemelde, werden zijn helpers en hij zelf (geen van allen hadden zij ooit malaria gehad) door zeer vele albipes gestoken. Het aantal muggen, dat overdag stak, was zoo groot, dat hij bij dag niet zonder leeren slobkousen aan kon zitten microscopiseeren en telkens moest ophouden met in de micrioscoop te kijken, om stekende muggen dood te slaan. Kwakoegrond is verder een berucht oord van malaria perniciosa. Ieder niet-immuun persoon, die er zich onbeschut enkele dagen, dikwijls ook maar een enkelen nacht ophoudt, krijgt met haast wiskundige zekerheid malaria.

2. Het is interessant, dat sommige Romeinsche schrijvers, en ook de herders in de Campagna (in Italië, waar malaria vóór de bestrijding het land bijna onbewoonbaar maakte) het vermoeden hebben gehad dat de malaria-ziekte door muggen wordt veroorzaakt.

3. Men zal vaak vernemen, dat er een zekere samenhang schijnt te zijn tusschen grondarbeid en houtkappen met malaria. Hoe is die samenhang te verklaren?

De samenhang bestaat werkelijk. Bij graafarbeid ontstaan er in voetsporen en in gaten, die bij regen of bij drassig terrein door kwelwater, kunnen worden gevuld, voor muggenlarven bijzonder gunstige gelegenheden tot ontwikkeling; eveneens kunnen dergelijke plekken bij houtkappen ontstaan, gedurende welken arbeid bovendien tal van slapende muggen kunnen worden gestoord en opgejaagd.

4. Ter voorkoming van malaria behartige men de navolgende wenken:

a. Draag zorg, dat ge niet door anopheles gestoken wordt, en in geen geval bij nacht.

b. Vermijd de nabijheid van malarialijders, die niet tegen muggen beschermd zijn.

c. Tracht anopheles-muskieten en -larven in uw omgeving te dooden.

d. Bevorder spoedige genezing van een malarialijder; zorg dat hij niet door muggen gestoken wordt.

e. Tracht uw lichaam weerstand te geven tegen malariabesmetting (sport gepaard met goede voeding; onthouding van alcohol).

Ter uitvoering van deze voorschriften wordt het volgende aanbevolen:

I. Bescherming van uw woning, en vooral van uw slaapkamer, door draadgaas voor de vensters en een sluis van draadgaas voor de deuropening.

II. Als men 's avonds uit moet, geen lage schoenen, doch laarzen dragen en voorts handschoenen, en (desnoods) gelaat en nek door een sluier beschutten (niet bang zijn voor goedkoope lacherijtjes).

III. Vermijd het overnachten op, of in de nabijheid van dorpen.

IV. Bezig op reis steeds des nachts een muskietennet, indien ge reist met inheemschen.

V. Houd er rekening mede, dat verplaatsing bij genezing van malaria steeds heilzaam is.

VI. Verhinder nabij uw woning het vormen van muskietenbroedplaatsen (zie hieronder).

Voor bescherming tegen malaria is beschutting tegen de steken van besmette muskieten het beste en zekerste voorbehoedmiddel!

Het *blindweg* geregeld innemen van kinine als voorbehoedmiddel tegen malaria is af te keuren. Omtrent het gebruik van kinine als voorbehoed- en als geneesmiddel raadplege men zooveel mogelijk den geneesheer. Is een geneesheer te ver verwijderd, dan kan men, als voorbehoedmiddel, om de vijf dagen 0.5 gram kinine nemen; bij koortsaanval als geneesmiddel 1 gram, hetgeen men dan gedurende 5 maanden tweemaal per week zal moeten blijven doen. Flu geeft, in het aangehaalde rapport, blz. 117, een uitvoerige kinine-therapie. Andere geneesmiddelen (alleen op doktersvoorschrift) zijn: atebrine, plasmochine en neosalversan.

Na een malaria-aanval kan ankylostoom-bestrijding noodig zijn. De nadeelige werking van kinine (men neme kinine in vloeibare oplossing) op de maag kan door toediening van tien druppels zoutzuur in een wijnglas water, worden voorkomen. (Het innemen van kinine kan maagcatarrh veroorzaken, die men door zoutzuurdruppels kan tegengaan).

Voor de ontwikkeling van de malaria-parasiet in de steekmug is een temperatuur van 20 tot 30° C noodig.

Herhaling (zie Flu, l.c. blz. 16/17) bij gewezen malarialijders kan ontstaan door plotseling afkoeling, door zwaren ongewone arbeid en door groote vermoeienis, zelfs na jaren, en hoewel geen malariaparasieten in het bloed van den patient te vinden zijn. Zelfs de koorts kan ontbreken, maar er kunnen zich zenuwpijnen voordoen op vaste tijden en pijnen in de buurt van de vijfde her-

senzenuw; ook wel in de maagstreek of elders (*malaria larvata*, gemaskerde malaria).

Zwartwaterkoorts komt vooral in Afrika bij lijders aan malaria perniciosa voor, en deze schijnt ook een gevolg te kunnen zijn van overmatig kinine-gebruik. Bij den lijder is er verval van talrijke roode bloedcellen; de urine is door haemoglobine donker gekleurd, en er doet zich geelzucht voor. Bij 25 à 30 % van de aangetasten heeft de ziekte een doodelijk verloop.

Personen, die veel van malaria te lijden hebben gehad, kunnen behept zijn geworden met malariacachexie; zij zien er geel uit, hebben een gezwollen milt, zijn zwak, slapeloos, moe, lijden aan stoornissen, soms met waterzucht gepaard. Er treden soms onregelmatig koortsen op, en lijders kunnen te gronde gaan aan secundaire ziekten, zooals dysenterie.

De malaria heeft een slechten invloed op de gezondheid van de nakomelingschap; men vermoedt, dat bij de Romeinen en bij de oude Grieken de volkskracht door malaria is ondermijnd geworden. Prof. dr. C. D. de Langen van de Geneeskundige Universiteitskliniek te Utrecht schrijft ons, nabij Poena in Britsch-Indië te hebben waargenomen, dat door invloed van de malaria welvarende valleien in korten tijd *tot woestenij en armoede werden gebracht*.

Men zal allicht vragen: Waar komen de malariaparasieten vandaan? Dit is een ingewikkeld en moeilijk vraagstuk voor dierkundigen, waaraan Flu in zijn rapport enkele paragrafen wijdt (blz. 8–10). Een vooraanstaand onderzoeker (Luhe) is er van overtuigd, dat de malariaparasieten, die zooals wij weten een deel van hun ontwikkeling in het bloed van den mensch doormaken, phylogenetisch af te leiden zijn van flagellaten (zweep-diertjes), die in den darm van anophelesmuggen in zeer veel vroeger eeuwen huisden.

Alvorens nu de gevolgen van de malaria in Suriname te bespreken, wordt in de volgende regelen uiteengezet, hoe het overbrengen der ziektekiemen door de mug van den malarialijder naar den gezonden mensch in elkander zit.

Een malarialijder, wiens bloed dus malariaparasieten in vrij groot aantal bevat, wordt door een mug aangevallen. Na lang of kort er om heen te hebben gegonsd, gaat de mug op haar prooi zitten en duwt haar steekapparaat op een plaats, waar de huid zacht is, door die huid heen, totdat zij bloed vindt, zuigt dit bloed op en met dit bloed een aantal malariaparasieten, waaronder natuurlijk ook vele, die het vermogen hebben zweepdraden uit te

zenden. De hoeveelheid bloed, die de mug opzuigt, overtreft dikwijls haar eigen gewicht. Ze vliegt daarna met moeite weg om in een rustig hoekje haar maal te verteren, waarmee eenige dagen gemoeid zijn.

Wat gebeurt er nu met de parasieten? Enkele slechts worden verteerd, vele en vooral de grootste vormen, zenden zweepdraden uit. Deze zweepdraden bewegen zich heftig, het gelijken, indien men ze onder de microscoop beziet, precies alen waarvan men den staart vasthoudt. Eindelijk laten zij los van de rest van het parasietenlijf en zwemmen nu als vrije alen met kronkelende bewegingen in het bloed, dat de maag der mug vult.

De zweepdraden zwemmen rond en ontmoeten op hun weg een anderen grooten parasiet, die tot dusver geen zweepdraden uitzond, omdat zij daartoe niet in staat is. In zulk een parasiet dringt de zweepdraad binnen en versmelt er mee. Daar de twee parasieten, door die versmelting thans één geworden, een eenigszins wormvormige gestalte aannemen, noemt men ze wel: wormpje. Dit wormpje gaat naar den maagwand der mug, kruipt in de diepere lagen van dien maagwand en omgeeft zich met een omhulsel, of, zooals men dit noemt, omkapselt zich. Dit kapsel en daarmee de inhoud wordt grooter en grooter, gaat uitpuilen naar den buitenkant van de muggenmaag, wordt eindelijk zeer groot en zit dan als een knop op den maagwand. Voor dit proces zijn tien tot twintig dagen noodig, al naar de hoogte der buitentemperatuur. Is die temperatuur te laag, daalt zij (zooals reeds gezegd) beneden 16° Celsius, dan gebeurt van dit geheele proces niets; met de roode bloedlichaampjes worden dan ook de malaria-parasieten verteerd. Het is dus een feit, dat indien het kouder is dan 16° Celsius, op de plaats, waar de mug zich bevindt, wat in het laagland van Suriname nooit voorkomt, deze vorming van kapsels uit malaria-parasieten in het muggelichaam niet kan tot stand komen, daar de buitentemperatuur er te laag voor is. Hoog op de bergen, waar lager temperatuur heerscht, zal de malaria alleen optreden bij personen, die in het laagland de besmetting met de malariakiemen hebben opgedaan.

Daar er in het binnenland van Suriname door prof. Stahel op een vliegtocht — ook de Goeje geeft er een schets van — een soort van Roirama-formatie, een tafelland of zandsteen-plateau is gefotografeerd en gezien, zooals de gebroeders Schomburgk in 1840 in Britsch-Guyana nabij de Braziliaansche grens ontdekten, dat volgens E. F. im Thurn, *Among the Indians of Guiana*, blz. 82, zich daar ongeveer 5000 voet boven den zeespiegel verheft, zou

dit in de toekomst voor het gebiedsdeel Suriname misschien als gezondheids-oord, als herstellings-oord voor malaria-lijders, in aanmerking kunnen komen.

Het kapsel, dat wij zooeven bespraken, wordt grooter en grooter en berst op een goed oogenblik. De inhoud ervan is geheel anders dan in den aanvang; het wormpje, dat zich oorspronkelijk omkapselde, heeft zich binnen dat kapsel gedeeld en nog eens gedeeld en thans zien wij, dat de inhoud gevormd wordt door duizenden, zelfs tienduizenden, dunne, slanke, spoelvormige lichaampjes, de sikkelkiemen of sporozoïten. Berst nu dit kapsel eindelijk, dan komen al deze sikkellichamen vrij in de lichaamsholte der mug, welke de maag omgeeft. Maar daar blijven zij niet liggen; zij gaan met den vochtstroom mee naar de borstholte van de mug en in die borstholte naar een orgaan, dat daar in ligt: de speeksel- of giftklieren; zij doorboren den wand, die de giftklieren omgeeft, dringen in de giftcellen door, waar zij tot rust komen. Nu is de mug niet langer slechts een *plaaggeest*, die ons in den slaap stoort, zij is een *giftmengster* geworden, die slachtoffers gaat maken.

Met een vergrootglas kan men nu nagaan, hoe de mug met haar steekorgaan, dat o.a. twee zaagvormig getande werktuigen en een fijne punt bevat, in de huid dringt, waarbij zij de achterste pooten iets meer strekt. De beide zagen gaan aan 't werk, terwijl de punt tegelijkertijd in de diepte doordringt. Als de zuigbuis, die door een scheede wordt gefixeerd, zoover ingedrongen is, dat de kop der mug de huid van de gestoken persoon bijna raakt, staat de mug bijna op haar kop en is de scheede dubbel gevouwen. Er wordt nu een druppeltje van het afscheidingsvocht uit de speekselklieren in de wond uitgestort. Dit vergif veroorzaakt de brandende pijn en de zwelling, welke den muggenbeet pleegt te volgen. Waarschijnlijk is het doel van dit vergif de stolling van het bloed te beletten en dus het opnemen van vrij groote hoeveelheden bloed mogelijk te maken. Indien nu echter in het vergif ook de sikkelkiemen, waarvan wij gesproken hebben, aanwezig zijn, worden met het vergif die ziektekiemen in het menschelijk lichaam gebracht en komen zij van de steekwond uit in de aderen en vandaar in den bloedstroom. Daarmede is de inenting met de infectiekiemen der malaria geschied, en na tien of meer dagen krijgt het slachtoffer den eersten koortsaanval, weldra gevolgd door meer. Worden deze aanvallen genezen, dan is die genezing dikwijls schijnbaar; na 3 weken, soms korter, dikwijls langer, volgt er weer een nieuwe aanval, en het is lang niet ongewoon, dat een persoon, die slechts

éénmaal gestoken is door een besmette mug, daardoor twee en zelfs meer jaren telkens en telkens weer aanvallen van moeraskoorts krijgt. Het blijkt zelfs, dat vele personen, die in het eene jaar koorts hebben gehad, in het volgende jaar weer aanvallen krijgen, en dus ook dikwijls ziek worden op plaatsen, waar de malariamuggen niet voorkomen. Daarmede is dan tevens verklaard, dat er op sommige plaatsen, waar in 't geheel geen muggen voorkomen, toch malarialijders kunnen worden aangetroffen. Anderzijds zijn er plaatsen waar millioenen muggen zijn en toch geen malaria is, doordat geen malariazieke menschen daar gevonden worden en dus de muggen de ziekte niet kunnen voortbrengen. Het kan echter ook komen, doordien de anopheles er ontbreekt en er dus enkel culex-soorten aanwezig zijn.

Het is hoogst wenschelijk, dat de tropen-bewoner en de tropenbezoeker — wij denken bij het neerschrijven van deze woorden aan wijlen den Kapitein-luitenant ter zee Eilerts de Haan en aan den heer Nyon, Gouvernements-ambtenaar — dezen verschrikkelijken vijand van den mensch tusschen en nabij de keerkringen, de anopheles, weet te onderscheiden van de, wat *malaria* betreft, *onschadelijke* culex-soort. Men ziet het aan het steekorgaan; dáár staan aan weerszijden bij beide soorten voelers of tasters, die bij culex slechts korte stompjes, doch bij anopheles even lang, zoo niet langer zijn dan het steekorgaan. Een tweede verschil leveren de vleugels op; bij culex zijn de vleugels zonder zwarte vlekjes. De anopheles heeft altijd zwarte vlekjes op de vleugels. Verder zit de culex met haar lichaam evenwijdig aan den muur; de anopheles zit met de achterpooten sterk gestrekt, zoodat men den indruk krijgt, dat zij op haar kop staat. Zooals men weet, is het alleen de wijfjesmug, die steekt en bloed zuigt. De mug legt haar eieren altijd op het water; de culex in den vorm van een vlotje of schuitje, de anopheles in rechte lijn naast elkaar liggende of elkaar slechts met de punt aanrakende eieren; de eerste 200 stuks en meer, de laatste minder dan 200 eieren. In elk jaar volgen ongeveer 5 muggengeslachten elkaar op. Eenige dagen, nadat het ei gelegd is, breekt het open en komt er een uiterst fijn diertje te voorschijn, dat in 't water gaat rondzwemmen: de muggenlarf. Hier is weer verschil tusschen de twee soorten. De culexlarf heeft een lange ademhalingsbuis aan het achterlijf; de anopheles een kort buisje. Na een aantal dagen, afhankelijk van de buitentemperatuur, verandert de larve in een zoogenaamde nimf, die ook voor de ademhaling aan de oppervlakte van het water komt, maar niet door een buis aan het achterlijf, maar door twee buisjes

boven aan den kop ademt. Na eenige dagen splijt de pophuid open, de kop komt te voorschijn, dan de vleugels, vervolgens het eerste pootenpaar, dat op het water wordt neergezet, spoedig stappen de twee andere pootenparen er uit, en het thans volwassen dier, de mug, is gereed, zittende op haar opengebarsten en met lucht gevulde pophuid als een schipper in zijn schuitje; zij laat haar nog slappe vleugeltjes even drogen en vliegt, als deze hard geworden zijn, weg.

Kan het anopheles-wijfje haar eieren nergens leggen, doordat geen geschikte oppervlakte water voorhanden is, dan is het voortbestaan dezer muggen onmogelijk geworden. Het is gebleken, dat de muggen meestal haar eieren dicht bij de menschelijke woningen leggen, dikwijls reeds in neergeworpen conserveblikken, oude emmers, vaatwerk en scherven, waarin door den regen, regenwater is blijven staan. Vandaar dat men steeds tegen het ontstaan van dergelijke muggenbroedplaatsen moet waken.

Volkomen juist zegt Junker, dat *niet* het Surinaamsche binnenland ongezond is, maar dat in de muskieten, die zich in de hutten van de Boschnegers ophouden (en natuurlijk in de kiemen van malaria perniciosa, die de Boschnegers in hun bloed omdragen) het gevaar schuilt. Swellengrebel overziet het vraagstuk op uitnemende wijze in dit tijdschrift, XXII, 1940.

Het is voor geheel Suriname van belang, dat men den vijand goed onder de oogen ziet. Het gevaar, om er malaria tropica op te doen is geenszins denkbeeldig. Bedenkelijk is dat van de zijde van de Boschnegers, die ongeveer een veertiende deel van de totale bevolking uitmaken, de overige dertien veertienden door een zware ziekte kunnen worden bedreigd. De arts R. Römer heeft (zie litteratuur) in 1929 in dit tijdschrift een voorstel gedaan om te trachten het gevaar op afdoende wijze te bezweren. Voorop stellende, dat plaatsen door Boschnegers bewoond, wegens het groote malariagevaar praktisch onbewoonbaar zijn; dat zij gevaarlijke bronnen van infectie zijn voor malaria tropica, waartegen creolen en Britsch-indiërs beter bestand zijn dan Europeanen, die een hoog sterftecijfer aan die ziekte vertoonen, acht hij het noodig dat desnoods dwangbepalingen kunnen worden uitgevaardigd, op zoodanige wijze, dat Boschnegers zich noch op cultuurondernemingen, noch te Paramaribo zouden kunnen ophouden, zonder eerst geheel malaria-vrij te zijn gemaakt.

De heer Römer heeft echter niet de bezwaren naar voren gebracht, die een doeltreffende uitvoering van de door hem voorgestelde dwangmaatregelen nagenoeg onmogelijk maken. Wilde

men bereiken wat hij beoogt, het malaria-vrij maken van elken Boschneger, die zich wil gaan ophouden in het door beschaafden bewoonde gedeelte van het land, dan zou het oprichten van controle-posten, overal waar Boschnegers de bedoelde gewesten zouden kunnen binnenkomen, onmisbaar zijn; zouden op die posten medici moeten worden gevestigd om te kunnen vaststellen, of de zich daar aanmeldende Boschneger malaria-vrij was of niet, en zoo noodig hem in observatie moeten kunnen nemen, om hem malaria-vrij te kunnen maken. Er zou dus personeel, hulp, bediening, en gelegenheid voor huisvesting c.q. voor verpleging [1]) noodig zijn. Men behoeft niet te vragen wat dit alles zou kosten. Bovendien, met alleen den Boschneger malaria-vrij te maken, zou men nog bij lange na niet voldoende geholpen zijn. Want het is niet de Boschneger alleen, door wien de malaria tropica kan worden verspreid, maar door elkeen, die zich in het boschland heeft opgehouden. Dus door alle personen, die zich met de goud- en met de balata-industrie bezighouden, en ook de zendelingen zouden, nog bovendien, bij hun terugkeer naar de stad, moeten worden gecontroleerd en behandeld. Men voelt wel, dat zooiets niet mogelijk is.

En toch dient de bevolking zooveel het kan tegen het gevaar worden beschermd. Een ieder in Suriname dient er van te zijn doordrongen, dat de pernicieuse malaria een volk in zijn levenskracht aantast. Dat in het heerschen van die ziekte de voorname oorzaak kan gelegen zijn dat in Suriname de levensstrijd zoo zwaar is, dat er zooveel is mislukt en dat het moederland er tevergeefs zijn beste zonen, een Lely, een Idenburg, een Fock, en anderen heeft gezonden om te trachten het dochterland tot welvaart te brengen, geeft toch wel te denken!

Er schijnt slechts één oplossing te zijn: voortdurende waakzaamheid van bestuur en bevolking. Doch hier zal heel veel afhangen van de kunde, de behoedzaamheid, het inzicht en de opoffering van de medici. Mogen de geneeskundigen in Suriname hun schoone taak als geneesheer met liefde en toewijding blijven vervullen en hun de eernaam kunnen worden toegekend van de behoeders en beschermers van de Surinaamsche bevolking bij uitnemendheid.

Het zich wapenen tegen de kans van het oploopen van de mala-

---

[1]) Bij het dooden van malaria-kiemen in het bloed kan het voorkomen, dat andere geneesmiddelen dan kinine noodig blijken. De toediening daarvan kan alleen op medisch voorschrift en onder medisch toezicht geschieden.

ria tropica, is niet zoo moeilijk. De steller van dit artikel is jaren lang voortdurend met Boschnegers nauw in aanraking geweest en toch van de genoemde ziekte vrij gebleven, door het betrachten van een zekere voorzichtigheid, eigenlijk onbewust, want er was toen (in de jaren 1891–1896) van de overbrenging van de ziekte door de anopheles, nog zoo weinig bekend. Ware hij wel aangetast geworden dan zou hij de gevolgen daarvan toen en op later leeftijd hebben moeten ondervinden en zou hij niet thans een bloeiende gezondheid kunnen genieten. De zaak kan echter niet beschouwd worden uit een individueel oogpunt; het malaria-gevaar dreigt (zooals hierboven werd gezegd) *voor het geheele land, voor het overgroote deel van de bevolking*. Het moet in Suriname zóó worden, dat het malaria-gevaar (dat van malaria-perniciosa) verdwijnt, in dien zin, dat elkeen, die het niet wil, de ziekte ook niet behoeft te krijgen.

Op het oogenblik is de toestand zoo, dat bij wijze van spreken elkeen, die zich naar het binnenland begeeft (en dus in de nabijheid van Boschnegers, of van andere dragers van de malariakiemen gaat vertoeven) malaria perniciosa oploopt. Dááraan een eind te maken, lijkt mij het grootste probleem, dat ooit in Suriname is gesteld.

Ik zou wenschen, dat er twee van de bekwaamste geneeskundigen tot buitengewone leden van den raad van bestuur werden benoemd, en een permanente Malaria-Raad, waarin alle medici zitting hadden, in Suriname in het leven werd geroepen. Het is nu eenmaal onmogelijk — er is hierboven op gewezen — om de Boschnegers, die in de Surinaamsche maatschappij een belangrijke taak vervullen —, als vrachtvaarders, en in mindere mate als houtleveranciers, en die een zekere koopkracht bezitten — van de overige bevolking te isoleeren. Evenmin kan men het vrije verkeer van de beschaafde bevolking met het binnenland belemmeren.

Wat er dan wel moet geschieden?

Dat zal de raad van bestuur en de Malaria-raad hebben te onderzoeken. Een leek moet niet trachten in een tijdschrift, ver van het betrokken gebied, theoretische oplossingen te vinden, die nutteloos zouden zijn in een vraagstuk van den eersten rang, dat slechts door deskundigen, na rijp beraad en ter plaatse, zal kunnen worden opgelost. Als er maar één ding gebeurt! Het gevaar van malaria perniciosa *moet* in Suriname tot de minst mogelijke afmetingen worden teruggebracht. Caveant consules!

Wij besluiten het betoog met de mededeeling van een driet a

bijzonderheden, die in het kader van malariabestrijding passen; en geneeskundigen kunnen interesseeren.

I. In 1888 maakte dr. J. Spitzly, chef van den militair geneeskundigen dienst in Suriname met den procureur generaal mr. van Doorn en zijn vrouw, en met den heer en mevrouw Siewerts van Reesema een reis naar de Marowijne tot aan de Merian-kreek, waarbij mr. van Doorn, met zijn ambtgenoot te Cayenne, beiden namens de Gouverneurs overleg zou plegen tot het oprichten van militaire posten, ten einde het stroopen van goud, in het bijzonder in het betwiste Lawa-gebied, tegen te gaan. Gramman Oseisie had de reis van af de monding van de Commewijne tot naar Albina medegemaakt. Te Saint Laurent du Maroni toonde de chef van het hospitaal, dr. Parnet aan dr. Spitzly een geval van „fièvre paludienne fulminante", welke zeer gevaarlijke vorm van malaria, zegt dr. Spitzly op blz. 11 van zijn reisverhaal, opgenomen in het „Jahresbericht der St. Gallischen Naturwissenschaftlichen Gesellschaft", 1888/1889, alleen door talrijke subcutane injecties van chininum sulfuricum te bestrijden was, daar het proces zeer snel verliep en patienten aan deze koorts meestal in 24 tot 36 uur ondergaan. Ik kan mij niet herinneren, vervolgt dr. S., tijdens een meer als vijfjarig oponthoud te Paramaribo en bijna dagelijksche waarneming en behandeling van malaria-gevallen in de meest verschillende vormen en bij de meest verschillende rassen, ooit dezen vorm te hebben ontmoet. Volgens de mededeelingen van de Fransche artsen, moet de Fransche Marowijne-oever bijzonder ongezond en blootgesteld zijn aan malaria, terwijl, merkwaardig genoeg, de Nederlandsche oever als zeer gezond geldt. De theorie, dat rivieren de verbreiding van malaria kunnen verhinderen, *schijnt hier op éclatante wijze te worden bewaarheid.*

De oplossing, die dr. Spitzly nog niet weten kon, is natuurlijk, ik behoef het haast niet te zeggen, dat de noord-oost passaat te Albina de muskieten en dus ook de anopheles, weghoudt of verdrijft, terwijl Saint-Laurent, dat niet zoo als Albina een bodem heeft waarop geen plassen blijven staan, door de wouden, jammer genoeg, tegen dien heilzamen wind beschut ligt.

II. Dr. M. Herskovits schreef ons, desgevraagd, op 10 December 1934, dat hij en zijn reisgezelschap niet alleen in Suriname maar ook in West-Afrika en Haïti vrij bleven van malaria, door iederen avond, alvorens te gaan slapen ieder tien „grains" kinine in te nemen „I realise this is a terrific dosage, but it seems to do the work". Dr. H. wijst er vervolgens op, dat een bewoner van het land hun voorbeeld niet zou kunnen volgen, want dan, zegt hij

zou de plasmodie hard worden en zwartwaterkoorts zou volgen. Maar voor lieden die als wij niet langer dan acht of negen maanden achter elkander in de tropen verblijven, schijnt het een heel goede geneeswijze (tot zoover dr. Herskovits).

Wij betwijfelen of elkeen de geschetste voorbehoedmiddel-kuur van dr. H. wel in alle opzichten zal bewonderen. De na-behandeling schijnt onvoldoende of niet doelmatig te zijn geweest; ik meen mij te herinneren, dat hij na zijn terugkeer uit Haïti in de Vereenigde Staten, toch malaria heeft gekregen.

III. Kostbare wenken op het gebied van het voorkomen van malaria geeft de arts H. E. Rombouts in zijn „Medische notities over de grensexpedities", die toegevoegd zijn aan„ Op zoek naar Suriname's zuidgrens" door baron A. J. H. van Lynden, met 91 foto's, en 4 kaarten, overdruk uit het tijdschrift Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap 1939. Ik zou die wenken gaarne in handen willen zien en willen zien opgevolgd door dengene, die zich van uit de kuststreek naar het binnenland moet begeven. De heer Rombouts zegt ongeveer het volgende:

Vast staat, door de proeven van prof. Flu, dat reizigers naar het bewoonde gebied van Suriname's binnenland zich kunnen vrijwaren tegen malaria-infecties door van 's avonds 6 uur tot den volgenden morgen 6 uur in een met muskietengaas afgesloten tent te verblijven. In de praktijk is zoo'n maatregel vrij moeilijk door te voeren en in sommige gevallen (b.v. bij astronomische plaatsbepaling) onmogelijk. Daarom werd de kinine-prophylaxis gekozen die in het Indische leger op patrouilles wordt toegepast, n.l. het dagelijks slikken van 0.4 à 0.5 gram hydrochlorae chinini in pillen en bovendien eens in de week 20 mgr plasmochin. Bij de Surinamers, waarschuwt de heer R. echter terecht, *moet men niet met dwangmiddelen aankomen.* Na terugkeer te Paramaribo werd de kinine-prophylaxe beëindigd met een kinine- of een Atebrinekuur, gecombineerd met plasmochin, en het resultaat hiervan was zeer goed.

Naschrift.

Prof. P. C. Flu, hoogleeraar in de Tropische Hygiene en Parasitologie en Directeur van het Instituut voor Tropische Geneeskunde te Leiden, heeft ons vereerd met een exemplaar van zijn Verslag van een studiereis naar Suriname, September 1927–December 1927, Kemink en Zoon, Utrecht. Even mogen wij hier, eveneens met dankbaarheid, gedenken, dat genoemd instituut, dat het Verslag van prof. Flu heeft uitgegeven, ons in de gelegen-

heid heeft gesteld tijdens den eersten wereldoorlog een college te volgen van den hoogleeraar in de Volkenkunde, en med. dr. A. W. Nieuwenhuis, en verder iets over dat Verslag in het midden brengen. Over malaria handelen twee hoofdstukken: „De malaria in en om de stad Paramaribo in verband met den rijstbouw" en „De malaria in de districten".

In het tweede genoemde hoofdstuk becijfert prof. Flu, dat alleen aan verpleeggelden de malariapatienten op zes (daar vermelde) plantages, per jaar ongeveer *f* 8090 kosten. Dat is direct geleden geldelijk verlies. Maar omdat men door ziekte de werkkracht van den koelíe mist en dat deze dus inproductief is, lijdt de onderneming, het dagloon van den koelie gesteld op 80 cent een niet direct geldelijk verlies, dat even groot is. De verpleging van malarialijders op alle plantages te zamen stelt jaarlijks eischen die *zeer groot* zijn.

Wil men weten, waarom Suriname niet tot bloei komt, en waarom de ondernemingen er, ondanks den vruchtbaren bodem *niet* rendeeren, dan heeft men alvast een hoofdoorzaak: de malaria.

Wij wenschen het Verslag van dezen uitnemenden ontdekker en geleerde, van een van Suriname's allerbeste zonen in handen van elk ambtenaar, van ieder beschaafd man, van ieder die het wel meent met het bloei en welvaart behoevende land.

LITTERATUUR:

L. C. VAN PANHUYS, *Belang van het personeel van den Lawaspoorweg bij een bestrijding en voorkoming der malaria*, 1903, bekroond door de geneeskundige commissie te Paramaribo met een premie van *f* 150.

H. J. M. SCHOO, arts (en malaria-specialist) te Krommenie, *Bekroonde populaire handleiding omtrent malaria, de noodige leefregelen, de middelen ter voorkoming of ter genezing dier ziekte en enkele nuttige wenken voor andere ongesteldheden in de tropen*. Paramaribo, 1904, gedrukt ter Algemeene Landsdrukkerij te 's-Gravenhage, 75 blz., 5 fig., kl. 8°, prijs *f* 0.15 (was in enkele dagen uitverkocht). Volgens de inleiding werd het geschrift uit 14 oplossingen van een prijsvraag, met den prijs van *f* 300 bekroond, terwijl aan den steller dezes, wiens antwoord het bekroonde zeer nabij kwam, en aan wiens antwoord enkele punten, zooals ankylostomiasis, ter aanvulling werden ontleend, de bovenvermelde premie werd toegewezen. Voorts:

L. C. VAN PANHUYS, „Recent discoveries in Dutch Guiana", *Proceedings Int. Congress of Americanists*, Londen, 1912, blz. 374–377, met overzicht van de uitkomsten van het verslag over malaria-onderzoek en andere ziekten door den officier van gezondheid P. C. Flu;

L. C. VAN PANHUYS, „Een man van de daad, W. C. Gorgas", W. I. G. II, blz. 355;
Dr. R. RÖMER, „Sanitaire beschouwingen in verband met immigratie van werkkrachten in Suriname" W. I. G. II, blz. 101, 205, 275, 383, 463, speciaal blz. 105;
C. H. DE GOEJE, „Suriname ontdekt, T. A. G. 1934, blz. 31, Panorama uit Teboe, met Tafelberg (Emma-keten);
Prof. dr. N. H. SWELLENGREBEL, „Over de vraag of een proefneming tot vestiging van politieke uitgewekenen in Suriname hygienisch te verantwoorden is", met de daarin aangehaalde belangrijke litteratuur, o.a. van dr. C. Bonne, W. I. G. XXII (1940);
E. JUNKER, „Malaria in Suriname", W.I.G. XXIII, blz. 23–30. Men raadplege ook het fraaie artikel „Malaria" in de nieuwe encyclopaedie van Winkler Prins. Ik moge hier nog, op gezag van prof. Flu, de aandacht vestigen op den arbeid in Suriname van de heeren doktoren De Ruiter en Lampe. Zie ook De W. I. G. IX, artikel van dr. Lampe.

Post Scriptum.

Onder de vele geschriften over het onderwerp, die wij hebben geraadpleegd is er een, dat nog moge worden genoemd. Jhr. mr. A. E. Elias, secretaris-generaal van het departement van Koloniën zond mij, in 1904 met de woorden: „Misschien stelt Gij hierin belang" een omzendbrief van de directie van de zendingsdrukkerij te Ermelo, nopens een boekje over: ***Malaria, aanwijzingen ter voorkoming en behandeling***, rijk geïllustreerd, naar het Duitsch van R. Fisch, Dr. Med., ingeleid door J. F. Blom van Geel, arts te Utrecht, 81 bladz., prijs *f* 0.75. Er staat in, hoe en op welke wijze de huisvrouw in Nederlandsch West-Indië het in haar macht heeft de steekmuggen in huizen het binnendringen en het verblijf in de huizen te beletten; er staat een zeer goede beschrijving in van den malaria-aanval, van de verschillende soorten der ziekte, over de behandeling; over de vraag hoe en wanneer men kinine moet innemen; over de ziektebehandeling (blz. 64–81). Dr. Fisch was praktiseerend geneesheer aan de *Goudkust* (*West-Afrika*), die met zijn rijke ervaring, opgedaan in dit beruchte malaria-gebied, allereerst zijn jongere collega's wilde dienen. Tevens echter dacht hij aan de breede schare ambtenaren, zendelingen en kooplieden, die dikwijls op eenzame posten verstoken zijn van alle geneeskundige hulp.

Gedachtig aan: „de vrouw in West-Indië", willen wij iets over hetgeen in dit boekje staat, nog als postscriptum laten volgen. Op wie komen de zorg en de last van verpleging bij ziekte in hoofdzaak neder? Op moeder de vrouw!

Zij moet, desverkiezende, gerust kunnen overslaan, wat in het bovenstaande is vermeld over de ingewikkelde geschiedenis van de plasmodiën, over vraagstukken van natuurlijke historie, over kwesties van bestuur en van maatschappelijke toestanden. Maar de gezondheid van haar gezin, van de kinderen, de verpleging in huis, dat raakt haar in het bijzonder. Dáár is zij de bondgenoote van den arts, de uitvoerster van zijn voorschriften. De vrouw kan een belangrijk deel van de volksgezondheid bevorderen. Te meer indien, zooals ik vrees dat in Suriname totnogtoe het geval is geweest, de heeren der schepping in

het behartigen van dit onderwerp in belangrijke opzichten hebben gefaald.

Wij geven nu, uitsluitend voor de vrouw, de volgende raadgevingen van dr. Fisch.

1. Zwangere vrouwen moeten zeer voorzichtig zijn met kinine, en in dien tijd het innemen van groote hoeveelheden nalaten.

2. Geef kinine korten tijd, 6–12 of 20 uur *na* de koorts.

3. Het is een groote fout, vóór den koortsaanval kinine in te nemen. Vóór de koorts bevinden de malaria-parasieten zich in milt en beenmerg, en in dien tijd zijn ze voor kinine ontoegankelijk. Neemt men, verkeerdelijk, kinine vóór den koortsaanval, dan kan men licht zwartwaterkoorts krijgen. Men moet niet de naderende koorts behandelen, maar de haar veroorzakende malaria-parasieten op het juiste oogenblik dooden.

4. Vrouwen en kinderen zijn veel meer aan huis gebonden dan de man, maar juist in huis kan de anopheles zich ophouden en daardoor lijden dikwijls vrouwen en kinderen meer en zwaarder aan malaria dan de man. De besmetting gaat dikwijls in dezelfde kamer van mensch op steekmug over, en omgekeerd.

5. Let op of uw kinderen bleek zien en, ongemerkt, aan koorts lijden.

6. Wees nimmer bevreesd uw kinderen, volgens 't voorschrift van uw huisarts kinine te geven; kinderen verdragen kinine even goed als volwassenen.

7. Dek een malaria-zieke, die koude rillingen krijgt, warmpjes toe, en geef hem of haar wat flink heete thee. Duurt de koude zeer lang en is zij zeer hevig, dan verwarme men het bed met een warme kruik.

8. Wees niet bevreesd, indien het lichaam op een malaria-aanval met een krachtige koorts reageert. Denk er aan, dat antipyrine den parasieten *niet* kan deren; integendeel slechts gunstig voor de parasieten kan werken.

9. Duurt het hitte-stadium bij den lijder te lang, dan make U een natten omslag door den lijder te hullen in een met lauw water nat gemaakt laken en door stijf in een groote wollen deken te wikkelen.

10. Bij *terugkomende* koortsen [1]), voorzichtig met kinine gebruik. Dr. F. raadt bij zulk een koorts, vooral wanneer urine en stoelgang in 't oogloopend donker gekleurd zijn en het wit van het oog een gele tint vertoont, den eersten dag 4 × 0.2 gr.; den tweeden dag 5 ×; den 3den dag 6 ×; den 4den 7 tot 8 maal 0.2 gr; en ga daarmede nog een paar dagen lang voort. De werking der vorige dosis *moet nog niet geheel voorbij zijn*, als die der volgende reeds begint. Op die wijze is het dr. F. reeds dikwijls gelukt, lijders van hun koorts te genezen, terwijl deze anders naar geen enkel middel wilde luisteren.

11. Als eerste voorwaarde bij braken geldt, volstrekt niets in de maag te brengen en den lijder volmaakt stil in bed te laten liggen.

12. Plaagt den kranke een min of meer groote onrust, dan volstrekte rust in en rondom het huis. Elk rumoer of gedruisch vermijden. Geen slechte tijdingen mededeelen. Moed geven. Mocht er ernstig gevaar

---

[1]) Deze „remitteerende" koortsen treden op, indien men op verschillende tijdstippen door besmette muskieten mocht zijn gestoken.

zijn, dan is het zeggen van de waarheid voor de verpleegster (evenals voor den geneesheer, maar die weet die dingen beter dan U en ik) een heilige plicht, met dien verstande natuurlijk, dat men zeker zij van zijn zaak.

13. Bij onmacht, den zieke volkomen plat op het bed leggen, zoo mogelijk met het hoofd nog lager dan de voeten, den hals geheel ontdoen van benauwenden kleedingstukken. Maatregelen nemen tot verkorting van het tijdperk der koude rillingen, en van het tijdperk der groote hitte (zie punt 6 en 8). Hoffmann's-druppels of eenige druppels krachtige spirituosa. In hoogst ernstige gevallen: alcohollavement (een eetlepel sterk alcoholicum met gerstenat).

14. Bij hevige hoofdpijnen, òf koude omslagen, òf een dosis antipyrine.

15. Steenpuisten (die zooals U misschien weet, slechts dáárdoor kunnen ontstaan, doordat zwammen zich van buiten in de geopende zweetporiën dringen) voorkomen, door afwasschingen met goede brandewijn.

16. Voeding der kranken, indien de koortsen langer dan 6 uur duren: eiwit met suiker en ½ eetlepel cognac, geklutst in een glas water, 3 × per dag; melk met koolzuurhoudend mineraalwater; amandelmelk met suiker en oranje-bloesem- of laurierkerswater. Geen alcoholica als drank; wel rijnwijn met water en suiker; ook citroensap met water en suiker.

Een bijzondere wenk voor moeders.

Kleine kinderen en zuigelingen worden dikwijls in hun bedje of kinderwagen slapend, zonder eenige bescherming aan de steekmuggen blootgesteld. Men laat ze in de morgen- of avondkoelte in kamer of op veranda slapen, zonder te bedenken dat zij, omdat zij stil liggen, bijzonder in gevaar zijn van door muggen te worden gestoken. 't Is dus volstrekt noodig de kinderwagens te voorzien van een voldoende bescherming tegen muggen, anders kan 't voorkomen, dat een kind malaria krijgt, hoewel het 's nachts uitstekend tegen muggen beveiligd is, alleen omdat men er niet genoeg op lette, dat slapenden ook overdag en vooral 's morgens vroeg of 's avonds allicht kunnen gestoken worden. Het muskieten-gaas of -net moet over rieten bogen gespannen en goed sluitend aan het wagentje bevestigd worden.

Wenken voor de huisvrouw.

Leer uw bedienden de steekmuggen in huis te dooden. De steekmuggen houden niet van licht en wind. Duldt geen schuilhoeken in de buurt van uw huis, waar ze zich in de open lucht onder de bladeren van boomen en struiken verbergen. Richt uw kamers zoo in, dat de lucht er door stroomt. Laat de wanden met kalk bestrijken of wit schilderen. Vermijd het gebruik van open kasten, boekenrekjes, gesloten schrijftafels, inrichtingen om kleederen op te hangen, droge grasbouquetten en gordijnen. Bevestig schilderijen of tegels sluitend tegen den wand. Zorg dat nergens tochtvrije, donkere hoeken ontstaan. Haal uw man er toe over het geheele huis met draadnet tegen muskieten te beveiligen; de kosten haalt u er uit, door vermijding van ziekte, door vermeerdering van gezondheid en levensvreugde. Dring er op aan, dat uw man in zijn

bureau tegen muskieten is beschermd, en zorg dat hij ook thuis een muskietenvrije studeerkamer heeft.

Hoe kan u bemerken, dat een malaria-aanval in aantocht is?

Allerlei voorboden gaan vooraf. De eetlust is gestoord (soms in 't oogloopend vermeerderd). De slaap is onrustig, dikwijls van zware droomen vergezeld. De huid voelt onplezierig droog aan; men voelt trekkingen in de ledematen. Men gevoelt zich lusteloos om te werken; soms is er vermeerderde prikkelbaarheid, verdrietige stemming; bij anderen ongewone vroolijkheid en spraakzaamheid. Van tijd tot tijd voelt men een zeer flauwe rilling, een onaangenaam koud gevoel. Men moet het werk opgeven. Aanwezige hoofdpijn wordt steeds erger; de koude rillingen worden menigvuldiger en houden langer aan. Gaat men naar bed, dan doet het ontkleeden en de aanraking met het beddegoed een „koude-koorts" ontstaan, die niet zelden een vol uur duurt en waarin de kranke begint te klappertanden. Zeer dikwijls komt deze koude koorts, indien men niet naar bed is gegaan, zeer plotseling op, zoodat de zieke en zijn huisgenooten er geheel door worden overrompeld. Zeer dikwijls vertoont zich ook tevens de misselijkheid.

Verder verloop van den malaria-aanval.

In zeer korten tijd stijgt de lichaamstemperatuur, tot zeer hoog, waarover men zich niet ongerust moet maken. De lijder kan er vreeselijk bleek en vervallen uitzien. Na eenigen tijd, van een kwartier tot twee uren toe, houdt het gevoel van koude op. Zeer langzaam ondervindt het lichaam een weldadig warm gevoel, als van een aangenaam warm bad. De zieke gaat over in het zoo veel aangenamer *tijdperk van hitte*. Heeft men hoofdpijn, dan wordt deze ondragelijk. De huid wordt, in plaats van bleek, allengs rood. Er kunnen hartkloppen, duizeligheid ontstaan. Eindelijk begint het tijdperk van het zweeten. Een weldadig gevoel ontspant den lijder; men doet droge kleeren aan, gaat op een ander bed liggen en krijgt zeer spoedig weer nieuwe arbeidslust. Als het merkwaardige van malaria-aanvallen komt bijna altijd de opvallend snelle genezing. De bovenstaande schets is van een eersten malaria-aanval. Heeft men reeds verscheidene aanvallen medegemaakt, dan kan het beeld anders zijn.

BIBLIOGRAPHIE

A. TIJDSCHRIFTEN, COURANTEN, ENZ.

Cultureel Indië. Juli/Augustus 1943. Surinaamsche Diorama's uit het begin der 19e eeuw door A. J. de Lorm.

West-europäische Wirtschafts-Korrespondenz für die Montanindustrie. 15 Augustus 1943, no. 1452. Hoogovenbedrijf in Suriname [overgenomen door Economisch Nieuws van den Economischen Voorlichtingsdienst van 17 Augustus 1943, no. 697].

Nederlandsch Studieblad April en Juni 1943, no. 2 en 3. De Nederlandsche Antillen, door P. Oomen.

Idem. Juli 1943, no. 4. De Bovenwindsche eilanden van de Nederlandsche Antillen, door P. Oomen.

Idem. September 1943, no. 5. Saba, het merkwaardige eiland en aardsch Paradijs, door jhr. L. C. van Panhuys.

Levende talen, Juni 1943, no. 125. Merkwaardige vertalingen van Nederlandse Lyriek, door G. W. Wolthuis [waarin gewezen wordt op vertalingen van Arthur Valk op St. Eustatius].

B. BOEKEN, GESCHRIFTEN, ENZ.

Hollandsche Kapers op Amerikaansche kusten. Verhalen uit het optreden onzer voorouders in de wateren der drie Amerika's, door W. J. van Balen, Sythoffs Uitg. Mij, 1942. *f* 3,65 (4,90).

Nederlanders in den vreemde, door Rob van Limburg [waarin een hoofdstuk voorkomt: Pieter Stuyvesant] 1941, Uitgeverij „Servire".

Berichten van de Afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut no. 191. Surinaamsch Hout voor fineer en triplex, door ir. W. Spoon (overdruk uit De West-Indische Gids Februari 1943, no. 2).

Mededeeling no. LIX van de Afdeeling Handelsmuseum no. 25 van het Koloniaal Instituut. The grasses of the Dutch West Indian Islands, door G. J. H. Amshoff.

Idem., no. LX *van de Afdeeling Handelsmuseum* no. 26. Inlichtingen en onderzoekingen van de Afdeeling Handelsmuseum in 1942. [behandeld worden o.a. Surinaamsch hout en balata]. *f* 2.10.

Holland aan de Hudson, door mr. W. J. van Balen. [behandelt de W.I. Compagnie en Pieter Stuyvesant]. *f* 5.90.

O.D.

BEZOEK VAN EEN HAARLEMMER AAN SURINAME EN CURAÇAO IN 1861 EN 1862

DOOR

G. A. N. SCHELTEMA DE HEERE

Het dagverhaal van den bezoeker is getrokken uit de reisbrieven van mijn oom Dirk Scheltema, die van zijn 15de tot zijn 21ste jaar zeevaarder ter koopvaardij was, daarna op Java in den handel ging, op zijn 26ste jaar benoemd werd tot Agent der Javasche Bank te Semarang, en in 1853 — oud 38 jaar — op zijn verzoek eervol uit dat ambt ontslagen werd, waarna hij voorgoed thuisvoer.

De aanteekeningen nopens de reis van Haarlem naar Britsch-Guyana zijn, als onbelangrijk voor Nederlandsch-Westindië, weggelaten.

Dinsdag 22 October 1861 kwamen wij behouden te Georgetown aan de Demerary aan. Na ons goed te hebben gebracht aan boord van de Nederlandsche stoomboot „Vice-admiraal Rijk" [1]) begaven wij ons aan wal. „Wij" beteekent hier de heer Hellmund [2]), de heer Jules Garnier la Roche, een Fransch ambtenaar, die door het gouvernement van Guadeloupe gezonden was om de kolonie Cayenne te inspecteeren, en ik. Eerst bezorgde elk zijn zaken, wat bij mij bestond in de kennismaking met de heeren Rore Duff & Co. [3]), kooplieden, bij wie ik een aanbeveling had. Vervolgens bracht ik den heer Thomas Christiani [4]), die bij zijn vrouw en 2

---

[1]) Genoemd naar den vice-admiraal Julius Constantijn Rijk (1787–1854), gouverneur-generaal van Suriname 1839–1842, minister van Marine. Zie *D.W.I.G.* 14de jrg. blz. 206 e.v.

[2]) Wilhelm Gottlob Frederik Helmund (1834–1910), eigenaar van zoutpannen op Bonaire en Aruba.

[3]) Rore Duff & Co te Georgetown waren „Merchants and storekeepers", tevens vice-consul van de Vereenigde Staten van Amerika en Lloyds agent.

[4]) Thomas Christiani, lid van den gemeenteraad, was „Merchant & storekeeper".

lieve kinderen recht gelukkig thuis was, een bezoek. Daarna ging ik naar het hotel Hamilton; ik vond er mijn reisgenooten en deed met hen een rit om Demerara te bezien, een plaats, welke reeds zeer waard is voor elkeen, die zoo op verscheidene stoombooten gebrek aan lucht, licht en gemak had gedurende een maand, doch in vergelijk met Nederlandsch-Indië er maar armoedig uitziet. Wij aten bij Hamilton vrij goed en maakten een niet ongenoeglijk avondbezoek bij den heer De Jongh in gezelschap van Israëlieten en Israëlitinnen.

Woensdag 23. Na het ontbijt ging ik naar boord en bestelde mijn passage bij kapitein Rustman, den gezagvoerder der genoemde boot. Hij stond mij zijn kamer voor de reis af en verzocht mij niet later dan op den middag, d.i. te 12 ure, aan boord te zijn. Ontbeten hebbende bij Hamilton en de rekening hebbende voldaan met een souverein, d.i. *f* 12 elk, begaven wij ons naar boord en vertrokken op het bepaalde uur, ons gelukkig voelende onder de Nederlandsche vlag hoewel wij van veel gemak verstoken waren. Maar wij naderden zoo langzamerhand het einde van het begin onzer reis.

Donderdag 24 's ochtends te 6 ure lagen wij in den mond van de rivier Nickerie voor de stad Nieuw-Rotterdam [1]). Onder de hier aan boord komende passagiers waren de heer Tyndal de Veer [2]) en echtgenoote met 2 kinderen en 3 bedienden, die zich in de kajuit plantten en mijn nachtgoed en koffers verhuisden uit de kamer van den kapitein, terwijl een hunner koffers daarin geplaatst werd. Een half uur later vertelde ik den kapitein, dat het mij aangenaam zoude zijn, wanneer een ander rustverblijf voor mij in gereedheid gebracht kon worden. Onmiddellijk werd den hofmeester gelast de kapiteinskamer weder voor mij te bestemmen. Alles geschiedde, zonder dat zich boe of ba had laten hooren, zeer tot mijn genoegen.

[1]) Deze plaats aan de Nickerierivier werd door de zee verzwolgen. De Nickeriepunt werd in 1820 gesticht, in 1850 vergroot, en ontving toen den naam Nieuw-Rotterdam, in 1870 binnenwaarts verplaatst en voor de tweede maal in 1874 verplaatst. Het derde stadje, ver op de rivier Nickerie gelegen, werd Nieuw-Nickerie genoemd.

[2]) In 1862 wordt als eigenaar van de plantage Nursery in Nickerie vermeld de boedel Wed. E. Tyndall, boedel S. Tyndall, H. en Th. Tyndall, S. R. en J. de Veer Tyndall en Jos. Tyndall. Th. Tyndall, die 2de luitenant van de gewapende burgerwacht in het district Nickerie was en op de plantage Nursery woonde, was met H. Tyndall, J. de Veer Tyndall, H. Blancke en P. C. Wesenhagen, administrateur in Suriname der plantage, waarvan H. Tyndall directeur was. Andere Tyndall de Veer's of De Veer Tyndall's worden in Suriname niet vermeld.

Vrijdag 25 des morgens ontwaakte ik in den mond der Suriname-rivier, nam van mijn medepassagiers afscheid, stapte op den Surinaamschen grond aan wal, en werd verwelkomd door den heer Soesman [1]). Wij gingen samen naar zijn woning, waar ik een glas tamarinde-siroop dronk. Vervolgens begaf ik mij naar Lyons hotel. Daar zit ik nu in een afgeschoten hok te schrijven en ben er nog al slecht gelogeerd. Zoodra ik mij opgeknapt had, ging ik op bezoek naar den heer Brakke [2]) — die naar zijn plantage was —, den heer Gefken [3]) — wien ik een kaartje bracht van den heer Mr. Scherer en zeer beleefd ontvangen werd —, en den heer P. R. Planteau [4]) — wien ik een open brief van diens zwager, den heer Van Heukelom [4]), overhandigde en er ook een aangenaamste ontvangst had. Te 1 ure keerde ik naar mijn logement terug daar het mij wegens de warmte onmogelijk was verder te gaan. Van mijn neef Gajus Hajonides kreeg ik een kort bezoek, dat ik morgen hoop te beantwoorden.

---

[1]) Salomon Soesman, te Amsterdam geboren 28 November 1801, overleden te Coronie 3 April 1877, werd voor den handel opgeleid, en na in Londen werkzaam te zijn geweest, vertrok hij naar Suriname. Hij werd in 1866 lid van de Koloniale Staten, later ondervoorzitter en voorzitter. De handelszaak, welke hij oprichtte onder den naam van gebroeders Soesman, had een filiaal te Boston. Hij was eigenaar van de plantages Uit en Thuis en Mon Plaisir. De zaak verstrekte na de emancipatie eenige tonnen aan suikerplantages, maar leed groote verliezen en liquideerde.

[2]) Christiaan Daniel Brakke, geboren 5 Maart 1821, overleden 28 Februari 1885, was gehuwd met Henriette Carolina Flemming. Hij vertrok ongeveer 100 jaar geleden naar Suriname, was mede-eigenaar van de plantages Vlugt en Trouw (Boven-Cottica en Perica), Rust en Lust (Boven-Suriname), Dordrecht (Boven-Suriname), Sibano en Gelre (Commetewanekreek). Met zijn broer P. C. Brakke was hij directeur-administrateur van de plantage Johan en Margaretha (Beneden-Cottica). Zijn broer was directeur op de plantage Dordrecht.

[3]) Mr. J. W. Gefken (1807–1887) werd, na advocaat te 's Gravenhage geweest te zijn, rechterlijk ambtenaar in Nederland, en vertoefde van 1857–1867 als procureur-generaal in Suriname. N.N.B.W. IV, 639.

[4]) H. P. van Heukelom (1816–1878), directeur der Maatschappij tot exploitatie van staatsspoorwegen, later inspecteur der Nederlandsche staatsspoorwegen, huwde 1838 Charlotte Maria Planteau (1819–1869), geb. te Paramaribo, dochter van Jean Planteau en Clasina Theresia Thym. Van Heukelom en Vollenhoven waren administrateurs in Europa van de plantages La Rencontre en Maria Petronella, waarvan P. R. Planteau in Suriname administrateur was. Laatstgenoemde was ook administrateur van Johan en Margaretha, Vreeland, La Paix en De Maasstroom.

Zaterdag 26. Gisteravond wandelde ik nog naar den heer Meindertshagen [1]) — die naar de bovenlanden was —, zoodat ik nog tijd had een bezoek te brengen aan den heer Kramer, een koopman uit Oost-Friesland. Mijn logement is naar; Maandag hoop ik een beter vertrek te zullen hebben. Als ik 't raam uitzie, kijk ik op de binnenplaats, waar gister den ganschen dag een vrouw zat te wasschen met een pijpje in den mond. De voeding is hier naar omstandigheden vrij wel maar zonder rijst; pisang is de beste vrucht, welke ik hier tot nu toe vond: zij noemen die „bakoben".

Zondag 27. Bij nadere overweging behoud ik mijn kamer maar, omdat ik er een zeer goede kast in gekregen heb tot berging van mijn goed. Gistermiddag was ik te dineeren en werd hartelijk ontvangen, maar om de leefwijze hier een weinig kennelijk te maken, zal ik de vreemde verzameling der hoofdschotels mededeelen, die trouwens alle van goeden smaak waren. Eerst soep, toen een pastij van zalm (versche) uit blik, daarna een fameus stuk zout vleesch, dat flankte met een schotel ragout van zout vleesch en kip. In den avond legde ik een bezoek af bij den gouverneur Van Lansberge [2]), schoonvader van den heer Hellmund, en vond daar de mama met 3 getrouwde dochters, dames die zeer vloeiend Fransch en Spaansch spreken maar geen Hooghollandsch (Nederlandsch). Ik was dus zeer gelukkig, toen de gouverneur zich bepaalde om met den heer Hellmund en mij het gesprek in onze taal te vervolgen. Hedenmiddag ben ik daar te dineeren genoodigd. Van de stad zag ik nog weinig, want het is òf te donker òf te warm om te wandelen. De Joodsche kerk had ik gisteren gelegenheid om te zien. Het is een schoon lokaal, welgebouwd, zindelijk en welonderhouden; een gemeente van 600 menschen heeft er hare godsdienstige bijeenkomsten. Heden voor den middag was het niet

[1]) Mr. G. de Meinertshagen, lid van het gerechtshof, geboren 9 Maart 1808, overleden 24 Mei 1862.

[2]) R. F. van Lansberge (1804–1873) was achtereenvolgens ambtenaar bij de registratie in Nederland, gouvernements-ambtenaar in Curaçao, consulair ambtenaar in Zuid-Amerika, van 1856–1859 gouverneur van Curaçao, van 1859–1867 gouverneur van Suriname. Hij was gehuwd met Victoria Rodriguez (1806–1880), geboren te Neyva in Nieuw Grenada. Van zijn dochters was Charlotte Victoria Clemencia (1834–1864) gehuwd met W. G. F. Hellmund, Emilia Anna Elisabeth (1837–1905) met J. H. A. W. baron van Heerdt tot Eversberg (1829–1893), gouverneur van Curaçao (1880–1882) en van Suriname (1882–1885); Sophia Maria Victoria (1840–1894) trouwde G. W. C. Voorduin (1830–1910), die als luitenant ter zee de bekende platen van West-Indië vervaardigde.

zoo warm als gisteren, maar ook toen, te 1 ure, hadden wij een flinke regenbui en heden in den namiddag zoo eenige stortbuien. De schoener, waarmee wij naar Curaçao moeten vertrekken, is nog niet aangekomen.

Maandag 28. Gister dineerde ik bij den gouverneur. Omdat het zooveel geregend had en nog regende, liet ik een rijtuig halen en reed daarmede naar het gouvernementsgebouw. Het rijtuig leek haast een lijkwagen, maar beantwoordde aan het doel. De 3 uren, welke ik aan het Paramaribo'sche hof doorbracht, waren aangename uren. Ik was de eenigste gast en de tafel, voor een gouverneur, eenvoudig maar lekker: dat is juist zoo 't zijn moet. De heer Van Lansberge is een zeer aangenaam en spraakzaam mensch. Leed was 't mij, met de dames niet wat meer te kunnen keuvelen. Toen het dessert op tafel stond, kwamen de kindertjes van 's gouverneurs 3 dochters binnen. Mijn medegasten in Lyons fameuze logement zijn de heer Theodoor Tydeman [1]) uit Leiden met zijn vrouw en 2 kinderen. De heer Tydeman was vroeger zeeman, thans is hij landdrost (resident) van Coronie; hij is al sedert 3 maanden ziek en ook zijn vrouw is ziek; de kinderen en bedienden zijn nauwelijks hersteld. Nog logeeren hier — en met die gasten heb ik de eer de tafel te deelen — de goochelaar Taylor en zijn echtgenoote met hun compagnon, den zanger en gitaarspeler Mr. Pharlan. Zij vertrekken morgen naar Madeira om zoo de wereld door te goochelen, al reizende en trekkende. De vrouw verhaalde mij, dat zij al 3 jaren met haar man aan 't dwalen was, op 2 dagen na zoolang als zij getrouwd zijn, en dat zij aan boord altijd zeeziek is, maar dat het leven, dat zij leidt recht naar haar zin is.

Dinsdag 29 wandelde ik veel door de stad, bezocht den heer Roux [2]) en den heer Planteau, welke laatste mij uitnoodigde morgenochtend om 6 uur een rit met hem om de stad te doen. Heden en gisteren had ik rijst en een lekkere ananas.

---

[1]) A. J. T. Tydeman, kwam in Januari 1857 in Suriname aan, ter beschikking gesteld van den gouverneur als assistent bij den procureur-generaal en provisioneel havenmeester. Hij bracht, op verzoek van den hoogleeraar W. H. de Vriese te Leiden, een plant van de getah pertsjah mede met de bedoeling die in Suriname aan te kweeken.

[2]) H. G. Roux, administrateur van St. Barbara, chef van het brandwezen en opperbrandmeester, thesaurier van den kerkeraad van de Hervormde gemeente, president van de commissie uit den kerkeraad tot toezicht over de weezen, voorzitter van de in 1849 opgerichte leesvereeniging „Keur van Letteroogst". Hij was administrateur van 28 plantages in Suriname.

Woensdag 30. Om 5 uur in den morgen op, zoodat, toen de heer Planteau mij te 6 ure met rijtuig kwam halen, ik hem wachtte. Wij reden tot half 8 in 't westen der stad en zagen verscheidene boerderijen van menschen, die weinige jaren geleden als volkplanters [1]) uitgekomen zijn en zich nu in de nabijheid van Paramaribo gevestigd hebben; zij vinden hun bestaan in den landbouw. Na een weinig gegeten te hebben begaf ik mij tot den heer Roux, wien ik ronduit vroeg, of hij mij niet in de gelegenheid kon stellen om de plantage Santa Barbara te bezichtigen. Met de meeste voorkomendheid bood hij mij aan, den Directeur der plantage te schrijven om een tentboot af te zenden, die mij als passagier stroomopwaarts zou voeren. De heer Roux beloofde mij tevens daar in de nabijheid ook nog gelegenheid te zullen geven om een plantage te zien. De heer Planteau zal mij mede een aanbevelingsbrief meegeven voor een plantage onder zijn opperbestuur, zoodat ik misschien reeds morgen de rivier opga, na bij den heer Planteau het middagmaal tusschen 1 en 2 uur gebruikt te hebben; maar misschien ook zal ik eerst overmorgen vertrekken. De heer Soesman beloofde mij later in de gelegenheid te zullen stellen op gelijke wijze een kijkje te gaan nemen op de plantage Adrichem. De gouverneur, waar ik hedenavond een bezoek bracht, gaf mij den wensch te kennen de landsplantage aan mij te laten zien, bijaldien ons vertrek daartoe genoeg vertraagde. Dus leerrijke dagen in 't verschiet. Hedenmiddag wandelde ik naar Tortone en Ma Retraite [2]), 2 plaatsen in 't noorden der stad gelegen.

Donderdag 31. Al vroeg was ik op de been en ging ook bij den heer Roux aan. Hij beloofde mij te zullen laten weten, wanneer de tentboot te mijner beschikking gekomen was. De heer Planteau ontving mij zeer aangenaam en wij aten te zamen zeer lekker. Des avonds maakte ik een bezoek bij Mr. Tyndal de Veer, die in het huis woont, waar vroeger zijn oom Jan Wesenhagen als eigenaar in woonde. Ik werd daar zeer wel ontvangen. Het is hier een geheel ander leven dan in de Oost; de kleederdracht der bedienden heeft lang niet dat eenvoudige en sierlijke der bedienden op Java, maar hier zijn de bedienden hoofd voor hoofd kostbaarder.

---

[1]) Bedoeld zijn de Nederlandsche kolonisten van 1845, aanvankelijk in Saramacca gevestigd, waar een groot aantal door onvoldoende voorbereiding van hun vestiging stierf. Deze ,,Hollandsche boeren" vestigden zich later nabij de hoofdstad Paramaribo.

[2]) Tortone moet zijn Tourtonne. Deze plantage was evenals Ma Retraite gelegen aan de Surinamerivier.

Vrijdag 1 November 1861. Nu had ik gedacht heden de binnenlanden te bezoeken, maar jawel: de gelegenheid is nog niet gekomen. Dus heb ik mijn tijd zoo best mogelijk omgebracht met een brief te schrijven aan den heer J. Garnier la Roche. Maar nog is de schoener van Curaçao niet gekomen, en de tentboot van Sante Barbara is er evenmin.

Zaterdag 2. Ik voed nog altijd hoop heden naar genoemde plantage te zullen gaan en, hoewel de post eerst a.s. Maandag vertrekt, beëindig ik mijn briefwisseling maar heden.

Zondag 3. Mijne gezondheid laat niets te wenschen over. Het is hier het land van belofte, d.w.z. men schroomt niet te beloven, maar zeer traag komt men het na. Vermeende ik verleden Woensdag reeds naar de plantage Santa Barbara te gaan, die belofte is sedert van dag tot dag geprolongeerd — echter zonder voldoening der rente. Nog voed ik hoop derwaarts te gaan. Zoo jammer dat ik al dien tijd, welke ik zoo nuttig had kunnen besteden, genoegzaam zonder iets nuttigs uit te voeren doorbracht. Hedenmorgen bezocht ik de Luthersche kerk waar de Hervormde dominee Conradi [1]) preekte over Lucas 10, vers 23 & 24. De kerk, een niet groot maar luchtig en doelmatig gebouw, was wel bezet door burgers en ambtenaren, het garnizoen — ten minste een gedeelte matrozen en soldaten —, zelfs waren er vele vrouwen in inheemsche kleederdracht.

Maandag 4. De heer Klint [2]), directeur der plantage Santa Barbara, bezocht mij hedenmorgen en stelde mij voor, met hem de reis aan te nemen te 3 ure, Hij had maar een 4-riemsboot en meende, ik moest maar wachten tot een 6-riemsboot afkwam om mij te halen: zulks paste beter voor mijn persoon. Ik gaf hem te kennen, dat mijn bijzonder verlangen is, hoe eer hoe beter te vertrekken, aangezien ik mijn tijd zoo aangenaam en zoo nuttig mogelijk wensch te besteden. Sedert gister weet ik, dat die heer hier is, en na 24 uren kwam hij eerst bij mij; ik acht het nog niet zeker, dat wij heden vertrekken, want te 12 ure wilde hij mij nog komen spreken en ik vat niet waarvoor zulks noodig is. Eindelijk zijn wij te 6 ure vertrokken in een 4-riems korjaal, bemand met 5 slaven, waarvan 1 de boot stuurde, waar wij heel gemakkelijk in zaten. Te 7 ure waren wij te Santa Barbara, waar wij ontvangen

---

[1]) Ds. C. Conradi (1807–1876) was van 1837 tot 1855 predikant bij de Vereenigde protestantsche gemeente op Curaçao en sedert 1857 bij de Hervormde gemeente te Paramaribo. N.N.B.W. VII, 317.

[2]) J. P. C. Klint, directeur van de plantage St. Barbara.

werden door den dokter Schreiber [1]) en de 2 blanke officieren [2]) Liebeher en Kamen. Ook veel slaven en slavinnen, slaafjes en slavinnetjes kwamen ons begroeten. De slaaf Bienvenu, die zeer goed Nederlandsch spreekt, werd mij tot lijfdardanel teogevoegd gedurende mijn verblijf op de plantage; al spoedig ging hij een hangmat voor mij ophangen. Wij aten met smaak en gingen ter rust.

Dinsdag 5. In den morgen bezagen wij den molen en alles wat tot de suikerfabriek behoort, en deden een wandeling in de riettuinen. Des namiddags roeiden wij naar de suikerfabriek Sint Eustatius. De heer Brouw Muller [3]), de directeur, ontving ons zeer minzaam en bracht ons in de fabriek, die met stoomvermogen het riet vermaalde. De suikercultuur geschiedt hier geheel anders dan in Oost-Java; ook de bewerking en verpakking der suiker.

Woensdag 6 en Donderdag 7 bezagen wij het hospitaal, de kerk en de school. Vervolgens roeiden wij naar Accaribo, waar wij mede de fabriek bezagen. De kostgronden en de rietgronden van de onderneming Santa Barbara heb ik met den directeur Klint alle bezocht en nog de fabrieken Merveille, Maagdenburg en La Rencontre: wij verbeuzelden dus niet onzen tijd.

Vrijdag 8 ben ik alleen, in een 6-riemstentboot, bemand met 7 negers, teruggegaan. Te 6 ure was ik in 't logement, zeer voldaan over al wat ik gezien had.

Zaterdag 9 stond ik zeer verkwikt en uitgerust op, maar ik ben weder in mijne gedachten teleurgesteld, want ik meende heden naar een koffieplantage te zullen vertrekken en mag zulks nog maar niet in het verschiet zien. De mail kwam heden aan en bracht natuurlijk niets voor mij, want mijn brieven zullen op Curaçao op mij wachten. In den avond ging ik visites maken en vond niemand thuis, dus troostte ik mij met een fiksche wandeling.

Zondag 10. Ik ging niet naar de kerk, omdat ik een weinig hoofdpijn had. Ik deed een wandeling, welke mij zeer verkwikte, en aan 't eind van welke ik de Protestantsche kerk bezocht, een zeer fraaie, zeer goed ingerichte koepelkerk, gevloerd met grafzerken van hier in den goeden, ouden tijd ontslapen manhafte,

---

[1]) G. C. F. Schreiber komt in 1837 voor als heelmeester in de divisie Boven-Suriname en Thorarica. Hij was gevestigd op St. Barbara.

[2]) Blanke officieren, kortweg geheeten blankofficieren, waren blanke opzichters op de plantages.

[3]) Brouw Muller moet zijn J. C. W. Braumuller, diaken van de Evang. Luthersche gemeente.

eerzame en andere groote en kleine menschen. De gouverneur, dien ik hedenavond bezocht, gaf mij een pak Rotterdamsche couranten, pas uit Europa aangekomen; ik hoop er nu een weinig nieuws uit te lezen bij gebreken der op Curaçao mij wachtende familiebrieven.

Maandag 11 kreeg ik een gelegenheid om de plantage Dordrecht te bezoeken; hare mede-eigenaar is de heer C. D. Brakke, aan wien ik een aanbevelingsbrief had van de firma Wed^{e}. Van Hasselt & Co [1]). Ik had dit schrijven nog bij mij gehouden, omdat de heer Brakke bij mijn komst in dit land zwaar ziek was. Nu is hij herstellende en logeert op Dordrecht, waar zijn broeder directeur is. Alleraangenaamst werd ik daar ontvangen. Na daar lekker gesoupeerd te hebben, voeren wij in de giek naar Paramaribo, waar wij te 10 ure aanlandden. Heerlijk was de vaart op de rivier bij prachtig weder en helderen maneschijn. Met nog 2 andere booten verlieten wij Dordrecht, maar onze 6 negers roeiden ons den anderen vooruit onder een wanluidend neusgezang waarmede de patroon, de neger die ons stuurde, instemde.

Dinsdag 12. Mevrouw Tydeman is bezig de kleederen voor de reis naar patria in orde te brengen.

Woensdag 13. Ik heb hier hetzelfde bier gevonden, dat ik thuis drink. Omdat het bier in mijn hotel duur en naar is, zoo heb ik een dozijn Lambier gekocht voor *ƒ* 5, maar nu moet ik voor elke flesch, die opengetrokken wordt, 25 cent betalen onder de naam van kurkegeld, zoodat het bier dan kost *ƒ* 8 het dozijn, wat dan nog goedkooper is dan het bier in 't hotel, en ik drink dan ook goed bier.

Donderdag 14. Gistermiddag was ik te dineeren bij den gouverneur, waar wij met ruim 30 personen aanzaten. De tafel zag er vroolijk uit; spijzen en dranken waren overvloedig en lekker; de bediening perfect. Ik maakte daar kennis met verscheidene heeren, waaronder de heer Slengarde [2]), Administrateur van Fi-

[1]) De firma Weduwe Van Hasselt & Co. was administrateur in Europa van de plantages Vossenburg en Johan en Margaretha.

[2]) E. J. Slengarde administrateur van Financien, wd. Inspecteur der Domeinen, van de Nijverheid en den Landbouw. Bij de instelling van dit laatstgenoemde ambt, bij resolutie van 13 December 1858 no. 1621, werd de Koloniale ontvanger en betaalmeester A. Wildeboer als zoodanig benoemd met ingang van 1 Januari 1858. Met een tekort in kas vluchtte deze naar Barbados en verder naar Noord-Amerika. Slengarde, kapitein bij het bataljon Jagers no. 27, werd met diens functies belast. Hij was secretaris van de leesvereeniging „Keur van Letteroogst", ridder van de Nederlandsche Leeuw en eerelid van de Rotterdamsche diergaarde.

nanciën, die mij toezegde een brief van kennismaking aan den directeur van den gouvernements-suikerstaat Catharina Sophia.

Vrijdag 15. Wel vertrekt eerst Woensdag de mail, maar ik dien heden mijn briefwisseling te sluiten omdat ik morgenochtend te 6 ure met de stoomboot vertrek naar evengenoemde plantage, van waar ik Maandag 18 denk terug te komen om dan Dinsdag 19 de reis naar Adrichem te ondernemen in een korjaal — niet kariool — met den heer Soesman, den administrateur. De creolenmoeder is op een plantage de matres van de bewaarschool, nog ouder en nog leelijker dan juffrouw Zoo-en-Zoo, die aan het hoofd eener beroemde bewaarschool staat. De creolenmoeder heeft onder haar opzicht al de kinderen van de plantage, die loopen kunnen en nog geen 8 jaar oud zijn: bijkans allen in puris naturalibus. Om de groote jongens van de grootere meisjes te kunnen onderscheiden, hebben de eersten een ouden stroohoed *op* het hoofd en de laatsten een bontgeruiten doek *om* het hoofd; die weelde is nochtans lang niet algemeen.

Donderdag 5 December 1861. Gister nam ik afscheid van de familie Tydeman, een heel verlies voor mij, want ik ging veel met die brave lieden om, maar voor hen is het goed, dat ze weg zijn want tot herstel van gezondheid hebben zij hoog noodig om eens wat koude lucht in te ademen en wat rust te genieten. 's Avonds ging ik op receptie bij den gouverneur. Ik was er in gezelschap met een 40-tal heeren en een 12-tal dames. Hoewel al wat receptie heet naar stijfheid riekt, moet ik zeggen, dat de avond mij geenszins lang viel. Ik had het geluk altijd met eenige heeren in onderhoudend gesprek te zijn en, doordat dan met deze, dan met gene heeren het gesprek plaats vond, zoo liep het discours over verschillende onderwerpen. Bij het afscheidnemen had ik met den gouverneur een kort maar aangenaam onderhoud, en toen ik beneden kwam vond ik den advocaat Van Emde [1]), beladen met 2 ruiters, van wie ik eene mijn arm aanbood en zoo in nadere kennismaking kwam met deze familie, welke ik bereids door en bij de familie Tydeman had leeren kennen.

Vrijdag 6. Des avonds bracht ik een bezoek bij den heer Slengarde, die mij uitnoodigde morgen op het piket van politie een vergadering bij te wonen van geneeskundigen ter schouwing van

[1]) Advocaat Van Emde moet zijn Van Emden en kan zijn: mr. A. van Emden, mr. E. A. van Emden, gouvernements-secretaris en ambtenaar van den Burg. Stand, de landspraktizijn mr. A. J. van Emden of de president van het college van Kleine Zaken Egbert van Emden.

melaatschen. Hier is de plaats, waarvan door den philanthroop Van Hoevel [1]) een afbeeldsel gegeven is in zijn veelbesproken werk over de slavernij in deze gewesten.

Zaterdag 7. Ik ontvang daar juist eene uitnoodiging om een paar dagen te komen doorbrengen bij den heer E. F. L. Mollinger [2]) op zijn plantage Voorburg, welke ik aannam, en de scheepsgelegenheid eener tentkorjaal wacht. Recht onaangenaam is het, dat ik niet nader kan komen tot het doel mijner reis, maar mijn verblijf hier is allerbelangrijkst.

Zondag 8. Gister zat ik den ganschen dag te wachten op de korjaal van Voorburg tot 's avonds 7 uur, toen ik uitging en o.a. een bezoek bracht bij den heer E. J. Wesenhagen [3]), hoofdcommies ter gouvernements-secretarie, tijdelijk belast met de betrekking van gouvernements secretaris, broeder van wijlen Jan Christiaan Palthe Wesenhagen [3]). Hedenochtend onder het ontbijt kwam de bootsman van Voorburg en nu reis ik over een uur af, zegge te 9 ure. De plantage Voorburg is de eerste suikerstaat in de rivier Suriname, nadat men 't fort Amsterdam gepasseerd is, in concessie, groot 1401$^1/_2$ akker en bevolkt met een macht van 194 slaven; de eigenaar is voornoemde heer Mollinger, die gewoonlijk met zijn gezin daar woont. Zijne echtgenoote en kinderen zijn nu in de stad. Er wordt gewerkt met een stoommachine van 8 paardekracht, vervaardigd aan de fabriek van Paul van Vlissingen [4]) in 't jaar 1838; het werktuig is echter oud. Ik ben hier uitnemend gelogeerd.

Maandag 9 roeiden wij naar de suikerplantage Kroonenburg in de Cottica, eigendom van den heer Insinger [5]) te Amsterdam on-

[1]) W. R. baron van Hoëvell (1812–1879), predikant in Nederlandsch-Indië, later lid der Tweede kamer, ijveraar voor de afschaffing der slavernij, schreef in 1854 *Slaven en vrijen onder de Nederlandsche wet*.

[2]) E. F. C. Mollinger, eigenaar van de plantage Voorburg. Het administratiekantoor Mollinger en Janssen Eyken Sluyters beheerde talrijke plantages in Suriname (12 stuks). De heer Mollinger alleen was administrateur van 5 plantages.

[3]) J. E. Wesenhagen, hoofdcommies ter gouvernements-secretarie, diaken van de Hervormde gemeente van Paramaribo, secretaris van den Pupillairen raad en plv.lid van het college van commissarissen van het departement der onbeheerde boedels. Hij was een broer van Jan Christiaan Palthe Wesenhagen, fd. president van het gerechtshof en van het militair gerechtshof (geb. 23 Juni 1810, overleden 8 Juli 1859).

[4]) Paul van Vlissingen (1797–1876), oprichter in 1827 van een fabriek, oorspronkelijk tot herstelling van schepen, op Oostenburg te Amsterdam. N.N.B.W. VII, 1273.

[5]) De firma Insinger & Co. was eigenares van de plantages Kroo-

der de administratie van de heeren Mollinger en Eyken Sluyters [1]) en directie van den heer Sluyters. De slavenmachten van de plantages Anna Catharina en Zeelust zijn hier bijeengebracht, zoodat de macht 900 koppen bedraagt. De negerhuizen vormen hier 2 dorpen, van welke het eene Zeelust, het andere Anna Catharina genoemd wordt. Alles wat tot de fabriek en comfort bestemd is, werd door ons bezocht. Alles, behalve de negerhutten en het hospitaal, die geheel nieuw van bouw zijn, zal nieuw opgericht worden, waarmede de vereischte voortgang plaats vindt; met het oude machinewerk had de maling juist heden een aanvang genomen. Na hier alles bezichtigd te hebben, wandelden de heer Mollinger en ik naar den buurman Jackson [2]), directeur der plantage Brouwerslust, waar wij het ontbijt gebruikten en vervolgens terugroeiden naar Voorburg. Onderweg stapten wij nog uit bij den divisie-dokter Katel, waar wij thee dronken en verscheidene daguerreotypes zagen, genomen door den heer Seyler; geen er van droeg echter het bewijs, dat die kunstenaar meester in zijn vak is. Op Voorburg teruggekomen, nam ik onder dankbetuiging afscheid van mijn beleefden gastheer en vertrok naar Paramaribo waar ik te 8 ure des avonds aankwam, vernemende dat de schoener „Anna" eindelijk gekomen was.

Dinsdag 10. Met den heer Hellmund bezocht ik den schoener. Wij vernamen, dat nu de kans bestaat om over 9 of 10 Surinaamsche dagen te vertrekken. Nog bezocht ik den heer Slengarde, die geen woord sprak van ons plan tot andermalig bezoek der plantage Catharina Sophia. Toen ik gister op Voorburg aankwam,

---

nenburg (Beneden-Commewijne), Wederzorg (Beneden-Commewijne), Barbados (Saramacca) en Anna Catharina (Mattapica).

[1]) Tj. Janssen Eyken Sluyters, heemraad van Boven- en Beneden-Commewijne, permanent lid van den Kolonialen raad, was met den heer E. F. L. Mollinger administrateur van de plantage Kroonenburg, en mede-eigenaar, met zijn broer mr. J. M. J., van de plantage Geyersvlijt, correspondent en eerelid van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap „Natura Artis Magistra" te Amsterdam. In zijn district was de houtgrond Bergendal gelegen, waarop een opstand onder de negers was uitgebroken. De gouverneur, wien het bekend was, dat de K.O.B. A. Wildeboer goeden invloed op de negerbevolking kon uitoefenen, zond dezen naar Bergendal om de negers tot orde en rust te manen. Janssen Eyken Sluyters vatte zulks als een bewijs van wantrouwen op en nam zijn ontslag als heemraad, dat hem bij resolutie van 24 Juni 1856 eervol gegeven werd. Hij was administrateur van 12 plantages.

[2]) J. H. Jackson, gehuwd met Sara Anna Heilbron, directeur van plantage Brouwerslust aan de Commewijne, 2de luitenant van de gewapende burgermacht in Beneden-Cottica.

werd er juist een visch gevangen van de soort, die men hier „geelbagger" [1]) noemt; hij was zoo groot als de beste kabeljauw, welke ik nog gezien heb; die visch was lekker; men wint er de vischlijm uit.

Woensdag 11. Gisteravond wandelde ik naar den heer A. M. Koster, die mij voorstelde met hem een bezoek te brengen op Geyersvlijt bij den heer Tjerk Jansen Eyken Sluyters [2]), eigenaar dier plantage, met zijn broeder. De heer en mevrouw Eyken Sluyters wenschten mij tot heden te houden, en ik liet mij hun gastvrije aanbieding welgevallen, maar in het ruime, luchtige vertrek rustte ik niet zoo aangenaam als op Voorburg; wellicht omdat ik gisteravond een glas rooden wijn dronk. Hedenochtend reden wij met rijtuig door 't bosch naar den kostgrond (de bananen- of pisangtuinen) en bezochten de savanne (het weiland), waar ongeveer 100 runderen graasden. Vervolgens bezagen wij het kabinet van opgezette viervoetige dieren, vogels en insecten, alle in deze kolonie gevangen en bereid door den hier woonachtigen Duitscher Wakker. Dit kabinet van den heer Sluyters is een rijke verzameling; zijn verzameling levend gedierte is niet zoo rijk, evenwel voorzien van schoone exemplaren.

Donderdag 12. Gistermiddag kreeg ik een uitnoodiging van den heer Brakke om heden een uitstapje met hem te gaan doen, waartoe ik gaarne instemde. Van den gezagvoerder der schoener „Anna" vernam ik, dat er Europeesche brieven voor mij op Curaçao liggen.

Maandag 16. Gisteren kwam ik in den middag thuis na met den heer D. Brakke de plantage Dordrecht, Johan & Margaretha,

---

[1]) Geelbagger, Sciadeichthys luniscutis, is een zeevisch.

[1]) Mr. J. M. J. Janssen Eyken Sluyters, een broer van den voorgaande, was medeëigenaar van de plantage Geyersvlijt, ouderling van de Evangelisch Luthersche gemeente, lid van de commissie van onderwijs en eerelid van de Rotterdamsche diergaarde. Het gelukte gouverneur Van Lansberge hem in 1864 te bewegen zijn verzameling van voorwerpen van natuurlijke historie aan de kolonie te schenken en niet naar Nederland te zenden (zie *Gouv. Advertentieblad* van 16 Februari 1865). Deze verzameling werd tot opzeggings toe in bruikleen gegeven aan het Genootschap tot bevordering van kennis tot 1875. Zij werd de grondslag van het Koloniaal museum te Paramaribo, dat tot 1908 heeft bestaan en toen bij resolutie van den gouverneur van 16 Mei no. 4439 werd opgeheven in verband met den verwaarloosden toestand, waarin het zich bevond, en met de uitbreiding van de koloniale boekerij, welke zich in hetzelfde gebouw bevond. De aanwezige voorwerpen werden aan openbare en particuliere onderwijsinrichtingen te Paramaribo geschonken.

Visscherszorg, Maasstroom, Jagtlust en Geyersvlijt [1]) bezocht te hebben. Op de laatste plantage zag ik in het bosch, onder andere groote boomen, verscheidene van de soort die men hier „Bortrie" of ook wel „Bolletrie" [2]) noemt, welke de getahpertjah voortbrengt en — naar mij verhaald wordt — een drinkbare melk geeft. Op de plantage Johan & Margaretha zag ik 2 flinke, sterke negers, die weigerden te arbeiden, waarom de administrateur gelastte hen op te sluiten en zonder een woord te kikken of het minste verzet lieten de oproerigen zich ongebonden opsluiten. Hedenochtend bezocht ik de schoener „Anna" en ook de schoener „Arno"; ik ben nog niet bepaald met welk vaartuig ik de reis zal doen; beide zijn lieve scheepjes maar bieden al even weinig gemakken. Alle plantages hebben Europeesche maar ook neger-namen. Zoo heet Geyersvlijt in het Negerengelsch „Jan Koiri", omdat een vorige eigenaar, die Jan heette, alle dagen naar de stad wandelde en dan voegden de negers elkander toe: „Jan kuiert (wandelt), wij hebben vrijaf", waarvan de negernaam der plantage gekomen is.

Dinsdag 17. Terwijl de muskieten en mompieren [3]) — deze laatste zijn mede een soort van bloedgulzige, zeer lastige, kleine maar venijnige dieren — mij bijten en azen op het bloed van mijn rechter zoowel als van mijn linkervoet, kan ik melden besloten te zijn met de schoener „Anna" de reis naar Curaçao aan te nemen, maar eerst ga ik daarmede naar de rivier Saramacca om rum van de plantage Catharina Sophia af te halen. Mijn besluit om met de „Anna" de reis te ondernemen vindt misschien wel veel oorzaak in den naam van de schoener (de moeder en een der dochters des schrijvers heetten zoo) doch de schoener „Arno" heeft tot gezaghebber Pieterson en ik ben bang dat die vriend mij te veel zal

[1]) De plantage ontving haar naam van den eersten aanlegger en eigenaar Johan Christiaan Geyer, raad van justitie, geboren te Groszenindestadt in het vorstendom Eisenach 19 Juli 1751, overleden 5 Juni 1823 na een verblijf van 55 jaren in Suriname, waarheen hij als militair was gegaan.

[2]) A. Wildeboer, koloniaal ontvanger en betaalmeester, ontdekte in 1856, op den grond Bergendal zijnde, dat het sap van de bolletree, door insnijding verkregen, veel overeenkomst met guttapercha had. Zijn huisdokter Jan Anthony Muller Jzn, een zwager van jhr. Isaac Johs. Rammelman Elsevier, gouverneur van Curaçao (1849–1854), toen in Nederland vertoevende, eigende zich deze ontdekking wederrechtelijk toe, tengevolge waarvan de hoogleeraren Bleekrode, De Vriese en Blume te goeder trouw deze stof den naam van Sapota Mulleri Bl. hebben gegeven. Dr. Muller had nl. takken van dezen boom aan zijn zwager gezonden.

[3]) Kriebelmuggetjes (Diptera).

plagen met verschillende geslachten van ongedierten als daarvan eenige exemplaren in deze gewesten gevonden worden.

Woensdag 18. Overmorgen gaat de mail, maar heden reeds moet ik mijn briefwisseling sluiten omdat ik morgenochtend vroeg met de schoener „Anna" naar de plantage Catharina Sophia denk te vertrekken. Eindelijk begint de horizont van ons vertrek, hoewel nog steeds in nevelen gehuld, zichtbaar te worden en ik hoop toch nog deze maand deze prachtige, vruchtbare oorden te verlaten voor Curaçao, waar ik verneem de natuur niet zoo rijk aan plantengroei is als hier, maar waar de menschen toch stellig even gastvrij zijn als hier te Paramaribo. Wel moet men hier veel geduld hebben, ten minste ik; immers had ik mij, van Haarlem uitgaande, voorgesteld nu bereids verscheidene weken op Curaçao te zijn. Van Saramacca teruggekomen, zal er met Paramaribosche haast gewerkt worden voor ons vertrek naar Curaçao: ik zal maar vast weder mijn geduld oefenen.

Donderdag 19. Gisteravond vernam ik dat de heer Hellmund niet mee zou gaan naar Saramacca, en zoo besloot ik maar hier te blijven. De hoop bestaat nu om de volgende week naar Curaçao te zullen vertrekken. Hedenmorgen maakte ik de opmerking, dat de kleine negertjes nooit op de broek krijgen.

Vrijdag 20 en Zaterdag 21. De schoener „Anna" is nu naar de rivier Saramacca. Aanstaanden Maandag is het reeds 3 maanden, dat ik van huis ging, en nog ben ik niet op de plaats mijner bestemming.

Zondag 22. Gistermiddag en -avond regende het verschrikkelijk; er was aan geen uitgaan te denken. De muskieten plaagden mij den laatsten nacht onophoudelijk. Toch ontwaakte ik vroeg en aanschouwde den heerlijken ochtendstond. De straten zijn, hoewel vochtig, toch zeer begaanbaar en zoo deed ik in de vroegte een zeer aangename wandeling. Daarna werd het te warm. De heer Coster, die veel zaken omtrent houtwaren heeft met de boschnegers [1]), bracht mij een bezoek en heeft mij weder veel belangrijks van die natuurmenschen verhaald.

Maandag 23. Ik heb nog niet verteld, dat ik hier geen vuilniskarman gezien heb; men zou dus denken, dat vooral de erven, maar ook de straten, vuil zijn. De erven, ja: ten minste die van de 2 fameuze hotels. De straten worden schoongehouden door een menigte vogels uit het gierengeslacht, in het Negerengelsch

---

[1]) De zaagmolen van den heer Coster op de Combé bestond nog een dertigtal jaren geleden.

„tiengie fowloe" en in het Nederlandsch „stink-" of „aasvogels" genoemd. Zij voeden zich met velerhande soort van vuiligheid, waarom een groote boete gesteld is op het dooden van zoodanige vogels: mij is verhaald 600 gulden; of het waar is weet ik niet. Om een proefje te geven van de voortvarendheid van den kapitein der schoener „Anna" zal ik herinneren, dat genoemd vaartuig den 9den dezer hier aankwam, haar lading loste met alle traagheid, en eindelijk met genoegzamen last in zou vertrekken op Woensdag 18 dezer des morgens te 6 ure, maar hier verzeilde Donderdagavond te 9 ure en toen bij 't fort Amsterdam — hier een uur roeiens vandaan — ankerde om in wezenlijkheid eerst des Vrijdagsmorgens te vertrekken, dus 11 dagen, waar 3 etmalen tijds genoegzaam waren geweest. Had die schipper zijn tijd nuttig besteed, dan waren wij reeds op Curaçao geweest.

Dinsdag 24. Nog is de schoener niet terug, en al komt die heden, vrees ik toch, dat wij morgen en overmorgen, de Kerstdagen, zullen moeten overliggen. Somtijds, als ik om dien tragen schipper denk, begint het bloed mij te koken.

Woensdag 25. Gisternamiddag bewoog zich alles naar de Hernhutterkerk, die te 7 ure een aanvang zoude nemen. Elk ging dus veel vroeger derwaarts in de vreeze van geen plaats te zullen krijgen. De stad wemelde alzoo van zwarte, gele, bruine, bronzen, vale en allerhande soort gekleurde vrouwen en meisjes, geheel in 't wit gekleed, maar gelaat en voeten ongedekt. Als men de ruime straten tusschen 5 en 6 uur doorzag, was het alsof de graven ontruimd waren. Nieuwsgierigheid dreef ook mij naar die kerk. Zij was vol, terwijl tal van vrouwen en meisjes op den drempel verbleven, omdat daarbinnen geen plaats was, en buiten onder de ramen stonden de hoorders in den regen. Inmiddels was de toeloop nog groot. Wel had ik in de kerk veel hoofden en brandende kaarsen gezien, ook den galm van des voorgangers stem gehoord, maar toch verwijderde ik mij onbevredigd, en maakte later een bezoek bij Zijne Excellentie Van Lansberge, waar ik als altijd hartelijk ontvangen werd. De schoener is nog niet van Saramacca terug.

Zaterdag 28. Gister en eergister gevoelde ik geen schrijflust. Ik ben verdrietig, dat er geen vooruitgang is in de mij opgedragen zaak, maar ik vind geen troost, want altijd krijg ik ten antwoord: „Mijnheer is in Suriname en hier gaat alles langzaam, maar 't komt terecht". Ellendig beginsel.

Maandag 13 Januari 1862. Wel, dat is een lange rek in 't journaal. Ik ben zoo ziek geweest, dat ik niet kon staan op de

beenen, niet kon spreken en niet kon zien. Deze week nog hoop ik naar Curaçao te vertrekken in de schoener „Transit", kapitein A. Th. Neuman. Hoewel zwak, ben ik onder de herstellenden. Ik heb het hardewaal gehad. Doctor Juda [1]) heeft mij onder zijn goede behandeling en voegde mij al dadelijk een gespierde negerin toe, die mij als een ware pleegzuster, gedurende mijn gansche ziekte verzorgd heeft, dag en nacht. Mevrouw Van Lansberge zond mij wat de dokter uit de keuken voorschreef en mevrouw Mauritz Ganderheyden [2]) arrowrootpap en geleien, die de dokter gunstig keurde; nu begin ik een weinig te eten en een glaasje wijn te drinken. Ik verlang hard naar Curaçao, want daar liggen al mijn brieven uit patria; tot heden hoorde ik niets van daar. Mijne ziekte voert den naam van „geelzucht".

Maandag 20 vertrok de laatste mail en ik verzond daarmede mijne brieven, die ik den 13den t.v. afsloot in de gedachte toen spoedig van Paramaribo te zullen vertrekken. Nu is mijn reisplan weder bepaald op overmorgen in de schoener „Transit", wanneer ik juist drie maanden zal geweest zijn in dit land van belofte en teleurstelling maar ook van warme vriendschap — in plaats van 8 dagen, zooals het plan was bij de afreize uit patria. Ik heb hier veel geleden, maar nu schijnt de zon weder. Tevreden zal ik zijn de rivier Suriname uit te wezen, want in de bovenlanden beginnen de negerslaven onwillig te worden, zoodat het gouvernement zich verplicht vond naar die streek gister en eergister af te zenden de oorlogsschoener „Schorpioen", commandant Star Nauta, en de stoomboot „Nickerie" met 100 soldaten en den gouvernements-commissaris Donker Curtius, procureur-generaal in deze kolonie [3]).

Vrijdag 24. Ik begin wezenlijk te gelooven, dat ik morgen hier vandaan vertrekken zal. Ik begin in krachten toe te nemen en ook mijn gezicht wordt een weinig helderder.

Zaterdag 25 begaf ik mij tusschen 8 en 9 ure aan boord der „Transit", een schoener van 22½ gemeten scheepslasten, waarmede ik te 3 ure des namiddags de reede van Suriname verliet. De gouverneur R. F. van Lansberge, van wien ik nog eenige regelen tot afscheid ontving, had laten seinen om ons ongemoeid

[1]) J. J. Juda, M. C. et O. (Utrecht 1848).

[2]) Mr. Maurits Ganderheyden was president van het gerechtshof.

[3]) Bedoeld zal zijn W. Donker Curtius, gouvernements-commissaris, of Mr. B. Donker Curtius, lid van het gerechtshof en waarnemend advocaat-fiscaal, president van de kerkelijke commissie. Procureur-generaal was mr. Gefken.

het fort Amsterdam te laten passeeren en zoo kwamen wij zonder oponthoud, door wind en stroom geholpen, des avonds te kwart voor 6 in zee, onzen koers toen noordwest stellende.

Maandag 27 bevonden onze middagbreedte 9°7′ N en bleven noordwest sturen, met welken koers wij des morgens van den 28sten te 6 ure het eiland Tabago in 't zicht kregen aan stuurboord, en weldra aan bakboord Trinidad. Veranderden onzen koers naar aanleiding der afgelegde verheid (afstand) tot west.

Woensdag 29. Bij het aanbreken van den dag zie ik „Siete Testugos" (Zeven Getuigen) aan stuurboord, dwars van ons. Sturen steeds west. Vangen te half 7 een koningsvisch, waarvan ik bij 't ontbijt met smaak een stukje proefde. De gezondheid gaat vooruit. In den voormiddag zagen Soley, een op zichzelf staande klip in 't noorden, terwijl wij „Los siete Frailes" (De zeven Monniken) en „Marguerite" in 't zuiden hadden. Stelden onzen koers noordwest-ten-westen en bereikten zoo „Los siete Hermanos" (De zeven broeders), waar wij te half 4 ure tusschendoor zeilden, toen onzen koers west-ten-zuiden stelden en weldra Blanquilla west-noord-west van ons zagen: hier hebben de Venezuelanen een groote veeteelt.

Donderdag 30 zag ik des morgens te half 7 het eiland Orchilla in 't noorden. Sturen west-ten-noorden. Zagen te 10 ure voormiddag de eilanden Roques aan stuurboord. Deze eilanden, zeer laag en begroeid met amandelboomen en veevoeder, worden veel door visschers bezocht, die als herkenningsteeken een groen schijnsel aan de wolken waarnemen, hetgeen veroorzaakt wordt door de reflexie van een groen binnenwater, dat zich tusschen die klippen bevindt. Achtermiddags, 's avonds en 's nachts stormachtig met veel regen, in den ochtend echter helder.

Vrijdag 31. In den voormiddag wederom buiïge lucht. Hadden 's nachts gestuurd om vrij van de Avis-eilanden te blijven en wisselden onzen koers verder naar gelegenheid van wind en weder. Des morgens te 8 ure zagen het eiland Curaçao (De gebraden Priester) en liepen te half 12 de haven binnen. De heer Hellmund kwam aan boord, zoodra wij de haven binnen waren en nam mij met zich naar huis, waar ik mijn intrek nam in een luchtig vertrek. Ik begon met in de ruime woning wat op en neer te wandelen, daar ik de immer bewegende „Transit" geene beweging van dien aard gekend had. Weldra ontving ik alle brieven-pakketten van Amsterdam; de lezing van dien schat hield mij, met mijn zwak gezicht, 2 uren bezig waarna ik naar rust verlangde.

Zaterdag 1 Februari 1862. Aan 't eind van een rustigen nacht

ontwaakte ik verkwikt en ik trachtte een weinig met de plaats en gemeente in kennis te komen. Ik verzuimde van Paramaribo te schrijven, dat de nachtwacht daar roept: „Bewaar je vier en ligt". Nu ben ik weer beter maar nog zwak.

Zondag 2. Heden zou van Paramaribo naar Nederland vertrekken de weledelgestrenge heer J. van Lansberge [1]), officier bij de Nederlandsch-indische Jagers, zoon van den gouverneur. Hij heeft mij beloofd mijn huis te bezoeken, als hij in Haarlem komt, en als dat gebeurt, moet hij goed onthaald worden. Met zijn vader en moeder heeft hij mij gedurende mijne ziekte te Paramaribo buitengewoon veel beleefdheden bewezen.

Maandag 3. Hedenmorgen heb ik kennis gemaakt met den gouverneur dezer kolonie, den heer Crol [2]), en den procureur des Konings, mr. de Rouville [3]), voor welken laatste ik een brief had van mr. Scherer te Haarlem, thans — na 4 maanden — overhandigd. Deze heer ontving mij op zijn kantoor zeer beleefd; hij verzocht mij aan zijn huis een nader bezoek te brengen.

Dinsdag 4. Ik ontmoette hier de heeren zeeofficieren Schotborg [4]) en Wissel [5]); de laatste is officier van administratie aan boord van het fregat „Zeeland".

Woensdag 5. De mail, die hier gemeenlijk den 2den of 3den aankomt, is er nog niet.

Donderdag 6. Gistermiddag kwam de mail, mij brengende brieven van de heeren Smissaert en Spengler & Co. maar niets van Haarlem.

---

[1]) Jan Felix Adriaan Eugen van Lansberge (1839–1883) was officier bij het Nederlandsch West-Indische leger, en destijds als 2de luitenant-adjudant van den gouverneur, zijn vader. Hij bracht het tot garnizoenscommandant in Curaçao.

[2]) Johannes Didericus Crol (1807–1870) werd in 1859 als gezaghebber van Sint Maarten benoemd tot gouverneur van Curaçao; hij bleef dit tot 1866. N.N.B.W. X, 224.

[3]) Mr. A. M. de Rouville (1813–1881) was advocaat te Brielle, sedert 1856 procureur des Konings in Curaçao, waar hij later (1866–1871) gouverneur was. N.N.B.W. X, 841.

[4]) Waarschijnlijk is bedoeld de luitenant ter zee 1ste klasse Anton Schotborgh, commandant van de „Vesuvius". Hij was op Curaçao geboren op 1 Juni 1821 als zoon van Hendrik en M. J. Kikkert. Einde 1862 nam hij het bevel over de zeemacht in West-Indië, te voren door den nog te noemen kapitein ter zee Fabius gevoerd, op zich. Ook kan bedoeld zijn Henry Schotborgh (1841–1896), die als adelborst 1ste kl. aan boord Zr. Ms. „Cornelis Dirks" van Januari 1861 tot Aug. 1862 in West-Indië vertoefde.

[5]) F. W. Wissel was als officier van administratie 1ste kl. aan boord van Zr. Ms. „Zeeland". Hij overleed aan dit boord 11 Mei 1862.

Vrijdag 7. De binnenkomst der haven van Curaçao wordt verdedigd door een fort links en een fort rechts alsmede een fort, vlak tegenover de monding gelegen, hoewel ver daarvandaan, boven op een berg. De haven binnenkomende, heeft men de Willemstad rechts en de Overzijde links van de baai, die tot diep in 't eiland doorloopt. Deze beide stadsgedeelten zijn niet door bruggen met elkander vereenigd: het onderhoud der gemeenschap heeft plaats met ponten, welke voortgestuwd worden door een met een roeiriem voorzienen man. Dag en nacht zijn er altijd genoegzaam ponten om ieder over te zetten, wat telkens voor een of een paar heeren 5 centen kost.

Zaterdag 8. Het Curaçaosche heldere weer schijnt zijn zetel wederom ingenomen te hebben, waardoor mij vergund wordt te wandelen. Hedenochtend was het naar Pietermaai, een voorstad beoosten de Willemstad, waar ik zeer schoone huizen en buitenplaatsen zag.

Zondag 9. Wandelde des morgens naar Schaarloo om den heer Abraham Jesurun te zijnen huize een bezoek te brengen, maar hij was naar zijn kantoor in de Willemstad en dus wandelde ik getroost huiswaarts.

Maandag 10 bezocht ik in 't fort Amsterdam den heer J. H. Beaujon [1]) op zijn kantoor, nadat ik bereids een dag of 8 te voren hem en zijne echtgenoote te hunnen huize een bezoek gebracht had. De heer Beaujon is niet gezond en sukkelt veel. Hij verzocht mij wel zijn groeten naar Nederland over te brengen. Het is hier alles klip en koraal, tot de huizen toe, waarvan de muren van gehouwen klipsteen en kalk gebouwd worden. Brand is hier een weinig gekend euvel, zelfs gaat men zoo ver van te zeggen, dat hier geen brand kan ontstaan. De vorige week bemerkte ik pijn aan mijn linkervoetzool; vóór een paar dagen vermeende ik, dat een kleine Surinaamsche gast — een zich tusschen het vel en vleesch der voetzool zich nestelende „sika" — in mijn gezelschap de reis herwaarts had gedaan, zoodat ik gister het besluit nam met een speld de voetzool open te krabben en daarna gaf ik de wond en de sika, die ik niet wist te bemachtigen, een geregeld eaudecologne-bad. Den heeren De Rouville en Smeele [2]) bracht ik

[1]) J. H. Beaujon was koloniaal secretaris, belast met de notarieele functiën, schoolopziener en ouderling bij de Vereenigde protestantsche gemeente.

[2]) Mr. J. P. Smeele (1832–1888) was advocaat te 's-Gravenhage, toen hij in 1860 werd benoemd tot bezoldigd gegradueerd lid der rechtbank in Curaçao, later Hof van justitie. In 1872 werd hij voorzitter van dit college en in 1878 procureur-generaal. N.N.B.W. X, 938.

in 't laatst der vorige week een bezoek te hunnen huize, en werd mede door hunne echtgenooten zeer wel ontvangen.

Dinsdag 11. De dag lieverde niets op, dan dat ik mij beter gevoelde.

Woensdag 12. Heden zag ik voor het eerst een man in de baai bezig met visschen. Het is zonderling, dat ik hier genoegzaam nog geen visch van eenig aanbelang zag.

Donderdag 13. Hedenmorgen vertrok uit de haven naar Coro, een plaats op de Venezuelaansche kust, Zuid van Curaçao, de Nederlandsche oorlogsstoomboot „Djambi" om de belangen der daar gevestigde Nederlanders te beschermen.

Vrijdag 14. Gisteravond heb ik een bezoek gebracht bij den heer Abraham Jesurun, wonende in zijn fraai huis „Marra Villa" te Schaarloo, waar ik voorgesteld werd aan mevrouw Esther Jesurun — die een heel lief 3-jarig dochtertje heeft — en verscheidene heeren, allen van de stam Israëls. Er werd kaart gespeeld; ik vond plaats met den gastheer, Dr. Henriques en den heer Haay Senior, aan een whistpartijtje. In den vooravond werd een delicieuze kop chocolade gepresenteerd en verder ging de avond als alle kaartpartijtjes om. Ik had veel genoegen en om 11 uur was ik thuis. Het passeeren van de baai bij helderen maneschijn was recht aangenaam op dat uur.

Zaterdag 15. Toen ik Donderdagavond ten huize van den heer Abraham Jesurun was, deelde ik hem mede, dat ik gaarne met zijn vader kennis zoude maken, en ik vernam toen, dat Zaterdag tusschen 9 en 10 uur stellig gelegenheid zou zijn om den ouden heer Jesurun in zijn woning aan de werf te ontmoeten. Alzoo ging ik hedenochtend derwaarts en vond den vader Jacob A. Jesurun met den zoon Abraham in gesprek. Ik werd met een vriendelijk woord door beiden ontvangen en genoodigd de scheepstimmerwerf en de daaraan verbonden magazijnen te zien. Ik trof het, dat een schoener van 20 ton afgetimmerd was en te water gelaten werd. De vader vertelde mij, dat hij eigenaar was van 400 slaven, waarvan het manlijk deel in verschillende ambachten bekwaam was en in de dagen der week een loon verdiende, echter heden, op den israëlietischen feestdag, loon ontvingen als vrije arbeiders, zoo zij begeerden te werken, hetgeen op andere dagen verplichtend was. Toen wij in huis kwamen, werd ik voorgesteld aan mevrouw Jesurun met wie ik een buiging wisselde daar ik geen Spaansch of Papiëmentsch spreek en zij mijne taalkennis niet bereikte. Ook met verscheidene dochters en schoondochters maakte ik kennis. Toen ik een kop koffie met een gebakje gebruikt had,

meende ik afscheid te mogen nemen. Mis, de oude 55-jarige heer was er op gesteld, dat ik bleef ontbijten in den kring der zijnen en ik, die nimmer ten huize eens Israëliets gespijsd had, liet mij die uitnoodiging welgevallen. Met ons veertienen zaten wij aan den disch, waaronder 3 allerliefste jeugdige kleinkinderen van den ouden man. Ik zat ter rechterzijde van de gastvrouw met welke ik geen woord kon spreken, maar rechts van mij zat een zoon des huizes, die doctor in de medicijnen is van Göttingsche studie en Utrechtsche promotie, en bepaald belast was voor mij te zorgen. De disch was welvoorzien en de spijzen waren wel en smakelijk bereid. Toen wij na den maaltijd een kop koffie dronken, begon een van de heeren — wiens naam ik niet onthouden heb — een gesprek in 't Spaansch over het verschil tusschen protestanten en roomsch-katholieken, terwijl de andere heeren het gesprek met hem onderhielden en ik luisterde. Mijn sigaar ten einde zijnde, nam ik een gunstig oogenblik waar om mijn afscheid van het geacht israëlietisch gezelschap te nemen en vroeg den genoemden redenaar, of hij mij voor een roomsch-katholiek of een protestant hield? Met een beleefde buiging gat hij mij ten antwoord, dat hij mij voor een goed christen hield. Ik maakte hem mijn compliment voor zijn bescheiden antwoord, groette de dames en heeren en wandelde huiswaarts.

Zondag 16. Dominee Dissel [1]) hoorde ik hedenmorgen in het Gereformeerde kerkgebouw een gezonde rede uitspreken naar aanleiding van Lucas 18, vers 9–14. De gemeente was vrij wel opgekomen in de gedaante van soldaten en matrozen, eenige officieren, waaronder 2 met dikke epauletten, en voorts eenige kakelbont getooide dames, waarvan eene in het kanariegeel gedoscht was; particulieren en ambtenaren waren vertegenwoordigd. Was ik in Paramaribo verwonderd over zoovele vrouwen met zwarte gezichten in inlandsche kleedij in het schip der kerk te zien, hier daarentegen was ik geneigd mijne bevreemding te slaken, dat het tropische element zoo goed als niet vertegenwoordigd was.

Maandag 17. Gisteravond was ik op receptie bij den gouverneur Crol, waar ik in kennis kwam met den kapitein-ter-zee Fabius [1]),

[1]) Sybrand van Dissel (1806–1878) werd in 1856 predikant op Curaçao, hetgeen hij tot 1865 bleef; daarna was hij nog tot 1876 predikant te Paramaribo. N.N.B.W. VIII, 391.

[2]) Gerhardus Fabius (1806–1888) grondlegger der Japansche marine. Het stoomfregat „Zeeland" onder zijn bevel vertoefde van 26 September 1861 tot 12 September 1862 op Curaçao en in de omgeving daarvan. In ONZE VLOOT 1917 komt een beschrijving van deze reis van de „Zeeland" voor. N.N.B.W. V, 187.

voerende het fregat 1ste klasse met stoomvermogen „Zeeland" en commandant van het eskader in deze wateren, voorts den kapitein-luitenant-ter-zee Hugenholtz [1]), mede aan boord van bedoelden bodem. Op een aangename wijze, ging de avond voor mij om, dan in gesprek met den een, dan in gesprek met iemand anders. Bij het scheiden verzocht de gouverneur mij in de week 's avonds aan te komen om te praten, daar hij en de familie elken avond thuis zijn.

Dinsdag 18. De dokter, wiens raad ik kort na mijn komst alhier inriep, laat mij meer en meer aan mijn lot over en dat is een goed sein. In deze plaats is het aangenaam, omdat het alles leven en bedrijf is. Elk drijft handel, al is 't in nog zoo'n klein lokaal; vrouwen en meisjes vlechten stroohoeden en sigarenkokers, terwijl de mannen schrijnwerkers, kleedermakers, schoenmakers, pontvoerders enz. zijn.

Woensdag 19. Heden, de verjaardag van onzen Koning, staan hier alle dagelijksche bezigheden stil. De menigte is opgewonden door 't feest van den dag en heeft alleen oor en oog voor de volksspelen, bestaande in hardroeierijen met velerhande soort van vaartuigen en sprietlooperijen in de Sint-Annabaai des voormiddags en andere spelen op den vasten wal des namiddags. Het koninklijk saluut doet muren en ramen trillen. Het verwondert mij, dat van het riffort geen vlag waait, en dat bij de volksspelen aan wal nevens de Nederlandsche vlag een Fransche vlag geplant is.

Donderdag 20. Gisteravond eindigde de pret met muziek, welke met te veel vaart afgespeeld werd, en vuurwerk, dat met te groote tusschenpoozen ontstoken werd. Hedenochtend bracht ik een bezoek bij den commandant van 't eskader Fabius en wandelde met Zijnhoogedelgestrenge op de kampanje van 't fregat „Zeeland" op en neder, daar de krijgsraad in zijn zitvertrek vergaderd was.

Vrijdag 2 Februari 1862. Gistermiddag kwam de mail en bracht voor mij niets, geen letter: zoo moet ik mij geruststellen met het spreekwoord „geene tijding, goede tijding". De laatste keeren had ik van de heeren Spengler & Co. en Smissaert nog iets te lezen, maar nu niets. Morgen vertrekt de mail. Ik ben zoo wel als ik 't gansche jaar mij nog niet gevoelde. Als het eenigszins kan hoop ik in 't begin van April thuis te komen.

[1]) J. A. H. Hugenholtz (1825–1874).

ONDERNEMERSRAAD VOOR SURINAME

Kon het verslag over het zeventiende vereenigingsjaar van den O.R. nog aanleiding geven tot een vrij uitvoerige bespreking in dit tijdschrift (XXIV, 314–320), het laatste verslag, dat over het achttiende vereenigingsjaar, uitgebracht in de algemeene ledenvergadering van 16 Juni 1943, opent met de mededeeling dat wegens den oorlog het werk van den Raad in 1942 vrijwel stilgelegen heeft. Er valt derhalve niet veel uit dit verslag mede te deelen.

De buitengewone omstandigheden waren oorzaak dat de bestudeering der aangelegenheid van de luchtfotografische verkenning van Suriname niet voortgezet kon worden; ook waren de verschillende commissies van den Raad, vermeld in de jaarverslagen over 1939 en 1940, tot werkeloosheid gedoemd, evenals in 1941.

Met een enkel woord maakte de Voorzitter melding van den niet ongunstigen welvaartstoestand waarin Suriname onder en tengevolge van de tijdsomstandigheden schijnt te verkeeren en hij vroeg zich tegelijkertijd af welken invloed deze omstandigheden zullen uitoefenen op de politieke ontwikkeling der landen rond en in de Caraibische Zee.

De ter algemeene vergadering aanwezige vereenigingsleden bleken eenstemmig van oordeel dat niettegenstaande de moeilijke tijden de Ondernemersraad voor Suriname behoort te blijven bestaan.

Amsterdam Juli 1943. M.

AANVULLING VAN DE ENCYCLOPAEDIE VAN NEDERLANDSCH WEST-INDIË.
DE GOUVERNEURS VAN SURINAME

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

Zooals de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië* vermeldt, zijn er van 1650 tot en met 1916 52 gouverneurs in Suriname geweest. Telt men daarbij de vier gouverneurs, die na Van Asbeck kwamen, nl. Van Heemstra, Staal, Rutgers en Kielstra, dan krijgt men er 56. Van deze 56 gouverneurs waren 49 Nederlanders en 7 Engelschen. Van de 49 Nederlandsche gouverneurs waren 20 militairen en wel de in de *Encyclopaedie* onder nrs. 3, 6, 7, 9, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 27, 32, 34, 36, 40 en 52 genoemden. De overigen waren alle burgers. De 7 Engelsche gouverneurs waren alle militairen.

Behalve deze 56 bewindsmannen hebben nog 24 Nederlandsche en 2 Engelsche gouverneurs ad-interim de kolonie bestuurd.

Er overleden te Paramaribo 18 gouverneurs, onder wie de 2 Engelsche Hughes en Bentinck. en 8 waarnemende gouverneurs gedurende hun waarneming.

In de lijst van gouverneurs, opgenomen op blz. 321/7 van de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië* komen enkele onjuistheden voor in hun titels en data van aanvaarding en overlijden. Op enkele dezer heeft mr. R. Bijlsma bereids in *D.W.I.G.* 1ste jrg., 2de deel, blz. 264/267 de aandacht gevestigd. Een overzicht van deze verbeteringen en van eenige aanvullingen, sedert de verschijning van de encylcopaedie noodig geworden, volgt hier.

No. 6. a.i. P. Versterre is overleden 30, niet 22, Maart 1677.
a.i. A. Thisso aanvaardde het bestuur 30 Maart 1677.

No. 8. a.i. L. Verboom trad af 24 Nov. 1683.

No. 9. Cornelis van Aerssen van Sommelsdijck aanvaardde het bestuur 24 Nov. 1683.

No. 9. a.i. A. van Vredenburg werd 13, niet 3, Sept. 1688 commandeur.

No. 12. Wilhelm, niet Willem, de Gruyter.

No. 13. a.i. F. A. de Rayneval trad 15 Sept., niet 22 Jan., 1716 af.

No. 14. Johan baron de Mahony aanvaardde het bestuur 15 Sept. 1716. Hij was sergeant-wachtmeester bij een regiment voetknechten.

No. 15. Jan Coetier (niet Coutier) was sergeant over het garnizoen in het kasteel van Gent. Hij overleed 31 Aug., niet 2 Sept., 1720, tengevolge daarvan aanvaardde De Rayneval het bestuur op 31 Augustus, niet 2 Sept., 1720.

No. 16. Hendrick Temming (niet mr. en niet geschreven met een k) was sergeant-majoor bij een regiment voetknechten.

No. 16. a.i. De Rayneval trad 9 Nov. 1728, niet 1727, af.

No. 17. Carel Emilius Henry de Cheusses (niet mr.) was kapitein van een compagnie voetknechten en overleed 1 Febr. 1734. Tengevolge daarvan aanvaardde Johan François Cornelis (niet Johan Frederik Cornelis) de Vries het bestuur op 1 Febr., niet 16 Jan., 1734. Hij was sedert 4 Dec., niet 12 Aug., 1730 commandeur.

No. 18. a.i. 2 raden van politie. Onder protest van den kapitein en commandeur a.i. P., niet S., Bley.

No. 19. J. Raye van Breukelerwaard was kapitein ter zee bij de admiraliteit te Amsterdam.

No. 20. G. van de Schepper was commandeur van de militie in Suriname sedert 1735 en daarvóór kapitein van een compagnie voetknechten.

No. 21. H. E. baron von, niet van, Spörcke kwam 2 Dec. 1750 en de andere commissarissen kwamen 5 Dec. d.a.v. aan.

No. 25. a.i. W. J. Beeldsnijder Matroos van 24, niet 23, December 1784 af.

No. 31. a.i. Pinson Bonham was generaal-majoor.

No. 32. W. B. van Panhuys overleed 18, niet 19, Juli 1816, tengevolge waarvan C. R. Vaillant op 18 Juli het bestuur aanvaardde.

No. 45. Mr. Hendrik Jan Smidt overleed 10 Maart 1917 te 's Gravenhage.

No. 47. Mr. Warmolt Tonckens J.L.zn. overleed te Utrecht 10 Sept. 1922.

No. 48. a.i. Mr. Jan Wouter van Oosterzee overleed te Nijmegen, 17 Oct. 1917.

No. 49. Cornelis Lely overleed te 's-Gravenhage 14 Jan. 1929.

a.i. David Hendrik Havelaar overleed te Rotterdam 22 Sept. 1918.

No. 50. Alexander Willem Frederik Idenburg overleed te 's-Gravenhage 28 Febr. 1935.

No. 50. a.i. Mr. Pieter Hofstede Crull overleed te Tiel 27 Sept. 1925.

No. 51. Mr. Dirk Fock overleed te 's-Gravenhage 17 Oct. 1941.

No. 52. Willem Dirk Hendrik baron van Asbeck trad af 25 Nov. 1916 en overleed te 's-Gravenhage 17 Mei 1935.

No. 53. Gerard Johan Staal aanvaardde het bestuur 25 Nov. 1916 en vertrok met verlof 25 Nov. 1919. De ondervoorzitter van den Raad van Bestuur mr. Lambertus Johannes Rietberg nam van 25 Nov. 1919 tot 15 Juli 1920 ad-interim het bestuur waar. Op dien datum keerde gouverneur Staal terug. Hij trad af 16 Dec. 1920. Hij overleed te 's-Gravenhage 15 Nov. 1936. Andermaal nam mr. Rietberg het bestuur ad-interim waar tot 23 Mei 1921.

No. 54. Mr. Arnoud Jan Anna Aleid baron van Heemstra aanvaardde het bestuur 23 Mei 1921 en vertrok met verlof 21 Mei 1924. Mr. Rietberg nam ad-interim het bestuur waar, maar hij overleed 18 Sept. 1924 te Paramaribo. In diens plaats trad ad-interim op de procureur-generaal mr. Jan Luchies Nijsingh van 18 Sept. tot de terugkeer van baron Van Heemstra op 21 Febr. 1925. Op 17 Mei 1926 vertrok baron Van Heemstra andermaal met verlof, en nam mr. Nijsingh weer ad-interim het bestuur in handen tot 2 Aug. 1926, toen baron Van Heemstra van verlof terugkwam. Deze bleef, tot hij 31 Maart 1928 aftrad.

No. 55. Dr. Abraham Arnold Lodewijk Rutgers was gouverneur van 31 Maart 1928 tot 18 Juli 1930. Tijdens zijn afwezigheid met verlof nam de procureur-generaal, onder-voorzitter van den Raad van Bestuur, mr. dr. Franciscus Laurentius Josephus van Haaren, tot 6 Nov. 1930 het bestuur adinterim waar. Ten tweede male vertrok gouverneur Rutgers met verlof naar Nederland 13 Oct. 1932 tot 25 Jan. 1933, gedurende welken tijd mr. dr. Van Haaren weer het bestuur waarnam. Na dr. Rutgers' aftreden op 25 Augustus 1933 werd mr. Van Haaren voor de derde maal ad-interim gouverneur tot 25 Oct. 1933, toen de

56ste gouverneur prof. dr. Johannes Coenraad Kielstra optrad. Deze vertrok 6 Aug. 1935 met verlof, en werd tijdelijk door mr. Johannes Cornelis Brons, ondervoorzitter van

den Raad van Bestuur, vervangen tot 12 April 1936. Het tweede verlof van prof. Kielstra van was 20 Sept. 1938 tot 22 Jan. 1939, gedurende welken tijd mr. Brons andermaal ad-interim optrad. Van dien dag af tot heden is gouverneur Kielstra aan het bewind.

Ten slotte kan worden medegedeeld, dat in het geheel vijf zee-officieren het bestuur over Suriname hebben gevoerd, nl. J. Raye van Breukelerwaard (1735–1737), Willem Otto Blois van Treslong, a.i. (1802–1803), P. R. Cantz'laar (1828–1831), J. C. Rijk [1]), schout bij nacht (1839–1842) en baron van Asbeck, schout bij nacht (1911–1916). De laatste militair, die als gouverneur optrad, was generaal-majoor van het O.I. leger P. Schimpf (1855–1859).

's-Gravenhage, Sept. 1943.

---

[1]) Zie zijn levensbeschrijving in *D.W.I.G.*, October 1932, door Fred. Oudschans Dentz.

HET VERGAAN VAN DE ZEEMEEUW IN 1825

DOOR

B. DE GAAY FORTMAN

Op 1 Maart 1825 vertrok uit de haven van Curaçao de *Zeemeeuw* onder kapitein J. R. Bonning. Onder convooi van Zr Ms. brik *Kemphaan* werd de reis tot de Mona-passage gedaan, en daarna is niets meer van het schip vernomen. Aan boord waren o.a. mr. W. Webb Duyckink, de weesmeester, en 14 militairen, wier diensttijd om was. De lading bestond o.a. uit 600 vaten zout van Bonaire, bestemd voor het moederland. Goud van Aruba, zooals men beweerd heeft, was niet aan boord.

Van de twee mogelijkheden, dat het schip vergaan of door zeeroovers genomen zou zijn, heeft door de jaren heen het tweede meer geloof gevonden dan het eerste, maar voldoende grond is daarvoor niet aangevoerd.

In *De West-Indische Gids* 1936/7, blz. 129 heeft pater H. M. Hulsman D.P. in de herinnering teruggeroepen een verhaal van den heer J. H. Bennebroek Gravenhorst, in 1908 als feuilleton in *De Vrijmoedige* en in 1914 op dezelfde wijze in de *Amigoe di Curaçao* geplaatst, waarin de zeeroof, op de *Zeemeeuw* gepleegd, op verdienstelijke wijze gedramatiseerd is. Zelf heb ik onder het artikel van pater Hulsman toen een aanteekening geplaatst, en het verhaal van Gravenhorst naar diens fantasie teruggewezen. Onlangs kwam ik iets op het spoor, dat mij belangrijk genoeg voorkomt, om het hier mee te deelen.

De directeur van Curaçao mr. Rammelman Elsevier deelt 4 Februari 1830 in zijn journaal mee, dat hij een proces-verbaal ontvangen heeft van den commissaris van politie mr. J. Bennebroek Gravenhorst (den vader van den zooeven genoemden feuilletonnist nota bene), houdende een verklaring van een kanonnier van het garnizoen op Curaçao over het lot van het Nederlandsche schip de *Zeemeeuw*, dat eenige jaren geleden van hier vertrokken is, zonder dat men iets daarvan heeft vernomen, zooals de directeur aanteekent.

De kapitein der artillerie P. Simon had aan mr. Gravenhorst meegedeeld, dat er onder de kanonniers van het garnizoen een was, die zich had uitgelaten bekend te zijn met het lot van de *Zeemeeuw*. Gravenhorst liet den kanonnier, die bleek te heeten James, voor zich brengen en maakte op 4 Februari 1830 proces-verbaal op van diens volgende verklaring:

> ,,Ik was aan boord van kapitein Bernard, mij den tijd niet wel kunnende herinneren, toen zekere Nicolaas Guania aan de equipage verhaalde, dat de kapitein met een arm, dewelke met de Columbiaansche kaperbrik Aquila alhier geweest is, de Zeemeeuw op de uithoek van St. Domingo zoude genomen hebben, en dat al de goederen of wel de lading daaruit genomen is geworden, het vaartuig in brand gestoken en de equipage aan boord van de kaper Aquila aan ketens gezet".
>
> ,,Voorts verklaarde de comparant, aldus gaat het proces-verbaal verder, ,,dat zekere Antonie, dewelke op de kaper Aquila bij het nemen der Zeemeeuw geweest was, zijn aandeel in de prijs te Porto Cabello reclamerende, in de ijzers is gezet geworden; eindelijk voegde de comparant hier nog bij, dat hij hem ter plaatse voormeld in ijzers gezien heeft."

Het proces-verbaal, waarin ik hierboven alleen eenige leesteekens geplaatst heb, is door James met een kruisje geteekend. Er is hier dus sprake van twee schepen: dat van kapitein Bernard, waar James en Guania aan boord waren, en de *Aquila* met een éénarmige kapitein, bij wien Antonie aan boord zou zijn geweest.

De directeur Rammelman Elsevier besloot na kennisneming van deze verklaring den commissaris van politie te verzoeken opgave te doen van den tijd, waarin het kapervaartuig in begin 1825 uit deze haven gezeild was en onder welke vlag, voorts een afschrift van de monsterrol over te leggen, en mee te deelen, of de kaper daarna nog wéer in de haven geweest, of James' naam op de monsterrol van den kaper van kapitein Bernard voorkomt en dezen te vragen, waarom hij dit bericht zoo lang had verzwegen.

Het antwoord van den commissaris van politie van 9 Februari 1830 bevat de volgende mededeelingen:

Volgens aanteekening van den loods is het kapervaartuig *Aquila* onder den naam *Eagle* 3 Maart 1825 van Curaçao vertrokken, bestemd naar P. Cabello. Het staat op het monsterboek bekend als Columbiaansche brik en zal dus onder die vlag de haven verlaten hebben.

1 Februari 1826 heeft hetzelfde schip weer gemonsterd. James

heeft opgegeven onder den naam Johannes Gerard op de monsterrol van den kaper van kapitein Bernard geplaatst te zijn, en die naam komt daarop ook werkelijk voor. Ten slotte verklaarde James, dat hij het niet noodig geacht had aan deze zaak eenige publiciteit te geven, omdat hij die slechts van één zijner makkers gehoord had.

Gravenhorst legde den directeur over een extract van de monsterrol van de Columbiaansche brik *El Aquila* van 3 Maart 1825. Het blijkt daaruit, dat de monstering is geschied ten overstaan van mr. Rammelman Elsevier zelf, toen nog raad-fiskaal. Als reeder had geteekend H. van der Meulen qq. en als schipper W. D. Anderson. De namen der matrozen zijn:

W. Wilson	Henry Morichat	William Henderson
James Curten	Fred.k Aores	John Waters
Eduard Meyvett	Francis Calvere	Benjamin Litsfild
Thomas Catral	Thomas Pieter	John Lasen
Annaldus Griskes	Joh. R. Da Costa	W. Johnson
A. de Rijcke	Bernard Wookler	C. Mota
Alexander Tomgrin	William Criges	Juan Sidroe
Juan Domingo	John Weber	

De monstering geschiedde voor 2 maanden.

De naam Antonie is hier niet bij; wel komt deze voor op een supplement monsterrol van de Columbiaansche brik *Aquila* van 1 Februari 1826, die, geteekend door dezelfde personen als de monsterrol van 3 Maart 1825, slechts deze drie namen bevat: J. Brown, J. A. Albert en John Antonie, allen matroos, die voor onbepaalde tijd monsterden.

Na ontvangst van deze stukken droeg de directeur den commissaris van politie op te onderzoeken bij den heer Van der Meulen: den naam van den kapitein van de *Aquila;* was het schip als kaper of commissievaarder geweest? wie was de ware reeder? is het schip bij het verlaten van den haven werkelijk naar Puerto Cabello gestevend? hoe lang is het daar gebleven? kent hij iemand der equipage volgens de monsterrol? wie was schipper W. D. Anderson? was bij de terugkeer dezelfde equipage aan boord? Verder moest de commissaris zooveel mogelijk aanwijzingen omtrent de personen der bemanning inwinnen.

Het schriftelijk antwoord van H. van der Meulen van 18 Februari 1830 bevat de volgende gegevens:

De *Aquila*, „zijnde, zoo ik mij wel herinner, een soort van Schoener Brik" had gedurende Februari tot 3 Maart 1825 in de haven vertoefd. Laatstgenoemde datum nam hij aan, omdat in

zijn boeken op dien dag zijn verschot-rekening afgesloten was.

De heer H. G. van Baalen van Puerto Cabello schijnt zoo al niet de eenige reeder van het vaartuig geweest te zijn, dan toch in nauw verband met de reederij gestaan de hebben, want deze bevond zich destijds hier, en had Van der Meulen als consignataris van het vaartuig benoemd. Het schip had alle schijn van tot de kaapvaart bestemd te zijn, want het had naar de herinnering van Van der Meulen kanonnen en klein geweer aan boord.

Kapitein Anderson had „al het voorkomen van een fatsoenlijk man, van wien zich billijker wijze geene rovers daad liet vermoeden."

De heer Van Baalen was in Maart 1825 van Curaçao met de *Aquila* naar Puerto Cabello vertrokken, en daar in de eerste dagen van Maart 1825 aangekomen volgens stellige verklaring van den heer W. Hellmund, thans op Curaçao, die eenige dagen eerder ter plaatse was aangekomen. Andere personen van de bemanning van de *Aquila* kende Van der Meulen niet, en van de terugkomst van het schip in 1826 herinnerde hij zich weinig.

Rammelman Elsevier besloot hierop „bij gelegenheid" in Puerto Cabello inlichtingen van het gouvernement te vragen omtrent den genoemden Antonie. Hij deed dit bij brief van 2 April 1830, waarin hij tevens vroeg hem, als hij nog in de gevangenis mocht zijn, te vragen, of hij eenig bericht omtrent de Zeemeeuw mocht kunnen geven. Hierop is eerst 23 Juli 1830 antwoord ontvangen, vervat in een brief van den gouverneur van Puerto Cabello van den 11den dier maand. Helaas is deze brief niet gevonden kunnen worden op het Algemeen rijksarchief, waar „ingekomen brieven uit het buitenland" in 1829 niet aanwezig zijn in de „West-Indische archieven 1828–1845 Curaçao en onderhoorige eilanden Bonaire en Aruba". Waarschijnlijk heeft deze brief een verwijzing naar een vorigen bevat, waarvan de inhoud ook niet zeer belangrijk geweest is. Althans op 23 Juli 1831 teekende de directeur van Curaçao in zijn journaal aan: „En alhoewel geene ander of vroeger antwoord op onze voorzeide missive is ontvangen. Is goedgevonden en verstaan het onderzoek ten deze voor afgeloopen te houden en hiervan nader rapport aan Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal der Nederlandsche west-indische bezittingen te doen".

Met Rammelman Elsevier moet ik hier verder het zwijgen aan toe doen.

Amsterdam 9 Juni 1942.

NOGMAALS DE VRUCHTBAARHEID VAN HET SURINAAMSCHE BINNENLAND

DOOR

L. JUNKER

„Men zou dit land geen ondienst gedaan hebben, door van tijd tot tijd tegenover de opgewonden illusies tijdig wat nuchtere kritiek te hebben geplaatst".

(Rapport Commissie Bos 1911).

Deze gulden woorden werden indertijd aan het hoofd gesteld van Bulletin no. 52 van het Landbouwproefstation in Suriname (October 1933), getiteld: „Gegevens over de vruchtbaarheid der Surinaamsche binnenlanden"; de conclusie was in die mate ongunstig, dat zij feitelijk veertien van de zestien millioen H.A. land waaruit Suriname bestaat voor landbouwdoeleinden ongeschikt verklaarde, „althans voor een op westerschen grondslag geschoeiden groot- en middenstandslandbouw".

Het bulletin is thans tien jaar oud, doch nimmer is gebleken dat de slotsom, waartoe in 1933 de leider van het Landbouwproefstation gekomen was, sedert herzien is; integendeel, ook daarna zijn blijkbaar de voor het Suriname-beleid verantwoordelijke autoriteiten van de onvruchtbaarheid der binnenlanden van Suriname overtuigd gebleven. Ik acht mij geroepen nogmaals tegen het veroordeelend vonnis in kwestie op te komen en meen nog steeds dit met eenig recht van spreken te kunnen doen, op grond van de ervaring welke ik van die binnenlanden — en van de cultuurmethoden der daar levende Indianen en Boschnegers — opgedaan heb. Ook hetgeen Prof. Stahel, vooruitloopend op Bulletin no. 52, tegen mijn beweringen aangevoerd heeft (West-Indische Gids XV, 158) kan ik niet als afdoend beschouwen.

De vraag of het land dat in Suriname ten zuiden der kuststrook gelegen is al dan niet voor landbouwdoeleinden geschikt geacht moet worden, is een oude en de Heeren Stahel en Müller citeeren niet alleen de in het hoofd van dit artikel gestelde uit-

lating der commissie van 1911, maar ook een door haar reeds destijds gegeven doch blijkbaar niet nader gemotiveerd ongunstig oordeel, èn over den gezondheidstoestand èn over de vruchtbaarheid van het Surinaamsche binnenland. Aangaande die ongezondheid heeft sedert dien o.a. Prof. Dr. N. H. Swellengrebel ons nader ingelicht [1]). Opmerkelijk is ook dat op het noordelijke terrein der Van Emden Goldmines in 1937 de malaria nog maar sporadisch voorkwam, dank zij de genomen maatregelen [2]).

Ook op de Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië beriepen zich de stellers van het bulletin; volgens deze bron zouden de kleine landbouwers in het binnenland, in stede van hun kostgronden te bemesten, telken jare nieuwe aanleggen. Ik zou hierbij eerstens willen aanteekenen dat voor boomcultures alvast geen bemesting vereischt wordt, hetgeen bewezen werd door de ervaring, opgedaan bij mijn aanplant van citrus aan de Boven Suriname, op de aan de rivier gelegen heuvels van de Jodensavane [3]).

En, wat de cultures der inheemsche kleine landbouwers betreft, valt op te merken dat wanneer de kostakkers niet gedurende een aantal jaren achtereen in gebruik blijven, dit het gevolg is van het optreden van draagmieren, niet van onvruchtbaarheid. Bovendien heeft de cassave, een voornaam voedingsgewas in het binnenland, vaak langer dan een jaar noodig om rijp te worden en de knollen, welke zelfs in jaren van grooten regenval niet rotten, blijven het beste in de aarde bewaard; men behoeft dus, wanneer men ieder jaar een nieuw veld aanlegt, geen groote oppervlakte te bebouwen en beschikt toch steeds over den noodigen voorraad.

Merkwaardig is dat Prof. Dr. Gerold Stahel, die in de eerste plaats voor het gewraakte bulletin no. 52 verantwoordelijk was, persoonlijk in 1922, hoog op de Saramaccarivier, kennis gemaakt had met het bestrijden der parasolmieren door een creoolschen kleinen landbouwer en met de boschnegers daar in de buurt geconfereerd had over het onderhouden van kostakkers; de kinderen des wouds hadden bij deze gelegenheid over onvruchtbaarheid van den grond niet geklaagd, maar wel over de rugpijn welke zij vreesden van het onkruid-wieden, reden waarom zij er de voorkeur aan bleken te geven ieder jaar nieuwe akkers aan te leggen.

---

[1]) West-Ind. Gids XXII 65 e.v.

[2]) Een reisje naar de goudvelden in het Surinaamsche binnenland (artikelen in De West van Februari 1937).

[3]) Versl. Dep. v. Landbouw-Econ. Zaken i. Suriname, 1936 en 1937.

De boschneger velt liever oerwoud, dan in gebukte houding den grond van onkruid te zuiveren [1]).

Ook van de bevindingen van het in 1916 opgerichte Suriname Studie-Syndicaat en van die van den voorzitter dier stichting, den Heer J. S. C. Kasteleyn, maakte Prof. S. gebruik om de in zijn bulletin neergelegde opinie te ondersteunen. Het Syndicaat had gerapporteerd dat de Indianen en de Boschnegers langs de bovenrivieren met succes hun voedingsgewassen telen en dat, volgens den verkregen indruk, nog meer stroomopwaarts voor cultures goed bruikbare gronden in groote uitgestrektheden aanwezig moesten zijn; een omvangrijker onderzoek evenwel dan het Syndicaat had kunnen instellen zou moeten voorafgaan aan eventueele ontginning dezer terreinen. En dit nader onderzoek, zoo stellen de schrijvers van het bulletin, zou de Heer Kasteleyn nu zelf ter hand genomen hebben.

Wat echter is inderdaad geschied? Zooals de Heer Kasteleyn in een zijner artikelen in Economisch-Statistische Berichten (27 Maart–29 Mei 1929) mededeelde, had hij over een afstand van 100–120 K.M. het hooge land tusschen de Marowijne en de Saramacca — en later dat aan den Corantijn — onderzocht, ten einde een indruk te verkrijgen aangaande vruchtbaarheid en geschiktheid voor een cultuur (cassavecultuur) in het groot. Hij was tot de conclusie gekomen dat de terreinen in kwestie voor deze cultuur niet geschikt moesten geacht worden; na ontbossching zou de grond, eenigen tijd aan zon en regen blootgesteld, wel spoedig sterk in kwaliteit achteruitgaan, van een dikke humuslaag was in deze sedert eeuwen met zwaar bosch begroeide streken geen sprake, integendeel vlak onder den bovengrond werd vaak gewoon wit zand aangetroffen.

Natuurlijk heeft de Heer Kasteleyn geenszins willen beweren een werkelijk bodemonderzoek ingesteld te hebben; bovendien heeft hij het stroomgebied der Marowijne niet betreden. Hij is niet verder oostelijk geweest dan de Commewijnekreek, den westelijken voedingsstroom der Commewijnerivier, waarna hij de Suriname afgevaren is. Zijn tocht van de Saramacca naar Kilometer 25 van de spoorlijn liep door het lage land ten noorden van het savanegebied, die langs den Brownsweg bijna geheel en al door de savane. Van het heuvelland tusschen de Marowijne en de Saramacca had de Heer K. dus alleen een stukje van 33 K.M., langs de zoogen. Beaumontlijn, bezichtigd; op zijn tocht naar den Coran-

[1]) De West-Ind. Gids V, 144, 145.

tijn was hij slechts tot den noordrand van het heuvelland gekomen.

Dat de leider van het S.S.S. hoofdzakelijk uit agronomisch oogpunt waardeloos geachte savanegronden bezocht had, bleek verder uit zijn mededeeling aangaande het gewone witte zand, dicht onder den bovengrond aangetroffen; dit zand wordt elders niet gevonden, wanneer men de bovenlaag van den grond verwijdert. En wat den humus betreft, deze wordt door de inboorlingen, die het voor de cassavecultuur van zandklei met steenen vermengd hebben moeten, als een schadelijk element beschouwd en daarom verbrand.

Opengekapte grond ten slotte blijft in Suriname niet gedurende langen tijd voor de zon toegankelijk; er vormt zich zeer snel een nieuwe vegetatie, kapoeweri genoemd (n.h. Port. capoeira), welke door de inheemsche kleine landbouwers gerooid wordt om goede kostgronden te verkrijgen. Op dezen kapoewerigrond rijpt de cassave vijf maanden vroeger dan op de in oorspronkelijk woud aangelegde akkers en de opbrengst aan knollen is veel grooter. De door den Heer Kasteleyn uitgesproken vrees, dat in het door hem bezochte binnenland het ontgonnen land slechts eenmaal zou kunnen produceeren, is ongegrond; bij een rationeel kapoeweri-systeem zou in het Surinaamsche binnenland gedurende vele jaren de cassavecultuur met succes gedreven kunnen worden, terwijl voor boomcultures (citrus, cacao, oliepalmen) m.i. groote mogelijkheden weggelegd zijn.

De gronden langs den Corantijn, dit behoort ook nog even gereleveerd te worden, zouden, volgens den Heer Kasteleyn, in niets verschillen van de overige in het Surinaamsche binnenland. Ik zou er op willen wijzen dat de Heer K., volgens eigen mededeeling, den Corantijn circa 125 K.M. opgevaren heeft; verder gaan was met de motorboot niet mogelijk. De eerste 60 K.M. op dezen tocht moeten geheel door alluviaal terrein afgelegd zijn, inderdaad met prachtige bosschen bedekt, de rest echter door diluviale formaties, met afwisselend omhoog komende en weder verzinkende zandlagen. Deze laatste formaties nu hebben niet de minste gelijkenis met de goede gronden welke, zooals overal in het heuvelland van Suriname, eerst iets zuidelijker aangetroffen worden.

Behalve die van den Heer Kasteleyn haalde Prof. Stahel in Bulletin no. 52 ook de opinie aan van den Heer Tj. Pyttersen; van de hand van dezen laatste waren, na de publicatie van het verslag der studiecommissie van het Suriname Studie-Syndicaat van 1919, een aantal artikelen verschenen, welke den toenmaligen

minister van Koloniën aanleiding gegeven hadden den Heer P. met een opdracht te belasten. Zijn verslag aangaande de levensvatbaarheid van het landbouwbedrijf in Suriname, met toepassing van moderne cultuurmethoden, is als bijlage aan de Suriname-begrooting 1923 toegevoegd geworden [1]).

Nu zeggen de auteurs van het bulletin dat de Heer Pyttersen, die eerst veel voelde voor het in cultuur brengen van het Surinaamsche binnenland, na zijn bezoek in 1921 in zijn rapport alleen aandacht aan de vruchtbare kleigronden langs de kust gegeven heeft. Aangezien uit deze passage in het bulletin vooral niet mag worden afgeleid dat de Heer P. zich intensief zou hebben bezig gehouden met het vraagstuk van de vruchtbaarheid der binnenlanden van Suriname, moge hier even worden aangestipt dat genoemde Heer P., in September 1921 zich gedurende één dag op een hoog stuk land aan de Casipoerakreek heeft opgehouden, waarbij ik hem vergezelde.

Aan mij werd echter in Februari 1922 opgedragen zekere gegevens te verzamelen in het heuvelland, behoorend tot het stroomgebied van Suriname en Commewijne, in terreinen waarvan de keuze in overleg met den Heer Pyttersen had plaats gehad. Van het Landbouwproefstation had ik de noodige aanwijzingen bekomen aangaande het verzamelen van grondmonsters en met deze werkzaamheid, met twee ploegen arbeiders, zijn ruim vijf maanden gemoeid geweest; de laatste twintig grondmonsters werden in Augustus 1922 bij het Landbouwproefstation ingeleverd. De vindplaatsen der monsters waren, volgens opdracht, aangegeven in een van de opname vervaardigde kaart; de algemeene bodemgesteldheid en de aard der vegetatie van de omgeving waren bij ieder monster aangeteekend. Mij was opgedragen, zoolang geen opmerkelijke veranderingen in de vegetatie vielen waar te nemen, afstanden van acht à tien K.M. in acht te nemen tusschen de opeenvolgende vindplaatsen.

Gelet op de bovengenoemde datums moet het uitgesloten geacht worden dat de Heer Pyttersen reeds bij zijn bezoek van 1921 een ongunstigen indruk van de vruchtbaarheid der Surinaamsche bovenlanden opgedaan zou hebben. Volledigheidshalve moge hier nog aangeteekend worden dat mij van eenig laboratorium-onderzoek der in 1922 door mij verzamelde grondmonsters nimmer iets gebleken is en dat die monsters, of wat er van over was, een viertal jaren later, na het optreden van een nieuwen

[1]) De West-Ind. Gids V, 481, 553, 653.

landbouwscheikundige aan het oorspronkelijk onder het departement van Landbouw ressorteerende Landbouwproefstation, opgeruimd werden. De voorganger van dezen ambtenaar was een voorstander geweest van grondonderzoek op groote schaal in het binnenland, waardoor een overzicht van de bodemgesteldheid der kolonie verkregen zou hebben kunnen worden.

Onder de nogal gevarieerde werkzaamheden, welke in Suriname mijn deel geweest zijn, heeft ook wel behoord het doen van onderzoek naar den economischen toestand van Boschnegers en Indianen. Natuurlijk zijn daarvan rapporten ingediend, welke ook al iets mogen bijgedragen hebben tot de kennis van de Surinaamsche bovenlanden, uit het oogpunt der agrarische mogelijkheden, aangezien ik in mijn verslagen beschreven moet hebben hoe de primitieve bewoners dier streken met succes cassave en andere voedingsmiddelen verbouwen. Ik behoorde echter tot het Boschwezen, dat ook al ressorteerde onder het Landbouwdepartement, welk laatste in 1925 opgeheven werd; het Landbouwproefstation werd daardoor zelfstandig. De directeur van dit laatste, Prof. Stahel, liet de archieven van het Boschwezen uiteen halen en in stukken en brokken verdeelen over verscheidene departementen; het gevolg was verwarring en groote moeilijkheden om iets terug te vinden. Toen ik dan ook in 1927 toegevoegd werd aan Dr. J. Ph. Pfeiffer, die anderhalf jaar in Suriname vertoefd heeft voor een onderzoek der aldaar in het wild voorkomende houtsoorten [1]), bleken sommige gegevens onvindbaar en moesten mijn dagboeken af en toe dienen als bron van informatie. Ook mijn rapport betreffende het hierboven vermelde onderzoek van 1922 was later onvindbaar.

In zijn artikel in De West-Indische Gids van 1933 (XV, 160–161) verdedigde Prof. Stahel zich tegen de verdenking van „zonder meer een vernietigend oordeel" uitgesproken te hebben, door er op te wijzen dat het Landbouwproefstation (sedert de reorganisatie van 1925 met den geheelen landbouwdienst in Suriname belast, onder leiding van genoemden hoogleeraar) gedurende tien jaar onderzoekingen naar de cultuurwaarde der minder vruchtbare binnenlandsche gronden ingesteld had. In verband hiermede moge ik de aandacht op het onderzoek van 1927 vestigen, op last van Prof. S. door den plantkundige en den landbouwscheikundige verricht en tot onderwerp hebbend de waarde der gronden in het heuvelland, uit agronomisch oogpunt. Ik heb de beide genoemde

[1]) De West-Ind. Gids V, 144, 145.

Heeren als gids vergezeld en hun aangewezen de terreinen waarop de eerste Engelsche kolonisten in de zeventiende eeuw met succes den landbouw beoefend hebben en verder de gronden op welke het Suriname Studie-Syndicaat in 1919 de aandacht gevestigd heeft. Het rapport der twee deskundigen is alleszins gunstig uitgevallen.

Om thans weder terug te komen op het bulletin no. 52, Prof. Stahel noemt daarin ook de twee deskundigen van de Deutsche Pflanzungsgesellschaft die in 1927 Suriname bezocht hebben, in verband met plannen voor de stichting van een groot-landbouwbedrijf. Ook aan dit gezelschap werd ik als gids toegevoegd en Prof. Stahel droeg mij op de bij het Landbouwproefstation bekende goede gronden in het binnenland te toonen; men was er dus van overtuigd dat zoodanige gronden aanwezig moesten zijn. De eerste tocht met de beide Duitsche Heeren ging naar het heuvelland van de Boven Suriname, dat door hen gunstig beoordeeld werd, zoodat op twee terreinen optie genomen werd, welke optie twee maal verlengd is. Door allerlei omstandigheden echter is er van de geprojecteerde onderneming niets gekomen. Dit wat betreft het weder prijsgeven der verkregen concessies (West-Indische Gids XV, 159).

In het bulletin nu lezen wij dat overal grondmonsters verzameld werden op plaatsen welke door mij als vruchtbaar aangewezen waren, ook in het kleigebied. De waarheid is dat de Heer Loag mij mededeelde aan het uitwasschen van aarde in een laboratorium geen waarde te hechten, dat hij zich bepaalde tot het observeeren der vegetatie en, waar deze hem interesseerde, wat opgegraven grond op het oog onderzocht.

Enkele grondmonsters uit het binnenland, zegt het bulletin, hadden aanvankelijk iets beloofd, maar na analyseering in Duitschland bleek dat toch de grond in het binnenland zooveel minder goed was dan de kleigronden van het kustgebied, dat de voorkeur gegeven werd aan aankoop van plantage Waterland, in de oude cultuurstrook. Ik kan met stelligheid verklaren dat, indien in Duitschland monsters geanalyseerd zijn, deze in geen geval afkomstig kunnen geweest zijn van de terreinen, in mijn tegenwoordigheid onderzocht. Welke dan wèl de herkomst dezer monsters geweest kan zijn, zal ik hieronder misschien vermogen op te helderen.

Op Zanderij I van den Kolonialen Spoorweg, aan den noordrand van het savanegebied, waren in den loop van een twintigtal jaren door het Boschwezen cultures aangelegd (d.w.z. boschcultures natuurlijk) en in een alluviale kleiformatie, in een nagenoeg ste-

riele omgeving, stond het prachtige arboretum van den houtvester J. W. Gonggrijp, dat reeds heel wat goed hout bevatte, hetwelk bij exploitatie van waarde zou zijn gebleken. Deze kostbare aanleg nu werd op last van Prof. Stahel, toen deze aan het hoofd van den landbouwkundigen dienst gesteld was, omgekapt en verbrand, derhalve vernietigd. Op het opengekomen terrein liet de directeur van het Landbouwproefstation oliepalmen planten, welke zich, door aanwending van veel kunstmest, ontwikkeld hebben. Na een zestal jaren bleek echter de productie beneden de verwachting gebleven te zijn en de conclusie werd gelanceerd dat in Suriname geen aaneengesloten complexen voor deze cultuur geschikten grond gevonden worden.

In het te Paramaribo verschijnende nieuwsblad „Suriname" is toen een niet zeer vriendelijke critiek verschenen op het in deze zaak betoonde beleid. De vraag werd gesteld hoe men er toe had kunnen komen een proef te nemen op gronden waarvan te voren vaststond dat zij niet in complexen van voldoende uitgestrektheid voorkomen, terwijl er genoeg terreinen aanwezig zijn die wel degelijk aan dezen eisch voldoen.

De gronden aan den noordrand van het savanegebied vormen inderdaad geen aaneengesloten complexen en Prof. S. heeft eenvoudig op eigen gezag aangenomen dat zij identiek zouden zijn met de millioenen H.A. aaneengesloten goed heuvelland. Verder dient aangeteekend te worden, dat het betreffende gedeelte van Zanderij I van geheel andere formatie is niet alleen dan de zooveel betere gronden, in het binnenland te vinden, maar dat het in het geheel niet tot het heuvelland behoort. Dat bij den aanleg van het arboretum, in 1910, het terrein voor de afwatering, op de Koeroepinakreek, bedolven worden moest, karakteriseert dezen kleigrond als tot het laagland te behooren.

Ook de Heer Kasteleyn heeft zich blijkbaar ten opzichte der geaardheid van den grond in kwestie vergist. In het artikel van zijn hand in Economisch-Statistische Berichten, dat in het bulletin geciteerd wordt, deelde hij mede, bij zijn komst in Suriname, voor het onderzoek naar de mogelijkheid eener cassavecultuur, op Zanderij I een terrein in gereedheid gevonden te hebben voor een proefaanplant van oliepalmen en geselecteerde cacao; er zou toen besloten zijn dit proefveld uit te breiden en een deel er van voor cassave te bestemmen. De bodem van het proefveld was een lichte, zandige, welken de Heer K. beschouwde als species van de geen inpoldering behoevende hooggelegen gronden. Blijkbaar was de afwatering der kleigronden van Zanderij I dezen deskundige

ontgaan en ook hij maakte de fout deze gronden te vereenzelvigen met die in het heuvelland.

De Heer Loag, van de Duitsche commissie, hiervoor genoemd, zou, volgens het bulletin, aan het Landbouwproefstation verzocht hebben op een door hem aangewezen plaats op Zanderij I, alsmede op een met machtig oerwoud begroeiden heuvel bij K.M. 73 van de spoorlijn, als proef oliepalmen te planten; ook in het verslag van het Landbouwproefstation van 1924–1927 wordt van deze proef gesproken, maar zonder de toevoeging dat zij op instigatie van den Heer Loag genomen zou zijn. Dit laatste kan ook moeilijk juist zijn, want ik herinner mij, na de reis met den Heer L. naar de Boven Suriname, zie vroeger, met hem een tocht ondernomen te hebben naar de Boven Para, op welke laatste expeditie wij ook Zanderij I bezocht hebben, alwaar het proefveld voor oliepalmen toen reeds aangelegd was. Het verslag 1924–1927 zegt trouwens dat de geselecteerde palmpitten op 18 Juli 1927 rechtstreeks uit Nederlandsch Indië aankwamen, hetgeen wel uitsluit dat de proef met oliepalmen, welke den Lande veel geld gekost moet hebben en niets opgeleverd heeft, ten verzoeke van den Heer Loag genomen zou zijn. Het feit dat begin 1929 een aantal uit de zaden van 1927 opgekomen plantjes van de kweekbedden van den Cultuurtuin in het proefveld overgeplant werden, verandert hieraan natuurlijk niets (bulletin p. 24).

En wat het andere proefveld betreft, dat bij K.M. 73, dit is aangelegd op de helling van een heuvel, waar niets van machtig oerwoud te bespeuren viel.

Ik vraag mij nu af, of de grondmonsters, welke in Duitschland zouden geanalyseerd zijn, wellicht van Zanderij I afkomstig geweest zijn, wat het ongunstige resultaat verklaren zou, maar niets bewezen zou hebben ten aanzien der onvruchtbaarheid van het werkelijke binnenland van Suriname, n'en déplaise de mededeeling op p. 24 van het bulletin, dat de gronden in kwestie volgens den Heer Loag tot de beste zouden behooren welke hij op zijn talrijke reizen door de binnenlanden gezien had.

Aangezien in het bulletin op diverse plaatsen verwezen wordt naar den kleinen landbouw, moge nog het volgende opgemerkt worden.

Toen begonnen werd met de boschcultuur op Zanderij I, heeft het Boschwezen een gedeelte van het terrein, in perceelen verdeeld, aan kleine landbouwers uitgegeven, met de bedoeling dat deze, tegen een vergoeding, de jonge boompjes zouden verzorgen, opgekomen uit de zaden welke op die perceelen in den grond ge-

stoken waren. Men rekende er op dat de terreinen eenige jaren bewerkt zouden worden en dat de kleine landbouwers het noodige zouden doen voor de boompjes welke tusschen hun voedingsgewassen zouden opkomen. Het heeft echter niet zoo mogen zijn;de opbrengsten dier gewassen bleven beneden hetgeen de landbouwers van hun — volstrekt niet ieder jaar opnieuw aangelegde — kostgronden verwachten en alleen de kleine plek waarop het arboretum gestaan heeft, een leemformatie in het omringende savanegebied, leverde wat beter resultaat op.

Geheel anders echter was de uitslag op Sectie O. van den Kolonialen Spoorweg, waar eveneens boschcultures aangelegd zijn, maar nu in het heuvelland. Deze terreinen liggen verder van de stad verwijderd dan die op Zanderij I en boden ook overigens niet dezelfde gemakken aan; de studiecommissie van het Suriname Studie-Syndicaat echter kon er zich in 1919 van overtuigen, dat hier de cassave en de mais zeer goede producties gaven.

Onder het hoofd „Conclusie" treffen wij in het bulletin o.a. de bewering aan dat de Britschindische immigranten, die zich vroeger op Lelydorp gevestigd hadden, de lichte gronden aldaar na twee jaar, wegens onvruchtbaarheid verlaten zouden hebben. De terreinen welke hier bedoeld worden evenwel liggen slechts zestien K.M. van Paramaribo verwijderd, zij worden bij zwaren regenval door watersnood geteisterd en hebben niets te maken met die in het heuvelland, door Creolen, Boschnegers en Indianen bewoond. Bovendien wordt verder, in het bulletin zelf, toegegeven dat na de Britsch Indiërs zich Javanen op Lelydorp gevestigd hebben en dat deze geboren landbouwers zelfs van die arme gronden iets hebben weten te maken; zij telen er o.a. tabak en bacoven.

Wat het bulletin bevatte aangaande de suikercultuur kan met stilzwijgen voorbij gegaan worden; dat deze steeds in de vette klei der benedenlanden gefloreerd heeft is algemeen bekend. Ik heb echter uit den mond van diverse Oostindische planters de getuigenis vernomen dat de gronden in het Surinaamsche heuvelland met die op Sumatra te vergelijken zijn en ook de reeds ettelijke malen genoemde Heer Loag was van die meening.

Ten slotte de resultaten van het onderzoek der grondmonsters (in 1933) in Suriname zelf verricht, welke in Bulletin no. 52 als klap op den vuurpijl gepubliceerd worden. De daartoe noodige opnamen in het terrein zijn binnen een maand tot uitvoering gebracht; het record werd behaald bij het onderzoek in het oostelijke heuvelland (meer dan 100.000 H.A. land). Dr. H. J. Müller, een der auteurs van het bulletin, reisde met een barkas naar de Tempati,

nam de onder *d*) in den staat vermelde vijf grondmonsters en keerde daarmede naar Paramaribo terug; aangezien de tocht binnen één etmaal volbracht werd en voor heen- en terugreis twintig uren noodig zijn, kan aan het onderzoek ter plaatse niet meer dan enkele uren besteed zijn.

Wanneer men de afstanden tusschen de in het bulletin vermelde vindplaatsen der monsters in de kaart van Suriname uitzet, verkrijgt men een oppervlakte van een millioen H.A. land, in een maand tijds onderzocht; de lijn tusschen het boschnegerdorp Ganzee in het Zuiden en de Tempatikreek in het Oosten is ongeveer 200 K.M. lang.

De grondmonsters zijn alle in de nabijheid der groote rivieren en aan de spoorlijn genomen; nergens zijn tracés uitgezet, of bestaande lijnen over grootere afstanden afgeloopen. Noch een overzicht van de uitgestrektheid der blijkens eenvormige vegetatie ook eenvormige bodemformaties, noch een oordeel aangaande het karakter dier formaties, is zoodoende verkregen kunnen worden.

Van de verzamelde grondmonsters komen, voor het trekken van conclusies, slechts zeventien in aanmerking, waaronder de vijf van de spoed-opname aan de Tempati; de overige waren afkomstig van terreinen ten noorden van het savanegebied, welke dus niet als tot het binnenland behoorend kunnen gelden.

Wat de waarde der analyses betreft moge ik een uitspraak aanhalen van een anderen deskundige van het Landbouwproefstation, die zich tegenover mij in dezen zin uitliet, dat de bij een terreinonderzoek in toevallig gevonden aarde aanwezige stoffen geen maatstaf opleveren voor de beoordeeling der vruchtbaarheid, hoogstens aanwijzingen kunnen geven in het belang eener eventueele keuze van bemesting. De ervaring, opgedaan met mijn citrusaanplant in het heuvelland, heeft dit oordeel in de praktijk bevestigd.

* * *

Resumeerende zou ik de aandacht willen vestigen op de volgende punten:

1°. Gedurende langen tijd was de leider van het Landbouwproefstation in Suriname vol hoop ten opzichte van de geschiktheid van het binnenland voor winstgevende cultures; in het verslag over de jaren 1924–1927 werd zelfs gezegd dat, mocht er ooit in de kolonie een cacaocultuur herleven, buiten het kostbare irrigatiewerken vereischende polderland, alleen op de lichtere,

vruchtbare, diepe gronden in de savane-zône resultaat te verwachten is.

2°. In 1933 verscheen het bulletin no. 52, met in den aanhef een suggestief citaat uit het rapport der commissie-Bos, nopens opgewonden illusies en daartegenover te stellen nuchtere critiek, welke uitlating de auteurs van het bulletin overnamen, met betrekking tot de z.g. groote vruchtbaarheid der Surinaamsche binnenlanden; hun eigen betoog echter kan m.i. den toets der critiek niet doorstaan.

3°. Aan het slot van het bulletin wordt even de deur opengezet voor een eventueele retraite; alhoewel het onwaarschijnlijk is, heet het daar, dat in het binnenland meerjarige cultuurgewassen behoorlijke gemiddelde opbrengsten zouden kunnen geven,zouden dienaangaande toch de nadere gegevens dienen afgewacht te worden, vanaf 1934 te verzamelen.

Ware het niet wenschelijk geweest, Bulletin no. 52 dan maar achterwege te laten?

Hilversum September 1943.

OVER GROTTEN EN GROTTENVORMING OP CURAÇAO, ARUBA EN BONAIRE

DOOR

P. WAGENAAR HUMMELINCK

Elke kenner van de eilanden weet het: Grotten zijn op Curaçao niets bijzonders! Al bezoekt ook niet iedereen de grot van Hato, onze meestbekende en indrukwekkendste grot, of, nog minder, die van Fontein op Aruba en Spelonk op Bonaire, met hun merkwaardige indianenteekeningen — allen kennen de grotten als een opvallend verschijnsel in het Curaçaosche landschap, en menigeen zal zich dan ook hebben afgevraagd, hoe deze grotten toch wel zijn ontstaan en waarom zij zoozeer aan dit landschap zijn gebonden.

Om met de laatste vraag te beginnen. Kalksteen wordt, in vergelijking met de meeste andere gesteenten, gemakkelijk door (koolzuurhoudend) water aangetast. Elk gat, elke spleet waardoor water stroomt, wordt daardoor steeds wijder en kan, op daarvoor geschikte plaatsen, tot het vormen van holen aanleiding geven. De gesteldheid van koraalkalk is daarbij zeer geschikt om een gemakkelijk indringen van regenwater mogelijk te maken — dus is de aanwezigheid van grotten op de eilanden Curaçao, Aruba en Bonaire, welke voor bijna de helft met koraal en schelpkalken zijn bedekt, geheel te verwachten.

Een antwoord op de vraag naar het ontstaan der grotten is niet zoo gemakkelijk te geven; dat is afhankelijk van de opvatting welke men heeft over de waterhuishouding van een kalksteengebied, en dit is iets, waarover al heel wat verschillende meeningen zijn verdedigd. In de literatuur over de grotten van ons gebied heeft deze strijd echter geen duidelijke sporen nagelaten, om de eenvoudige reden, dat slechts zeer weinigen zich op wetenschappelijke wijze met dit onderwerp hebben beziggehouden.

KARL MARTIN was de eerste, die, bij zijn bezoek aan de eilanden in 1885, het holenvormende proces ernstig bestudeerde. Hij on-

derscheidt twee soorten grotten: 1°. die, welke hun aanwezigheid danken aan openingen in het oorspronkelijke rif, welke dan later door stroomend water kunnen zijn verwijd; 2°. die, welke onder invloed van de branding der zee zijn ontstaan. Zijn beschouwingen zijn een groote vooruitgang op alles wat vóór hem over dit onderwerp is geschreven, zijn ook thans nog verreweg het belangrijkste, dat ooit hierover is gepubliceerd.

In tegenstelling tot de bekende grot van Fontein, waarbij de invloed van de zee duidelijk is, houdt Martin (1888 II, p. 79) de grot van Hato voor een opening in het oorspronkelijke rif, welke later door de oplossende werking van het regenwater en andere verweeringsprocessen nog zou zijn vergroot. Zoo doen ook Friedmann (1860, p. 243), Krämer (1906, p. 297) en misschien ook Winkler (1926, p. 102). Velen kunnen echter ook hier het denkbeeld van een vorming door de branding der zee niet van zich afzetten (Simons, 1868, p. 24; Duyfjes 1911, p. 273) — en toch speelt deze hierbij slechts een zeer ondergeschikte rol.

Waar de golven langen tijd achtereen tegen de rotsen slaan, ontstaat — voornamelijk door het schuren van de door het water medegevoerde vaste bestanddeelen, en verder door het aantasten van het water en de afbrekende werking van enkele organismen- een z.g. brandingsnis, welke de kalkrots ter hoogte van de waterlijn ondermijnt. Is de bouw en de samenstelling van het gesteente onregelmatig, doordat er openingen, spleten, of minder weerstand biedende plekken aanwezig zijn, dan vormen zich op deze plaats holten, welke een aanzienlijke diepte kunnen bereiken. De grootste onder hen, de z.g. brandingsgrotten, zijn over het algemeen breed, hebben een weinig ingewikkeld verloop en bezitten gladde, kale wanden. Wat hun hoogte betreft, zijn zij vooral afhankelijk van het getijdeverschil, dat op onze eilanden slechts enkele decimeters bedraagt.

Brandingsnissen en brandingsholten vinden wij overal, waar het water thans tegen de kalkrots klotst, en waar dit vroeger gebeurde, toen de zee de steile randen vormde van de terrassen, welke thans nog de eilanden omzoomen.

Een indrukwekkende brandingsgrot vinden wij bij Boca Tabla, aan de noordkust van Curaçao, tusschen Savonet en Westpunt. Het is een grot van 20–25 meter breed en 20–30 meter diep, waarin de brekers met een donderend geraas komen binnenrollen. Het plafond bevindt zich niet meer dan drie meter boven het wateroppervlak.

Vierhonderd meter naar het Zuidoosten, bij Boca Kalkie [1]), slaan wij een blik in het verleden en in de toekomst van zulk een brandingsgrot. Het lage kalksteenterras aan de kust is daar ingestort boven de bedding van een tijdelijken waterloop welke hier in zee uitmondt. Deze instorting zal zich hoe langer hoe meer landinwaarts voortzetten, het puin zal worden opgeruimd en er zal een open rooi ontstaan, welke, zooals zooveel andere, vanuit het binnenland komend, de kalksteenafzettingen aan de kust doorbreekt om de zee te kunnen bereiken. De Boca Tabla zelf is eveneens als brandingsgrot ontstaan; zij is nog zeer jong, haar ingang is zelfs nog door groote kalksteenblokken versperd.

Het is duidelijk dat de breede, lage ruimten van de grot van Fontein op Aruba, en van Spelonk op Bonaire, ook door de branding zijn gevormd, zooals voor Fontein reeds door Martin (1888, I, p. 132), en misschien Bosch (1836, p. 219), Duyfjes (1911, p. 273) en Winkler (1926, p. 102) werd aangenomen. Oorspronkelijk waren het echter grillig gevormde grotten, welke met de zee niets hadden uit te staan, vóórdat zij bij de vorming van den steilen terrasrand werden ontsloten. Wij zien dit aan het ingewikkelde verloop van de diepere deelen, welke aan den mechanischen invloed van het water grootendeels waren onttrokken. De aanwezigheid van druipsteen pleit niet tegen een ontstaan als brandingsgrot; het kan later zijn afgezet.

De grot van Hato is niet door de zee gevormd, evenals de groote grot op de grens van Savonet en St. Hyronimus, in den Seroe di Cueba [2]), en de grot van Quadirikiri, ten Zuidwesten van Fontein op Aruba. Zij zijn eveneens ontsloten door de vorming van een steilen terraswand, maar hun ingang ligt ver boven het lager gelegen terrasoppervlak, en hun bouw verschilt niet van die van de grotten, welke men elders in het kalksteenlandschap aantreft.

Wij moeten deze grotten niet zien als een zeer bijzonder natuurverschijnsel, maar als het resultaat van een aantal processen welke zich afspelen bij de verweering van elk kalksteengebied.

De twee voornaamste verschijnselen welke het vormen van holen in de hand werken zijn, zooals wij reeds zagen, de gemakkelijke oplosbaarheid van koraalkalk, en het feit, dat dit gesteente

[1]) D.i. de Boca welke op de topografische kaart 1 : 20.000 den naam Tabla draagt.

[2]) Ten Noorden van dat deel van den Seroe Bartool, hetwelk op de topografische kaart 1 : 20.000 Seroe di Cueba is genoemd.

sterk met spleten en gangen is doortrokken, zoodat het oppervlaktewater gemakkelijk in de diepte kan doordringen. In kalksteengebieden zal het regenwater dan ook niet in hoofdzaak langs de oppervlakte afstroomen, maar daarentegen snel in de diepte verdwijnen. Alle ruimten, welke bij deze verticale waterbeweging een rol spelen, zullen steeds meer worden verwijd, zoodat tenslotte zelfs bij de hevigste regenbuien geen afvloeien langs het oppervlak meer plaats vindt. De ontwikkeling van een landschap, waarbij wij een dergelijken overgang van bovengrondsche naar ondergrondsche afwatering als leiding gevend verschijnsel aantreffen, heet „verkarsting", zoo genoemd naar het landschap Karst, in het Noordwesten van den Balkan, waar dit proces, met nog andere „karstverschijnselen", op klassieke wijze is ontwikkeld.

Met het water worden ook alle medegenomen bodemdeeltjes de diepte in gevoerd. Dit zou de vorming van holten in belangrijke mate kunnen tegenwerken, indien het oplossen niet sneller ging dan het opvullen. Slechts daar, waar het karstoppervlak voortdurend met een groote hoeveelheid vreemd bodemmateriaal wordt overstoven — zooals op de eilanden het geval is ten Westen en Zuidwesten van de centrale gebieden, welke uit een gemakkelijk verweerbaar gesteente bestaan — worden de gangen dikwijls verstopt en zal zich een gebrekkige bovengrondsche afwatering kunnen ontwikkelen.

Na de kartswaterspiegel te hebben bereikt zal het binnengedrongen regenwater over een minder doorlaatbare aardlaag afstroomen, of het zal zich voegen bij een karstwaterlichaam dat zich in de open ruimten van de kalksteenformatie bevindt, om pas later aan den dag te treden of ondergronds in zee af te vloeien.

In de theorieën over grotvorming speelt dit karstwateroppervlak een zeer verschillende rol. Twee opvattingen staan hier in hoofdzaak tegenover elkaar. Volgens de eene speelt het holenvormende proces zich voornamelijk af bóven de karstwaterspiegel, of is hoogstens tot diens directe nabijheid beperkt; volgens de andere worden de meeste grotten ònder dit niveau gevormd.

Terwijl door de oudere onderzoekers aan de gesteenteoplossing de belangrijkste rol werd toegedacht, werd later, veelal in tegenstelling hiermede, aan de mechanische werking van het water groote waarde toegekend. Pas in den laatsten tijd is, in de beschouwingen over holenvorming, aan de oplossende werking van het water wederom een groote plaats ingeruimd. Deze oplossing zou dan vooral plaats hebben bij een waterbeweging, in een systeem van volkomen gevulde ruimten.

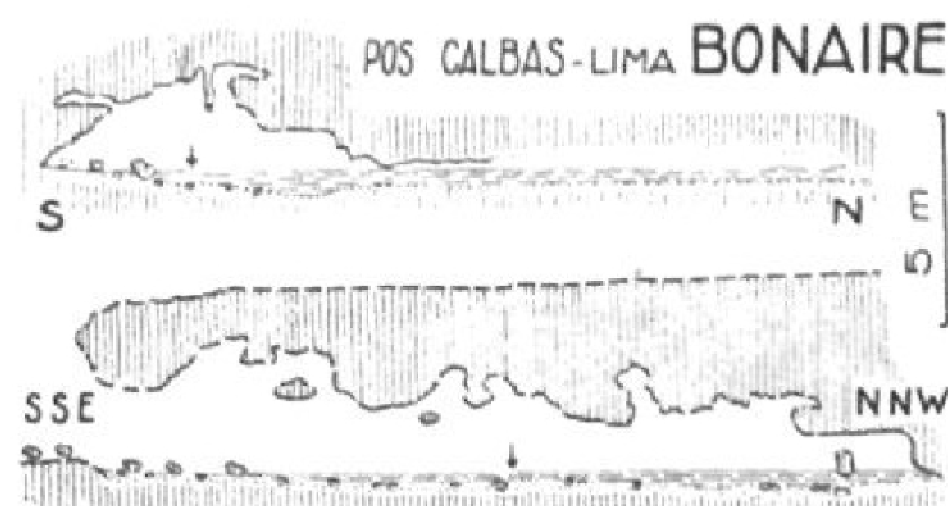

FIG. 1. Lengte- en dwarsdoorsnede (SSE–NNW en S–N) van een kleine grot in het 4½ meter hooge koraalkalkterras van Zuid-Bonaire. — Een lage ruimte welke zich vrij ver in het gesteente (dat verticaal is gestreept) voortzet en nog voor een deel met grondwater (horizontaal gestreept) is gevuld. Er is veel druipsteen, maar deze is overal inactief. Op het water drijven veel kalkkristallen; de bodem is bedekt met een zwartachtige, naar zwavelwaterstof ruikende modder (gestippeld).

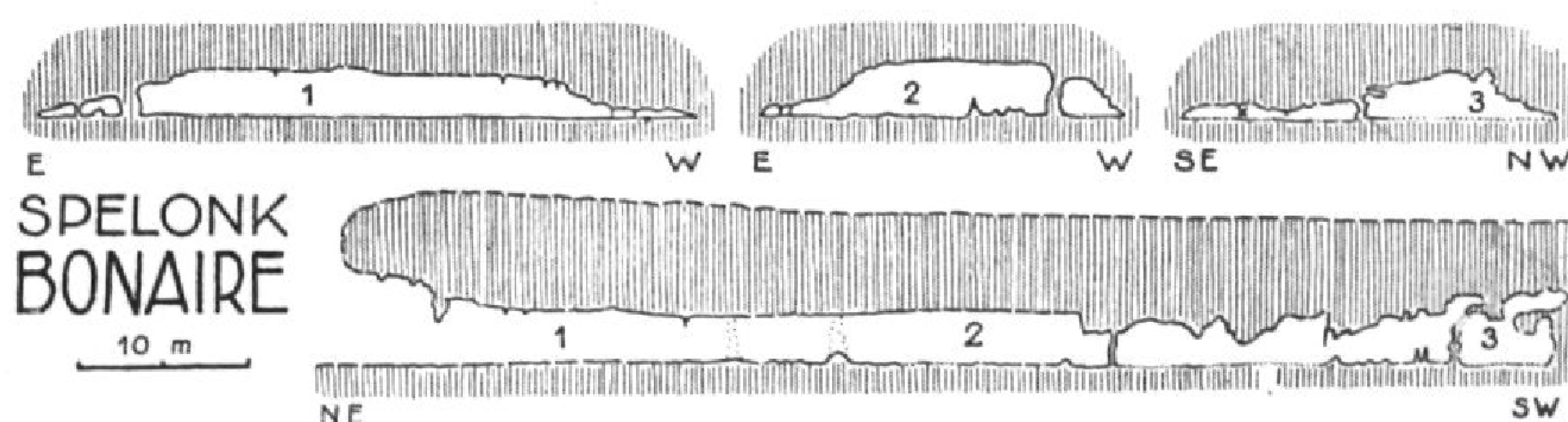

FIG. 2. Lengtedoorsnede en dwarsdoorsneden (NE–SW en E–W, E–W, SE–NW) van een grot in het 12 meter hooge koraalkalkterras van Noordwest-Bonaire. — Vroeger waarschijnlijk een vrij grillig gevormde ruimte, welke later door de zee is verwijd tot een lage, breede hal. Er is veel druipsteen, welke alleen in het verste deel van de grot (een kamer welke op de dwarsdoorsnede SE–NW bij × is getroffen) nog actief is. De bodem is grootendeels bedekt met een fijne, roodbruine verweeringsgrond.

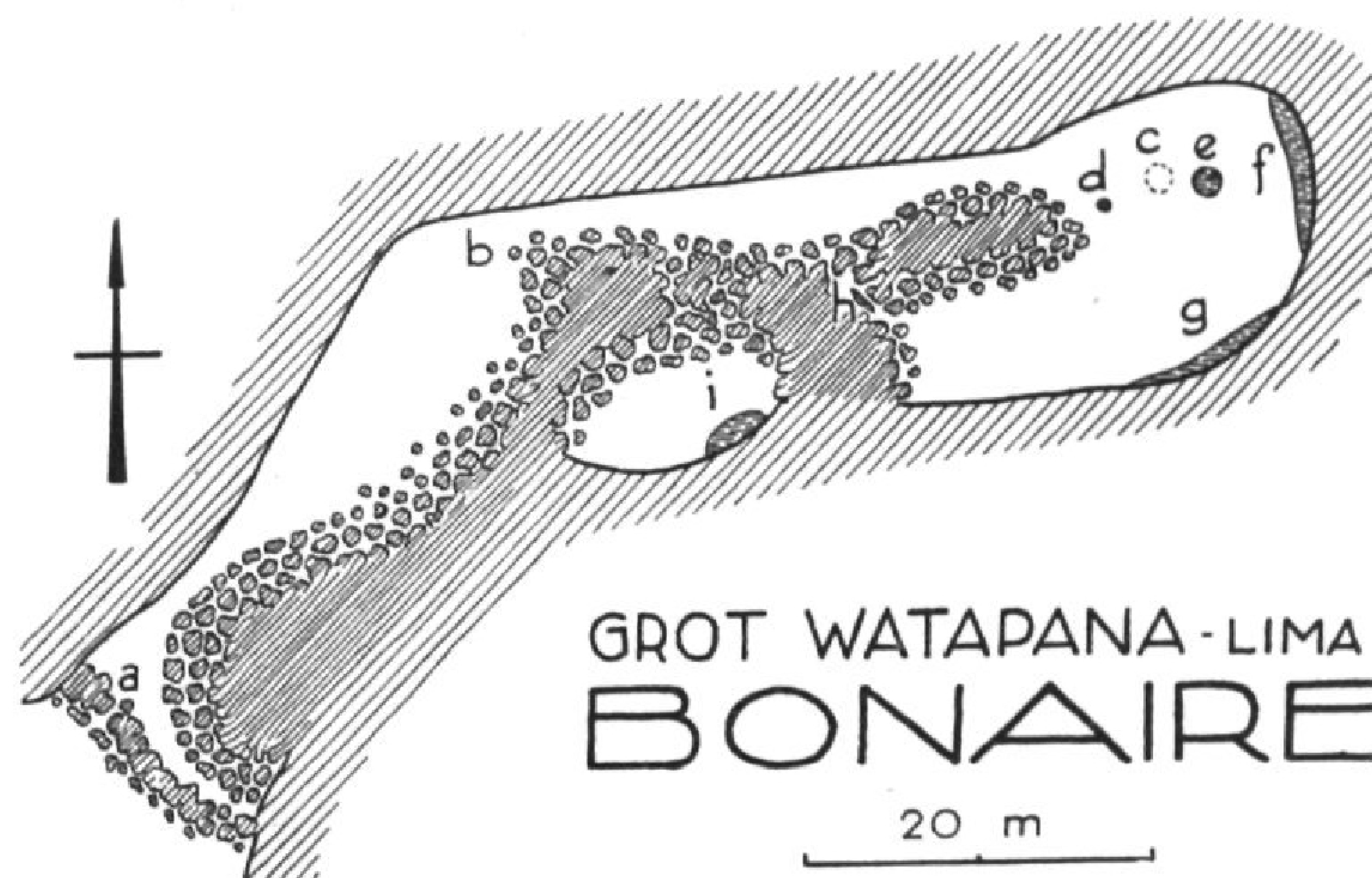

FIG. 3. Schematische plattegrond van een grot in het 6 meter hooge koraalkalkterras van Zuid-Bonaire. — Aanvankelijk een vrij aanzienlijke ruimte, welke door instortingen minder goed toegankelijk is geworden. Op enkele plaatsen in de dieper gelegen deelen komt nog actieve druipsteen voor. De bodem is voor een groot deel bedekt met een kalksteenkorst, zooals thans nog door een aaneenkitten van kalkkristallen, wordt gevormd, op plaatsen waar het karstwaterlichaam is ontsloten (d, e, f, g, h, i, en c).

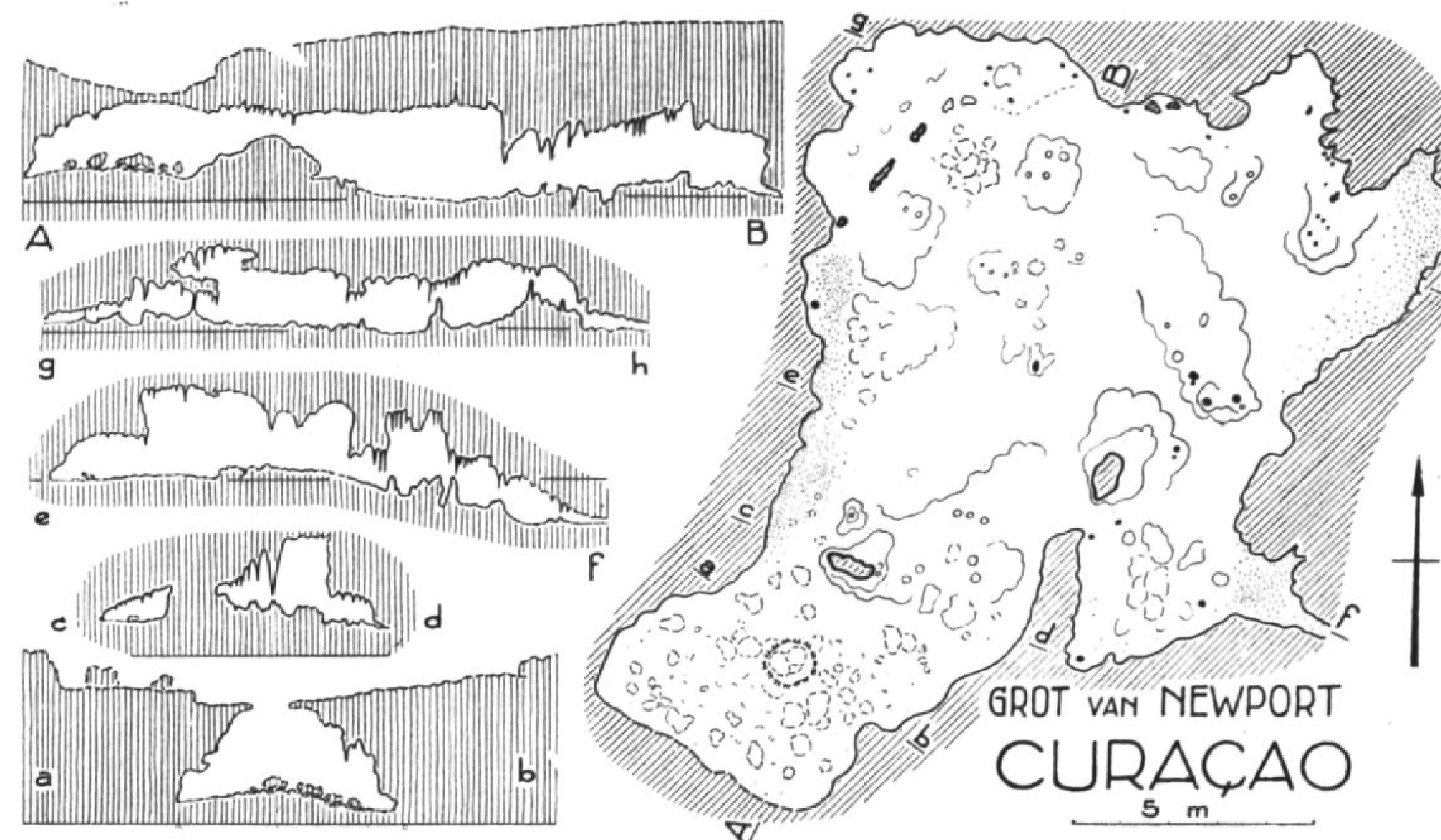

Fig. 4. Plattegrond met lengtedoorsnede en dwarsdoorsneden (A–B en a–b, c–d, e–f, g–h) van een kleine grot in het 8 meter hooge koraalkalkterras van Zuidoost-Curaçao. — Deze grot is in hoofdzaak door de oplossende werking van het grondwater ontstaan. Naderhand hadden er verschillende kleine instortingen plaats, waardoor ook het ronde venster (in profiel a–b) werd gevormd. Nadat het water zich had teruggetrokken, werden de wanden en de bodem voor het grootste deel met kalksinter (gesloten omtrekken) overtrokken; toen vormden zich de neerhangende stalactieten en de oprijzende stalagmieten (kleine kringen), welke zich soms tot zuilen (zware stippen) vereenigden. Thans wordt geen druipsteen meer afgezet. Waar het oplossingsproces van het regenwater zich het sterkst doet gelden, zooals, behalve aan de oppervlakte, bij den ingang en in het midden van de grot, ontbreekt de druipsteen of is hij sterk aangetast (gebroken omtrekken). Het voorkomen van roodbruinen verweeringsgrond (gestippeld) is tot de laagstgelegen deelen van de grot beperkt.

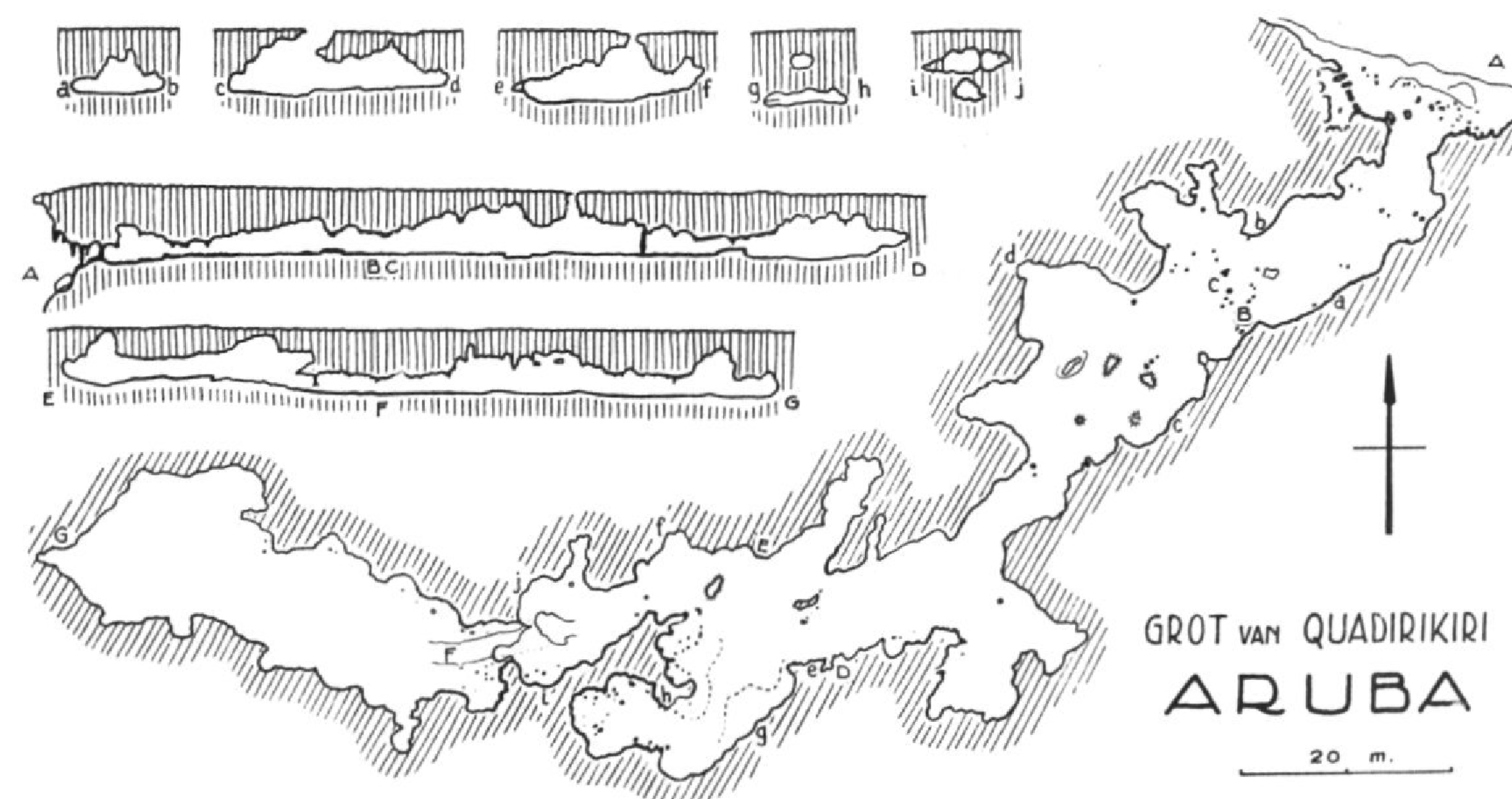

FIG. 5. Plattegrond met lengte- en dwarsdoorsneden (A–BC–D, E–F–G en a–b, c–d, e–f, g–h, i–j) van een grot in het 30 meter hooge koraalkalkterras van Noordoost-Aruba. — Ook deze grot is in hoofdzaak door de oplossende werking van het grondwater ontstaan, waarbij de vorm echter sterk door onregelmatigheden in den bouw van het plateau werd beïnvloed. Instortingen van beteekenis zijn er niet geweest, of hebben zoo vroegtijdig plaats gehad, dat het puin nog kon worden opgeruimd. In sommige deelen werd veel druipsteen (dikke of dunne omtrekken tot waar de arceering niet is doorgetrokken) afgezet, terwijl het op andere plaatsen ontbreekt(dunne omtrekken tot waar de arceering is doorgetrokken). Thans wordt er geen druipsteen meer gevormd. Op veel plaatsen treden daarentegen oplossingsverschijnselen van het regenwater sterk op den voorgrond; waarschijnlijk zijn de gaten in de zoldering (profiel C–D, c–d, e–f) hierdoor eveneens ontstaan. Op plaatsen waar geen druipsteen is afgezet, ligt een roodbruine verweeringsgrond, welke hier en daar nog door een dunne kalksteenkorst (aangeduid op profiel g–h) is bedekt.

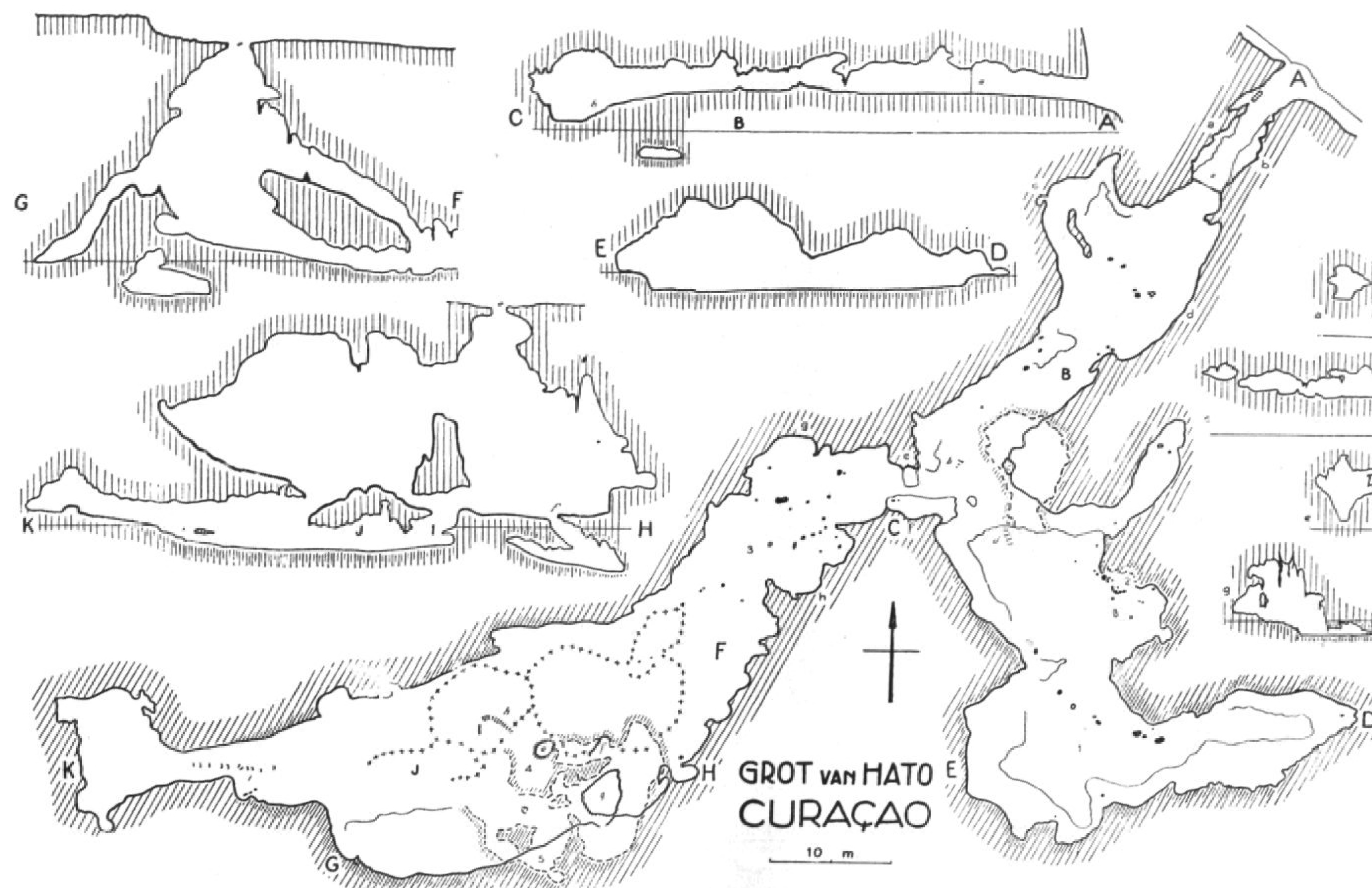

FIG. 6. Plattegrond met lengte- en dwarsdoorsneden (A–B–C, D–E, F–G, H–I–J–K en a–b, c–d, e–f, g–h) van een grot in het 60 meter hooge koraalkalkterras van Midden-Curaçao. — De vorm van deze grot, welke eveneens in hoofdzaak door oplossing van het grondwater is ontstaan, werd zeer sterk door onregelmatigheden in den bouw van het plateau beïnvloed. Door instorting ontstond een twintig meter hooge ruimte (profielen F–G, H–I–J–K) waarin, door een gat in de zoldering (*e*), het zonlicht binnendringt. (De omtrek van de grootste afgestorte blokken is, op den plattegrond, met een kruisjeslijn aangegeven). Er is veel druipsteen, maar slechts op enkele plaatsen is deze nog actief; voornamelijk daar, waar zich een waterplas (2) bevindt, welke vrij ver tusschen het gesteente doorloopt. De bodem ligt op verschillende hoogte (men lette hierbij op de ligging van de hoogtelijn in de profielen; de omtrekken welke hier beneden liggen zijn dubbel gearceerd). Daardoor is het mogelijk dat zich op een lager niveau enkele kleine gangen bevinden, welke door een opening (*c*, *f*, *g*) met de bovenliggende ruimten samenhangen. Op de laagste plaatsen ligt een roodbruine verweeringsgrond, soms door druipsteen of door een dunne kalksteenkorst bedekt. De ingang is door een deur (*a*) afgesloten; terwijl men op verschillende plaatsen treden (*b*, *d*, *h*, *i*) heeft gemaakt, om de grot beter toegankelijk te doen zijn.

Ook de kalksteengrotten van Curaçao, Aruba en Bonaire zijn in hoofdzaak door oplossing ontstaan, in een tijd, dat zij nog geheel met grondwater waren gevuld. Het grillige verloop der gangen met de blind eindigende zijtakken, het onregelmatige of zelfs terugloopende verval, de sterk wisselende verschillen in breedte en hoogte, de ellipsvormige profielen en de oplossingsvormen in den wand zijn hiervoor aanwijzingen, over wier gezamenlijke beteekenis moeilijk nog kan worden getwijfeld.

Het is niet erg waarschijnlijk, dat, in een latere periode, toen de holen door het dalen van den karstwaterspiegel bijna geheel waren leeggeloopen, ook de afslijpende werking van het water nog belangrijk werk heeft verricht. In dezen tijd werden in de lagere gedeelten een groot deel van de fijne verweeringsproducten afgezet welke den grotbodem nu nog bedekken, en op vele plaatsen vinden wij daarop een dunne korst van kalksteen, zooals heden ten dage nog wordt gevormd door een aaneenkitten van kalkkristallen in enkele ondergrondsche plassen op Zuid-Bonaire [1]).

Ongetwijfeld zijn eigenaardigheden in den bouw van het oorspronkelijke rif en van het hieruit voortgekomen kalksteenplateau, van grooten invloed geweest op den vorm van de grotten en op de plaats van haar ontstaan.

Een tweede, zeer belangrijke, vormgevende factor was de gesteentedruk, waarbij door de inwerkende factoren bij voorkeur die deelen van het gesteente werden verwijderd, welke niet aan de drukoverbrenging deelnamen. Voornamelijk door afspringen en instorten ontstonden op deze wijze de hooge, gewelfvormige ruimten, en ook de ronde bovenlichten zijn meestal hieraan te danken.

Bevond zich in de grot, na de instorting, nog stroomend water,

---

[1]) De oppervlakte van deze plassen is bezaaid met dunne, plaatvormige aggregaten van zeer kleine, zuivere calcietkristalletjes, welke, dank zij gunstige oppervlaktespanningsverschijnselen kunnen blijven drijven, maar door plotselinge bewegingen, of uit zich zelf, als zij te zwaar zijn geworden, zinken.

Wanneer deze plassen buiten hun oevers treden, wat vrij geregeld voorkomt, wordt het overstroomde terrein op den langen duur bedekt met een plaat van brosse kalksteen, welke voor het overgroote deel uit calcietkristallen bestaat. — Fig. 1, Pos Calbas, 1. IV. 1937: Watertemperatuur 26° C, pH aan oppervlakte 7, 7–7, 9, Cl′ = 880 mg/l, HCO_3′ = 450 mg/l, totale hardheid D° 32; luchttemp. 28½° C, vochtigheid ingang 45%, midden 68%, achter 81%; aggregaten tot ⅔ cm^2. Fig. 3, Grot Watapana, 1. IV. 1937: Water 30° C, pH 7, 4–7, 6, Cl′ = 1500 mg/l, HCO_3 = 500 mg/l, tot. hardh. D° 45 en Cl′ = 1480, HCO_3 = 260, D° 32; lucht 30° C, vocht. 95%; aggreg. tot 3 cm^2.

dan werd het puin hierdoor aangetast en geheel of ten deele weggewerkt; was de grot al drooggeloopen, dan bleef alles liggen. De grootste kans op instorten is dan al voorbij en de wanden worden dan ook niet verder meer in belangrijke mate aangegrepen.

Met het droogvallen is de grot, wat betreft het voornaamste holenvormende proces, inactief geworden; het eerste stadium van haar ontwikkeling is afgesloten. Het tweede stadium is gekenmerkt door het op den voorgrond treden van een in tegengestelde richting werkend proces: het afzetten van kalksinter of druipsteen. Dit wil niet zeggen, dat het begin van de druipsteenvorming het einde beteekent van àlle holenvormende processen. Het oppervlaktewater, dat het gesteente binnendringt, zal doorgaan met het verwijden van spleten en het vormen van holten op daarvoor geschikte plaatsen, en zal op deze wijze ook nog kunnen medehelpen de reeds bestaande grotten te verruimen. In het algemeen echter zal het gesteenteoplossend proces, dat zich boven het karstwaterniveau afspeelt, op de, door het grondwater gevormde grotten slechts in zooverre van noemenswaardigen invloed zijn, als dit het materiaal levert voor de druipsteenafzettingen, waarmede deze grotten ten deele worden opgevuld.

Nog één stap verder en het stadium is bereikt, waarin ook deze druipsteenafzettingen inactief zijn geworden. In het algemeen is dit het gevolg van een verdere ontwikkeling van de verticale ontwatering van een karstgebied, waarbij het oppervlaktewater snel een lager gelegen niveau bereikt, zonder dat het lang in het bovenliggende gesteente wordt opgehouden, maar ook andere omstandigheden — zooals een verminderde neerslag, ontbossching, het verdwijnen van verweeringsproducten in den bovengrond — kunnen van dit opdrogen van de druipsteenformatie de oorzaak zijn.

In dit stadium van aftakeling, waarin het oplossingsproces aan de lucht hoe langer hoe meer aan beteekenis wint, verkeeren de meeste grotten op de Nederlandsche Benedenwindsche Eilanden. Er is veel druipsteen, maar slechts op een hoogst enkele plaats komt het nog tot afzetting van nieuwe kalksinter. — Zoo wachten zij op het einde, dat komt, als het kalksteenterras, waarin hun ruimten zich uitstrekken, aan de vernietigende invloeden van de buitenwereld ten offer valt, tenzij zij al reeds eerder, door algeheele instorting, hebben opgehouden te bestaan.

De ontwikkeling van de kalksteengrotten op de Nederlandsche Benedenwindsche Eilanden, zooals deze hier in haar eenvoudigste

vorm is weergegeven, is in het Curaçaosche landschap stap voor stap te volgen. Grotten in wording vinden wij overal beneden het niveau van het karstwater; grotten in afbraak overal daar, waar de karstwaterspiegel zich tot beneden den grotbodem heeft terug getrokken.

De afbeeldingen werden reeds eerder gepubliceerd in de „Studies on the Fauna of Curaçao, Aruba, Bonaire and the Venezuelan Islands", vol. 2, 1940; ten deele ook in de „Studies" vol. 1, 1940, in REALINO's werk over „De Nederlandse Antillen" 1938 en in zijn „Schoolatlasje" 1940.

De grotten werden opgenomen met kompas en meetlint, in October (Newport), November (Hato), December (Quadirikiri) 1936, Maart (Spelonk) en April (Calbas en Watapana) 1937.

LITERATUUR

G. B. BOSCH, 1836. Reizen in West-Indië..... II.

M. D. TEENSTRA, 1836. De Nederlandsche West-Indische Eilanden. I.

S. FRIEDMANN, 1860. Niederländisch- Ost- und Westindien ....

G. J. SIMONS, 1868. Beschrijving van het Eiland Curaçou ....

K. MARTIN, 1888. Bericht über eine Reise nach Niederländisch West-Indien .... I. Land und Leute.

K. MARTIN, 1888. Bericht .... II. Geologie.

A. KRÄMER, 1906. Curaçao .... *Globus 90*, p. 293.

G. DUYFJES, 1911. Het landschap van Aruba. *Neerlandia 15*, p. 272.

O. WINKLER, 1926. Niederländisch-Westindien .... *Mitt. Ges. Erdk. Leipzig 1923–1925*, p. 87.

P. WAGENAAR HUMMELINCK, 1938. De Grotten van Curaçao, Aruba en Bonaire; in: REALINO, De Nederlandse Antillen, p. 128.

P. WAGENAAR HUMMELINCK, 1940. Description of the Localities. *Studies Fauna Curaçao 2*, p. 1.

Over grottenvorming en karsthydrografie in het algemeen raadplege men vooral:

W. M. DAVIS, 1930. Origin of Limestone Caverns. *Bull. Geol. Soc. America 41*, p. 475.

O. LEHMANN, 1932. Die Hydrographie des Karstes.

H. CRAMER, 1935. Höhlenbildung und Karsthydrographie. *Ztschr. Geomorph. 8*, p. 306.

OOK WESTINDISCH STAATSRECHT

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

In 1934 zag bij de N.V. J. B. Wolters' uitgevers-maatschappij het eerste deel het licht van de serie *Utrechtsche Bijdragen tot de geschiedenis, het staatsrecht en de economie van Nederlandsch-Indie.* Het bevatte *De motie Keuchenius, een Koloniaal-historische studie over de jaren 1854–1866* door dr. S. L. van der Wal, die in de inleiding zijn dank betuigt aan hen, die het tot stand komen van dit geschrift mogelijk hebben gemaakt, namelijk vóór allen aan prof. dr. C. Gerretson voor diens leiding; dan aan hen, die hem den toegang hebben geopend tot de verschillende archieven: in de eerste plaats dan eerbiedigen dank aan den minister van Koloniën, dr. Colyn; voorts zeer veel dank aan den directeur van het Kabinet der Koningin, jhr. mr. van Tets van Goudriaan, aan den directeur van het Koninklijk Huis-archief, dr. Japikse; aan dr. E. A. Keuchenius en aan de familie Elout van Soeterwoude.

Het boek werd destijds aan de redactie van dit tijdschrift ter beoordeeling toegezonden en in den jaargang 1934, blz. 238, door mr. B. de Gaay Fortman kort besproken, nadat, zeide hij, de redactie even geaarzeld had, of het boek wel besproken moest worden in een tijdschrift, dat de West tot voorwerp van studie wil gemaakt zien. Echter — de motie Keuchenius, zoo schreef mr. de Gaay Fortman verder, heeft wel betrekking op een Oost-Indische aangelegenheid, de benoeming van den pas opgetreden minister van Koloniën Mijer tot gouverneur-generaal, maar raakt in wezen een zaak van koloniaal regeeringsbeleid, die zich even goed ten opzichte van Suriname en Curaçao kan voordoen.

Prof. Gerretson heeft ons verheugd door ons Deel XX der *Utrechtsche Bijdragen* te schenken, welke Bijdragen onder zijn leiding staan en nu door de N.V. A. Oosthoek's Uitgevers Maatschappij te Utrecht worden uitgegeven. Het is het op 16 Juni gedagteekende academische proefschrift: *J. W. van Lansberge en de practijk van art. 4 van de geheime instructie van 5 Juni 1855* door

dr. M. Boon; de redactie van *De West Indische Gids* heeft er in toegestemd, dat dit lijvige geschrift van 334 bladzijden in dezen gids door cns zou worden aangekondigd.

Wat is er met die geheime instructie? zoo vraagt de lezer zich af. In het hoofdstuk „Minister en Landvoogd", blz. 8, geeft dr. Boon het antwoord aan: Bij art. 4 van de Geheime Instructie van 5 Juni 1855 was de langdurige, telkens weer opvlammende, strijd over de verhouding tusschen het Opperbestuur en den Landvoogd eindelijk beslist: „De bevelen des Konings worden den Gouverneur-Generaal door den Minister van Koloniën kenbaar gemaakt. Hij is, met inachtneming van het bepaalde bij art. 38 van het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië gehouden aan die bevelen, zoomede aan de overige aanschrijvingen van den Minister van Koloniën, uitvoering te geven met den spoed, waarvoor zij vatbaar zijn".

Dit art. 4, dat tot voor enkele jaren geheim was en dat het eerst in 1938 werd gepubliceerd door dr. J. Kiers in zijn academisch proefschrift *De Bevelen des Konings De verhouding van Koning, Minister en Landvoogd historisch verklaard*, in *Utrechtsche Bijdragen* XIII, blz. 200–223, heeft de verhouding tusschen Nederland en Indië gedurende bijna drie kwart eeuw beheerscht. Hoe is echter de practijk van dit artikel geweest? Hoe groot is de mate van zelfstandigheid geweest die de Indische Regeering heeft genoten, en welke onderwerpen heeft zij practisch zelfstandig geregeld? En bovenal: hoe werden de spanningen en conflicten, die in een dergelijke verhouding noodzakelijk nu en dan optreden, tot oplossing gebracht? Wanneer bij een strijd van belangen tusschen het koninkrijk en een van de rijksdeelen de leiding van het koningrijk zijn inzicht niet zou kunnen doorzetten, zou het feitelijk met het rijk gedaan zijn. Anderszijds is evenzeer waar, dat een onberaden gebruik van de bepaling, die de plicht tot gehoorzaamheid van den landvoogd aan de Kroon beheerscht, en van het recht aanwijzingen te geven de natuurlijke ontwikkeling van Indië zeer zou kunnen belemmeren. Hoezeer men reeds vroeg de moeilijkheid heeft gevoeld blijkt uit de door dr. Kiers aangehaalde instructie voor den Gouverneur van Curaçao van 1815, waarin men naar een formule van 1807 terugkeert (blz. 69), waarin art. 18 alle bezwaren opheft en den gouverneur verplicht om stiptelijk de bevelen na te komen, welke hem door het *Departement van koophandel en koloniën* worden toegezonden.

Art. 6 van de Instructie (Kiers, blz. 201) verplicht den Gouverneur-Generaal tot een geregelde briefwisseling met den minister

van Koloniën over alle belangrijke zaken en zorgt, dat deze ten spoedigste te zijner kennis komen. Dr. Boon heeft deze briefwisseling om zoo te zeggen *ontdekt*. Enkele malen is zij door een minister in het archief van Koloniën achtergelaten; de meeste bewindslieden hebben haar bij hun heengaan medegenomen, maar het grootste en verweg belangrijkste deel ervan kon bij de nazaten der briefwisselaars worden opgespoord.

Wij gaan niet op den allerbelangrijksten, maar alleen Nederlandsch Oost-Indië betreffenden, inhoud van de door dr. Boon weergegeven inhoud van honderd zes en tachtig brieven in. Dr. Boon bevestigt § 80 van Kiers' studie, waarin staat, dat de verhouding Kroon-Landvoogd in 1807 is ontstaan, dat zij in 1815 niet is gewijzigd. In 1855 en 1925 evenmin. Ruim 130 jaar heeft zij alle politieke stormen getrotseerd. Hoe kon dat? 1° Zij was geen bedenksel van Kamerjuristen en staatsrechtleeraars, maar vloeide voort uit den aard der zaak; 2°. Zij was occult en daardoor onaantastbaar voor de wet; haar kern lag in art. 4 van de Geheime Instructie 1855. Naar geldend rijksstaatsrecht brengt de verhouding tusschen koning en minister van Koloniën mede, dat elk bevel van den minister van Koloniën (iedere ministerieele aanschrijving in bindenden vorm) door den landvoogd als een bevel van den koning — respectievelijk naar het inzien van dr. Kiers (blz. 118) in ruimeren zin als aanwijzing des konings — moet worden beschouwd. Een gouverneur is nu eenmaal — en heeft hij daar bezwaar tegen, dan moet hij het ambt niet ambieeren — gehouden de hem door den minister van Koloniën, (bijpersoon maar niettemin onafscheidelijk onderdeel van de Kroon) gegeven aanwijzingen na te komen, omdat hij den Koning onderworpenheid, afhankelijkheid en gehoorzaamheid verschuldigd is. Hij mag zich, naar ons inzicht, niet verschuilen achter de bewering, dat hij wel bereid is de Kroon te gehoorzamen, maar bezwaar heeft tegen voorschriften of plannen, die naar zijn meening slechts van het departement van dien minister afkomstig zijn. Acht hij niettemin zoodanigen invloed van het departement mogelijk, dan blijft den gouverneur het middel van particuliere briefwisseling met den Minister, overkomst met verlof voor een particulier onderhoud, en ontvangt hij geen voldoening en staat zijns inziens de welvaart van het gebiedsdeel op het spel: ontslagaanvraag.

Wij weten zeker, dat tusschen ministers van Koloniën en landvoogden in de West particuliere briefwisseling is gevoerd. Volgens door het kabinet van het departement van koloniën aan ons gegeven inlichtingen zijn daar echter geen particuliere brieven van ministers met landvoogden in de West gevonden.

Dr. Boon wijst een spoor aan, als hij den heer G. van Lansberge bijzonder dankt voor de bereidwilligheid, waarmede hij hem niet alleen inzage doch ook toestemming tot publicatie heeft verleend van de particuliere briefwisseling tusschen de ministers Alting Mees, van Bosse en baron van Goltstein, en den gouverneur-generaal mr. J. W. van Lansberge. Zou nu ook niet een nazaat van Lansberge bereid zijn te laten onderzoeken, of er ook met den vader van mr. J. W.; den heer R. F. C. van Lansberge particuliere briefwisseling met ministers van koloniën is bewaard gebleven, en ook daarvan toestemming tot publicatie willen geven? De heer R. F. C. van Lansberge werd bij k.b. van 28 April 1855 tot Gouverneur van Curaçao, bij k.b. van 21 April 1859 tot Gouverneur van Suriname benoemd en legde op 29 Juni 1867 het bestuur neder, naar Thomson meldt na een geschil met minister N. Trakranen.

Moge dan spoedig ten behoeve van de samenstelling van een academisch proefschrift onderzoek worden gedaan, naar particuliere briefwisseling van ministers van koloniën met Westindische landvoogden.

Behalve de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, blz. 117–138, blz. 607 en 769 zullen ter vergelijking in het bijzonder kunnen dienen: mr. dr. H. W. C. Bordewijk's *Handelingen over de Reglementen op het beleid der Regering in de koloniën Suriname en Curaçao*, uitgegeven door het Koninklijk Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië, 's-Gravenhage, Mart. Nijhoff, 1914 en het artikel „Onze koloniale autonomie vóór honderd jaren", van mr. L. M. Rollin Couquerque in de verzameling *Rechtshistorische opstellen* aangeboden aan mr. S. J. Fockema Andraea, hoogleeraar aan de Universiteit te Leiden, Haarlem 1914, blz. 89–113.

AANVULLING VAN DE ENCYCLOPAEDIE VAN NEDERLANDSCH WEST-INDIE
DE GOUVERNEURS VAN CURAÇAO

DOOR

B. DE GAAY FORTMAN

De heer F. Oudschans Dentz gaf een aanvulling en verbetering van de West-Indische encyclopedie op het woord „gouverneurs" wat Suriname betreft. De gegevens in die encyclopedie over de kolonie Curaçao zijn veel minder uitvoerig en bevatten waarschijnlijk veel meer onjuistheden. Dat geldt met name van de daar tevens vermelde gezaghebbers, commandeurs en gouverneurs of directeuren van de bovenwindsche eilanden. Daarover heeft men uiteenloopende gegevens van Knappert, Hamelberg, Waymouth, Kruythoff en misschien ook nog wel van andere schrijvers. Maar ook de lijst van directeuren en gouverneurs van Curaçao, Aruba en Bonaire staat nog allerminst vast. In afwachting van een meer diepgaand onderzoek, dat de moeite zou loonen, wil ik hier vast een en ander vastleggen.

Johannes de Veer was directeur van 1782 niet tot 1784 maar tot 1796.

Zijn opvolger, Jan Jacob Beaujon was het slechts gedurende eenige maanden in 1796.

Het lijstje der Engelsche gouverneurs van 1807–1816 (niet 1818) moet aldus gelezen worden:

Charles Brisbane 1 Jan. 1807–9 Juni 1808. Hij was veel afwezig, en dan traden als luitenant-gouverneurs op: William Bolton, David Baillie, Micaiah Malbon, allen in 1807, en David Nicholas in 1808.

Sir James Cockburn baronet was gouverneur van 9 Juni 1808 tot 20 Mei 1809.

John Thomas Lyard of Layard luitenant-gouverneur 20 Mei 1809 tot 18 Juni 1811,

John Hodgson gouverneur van 18 Juni 1811 tot 15 Sept. 1814

en John Lecouteur (niet J. L. Couteur) van 15 Sept. 1814 tot 4 Maart 1816.

Van de gouverneurs na 1845, zooals in de encyclopedie genoemd, is het volgende op te merken:

2. Jhr. I. J. Rammelman Elsevier jr., overleed te Amsterdam.

3. Mr Jacob Bennebroek Gravenhorst is nooit gouverneur geweest. Hij was het slechts ad interim, en trad na de komst van Van Lansberge weer terug in zijn ambt van voorzitter der rechtbank. Hij overleed op Curaçao. Daardoor verspringen de volgende nummers:

4. (lees: 3). De voornamen van den gouverneur Van Lansberge zijn Reinhart Frans Cornelis. Hij overleed 13 Juni 1873 te 's-Gravenhage.

5. (lees: 4). Gouverneur Crol overleed te Voorburg.

6 (lees: 5). Gouverneur De Rouville en 9 (lees: 8) gouverneur Van Heerdt tot Eversberg overleden te 's-Gravenhage, de laatste op 10 Jan. 1893.

Van no. 11 der gouverneurs na 1845 af volgt hier een lijstje in het stelsel van de encyclopedie, waarbij echter de fout vermeden is, dat een gouverneur als afgetreden wordt vermeld op den dag, waarop hij binnen zijn ambtstijd met verlof gaat.

	aanstelling	aanvaarding	aftreding	overlijden
10. Mr. Charles Augustinus Henry Barge, voorz. Hof van Justitie Curaçao	1890 8 Mrt.	1890 6 Mei	1901 24 Aug.	25 Sept. 1919 te Voorburg.
a.i. Mr. Theodorus Izaak Andreas Nuyens, ondervoorz. Raad van bestuur Curaçao		1901 24 Aug.	1901 11 Sept.	
11. Jhr. Jan Olphert de Jong van Beek en Donk, burgemeester van Beek en Donk	1901 20 Juni	1901 11 Sept.	1909 16 Oct.	28 Maart 1935 te 's-Gravenhage
a.i. Casper Statius Muller	1904 14 Juli	1904 23 Juli	1904 23 Oct.	
12. Mr. Theodorus Izaak Andreas Nuyens, procureur-generaal bij het Hof van Justitie Curaçao	1909 16 Sept.	1909 16 Oct.	1919 26 Mrt.	17 Dec. 1923 te Haarlem
a.i. mr. John Brown Gorsira, ondervoorz. van den Raad van bestuur Curaçao	1919 30 Jan.	1919 27 Mrt.	1919 10 Juni	Mei 1927 op Curaçao
13. Oscar Louis Helfrich, gepens. Ned. Indisch hoofdambtenaar	1919 8 Febr.	1919 10 Juni	1921 24 Juni	
a.i. Mr. John Brown Gorsira, ondervoorz. van den Raad van bestuur Curaçao	1921 23 Mei	1921 24 Juni	1921 13 Oct.	

	aan-stelling	aan-vaar-ding	aftre-ding	overlijden
14. Mr. Nicolaas Johannes Laurentius Brantjes, advocaat-generaal bij het gerechtshof te Amsterdam	1921 2 Juli	1921 13 Oct.	1928 31 Aug.	
a.i. mr. John Brown Gorsira, ondervoorz. van den Raad van bestuur Curaçao		1924 3 Aug.	1924 9 Nov.	
a.i. Herman Schotborgh, administrateur van financiën Curaçao	1927 23 Mei	1927 26 Mei	1927 30 Nov.	
a.i. Mr. Marinus van Dijk, procureur-generaal bij het Hof van Justitie Curaçao	1928 18 Aug.	1928 31 Aug.	1929 30 Jan.	
15. Ir. Leonard Albert Fruytier, districtshoofd van de inspectie van den arbeid	1928 27 Oct.	1929 30 Jan.	1929 [1] 3 Oct.	
a.i. Herman Schotborgh, administrateur van financiën Curaçao	1929 12 Sept.	1929 3 Oct.	1930 20 Febr.	
16. Bartholomeus Wouther Theodorus van Slobbe, leeraar aan de Hoogere krijgsschool	1929 3 Dec.	1930 20 Febr.	1936 22 Juni	
a.i. Herman Schotborgh, administrateur van Financiën Curaçao	1930 10 Mei	1933 7 Aug.	1933 21 Dec.	
a.i. Mr. Frans Adrianus Jas jr., procureur-generaal bij het Hof van Justitie Curaçao	1934 19 Jan.	1936 22 Juni	1936 13 Juli	
17. Gielliam Johannes Josephus Wouters, burgemeester van Eibergen	1936 7 April	1936 13 Juli	1942 15 Juli	
18. Dr. P. Kasteel	1942	1942		

---

[1]) Op dien datum droeg de gouverneur Fruytier het bestuur over; ontslag volgde bij koninklijk besluit van 9 Nov. 1929.

EEN LEVENSBERICHT VAN PROF. DR. J. K. L. MARTIN DOOR PROF. DR. L. RUTTEN

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

Het Jaarboek 1942–1943 van onze Academie van Wetenschappen bevat op blz. 210–218 het door prof. dr. L. Rutten geschreven met een fraai portret versierde levensbericht van Johann Karl Ludwig Martin, geboren op den 24sten November 1851 te Jever in Oldenburg, die na in 1874 aan de universiteit te Göttingen te zijn gepromoveerd, reeds in 1877, op 25-jarigen leeftijd, hoogleeraar werd in de mineralogie, petrografie, geologie en paleontologie te Leiden. Hij bekleedde dit ambt tot aan het bereiken van den wettelijken emeritaats leeftijd, dus 45 jaar lang. Driemaal heeft hij groote geologisch-paleontologische onderzoekingsreizen ondernomen: in 1884–1885 naar Suriname en de Nederlandsche Benedenwindsche eilanden in West-Indië, in 1891–1892 naar Ambon, Boeroe, Ceram en de Oeliassers, in 1910 naar Java. Na zijn emeritaat bleef hij te Leiden wonen, waar hij op bijna 91-jarigen leeftijd den 14den November 1942 overleed. In de 45 jaren van zijn hoogleeraarsambt heeft Martin zich geheel aan zijn onderwijs, zijn museum en zijn wetenschappelijk werk gegeven; ook na zijn emeritaat bleef hij tot zeer kort vóór zijn dood nog wetenschappelijk werkzaam. Onder de van hem verschenen werken wordt genoemd het door hem in het leven geroepen en geredigeerd tijdschrift, de „*Sammlungen des Geologischen Reichsmuseums in Leiden*", waarin ook artikelen van paleontologischen en geologischen aard van anderen, die materiaal uit het Leidsche museum onderzochten, gepubliceerd werden.

De Nederlandsche koloniën in West Indië en Zuid Amerika waren in den tijd, dat Martin naar Leiden kwam, in natuurhistorisch opzicht nog groote onbekenden. Eenige jaren na zijn komst te Leiden bleken er een aantal onderzoekers te zijn, die bereid waren er een studiereis heen te ondernemen. Naast Martin waren het de hoogleeraar in de plantkunde W. Suringar, de entomoloog

J. Neervoort van de Poll en de studenten G. Molengraaff, candidaat in de natuurkunde en J. van Breda de Haan, botanist. Gedeeltelijk tezamen, gedeeltelijk in groepjes gesplitst, hebben deze in 1884–1885 onderzoekingen in Curaçao, Aruba, Bonaire, Noord Venezuela en Suriname gedaan; van allen heeft Martin het uitvoerigst over deze reis gerapporteerd in: *Bericht über eine Reise nach Niederländisch West Indien und darauf gegründete Studien.* Leiden 1888.

Met zijn *Reisen in den Molukken*, enz. zijn deze twee expeditieboeken lofzangen op de schoonheid der landen die hij bezoekt, op de imposante tropische natuur; men vindt er tevens een zorgvuldige beschrijving van de primitieve stammen met welke hij in aanraking komt, van hun woonplaatsen, hun huisraad en hun producten van kunstzin; ten laatste een minutieuze beschrijving van wat hij aan geologische verschijnselen heeft gezien. Zij sluiten aan bij de reisbeschrijvingen der oudere geologisch ontwikkelde geografen, waarvan A. von Humboldt het oudste en waarschijnlijk universeelste voorbeeld is, en waartoe o.a. ook Schomburgk en W. Sievers in Amerika en F. Junghuhn in Indië behoorden.

Kenmerken van Martin's werk en werkwijze zijn: zijn groote werkkracht. Reeds in 1888 heeft hij de uitkomsten van zijn reis naar West Indië, waarvan hij in 1885 terugkwam gepubliceerd. In de tweede plaats treft de groote nauwkeurigheid van al zijn publicaties. In de derde plaats treft de voorbeeldige wijze. Dan is er zijn groote plichtsbetrachting.

De eenige jaren jongere Molengraaff heeft na de reis naar West Indië blijk gegeven van meer algemeen inzicht dan Martin. Maar wellicht vloeide dit bij Martin ook voort uit zijn groote bescheidenheid, uit zijn tegenzin tegen het najagen van wetenschappelijk succes.

Martin schreef in De West Indische Gids 1927, blz. 533–539: „De waardeering van Voltz als pionier voor Suriname". Over prof. dr. Molengraaff's werk schreef mr. B. de Gaay Fortman in hetzelfde tijdschrift, 1940, blz. 127. Dr. Suringar is onlangs herdacht door dr. P. Wagenaar Hummelinck in het *Gedenkboek J. Valckenier Suringar* der Nederlandsche dendrologische vereeniging in een opstel „Het melocactus-onderzoek".
